

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ: Ν.Ο.Π.Ε.
ΤΜΗΜΑ: ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ: ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΑΣ: ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΜΑ: ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΠΡΑΞΕΙΣ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΕΙΨΕΙΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΑΙ
ΣΕ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1-3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4-7
ΜΕΡΟΣ Α΄	
Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΓΙΑ ΠΡΑΞΗ	8-214
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
1. Οι σωματικές βλάβες	8-98
1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	8-16
α. Το βασικό έγκλημα κατά το άρθρο 308 Π.Κ	8-11
β. Οι προνομιούχες μορφές σωματικής βλάβης (άρθρο 308§1 εδ. β΄ και γ΄)	11-12
γ. Οι διακεκριμένες μορφές σωματικής βλάβης	12-16
1.2. Η πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της σωματικής βλάβης από τους καθηγητές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.	17- 42
α. Γενικά	17-18
β. Η πρόκληση ψυχολογικών προβλημάτων ως σωματική βλάβη	18-31

i. Η έννοια του ψυχολογικού προβλήματος.	18-26
ii. Το ψυχολογικό πρόβλημα ως βλάβη της υγείας.	26-28
iii. Η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των πράξεων των καθηγητών και των σωματικών βλαβών	28-31
γ. Πράξεις που οδηγούν σε αυτοπροσβολές των μαθητών – πιθανή αυτοκτονία μαθητή	32-38
δ. Οι προϋποθέσεις τέλεσης του εγκλήματος της σωματική βλάβης ανήλικων από τους καθηγητές (άρθρο 312 Π.Κ.)	38-42
1.3. Τελικό άδικο	43-73
1.3.1. Γενικοί λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα της σωματικής βλάβης	43-70
Α΄. Ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος (άρθρο 20 Π.Κ.)	43-64
i. Η σύγκρουση των εννόμων αγαθών στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος	43-45
ii. Ο προσδιορισμός του νόμιμου καθήκοντος του εκπαιδευτικού	45-49
iii. Τα όρια στην άσκηση των καθηκόντων των καθηγητών	49-64
α΄. Γενικά	49-50
β΄ Πώς πρέπει να αξιολογεί ο καθηγητής τους μαθητές	51-53

γ'. Ο σωφρονισμός των μαθητών ως ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος	54-64
Β'. Άμυνα (άρθρο 22 Π.Κ.) - Κατάσταση ανάγκης	65-70
1.3.2. Ειδικοί λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα της σωματικής βλάβης	71-73
Η συναίνεση του παθόντος (άρθρο 308§2 Π.Κ.)	71-73
1.4. Υποκειμενική υπόσταση – Ενοχή των καθηγητών	74-86
α'. Υπαγωγή σωματικών βλαβών στο δόλο του καθηγητή	74-77
β'. Υπαγωγή σωματικών βλαβών στην αμέλεια του καθηγητή	78-80
γ'. Ενοχή του καθηγητή	80- 86
i. Νομική Πλάνη	80-84
ii.Υπέρβαση ορίων άμυνας λόγω φόβου ή ταραχής (άρθρο 23 εδ. γ' Π.Κ.)	84-86
1.5. Προβλήματα συμμετοχής σε πράξεις καθηγητών	87-91
1.6. Ποινή - Δικαστική άφεση της ποινής	92-98
α'. Οι απειλούμενες ποινές	92-93
β'. Η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 262 Π.Κ	93-94
γ'. Δικαστική άφεση της ποινής	94-98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Οι προσβολές της τιμής	99-168
----------------------------------	---------------

2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	99-103
α΄. Το περιεχόμενο του κεφαλαίου	99-101
β΄. Έννομο αγαθό	101-103
2.2. Αρχικό άδικο	104- 127
2.2.1. Εξύβριση (άρθρο 361 Π.Κ.)	104-117
α΄. Εξύβριση με λόγο	105-106
β΄. Εξύβριση με έργο	106-107
γ΄. Εξύβριση με οποιονδήποτε άλλο τρόπο	107-110
δ΄. Η καταφρονητική μεταχείριση για την εμφάνιση του μαθητή ως εξύβριση	110-117
2.2.2. Η συλλογική εξύβριση	118-121
2.2.3. Η προνομιούχα μορφή εξύβρισης (άρθρο 361§2 Π.Κ.)	122-124
2.2.4. Δυσφήμιση (άρθρο 362 Π.Κ.)	125- 126
2.2.5. Συκοφαντική δυσφήμιση (άρθρο 363 Π.Κ.)	127
2.3. Τελικό άδικο	128-154
2.3.1. Γενικοί λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα της προσβολής της τιμής	128-140
α΄. Ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος (άρθρο 20 Π.Κ.)	128-137
αα) Χαρακτηρισμοί που αφορούν τη διαγωγή	132-136
αβ) Ωριαία απομάκρυνση	136-138
β΄. Άμυνα (άρθρο 22 Π.Κ.)	138-139
γ΄. Η συναίνεση του παθόντος	139-140
2.3.2. Η εφαρμογή του άρθρου 366 Π.Κ. – Αλήθεια γεγονότος	141-145

2.3.3. Οι ειδικοί λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα των εγκλημάτων κατά της τιμής (άρθρο 367 Π.Κ.)	146-155
i.Οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σε έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της	148
ii.Οι εκδηλώσεις των κατηγοτών που γίνονται από δικαιολογημένο ενδιαφέρον	149-152
iv. Ανάλογες περιπτώσεις	152-155
2.4. Υποκειμενική υπόσταση – Ενοχή των κατηγοτών	156-159
α΄ Υποκειμενική υπόσταση	156-157
β΄. Ενοχή - Νομική Πλάνη	157-159
2.5. Ποινή - Δικαστική άφεση της ποινής	160-164
α΄. Οι απειλούμενες ποινές	160-161
β΄ Δικαστική άφεση της ποινής	161-164
2.6. Προβλήματα συρροής	165-166
2.7. Ποινική δίωξη	167-168

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας	169-214
3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	169-170
3.2. Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια (άρθρο 342 Π.Κ.)	171-206
3.2.1. Έννομο αγαθό	171-180
3.2.2. Οι ασελγείς πράξεις με ανήλικο από πρόσωπα που έχουν τη	

φροντίδα του	181-199
α΄ Αντικειμενική υπόσταση	181-193
β΄ Υποκειμενική υπόσταση	193
γ΄ Οι απειλούμενες ποινές – Παραγραφή	193-195
δ΄ Δικονομικά ζητήματα	195-198
ε΄ Προβλήματα συρροής	198-199

3.2.3. Προσβολή της αιδούς ανηλίκου από πρόσωπα που έχουν τη φροντίδα του

200-206	
α΄ Αντικειμενική υπόσταση- Άδικο	200-204
β΄ Υποκειμενική υπόσταση	204 -205
γ΄ Οι απειλούμενες ποινές – Παραγραφή	205-206

3.3. Ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας (άρθρο 343 Π.Κ.)

207-214	
α΄ Έννομο αγαθό	207-208
β΄ Αντικειμενική υπόσταση	208-212
γ΄ Υποκειμενική υπόσταση	212
δ΄ Η απειλούμενη ποινή	213
ε΄ Προβλήματα συρροής	213-214

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΑΠΟ ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ	215-360
Εισαγωγικές παρατηρήσεις	215-217

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Εγκλήματα μη γνήσιας παράλειψης ή τελούμενα με παράλειψη	218-347
1.1. Το άδικο των εγκλημάτων μη γνήσιας παράλειψης	218-225
Η θεωρία της «εγγυητικής θέσης»	223-225
1.2. Η αντικειμενική υπόσταση των τελούμενων εγκλημάτων	226-305
1.2.1. Πηγές των ιδιαίτερων νομικών υποχρεώσεων των καθηγητών	226
1.2.2. Ποινική ευθύνη των καθηγητών από παραβίαση υποχρεώσεων εποπτείας του σχολικού χώρου	227-274
1.2.2.1. Το θεσμικό πλαίσιο	234-274
A. Οι ισχύοντες κανόνες	234-247
α) Το γενικό πλαίσιο (ν. 1566/1985)	234
β) Η υποχρέωση εποπτείας κατά τη διάρκεια του μαθήματος	234-243
γ) Οι εφημερίες των εκπαιδευτικών (Π.Δ. 201/98)	243-247
B. Το περιεχόμενο των υποχρεώσεων των καθηγητών στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο	248-265
Γ. Η ευθύνη των καθηγητών από παράβαση υποχρεώσεων σε πράξεις κακοποίησης σε βάρος μαθητών (ν. 3500/2006)	266-274
Εισαγωγή	266-268
Η παράβαση υποχρέωσης ανακοίνωσης της κακοποίησης του μαθητή από το οικογενειακό περιβάλλον ως πειθαρχικό παράπτωμα	268-271
Η παράβαση υποχρέωσης ανακοίνωσης της κακοποίησης του μαθητή από το οικογενειακό περιβάλλον ως ποινικό αδίκημα	271-274
1.2.3. Ποινική ευθύνη των καθηγητών από παράβαση υποχρεώσεων κατά την πραγματοποίηση εκδρομών επισκέψεων κ.λ.π.	275-305

1.2.3.1. Το θεσμικό πλαίσιο	275-300
α) Σχολικοί περίπατοι	275-276
αα) Η εγκύκλιος Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006	275-276
αβ) Εγκύκλιος Γ2/161/10-03-1982 ΥΠ.Ε.Π.Θ.	276
β) Εκπαιδευτικές Εκδρομές	276-300
βα) Η εγκύκλιος Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006	276-286
ββ) Η Εγκύκλιος Γ2/28933/23-03-2004 ΥΠ.Ε.Π.Θ.	287
βγ) Ανακοίνωση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης με θέμα τα μέτρα της ΕΛ.ΑΣ. για τον τουρισμό των μαθητών	287-290
βδ) Εγκύκλιος 50979/4444/07-09-2004 Υπ. Μεταφορών & Επικοινωνιών	290
βε) Η με αριθμό πρωτ. Α-ΟΙΚ. 51870/4503/9.9.04 απόφαση του Υπουργού Συγκοινωνιών	291
βστ) Εκπαιδευτικές Επισκέψεις	291
Θέματα ευθύνης των καθηγητών	291-295
Η δυνατότητα ενέργειας	295-296
Πότε δεν υπάρχει ευθύνη	296-297
Η απροθυμία των καθηγητών να συνοδεύσουν μαθητές σε εκδρομές	297-300
1.2.3.2. Ο αιτιώδης σύνδεσμος στις παραλείψεις των καθηγητών	301-305
1.3. Υποκειμενική υπόσταση	306-318
1.3.1. Τέλεση του εγκλήματος με δόλο	306-307
1.3.2. Τέλεση του εγκλήματος από αμέλεια	307-318
α) Η αμέλεια ως αμιγώς υποκειμενικό μέγεθος	308-315
β) Η θεωρία της εξωτερικής αμέλειας	315- 318

1.4. Ενοχή του καθηγητή	319-336
Περιπτώσεις αποκλεισμού και άρσης καταλογισμού που αφορούν καθηγητές	319-336
i. Νομική Πλάνη	319-323
ii. Κατάσταση ανάγκης (άρθρο 32 Π.Κ.)	323-332
iii. Οι λόγοι που αίρουν τον καταλογισμό εκτός γραπτού δικαίου	332-335
α) Το ηθικό δίλλημα ως λόγος που αίρει τον καταλογισμό	333
β) Η σύγκρουση νομικών καθηκόντων ως λόγος που αίρει τον καταλογισμό	333-336
1.5. Συμμετοχή	337
1.6. Προβλήματα συρροής	338-339
1.7. Απειλούμενες Ποινές - Δικαστική άφεση της ποινής	340-344
Σωματική βλάβη από αμέλεια	340-341
Ανθρωποκτονία από δόλο	341-342
Ανθρωποκτονία από αμέλεια	342
Δικαστική άφεση της ποινής	342-344
1.8. Ποινική δίωξη των σωματικών βλαβών	345-347

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Εγκλήματα γνήσιας παράλειψης: Το έγκλημα του άρθρου 312 περ. β΄ Π.Κ.	348-360
--	----------------

2.1. Το έννομο αγαθό	349-350
2.2. Αντικειμενική υπόσταση	351-356
2.3. Υποκειμενική υπόσταση – Ενοχή	356-358
2.4. Συμμετοχή στο έγκλημα του άρθρου 312 Π.Κ.	358-359
2.5. Η απειλούμενη ποινή και η επικουρικότητα της διάταξης	360

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΩΣ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟ ΠΑΡΑΠΤΩΜΑ	361-369
1. Γενικά	361-366
2. Η σχέση της πειθαρχικής διαδικασίας με την ποινική δίκη	367-369
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	370-412
1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	370-407
2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	408-412
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	413-421
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	422-423

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η κοινωνία είναι γεμάτη αντιθέσεις και συνεχείς συγκρούσεις. Εξ αιτίας αυτού κοινωνικά αγαθά, τα οποία έχουν επιλεγεί και αναχθεί από τον νομοθέτη σε έννομα αγαθά, συγκρούονται μεταξύ τους και η προστασία τους χαρακτηρίζεται από σχετικότητα. Τα σχολεία, ως κοινωνικός χώρος, δεν αποτελούν εξαίρεση.

Από τη μια οι καθηγητές έχουν ως καθήκοντα να μεταφέρουν γνώση, να διδάσκουν στους μαθητές τα διάφορα γνωστικά αντικείμενα, να διαπαιδαγωγούν και να εκπαιδεύουν τους μαθητές σύμφωνα με τους σκοπούς και στόχους της εκπαίδευσης, να φροντίζουν για την πρόοδο των μαθητών, να τους προσφέρουν παιδεία διανοητική, ηθική και κοινωνική, να αξιολογούν την επίδοσή τους και να προβαίνουν σε χαρακτηρισμό της διαγωγής τους. Επίσης αναλαμβάνουν καθήκοντα εφημερευόντων, έχοντας την ευθύνη της επιτήρησης και της προστασίας των μαθητών και επιμελούνται την καθαριότητα των σχολικών χώρων και ό,τι άλλο σχετίζεται με την υγιεινή και την ασφάλειά τους.

Ακόμη, είναι υπεύθυνοι για την επιτήρηση των μαθητών μέσα στην τάξη και συνοδεύουν τους μαθητές σε εκδρομές και σε διάφορες σχολικές εκδηλώσεις.

Από την άλλη υπάρχουν τα έννομα αγαθά των μαθητών: σωματική ακεραιότητα, ζωή, τιμή, ανηλικότητα, τα οποία ενδεχομένως προσβάλλονται από τους καθηγητές όταν αυτοί ασκούν τα καθήκοντά τους.

Για να προσδιορίσουμε τα έννομα αγαθά που συγκρούονται θα πρέπει να καθορίσουμε τόσο το ρόλο του σχολείου όσο και το ρόλο του εκπαιδευτικού, καθώς σήμερα δεν θεωρείται πως το σχολείο εκπληρώνει απλώς μαθησιακούς στόχους, αλλά συμβάλλει στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών με στόχο, πέρα από τη μόρφωση, τη διαπαιδαγώγηση και την κοινωνικοποίησή τους.

Έπαψε πλέον να ισχύει το μοντέλο του αυταρχικού σχολείου και με μια σειρά από προεδρικά διατάγματα, νόμους και υπουργικές αποφάσεις επιδιώκεται η διαμόρφωση ενός δημοκρατικού σχολείου με στόχο να αντιληφθούν άμεσα οι μαθητές και να εμπεδώσουν τον δημοκρατικό διάλογο και την υπευθυνότητα.

Καθώς λοιπόν, σε κάποια χρονική στιγμή, από τη συνύπαρξη μαθητών και καθηγητών, δημιουργούνται συγκρούσεις ανάμεσα στην άσκηση των καθηκόντων των καθηγητών και τα έννομα αγαθά των μαθητών και επομένως θα πρέπει να διαφυλαχθεί το επικρατέστερο έννομο αγαθό σε βάρος του υποδεέστερου, εκείνο το οποίο πρέπει να ερευνηθεί είναι πώς αυτά ισορροπούν όταν συγκρούονται μεταξύ τους.

Έτσι μπορεί να συγκρουστούν π.χ. το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας ή της τιμής του μαθητή και το καθήκον του καθηγητή ο οποίος επιδιώκει να συνετίσει το μαθητή για την αγενή ή ανάρμοστη συμπεριφορά του, να βελτιώσει την επίδοσή του στα μαθήματα κ.λ.π.

Αυτό που θα ερευνηθεί είναι πότε στη σύγκρουση αυτή η προσβολή των αγαθών των μαθητών από τους καθηγητές τους εμφανίζεται δικαιολογημένη και

πότε ξεπερνά τα ανεκτά όρια και είναι τελικά άδικη. Πότε δηλαδή υπάρχει τελικά ποινική ευθύνη των καθηγητών κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους έναντι των μαθητών τους.

Έτσι αξιόποινες πράξεις των καθηγητών, οι οποίες μπορούν να τελεσθούν και από οποιονδήποτε άλλο (λ.χ. κλοπή), δεν θα μας απασχολήσουν. Επίσης δεν θα μας απασχολήσουν οι αξιόποινες πράξεις οι οποίες μπορούν να τελεσθούν από καθηγητές, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, που, όμως, με αυτές δεν προσβάλλονται έννομα αγαθά μαθητών (λ.χ. πλαστογραφία βαθμού από καθηγητή, η ελλιπής εκτέλεση διοικητικής φύσης καθηκόντων κ.λ.π.).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ

Η συμπεριφορά των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπως και κάθε ανθρώπου, μπορεί να έχει ποινικό ενδιαφέρον τόσο όταν συντρέχουν οι όροι της «πράξης», ως τεχνικής έννοιας του ποινικού μας δικαίου, όσο και στις περιπτώσεις που συντρέχουν οι όροι της «παράλειψης».

Η πράξη στο χώρο του ποινικού δικαίου συνίσταται σε μια αυτοκυβερνούμενη μυϊκή ενέργεια, που απευθύνεται προς άλλον, έχει δηλαδή κοινωνικό νόημα και παράγει αιτιακά ορισμένο αποτέλεσμα, δηλαδή μια μεταβολή στον εξωτερικό κόσμο.¹

---

¹Βλ. σχετικά με την έννοια της πράξης: Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. σελ. 145 επ., Ι. Ζησιάδη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ. 153 επ., Α. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ. 66 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε: Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 177 επ., Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, τ. α', σελ. 105 επ.

Από το πλήθος των πράξεων, που πραγματώνουν αντικειμενικές υποστάσεις εγκλημάτων, το ενδιαφέρον μας περιορίζεται βέβαια μόνο στις πράξεις που τελούνται από εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα πλαίσια της άσκησης των καθηκόντων τους. Άξιο προσοχής είναι εξάλλου ότι οι πράξεις αυτές τελούνται σε βάρος νεαρών ατόμων - μαθητών - οι οποίοι είναι στην πλειοψηφία τους ανήλικοι κατά το άρθρο 121 του Ποινικού μας Κώδικα (πρόσωπα νεότερα των 18 ετών).

Με βάση τα στοιχεία αυτά οι πράξεις των εκπαιδευτικών που κατά κανόνα συγκεντρώνουν ποινικό ενδιαφέρον είναι: α) οι σωματικές βλάβες, β) οι προσβολές της τιμής και γ) οι προσβολές της ανηλικότητας (κατάχρηση ανηλικού σε ασέλγεια, αποπλάνηση ανηλικού).

Από την άλλη πλευρά ενδιαφέρον, στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου, παρουσιάζει και η παράλειψη, η συμπεριφορά δηλαδή εκείνη που συνιστά αποχή από ορισμένη ενέργεια για την οποία υπάρχει αξίωση της κοινωνίας, η οποία, με βάση το άρθρο 14 παρ. 2 Π.Κ., εξομοιώνεται με την πράξη. Η συμπεριφορά αυτή έχει ειδικότερα ποινικό ενδιαφέρον στο ποινικό μας δίκαιο σε δύο περιπτώσεις:

α'. Στα εγκλήματα *γνήσιας παράλειψης*, στα οποία η παράλειψη ως αξιόποινη συμπεριφορά περιγράφεται ευθέως στην ίδια την ποινική διάταξη. Τέτοιο έγκλημα αποτελεί π.χ. το έγκλημα του άρθρου 307 Π.Κ. (παράλειψη λύτρωσης από κίνδυνο ζωής). Και

β'. Στα εγκλήματα *μη γνήσιας παράλειψης ή διά παραλείψεως τελούμενα*, όταν στον κυρωτικό κανόνα τυποποιείται ένα έγκλημα ενέργειας, στο οποίο το αποτέλεσμα μπορεί να διακριθεί από την μυσική κίνηση που το προκαλεί (ουσιαστικό δηλαδή έγκλημα), η δε εγκληματική συμπεριφορά συνίσταται στη μη εκτέλεση της μυσικής εκείνης ενέργειας που θα μπορούσε να ανακόψει την

εξέλιξη ενός κινδύνου. Στην περίπτωση αυτή πρέπει να συντρέχουν οι όροι του άρθρου 15 Π.Κ., πρέπει δηλαδή να υπάρχει *ιδιαίτερη νομική υποχρέωση* του υπαιτίου να προβεί σε ορισμένη ενέργεια.²

Τα στοιχεία της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης συντρέχουν όταν αυτή είναι νομική και ειδική υποχρέωση (δεν αρκεί η ηθική ή η γενικής φύσεως νομική υποχρέωση), η οποία πηγάζει είτε από ρητή διάταξη νόμου ή σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων που συνδέονται με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου, είτε από σύμβαση, είτε από προηγούμενη συμπεριφορά του υπαιτίου από την οποία δημιουργήθηκε κίνδυνος επέλευσης του εγκληματικού αποτελέσματος.³

Με τα δεδομένα αυτά οι καθηγητές έχουν κατά κανόνα ευθύνη με παράλειψη στις παρακάτω περιπτώσεις: α) παράλειψη εποπτείας στο χώρο του σχολείου (σχολικές αίθουσες, προαύλιο, γυμναστήρια, αμφιθέατρα, κλιμακοστάσια κλπ) και β) παράλειψη εποπτείας σε χώρους εκτός σχολικής μονάδας στην διάρκεια σχολικών εκδρομών (ημερήσιων ή πολυήμερων), σε περιπάτους και σε σχολικές εκδηλώσεις όπως η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων, κινηματογράφου, οι επισκέψεις σε μουσεία κ.λ.π.

---

²Βλ. σχετικά με την έννοια της παράλειψης: Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., σελ. 179, Ι. Ζησιάδη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ.179, Α. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ. 73, Γ. Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γεν. Μ., σελ.156 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε: Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ.186 επ., ΑΠ 1017/ 1982, ΠοινΧρ ΛΓ', 307.

³Βλ. σχετικά με την ιδιαίτερη νομική υποχρέωση: Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., σελ. 228, Α. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ. 77, Γ. Α. Μαγκάκη, ιδιωτική γνωμοδότηση ΠοινΧρ ΙΣΤ', 313, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005 σελ. 356 επ., Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, τ. α', σελ.1 65 επ., ΑΠ 1017/1982, ΠοινΧρ ΛΓ', 307, ΑΠ 1243/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', 65, ΑΠ 687/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 1262, ΑΠ 79/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 742, ΑΠ 638/2000, ΠοινΧρ ΝΑ', 28, ΑΠ 91/2001, ΠοινΧρ ΝΑ', 894, ΑΠ 1242/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 1598/2002, ΠοινΧρ ΝΓ', 554, ΑΠ 1193/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 404, ΑΠ 1304/2003, ΠοινΛογ 2003, 1474, ΑΠ 1617/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 526, ΑΠ 1043/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 439, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244, ΑΠ 363/2006, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 893, ΑΠ 1268/2007, ΠοινΧρ ΝΗ', 533, ΑΠ 454/2008, ΠοινΛογ 2008, 332, ΑΠ 260/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος .

Στη συνέχεια θα εξετασθεί αρχικά η πιθανή ποινική ευθύνη των καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από πράξη που τελούν έναντι των μαθητών τους και μετά η ευθύνη τους από παράλειψη.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΓΙΑ ΠΡΑΞΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Οι σωματικές βλάβες

1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

α΄. Το βασικό έγκλημα κατά το άρθρο 308 Π.Κ.¹

Η πρόκληση σωματικών βλαβών τυποποιείται ως έγκλημα σε σειρά διατάξεων που έχουν ενταχθεί στο ΙΣΤ΄ Κεφάλαιο του ειδικού Μέρους του Ποινικού μας Κώδικα, στα άρθρα 308 επ.

---

¹ **Άρθρο 308 Π.Κ.** 1.Όποιος με πρόθεση προξενεί σε άλλον σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών. Αν η κάκωση ή η βλάβη της υγείας που του προξένησε είναι εντελώς ελαφρά, τιμωρείται με φυλάκιση το πολύ έξι μηνών ή με χρηματική ποινή. Και αν είναι ασήμαντη, τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο.

Στο βασικό έγκλημα που τυποποιείται στο άρθρο 308 Π.Κ., ο νομοθέτης δεν καθορίζει τον τρόπο ή τα μέσα με τα οποία προκαλείται η σωματική κάκωση ή η βλάβη της υγείας. Συνεπώς η πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης μπορεί να γίνει με οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο: i. με άμεση επενέργεια στο σώμα του θύματος (με τα χέρια, τα πόδια ή με κάποιο όργανο που χειρίζεται ο δράστης), ii. με έμμεση - ψυχική επενέργεια όπως λ.χ. η πρόκληση ισχυρού φόβου που οδηγεί στην διαταραχή του νευρικού συστήματος.²

Πρόκειται για έγκλημα βλάβης πολύτροπο αφού μπορεί να τελεστεί με δύο τρόπους που αποτελούν ισάριθμες αντίστοιχες μορφές του εγκλήματος: προξένηση σωματικής κάκωσης, προξένηση βλάβης υγείας. Πρόκειται μάλιστα για γνήσιο πολύτροπο ή υπαλλακτικά μικτό έγκλημα αφού οι δύο τρόποι τέλεσής του μπορούν να εναλλαχθούν ή να συσσωρευτούν πάνω στο ίδιο υλικό αντικείμενο - μαθητή - όσο αυτό εκφράζει μία μονάδα εννόμου αγαθού χωρίς να έχουμε συρροή εγκλημάτων αλλά ένα μόνο έγκλημα.³

Στο βασικό έγκλημα, η ένταση της προκαλούμενης σωματικής βλάβης δεν ενδιαφέρει. Αρκεί να προκαλείται, όπως ορίζει ο νόμος, σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας.

Ως σωματική κάκωση νοείται η βλάβη της μορφικής ακεραιότητας του σώματος, κάθε δηλαδή απώλεια ή αλλοίωση της ύλης του σώματος, η οποία αντικειμενικά δημιουργεί για το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας κατάσταση χειρότερη της προηγούμενης.

---

² Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 128, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 98 επ., Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 175, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 181. Επί του θέματος αυτού και ο Άρειος Πάγος δέχεται τον οποιονδήποτε τρόπο Βλ. ΑΠ 602/1982, ΠοινΧρ ΛΓ', 41 « και δη δι' αμέσου επί του σώματος ενέργειας, ως διά πλήγματος με τας χείρας ή τους πόδας, διά των οποίων καταφέρεται γρόνθος, ραπίσματα ή λακτίσματα, ΑΠ 1131/1985, ΠοινΧρ ΛΣΤ', 157 «Επίσης έμμεσα με κάποιο αντικείμενο που χειρίζεται ο δράστης με τα χέρια του», ΑΠ 604/1994, ΠοινΧρ ΜΔ', 739, ΑΠ 492/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

³ Βλ. ΑΠ 2009/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 795, ΑΠ 148/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

Κλασικές περιπτώσεις σωματικής κάκωσης αποτελούν οι απώλειες μερών του σώματος, της μύτης, του αυτιού, των δοντιών, των δακτύλων κ.λ.π. καθώς και αλλοιώσεις της ύλης του σώματος, ουλές, οιδήματα, εκδορές, εξαρθρώσεις, μώλωπες, πληγές κ.λ.π. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι εμφανές το υλικό ίχνος της σωματικής κάκωσης. Η πρόκληση πόνου, αν και κατά κανόνα σε πρακτικό επίπεδο είναι σύμπτωμα που εμφανίζεται, δεν είναι αναγκαία.

Αντίθετα, άλλες πράξεις, που δεν οδηγούν σε βλάβη της μορφικής ακεραιότητας, αλλά συνιστούν απλώς κακομεταχείριση, όπως λ.χ. το κόψιμο των μαλλιών, δε συνιστούν σωματική βλάβη.

Έχει βεβαίως υποστηριχθεί ότι ως σωματική κάκωση νοείται και «κάθε ανάρμοστη κακομεταχείριση με την οποία επηρεάζεται η *σωματική ευεξία* ή θίγεται η σωματική ακεραιότητα συγκεκριμένου ατόμου».⁴

Όμως,⁵ στον παραπάνω ορισμό, υπάρχουν δυσεπίλυτα προβλήματα στα οποία δεν μπορούν να δοθούν σαφείς και κοινά αποδεκτές απαντήσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ανασφάλεια. Λόγω δε της ευρύτητας του ορισμού αυτού μπορούν να συμπεριληφθούν περιπτώσεις όπως το κόψιμο των μαλλιών χωρίς την σύμφωνη γνώμη του θύματος, το φτύσιμο ή το σπρώξιμο για τις οποίες, σύμφωνα με το δίκαιό μας, είτε καταφάσκει άλλο έγκλημα (έργω εξύβριση, παράνομη βία) είτε δεν υπάρχει αξιόποιο.

---

⁴ Βλ. Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 94 επ., Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 178, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, σελ. 172.

⁵ Βλ. κριτική Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 147 επ. Επίσης Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 128 επ., όπου υποστηρίζεται ότι η αοριστία και η απαράδεκτη χαλαρότητα του ορισμού είναι προφανής και θέτει σειρά ερωτημάτων: Τι θα πει «κακομεταχείριση»; Πότε αυτή είναι «ανάρμοστη» και πότε «αρμόζουσα»; Από πότε έχει αναχθεί η «σωματική ευεξία» σε έννομο αγαθό που προστατεύεται δίπλα στην «σωματική ακεραιότητα»; Συμπίπτει η «εξωτερική εμφάνιση» με την σωματική ακεραιότητα;

Άρα οι πράξεις των καθηγητών σε βάρος των μαθητών τους αποκτούν ποινικό ενδιαφέρον, στα πλαίσια του κεφαλαίου των σωματικών βλαβών, μόνο όταν συνεπάγονται μείωση ή αλλοίωση της εξωτερικής μορφής του σώματος.

Οι πράξεις αυτές έχουν επίσης ενδιαφέρον, στα πλαίσια του ίδιου κεφαλαίου, και όταν, μολονότι δεν προκαλούν εξωτερικά βλάβη της μορφικής ακεραιότητας, προκαλούν ή επιδεινώνουν μια αποκλίνουσα προς το χειρότερο “ανώμαλη” κατάσταση της λειτουργίας (και συλλειτουργίας) των ανθρωπίνων οργάνων, οπότε υπάγονται εννοιολογικά στη βλάβη της υγείας. Βλάβη της υγείας υπάρχει όχι μόνο όταν κάποιος καθιστά άλλον ασθενή, ο οποίος προηγουμένως δεν ήταν, αλλά και όταν χειροτερεύει την κατάσταση ενός ήδη ασθενούς καθώς επίσης και όταν παρεμποδίζει και επομένως καθυστερεί την φυσιολογική διαδικασία ίασής του. Η διάρκεια της παθολογικής κατάστασης δεν έχει σημασία, δεν μπορεί όμως να είναι στιγμιαία ή εντελώς παροδική. Εφόσον δεν είναι μόνιμη και οριστική οφείλει να συνεπάγεται και να καθιστά αναγκαία μία, έστω και σύντομη διαδικασία ίασης που στηρίζεται είτε στην παροχή ιατρικής περίθαλψης είτε στις φυσικές μόνο δυνάμεις του οργανισμού.

β'. Οι προνομιούχες μορφές σωματικής βλάβης (άρθρο 308§1 εδ. β' και γ')

Η μικρή ένταση της βλάβης που προκαλείται σε ένα άτομο αξιολογείται από το νομοθέτη ως ελαφρά περίπτωση που συνεπάγεται μείωση της ποινής με βάση το άρθρο 308§1 εδ. β' και γ'.

Ειδικότερα, εντελώς ελαφρά (άρθρο 308§ 1 β' Π.Κ.) θεωρείται η σωματική βλάβη όταν η σημασία της, λόγω των επιτόλαιων συνεπειών, είναι μικρή (ήπιας έντασης ράπισμα, βίαιη απώθηση).⁶

---

⁶ Έχει γίνει δεκτό από την νομολογία των δικαστηρίων μας ότι η χρήση σωματικής βίας από εκπαιδευτικό προς μαθητή, όπως το ράπισμα και η βίαιη απώθηση συνιστούν ελαφρά σωματική κάκωση

Ασήμαντη (άρθρο 308§1 γ΄ Π.Κ.) είναι η σωματική βλάβη, όταν προκαλεί ελάχιστη και εντελώς επουσιώδη σωματική κάκωση (απωθήσεις, διαγκωνισμοί, τσιμπήματα κλπ.).⁷

Ωστόσο δεν θα πρέπει να αποδεχθούμε ως σωματική βλάβη τις απωθήσεις, το τράβηγμα του αυτιού, τους διαγκωνισμούς κ.λ.π. όταν αυτά δεν συνοδεύονται με απώλεια ή αλλοίωση της ύλης του σώματος, η οποία αντικειμενικά δημιουργεί για το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας κατάσταση χειρότερη της προηγούμενης ή δεν συνεπάγονται και καθιστούν αναγκαία μία, έστω και σύντομη διαδικασία ίασης. Στις περιπτώσεις αυτές πραγματώνεται η αντικειμενική υπόσταση άλλου εγκλήματος, της εξύβρισης με έργο, του άρθρου 361§1 Π.Κ., και όχι της σωματικής βλάβης.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι δεν υπάρχουν ασφαλή κριτήρια για τον διαχωρισμό της απλής σωματικής βλάβης από τις προνομιούχες μορφές της και των προνομιούχων μορφών μεταξύ τους. Παρατηρείται ιδιαίτερη ρευστότητα όσο αφορά το νοηματικό τους περιεχόμενο τόσο στην θεωρία όσο και στην νομολογία.

γ΄. Οι διακεκριμένες μορφές σωματικής βλάβης

Οι σωματικές βλάβες που προκαλούν οι καθηγητές στους μαθητές τους είναι πιθανό να πάρουν τη μορφή της επικίνδυνης σωματικής βλάβης του άρθρου 309 Π.Κ.⁸

Βλ. ΕφΠατ 60/1961, ΠοινΧρ ΙΑ΄, 487, ΠλημΘεσ 304/1977, ΠοινΧρ ΚΖ΄, 381, Βούλευμα ΣυμβΠλημΠειρ 471/1970, ΝοΒ 1970, 863, ΠλημΤριπ 14/1993, ΑρχΝομ 1993, 404. Επίσης συνιστούν ελαφρά σωματική κάκωση το ελαφρύ κτύπημα στο κεφάλι με μικρό διδακτικό βιβλίο και το ασθενές πλήγμα στο πρόσωπο με τετράδια. Βλ. ΠλημΛαμ 109/1969 ΠοινΧρ ΙΘ΄ 562.

⁷ Βλ. Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β΄, σελ. 181, ΑΠ 174/1999, ΠοινΧρ ΜΘ΄, 644, ΑΠ 1014/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ΄, 125, ΑΠ 1569/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 148/2010, ΠοινΔ/νη 2010, 1123, ΑΠ 492/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΠλημΘεσ 94/2008, Αρμ 2008, 1740.

Αυτό θα συμβεί όταν οι κατηγοτές τελούν την πράξη του άρθρου 308 Π.Κ., δηλαδή της απλής σωματικής βλάβης και των προνομιούχων μορφών της (εντελώς ελαφράς και ασήμαντης), αφού στην διάταξη δεν γίνεται διάκριση, κατά την κυρίαρχη ερμηνεία τόσο στην θεωρία⁹ όσο και στην νομολογία των ποινικών μας δικαστηρίων¹⁰ και τελούν την πράξη με τέτοιο τρόπο που μπορεί να προκαλέσει στον μαθητή κίνδυνο για τη ζωή του ή βαριά σωματική βλάβη.

Το έγκλημα αυτό, τοποθετημένο μεταξύ της απλής και της βαριάς σωματικής βλάβης, είναι προορισμένο να καλύπτει την ενδιάμεση βαθμίδα προσβολής του εννόμου αγαθού της σωματικής ακεραιότητας. Η βαθμίδα αυτή από τη μια πλευρά χαρακτηρίζεται από μια πολύ πιο έντονη εγκληματική διάθεση απ' ό,τι η απλή σωματική βλάβη, από την άλλη όμως το αποτέλεσμα δεν είναι μια βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση, ώστε να μπορέσει να υπαχθεί στη διάταξη του άρθρου 310 Π.Κ.¹¹

Η επικίνδυνη σωματική βλάβη είναι έγκλημα βλάβης της σωματικής ακεραιότητας (αφού προϋποθέτει τετελεσμένη τη σωματική βλάβη του 308) και έγκλημα διακινδύνευσης. Πρόκειται για έγκλημα δυνητικής διακινδύνευσης, όταν η πράξη στρέφεται κατά της ζωής και συγκεκριμένης διακινδύνευσης όταν η προσβολή δημιουργεί κίνδυνο βαριάς σωματικής βλάβης.¹² Ενόψει της

---

⁸ **Άρθρο 309 Π.Κ.** Αν η πράξη του 308 τελέστηκε με τρόπο που μπορούσε να προκαλέσει στον παθόντα κίνδυνο για τη ζωή του ή βαριά σωματική του βλάβη (άρθρο 310 παρ. 2), επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών.

⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 142, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., τ. δ', σελ. 106, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ. 2610, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 190, Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, Το έγκλημα της επικινδύνου σωματικής βλάβης, ΠοινΧρ ΚΣΤ', 434. Αντίθετα, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ.365, όπου υποστηρίζει ότι αφορά μόνο στην απλή σωματική βλάβη και όχι στις προνομιούχες μορφές της.

¹⁰ Βλ. ΑΠ 1666/1995, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 1055', ΑΠ 1522/2000, ΠοινΧρ ΝΑ', 609, ΑΠ 1845/2001, ΠοινΔ/νη, 2002, 366, ΑΠ 1431/2002, ΠοινΛογ 2002, 1492, ΑΠ 616/2006, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 785/2008, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 583/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 633/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 791/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, 1401/2010 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

¹¹ Βλ. Α. Ψαρούδα – Μπενάκη Το έγκλημα της επικινδύνου σωματικής βλάβης, ΠοινΧρ ΚΣΤ', 433.

¹² Βλ. Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 353 επ., του ίδιου, ερμηνευτικά προβλήματα στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα για τα εγκλήματα σωματικής βλάβης, Αρμ. ΛΓ' 829, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ.133.

διαζευκτικής διατύπωσης είναι απαραίτητο στην καταδικαστική για επικίνδυνη σωματική βλάβη απόφαση να καθορίζεται ποιά από τις άνω δύο διακινδυνεύσεις δέχεται το δικαστήριο ότι συνέτρεξε στη συγκεκριμένη περίπτωση, δηλαδή διακινδύνευση για τη ζωή ή για βαριά σωματική βλάβη. Αυτό δε δεν στερείται εννόμων συνεπειών γιατί η παραδοχή της μίας ή της άλλης περίπτωσης, αν και στις δυο περιπτώσεις η πράξη τιμωρείται με τα ίδια όρια ποινής, πρακτικά οδηγεί σε διαφοροποίηση της ποινικής μεταχείρισης του δράστη, αφού στην πρώτη πλήττεται έννομο αγαθό υπέρτερο από τη σωματική υγεία και ακεραιότητα και η ποινή του θα καθοριστεί με βάση τα κριτήρια του άρθρου 79 ΠΚ.¹³

Δεν αξιολογείται το αποτέλεσμα της πράξης αλλά μόνο η επικινδυνότητα του τρόπου τέλεσης. Ο ποινικός μας νομοθέτης κάνει γενική αναφορά στον τρόπο χωρίς την μνεία ορισμένων επικίνδυνων μέσων. Δεν ενδιαφέρει αυτό καθεαυτό το μέσο, αλλά ο τρόπος που χρησιμοποιείται, το τμήμα του σώματος που πλήττεται, η σφοδρότητα των πληγμάτων. Ενδεικτικά η νομολογία των δικαστηρίων μας έχει εφαρμόσει την διάταξη του άρθρου 309 Π.Κ. στις εξής περιπτώσεις: ισχυρά πλήγματα με τα χέρια στο κεφάλι, στο πρόσωπο, στο μάτι και τον αυχένα, πρόκληση σωματικών βλαβών με θλώντα όργανα (σανίδες, ρόπαλα, χάρακες) σε ευαίσθητα σημεία του σώματος (κεφάλι, πρόσωπο κ.λ.π.).¹⁴

---

¹³ Βλ. ΑΠ 601/2006, ΠοινΧρ ΝΖ', 60, ΑΠ 804/2008, ΠοινΛογ 2008, 519, ΑΠ 806/2008, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 467/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 256/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 1105/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

¹⁴ Βλ. ΑΠ 15/1988, ΠοινΧρ ΛΗ', 417, ΑΠ 1174/1990, ΠοινΧρ ΜΑ', 420, ΑΠ 1757/1994, ΠοινΧρ ΜΕ', 64, ΑΠ 77/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 740, ΑΠ 2445/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 909, ΑΠ 184/2004 ΠοινΧρ ΝΔ', 888, ΑΠ 1655/2004, ΠοινΧρ ΝΔ', 609, ΑΠ 601/2006, ΠοινΧρ ΝΖ', 60, ΑΠ836/2007, ΠοινΛογ 2007, 586, ΑΠ 433/2008, ΠοινΔ/νη 2008, 1460, ΑΠ 804/2008, ΠοινΛογ 2008, 519, ΑΠ 806/2008, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 816/2008, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 1744/2008, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 1862/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 467/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 583/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 633/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 1457/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 256/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

Ο καθηγητής μπορεί ακόμη να κατηγορηθεί και για βαριά σωματική βλάβη, με βάση το άρθρο 310 Π.Κ.,¹⁵ όταν τελεί την πράξη του άρθρου 308 Π.Κ., δηλαδή της απλής σωματικής βλάβης και των προνομιούχων μορφών της (εντελώς ελαφράς και ασήμαντης), αφού στην διάταξη δεν γίνεται διάκριση,¹⁶ και αυτή έχει ως επακόλουθο – αποτέλεσμα τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του μαθητή. Μεταξύ των δύο αυτών στοιχείων απαιτείται να υπάρχει αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος.¹⁷

Εδώ πρόκειται για διακεκριμένη περίπτωση της απλής σωματικής βλάβης του άρθρου 308 Π.Κ., όχι λόγω της επικινδυνότητας του τρόπου που αυτή τελείται, οπότε τυποποιείται η επικίνδυνη σωματική βλάβη, αλλά λόγω του βαρύτερου αποτελέσματος που επήλθε: τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του μαθητή.

Βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση υπάρχει ειδικότερα αν η πράξη προξένησε στον μαθητή:

- *κίνδυνο ζωής*, την κατάσταση δηλαδή εκείνη κατά την οποία ο μαθητής έχει βρεθεί πολύ κοντά στον θάνατο σε κάποια στιγμή.¹⁸
- *βαριά και μακροχρόνια αρρώστια*. Δεν αρκεί το ένα από αυτά, αλλά θα πρέπει να υπάρχουν σωρευτικά. Βαριά είναι η αρρώστια που επιφέρει σοβαρή κατάπτωση του οργανισμού. Το χρονικό διάστημα κρίνεται κατά περίπτωση (είναι π.χ. βαριά σωματική βλάβη μια ολιγοήμερη αφασία, όχι όμως και η ολιγοήμερη ακινητοποίηση του χεριού).

¹⁵ **Άρθρο 310 Π.Κ.-** 1. Αν η πράξη του άρθρου 308 είχε επακόλουθο τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του παθόντος, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών.

2. Βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση υπάρχει ιδίως αν η πράξη προξένησε στον παθόντα κίνδυνο ζωής ή βαριά και μακροχρόνια αρρώστια ή σοβαρό ακρωτηριασμό ή τον εμπόδισε σημαντικά και για πολύ χρόνο να χρησιμοποιεί το σώμα ή τη διάνοιά του.

3. Αν ο υπαίτιος επιδίωκε το αποτέλεσμα που προξένησε, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών.

¹⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 152, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ. 2623. Ο Λ. Μαργαρίτης, Σωματικές βλάβες, σελ. 406-408, υποστηρίζει ότι αφορά την απλή και την εντελώς ελαφρά σωματική βλάβη όχι όμως και την ασήμαντη.

¹⁷ Βλ. ΑΠ 1010/1997, ΠοινΧρ ΜΗ', 354.

¹⁸ Βλ. ΑΠ 1010/1997, ΠοινΧρ ΜΗ', 354, ΑΠ 585/2002, ΠοινΔ/νη 2002, 985, ΑΠ 2454/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 916, ΑΠ 1395/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 603, ΑΠ 74/2007, ΠοινΔ/νη 2007, 804.

- *σοβαρό ακρωτηριασμό*. Ακρωτηριασμός θεωρείται όχι μόνο η αποκοπή των άκρων αλλά και κάθε εξωτερικού ή εσωτερικού μέλους του ανθρωπίνου σώματος που επιτελεί ιδιαίτερη λειτουργία. Ο ακρωτηριασμός θα πρέπει να είναι σοβαρός, με την έννοια ότι βλάπτεται μια σημαντική λειτουργία του οργανισμού.
- *εμπόδισε το μαθητή σημαντικά και για πολύ χρόνο να χρησιμοποιεί το σώμα ή τη διάνοιά του*. Στη γενική αυτή ρήτρα υπάγονται όλες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες αχρηστεύεται ή δυσχεραίνεται ουσιαστικά η λειτουργία σημαντικών οργάνων του σώματος, καθώς και οι περιπτώσεις βαριάς παραμόρφωσης.¹⁹

Η αναφορά των περιπτώσεων της βαριάς σωματικής βλάβης στην §2 του άρθρου 310 Π.Κ. είναι ενδεικτική (ιδίως), πράγμα που σημαίνει ότι και άλλες προσβολές μπορούν να θεωρηθούν βαριά σωματική βλάβη εφόσον προσομοιάζουν με τις ρητά αναφερόμενες και προκαλούν βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση.

Η βαρύτητα της βλάβης πρέπει να κρίνεται και να αξιολογείται με αντικειμενικά και γενικά κριτήρια και όχι με ατομικά, επαγγελματικά ή κοινωνικά κριτήρια, αφού το προστατευόμενο έννομο αγαθό στο άρθρο 310 Π.Κ. είναι η σωματική ακεραιότητα και υγεία και όχι οι ατομικές περιστάσεις και οι σχέσεις του παθόντα ή η προσωπικότητά του.²⁰

---

¹⁹ Βλ. σχετικά με τις έννοιες αυτές Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 147-150, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., τ. δ', σελ.109-111, Α. Κονταξή, ό.π., σελ. 2624-2629, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ.414-423, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ.140 επ., Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 192-193.

²⁰ Βλ.. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 149, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ.2625, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 420, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ.142, βλ. όμως και Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 192, ο οποίος υποστηρίζει ότι για την σοβαρότητα της βλάβης θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι προσωπικές ιδιότητες του παθόντος και ιδίως οι επαγγελματικές και οι κοινωνικές συνθήκες του παθόντος.

1.2. Η πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της σωματικής βλάβης από τους καθηγητές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

α'. Γενικά

Ο καθηγητής μπορεί να προκαλέσει σωματική κάκωση σε βάρος ενός μαθητή του με πράξη που βρίσκεται εκτός της καθεαυτής μαθησιακής διαδικασίας αλλά και με πράξεις που εντάσσονται στον πυρήνα εκτέλεσης των καθηκόντων του.

Στις πρώτες ανήκουν λ.χ. το ράπισμα, το κτύπημα με κάποιο αντικείμενο (βιβλίο, χάρακα κ.λ.π.) ή η απώθηση του μαθητή για οποιονδήποτε λόγο.

Ανάλογα με την ένταση της προσβολής οι πράξεις αυτές μπορεί να συνιστούν απλή σωματική βλάβη ή - όπως συνήθως συμβαίνει - εντελώς ελαφρά και ασήμαντη, δεν αποκλείεται όμως να υπάγονται και στην έννοια της επικίνδυνης σωματικής βλάβης (αν λ.χ. ο καθηγητής πετάει ένα αιχμηρό αντικείμενο προς το μαθητή που μπορεί να του προκαλέσει βαριά σωματική βλάβη, ή τον κτυπά με χοντρά διδακτικά βιβλία σε ευαίσθητα σημεία του σώματος π.χ. κεφάλι, πρόσωπο ή τον απωθεί βίαια κοντά σε μία σκάλα δημιουργώντας κίνδυνο πιθανής πτώσης) ή και της βαριάς σωματικής βλάβης (όπως συμβαίνει λ.χ. όταν το ράπισμα είναι τόσο δυνατό ώστε προκαλεί κώφωση, απώλεια μνήμης, εγκεφαλική αιμορραγία, προβλήματα όρασης, εγκεφαλική διάσειση κ.λ.π.).

Οι παραπάνω πράξεις δεν ανήκουν στο πλαίσιο των καθηκόντων των καθηγητών με την έννοια ότι δεν υπάρχει διάταξη νόμου που να επιβάλλει τη χειροδικία των καθηγητών επί των μαθητών τους.

Στο χώρο της σωματικής βλάβης μπορούν όμως να ενταχθούν και πράξεις οι οποίες ανήκουν στον πυρήνα άσκησης των καθηκόντων των καθηγητών. Έτσι, η πολύ αυστηρή βαθμολόγηση ενός μαθητή, οι έντονες παρατηρήσεις για τη συμπεριφορά του στην τάξη ή η αμφισβήτηση των απόψεών του μπορούν να προκαλέσουν σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα στον μαθητή, κυρίως όταν μια τέτοιου είδους συμπεριφορά πραγματοποιείται, όπως συνήθως συμβαίνει, μέσα στην αίθουσα με την παρουσία των συνομηλίκων συμμαθητών και φίλων του. Θα πρέπει λοιπόν να ερευνηθεί αρχικά ποιά κατάσταση ενός μαθητή θεωρείται ψυχολογικό πρόβλημα και στη συνέχεια αν αυτή μπορεί να υπαχθεί στην έννοια της βλάβης της υγείας.

β'. Η πρόκληση ψυχολογικών προβλημάτων ως σωματική βλάβη

ι. Η έννοια του ψυχολογικού προβλήματος.

«Ως ψυχολογικό πρόβλημα ενός παιδιού ή εφήβου νοείται η απόκλιση από το φυσιολογικό, κυρίως στο επίπεδο της έκφρασης των συναισθημάτων, της εκδήλωσης της συμπεριφοράς και των κοινωνικών σχέσεων».²¹ Ο καθορισμός όμως και η οριοθέτησή τους αποτελεί μια εξαιρετικά δύσκολη διεργασία, καθώς απορρέει από τα δεδομένα και τις αντιλήψεις για την έννοια της φυσιολογικής συμπεριφοράς καθώς και από τα εκάστοτε συστήματα προσδιορισμού της έννοιας της απόκλισης. Αν δεχθούμε ότι διαταραγμένη συμπεριφορά είναι η απόκλιση από το φυσιολογικό, αμέσως μπαίνουμε στο χώρο των προβληματισμών πάνω στο τι σημαίνει φυσιολογικό. Φυσιολογική θεωρείται η συμπεριφορά η οποία αποτελεί την αναμενόμενη συμπεριφορά που ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις και στις προσδοκίες του περιβάλλοντος του ατόμου ανάλογα με την ηλικία του. Οι αντιλήψεις αυτές και οι προσδοκίες

---

²¹ Βλ. Αν. Καλαντζή – Αζίζι, Θέματα Κλινικής Ψυχολογίας: Εφαρμοσμένη Κλινική Ψυχολογία στο χώρο του Σχολείου, σελ. 23 επ., Ι. Μπίμπου-Νάκου και Αρ. Στογιαννίδου, Πλαίσια συνεργασίας ψυχολόγων και εκπαιδευτικών, σελ. 17 και 101 επ.

αποτελούν, σύμφωνα με τον Achenbach, καθοριστικό παράγοντα κατά τον ορισμό αποκλίσεων και ψυχοπαθολογικών προβλημάτων.²²

Ωστόσο, ένας κεντρικός προβληματισμός αφορά στη δυσκολία της διάκρισης ανάμεσα σε εκείνα τα προβλήματα συμπεριφοράς που κινούνται στα πλαίσια του φυσιολογικού και εκείνα που κινούνται στη σφαίρα της ψυχοπαθολογίας. Πρόκειται δηλαδή για τη δυσκολία της σαφούς οριοθέτησης ανάμεσα στις συνήθεις δυσκολίες των παιδιών (όπως την ανυπακοή και την αντιδραστικότητα) και τα προβλήματα εκείνα που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «διαταραχή». Το ζήτημα όμως περιπλέκεται ακόμη περισσότερο αν αναλογιστούμε ότι, πολλές φορές, τα συμπτώματα μιας διαταραχής αποτελούν ακραίες εκδηλώσεις μορφών συμπεριφοράς οι οποίες, σε μικρότερη ένταση και συχνότητα, μπορούν να θεωρηθούν φυσιολογικές.

Ο προβληματισμός αυτός αντανακλά ένα σημαντικό ερώτημα: Οι διαταραχές αποτελούν καταστάσεις που διαφέρουν ποιοτικά ή ποσοτικά από τη φυσιολογική συμπεριφορά; Με άλλα λόγια οι διαταραχές αποτελούν κατηγορίες ή διαστάσεις της συμπεριφοράς;

Προκειμένου να υπάρξει μια βασική συμφωνία μεταξύ των ειδικών ως προς την ορολογία αλλά και τη φύση των ψυχοπαθολογικών καταστάσεων, έχουν δημιουργηθεί διεθνή συστήματα τα οποία προσδιορίζουν (περιγράφουν) τα φαινόμενα αυτά. Τα ίδια συστήματα παρέχουν μια σειρά κριτηρίων και προϋποθέσεων για τη διαπίστωση κάθε διαγνωστικής οντότητας αλλά και για τη διάκρισή της από άλλες οντότητες με παρόμοια χαρακτηριστικά (διαφορική διάγνωση).

---

²² Βλ. αρθρογραφία Η εκτίμηση δυνατοτήτων και δυσκολιών παιδιών σχολικής ηλικίας σε σχέση με την ψυχοκοινωνική λειτουργικότητα της οικογένειας, των: Μπίμπου-Νάκου Ιωάννας, Στογιαννίδου Αριάδνης και Κιοσέογλου Γρηγόρη, 3^ο τεύχος του Περιοδικού ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΣ-Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία.

Διάφορες προσεγγίσεις έχουν προτείνει διαγνωστικά μοντέλα και αντίστοιχα ταξινομικά συστήματα, μεταξύ των οποίων είναι τα ιατρικά και τα πολυπαραγοντικά μοντέλα.

Τα *ιατρικά μοντέλα* βασίζονται στην αντίληψη ότι τα διάφορα είδη ψυχοπαθολογικής συμπεριφοράς αποτελούν αυτοτελείς διαγνωστικές κατηγορίες, αναγνωρίσιμες από μια σειρά ιδιαίτερων χαρακτηριστικών - συμπτωμάτων. Οι διαγνωστικές αυτές κατηγορίες ταξινομούνται σε άξονες.

Τα πιο γνωστά και ευρέως χρησιμοποιούμενα συστήματα ταξινόμησης των ψυχικών διαταραχών, κατά το ιατρικό μοντέλο, είναι το DSM (Diagnostic and Statistical Manual - διαγνωστικό και στατιστικό εγχειρίδιο ψυχικών διαταραχών) του Αμερικανικού Ψυχιατρικού Συλλόγου και το ICD (International Classification of Diseases - διεθνής ταξινόμηση των νόσων) της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, το οποίο αντιπροσωπεύει κυρίως ευρωπαϊκές αντιλήψεις για την ταξινόμηση. Τα συστήματα αυτά ταξινόμησης αποτελούν τον οδηγό για τη διάγνωση των ψυχικών διαταραχών για την πλειονότητα των ειδικών της ψυχικής υγείας ανά τον κόσμο.

Τα ιατρικά μοντέλα, αποδεχόμενα ότι η κάθε διαταραχή αποτελεί αυτοτελή κλινική οντότητα, επιπλέον, παραδέχονται την ύπαρξη παθογενούς πυρήνα στο υπόβαθρο κάθε διαταραχής και κατά συνέπεια, θεωρούν ότι το παθολογικό διαφέρει *ποιοτικά* από το φυσιολογικό.

Με βάση τις παραδοχές αυτές οδηγούνται στην ακόλουθη ταξινόμηση:

Ταξινόμηση των διαγνωστικών κατηγοριών του DSM- IV κατά άξονες

Άξονας I	Κλινικές διαταραχές. Άλλες καταστάσεις που πιθανόν χρήζουν κλινικής αξιολόγησης
Άξονας II	Διαταραχές προσωπικότητας. Νοητική καθυστέρηση
Άξονας III	Γενικές ιατρικές καταστάσεις
Άξονας IV	Ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Προβλήματα σε σχέση με το περιβάλλον
Άξονας V	Γενική εκτίμηση της λειτουργίας του ατόμου

Τα *πολυπαραγοντικά μοντέλα*, σε αντίθεση με τα ιατρικά, δε βασίζονται σε κάποια θεωρία ή σε κλινικές παρατηρήσεις, αλλά στη στατιστική μέθοδο της πολυπαραγοντικής ανάλυσης (Achenbach,1982, Quay,1986). Η διαφορετική αυτή προσέγγιση, η οποία απορρέει από ερευνητικές εργασίες που χρησιμοποιούν βασικά τη στατιστική, περιγράφει διαστάσεις της συμπεριφοράς. Συμπεριφορές οι οποίες τείνουν να εμφανίζονται συστηματικά συνιστούν τα διάφορα σύνδρομα. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, η συμπεριφορά διακρίνεται από ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά ή διαστάσεις, τις οποίες έχουν όλα τα παιδιά σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Το παθολογικό είναι η ακραία μορφή αυτών των φυσιολογικών χαρακτηριστικών. Επομένως το παθολογικό διαφέρει *ποσοτικά* από το φυσιολογικό και το κάθε σύνδρομο αποτελείται από μια σειρά χαρακτηριστικών τα οποία βρίσκονται στη μία άκρη ενός συνεχούς (continuum), στην άλλη άκρη του οποίου βρίσκονται φυσιολογικά στοιχεία της συμπεριφοράς. Η ανυπακοή λ.χ. ή η απροσαρμοστικότητα που θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά ενός εφήβου, όταν αυτή επαναλαμβάνεται συστηματικά και με ένταση (ποσοτική διαφορά) συνιστά ψυχολογικό πρόβλημα.

Με βάση τη γενική αυτή θεώρηση καταλήγουν στην ακόλουθη συγκριτική παρουσίαση των παραγοντικών ταξινομήσεων

ΣΥΝΔΡΟΜΑ ACHENBACH	ΣΥΝΔΡΟΜΑ QUAY
Επιθετικότητα	Διαταραχή μη κοινωνικοποιημένης επιθετικής συμπεριφοράς
Παραπρωματικότητα	Διαταραχή κοινωνικοποιημένης επιθετικής συμπεριφοράς
Διάσπαση προσοχής	Διαταραχή ελλειμματικής προσοχής
Άγχος/Κατάθλιψη	Άγχος - Απόσυρση- Δυσφορία
Σχιζοειδής συμπεριφορά	Σχιζοειδής έλλειψη ανταπόκρισης
Κοινωνική αδεξιότητα	Κοινωνική αδεξιότητα
Ψυχοσωματικά συμπτώματα	Ψυχωτική διαταραχή
Κοινωνική απόσυρση	Κινητική υπερδραστηριότητα

Στις μέρες μας δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των ειδικών σχετικά με το ποια προσέγγιση από τις δύο είναι η εγκυρότερη. Είναι ωστόσο πιθανό να μην είναι δυνατή η ταξινόμηση όλων των διαταραχών με τη μία ή την άλλη προσέγγιση.²³ Όποια από τις παραπάνω προσεγγίσεις και αν αποδεχθούμε για να χαρακτηρίσουμε ως «διαταραγμένη» την συμπεριφορά εκείνη που αποκλίνει από τη φυσιολογική και επομένως συνιστά ψυχολογικό πρόβλημα, το βέβαιο είναι ότι αποτελεί έργο ειδικών ψυχολόγων να τη διαγνώσουν και να την αξιολογήσουν. Δεν πρέπει άλλωστε να μας διαφεύγει της προσοχής, ότι αναφερόμαστε σε ψυχολογικά προβλήματα μαθητών Γυμνασίων και Λυκείων, ατόμων δηλαδή εφηβικής ηλικίας, μιας ηλικίας που εξ ορισμού παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση

²³ Βλ. Ευθ. Κάκουρου και Κ. Μανιαδάκη, Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων, σελ. 27 επ., Χρ. Χατζηχρήστου, Εισαγωγή στη Σχολική Ψυχολογία, σελ. 140 επ.

της συμπεριφοράς και της ψυχικής υγείας των μαθητών. Η εφηβεία είναι μία ηλικία κατά τη διάρκεια της οποίας αυξάνονται σημαντικά οι σεξουαλικές ορμόνες, αλλάζουν δραματικά τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και εκδηλώνεται η ανάγκη προετοιμασίας για το ρόλο του ενήλικα. Λόγω αυτών των δραματικών αλλαγών, ο χρόνος της εφηβείας φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά την ψυχολογική ισορροπία του ατόμου.²⁴ Μια πολυδιάστατη, επομένως, μέθοδος αξιολόγησης αναμένεται να δώσει πληρέστερη εικόνα της κατάστασης του μαθητή και να μειώσει την πιθανότητα εξαγωγής εσφαλμένων συμπερασμάτων.

Για την περιγραφή ψυχολογικών προβλημάτων που εμφανίζονται στους εφήβους, έχουν χρησιμοποιηθεί όλες οι πιθανές ορολογίες. Πολύ συνηθισμένη είναι η έκφραση «απροσάρμοστος», αλλά και άλλες ονομασίες όπως «νευρικός», «νευρωτικός», «συναισθηματικά διαταραγμένος», «δύσκολος» κ.λ.π. Αυτές οι εκφράσεις αναφέρονται σε μια μεγάλη και μικτή ομάδα διαταραχών που κυμαίνονται από την κατάθλιψη, το άγχος, τη δειλία ως την απροσαρμοστικότητα, την καταστροφικότητα και την εγκληματικότητα. Στην ουσία, τα προβλήματα αυτά αντιπροσωπεύουν υπερβολές, ελλείψεις ή ανικανότητα συνδυασμού των αισθημάτων, στάσεων και συμπεριφορών. Η επιθετικότητα, η δειλία και ένας συνδυασμός χαμηλής αυτοεκτίμησης και διάσπασης προσοχής είναι τα συνηθέστερα παραδείγματα τέτοιων καταστάσεων.²⁵

Οι διαταραχές διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: στα *ενδοπροσωπικά* προβλήματα, δηλαδή, τα προβλήματα εκείνα που έχουν σχέση με συναισθηματικές διαταραχές ή εντάσεις των ίδιων των ατόμων (άγχος, δειλία, κατάθλιψη, αισθήματα κατωτερότητας κλπ) και τα *διαπροσωπικά* προβλήματα, που προκαλούν άσχημα συναισθήματα στο περιβάλλον (επιθετικότητα,

²⁴ Βλ. Ευθ. Κάκουρου και Κ. Μανιαδάκη, Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων, σελ. 27 επ.

²⁵ Βλ. Martin Herbert, Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας: επιμέλεια Α. Καλαντζή-Αζίζι, σελ. 87.

ανυπακοή κλπ).²⁶ Φαίνεται ότι οι διαταραχές που σχετίζονται με εξωτερικευμένες μορφές συμπεριφοράς εκδηλώνονται συχνότερα στα αγόρια, ενώ αυτές που σχετίζονται με εσωτερικευμένες μορφές συμπεριφοράς εμφανίζονται συχνότερα στα κορίτσια.²⁷

Οι παράγοντες οι οποίοι προκαλούν ψυχολογικά προβλήματα διακρίνονται σε βιολογικούς και σε περιβαλλοντικούς. Οι βιολογικοί παράγοντες αφορούν στα χρωμοσώματα και στα γονίδια, καθώς επίσης στη φυσιολογία και τη βιοχημεία του εγκεφάλου και στις πιθανές αλλοιώσεις του. Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες αναφέρονται στο κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου και στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Η διάκριση των παραγόντων αυτών γίνεται για μεθοδολογικούς λόγους, καθώς, όπως τονίζεται από πολλούς ειδικούς τα γονίδια από μόνα τους δεν προκαλούν την εμφάνιση μιας ψυχικής διαταραχής, αλλά δημιουργούν παράγοντες κινδύνου για την εμφάνισή της, ενώ παράλληλα οι περιβαλλοντικές επιδράσεις είναι σημαντικές. Επομένως η αλήθεια για τα ψυχολογικά προβλήματα βρίσκεται στο σταυροδρόμι της συνάντησης των δύο αυτών παραγόντων.²⁸

Ενώ παλιότερα υποστηριζόταν ότι το ψυχολογικό πρόβλημα είναι αποτέλεσμα συγκρούσεων που εμφανίζονται στο «εσωτερικό» του ατόμου, ως αποτέλεσμα της πάλης εσωτερικών δυνάμεων που σπρώχνουν το άτομο σε διαφορετικές μεταξύ τους ασυμβίβαστες κατευθύνσεις (πρόκειται για μια α-κοινωνιολόγητη ψυχολογία της προσωπικότητας), υπάρχει πλέον η σύγχρονη τάση κατά την οποία το ψυχολογικό πρόβλημα θεωρείται ότι έχει τα αίτιά του όχι σε ενδοατομικές συγκρούσεις αλλά ότι κυρίως εξωτερικοί συντελεστές ελέγχουν τη συμπεριφορά, δίνεται δε έτσι ιδιαίτερη έμφαση στους κοινωνικούς παράγοντες

---

²⁶ Βλ. Αναστασίας Καλαντζή – Αζίζι, Θέματα Κλινικής Ψυχολογίας: Εφαρμοσμένη Κλινική Ψυχολογία στο χώρο του Σχολείου, σελ. 24-25..

²⁷ Βλ. Ευθ. Κάκουρου και Κ. Μανιαδάκη, Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων, σελ. 31 επ.

²⁸ Βλ. Ευθ. Κάκουρου και Κ. Μανιαδάκη, ό. π., σελ. 31 επ

για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς.²⁹ Η σωστή διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος (σπίτι, σχολείο κλπ) έχει άμεσο αντίκτυπο στη θετική διαμόρφωση της συμπεριφοράς του ατόμου.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως *ψυχολογικό πρόβλημα*, την διαταραγμένη εκείνη συμπεριφορά που συνιστά απόκλιση από τη φυσιολογική (την αναμενόμενη, δηλαδή, συμπεριφορά που ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις και στις προσδοκίες του περιβάλλοντος του ατόμου ανάλογα με την ηλικία του), του οποίου η διάγνωση και η αξιολόγησή γίνεται με ιατρικά ή με πολυπαραγοντικά μοντέλα, είτε με τον συνδυασμό και των δύο, οφείλεται δε σε παράγοντες βιολογικούς και περιβαλλοντικούς και δημιουργεί άσχημα συναισθήματα είτε στο ίδιο το άτομο είτε στο περιβάλλον του.

Η ιδιαίτερη έμφαση που δίνεται στα ψυχολογικά προβλήματα των μαθητών εξ αιτίας της συμπεριφοράς των καθηγητών, οφείλεται στο γεγονός ότι ενώ σήμερα πλέον σπανίζουν οι περιπτώσεις των διδασκόντων που προβαίνουν σε σωματικές τιμωρίες μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αντίθετα αυξάνονται οι περιπτώσεις που τα «ψυχικά τραύματα» προκαλούνται στα παιδιά και τους εφήβους από τη μη βίαιη συμπεριφορά των καθηγητών τους: από το γεγονός ότι αυτοί τους αγνοούν επικεντρώνοντας την προσοχή τους στους λεγόμενους «καλούς μαθητές», από το ότι βάζουν μικρούς βαθμούς, τους επιπλήττουν για την αποτυχία τους σε διαγωνίσματα ή ακόμα φτάνουν να χλευάζουν τις ανεπιτυχείς προσπάθειές τους. Στους μαθητές ειδικά που χλευάζονται για την απόδοσή τους αναπτύσσεται ένα συναίσθημα περιφρόνησης για τον εαυτό τους, που μετατρέπεται σε συναίσθημα περιφρόνησης για τους άλλους ή διάχυτη περιφρόνηση για την κοινωνία. Ένας μεγάλος αριθμός διδασκόντων χρησιμοποιεί ανεπίτρεπτες εκφράσεις όπως λ.χ. «είσαι ένας βλάκας», ή «οι άλλοι χρειάζονται μισή ώρα για να καταλάβουν το

---

²⁹Βλ. Αναστασίας Καλαντζή – Αζίζι, Θέματα Κλινικής Ψυχολογίας: Εφαρμοσμένη Κλινική Ψυχολογία στο χώρο του Σχολείου, σελ. 23-24.

μάθημα, ενώ εσύ χρειάζεσαι δύο» ή «πώς σε φορτώθηκα στο τμήμα μου» κ.λ.π., χωρίς καθόλου να υπολογίζουν τον αντίκτυπό τους στα παιδιά. Ορισμένοι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν ότι χρησιμοποιούν τέτοιου είδους εκφράσεις ως ερέθισμα - κίνητρο για να παροτρύνουν τους μαθητές να εργαστούν σκληρότερα, χωρίς να είναι βέβαιοι αν ο μαθητής έχει την απαραίτητη αυτοπεποίθηση που θα του επέτρεπε να αντιδράσει. Για άλλους, είναι ένας τρόπος να υπογραμμίσουν τη διαφορά τους, την ανωτερότητά τους, την κυριαρχία τους: αυτήν της γνώσης. Είναι ένας τρόπος να εκφράσουν την άποψη ότι το μάθημα που διδάσκουν ή το σχολείο δεν είναι για όλους.³⁰

ii. Το ψυχολογικό πρόβλημα ως βλάβη της υγείας.

Φαινόμενα όπως η θλίψη, η σύγχυση, το άγχος κλπ είναι συνηθισμένα και τα συναντάμε καθημερινά. Ένα άτομο όμως που βιώνει αυτά τα φαινόμενα ή συμπτώματα σε μεγάλη ένταση, για μεγάλο χρονικό διάστημα και επηρεάζουν πολύ την λειτουργικότητά του σε καθημερινό επίπεδο, έχει ψυχική νόσο.³¹

Η ψυχική νόσος είναι μια έννοια που τυπικά υποδηλώνει ότι υπάρχει διαταραχή στη συμπεριφορά, στη σκέψη, στην κρίση, ή στα συναισθήματα, που επηρεάζει αρνητικά την ψυχική ευεξία, την υγεία και την ασφάλεια του ατόμου, τόσο ώστε το άτομο να χρειάζεται φροντίδα, θεραπεία και αποκατάσταση.³²

Τίθεται το ερώτημα αν η ψυχική νόσος εντάσσεται εννοιολογικά στη βλάβη της υγείας.

---

³⁰ Βλ. V. Courtecuisse, J. Fortin, J. Pain, J. Selosse, Λ. Μπεζέ, Βία στο σχολείο-Βία του σχολείου, σελ.96 επ.

³¹ Βλ. Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων, www.inpsy.gr/.../dictionary.htm

³² Βλ. Θ. Δασκαλόπουλος, psi-gr.tripod.com/psychiatric_disease.html

Από την θεωρία γίνεται δεκτό ότι στις περιπτώσεις της βλάβης της υγείας υπάγεται και η *βλάβη της ψυχικής υγείας*.³³ Έχει υποστηριχθεί και στενότερη άποψη, κατά την οποία, σε περιπτώσεις βλάβης της ψυχικής υγείας δεν αρκεί για την κατάφαση του αξιοποίνου κάποια ψυχική διατάραξη, αλλά απαιτείται και μετάθεση του σώματος σε μια νοσηρή κατάσταση, νευρολογικής κυρίως φύσεως (σωματολογική έννοια της νόσου).³⁴ Το επιχείρημα της άποψης αυτής είναι ότι και η βλάβη της υγείας αποτελεί, σύμφωνα με τον νόμο, περίπτωση σωματικής βλάβης και έτσι είναι πάντοτε απαραίτητη και κάποια βλάβη του σώματος. Ορθότερη φαίνεται η άποψη που δέχεται ότι *η βλάβη της ψυχικής υγείας είναι πάντοτε βλάβη της υγείας* αφού ο νόμος ομιλεί αόριστα για βλάβη της υγείας χωρίς να κάνει καμία διάκριση. Η άποψη αυτή άλλωστε ενισχύεται και από τον ίδιο τον Ποινικό μας Κώδικα που στο άρθρο 310 εξομοιώνει την πάθηση του σώματος με την πάθηση της διάνοιας.

Όπως σημειώνει ο Ανδρουλάκης³⁵: «συνήθως το ψυχικό πάθημα έχει κάποιο σωματικό αντίκρισμα και η ψυχική-πνευματική υγεία τελεί σε “ιδιόρρυθμη συνάρτηση” με τη ζωή, η οποία συνάρτηση μάλιστα τονώνεται εφόσον η έννοια του θανάτου μετακινείται από το σωματικό επίπεδο στο ψυχικό και πνευματικό».³⁶

Επομένως, σύμφωνα με την άποψη που υιοθετείται από την θεωρία, το ψυχολογικό πρόβλημα, που φτάνει να γίνεται ψυχική νόσος, δηλαδή να απαιτεί στάδιο ίασης από ειδικό γιατρό και δημιουργείται σε μαθητή εξαιτίας της συμπεριφοράς του καθηγητή, αποτελεί βλάβη υγείας και έτσι πληρούται η αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων των άρθρων 308 επ. Π.Κ.

³³ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 127-128, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ.δ', σελ. και την εκεί υποσημείωση υπ' αριθμ. 9, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 160-161, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 180-181.

³⁴ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 127, υποσημείωση αριθμ. 6, την αναφορά στον Hirsch.

³⁵ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 127.

³⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 127, Λ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 160-161, Τηλ. Φιλιππίδη, ό.π., σελ. 180-181.

Άρα, είναι δυνατόν να προκύψει ευθύνη εκπαιδευτικών, για ψυχολογικά προβλήματα μαθητών τους, είτε γιατί «διευκολύνουν» την εμφάνισή τους σε μαθητές που ανήκουν στην ομάδα υψηλού κινδύνου (έχουν δηλαδή εξαιτίας βιολογικών παραγόντων προδιάθεση να παρουσιάσουν ψυχολογικά προβλήματα), είτε γιατί οι ίδιοι τα προκαλούν και είναι τα προβλήματα αυτά αποτέλεσμα της συμπεριφοράς τους. Και στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι, τόσο η διάγνωση και η αξιολόγηση του ψυχολογικού προβλήματος του μαθητή, όσο και ο καθορισμός των αιτίων που το προκάλεσαν είναι έργο των ειδικών ψυχολόγων και μιας πολυδιάστατης έρευνας, ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος να χαρακτηριστεί ως νόσος μια συμπεριφορά που, κατά τους ειδικούς, προσιδιάζει στην συμπεριφορά εφήβου και βρίσκεται στα όρια του φυσιολογικού. Να αποτραπεί με άλλα λόγια ο κίνδυνος να δοθεί ο χαρακτήρας της διαταραχής σε τυπικά προβλήματα των εφήβων – τυπικά διότι προκαλούν άγχη και πιέσεις τις οποίες δεν συναντούμε ούτε στα παιδιά ούτε στους ενηλίκους.

iii. Η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των πράξεων των καθηγητών και των σωματικών βλαβών

Στις περιπτώσεις των σωματικών βλαβών των μαθητών, είτε αυτές προκαλούνται από ράπισμα, κτύπημα με αντικείμενο, απώθηση είτε αφορούν στα ψυχολογικά προβλήματα εξ αιτίας της συμπεριφοράς του καθηγητή, καθώς πρόκειται για ουσιαστικά εγκλήματα, προκύπτει το πρόβλημα της αντικειμενικής αιτιότητας (αιτιώδους συνάφειας), της σύνδεσης, δηλαδή, της αυτοκυβερνούμενης μυϊκής ενέργειας του δράστη – καθηγητή με το φυσικό αποτέλεσμα που αποδίδεται σ' αυτήν για να συγκροτηθεί τελικά μαζί της σε αξιόποινη πράξη. Το πρόβλημα της αντικειμενικής αιτιότητας κρίνεται, κατά την ορθότερη άποψη, με τη *θεωρία της φυσικής ενότητας της πράξης*. Κατά την

θεωρία αυτή μια μυϊκή κίνηση συνδέεται αιτιακά προς ένα φυσικό αποτέλεσμα, αποτελώντας αιτιακή ενέργεια, όταν μετατρέπεται σε αποτέλεσμα.³⁷

Για να αποδοθεί λοιπόν αντικειμενικά σε καθηγητή η πρόκληση σωματικής βλάβης του μαθητή είτε ως σωματική κάκωση είτε ως βλάβη της υγείας, πρέπει να είναι πράξη του.

Θα πρέπει βεβαίως να σημειωθεί και η άποψη,³⁸ κατά την οποία για τη δόμηση της πράξης, επιπλέον της φυσικής ενότητας, ενδιαφέρει και η κοινωνική αιτιότητα και ενότητα, καθώς αυτή (η πράξη) είναι επενέργεια στην κοινωνική ροή.³⁹ Έτσι, ξεκινώντας από τη θεωρία της φυσικής ενότητας της πράξης, υποστηρίζει πως αιτιώδης συνάφεια υπάρχει όταν η συμπεριφορά προκαλεί το αποτέλεσμα μέσω μιας διατάραξης της φυσικής και της κοινωνικής ροής.

Ωστόσο, η κρατούσα άποψη στη θεωρία και στη νομολογία του Αρείου Πάγου, είναι αυτή κατά την οποία το πρόβλημα της αντικειμενικής αιτιότητας επιλύεται με τη θεωρία του *ισοδυνάμου των όρων*, σύμφωνα με την οποία όρος ενός αποτελέσματος είναι το καθετί το οποίο δεν μπορεί να παραληφθεί χωρίς να πάψει να υπάρχει και το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, ενώ αν υπάρχουν περισσότεροι τέτοιοι όροι, όλοι τους είναι αντικειμενικά ισοδύναμοι.⁴⁰

Τα τελευταία πάντως χρόνια παρατηρείται ότι ο Άρειος Πάγος, επιδιώκοντας περισσότερο ασφαλή κριτήρια για τον αιτιώδη σύνδεσμο και παρά το γεγονός ότι επιμένει στην θεωρία του *ισοδυνάμου των όρων*, εν τούτοις, σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν συντρέχουσες πράξεις ή παραλείψεις περισσοτέρων

---

³⁷ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 200 επ.

³⁸ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του Ποινικού Δικαίου, σελ. 111 επ.

³⁹ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, ό.π., σελ. 113.

⁴⁰ Βλ. Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, τ. α', σελ. 110 επ.

προσώπων σε σχέση με το αποτέλεσμα, νοθεύει την θεωρία αυτή πλησιάζοντας την θεωρία της φυσικής ενότητας της πράξης.⁴¹

Η αιτιακή σύνδεση της πράξης του καθηγητή με το αποτέλεσμα δεν παρουσιάζει δυσκολίες στις περιπτώσεις σωματικής κάκωσης, δηλαδή της μείωσης ή αλλοίωσης της εξωτερικής μορφής του σώματος του μαθητή, όπου είναι εμφανές το υλικό ίχνος της σωματικής κάκωσης και δημιουργεί αντικειμενικά για το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας κατάσταση χειρότερη της προηγούμενης. Επίσης δεν παρουσιάζονται δυσκολίες στις περισσότερες των περιπτώσεων πρόκλησης βλάβης της υγείας λ.χ. προσωρινής απώλειας ακοής ή όρασης, αφασίας, εγκεφαλικής διάσεισης κ.λ.π., οι οποίες είναι εύκολο να διαγνωστούν και να αποδοθούν σε συγκεκριμένη συμπεριφορά καθηγητή.

Ωστόσο δυσκολίες εντοπίζονται στην πρόκληση ψυχολογικών προβλημάτων, καθώς για να αποδοθεί σε καθηγητή το ψυχολογικό πρόβλημα του μαθητή, πρέπει, αντικειμενικά, να είναι πράξη του. Η δημιουργία όμως ενός ψυχολογικού προβλήματος μπορεί να οφείλεται τόσο σε προδιάθεση του μαθητή (όταν ανήκει σε ομάδα υψηλού κινδύνου), όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες λ.χ. οικογένεια, παρέα συνομηθίκων. Άλλωστε για την ορθή διάγνωση και αξιολόγηση του ψυχολογικού προβλήματος απαιτείται μια πολυδιάστατη έρευνα με ιατρικά ή με πολυπαραγοντικά μοντέλα, είτε με τον συνδυασμό και των δύο.⁴²

---

⁴¹ Βλ. ΑΠ 1145/1990, ΝοΒ 38, 1207, ΑΠ 1242/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 1441/2002, ΠοινΧρ ΝΓ', 149, ΑΠ 260/ 2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος. Αναφέρεται λοιπόν ότι “ εκείνη η πράξη ή η παράλειψη του υποκειμένου είναι δυνατόν να τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς το αποτέλεσμα, όταν αυτή, κατά την κοινή αντίληψη, το μεν είναι η *αμέσως προκαλέσασα* και την ενέργεια των άλλων, το δε τελεί αυτή από μόνη της ή μαζί με άλλη άλλου προσώπου σε *άμεση αιτιότητα προς το αποτέλεσμα*”. Τι άλλο θα μπορούσε να σημαίνει το “*αμέσως προκαλέσασα*” ή το σε “*άμεση αιτιότητα προς το αποτέλεσμα*” παρά μόνο ότι το αποτέλεσμα είναι αναπόδραστο, ότι ακριβώς δηλαδή υποστηρίζει η θεωρία της φυσικής ενότητας της πράξης.

⁴² Βλ. σχετ. σελ. 18 επ. του παρόντος.

Έτσι λοιπόν, μόνο όταν μια πολυδιάστατη έρευνα ειδικού επιστήμονα - ψυχολόγου ή ψυχιάτρου, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι συγκεκριμένη συμπεριφορά του καθηγητή συνδέεται αιτιακά με το ψυχολογικό πρόβλημα ενός μαθητή, μπορεί να θεωρηθεί ότι η πρόκληση του ψυχικού τραύματος είναι το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς αυτής και τούτο, τόσο όταν ο καθηγητής του δημιουργεί ψυχολογικό πρόβλημα, που προηγουμένως δεν υπήρχε, όσο και όταν επιδεινώνει την κατάσταση ενός μαθητή που έχει ήδη ψυχολογικό πρόβλημα καθώς επίσης και όταν παρεμποδίζει και επομένως καθυστερεί την διαδικασία ίασής του.

Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί πως όταν το αποτέλεσμα προκύπτει από τη συγκλίνουσα «δράση» των καθηγητών λ.χ. όλοι οι καθηγητές συμπεριφέρονται υποτιμητικά σε ένα παιδί, θα ευθύνεται ο καθένας αυτοτελώς. Για να προσδιορισθεί η ευθύνη καθενός από τους καθηγητές σε σχέση με το αποτέλεσμα, θα πρέπει η πράξη να τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς το αποτέλεσμα. Αυτό συμβαίνει όταν αυτή, κατά την κοινή αντίληψη, τελεί μόνη ή με άλλου προσώπου σε άμεση αιτιότητα προς το αποτέλεσμα. Σε αυτές τις περιπτώσεις η συμπεριφορά κάθε εμπλεκόμενου προσώπου κρίνεται αυτοτελώς και ανεξάρτητα από τους άλλους και εφόσον, βέβαια, το επελθόν αποτέλεσμα τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς αυτήν.⁴³

Τα συνηθισμένα όμως, αισθήματα της εσωτερικής αναστάτωσης (τα οποία μπορούν να διαγνωστούν, να αξιολογηθούν και να αποδοθούν σε πράξη του καθηγητή), εξελίσσονται για μερικούς εφήβους σε πιο σοβαρές καταθλιπτικές διαθέσεις, μια αίσθηση ανικανότητας και αδυναμίας απέναντι στα γεγονότα που είναι έξω, πάνω ή πέρα από τον έλεγχό τους.

---

⁴³ Βλ. ΑΠ 1145/1990, ΝοΒ 38, 1207, ΑΠ 1172/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 869, ΑΠ 21/2001, ΠοινΧρ ΝΑ', 601, ΑΠ 1242/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 260/ 2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος .

γ'. Πράξεις που οδηγούν σε αυτοπροσβολές των μαθητών – πιθανή αυτοκτονία μαθητή

Μερικοί έφηβοι μάλιστα επιχειρούν να αυτοκτονήσουν. Φαίνεται παράδοξο το ότι οι υψηλοί στόχοι, τους οποίους οι έφηβοι θέτουν στους εαυτούς τους, ταυτόχρονα τους δημιουργούν και προβλήματα. Όλα δείχνουν ότι οι νέοι άνθρωποι, που κάνουν πολύ αυστηρή αυτοκριτική, που νιώθουν μεγάλη διαφορά ανάμεσα στην ιδεώδη και στην πραγματική εικόνα του εαυτού τους, τείνουν να είναι αγχώδεις, ανασφαλείς και καταθλιπτικοί. Μερικές φορές καταλήγουν σε συναισθήματα απελπισίας. Η κατάθλιψη είναι ένα συχνό συνοδευτικό φαινόμενο τάσεων αυτοκτονίας η οποία συνδέεται συνήθως με συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς καθώς και αντίστοιχη σωματική και κοινωνική πίεση.⁴⁴ Έρευνες έδειξαν, ότι οι περισσότεροι από τους νέους που αυτοκτονούν έχουν ανεπαρκή επίδοση στο σχολείο, ενώ στο 76% των περιπτώσεων έχει παρατηρηθεί ότι η ακαδημαϊκή τους επίδοση είχε αλλάξει προς το χειρότερο τα τελευταία χρόνια. Αλλαγές, όμως δεν παρατηρήθηκαν μόνο στην επίδοση, αλλά και στη συμπεριφορά των ατόμων αυτών απέναντι στους εκπαιδευτικούς. Επίσης, μεγάλο ποσοστό των εφήβων αυτών, χαρακτηρίζεται από οριακή διανοητική ανάπτυξη, μειωμένη ικανότητα στην ανάγνωση και ιστορικό προηγούμενων αποτυχιών στο σχολείο.⁴⁵ Αυτοκτονίες όμως δεν σημειώνονται μόνο σε μαθητές με χαμηλή επίδοση. Έχουν αναφερθεί περιστατικά αυτοκτονίας καλών μαθητών, με ηγετικά χαρακτηριστικά, που οφείλονται σε δυσθυμική διαταραχή, η οποία οδηγεί σε μείζονα κατάθλιψη. Οι διαταραχές αυτές, κάνουν το άτομο να

---

⁴⁴ Βλ. Martin Herbert, Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας: επιμέλεια Α. Καλαντζή-Αζίζι, σελ. 90 επ. Βλ. όμως και . Henri Chabrol, Οι τάσεις αυτοκτονίας του Εφήβου, μετάφραση Αικ. Τερζοπούλου, σελ 34 επ.

⁴⁵ Βλ. Όλγας Κελίδου- Αικ. Κωστοπούλου, εργασία για την αυτοκτονία παιδιών και εφήβων , υπό την εποπτεία Παύλου Βασιλειάδη, του τμήματος Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., 2002, σελ. 44.

προσπαθεί να ανταποκριθεί στην εικόνα του ευαίσθητου και υπεύθυνου ατόμου.⁴⁶

Με τα δεδομένα αυτά δεν αποκλείεται ένας μαθητής, ο οποίος απέτυχε στις εξετάσεις, δέχθηκε έντονη κριτική για την επίδοσή του ή χλευάστηκε από τον καθηγητή του, να κάνει απόπειρα αυτοκτονίας ή να αυτοκτονήσει. Κατά το διάστημα της πενταετίας 1992-1997, αυτοκτόνησαν περίπου 30 παιδιά για λόγους που είχαν σχέση με την επίδοσή τους στο σχολείο, οι περισσότερες δε αυτοκτονίες συνέβησαν σε περιόδους εξετάσεων και κυρίως κατά την περίοδο των Πανελληνίων Εξετάσεων.⁴⁷ Ο αριθμός, βέβαια, είναι πολύ μεγαλύτερος, καθώς υπάρχουν προβλήματα στην καταγραφή των αυτοκτονιών στη χώρα μας για λόγους θρησκευτικούς, οικογενειακούς ή κοινωνικούς. Στις περιπτώσεις αυτές προκύπτει το ερώτημα αν η συμπεριφορά του καθηγητή πληροί τους όρους κάποιας εγκληματικής πράξης.

Αυτοκτονία υπάρχει όταν ο αυτόχειρας- μαθητής, κατόπιν δικής του απόφασης, προκαλεί το θάνατο και έχει την κυριαρχία στην πράξη. Εάν τρίτος κυριαρχεί στο συμβάν, τότε πρόκειται για ανθρωποκτονία.⁴⁸ Για να έχει, όμως, ο μαθητής την κυριαρχία στην πράξη της αυτοκτονίας θα πρέπει να είναι ικανός για καταλογισμό.

Αυτό λοιπόν που πρέπει αρχικά να εξετασθεί είναι η πιθανή ευθύνη του καθηγητή σε πράξεις αυτοπροσβολής του μαθητή, όταν αυτός είναι κάτω των 13 ετών, άτομο δηλαδή που, κατά αμάχητο τεκμήριο, είναι ακαταλόγιστο, με βάση τις διατάξεις του άρθρου 126 Π.Κ.

---

⁴⁶ Βλ. Barry Garfinkel, M.D. & Gordon Northrup, M.D., 1989, Residential Management of Suicidal Adolescents.« Adolescent Suicide: Recognition, Treatment and Prevention». New York: The Haworth Press.

⁴⁷ Βλ. Όλγας Κελίδου- Αικ. Κωστοπούλου, εργασία για την αυτοκτονία παιδιών και εφήβων , υπό την εποπτεία Παύλου Βασιλειάδη, του τμήματος Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., 2002, σελ. 23.

⁴⁸ Βλ. Τηλ. Φιλίππιδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. α', σελ. 70.

Γίνεται δεκτό πως και όταν ακόμη ο μαθητής είναι ανίκανος για καταλογισμό, ο καθηγητής που του προκαλεί με πρόθεση την απόφαση να εκτελέσει άδικη πράξη είναι ηθικός αυτουργός (άρθρο 46 παρ. 1 Π.Κ.).⁴⁹ Η ηθική αυτουργία όμως είναι νοητή μόνο για πράξεις που είναι τυποποιημένες. Αφού η πράξη της αυτοκτονίας δεν είναι τυποποιημένη, δε μπορεί να γίνει λόγος για ηθική αυτουργία. Βέβαια, το ότι δεν είναι δυνατή η ηθική αυτουργία δε σημαίνει αναγκαστικά ότι υπάρχει έμμεση αυτουργία, αλλά απαιτείται επιπλέον να υπάρχουν τα διακριτικά της γνωρίσματα.⁵⁰ Εκείνο που έχει σημασία είναι σε ποιο βαθμό κυριαρχεί ο καθηγητής πάνω στον ανήλικο.⁵¹

Καθώς η πράξη αυτοπροσβολής των παιδιών αυτής της ηλικίας δε μπορεί να θεωρηθεί ως υπεύθυνη πράξη, ο τρίτος που τα παρασύρει σε αυτοκτονία, είναι έμμεσος αυτουργός.⁵² Έτσι όταν ο καθηγητής προκαλεί με δόλο την απόφαση σε μαθητή έως 13 ετών να αυτοκτονήσει, ευθύνεται ως έμμεσος αυτουργός σωματικής βλάβης, όταν πρόκειται για απόπειρα αυτοκτονίας του μαθητή κατά την οποία τραυματίστηκε, ή ως έμμεσος αυτουργός ανθρωποκτονίας, όταν το αποτέλεσμα είναι ο θάνατός.⁵³

Θα πρέπει ακόμη να εξετασθεί αν ο καθηγητής μπορεί να είναι φυσικός αυτουργός σωματικής βλάβης ή ανθρωποκτονίας όταν ο μαθητής είναι μεγαλύτερος των 13 ετών, όπως είναι στην πλειοψηφία τους οι μαθητές των Γυμνασίων και Λυκείων και, για το λόγο αυτό, έχει ικανότητα για καταλογισμό, εκτός κι αν μπορεί να αποδειχθεί κάτι διαφορετικό. Έτσι όταν λ.χ. ο καθηγητής μαλώνει μαθητή, του λέει ότι θα τα πει όλα στους γονείς του και εκείνος πέφτει

---

⁴⁹ Βλ. Ι. Ζησιάδη, Ποινικόν Δίκαιον, Γεν. Μ., 1975, σελ. 55-56, Α. Κατσαντώνη, Ποινικόν Δίκαιον, Γεν. Μ., 1972, σελ. 65, Γ.Α. Μαγκάκη, Διάγραμμα Ποινικόν Δίκαιον, Γεν. Μ., 1984, 394 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά της ζωής, σελ. 301-305, Ν. Χωραφά, Ποινικόν Δίκαιον, 1978, σελ. 335 επ.

⁵⁰ Βλ. Α. Αναγνωστόπουλο, Έμμεση αυτουργία, 2007, σελ. 98.

⁵¹ Βλ. Α. Αναγνωστόπουλο, ό.π., σελ. 164.

⁵² Βλ. Α. Αναγνωστόπουλο, ό.π., σελ. 164, όπου σημειώνεται ότι «όσο μικρότερη είναι η ηλικία του μεταπράκτη τόσο αυξάνουν εμπειρικά οι περιπτώσεις εμμέσου αυτουργίας, ειδικώς δε επί παιδων η αποδοχή της πρέπει να αποτελεί τον σχεδόν ανεξάντητο κανόνα», και Α. Χαραλαμπίκη, Έμμεση αυτουργία, 1988, σελ. 334.

⁵³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 301-305 και 508 επ.

από το μπαλκόνι του γραφείου του, τίθεται το ερώτημα αν είναι πράξη του καθηγητή.

Εκείνο το οποίο έχει σημασία είναι αν πράγματι ο μαθητής, κατά το χρόνο της τέλεσης της πράξης, είχε συνείδηση της σημασίας της ή όχι. Θα πρέπει δηλαδή να ερευνάται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση η ωριμότητα του μαθητή. Όταν δεν έχει συνείδηση της σημασίας της πράξης του, τότε ο καθηγητής ευθύνεται ως έμμεσος αυτουργός ανθρωποκτονίας με δόλο.⁵⁴

Αν αντίθετα ο μαθητής έχει συνείδηση της σημασίας της πράξης του, τότε τίθεται το ερώτημα μήπως ο καθηγητής ευθύνεται για συμμετοχή σε αυτοκτονία, μέσω του άρθρου 301 Π.Κ.,⁵⁵ όπου τυποποιείται το έγκλημα αυτό.

Για να κατηγορηθεί ένας καθηγητής για το έγκλημα του άρθρου 301 Π.Κ., (της συμμετοχής σε αυτοκτονία),⁵⁶ θα πρέπει να κατέπεισε τον μαθητή να αυτοκτονήσει ή να έδωσε βοήθεια κατά την εκτέλεση της αυτοκτονίας.

Κατάπειση εκ μέρους του καθηγητή υπάρχει, όταν αυτός επιβάλλει πλήρως και ακλόνητα την ιδέα, την επιθυμία ή την τάση για αυτοκτονία σε μαθητή, με τη χρήση του λογικού ή του συναισθήματος,⁵⁷ χρησιμοποιώντας έτσι το μαθητή ως υποχείριό του. Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, πως δεν αρκεί μόνη η πρόκληση της απόφασης για την τέλεση της αυτοκτονίας, ούτε απλή συμπεριφορά του δράστη. Έτσι όταν ο καθηγητής με τη συμπεριφορά του - λ.χ. επίπληξη – προκαλεί ενδεχομένως την απόφαση, αυτό δεν είναι αρκετό. Απαιτείται *λεκτική επικοινωνία* κατά την οποία ο καθηγητής επιβάλλει την ιδέα

---

⁵⁴ Βλ. Α. Αναγνωστόπουλο, ό.π., σελ. 164, Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδ. Μ., 1974, σελ. 32, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 301-305 και 508 επ., Α. Χαραλαμπίκη, ό.π., σελ. 334.

⁵⁵ **Άρθρο 301 Π.Κ.** Όποιος με πρόθεση κατέπεισε άλλον να αυτοκτονήσει, αν τελέστηκε η αυτοκτονία ή έγινε απόπειρά της, καθώς και όποιος έδωσε βοήθεια κατ' αυτήν, τιμωρείται με φυλάκιση.

⁵⁶ Βλ. σχετ. με τη συμμετοχή στην αυτοκτονία Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 494 επ., Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. α', σελ. 68 επ.

⁵⁷ Βλ. σχετ. με την έννοια της κατάπεισης, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. α', σελ. 71.

του θανάτου στο μαθητή, εκμεταλλεόμενος την ιδιαίτερη ψυχική του κατάσταση. Ο νόμος δεν ορίζει τον τρόπο ή τα μέσα με τα οποία μπορεί να καταπείσει κάποιος, έτσι, μπορεί να χρησιμοποιηθεί οποιοδήποτε μέσο, το οποίο είναι κατάλληλο ή πρόσφορο να προκαλέσει στο μαθητή την απόφαση της αυτοκτονίας. Θα πρέπει όμως να πρόκειται για μέσα πειθούς. Αν ο καθηγητής απλώς ενισχύει την απόφαση, που έχει ήδη πάρει ο αυτόχειρας μαθητής, δεν τον καταπείθει, αλλά του παρέχει βοήθεια στην αυτοκτονία.⁵⁸ Καθώς η κατάπειση έχει προσωπικό χαρακτήρα, ο καθηγητής πρέπει να απευθύνεται σε συγκεκριμένο μαθητή και σ' αυτόν να προσπαθεί να επιβάλλει την ιδέα του θανάτου.⁵⁹

Είναι αυτονόητο, πως εκτός από τα παραπάνω, απαιτείται ακόμη η τέλεση της αυτοκτονίας ή της απόπειρας αυτής από το μαθητή.

Με τα δεδομένα αυτά είναι βέβαια σαφές ότι ο καθηγητής ο οποίος στο πλαίσιο της άσκησης των καθηκόντων του προκαλεί στον μαθητή τόσο σοβαρά ψυχικά τραύματα, ώστε ουσιαστικά τον «εξωθεί» να αυτοτραυματισθεί ή να αυτοκτονήσει, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι πραγματώνει την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της συμμετοχής σε αυτοκτονία.

Θα πρέπει βεβαίως να σημειωθεί πως η πράξη της αυτοκτονίας είναι ένα κοινωνικό γεγονός του οποίου οι πολλαπλές λειτουργίες αντιστοιχούν στην πολυπλοκότητα των παραγόντων που την καθορίζουν. Πρώτα απ' όλα, αποτελεί συνέπεια των παθολογικών αλληλεπιδράσεων, μεταξύ του εφήβου και του περιβάλλοντος. Η δυναμική τους δεν είναι αρκετά γνωστή, παρά το σημαντικό ενδιαφέρον το οποίο έχουν προκαλέσει. Ως αιτία αυτής της σχετικής άγνοιας μπορεί να θεωρηθεί ο αποσπασματικός χαρακτήρας των μελετών που έχουν αφιερωθεί σ' αυτό το θέμα, μελέτες που οι περισσότερες περιορίζονται

⁵⁸ Βλ. Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. α', σελ. 71-72.

⁵⁹ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά της ζωής. 2001, σελ. 496 επ. και τις εκεί υποσημειώσεις.

σε ένα μόνο είδος προσέγγισης. Η πρόοδος της γνώσης, απαιτεί, σήμερα, τη διαπλοκή των διαφόρων τρόπων προσέγγισης του εφήβου. Αν λείπει αυτή η διαδικασία, οι πληροφορίες μας παραμένουν ανολοκλήρωτες. Ωστόσο, προκύπτουν ορισμένα γενικά δεδομένα. Η πράξη αυτοκτονίας, ενώ είναι μία απόπειρα φυγής από μία ανυπόφορη κατάσταση, αποτελεί επίσης μία ύστατη προσπάθεια τροποποίησής της. Σε αυτή την αντίθεση βρίσκεται η βαθύτερη ενότητα των τάσεων αυτοκτονίας. Κάλεσμα σε βοήθεια, μήνυμα διαταραχής και θυμού, η πράξη αυτοκτονίας εγγράφεται στις διαδικασίες επικοινωνίας και επηρεάζει την ανάπτυξή τους. Μαρτυρά μία διαταραχή των διαπροσωπικών σχέσεων έξω από το πλαίσιο των οποίων δεν μπορεί να γίνει κατανοητή. Οι διαταραχές των κοινωνικών σχέσεων κινούν συναισθήματα τα οποία δεν είναι ανεκτά, τα οποία το υποκείμενο δεν μπορεί να ελέγξει, ή να εξαντλήσει μέσα από εναρμονισμένες με την κατάσταση συμπεριφορές. Αυτά τα συναισθήματα, που κυριαρχούνται από την κατάθλιψη και την εχθρότητα, εκτονώνονται μέσα από πράξη που κατευθύνεται στο σώμα και που έχει αξία ως εξωλεκτική επικοινωνία.⁶⁰

Καθώς λοιπόν, η αυτοκτονία του εφήβου είναι μία πράξη πολύπλοκη τόσο στο μηχανισμό της όσο και στις λειτουργίες της, η πολλαπλότητα αυτή καθιστά μάταιη μία προσέγγιση, η οποία εμπνέεται από το γραμμικό πρότυπο της σχέσης αίτιο - αποτέλεσμα. Απαραίτητα υπονοεί την αναζήτηση μιας πιο περίπλοκης προσέγγισης. Η αυτοκτονία είναι η συνισταμένη διαφόρων αλληλεπιδράσεων, φαινομένων που επηρεάζονται αμοιβαία με τρόπο κυκλικό.⁶¹

Συνοψίζοντας, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν υπάρχει ένα ασφαλές κριτήριο, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντικειμενικά για να συνδέσουμε μια απόπειρα ή μια πράξη αυτοκτονίας μαθητή με συγκεκριμένη συμπεριφορά

---

⁶⁰ Βλ. Henri Chabrol, Οι τάσεις αυτοκτονίας του Εφήβου, μετάφραση Αικ. Τερζοπούλου, σελ. 69.

⁶¹ Βλ. Henri Chabrol, ό.π., σελ. 5-6

του καθηγητή. Κατ' εξαίρεση, όταν το γεγονός είναι σαφές, τότε θα πρέπει να ερευνάται αν έχουν εφαρμογή όσα παραπάνω αναφέρονται για την έμμεση αυτοουργία σε ανθρωποκτονία.

δ'. Οι προϋποθέσεις τέλεσης του εγκλήματος της σωματική βλάβης ανήλικων από τους καθηγητές (άρθρο 312 Π.Κ.)⁶²

Τις περισσότερες φορές οι σωματικές βλάβες που προκαλούν οι καθηγητές στους μαθητές δεν υπάγονται στη διακεκριμένη μορφή της σωματικής βλάβης ανηλίκου καθώς πρόκειται για στιγμιαίες αντιδράσεις. Κατ' εξαίρεση, συνήθως σε οικοτροφεία με έγκλειστους μαθητές αλλά και σε σχολεία, μπορεί η συμπεριφορά του καθηγητή να πάρει τα χαρακτηριστικά της σωματικής βλάβης του άρθρου 312 Π.Κ. Αυτό είναι δυνατόν να συμβεί με συνεχή - αλληπάλληλα και με ένταση ραπίσματα από καθηγητή σε ανήλικο μαθητή, με βάνουσες λοιδορίες κ.λ.π.

Ειδικότερα για την πραγμάτωση της διακεκριμένης αυτής μορφής της σωματικής βλάβης απαιτείται:

ι. *Να τελούν οι μαθητές υπό την επιμέλειά ή υπό την προστασία εκπαιδευτικών, οι οποίοι έχουν την υποχρέωση να ενδιαφέρονται και να φροντίζουν για την πνευματική τους ανάπτυξη.*

---

⁶² **Άρθρο 312 Π.Κ.** Αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών: α) όποιος με συνεχή σκληρή συμπεριφορά προξενεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας σε πρόσωπο που δεν συμπλήρωσε ακόμη το δέκατο έβδομο έτος της ηλικίας του ή που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του και ο δράστης το έχει στην επιμέλεια ή στην προστασία του ή ανήκει στο σπίτι του δράστη ή έχει μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας ή που του το έχει αφήσει στην εξουσία του ο υπόχρεος για την επιμέλειά του, β) όποιος με κακόβουλη παραμέληση των υποχρεώσεών του προς τα προαναφερόμενα πρόσωπα γίνεται αιτία να πάθουν σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας τους.

Η *επιμέλεια* απαιτεί μια μονιμότερη σχέση με μεγάλη διάρκεια,⁶³ γεγονός το οποίο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί εν προκειμένω, όταν μαθητές και εκπαιδευτικοί για εννέα μήνες το χρόνο επί επτά ώρες καθημερινά βρίσκονται μαζί στο χώρο του σχολείου. Η αιτία με βάση την οποία ο μαθητής τίθεται υπό την επιμέλεια των εκπαιδευτικών, είναι για τα μεν δημόσια σχολεία ο νόμος, για τα δε ιδιωτικά σχολεία η σύμβαση μεταξύ των γονέων των μαθητών και του ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου.

Στην *προστασία* του έχει ο καθηγητής τον μαθητή, όταν έχει αναλάβει με οποιονδήποτε τρόπο την επίβλεψή του. Πρόκειται για την πραγματική εκείνη κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τοπική εγγύτητα μαθητή-εκπαιδευτικού και έχει συντομότερη σχετικά διάρκεια.⁶⁴ Θα μπορούσαν εδώ να ενταχθούν περιπτώσεις όπως λ.χ. η ανάληψη συνοδείας μαθητών σε εκδηλώσεις και εκδρομές από εκπαιδευτικούς του σχολείου που δεν τους διδάσκουν, οι εφημερίες των εκπαιδευτικών κατά την διάρκεια διαλειμμάτων σε χώρους του σχολείου καθώς και η αναπλήρωση εκπαιδευτικού που απουσιάζει από άλλον συνάδελφό του. Στις περιπτώσεις αυτές λείπει το στοιχείο του μονιμότερου χαρακτήρα της σχέσης μαθητών-καθηγητών, υπάρχει, όμως σαφώς, η πραγματική κατάσταση επίβλεψης του μαθητή και η τοπική εγγύτητα δράστη - θύματος.

Οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μπορούν να αποτελέσουν υλικό αντικείμενο της προσβολής λόγω της ανηλικότητάς τους, χωρίς βέβαια να αποκλείεται η σύμπτωση στο πρόσωπό τους και της ανικανότητας να υπερασπίσουν τον εαυτό τους π.χ. ανήλικος μαθητής-ανάπηρος. Η αδυναμία της αυτουπεράσπισης τεκμαίρεται για τους μαθητές, λόγω του νεαρού της

---

⁶³ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ σελ. 173, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 116 και την εκεί υποσημείωση, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 554, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ, 1997, σελ. 162.

⁶⁴ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 173, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 116 και την εκεί υποσημείωση, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 556, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 162-163.

ηλικίας τους, επιτείνεται δε λόγω της απαιτούμενης από τον νόμο σχέσης εξάρτησης από τον δράστη (καθηγητή, διευθυντή σχολείου κλπ). Η σχέση αυτή εξάρτησης έχει ως συνέπεια, το θύμα όχι μόνο να μην μπορεί αλλά ούτε να τολμά να υπερασπίσει τον εαυτό του.⁶⁵ Αυτός που δεν μπορεί να υπερασπίσει τον εαυτό του, του άρθρου 312 Π.Κ., δεν συμπίπτει εννοιολογικά με τον αβοήθητο του άρθρου 306 Π.Κ.. Αυτός που μπορεί να σωθεί με την φυγή δεν είναι αβοήθητος, αν και ενδέχεται να αδυνατεί να υπερασπίσει τον εαυτό του.⁶⁶

Είναι αυτονόητο, ότι αυτή η σχέση εξάρτησης του μαθητή απέναντι στον εκπαιδευτικό πρέπει να υπάρχει κατά τον χρόνο της τέλεσης της πράξης.

ii. Ο καθηγητής να προκαλεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του μαθητή με *συνεχή σκληρή συμπεριφορά*.

Σκληρή θεωρείται η συμπεριφορά που προέρχεται από έλλειψη συναισθήματος έναντι του άλλου. Η σκληρότητα όμως δεν υποδηλώνει μόνο μια τάση που εμπυχώνει τις ενέργειες του δράστη, απαιτείται επιπλέον η τάση αυτή να έχει και αντικειμενικό αντίκρουσμα. Η σκληρή συμπεριφορά αντικειμενικά εκφράζεται με την πρόκληση σημαντικών πόνων, οδυνών, βασάνων, συνήθως μεν σωματικής, αλλά ενδέχεται και ψυχικής μόνον υφής (λ.χ. βάνουσες λοιδορίες).⁶⁷

Παρόμοια θέση υιοθετεί και η νομολογία των ποινικών μας δικαστηρίων⁶⁸ η οποία αποδέχεται ότι το συγκεκριμένο στοιχείο καταφάσκειται «όταν η συμπεριφορά προέρχεται από πρόθεση αδιάφορη για τα παθήματα των άλλων,

---

⁶⁵ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 172-173.

⁶⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 172, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ.2644, Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 551.

⁶⁷ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 174, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 117 και την εκεί υποσημείωση, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. β', σελ. 2645, Γ. Κρίππα, Η προστασία των ανηλίκων εν τω Ποινικό Δικαίω, σελ. 33, Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 561, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, 1997, σελ. 163.

⁶⁸ Βλ. ΑΠ 1163/1978, ΠοινΧρ ΚΘ', 273 και την σχετική αγόρευση του Αντεισαγγελέα Λ. Παπακαρυά, ΑΠ 18/1980, ΠοινΧρ Λ', 347, ΠλημΑθ 282/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 536, ΠλημΙωανν 369/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 1010, ΑΠ 1372/2007, ΠοινΧρ ΝΖ', 416.

η οποία υπάρχει όταν ο δράστης κατά την τέλεση της πράξης έχασε το αναγκαίο ανασταλτικό αίσθημα για τα παθήματα του θύματος, το οποίο υπάρχει σε κάθε φιλόνητο και με κατανόηση σκεπτόμενο άνθρωπο».

Για να θεωρηθεί ως συνεχής η σκληρή συμπεριφορά θα πρέπει είτε να διαρκεί είτε να επαναλαμβάνεται συστηματικά για ορισμένο διάστημα χωρίς πάντως να απαιτείται ιδιαίτερα μεγάλο διάστημα, αν ληφθεί υπόψη ότι υπάρχουν σχέσεις εξάρτησης που διαρκούν για λίγο π.χ. όταν το θύμα-μαθητής τίθεται στην προστασία του δράστη-καθηγητή.⁶⁹

Η συνέχεια και η σκληρότητα πρέπει να υπάρχουν σωρευτικά για την κατάφαση του στοιχείου αυτού της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος και αφορούν στον τρόπο εκδήλωσης της συμπεριφοράς και όχι στο μέσο της τέλεσης της πράξης.⁷⁰

Δεν αποκλείεται η αξιόποινη συμπεριφορά του καθηγητή, να πάρει τη μορφή της παράλειψης, όταν λ.χ. ο καθηγητής παραμελεί κακόβουλα την επίβλεψη μαθητή, όπως έχει υποχρέωση, και έτσι γίνεται αιτία να πάθει ο μαθητής σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του. Γι' αυτήν θα γίνει λόγος παρακάτω, στο κεφάλαιο των παραλείψεων.

iii. Να υπάρχει *το αποτέλεσμα της πράξης (ενέργειας ή παράλειψης)*, δηλαδή η πρόκληση σωματικής κάκωσης ή βλάβη της υγείας του μαθητή, αφού το αποτέλεσμα αυτό αξιώνεται ρητά από το νόμο σαν στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του άρθρου 312 Π.Κ.

---

⁶⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 174, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 117 και την εκεί υποσημείωση, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. β', σελ. 2645, Γ. Κρίππα, Η προστασία των ανηλίκων εν τω Ποινικό Δικαίω, σελ. 32, Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 561, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 163, ΑΠ 1372/2007, Ποιν Χρ ΝΖ', 416, ΠλημΘεσ 304/1977, ΠοινΧρ ΚΖ', 381.

⁷⁰ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες,, σελ. 560, αντίθετα Η. Γάφο Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 117, θεωρεί την συνεχή σκληρή συμπεριφορά σαν μέσο για την τέλεση της πράξης.

Για το έγκλημα αυτό έχει υποστηριχθεί και η άποψη ότι δεν πρόκειται για διακεκριμένη μορφή της απλής σωματικής βλάβης, αλλά ιδιώνυμο έγκλημα⁷¹ με προστατευόμενο έννομο την ψυχική ανέλιξη του νεαρού ατόμου,⁷² ή την προσωπικότητα του θύματος.⁷³ Η άποψη αυτή δεν φαίνεται ορθή καθώς το άρθρο 312 Π.Κ. προστατεύει το ίδιο έννομο αγαθό, όπως και οι λοιπές διατάξεις του ίδιου κεφαλαίου, δηλαδή τη σωματική ακεραιότητα ορισμένης κατηγορίας προσώπων (των ανηλίκων και των αδύναμων). Η προστασία η οποία παρέχεται εξειδικεύεται με βάση τη συνέχεια και τη σκληρότητα της συμπεριφοράς του δράστη και με τη σχέση δράστη-παθόντα.⁷⁴

Θα πρέπει να σημειωθεί ακόμη ότι το έγκλημα του άρθρου 312 Π.Κ., είναι ουσιαστικό έγκλημα⁷⁵ και όχι έγκλημα εκ του αποτελέσματος,⁷⁶ καθώς υπάρχει αποτέλεσμα διακεκριμένο από την πράξη που το προκαλεί τελούμενο στην πρώτη περίπτωση του 312 Π.Κ. με ενέργεια, ενώ στην δεύτερη περίπτωση του άρθρου 312 Π.Κ. έχει την μορφή γνήσιας παράλειψης. Το πρόβλημα λοιπόν της αιτιώδους συνάφειας κρίνεται και αξιολογείται και στο έγκλημα αυτό με την θεωρία της φυσικής ενότητας της πράξης⁷⁷.

⁷¹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 169, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 114, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. β', σελ. 2641, Γ. Κρίππα, Η προστασία των ανηλίκων εν τω Ποινικό Δικαίω, σελ. 27, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ. σελ. 371, ΑΠ 18/1980, ΠοινΧρ Λ', 346, ΑΠ 1372/2007, Ποιν Χρ ΝΖ', 416, ΕφΠειρ 499/2000, ΠοινΧρ ΝΑ', 824, ΠλημΑθ 282/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 535, ΠλημΙωαν 369/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 1009.

⁷² Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 170-171 και τα εκεί επιχειρήματα, με εκτενή περιγραφή την προϊστορία θέσπισης της διάταξης, όπου όμως και ο ίδιος ο Ανδρουλάκης δέχεται ότι αυτό δεν προκύπτει από την ανάγνωση της σχετικής διάταξης αλλά συνάγεται από την θεώρηση του πνευματικού υπόβαθρου πάνω στο οποίο στηρίζεται το γερμανικό πρότυπο (§223 b γερμ. Π.Κ.)

⁷³ Βλ. Α. Κονταξή, ό.π. σελ. 2641.

⁷⁴ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 545.

⁷⁵ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ. 2647, Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 547, ΔιατΕισΕφΑθ 520/1974, ΠοινΧρ ΚΔ', 714.

⁷⁶ Βλ. Γ. Κρίππα, Η προστασία των ανηλίκων εν τω Ποινικό Δικαίω, σελ. 29.

⁷⁷ Βλ. σχετ. σελ. 28 επ. του παρόντος.

1.3. Τελικό άδικο

Μία πράξη καθηγητή που υπάγεται στην αντικειμενική υπόσταση των σωματικών βλαβών ή και – κάποτε – της ανθρωποκτονίας, μπορεί να είναι αρχικά άδικη συμπεριφορά, δεν είναι όμως πάντα και τελικά άδικη. Το άδικο της συμπεριφοράς των καθηγητών μπορεί να αρθεί όταν συντρέχουν γενικοί ή ειδικοί λόγοι άρσης του αδικού.

1.3.1. Γενικοί λόγοι άρσης του αδικού χαρακτήρα της σωματικής βλάβης

Γενικούς λόγους άρσης του αδικού χαρακτήρα της σωματικής βλάβης συνιστούν η ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος (άρθρο 20 Π.Κ.) η προσταγή (άρθρο 21 Π.Κ.), η άμυνα (άρθρο 22 Π.Κ.) και η κατάσταση ανάγκης (άρθρο 25 Π.Κ.), με πιθανότερους ανάμεσά τους, στα πλαίσια της εκπαίδευσης, την ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος και την άμυνα.

Α'. Ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος (άρθρο 20 Π.Κ.)

ί. Η σύγκρουση των εννόμων αγαθών στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος

Καθώς η κοινωνία είναι γεμάτη αντιθέσεις, συνεχείς συγκρούσεις και συγκρούσεις εννόμων αγαθών, η προστασία των εννόμων αγαθών χαρακτηρίζεται από σχετικότητα. Τα σχολεία δεν αποτελούν εξαίρεση. Για να προσδιορίσουμε τα έννομα αγαθά τα οποία συγκρούονται στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος, θα πρέπει να καθορίσουμε τόσο το ρόλο του σχολείου, ο οποίος τα τελευταία χρόνια σταδιακά μεταβάλλεται, όσο και το ρόλο του εκπαιδευτικού. Το σχολείο έπαψε πλέον να αποτελεί ένα θεσμικό πλαίσιο με αυστηρά ακαδημαϊκή λειτουργία και συζητείται η ευθύνη του στην ανάπτυξη

του παιδιού συνολικά. Πέρα από τη μάθηση, η «καλλιέργεια στάσεων» και η «εκπαίδευση των παιδιών σε αξίες», που θεωρούνται σημαντικές για την κοινωνία, συνιστά μία από τις λειτουργίες του σχολείου που αναδύεται ως θεμελιώδης. Οι εκπαιδευτικοί νιώθουν πως τα αιτήματα της κοινωνίας αφορούν αυξημένη ευθύνη όχι μόνο για την εκπαίδευση των παιδιών σε βασικές ακαδημαϊκές δεξιότητες, αλλά και για τη διασφάλιση της επαρκούς κοινωνικής, ηθικής και συναισθηματικής τους ανάπτυξης.⁷⁸ Τόσο ο νόμος - πλαίσιο 1566/1985 όσο και τα Προεδρικά Διατάγματα και οι διάφορες εγκύκλιοι του ΥΠΕΠΘ κάνουν λόγο για ένα σχολείο δημοκρατικό με εκπαιδευτικούς συνεργάσιμους, αντιαυταρχικούς, οι οποίοι σέβονται την προσωπικότητα των μαθητών και τους ενθαρρύνουν να συμμετέχουν στον προσδιορισμό της σχολικής ζωής, εξοπλίζοντάς τους με διάφορα δικαιώματα, όπως είναι λ.χ. η συγκρότηση μαθητικών κοινοτήτων (άρθρο 45§3 ν. 1566/1985). Παράλληλα όμως, βασική αρχή της παιδαγωγικής σχέσης εξακολουθεί να αποτελεί η κυριαρχία του καθηγητή, η οποία εκδηλώνεται με την έκφραση της βούλησής του και τη χρήση παιδαγωγικής εξουσίας. Μπορεί λ.χ. να επιβάλλει στους μαθητές την, προβλεπόμενη από τις ισχύουσες διατάξεις, ποινή της ωριαίας απομάκρυνσης, χωρίς τη συγκατάθεση του διευθυντή, τον οποίο απλά ενημερώνει εγγράφως.⁷⁹ Έτσι, κατά την πραγμάτωση του ρόλου του εκπαιδευτικού, στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος, η σύγκρουση εννόμων αγαθών φαίνεται να αφορά κυρίως δύο προσωπικά έννομα αγαθά του μαθητή: από τη μία βρίσκεται η μόρφωση, η διαπαιδαγώγηση και η κοινωνικοποίηση του μαθητή, η εναρμόνιση δηλαδή της συμπεριφοράς του με τις απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος, και από την άλλη η σωματική του ακεραιότητα. Η σύγκρουση μπορεί ακόμη να αναφέρεται στην επιβολή της τάξης και πειθαρχίας σε μια αίθουσα διδασκαλίας από τη μια, η οποία αποτελεί

---

⁷⁸ Βλ. Ι. Μπίμπου-Νάκου, Αρ. Στογιαννίδου, Πλαίσια συνεργασίας ψυχολόγων και εκπαιδευτικών για την οικογένεια και το σχολείο, σελ. 97 επ. Βλ. ακόμη άρθρο 36 περ. 10', κεφάλαιο Ε' Υ.Α. Φ. 353. 1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002, όπου ορίζεται ότι καθήκον των εκπαιδευτικών είναι να φροντίζουν για την πρόοδο όλων των μαθητών και να τους προσφέρουν παιδεία διανοητική, ηθική και κοινωνική.

⁷⁹ Βλ. άρθρα 27 και 28 ΠΔ 104/1979 (Φ.Ε.Κ. 23/Α/7-2-79).

ένα δυναμικό πλαίσιο όπου οι ρόλοι, οι δραστηριότητες και οι σχέσεις που αναπτύσσονται επηρεάζουν και διαμορφώνουν τις κοινωνικές σχέσεις των παιδιών και την ευημερία τους,⁸⁰ και στη σωματική ακεραιότητα του μαθητή από την άλλη. Πολλές φορές προκειμένου να διαφυλαχθεί η διαπαιδαγώγηση, η μόρφωση, η κοινωνικοποίηση του μαθητή και εν τέλει η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας ή η διατήρηση της πειθαρχίας στο σχολείο, είναι πιθανό να υπάρξει μια προσβολή της σωματικής ακεραιότητας ενός μαθητή. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα αν μπορεί να δικαιολογηθεί η προσβολή αυτή εκ μέρους του καθηγητή, όταν γίνεται ως ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που επιβάλλεται από τον νόμο, κατά το άρθρο 20 Π.Κ.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει διάκριση και να χαραχθούν όρια. Γιατί άλλο είναι η διόρθωση εργασιών του μαθητή από τον καθηγητή, η επίπληξη για ανάρμοστη συμπεριφορά, η έντονη κριτική για την επίδοσή του ή η απόρριψή του στις εξετάσεις, που ενδεχομένως θα προκαλέσουν στον μαθητή σωματική βλάβη με την μορφή ψυχολογικού προβλήματος, και εντελώς διαφορετικό το ράπισμα, το κτύπημα με αντικείμενο, η βίαη απώθηση ή ο χλευασμός που πραγματοποιούν οι καθηγητές με σκοπό τον σωφρονισμό των μαθητών.

ii. Ο προσδιορισμός του νόμιμου καθήκοντος του εκπαιδευτικού

Δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι η εφαρμογή του άρθρου 20 Π.Κ. απαιτεί την *αντικειμενική* ύπαρξη καθήκοντος και όχι την ύπαρξη καθήκοντος κατά την υποκειμενική κρίση ή τις προσωπικές παραστάσεις του καθηγητή. Δεν συνιστά επομένως νόμιμο καθήκον ό,τι θεωρεί ως καθήκον ο καθηγητής, αλλά μόνο αυτό που πράγματι αναγνωρίζεται ή επιβάλλεται από τον νόμο.

Στα πλαίσια του προσδιορισμού του νόμιμου καθήκοντος του εκπαιδευτικού, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

---

⁸⁰ Βλ. Ι. Μπίμπου-Νάκου, Αρ. Στογιαννίδου, Πλαίσια συνεργασίας ψυχολόγων και εκπαιδευτικών για την οικογένεια και το σχολείο, σελ. 110 επ.

δεν υπάγονται στο γενικό νομικό καθεστώς του Υπαλληλικού Κώδικα, αλλά σε ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίες σήμερα είναι συγκεντρωμένες κυρίως στο νόμο - πλαίσιο 1566/1985, (ΦΕΚ 167/30-91985/A) «για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης».⁸¹ Καθώς το σχολείο προορίζεται, όπως ο νόμος - πλαίσιο στο πρώτο άρθρο του σημειώνει, να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά,⁸² είναι φυσικό, να θεωρούνται ως βασικοί συντελεστές, για την επίτευξη του στόχου αυτού, τόσο η προσωπικότητα του καθηγητή όσο και η δημιουργία του απαραίτητου παιδαγωγικού κλίματος με την ανάπτυξη αρμονικών σχέσεων στο σχολείο και στην τάξη και με το σεβασμό προς την προσωπικότητα του κάθε μαθητή.⁸³ Ενώ όμως, στη συνέχεια, ο ν. 1566/1985 ρυθμίζει με λεπτομέρειες τα περισσότερα ζητήματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρ' όλα αυτά, θέματα σχετικά με τη φοίτηση, τις ποινές, τον χαρακτηρισμό της διαγωγής, την αξιολόγηση των μαθητών και τις εξετάσεις τα ρυθμίζει η κανονιστική διοίκηση με την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων.⁸⁴ Τέτοιες ρυθμίσεις προβλέπονται στα Π.Δ. 409/1994 (ΦΕΚ 226/22-12-1994), 86/2001 (ΦΕΚ 73/12-4-2001)⁸⁵ και Π.Δ. 323/2003 (ΦΕΚ 272/28-11-2003) για την *αξιολόγηση των μαθητών του Γυμνασίου, του Ενιαίου Λυκείου και του Τεχνικού Επαγγελματικού Εκπαιδευτηρίου αντίστοιχα, κατά τα οποία, η αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή αποτελεί αναπόσπαστο και ουσιαστικό μέρος της διδακτικής διαδικασίας*. Έχει στόχο την ενημέρωση διδάσκοντος και μαθητή για την πορεία της διδακτικής πράξης και τη βεβαίωση της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου, καθώς επίσης υπηρετεί την ενημέρωση των γονέων

---

⁸¹ όπως τροποποιήθηκε με το ν.1824/1988 που αφορά στη Ρύθμιση θεμάτων εκπαιδευτικών, (ΦΕΚ 296/30-12-1988/A).

⁸² Βλ. άρθρο 1§1 ν. 1566/1985.

⁸³ Βλ. άρθρο 1§2 περ. α' και δ' ν. 1566/1985.

⁸⁴ Βλ. άρθρο 5§11 ε', 7§5 ζ' και η', 8§9 στ' και 9§9 στ' ν. 1566/1985.

⁸⁵ Όπως τροποποιήθηκε με τα Π.Δ. 26 ΦΕΚ 21/12-2-2002, 80 ΦΕΚ 77/2-4-2003, 128 ΦΕΚ 96/12-5-2004 και 64 ΦΕΚ 99/26-4-2005.

για την πρόοδο των παιδιών τους.⁸⁶ Αντικείμενο αξιολόγησης αποτελούν η συμμετοχή του μαθητή στην διδακτική - μαθησιακή διαδικασία, η επίδοσή του στις γραπτές δοκιμασίες (ολιγόλεπτες με τη μορφή τεστ, ωριαίες γραπτές δοκιμασίες και τελικές εξετάσεις), οι εργασίες που εκτελεί στο σπίτι ή στο σχολείο.⁸⁷ Ο καθηγητής, αξιολογώντας τους μαθητές για να αποτιμήσει τις γνώσεις τους, την κριτική τους ικανότητα και τις δεξιότητές τους, συμβάλλει όχι μόνο στην πληροφόρηση των μαθητών για το επίπεδο μάθησης και τις ικανότητές τους, αλλά παράλληλα πληροφορείται και ο ίδιος για τα αποτελέσματα του έργου του. Ανάλογη είναι και η Υ.Α. με αριθ. Φ. 353. 1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002, όπου ρητά ορίζεται ότι στο έργο των εκπαιδευτικών περιλαμβάνεται η διδασκαλία, η εκπαίδευση και η διαπαιδαγώγηση των μαθητών σύμφωνα με τους στόχους της εκπαίδευσης, καθώς και η αξιολόγηση των μαθητών για την πρόοδο και την επίδοσή τους όπως και η διόρθωση των εργασιών των μαθητών.⁸⁸ Η αξιολόγηση, λοιπόν, των μαθητών, αποτελώντας *αναπόσπαστο μέρος της διδακτικής διαδικασίας, συνιστά νόμιμο καθήκον των εκπαιδευτικών*, αρκεί, βέβαια να γίνεται μέσα σε όρια τα οποία δεν θα προκαλέσουν ψυχικό τραύμα σε μαθητή, δεν μπορεί λ.χ. ο καθηγητής στο τέλος μιας εργασίας ή μιας έκθεσης, αντί για εποικοδομητικές παρατηρήσεις να του λέει «είσαι βλάκας».

Όσον αφορά στα θέματα που αναφέρονται στην *διαγωγή* και στις *πειθαρχικές ποινές* που επιβάλλονται στους μαθητές για παράβαση των καθηκόντων τους, υπογραμμίζονται τα εξής: Από την μελέτη των εξουσιοδοτικών διατάξεων προκύπτει η υποχρέωση των μαθητών να επιδεικνύουν την προσήκουσα συμπεριφορά και διαγωγή σε όλες τις σχετικές τους δραστηριότητες. Όσοι αμελούν τις υποχρεώσεις τους και παρεκκλίνουν από την προσήκουσα διαγωγή αντιμετωπίζουν κυρώσεις. Οι κυρώσεις επιβάλλονται ανάλογα με τον

⁸⁶ Βλ. σχετ. άρθρο 1§1 Π.Δ. 409/1994, άρθρο 1§1 Π.Δ. 86/2001 και άρθρο 1§1 Π.Δ.323/2003.

⁸⁷ Βλ. σχετ. άρθρο 1§§1, και άρθρο 2 Π.Δ. 409/1994, άρθρο 1§§1,7 και 21 Π.Δ. 86/2001 και άρθρο 1§1 Π.Δ.323/2003.

⁸⁸ Άρθρο 36§§1,4,22 Υ.Α. Φ. 353. 1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002.

βαθμό παρέκκλισης και εκτείνονται από την παρατήρηση και επίπληξη έως την αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος.⁸⁹ Ενδεικτικά αναφέρεται η υπ' αριθμ. 44512/Γ2 ΦΕΚ 554/2-5-2002 Υπουργική απόφαση του ΕΠΘ που αφορά στην διαγωγή των μαθητών των ΤΕΕ, και εκδόθηκε κατά εξουσιοδότηση του ν. 1566/1985, όπου ως προσήκουσα διαγωγή των μαθητών, που αποτελεί υποχρέωσή τους, νοείται η έμπρακτη συμμόρφωσή τους προς τους κανόνες που διέπουν τη σχολική ζωή και προς τις ηθικές αξίες του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο διαβιούν, κάθε δε παρέκκλιση από αυτή, που εκδηλώνεται με υπαίτια πράξη ή παράλειψη, αποτελεί αντικείμενο παιδαγωγικού ελέγχου και αντιμετωπίζεται με την επιβολή κυρώσεων (άρθρο 26§3). Προβλέπεται επί πλέον ο χαρακτηρισμός της διαγωγής και οι κυρώσεις για παρεκκλίνουσα από την προσήκουσα συμπεριφορά (άρθρο 26§4). Ακόμη κατά το άρθρο 39§4 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α., στις ειδικές αρμοδιότητες του συλλόγου των διδασκόντων ανήκει η επιβολή ποινών στους μαθητές και ο χαρακτηρισμός της διαγωγής τους.

Με τα δεδομένα αυτά η διόρθωση των διαγωνισμάτων, τεστ ή εργασιών του μαθητή, η απόρριψή του στις εξετάσεις και γενικά η αξιολόγησή του, ή η επιβολή κυρώσεων στον μαθητή για ανάρμοστη συμπεριφορά, που είναι ανάλογη του παραπτώματός του, δεν συνιστούν τελικά άδικες πράξεις των καθηγητών, αφού, και όταν ακόμη προκαλούν ψυχολογικά προβλήματα σε μαθητές, τα οποία υπάγονται εννοιολογικά στη βλάβη της υγείας, δικαιολογούνται στα πλαίσια της άσκησης των καθηκόντων τους. Όποιος είναι υποχρεωμένος από την έννομη τάξη να επιχειρήσει ορισμένες πράξεις, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι, εκπληρώνοντας το καθήκον αυτό, τελεί αξιόποινη πράξη. Άλλωστε κατά το Συμβούλιο της Επικρατείας, η συνεχής και

---

⁸⁹ Βλ. Π. Πουλή, Δίκαιο της Εκπαίδευσης, 1999, σελ. 205, Β. Σκουρή, Ειδ. Διοικητικό Δίκαιο- Δίκαιο της παιδείας, 1995, σελ. 96-97.

ακριβής αξιολόγηση του μαθητή από τα αρμόδια όργανα συμπεριλαμβάνεται στην υποχρέωση του κράτους προς παροχή παιδείας.⁹⁰

iii. Τα όρια στην άσκηση των καθηκόντων των καθηγητών

α'. Γενικά

Θα πρέπει στο σημείο, όμως, αυτό να υπογραμμισθεί ότι το μοντέλο του αυταρχικού σχολείου έχει πλέον εκλείψει. Ο νομοθέτης επιδιώκοντας τη δημιουργία ενός δημοκρατικού σχολείου, ώστε οι μαθητές «να αποκτήσουν υπευθυνότητα και άμεση αντίληψη της σημασίας του δημοκρατικού διαλόγου στη διαμόρφωση του δημιουργικού πολίτη και να συμβάλλουν στην ομαλή και γόνιμη λειτουργία της εκπαιδευτικής διαδικασίας» (άρθρο 45§2 ν. 1566/1985), έχει φροντίσει να εξοπλίσει τους μαθητές με διάφορα δικαιώματα, όπως είναι λ.χ. η συγκρότηση μαθητικών κοινοτήτων (άρθρο 45§3 ν. 1566/1985). Η ενεργοποίηση και η λειτουργία των μαθητικών κοινοτήτων έγινε με την Υ.Α. 23.613/6/Γ2 4094 (Εθνικής Παιδείας) της 23/25-9-1986 «Κανονισμός λειτουργίας των μαθητικών κοινοτήτων» (ΦΕΚ 619).⁹¹ Η Υ.Α. αφού εκθέτει τη φιλοσοφία της συμμετοχής των μαθητών στη σχολική ζωή (άρθρο 1§1), αναγνωρίζοντας ότι η σχολική ζωή είναι το πλαίσιο που καθημερινά δοκιμάζονται οι κοινωνικές σχέσεις και η αντίληψη ζωής που το ίδιο το σχολείο παρέχει, παραθέτει τους σκοπούς και τον χαρακτήρα των μαθητικών κοινοτήτων (άρθρο 2), σημειώνοντας ότι η αντιμετώπιση και επίλυση των προβλημάτων του σχολείου και των μαθητών γίνεται από κοινού με την διεύθυνση και το σύλλογο των καθηγητών. Στο άρθρο 5 αντιμετωπίζονται τα πειθαρχικά θέματα των μαθητών, ενώ το άρθρο 6, μεταξύ των άλλων, θίγει θέματα αμφίεσης των μαθητών και καθαριότητας των σχολικών χώρων. Τα

⁹⁰ Βλ. Π. Πουλή, Δίκαιο της Εκπαίδευσης, 1999, σελ. 205, Β. Σκουρή, Ειδ. Διοικητικό Δίκαιο- Δίκαιο της παιδείας, 1995, σελ. 96-97.

⁹¹ όπως τροποποιήθηκε από την Απόφαση Γ2/336/29-1/14-2-1991.

θέματα που δημιουργούνται από τη συμπεριφορά των μαθητών ή την αμφιέσή τους μέσα στο σχολείο δεν αποτελούν αντικείμενο προστριβής και αντιδικίας, αλλά αντιμετωπίζονται με διάλογο, κατανόηση και καλή θέληση. Σε κάθε περίπτωση που δημιουργούνται προβλήματα από τη συμπεριφορά ή την αμφιέση των μαθητών, και συζητούνται στο σύλλογο καθηγητών, στις σχετικές συνεδριάσεις παρευρίσκονται με δικαίωμα λόγου και οι εκπρόσωποι μαθητών. Ακόμη, τόσο στο νόμο - πλαίσιο όσο και στις Υ.Α., γίνεται συχνά λόγος για το σεβασμό της προσωπικότητας του μαθητή από τους εκπαιδευτικούς χωρίς καμιά αναγόρευση κυρίαρχης ιδεολογίας,⁹² ενώ ταυτόχρονα ορίζεται ότι καθήκον του Διευθυντή του σχολείου αποτελεί η δημιουργία κλίματος δημοκρατικής συμπεριφοράς των διδασκόντων και των μαθητών καθώς και η διαμόρφωση φιλικού παιδαγωγικού κλίματος.⁹³ Οι διατάξεις με τέτοιο περιεχόμενο αποτελούν ασφαλιστική δικλείδα ενάντια στην καταχρηστική άσκηση δικαιώματος εκ μέρους των εκπαιδευτικών.

Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι οι συνεχείς εξελίξεις στην παιδεία, οι κοινωνικές αλλαγές και η ανάγκη προσαρμογής στις εκάστοτε κοινωνικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις, καθιστούν αναγκαία την δυνατότητα τροποποίησης των εκάστοτε διατάξεων, παρά την κριτική που έχει ασκηθεί για το νόμο - πλαίσιο,⁹⁴ ότι, δηλαδή, σιωπά και δεν θέτει όρους ούτε προσδιορίζει κατευθύνσεις ως προς το περιεχόμενο των Π.Δ., η δε κανονιστική διοίκηση φαίνεται να διαθέτει απόλυτη διακριτική ευχέρεια.

---

⁹² Βλ. άρθρο 1§2 περ. δ' ν. 1566/1985, άρθρο 2§8 Υ.Α. 23.613/6/Γ2 4094 της 23/25-9-1986, άρθρο 36§4 Υ.Α. Φ. 353. 1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002.

⁹³ Βλ. άρθρα 29§7 και 31§5 Υ.Α. Φ. 353. 1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002.

⁹⁴ Βλ. Β. Σκουρή, Ειδ. Διοικητικό Δίκαιο- Δίκαιο της παιδείας, 1995, σελ. 96-97.

β' Πώς πρέπει να αξιολογεί ο καθηγητής τους μαθητές

Έχει αναφερθεί πως η αξιολόγηση των μαθητών, ως αναπόσπαστο μέρος της διδακτικής διαδικασίας, συνιστά νόμιμο καθήκον των εκπαιδευτικών. Ωστόσο, όταν αυτή γίνεται με τέτοιο τρόπο που πραγματώνει την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της σωματικής βλάβης με τη μορφή του ψυχικού τραύματος σε μαθητή, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με βάση τις διατάξεις του άρθρου 20 Π.Κ. Έτσι δεν μπορεί λ.χ. να χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση του μαθητή εκφράσεις όπως: «είσαι βλάκας», « δε ξέρεις τι σου γίνεται» κ.λ.π., που μπορεί να τραυματίσουν ψυχικά ένα παιδί ή να προσβάλουν την τιμή του, θέμα που θα εξεταστεί παρακάτω.

Στις περιπτώσεις αυτές τα πράγματα είναι ξεκάθαρα και δεν αμφισβητείται η ευθύνη του καθηγητή. Μπορεί βέβαια να δημιουργηθεί πρόβλημα και από την αυστηρή βαθμολόγηση ή την απόρριψη του μαθητή στις εξετάσεις, η οποία γίνεται με την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων. Καθώς όμως, σκοπός της εκπαίδευσης δεν είναι απλά η μετάδοση γνώσεων, αλλά και η διαπαιδαγώγηση του μαθητή, η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας και η προετοιμασία του για την ενήλικη ζωή, θα πρέπει να γίνεται προσπάθεια ώστε η αξιολόγησή του από τους καθηγητές να μην τον τραυματίζει ψυχικά και να μην το σημαδεύει για πάντα.

Με δεδομένο ότι τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης περιλαμβάνουν γυμνάσια και λύκεια προτείνεται διαφορετική αξιολόγηση των μαθητών των γυμνασίων από τους μαθητές των λυκείων.

Ειδικότερα καθώς στη χώρα μας έχει καθιερωθεί συνταγματικά η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση,⁹⁵ οι γονείς των ανηλίκων παιδιών έχουν την υποχρέωση να εφαρμόζουν τη σχετική διάταξη, διαφορετικά αντιμετωπίζουν

⁹⁵ Βλ. άρθρο 16 παρ. 3 του συντάγματος.

κυρώσεις, αφού δεν ασκούν σωστά το καθήκον της επιμέλειας. Η ίδια πρόβλεψη υπάρχει και στο άρθρο 2 παρ. 3 του Ν. 1566/1985,⁹⁶ όπου αναφέρεται πως «η φοίτηση είναι υποχρεωτική στο δημοτικό σχολείο και στο γυμνάσιο, εφόσον ο μαθητής δεν έχει υπερβεί το 16ο έτος της ηλικίας του. Όποιος έχει την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου και παραλείπει την εγγραφή ή την εποπτεία του ως προς τη φοίτηση τιμωρείται σύμφωνα με το άρθρο 458 του Ποινικού Κώδικα».

Υπάρχουν όμως παιδιά που από τη μια δε μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του γυμνασίου και από την άλλη δεν μπορούν να ενταχθούν σε κάποιο ειδικό σχολείο, όταν λ.χ. πάσχουν από ελαφρά νοητική υστέρηση. Για τα παιδιά αυτά η αυστηρή βαθμολόγηση, η απόρριψη στις εξετάσεις ή η επανάληψη της τάξης, δεν έχει να προσφέρει τίποτα, αντίθετα τα ταλαιπωρεί και τα τραυματίζει ψυχικά. Ούτε μπορεί να αναμορφωθεί το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών σε τέτοιο βαθμό, ώστε να προσαρμοστεί στις δυνατότητες των «αδύνατων μαθητών», καθώς θα πρέπει να τίθενται οι βάσεις για όσους συνεχίζουν στο λύκειο.

Το ιδανικό θα ήταν, βέβαια, να δημιουργηθεί, για τις τάξεις του γυμνασίου, το «ενδιάμεσο σχολείο», κατά τα γερμανικά πρότυπα. Τα παιδιά που δεν μπορούν να παρακολουθήσουν ένα «κανονικό γυμνάσιο», ούτε όμως ανήκουν στην κατηγορία των παιδιών που εντάσσονται σε «ειδικά σχολεία», να κατευθύνονται στο «ενδιάμεσο σχολείο», το οποίο θα έχει ένα τελείως διαφορετικό πρόγραμμα σπουδών και θα καλύπτει τη διδακτέα ύλη με βάση την επίδοση και τις δυνατότητές τους. Κάτι τέτοιο όμως είναι ιδιαίτερα δαπανηρό, καθώς, μετά από το δημοτικό, θα έπρεπε οι μαθητές να αξιολογούνται από ειδικούς και να εντάσσονται στα αντίστοιχα σχολεία. Αλλά και αν ακόμη επιλεγεί αυτό να γίνεται από τους γονείς, οι οποίοι ξέρουν τις δυνατότητες των παιδιών τους, η ελληνική κοινωνία δεν είναι έτοιμη να αποδεχθεί κάτι τέτοιο, αφού η δημόσια

---

⁹⁶ ΦΕΚ 167 τ. Α'.

αναγνώριση της «μειονεξίας» του παιδιού από έναν γονέα είναι «ταμπού». Επιπλέον ανακύπτουν θέματα σχολικής στέγης, εξειδικευμένων καθηγητών κ.λ.π. που απαιτούν μεγάλο κόστος, χρόνο και προγραμματισμό.

Προτείνεται λοιπόν μια πιο χαλαρή αξιολόγηση για τους μαθητές του γυμνασίου, με την ενδεχόμενη κατάργηση της κλίμακας του είκοσι και την αντικατάστασή της με όσα ισχύουν για την αξιολόγηση των μαθητών στα δημοτικά σχολεία (Α, Β) ή ακόμη με αξιολόγηση που θα χαρακτηρίζει την απόδοση με κάποιο επίρρημα (άριστα, μέτρια, καλά). Μια τέτοια προσέγγιση, χωρίς οικονομικό κόστος, που μπορεί άμεσα να εφαρμοστεί, αποβάλλει το άγχος από τους μαθητές και από τους γονείς τους.

Όσον αφορά στην αξιολόγηση των μαθητών του λυκείου, το σημαντικότερο πρόβλημα εντοπίζεται στην εξάρτηση της ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης (Τ.Ε.Ι., Α.Ε.Ι.) από την επίδοση των μαθητών και από τους βαθμούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αγχώνονται οι μαθητές για τους βαθμούς και να επωμίζονται οι οικογένειες μεγάλα οικονομικά βάρη για να στέλνουν τα παιδιά τους σε φροντιστήρια. Οι καθηγητές πιέζονται από γονείς και μαθητές για να βάζουν μεγάλους βαθμούς, ενώ ταυτόχρονα υποβαθμίζεται ο ρόλος τους στην τάξη και ιδιαίτερα αυτών που δε διδάσκουν μαθήματα που εξετάζονται πανελλαδικά.

Προτείνεται λοιπόν ένα διαφορετικό σύστημα εισαγωγής στην ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση, με την απεξάρτησή της από το λύκειο, κάτι που θα απελευθέρωνε τους μαθητές από το άγχος και θα αναβάθμιζε το ρόλο του καθηγητή στην τάξη και στο σχολείο.

γ'. Ο σωφρονισμός των μαθητών ως ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος.

Στον χώρο του αδίκου εντάσσεται το θέμα του αξιόποινου ή όχι, της σωματικής βλάβης που τελείται από καθηγητές σε βάρος ανηλίκων μαθητών με σκοπό τον *σωφρονισμό τους*.

Η πράξη που πραγματώνει την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος είναι αρχικά άδικη πράξη. Το ερώτημα το οποίο τίθεται είναι αν και με ποιες προϋποθέσεις είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί στα πλαίσια του σωφρονισμού ώστε να αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της.

Πρόκειται για λόγο άρσης του άδικου χαρακτήρα, κατά την απολύτως κρατούσα άποψη,⁹⁷ και όχι αποκλεισμού της αντικειμενικής υπόστασης, καθώς εκείνο που ερευνάται είναι αν υπάρχει λόγος που να δικαιολογεί, που να αίρει δηλαδή τον άδικο χαρακτήρα της αρχικά άδικης πράξης της σωματικής βλάβης που προκαλεί ο καθηγητής στο μαθητή.

Ενώ γίνεται δεκτό ότι γενικό δικαίωμα των ενηλίκων για τον σωφρονισμό ξένων παιδιών δεν υφίσταται, έχει υποστηριχθεί η άποψη, κατά την οποία οι γονείς, που δικαιούνται να σωφρονίζουν τα παιδιά τους, μπορούν να νομιμοποιούν τρίτους, σύμφωνα με τις αρχές της διοίκησης αλλοτρίων, ή να δίνουν τη συγκατάθεσή τους σε τρίτους να το κάνουν.⁹⁸ Ωστόσο, δε μπορεί να γίνει δεκτό ότι μπορεί ο οποιοσδήποτε τρίτος να σωφρονίζει, καθώς όποιος υποστηρίζει κάτι τέτοιο ασφαλώς παραγνωρίζει ένα σημαντικό θέμα, ότι δηλαδή

---

⁹⁷ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 135, Αλ. Κατσαντώνη, Ποινικόν Δίκαιον, Γεν. Μ. τ. α', 1972, σελ. 229, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 610, Γ. Μπέκα, Εγκλήματα κατά της ζωής και της υγείας, 2002, σελ. 185, Τηλ. Φιλίππιδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 182 επίσης Διάταξη Εισ. Πρωτ. Καρδ. 18/1963, ΠοινΧρ ΙΔ', σελ. 121.

⁹⁸ Βλ. Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ. σελ. 216, την υποσημείωση με αριθμ. 6 και τις εκεί αναφορές σε Voltz, Die Zuchtigung fremder Kinder und die Versuche ihren Rechtfertigung, Zeitschrift f. die StrW., τομ. 50, σελ. 339.

η διαπαιδαγώγηση του ανήλικου προϋποθέτει την ύπαρξη ιδιαίτερης σχέσης στοργής και εμπιστοσύνης μεταξύ του σωφρονίζοντος και του σωφρονιζομένου. Τέτοια σχέση υπάρχει μεταξύ του γονέως και τέκνου και μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή.⁹⁹ Επομένως δικαίωμα σωφρονισμού δεν έχει οποιοσδήποτε τρίτος αλλά μόνο οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί.

Δεν γίνεται βέβαια λόγος για τους άνω των 18 ετών μαθητές, αφού αυτοί είναι ανεπίδεκτοι οποιασδήποτε σωφρονιστικής μεταχείρισης ακόμη και από τους γονείς τους, καθώς ο σωφρονισμός ο οποίος ασκείται στα πλαίσια της επιμέλειας - όπως προκύπτει από τον συνδυασμό των άρθρων 1510 και 1518 Α.Κ. - αφορά μόνο ανήλικα τέκνα. Πολύ δε περισσότερο οι ενήλικοι είναι ανεπίδεκτοι σωφρονιστικής μεταχείρισης από τον οποιονδήποτε τρίτο.

Η κρατούσα στην χώρα μας άποψη, τόσο στην θεωρία όσο και στην νομολογία, αποδέχεται τον σωφρονισμό των μαθητών ως λόγο που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της κατ' αρχήν άδικης πράξης της σωματικής βλάβης από καθηγητές σε βάρος των μαθητών τους. Διαφοροποίηση παρατηρείται μόνο στην θεμελίωση.

Από την νομολογία των ποινικών μας δικαστηρίων αναζητείται το τυπικό έρεισμα από απόψεως τεθειμένου δικαίου, ενώ παρατηρούνται δύο τάσεις.

Κατά μία πρώτη άποψη ο σωφρονισμός των μαθητών από τους εκπαιδευτικούς αποτελεί *ενάσκηση δικαιώματος που θεμελιώνεται σε έθιμο*.¹⁰⁰

---

⁹⁹ Βλ. Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ. σελ. 216-217. Βλ. όμως και Αλ. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', 1972, σελ. 232, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 215, οι οποίοι υποστηρίζουν πως ιδιαίτερη σχέση στοργής και εμπιστοσύνης υπάρχει μόνο μεταξύ γονέων και τέκνων.

¹⁰⁰ Βλ. ΑΠ 1227/1977, ΠοινΧρ ΚΗ', 317, ΠλημΛαμ 109/1969, ΠοινΧρ ΙΘ', 562, ΠλημΠειρ 471/1970, ΝοΒ 1970, 863, ΠλημΘεσ 304/1977, ΠοινΧρ ΚΖ', 381, ΔιατΕισΠλημΚαρδ 18/1963, ΠοινΧρ ΙΔ', 121, ΔιατΕισΠλημΧαλκ 28/1964, ΠοινΧρ ΙΔ', 537.

Η άποψη αυτή ειδικότερα στηρίζεται στις διατάξεις του άρθρου 20 Π.Κ., κατά το οποίο, όπως έχει αναφερθεί, αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης όταν αυτή αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο. Οι λόγοι, όμως, που αίρουν το άδικο δεν αντλούνται μόνο από την ποινική νομοθεσία, αναφερόμενοι ρητά σ' αυτήν, αλλά και από άλλο τμήμα δικαίου, γραπτού ή εθιμικού (ουσιαστική έννοια του νόμου). Μεταξύ των λόγων αυτών είναι και εκείνοι οι οποίοι επιβάλλουν την προσβολή του εννόμου αγαθού για την εξυπηρέτηση του αληθούς συμφέροντος του φορέα τους. Στην κατηγορία αυτή υπάγεται και ο σωφρονισμός των ανηλίκων. Το δικαίωμα, επομένως, του εκπαιδευτικού για σωφρονισμό πηγάζει από έθιμο, δεδομένου ότι το έθιμο μπορεί να αποτελέσει την βάση για συναγωγή κανόνων που οδηγούν στην κατάλυση του αξιοποίνου.¹⁰¹

Κατά άλλη άποψη αποτελεί *εκπλήρωση καθήκοντος* κατά το άρθρο 20 Π.Κ.¹⁰² Ο σωφρονισμός θεμελιώνεται στην σχέση δημόσιας διοίκησης που δημιουργείται από τον νόμο, με την εγγραφή του μαθητή στο σχολείο. Ο εκπαιδευτικός, φορέας της διοικητικής λειτουργίας του παιδαγωγού, όταν σωφρονίζει μαθητή, εκπληρώνει καθήκον.

Στην θεωρία υποστηρίζονται επίσης δύο απόψεις:

Κατά μια άποψη υπάρχει *πρωτογενές δικαίωμα* σωφρονισμού σε εκπαιδευτικούς που θεμελιώνεται σε *έθιμο*,¹⁰³ δηλαδή, δικαίωμα που δημιουργήθηκε με την μακρόχρονη άσκηση εκ μέρους των καθηγητών και την πεποίθησή τους ότι εφαρμόζεται κανόνας δικαίου. Δεν αναζητείται τυπικό έρεισμα από απόψεως τεθειμένου δικαίου, αλλά ο λόγος αυτός, ως περίπτωση

¹⁰¹ Βλ. ΑΠ 1227/1977, ΠοινΧρ ΚΗ', 317 και την σ' αυτή σχετική αγόρευση του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Λ. Παπακαρύα.

¹⁰² Βλ. ΕφΠατρ 60/1961, ΠοινΧρ ΙΑ', 487, ΠλημΚοζ 430/1958, ΑρχΝομ 1960, 215.

¹⁰³ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ. σελ. 135, Αλ. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', 1972, σελ. 230, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 217.

που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της σωματικής βλάβης, εντάσσεται πέραν του τεθειμένου δικαίου.

Κατά άλλη άποψη αποτελεί *εκπλήρωση καθήκοντος* κατά παραχώρηση του κράτους.¹⁰⁴ Το κράτος «παραχωρεί» δικαιώματά του προσβολής εννόμων αγαθών στους ιδιώτες είτε γιατί η «παραχώρηση» επιβάλλεται από τη φύση του κοινωνικού συστήματος είτε γιατί το επιδιωκόμενο συμφέρον του πραγματώνεται καλύτερα με την παράλληλη ενέργεια (συνδρομή) των ιδιωτών, είτε και για τους δύο αυτούς λόγους. Έτσι ο σωφρονισμός των ανηλίκων, που θα έπρεπε βασικά να είναι έργο του κράτους, όπως η παιδεία και η ποινική καταστολή, ανατίθεται καταρχήν στους γονείς. Οι γονείς ασκούν δικαίωμα κατά μερική «παραχώρηση» από το κράτος. Το τμήμα εκείνο που αφορά στο δικαίωμα του κράτους για σωφρονισμό των ανηλίκων και δεν «παραχωρήθηκε» στους γονείς, υλοποιούν οι εκπαιδευτικοί μέσα στα πλαίσια της αρμοδιότητάς τους εκπληρώνοντας καθήκον. Και η άποψη αυτή όμως δεν αρνείται ότι το σωφρονιστικό καθήκον των εκπαιδευτικών έχει παγιωθεί εθιμικά και κατά συνέπεια μπορεί να εκλείψει με νόμο ή αντίθετο έθιμο.

Για τους *ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς*, γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα σωφρονισμού πηγάζει από την σχετική σύμβαση με το πρόσωπο που έχει την επιμέλεια του παιδιού.

Ωστόσο, για να θεωρηθεί σύννομη άσκηση του σωφρονισμού εκ μέρους των καθηγητών, οι υποστηρικτές του απαιτούν *προϋποθέσεις* και *χαράσσουν όρια*.¹⁰⁵ Συγκεκριμένα θα πρέπει:

---

¹⁰⁴ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 202 επ.

¹⁰⁵ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 135-136, Ι. Ζησιάδη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ. 238 επ., Αλ. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', 1972, σελ. 232 επ., Γ. Μπέκα, Εγκλήματα κατά της ζωής και της υγείας, 2002, σελ. 195-197, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 217, ΠλημΛαμ 109/1969, ΠοινΧρ ΙΘ', 562, Βούλευμα ΠλημΠειρ 471/1970, ΝοΒ 1970, 863.

i. Να υπάρχει υλικό αντικείμενο *δεκτικό σωφρονισμού*. Πρόσωπα δεκτικά σωφρονισμού θεωρούνται οι ανήλικοι κατά το άρθρο 121 Π.Κ. (πρόσωπα νεώτερα των 18 ετών), αν και από κάποιους τίθεται μικρότερο ηλικιακό όριο.¹⁰⁶

ii. Να υπάρχει *εύλογη αιτία* για την λήψη σωφρονιστικού μέτρου. Να έχει υποπέσει δηλαδή ο ανήλικος σε *παράπτωμα*, αφού ο σωφρονισμός θα πρέπει να λειτουργήσει με σκοπό το συμφέρον και την διαπαιδαγώγησή του και όχι για παραδειγματισμό των άλλων μαθητών (όχι δηλαδή για γενική πρόληψη). Η λήψη λοιπόν σωφρονιστικού μέτρου προληπτικά με πρόκληση σωματικής βλάβης δεν αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης.

iii. Η τελούμενη στα πλαίσια του σωφρονισμού σωματική βλάβη θα πρέπει να είναι *παιδαγωγικά αναγκαία*, με την έννοια ότι θα είναι το έσχατο μέσο διαπαιδαγώγησης, όταν το ίδιο αποτέλεσμα δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλα ηπιότερα μέσα (π.χ. επίπληξη). Και τέλος

iv. Η σωματική βλάβη να μην ξεπερνά τα όρια της *εντελώς ελαφράς* σωματικής βλάβης, γίνεται λόγος δηλαδή μόνο για τις προνομιούχες μορφές της σωματικής βλάβης και όχι για την απλή και τις διακεκριμένες μορφές της.¹⁰⁷

Η συνδρομή των προϋποθέσεων αυτών κρίνεται αντικειμενικά και όχι με βάση τις παραστάσεις του σωφρονίζοντος, λαμβάνονται δε υπόψη η βαρύτητα του παραπτώματος, η ηλικία του σωφρονιζομένου, η σωματική του διάπλαση, η ικανότητά του να αντιληφθεί τον σκοπό του σωφρονισμού και γενικά η προσωπικότητά του.

---

¹⁰⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, *ό.π.*, σελ. 136, ο οποίος δέχεται το 14^ο έτος (προεφηβική ηλικία) σαν ηλικιακό όριο για τον σωφρονισμό.

¹⁰⁷ Αντίθετα ο Ανδρουλάκης, *ό.π.*, σελ. 136, φαίνεται να αποδέχεται την δικαιολόγηση και της απλής σωματικής βλάβης.

Εν τούτοις υποστηρίζεται ότι, εκτός από τα αντικειμενικά αυτά στοιχεία, απαιτείται επιπλέον να υπάρχει και ένα υποκειμενικό στοιχείο *η βούληση σωφρονισμού*, η θέληση διαπαιδαγώγησης.¹⁰⁸ Επομένως δεν αίρεται το άδικο εάν αποφασιστικό κίνητρο της πράξης ήταν όχι ο σωφρονισμός του θύματος αλλά η ικανοποίηση του σαδισμού του δράστη. Η παιδαγωγική υφή της πράξης, όμως, δεν αποκλείεται χωρίς άλλο εάν αυτή εμπυχωνόταν και από θυμό, ικανοποίηση γοήτρου, εγωισμό, πείσμα, οργή, που προκάλεσε στον σωφρονίζοντα η επιλήψιμη συμπεριφορά του ανηλίκου.¹⁰⁹

Η σωματική βλάβη δεν δικαιολογείται αν δεν τηρηθούν οι προϋποθέσεις αυτές ή αν ξεπεραστούν τα όρια που τίθενται.

Τα επιχειρήματα, όμως, των υποστηριχτών του δικαιώματος σωφρονισμού δεν είναι ακαταμάχητα, κυρίως γιατί:

ι. Η σωματική βλάβη, που πραγματοποιείται στα πλαίσια του σωφρονισμού των μαθητών, είναι αντίθετη με το άρθρο 2§1 του Συντάγματός μας, σύμφωνα με το οποίο «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας». Προέκταση της διάταξης αυτής είναι η διάταξη του άρθρου 5§1 του Συντάγματος που καθιερώνει το δικαίωμα του «καθενός να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του». Ας σημειωθεί ότι οι δύο αυτές διατάξεις χαρακτηρίζονται ως θεμελιώδεις και δεν υπόκεινται σε αναθεώρηση. Παρόμοια είναι και η διάταξη του άρθρου 7§2 που απαγορεύει κάθε «προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας». Με τις διατάξεις αυτές προστατεύεται η *αξία*, δηλαδή η *αξιοπρέπεια* του ανθρώπου - η αξία που πρέπει να έχει ο άνθρωπος ως λογικό και συνειδητό ον, ως πρόσωπο. Με βάση το άρθρο 2§1 του Συντάγματος υπάρχει υποχρέωση του κράτους και

¹⁰⁸ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 136, Αλ. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', 1972, σελ. 230. Αντίθετα ο Μπέκας, Εγκλήματα κατά της ζωής και της υγείας, 2002, σελ. 197, θεωρεί ότι δεν είναι απαραίτητη η συνδρομή του υποκειμενικού στοιχείου, στο βαθμό που το άδικο κρίνεται αντικειμενικά.

¹⁰⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 136, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ. σελ. 217.

συγκεκριμένα των διαφόρων οργάνων του αφενός να σέβονται την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, αφετέρου να την προστατεύουν, δηλαδή να μεριμνούν για την αποτροπή της προσβολής της τόσο εκ μέρους των φορέων της εξουσίας, όσο και εκ μέρους των ιδιωτών. Κάθε διάταξη ή θεσμός της κείμενης νομοθεσίας βάσει των οποίων ο άνθρωπος χρησιμοποιείται ως μέσο για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού και υποβιβάζεται έτσι σε αντικείμενο είναι αντισυνταγματική.¹¹⁰ Ο ξυλοδαρμός επομένως μαθητή από τον καθηγητή του, που φτάνει στο σημείο να του προκαλεί σωματική βλάβη, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι βρίσκεται σε αντίθεση με τις διατάξεις του Συντάγματος, που παραπάνω αναφέρονται και κυρίως με το άρθρο 2§1 αφού η πράξη αυτή σαφώς προσβάλλει την αξιοπρέπεια του μαθητή.

ii. Η σωματική βλάβη των παιδιών είναι αντίθετη στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. στις 20 Νοεμβρίου 1989 και κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Νόμο 2101/1992.¹¹¹ Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΣΔΠ), μέσα από μια σειρά από 54 άρθρα, στοχεύει να προστατεύσει και να προωθήσει τα δικαιώματα των παιδιών και την ευημερία τους. Τα δικαιώματα αυτά, καθώς αναφέρονται σε παροχές προς τα παιδιά, μέτρα για την προστασία τους ενάντια σε κάθε μορφή βίας και εκμετάλλευσης, καθώς επίσης σε δικαιώματα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων για θέματα που τα αφορούν, διαφοροποιούν τη θέση των παιδιών, τα οποία πλέον θεωρούνται υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι αντικείμενα για προώθηση κάποιου σκοπού. Ειδικότερα για θέματα που αφορούν στην προστασία των παιδιών από σωματική κακοποίηση, ορίζεται ότι τα Συμβαλλόμενα Κράτη πρέπει να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής

¹¹⁰ Βλ. Αρ. Μάνεση, Ατομικές ελευθερίες, τ. α', σελ. 108 επ.

¹¹¹ Βλ. Κώδικα Νομικού Βήματος 1992, 1681.

μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευτεί (άρθρο 19§1 ΣΔΠ). Για θέματα δε σχολικής πειθαρχίας, τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της, με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος (άρθρο 28§2 ΣΔΠ).

iii. Για όσους αποδέχονται ότι οι καθηγητές ασκούν το δικαίωμα του σωφρονισμού κατά εξουσιοδότηση των εχόντων την επιμέλεια των ανηλίκων μαθητών,¹¹² θα πρέπει να σημειωθούν τα εξής: το δικαίωμα αυτό των εχόντων την επιμέλεια έχει ως νομικό έρεισμα τη διάταξη του άρθρου 1518 Α.Κ., είναι δε αυστηρά προσωπικό και έτσι ούτε εκχωρείται ούτε μεταβιβάζεται, δεν μπορεί όμως να αποκλειστεί η μεταβίβαση της άσκησης του δικαιώματος αυτού, έστω και κάτω από προϋποθέσεις.¹¹³ Σύμφωνα, ωστόσο, με τη διάταξη άρθρου 1518 Α.Κ., όπου καθορίζονται τα όρια του σωφρονισμού, η λήψη σωφρονιστικών μέτρων από τους γονείς επιτρέπεται μόνον εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η χρήση βίας σε βάρος ανηλίκου θίγει την αξιοπρέπειά του, κατά το άρθρο 2§1 του Συντάγματος (και με όσα παραπάνω αναφέρονται). Άλλωστε με τον ν. 3500/2006, για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, απαγορεύεται ρητά η άσκηση κάθε μορφής βίας μεταξύ των μελών της οικογένειας (άρθρο 2), σε περίπτωση δε σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου ως μέσου σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 Α.Κ. (άρθρο 4). Οι γονείς που ασκούν σωματική βία σε βάρος των ανηλίκων τέκνων τους θεωρούνται ότι παραβαίνουν τα καθήκοντα που τους επιβάλλει το λειτούργημά τους για την επιμέλεια των τέκνων τους και υφίστανται τις συνέπειες της κακής

¹¹² Βλ. Αλ. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', 1972, σελ. 230.

¹¹³ Βλ. Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 207, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 182.

άσκησης των καθηκόντων τους.¹¹⁴ Αφού λοιπόν οι ασκούντες την επιμέλεια του παιδιού δεν μπορούν να του προκαλούν σωματική βλάβη, καθώς μια τέτοια πράξη θίγει την αξιοπρέπεια του ανηλίκου και είναι παράνομη και αντισυνταγματική (σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 1518 Α.Κ., στα άρθρα 2 και 4 ν. 3500/2006 σε συνδυασμό με το άρθρο 1532 Α.Κ. και στο άρθρο 2§1 του Συντάγματος), πολύ περισσότερο, δεν μπορούν να εξουσιοδοτούν τρίτους να το κάνουν. Την άποψη αυτή ενισχύει ακόμη περισσότερο το άρθρο 23 του ν. 3500/2006, όπου καθορίζονται οι υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών για θέματα ενδοοικογενειακής βίας. Ο καθηγητής όχι μόνο δεν έχει δικαίωμα να χρησιμοποιήσει βία για να σωφρονίσει μαθητή αλλά έχει και την υποχρέωση όταν, κατά τη εκτέλεση των καθηκόντων του, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορείται ή διαπιστώνει ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, να ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον διευθυντή της σχολικής μονάδας, ο δε διευθυντής της σχολικής μονάδας να ανακοινώνει, αμέσως, την αξιόποινη πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα ή την πλησιέστερη αστυνομική αρχή.

iv. Όσον αφορά την *εθιμική θεμελίωση* του καθήκοντος ή του δικαιώματος παρατηρούνται τα εξής: δύο είναι τα βασικά στοιχεία του εθίμου ο *longus usus*, η μακρά δηλαδή, αδιάκοπη και ομοιόμορφη άσκηση και η *opinio juris*, η πεποίθηση ότι εφαρμόζεται κανόνας δικαίου και η αποδοχή της συμπεριφοράς από ορισμένη κοινωνία είτε με την παραδοχή είτε χωρίς εναντίωση. Η τακτική του ξυλοδαρμού στα σχολεία για σωφρονισμό των μαθητών σήμερα έχει εξοβελιστεί. Άξιο προσοχής είναι ότι σχετικές αποφάσεις της νομολογίας χρονολογούνται μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Από το 1980 και μετά σπάνια ανευρίσκουμε στην νομολογία τέτοιες αποφάσεις και αυτό γιατί πλέον τα δικαστήρια της χώρας μας δεν καλούνται να αντιμετωπίσουν τέτοια προβλήματα, γεγονός που σημαίνει είτε ότι αυτά επιλύονται στα πλαίσια της

---

¹¹⁴ Βλ. ΑποφΕισΠρ Σύρου 16/2009, ΠοινΔ/νη 2009, 299, που αφορά στην αφαίρεση γονικής μέριμνας ανηλίκου τέκνου.

σχολικής μονάδας, χωρίς να ακολουθείται η δικαστική οδός, είτε ότι είναι μεμονωμένα, είτε, τέλος, ότι δεν υφίστανται πλέον. Ό,τι και αν συμβαίνει από τα παραπάνω, δεν μπορούμε να μιλάμε για αδιάκοπη και ομοιόμορφη άσκηση, όταν γίνεται σπάνια και δεν αποτελεί ομοιόμορφη και συχνή τακτική στα σχολεία, και έτσι το πρώτο βασικό στοιχείο του εθίμου έπαψε να υφίσταται.

Από τους θεωρητικούς δε της σύγχρονης παιδαγωγικής, ο σωματικός κολασμός κρίνεται σχεδόν ομόφωνα ως απαράδεκτος και τα μέσα αυτά στιγματίζονται, αφού υποστηρίζεται ότι πληγώνουν το αυτοσυναίσθημα του μαθητή και οδηγούν στην εξουθένωσή του. Όταν οι καθηγητές αντιμετωπίζουν τους μαθητές με σαρκασμό ή τους τιμωρούν με τρόπο που τους υποβιβάζει, τους μειώνει, τους προκαλεί φόβο ή τους εξευτελίζει αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της αυτοεκτίμησής τους. Οι κοινωνικές αντιλήψεις για τις σχέσεις καθηγητών - μαθητών έχουν μεταβληθεί στην σημερινή εποχή και εναρμονίζονται με αυτές της παιδαγωγικής, έτσι ώστε να μπορούμε να ισχυριστούμε ότι και το δεύτερο στοιχείο του εθίμου αποκλείεται. Άλλωστε αποτρεπτικά στην *opinio juris* λειτουργούν οι εγκύκλιοι που κατά καιρούς στέλνουν τα αρμόδια Υπουργεία στα σχολεία με τις οποίες απαγορεύεται ο σωματικός κολασμός. Ανεξάρτητα από την τυπική ισχύ των εγκυκλίων αυτών, η επιρροή τους δεν μπορεί να αγνοηθεί.¹¹⁵

ν. Κατά τα διδάγματα, άλλωστε της σύγχρονης ψυχολογίας, ο τρόπος διαπαιδαγώγησης του εκπαιδευτικού επιδρά σημαντικά στο αν ο μαθητής εκδηλώνει επιθυμητή συμπεριφορά ή όχι. Ένας επιδέξιος χειρισμός ενισχύει το ενδιαφέρον, τα κίνητρα για μάθηση και την επίδοση του μαθητή. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να υιοθετούνται από τους εκπαιδευτικούς στρατηγικές που μεταδίδουν αποφασιστικότητα και σοβαρότητα, παρέχοντας τρόπους βοήθειας στους μαθητές και υποχρεώνοντάς τους να είναι υπεύθυνοι για την έγκαιρη ολοκλήρωση της εργασίας τους.

---

¹¹⁵ Βλ. Τηλ. Φιλιππίδη, *Μαθήματα Ποινικού Δικαίου*, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 183.

Το μέγεθος της τιμωρίας που επιβάλλεται δεν επηρεάζει και πολύ την εμφάνιση της «καλής συμπεριφοράς». Πράγματι, πολλές παρεμβάσεις τέτοιου είδους συνδέονται με αυξημένη διαταρακτική συμπεριφορά των μαθητών μέσα στην τάξη. Ενέργειες που μειώνουν το μαθητή, όπως σωματική τιμωρία, σαρκασμοί ή γελοιοποίηση του μαθητή από τον καθηγητή, είναι σίγουρο ότι δεν θα οδηγήσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα (πειθαρχία - διαπαιδαγώγηση). Αντίθετα, συνήθως αυξάνουν την κακή συμπεριφορά και προκαλούν αποξένωση από το θεσμό του σχολείου.¹¹⁶

Συνοψίζοντας, με το ισχύον στην χώρα μας σήμερα νομικό καθεστώς, δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της σωματικής βλάβης που γίνεται από καθηγητές στα πλαίσια του σωφρονισμού μαθητών γιατί η πράξη αυτή είναι αντίθετη στο άρθρο 1518 Α.Κ., στα άρθρα 2, 4 και 23 του ν.3500/2006, στη ΣΔΠ, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. στις 20 Νοεμβρίου 1989 και κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Νόμο 2101/1992, πολύ δε περισσότερο στο άρθρο 2§1 του Συντάγματος (και στα συναφή μ' αυτό άρθρα). Άλλωστε για την εθιμική θεμελίωση δικαιώματος ή καθήκοντος του εκπαιδευτικού για σωφρονισμό των μαθητών λείπουν τα βασικά στοιχεία του εθίμου ο *longus usus* και η *opinio juris*. Τέλος, μέθοδοι διαπαιδαγώγησης με τη χρήση σωματικής βίας σε μαθητές κρίνονται παιδαγωγικά ως απαράδεκτοι.

---

¹¹⁶ Βλ. Martin Herbert, ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας, Αθήνα 1999, σελ 221-222.

Β'. Άμυνα (άρθρο 22 Π.Κ.)¹¹⁷ - Κατάσταση ανάγκης

Η αρχικά άδικη πράξη της σωματικής βλάβης, που πραγματώνει ο καθηγητής, μπορεί να δικαιολογηθεί και να κριθεί ως τελικά μη άδικη πράξη, όταν αυτός αμύνεται. Για να θεωρήσουμε ότι ο καθηγητής αμύνεται νόμιμα θα πρέπει να συντρέχουν οι απαιτούμενες από τις διατάξεις του άρθρου 22 Π.Κ. προϋποθέσεις.

Ειδικότερα προβλήματα ανακύπτουν:

i. Όταν ο μαθητής προβαίνει σε πράξεις που κανένας στην καθημερινή γλώσσα δεν θα τις χαρακτήριζε ως επίθεση, λ.χ. κλέβει το μαθητικό κατάλογο του καθηγητή ή αλλοιώνει το απουσιολόγιο. Γίνεται δεκτό¹¹⁸ πως οι πράξεις αυτές συνιστούν επίθεση, καθώς ο όρος δεν χρησιμοποιείται εδώ με την καθημερινή έννοια της λέξης που αναφέρεται μόνο στις επιθετικές πράξεις βίας κατά της ζωής, του σώματος, της ελευθερίας ή της τιμής. Κάθε προσβολή, βλάβη ή διακινδύνευση, έννομου αγαθού αποτελεί επίθεση.

ii. Όταν ο μαθητής είναι απείθαρχος ή ανυπάκουος στις υποδείξεις, συμβουλές ή παραινήσεις του καθηγητή του, τίθεται το ερώτημα αν μπορεί η συμπεριφορά του αυτή να χαρακτηριστεί ως άδικη επίθεση. Η επίθεση πρέπει να είναι *άδικη*, με την έννοια του εγκληματικού άδικου και όχι του γενικού ουσιαστικού άδικου, κατά την ορθότερη γνώμη.¹¹⁹ Έτσι δεν μπορεί να χαρακτηριστεί άδικη επίθεση η απείθεια ή η ανυπακοή του μαθητή, αφού δεν πραγματώνεται με τον τρόπο αυτό η αντικειμενική υπόσταση κάποιου εγκλήματος και επομένως αυτός δεν

---

¹¹⁷ **Άρθρο 22 Π.Κ.** 1. Δεν είναι άδικη η πράξη που τελείται σε περίπτωση άμυνας.

2. Άμυνα είναι η αναγκαία προσβολή του επιτιθεμένου στην οποία προβαίνει το άτομο, για να υπερασπισθεί τον εαυτό του ή άλλον από άδικη και παρούσα επίθεση που στρέφεται εναντίον τους.

3. Το αναγκαίο μέτρο της άμυνας κρίνεται από το βαθμό επικινδυνότητας της επίθεσης, από το είδος της βλάβης που απειλούσε, από τον τρόπο και την ένταση της επίθεσης και από τις λοιπές περιστάσεις.

¹¹⁸ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, *Επιτομή Γεν. Μ.*, 2005, σελ. 619-620.

¹¹⁹ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, *ό.π.*, σελ. 621- 622, βλ. όμως και Ν. Ανδρουλάκη, *Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ.*, 2000, σελ. 377-378, όπου υποστηρίζεται ότι η άποψη αυτή (του Μανωλεδάκη), έτσι απόλυτα διατυπωμένη δεν έχει έρεισμα στο νόμο ούτε στη σωστή θεωρία και πρακτικά οδηγεί σε άτοπα.

πράττει εγκληματικά άδικα. Τέτοιου είδους συμπεριφορές θα πρέπει αντιμετωπίζονται με απλή επίπληξη.

Θα πρέπει βεβαίως η άδικη επίθεση να είναι *παρούσα*. Παρούσα είναι η επίθεση χρονικά τη στιγμή που προσβάλλει το έννομο αγαθό και τοπικά στο χώρο που προσβάλλεται το έννομο αγαθό. Ανάμεσα δηλαδή στην επίθεση και την άμυνα πρέπει να υπάρχει άμεση τοπική και χρονική σχέση. Δεν χωρεί επομένως άμυνα του καθηγητή, σε μια άδικη πράξη του μαθητή που είτε έγινε σε τόπο στον οποίο δεν ήταν παρών, είτε σε χρόνο παρελθόντα, όπου η επίθεση κατά του έννομου αγαθού ολοκληρώθηκε. Ακόμη δεν χωρεί άμυνα σε επίθεση που πρόκειται να γίνει σε μελλοντικό χρόνο,¹²⁰ λ.χ. δεν επιτρέπεται να αμυνθεί ο καθηγητής κατά των προπαρασκευαστικών πράξεων για την κλοπή του μαθητικού του καταλόγου ή για την αλλοίωση του απουσιολογίου.

Ωστόσο έχουν ανακύψει αμφιβολίες για κάποιες περιπτώσεις κατά τις οποίες ενώ η επίθεση του μαθητή δεν είναι παρούσα, και επομένως δεν χωρεί κατ' αυτής άμυνα, παρόλα αυτά μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά με άμεση ενέργεια του καθηγητή. Τι θα κάνει λ.χ. ο καθηγητής όταν ακούει μαθητές να σχεδιάζουν να μπουν στο σχολείο να κλέψουν γραπτά ή να επιτεθούν σε συμμαθητή τους; Πρόκειται για επικείμενες μελλοντικές επιθέσεις, οι οποίες όμως μπορούν να αποτραπούν με ασφάλεια με άμεση παρέμβαση του καθηγητή και πιθανή προσβολή της σωματικής ακεραιότητας των μαθητών. Είναι οι περιπτώσεις της λεγόμενης «προληπτικής άμυνας» απέναντι σε μια σχεδιαζόμενη ή σχεδιασμένη, αλλά πάντως μη παρούσα επίθεση.¹²¹ Υποστηρίζεται η άποψη ότι και σε τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να συντρέχουν οι προϋποθέσεις της άμυνας, ενώ άλλοι μιλούν για οιονεί άμυνα. Κρατούσα,

¹²⁰ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, ό.π., σελ. 623-624.

¹²¹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ., 2000, σελ. 406.

ωστόσο, είναι η αντίληψη ότι οι περιπτώσεις αυτές, εντάσσονται στις διατάξεις της κατάστασης ανάγκης.¹²²

Ακόμη τίθεται το ερώτημα τι θα κάνει ο καθηγητής όταν βλέπει, σε χώρο εκτός σχολείου, μαθητές να κρατούν στα χέρια τους και να σχολιάζουν γραπτά τα οποία έχουν αφαιρέσει από το γραφείο των καθηγητών; Ενώ η επίθεση των μαθητών (κλοπή των γραπτών) αφορά παρελθόντα χρόνο, όμως μπορεί και πάλι να αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά, με άμεση επενέργεια του καθηγητή, η οποία προσβάλλει τη σωματική τους ακεραιότητα. Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής καταδιώκοντας τους μαθητές (οι οποίοι αφαίρεσαν γραπτά από το σχολείο) ρίξει κάποιον απ' αυτούς κάτω σπρώχνοντάς τον και προκαλώντας του εκδορές, για να του πάρει τα γραπτά. Και οι περιπτώσεις αυτές εντάσσονται στις διατάξεις της κατάστασης ανάγκης.

Οι προαναφερόμενες περιπτώσεις χαρακτηρίζονται ως «αμυντική κατάσταση ανάγκης». Σ' αυτές ο κίνδυνος, αν και δεν είναι κίνδυνος για την επόμενη στιγμή, παρόλα αυτά παραμένει και δεν υπάρχει τρόπος αποτελεσματικότερης αντιμετώπισής του από την άμεση ενέργεια. Το άλλως αναπότρεπτο αυτού του κινδύνου τον κάνει διαρκή και παρόντα με την έννοια των διατάξεων για την κατάσταση ανάγκης.¹²³ Στις περιπτώσεις λοιπόν του παραδείγματος που οι μαθητές σχεδιάζουν να κλέψουν γραπτά ή να επιτεθούν σε συμμαθητή, το άλλως αναπότρεπτο κάνει παρόντα ένα κίνδυνο ο οποίος, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται να μην έχει αρχίσει ακόμη. Στην περίπτωση δε που οι μαθητές έχουν στην κατοχή τους γραπτά, τα οποία έχουν αφαιρέσει από το σχολείο, το άλλως αναπότρεπτο καθιστά παρόντα ένα κίνδυνο ο οποίος, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται να έχει τελειώσει.

---

¹²² Βλ Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ., 2000, σελ. 372-373 και την εκεί υποσημείωση υπ' αριθμ. 48.

¹²³ Βλ Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 406-407.

Συνοψίζοντας λοιπόν, στις περιπτώσεις της «αμυντικής κατάστασης ανάγκης», όπου υπάρχει κίνδυνος που απειλεί έννομο αγαθό, ο οποίος είναι παρών και άλλως αναπότρεπτος (όπως αυτά προσδιορίζονται παραπάνω), αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της σωματικής βλάβης που πραγματώνουν καθηγητές σε βάρος των μαθητών τους, εφόσον βέβαια συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις του άρθρου 25§1 Π.Κ.¹²⁴ Ειδικότερα θα πρέπει:

- ο κίνδυνος να απειλεί το πρόσωπο ή την περιουσία του υποκειμένου της προσβολής ή και κάποιου άλλου
- ο κίνδυνος να μην οφείλεται σε υπαιτιότητα του δράστη

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να διευκρινισθεί η έννοια της υπαιτιότητας, καθώς τίθεται το ερώτημα αν συντρέχει περίπτωση κατάστασης ανάγκης όταν ο κίνδυνος δεν οφείλεται στο δόλο αλλά στην αμέλεια του καθηγητή, στο ότι λ.χ. είχε ξεχάσει να κλειδώσει τα γραπτά, που αφαίρεσαν οι μαθητές απ' το συρτάρι του. Καθώς στο νόμο δε γίνεται διάκριση για τη μορφή της υπαιτιότητας και κατά τη γραμματική ερμηνεία, δεν υπάρχει κατάσταση ανάγκης αν ο καθηγητής ο οποίος προκαλεί σωματική βλάβη σε μαθητή που καταδιώκει για να του πάρει τα γραπτά, περιήλθε στην κατάσταση αυτή από δόλο ή αμέλεια, αν δηλαδή αυτός γνώριζε ή μπορούσε να γνωρίζει τον κίνδυνο στον οποίο περιήλθε και δεν θα μπορούσε να τον αποφύγει, παρά μόνο με την προσβολή της σωματικής ακεραιότητας του μαθητή.¹²⁵

Ωστόσο, έχουν υποστηριχτεί και άλλες απόψεις, όπως λ.χ. ότι πρέπει να γίνει ερμηνευτική συστολή της διάταξης και να θεωρείται ως υπαιτιότητα μόνο ο

---

¹²⁴ **Άρθρο 25§1 Π.Κ.** Δεν είναι άδικη η πράξη που τελεί κάποιος, για να αποτρέψει παρόντα και αναπότρεπτο με άλλα μέσα κίνδυνο, ο οποίος απειλεί το πρόσωπο ή την περιουσία του ίδιου ή κάποιου άλλου χωρίς δική του υπαιτιότητα, αν η βλάβη που προκλήθηκε στον άλλο είναι σημαντικά κατώτερη κατά το είδος και τη σπουδαιότητα από τη βλάβη που απειλήθηκε.

¹²⁵ Βλ. ΑιτΕκθ Σχ. 1933, σελ. 190-191, ΑΠ 1191/ 1991, Υπερ 1992, 550, Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία 2004, σελ. 886.

δόλος και όχι η αμέλεια,¹²⁶ ή ότι πρέπει η έννοια της υπαιτιότητας που αποκλείει την κατάσταση ανάγκης να περιοριστεί μόνο στις περιπτώσεις, όπου η κατάσταση αυτή προκλήθηκε προσχηματικά από τον ίδιο το δράστη, για να τελέσει την πράξη χωρίς να τιμωρηθεί.¹²⁷

Οι απόψεις πάντως αυτές παραγνωρίζουν το γεγονός πως αν σκοπός του νομοθέτη ήταν η «υπαιτιότητα» με τη στενή έννοια, όπως στο άρθρο 24 Π.Κ., θα έκανε λόγο για «υπαίτια κατάσταση ανάγκης» και όχι για υπαιτιότητα του δράστη, ή θα παρέπεμπε ρητά στο άρθρο 24 Π.Κ., όπως ρητά παραπέμπει στο άρθρο 23 στην 3^η παράγραφο.¹²⁸

Έτσι λοιπόν ως υπαιτιότητα, στο άρθρο 25§1 Π.Κ., θα πρέπει να θεωρείται τόσο ο δόλος όσο και η αμέλεια.

- η βλάβη που προκλήθηκε στον άλλο είναι σημαντικά κατώτερη κατά το είδος και τη σπουδαιότητα από τη βλάβη που απειλήθηκε.

Η ύπαρξη των προϋποθέσεων αυτών βέβαια θα πρέπει να κρίνεται και να αξιολογείται αντικειμενικά.

iv. Η αμυντική συμπεριφορά θα πρέπει να στρέφεται αποκλειστικά εναντίον έννομου αγαθού (της σωματικής ακεραιότητας) του μαθητή, ο οποίος επιτίθεται και όχι εναντίον τρίτου προσώπου π.χ. λοιπών μαθητών που παρευρίσκονται στην επίθεση χωρίς καμία συμμετοχή.

v. Δικαιολογείται η σωματική βλάβη που πραγματώνει ο καθηγητής όταν αυτή γίνεται αποκλειστικά για την *υπεράσπιση* του έννομου αγαθού που

---

¹²⁶ Βλ. Δ. Σπινέλλη, ΣυστΕρμΠΚ, άρθρο 25, αριθ. 23.

¹²⁷ Βλ. Α. Κοτσαλή, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. τ. Ι', σελ. 340.

¹²⁸ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία 2004, σελ. 886.

προσβάλλεται και για κανέναν άλλο λόγο. Δεν μπορεί επομένως αυτός να ισχυριστεί αμυντική συμπεριφορά, όταν προκαλεί σωματική βλάβη σε μαθητή, όχι για την υπεράσπιση έννομου αγαθού που προσβάλλεται αλλά π.χ. για να τον τιμωρήσει.

vi. Ο καθηγητής μπορεί να προβάλει άμυνα είτε όταν η επίθεση του μαθητή στρέφεται *εναντίον του* είτε όταν στρέφεται *εναντίον τρίτου* π.χ. συναδέλφου καθηγητή ή κάποιου άλλου μαθητή.

Βέβαια, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε ότι η προβαλλόμενη από τον καθηγητή άμυνα πρέπει, κατά το άρθρο 22§3 Π.Κ., να έχει το *αναγκαίο μέτρο*, το οποίο κρίνεται από τον βαθμό της επικινδυνότητας της επίθεσης, από το είδος της απειλούμενης βλάβης, από τον τρόπο και την ένταση της επίθεσης και από τις λοιπές περιστάσεις. «Αναγκαίο» είναι το μέτρο όταν υπάρχει αναλογία ανάμεσα στη ένταση τη επιθετικής και της αμυντικής πράξης. Έτσι δεν μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι τηρήθηκε το αναγκαίο μέτρο της άμυνας όταν λ.χ. καθηγητής κτυπά στο κεφάλι μαθητή με χοντρό διδακτικό βιβλίο και του προκαλεί εγκεφαλική διάσειση επειδή ο μαθητής τον εξυβρίζει, επιδιώκοντας να σταματήσει την προσβολή της τιμής του. Όταν ξεπεραστεί το αναγκαίο αυτό μέτρο τότε πρόκειται για υπέρβαση της άμυνας του άρθρου 23 Π.Κ.¹²⁹, η πράξη δε, στο βαθμό που ξεπέρασε το επιτρεπόμενο όριο, κρίνεται ως άδικη πράξη.

---

¹²⁹ **Άρθρο 23 Π.Κ.** Όποιος υπερβαίνει τα όρια της άμυνας τιμωρείται, αν η υπέρβαση έγινε με πρόθεση, με ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83), και αν έγινε από αμέλεια, σύμφωνα με τις διατάξεις τις σχετικές με αυτήν. Μένει ατιμώρητος και δεν του καταλογίζεται η υπέρβαση, αν ενήργησε με αυτόν τον τρόπο εξαιτίας του φόβου ή της ταραχής που του προκάλεσε η επίθεση.

1.3.2. Ειδικοί λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα της σωματικής βλάβης

Εκτός από τους γενικούς λόγους άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης, η σωματική βλάβη κρίνεται δικαιολογημένη και όταν συντρέχουν ορισμένοι ειδικοί λόγοι:

Η συναίνεση του παθόντος (άρθρο 308§2 Π.Κ.)¹³⁰

Η συναίνεση του παθόντος - μαθητή θα πρέπει να είναι ρητή και ευθεία και να αφορά στη σωματική του βλάβη από καθηγητή και όχι στη διαπαιδαγώγησή του, καθώς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο παιδαγωγούμενος αναγνωρίζει στον παιδαγωγό το δικαίωμα να τον διαπαιδαγωγήσει, (αφού διαφορετικά θα εξέλειπε ένας από τους βασικούς στόχους της εκπαίδευσης). Για να είναι όμως έγκυρη η συναίνεση του μαθητή να διαθέσει το έννομο αγαθό της σωματικής του ακεραιότητας, πρέπει αυτός να έχει συνείδηση της σημασίας της, να έχει δηλαδή την ικανότητα να αξιολογήσει το έννομο αγαθό την στιγμή που το διαθέτει. Αυτή η ικανότητα ταυτίζεται με την ικανότητα για καταλογισμό. Οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μαθητές δηλαδή Γυμνασίων και Λυκείων, οι οποίοι είναι άνω των 13 ετών, είναι ικανοί να συναινέσουν στην διάθεσή του.

Βέβαια, το βασικό θέμα είναι ότι ο μαθητής δεν δίνει τέτοια συναίνεση. Αν παρόλα αυτά, δώσει τη συναίνεσή του, η οποία, από αυστηρά τυπική άποψη, είναι έγκυρη, για την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 308§2 Π.Κ., απαιτείται επί πλέον, να μην υπάρχει αντίθεση στα χρηστά ήθη, η οποία (αντίθεση) δεν αναφέρεται στη συναίνεση, αλλά στην πράξη της σωματικής βλάβης της οποίας τον άδικο χαρακτήρα πρόκειται να άρει η συναίνεση.¹³¹

¹³⁰ **Άρθρο 308§2 Π.Κ.** Η σωματική βλάβη της παρ. 1, δεν είναι άδικη, όταν επιχειρείται με την συναίνεση του παθόντος και δεν προσκρούει στα χρηστά ήθη.

¹³¹ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 655 επ., Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ.176 επ., Α. Παπανοφύτου, Συναίνεση και προσβολή του

Σε ό,τι αφορά στα «χρηστά ήθη» πρόκειται για μια ειδικότερη μορφή της κυρίαρχης, σε ορισμένο κοινωνικό χώρο, ιδεολογίας αναφορικά με τη γενική επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία που προκαλεί στους κοινωνούς ορισμένη ανθρώπινη συμπεριφορά.¹³²

Πολύ δύσκολα θα δεχόταν κανείς σήμερα, ότι μια σωματική βλάβη από καθηγητή σε βάρος μαθητή, επιδοκιμάζεται από την ελληνική κοινωνία και κατά συνέπεια ότι δεν προσκρούει στα χρηστά ήθη.

Τίθεται το ερώτημα εάν είναι δυνατή η αναπλήρωση της συναίνεσης από τους έχοντες την επιμέλεια του μαθητή. Γίνεται δεκτό¹³³ ότι αναπλήρωση της συναίνεσης του ανηλίκου, από τους ασκούντες την επιμέλειά του, μπορεί να γίνει μόνο αν η σωματική βλάβη επιβάλλεται αποκλειστικά για χάρη της υγείας του και σε καμία άλλη περίπτωση, καθώς η σωματική ακεραιότητα συνιστά ένα αυστηρά προσωποπαγές έννομο αγαθό. Έτσι αν κάποιος γονέας μαθητή πει λ.χ. σε καθηγητή δώσε και κανένα χαστούκι αν δεν σ' ακούει, η «συναίνεσή του» αυτή είναι παράνομη. Σύμφωνα, άλλωστε, με τον ν. 3500/2006, για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, απαγορεύεται ρητά η άσκηση κάθε μορφής βίας μεταξύ των μελών της οικογένειας (άρθρο 2), σε περίπτωση δε σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου ως μέσου σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής του, εφαρμόζεται το άρθρο 1532 Α.Κ. (άρθρο 4).¹³⁴ Αφού λοιπόν οι ασκούντες την επιμέλεια του παιδιού δεν μπορούν να του προκαλούν σωματική βλάβη οι ίδιοι, καθώς μια τέτοια πράξη είναι παράνομη σύμφωνα με όσα ορίζονται στα άρθρα 2 και 4 ν. 3500/2006 πολύ περισσότερο, δεν μπορούν να συναινούν στη χρήση σωματική βίας από καθηγητές.

έννομου αγαθού, ΠοινΧρ ΛΔ' 881 επ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., 1999, σελ. 160.

¹³² Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 654-655.

¹³³ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 180.

¹³⁴ Βλ. σχετ. σελ. 61-62 του παρόντος.

Ποινική ευθύνη των καθηγητών με πράξη: Σωματικές βλάβες

Η συναίνεση του παθόντος, λοιπόν, φαίνεται ότι δεν έχει καμία απολύτως εφαρμογή στα πλαίσια του κεφαλαίου των σωματικών βλαβών των μαθητών από καθηγητές.

1.4. Υποκειμενική υπόσταση – Ενοχή των καθηγητών

Ο σύνδεσμος μυϊκής ενέργειας - αποτελέσματος ο οποίος δομεί αντικειμενικά τη σωματική βλάβη που διαπράττει ο καθηγητής πρέπει και να καλύπτεται υποκειμενικά από τη γνώση και τη θέληση ή έστω από την υπαίτια άγνοια και την αποκρουόμενη κοινωνικά αδιαφορία του. Είναι απαραίτητο λοιπόν όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης της σωματικής βλάβης - όπως βρίσκονται τυποποιημένα στα άρθρα 308 επ. Π.Κ.- να επικαλύπτονται και υποκειμενικά, καθώς θα πρέπει η εγκληματική πράξη να είναι υπεύθυνο έργο του καθηγητή. Η υποκειμενική αυτή επικάλυψη της σωματικής βλάβης που πραγματώνει ο καθηγητής σε βάρος μαθητή μπορεί να είναι είτε δόλος, όταν ο καθηγητής επεκτείνει τη βούλησή του και στο αποτέλεσμα της πράξης, είτε αμέλεια, όταν αυτός δεν θέλει το αποτέλεσμα της πράξης του, θα μπορούσε όμως να το αποφύγει αν κατέβαλε την απαιτούμενη προσοχή και επιμέλεια, την οποία μπορούσε να καταβάλει στη συγκεκριμένη περίπτωση.

α'. Υπαγωγή σωματικών βλαβών στο δόλο του καθηγητή

Η υποκειμενική υπόσταση των σωματικών βλαβών των άρθρων 308 επ. Π.Κ. πληρούται με δόλο του δράστη – καθηγητή.¹³⁵ Όταν αυτός με πρόθεση θέλει, επιδιώκει την πραγμάτωση της αντικειμενικής υπόστασης της σωματικής βλάβης μαθητή ενεργεί με άμεσο δόλο, ενώ όταν γνωρίζει ότι ενδέχεται από την πράξη του να παραχθούν τα περιστατικά τα οποία περιγράφονται στην

---

¹³⁵ **Άρθρο 27 Π.Κ. §1.** Με δόλο (με πρόθεση) πράττει όποιος θέλει την παραγωγή των περιστατικών που κατά τον νόμο απαρτίζουν την έννοια κάποιας αξιόποινης πράξης· επίσης όποιος γνωρίζει ότι από την πράξη του ενδέχεται να παραχθούν αυτά τα περιστατικά και το αποδέχεται.

§2. Όπου ο νόμος απαιτεί να έχει τελεστεί η πράξη εν γνώσει ορισμένου περιστατικού, δεν αρκεί ο ενδεχόμενος δόλος. Και όπου ο νόμος απαιτεί η πράξη να έχει τελεστεί με σκοπό την πρόκληση ορισμένου αποτελέσματος απαιτείται ο δράστης να έχει επιδιώξει να προκαλέσει αυτό το αποτέλεσμα.

αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και αποδέχεται αυτό το αποτέλεσμα, ενεργεί με ενδεχόμενο δόλο.¹³⁶ Ειδικότερα:

i. Για να αποδοθεί στον καθηγητή η πρόκληση απλής σωματικής βλάβης μαθητή, είτε ως σωματική κάκωση είτε ως βλάβη υγείας είτε, τέλος, ως ψυχολογικό πρόβλημα, το οποίο εντάσσεται εννοιολογικά στη βλάβη της υγείας, απαιτείται δόλος εκ μέρους του, δηλαδή η γνώση και η θέληση πρόκλησης της σωματικής βλάβης.¹³⁷ Το άρθρο 308 Π.Κ. δεν εισάγει περιορισμό και επομένως αρκεί και ο ενδεχόμενος δόλος. Όσον αφορά τις προνομιούχες μορφές σωματικής βλάβης του άρθρου 308§1 εδ. β' και γ', αυτές συνιστούν σωματικές βλάβες με δόλο, καθώς ο δόλος αξιώνεται με σαφήνεια από το νόμο για όλες τις μορφές σωματικής βλάβης και η μόνη διαφορά τους από το βασικό έγκλημα βρίσκεται στη βαρύτητα της προσβολής και όχι στην υποκειμενική τους επικάλυψη.¹³⁸

Είναι επίσης χωρίς σημασία τα κίνητρα της πράξης, αφού και η από αστεϊσμό σωματική βλάβη είναι σωματική βλάβη από πρόθεση. Ωστόσο, το στοιχείο του αστεϊσμού θα ληφθεί υπόψη κατά την επιμέτρηση της ποινής.¹³⁹

ii. Για τη θεμελίωση της υποκειμενικής υπόστασης της επικίνδυνης σωματικής βλάβης του άρθρου 309 Π.Κ. θα πρέπει δόλος (και ο ενδεχόμενος) του καθηγητή να καλύπτει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, δηλαδή τόσο τη γνώση και τη θέληση όλων των στοιχείων της σωματικής βλάβης του άρθρου 308 Π.Κ., όσο και τη γνώση και τη θέληση των περιστάσεων εκείνων

---

¹³⁶ Βλ. σχετ. με την έννοια του δόλου, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ 216 επ..

¹³⁷ Βλ. ΑΠ 1655/1981, ΠοινΧρ ΛΒ', 740, ΑΠ 602/1982, ΠοινΧρ ΛΓ', 41, ΑΠ 148/2010, Ποιν Δ/νη 2010, 1123.

¹³⁸ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 286, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., 1999, σελ. 163-164.

¹³⁹ Βλ. Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 182.

που καθιστούν την τέλεση της σωματικής βλάβης επικίνδυνη.¹⁴⁰ Ωστόσο υποστηρίζεται και η άποψη¹⁴¹ ότι ειδικά για την επικινδυνότητα του τρόπου τέλεσης απαιτείται αμέλεια, με το επιχείρημα ότι πρόκειται για έγκλημα εκ του αποτελέσματος και έχει εφαρμογή το άρθρο 29 Π.Κ. Η άποψη αυτή δεν φαίνεται ορθή κυρίως γιατί:

- Ο νομοθέτης στο έγκλημα αυτό δεν ακολούθησε την κλασσική διατύπωση, που ακολούθησε στη βαριά και τη θανατηφόρο βλάβη, εγκλήματα αναμφισβήτητα εκ του αποτελέσματος, δηλαδή την έκφραση « αν η πράξη του άρθρου 308 είχε ως επακόλουθο...», ούτε κάποια άλλη καθιερωμένη έκφραση «είχε σαν συνέπεια..» (340 Π.Κ.) ή «από την πράξη προήλθε...» (380§2 Π.Κ.). Χρησιμοποίησε την έκφραση «αν η πράξη του άρθρου 308 τελέστηκε με τρόπο που μπορούσε να προκαλέσει στον παθόντα κίνδυνο..). Αυτή η διατύπωση σημαίνει ότι ο κίνδυνος δεν είναι ένα «περαιτέρω» αποτέλεσμα, αλλά ένα αποτέλεσμα στενά συνδεδεμένο με την πράξη, όπως συμβαίνει με τα ουσιαστικά εγκλήματα.
- Ο χαρακτηρισμός του εγκλήματος εκ του αποτελέσματος και η συνεπής εφαρμογή του άρθρου 29 Π.Κ. θα οδηγούσε στην κατασκευή να υπάρχει ευθύνη βάσει του άρθρου 309 Π.Κ. εάν ο δράστης διαπράττει με δόλο την απλή σωματική βλάβη, αλλά προκαλεί από αμέλεια (και μόνο) τον κίνδυνο. Αυτό θα ήταν παράλογο, καθώς θα σήμαινε την τιμωρία της πρόκλησης του κινδύνου από αμέλεια και την ατιμωρησία της πρόκλησής του με δόλο.¹⁴²

---

¹⁴⁰ Βλ. Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., τ. δ', σελ. 108, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ. 2616, Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 378, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 135-136, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 191, Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, Το έγκλημα της επικινδύνου σωματικής βλάβης, ΠοινΧρ ΚΣΤ', 435 επ..

¹⁴¹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 142-143.

¹⁴² Βλ. λεπτομερή ανάλυση επιχειρημάτων Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, Το έγκλημα της επικινδύνου σωματικής βλάβης, ΠοινΧρ ΚΣΤ', 435 επ..

iii. Για το έγκλημα της βαριάς σωματικής βλάβης του άρθρου 310§1 Π.Κ., απαιτείται δόλος για το βασικό έγκλημα, δηλαδή για την απλή σωματική βλάβη.

Ως προς το βαρύτερο αποτέλεσμα που επήλθε θα πρέπει να υπάρχει τουλάχιστον αμέλεια του καθηγητή. Η αμέλεια συνίσταται στη μη καταβολή, εκ μέρους του, της προσήκουσας δυνατής προσοχής για να μην επέλθει το βαρύτερο αποτέλεσμα. Γίνεται δεκτό ότι η διάταξη του άρθρου 310§1 εφαρμόζεται και όταν το βαρύτερο αποτέλεσμα προκαλείται με ενδεχόμενο δόλο ή άμεσο δόλο β' βαθμού.¹⁴³ Στην περίπτωση κατά την οποία ο καθηγητής επιδιώκει το βαρύτερο αποτέλεσμα, (άμεσος δόλος α' βαθμού),¹⁴⁴ τότε η βαριά σωματική βλάβη υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 310§3 Π.Κ.¹⁴⁵

iv. Για να κατηγορηθεί καθηγητής για το έγκλημα του 312 Π.Κ. θα πρέπει να έχει δόλο, ο οποίος, στην πρώτη περίπτωση του 312 Π.Κ., περιλαμβάνει: α) τη γνώση και τη θέληση της συνεχούς και σκληρής συμπεριφοράς, β) τη συνείδηση ότι με αυτήν προξενείται σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας, γ) τη γνώση ότι ο μαθητής είναι ανήλικος ή αδυνατεί να υπερασπίσει τον εαυτό του και δ) τη συνείδηση ότι μαθητής είναι στην επιμέλεια ή στην προστασία του. Αρκεί και ενδεχόμενος δόλος. Στην δεύτερη περίπτωση του άρθρου 312 Π.Κ., η οποία συνιστά παράλειψη, ο δόλος θα αναλυθεί στο κεφάλαιο των παραλείψεων.

v. Όσον αφορά το έγκλημα της συμμετοχής σε αυτοκτονία του άρθρου 301 Π.Κ., απαιτείται δόλος, ευθύς ή ενδεχόμενος.

---

¹⁴³ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 144 επ., Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ. 2622, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 433.

¹⁴⁴ Βλ. Λ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 433. Όμως και Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 193, ο οποίος υποστηρίζει ότι αρκεί και άμεσος δόλος β' βαθμού.

¹⁴⁵ Βλ. Λ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 433.

β'. Υπαγωγή σωματικών βλαβών στην αμέλεια του καθηγητή

Η σωματική βλάβη του μαθητή είναι δυνατόν να προκληθεί και από αμέλεια του καθηγητή, με την προϋπόθεση βέβαια να έχει επέλθει το αποτέλεσμα.

Η αμέλεια δεν είναι απλά η μη ύπαρξη δόλου, ώστε να καταφάσκει πάντοτε όταν δεν υπάρχουν τα στοιχεία του δόλου, αλλά υπαρκτό μέγεθος υποκειμενικής υπαιτιότητας που πρέπει να αποδειχθεί η συνδρομή του, προκειμένου να καταλογιστεί ένα αποτέλεσμα σε ενοχή εκείνου που το προκάλεσε.¹⁴⁶

Από αμέλεια¹⁴⁷ προκαλεί σωματική βλάβη σε μαθητή ο καθηγητής σε τρεις περιπτώσεις¹⁴⁸: i. Όταν ενώ γνωρίζει το ενδεχόμενο αιτιακής σύνδεσης της πράξης του προς το φυσικό αποτέλεσμα, που βλάπτει ή θέτει σε κίνδυνο το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας του μαθητή, συνεχίζει αυτήν την ενέργεια ελπίζοντας ότι το αποτέλεσμα δεν θα πραγματοποιηθεί (συνειδητή αμέλεια α' βαθμού). Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής ασκώντας έντονη κριτική σε μαθητή για την επίδοσή του, ενώ αντιλαμβάνεται ότι ενδέχεται από την κριτική του αυτή να προκληθεί βλάβη στη ψυχική υγεία του μαθητή, συνεχίζει την έντονη κριτική, αδιαφορώντας για το αν θα προκληθεί τελικά το αποτέλεσμα αυτό. ii. Όταν ενώ γνωρίζει το ενδεχόμενο αιτιακής σύνδεσης της πράξης του προς το φυσικό αποτέλεσμα, που βλάπτει ή θέτει σε κίνδυνο το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας του μαθητή, συνεχίζει αυτήν την ενέργεια πιστεύοντας ότι το αποτέλεσμα δεν θα πραγματοποιηθεί (συνειδητή αμέλεια β' βαθμού). Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν, στο προηγούμενο παράδειγμα, ο καθηγητής δεν αδιαφορεί αλλά φροντίζει να μην επέλθει το

¹⁴⁶ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 238.

¹⁴⁷ **Άρθρο 28 Π.Κ.** Από αμέλεια πράττει όποιος από έλλειψη της προσοχής την οποία όφειλε κατά τις περιστάσεις και μπορούσε να καταβάλει είτε δεν πρόβλεψε το αξιόποιο αποτέλεσμα που προκάλεσε η πράξη του, είτε το πρόβλεψε ως δυνατό, πίστεψε όμως ότι δεν θα επερχόταν

¹⁴⁸ Βλ. σχετ. με την έννοια της αμέλειας, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, ό.π., σελ. 232 επ.

αποτέλεσμα αυτό ωστόσο δεν τα καταφέρνει. Και iii. Όταν μη προβλέποντας το αξιόποιο αποτέλεσμα της ενέργειάς του, τη συνεχίζει (ασυνείδητη αμέλεια). Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής ασκώντας έντονη κριτική σε μαθητή, δεν αντιλαμβάνεται ότι ενδέχεται από την κριτική του αυτή να προκληθεί βλάβη στην ψυχική του υγεία.

Για να αποδοθεί ωστόσο μια σωματική βλάβη μαθητή στην αμέλεια του καθηγητή πρέπει επιπλέον, όπως προκύπτει από το άρθρο 28 Π.Κ., να συντρέχουν δύο αξιολογικά στοιχεία. Πρέπει δηλαδή να αποδεικνύεται ότι η άγνοια του αποτελέσματος ή η εσφαλμένη εκτίμηση των δυνατοτήτων αποφυγής του οφείλεται:

i. Σε έλλειψη προσοχής που ο καθηγητής όφειλε κατά τις περιστάσεις να καταβάλει. Πρόκειται για ένα αντικειμενικό στοιχείο, κατά το οποίο ερευνάται η ένταση της προσοχής που η έννομη τάξη απαιτεί από όλους του καθηγητές σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Το στοιχείο αυτό συντρέχει όταν, σύμφωνα με τη νομολογία των ποινικών μας δικαστηρίων, διαπιστωθεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν κατεβλήθη από το δράστη, κατά αντικειμενική κρίση, η επιμέλεια που κάθε μετρίως συνετός και ευσυνείδητος άνθρωπος όταν συντρέχουν όμοιες πραγματικές περιστάσεις, οφείλει να καταβάλει, ανάλογα με τον τομέα της κοινωνικής του δραστηριότητας, με βάση τους νομικούς κανόνες και τις διατάξεις που καθορίζουν την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος, υπηρεσίας κ.λ.π., τις συνήθειες και τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, πείρα και λογική.¹⁴⁹ Αυτό επομένως που ερευνάται είναι πώς θα συμπεριφερόταν κάθε μετρίως συνετός και ευσυνείδητος καθηγητής κάτω από τις ίδιες περιστάσεις, με βάση τους νομικούς κανόνες και τις διατάξεις που καθορίζουν την άσκηση του επαγγέλματός του.

¹⁴⁹ Βλ. ΑΠ 79/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 742, ΑΠ 724/1999, ΠοινΧρ Ν', 267, ΑΠ 905/2004, ΠοινΛογ 2004, 1177, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244, ΑΠ 454/2008, ΠοινΛογ 2008, 332, Διατ. Εις. Εφ. Λαρ. 109/2005, περιοδικό Δικογραφία του Δ.Σ. Λάρισας, Βουλ. ΕφΚρήτης 41/1972, ΠοινΧρ ΚΓ', 59.

ii. Αφού διαπιστωθεί η ύπαρξη του αντικειμενικού αξιολογικού στοιχείου της αμέλειας, ερευνάται ακόμη αν ο συγκεκριμένος καθηγητής είχε τη δυνατότητα, με βάση τις προσωπικές του ιδιότητες, ικανότητες, γνώσεις κ.λ.π. να προβλέψει και να αποφύγει το αξιόποιο αποτέλεσμα της σωματικής βλάβης του μαθητή. Πρόκειται για το υποκειμενικό στοιχείο αξιολογικό στοιχείο της αμέλειας.

Όταν ο καθηγητής πράττει από αμέλεια εφαρμόζεται το άρθρο 314 §1 Π.Κ.¹⁵⁰

Έχει, βεβαίως, υποστηριχθεί και η θεωρία της εξωτερικής αμέλειας, αλλά καθώς θέματα αμέλειας εμφανίζονται, κατά κανόνα, στην ευθύνη από παράλειψη, γιαυτή (την εξωτερική αμέλεια) θα γίνει ανάλυση στο κεφάλαιο των παραλείψεων.¹⁵¹

γ'. Ενοχή του καθηγητή

i. Νομική Πλάνη

Η πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης από τον δράστη - καθηγητή, αποτελεί ένδειξη ενοχής, δηλαδή αρχική ενοχή. Για να υπάρξει τελική ενοχή και κατά συνέπεια καταλογισμός του δράστη, θα πρέπει να μην συντρέχουν λόγοι (εξ αιτίας των περιστάσεων) οι οποίοι, κατ' εξαίρεση, του παρέχουν συγγνώμη, λόγοι δηλαδή που αίρουν τον καταλογισμό. Ως πιθανότερος λόγος άρσης του καταλογισμού του καθηγητή εμφανίζεται η νομική πλάνη. Περίπτωση νομικής πλάνης¹⁵² μπορεί να προκύψει, όταν ο καθηγητής χρησιμοποιώντας σωματική ή λεκτική βία σε βάρος μαθητή, προκαλώντας του έτσι σωματική βλάβη, πιστεύει ότι ενεργεί στα πλαίσια νομίμων καθηκόντων και δικαιώματος

---

¹⁵⁰ **Άρθρο 314§1 Π.Κ.** Όποιος από αμέλεια προκαλεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας άλλου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών. Αν η σωματική βλάβη που προκλήθηκε είναι εντελώς ελαφρά, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι τριών μηνών ή χρηματική ποινή.

¹⁵¹ Βλ. σχετ. σελ. 315 επ. του παρόντος

¹⁵² Βλ. σχετ. με τη νομική πλάνη, Μ. Καϊάφα- Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 714 επ.

σωφρονισμού. Ενώ δηλαδή γνωρίζει ότι προσβάλλει το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας του μαθητή, πιστεύει όμως, λανθασμένα, ότι υπάρχει λόγος που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του. Θα πρέπει ωστόσο να υπογραμμιστεί ότι δεν αρκεί να το πιστεύει, αλλά απαιτείται η πλάνη του αυτή να είναι συγγνωστή (άρθρο 31 Π.Κ.).¹⁵³ Η συγγνωστή νομική πλάνη, η οποία αποτελεί την προϋπόθεση για την άρση του καταλογισμού, συντρέχει όταν ο καθηγητής δεν μπορούσε στην συγκεκριμένη προσβολή της σωματικής ακεραιότητας του μαθητή να αποφύγει τη νοητική σύγχυση για το «χώρο της απαξίας» αν και κατέβαλλε κάθε δυνατή επιμέλεια.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί και η άποψη που αντιμετωπίζει την πλάνη για τις πραγματικές προϋποθέσεις ως πραγματική.¹⁵⁴ Επιχείρημα της άποψης αυτής είναι ότι όταν η πλάνη αφορά τα πραγματικά περιστατικά που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση, το σφάλμα είναι αισθητηριακό, αφού για να παραχθεί (το σφάλμα) έχουν συμβάλει μόνο φυσικοί παράγοντες και όχι μια υποτίμηση αξιών και η εκδήλωση αντικοινωνικού φρονήματος. Έτσι λοιπόν η πλάνη για τις πραγματικές περιστάσεις είτε αφορούν την αντικειμενική υπόσταση του αδικού είτε όρους της άρσης του, θα πρέπει να αξιολογείται διαφορετικά, ως προς την ενοχή σε σχέση με τη νομική πλάνη.¹⁵⁵ Η πλάνη για το δικαίωμα του σωφρονισμού, όμως, που δεν αφορά στις πραγματικές περιστάσεις αλλά έχει ως αντικείμενο όσα ισχύουν γενικά, εντάσσεται στην έννοια της νομικής πλάνης.¹⁵⁶

Για να χαρακτηρίσουμε συγγνωστή τη νομική πλάνη του καθηγητή, θα πρέπει να αξιολογηθεί ο ρόλος των εγκυκλίων που κατά καιρούς αποστέλλει το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και αφορούν στη σωματική

---

¹⁵³ **Άρθρο 31 Π.Κ. §1.** Μόνη η άγνοια του αξιοποίνου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον καταλογισμό.

§2. Η πράξη όμως δεν καταλογίζεται στο δράστη αν αυτός πίστεψε λόγω πλάνης ότι είχε δικαίωμα να τελέσει την πράξη και η πλάνη του αυτή ήταν συγγνωστή.

¹⁵⁴ Βλ. Ν Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008,σελ. 288 επ.

¹⁵⁵ Βλ. Ν Παρασκευόπουλο, ό. π., σελ. 289.

¹⁵⁶ Βλ. Ν Παρασκευόπουλο, , ό. π., σελ. 288.

τιμωρία των μαθητών και συναφή θέματα. Μια τέτοια εγκύκλιος είναι η υπ' αριθμ. πρωτοκόλλου Γ2/128117/11-11-2004 του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με θέμα την «ποινή της σωματικής τιμωρίας» στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση που κοινοποιήθηκε άμεσα στα σχολεία και στην οποία αναφέρεται ότι στα πλαίσια της καλλιέργειας κλίματος σεβασμού της προσωπικότητας και της ανάδειξης του σχολείου ως πρότυπου χώρου αξιών, δεν επιτρέπεται η επιβολή οποιασδήποτε μορφής σωματικής τιμωρίας σε μαθητή της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, που παρεκκλίνει από την προσήκουσα διαγωγή. Ανάλογο περιεχόμενο έχει και η υπ' αριθμ. πρωτοκόλλου Π1β/ΓΠ 121434/15-12-2004 εγκύκλιος του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, που κοινοποιήθηκε σε όλα τα σχολεία της Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τα Τ.Ε.Ε. της χώρας. Η εγκύκλιος αυτή στηρίζει την απαγόρευση επιβολής οποιασδήποτε τιμωρίας στα παιδιά στην Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η Σύμβαση αυτή, σημειώνει η εγκύκλιος, κατοχυρώνει βασικές αρχές και δεσμεύει τις κυβερνήσεις να εντείνουν τις προσπάθειές τους για μια φιλική για το παιδί κοινωνία. Αναγνωρίζει ότι όλα τα παιδιά χωρίς διακρίσεις έχουν δικαιώματα, και, λόγω της φύσης τους, χρειάζονται ειδική φροντίδα και προετοιμασία για να ανατραφούν μέσα σε πνεύμα ειρήνης, αξιοπρέπειας, ανοχής, ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης, ώστε να προετοιμαστούν πλήρως για να ζήσουν μια ατομική ζωή στην κοινωνία. Και καταλήγει λέγοντας ότι «κατόπιν αυτού, παρακαλούμε να ενημερώσετε όλους τους φορείς της αρμοδιότητάς σας που αναπτύσσουν δραστηριότητες στον τομέα της προστασίας παιδιών, ότι απαγορεύεται αυστηρά κάθε μορφής σωματική τιμωρία στα παιδιά που φιλοξενούν».

Η τήρηση των εγκυκλίων και των υπηρεσιακών εντολών ανήκει στα καθήκοντα του Διευθυντή του σχολείου, σύμφωνα με το άρθρο 11 του Δ' κεφαλαίου του ν. 1566/1985. Τις λεπτομέρειες ως προς τα καθήκοντα του Διευθυντή αλλά και του διδακτικού προσωπικού του σχολείου ορίζει η Υ.Α. Φ. 353.

1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω Υ.Α., ο Διευθυντής του σχολείου εφαρμόζει τους νόμους, τα προεδρικά διατάγματα, τις κανονιστικές αποφάσεις, τις εγκυκλίους και τις υπηρεσιακές εντολές των Στελεχών Διοίκησης και είναι υπεύθυνος για την τήρησή τους (Κεφάλαιο Δ' άρθρο 28 περ. β'). Ακόμη ενημερώνει το Σύλλογο των Διδασκόντων σχετικά με αυτά (Κεφάλαιο Δ' άρθρο 29 περ. 6' και Κεφάλαιο Ε' άρθρο 36 περ. 7'). Ειδικότερα δε για τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι, ως νεοδιόριστοι, αναπληρωτές ή ωρομίσθιοι, αγνοούν θέματα σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, οφείλει να τους ενημερώσει και να τους χορηγήσει αντίγραφα των βασικών νόμων, αποφάσεων και εγκυκλίων σχετικών με την εκπαίδευση (Κεφάλαιο Δ' άρθρο 28 περ. ια').

Άλλωστε αντίγραφα των υπουργικών εγκυκλίων, αποφάσεων κ.λ.π., αφού προηγουμένως αυτές πρωτοκολληθούν και αρχειοθετηθούν, τοποθετούνται, κατά τη συνήθη τακτική των περισσότερων σχολείων, σε ειδικό ντοσιέ στο γραφείο των καθηγητών, ώστε να έχει πρόσβαση σ' αυτές κάθε ενδιαφερόμενος.

Με τα δεδομένα αυτά ο καθηγητής, που έχει λάβει γνώση του περιεχομένου τέτοιων εγκυκλίων, και ανεξάρτητα από την τυπική ισχύ των εγκυκλίων αυτών, πολύ δύσκολα θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι, προκαλώντας σωματική βλάβη σε μαθητή για να τον διαπαιδαγωγήσει ή να τον σωφρονίσει, πιστεύει ότι η ενέργειά του αυτή αναγνωρίζεται ως δίκαιη από την έννομη τάξη. Ο ισχυρισμός αυτός θα σήμαινε ότι υπάρχει νομική πλάνη για την ύπαρξη του δικαιώματος σωφρονισμού, ακόμη και με την πρόκληση σωματικής βλάβης, καθώς ο καθηγητής γνωρίζει καταρχήν ότι πράττει άδικα, όμως πιστεύει ότι συντρέχει κάποιος λόγος που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του.¹⁵⁷ Η πλάνη όμως αυτή δεν είναι συγγνωστή.

---

¹⁵⁷ Βλ. Ν Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ, Το έγκλημα, 2008,σελ. 288.

Ωστόσο, αν ο Διευθυντής του σχολείου, ο οποίος είναι το αρμόδιο πρόσωπο για την πληροφόρηση του εκπαιδευτικού για τα θέματα αυτά, δεν του παρέχει ακριβή ενημέρωση, με αποτέλεσμα ο επιμελής εκπαιδευτικός να σχηματίσει εσφαλμένη συνείδηση του αδίκου, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για νεοδιόριστο και άπειρο εκπαιδευτικό, τότε η πλάνη του θα μπορούσε υπό προϋποθέσεις να είναι συγγνωστή, κυρίως μάλιστα στις περιπτώσεις που ο Διευθυντής δίνει διαφορετικά μηνύματα. Στις περιπτώσεις αυτές αίρεται ο καταλογισμός του.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι, με τις ισχύουσες συνθήκες που επικρατούν στην εκπαίδευση, η νομική πλάνη, ως λόγος άρσης του καταλογισμού, μπορεί να έχει πολύ μικρή έως ελάχιστη εφαρμογή στις σωματικές βλάβες που προκαλούν οι καθηγητές στους μαθητές.

ii. Υπέρβαση ορίων άμυνας λόγω φόβου ή ταραχής (άρθρο 23 εδ. γ' Π.Κ.)¹⁵⁸

Η δυνατότητα του ανθρώπου να συμμορφωθεί προς την προσταγή του νόμου χαρακτηρίζεται ως «το ανθρωπίνως φευκτό της υπαιτιότητας»,¹⁵⁹ συνιστά δε την δυνατότητα να διαγνώσει κάποιος το ουσιαστικό άδικο της πράξης του και την δυνατότητα να προσδιορίσει και κατευθύνει την συμπεριφορά του σύμφωνα με την αντίληψη αυτή.

Σε ορισμένες όμως περιπτώσεις δεν μπορούμε να αξιώνουμε από κάποιον να συμπεριφερθεί σύμφωνα με τα παραγγέλματα του νόμου γιατί, κατά τον χρόνο της τέλεσης της πράξης, ενώ γνωρίζει ότι η συμπεριφορά του είναι αντικοινωνική, πράττει κάτω από εξαιρετικές συνθήκες οι οποίες του ασκούν

---

¹⁵⁸ **Άρθρο 23 εδ. γ' Π.Κ.** Μένει ατιμώρητος και δεν του καταλογίζεται η υπέρβαση, αν ενήργησε μ' αυτόν τον τρόπο εξαιτίας του φόβου ή της ταραχής που του προκάλεσε η επίθεση.

¹⁵⁹ Βλ. Χωραφά, Ποινικό δίκαιο 1978, σελ. 23.

τέτοια ψυχολογική πίεση, ώστε η υπακοή στον νόμο να ξεπερνά τις ανθρώπινες δυνατότητες.¹⁶⁰

Αυτό λ.χ. θα συνέβαινε αν ένας καθηγητής δεχόταν αιφνιδιαστική επίθεση από ομάδα μαθητών έξω από το σχολείο, επειδή, κατόπιν δικής του εισήγησης στον σύλλογο των καθηγητών, απεβλήθησαν από το σχολείο για ανάρμοστη συμπεριφορά.¹⁶¹ Αν ο εν λόγω καθηγητής ήταν ιδιαίτερα εύσωμος και αποκρούοντας την επίθεση των μαθητών προκάλεσε σωματικές βλάβες σε κάποιους από αυτούς, ενώ θα μπορούσε να αποκρούσει την επίθεση με ηπιότερα μέσα, ίσως και με απλό μάλωμα, τότε λοιπόν υπερέβη τα όρια της άμυνας και η πράξη του είναι άδικη (άρθρο 23 εδ. α΄ Π.Κ.).¹⁶² Ο καταλογισμός του μπορεί να αρθεί αν κριθεί ότι ενήργησε άδικα εξ αιτίας φόβου ή ταραχής από την ξαφνική επίθεση που δέχθηκε (άρθρο 23 εδ. γ΄ Π.Κ.). Ενώ είχε συνείδηση του άδικου χαρακτήρα της πράξης του, γνώριζε δηλαδή ότι προσβάλλει έννομο αγαθό, και ενώ είχε την ικανότητα και ήθελε να αποφύγει το άδικο, επιλέγοντας άλλη λύση, δεν μπόρεσε να κάνει την επιλογή αυτή γιατί βρισκόταν σε ψυχολογική πίεση. Η συμπεριφορά του λοιπόν η οποία οφείλεται σε ψυχολογική πίεση, σε αίτια δηλαδή έξω και πέρα από τη βούλησή του, και όχι σε συνειδητή επιλογή συγχωρείται, για τον λόγο αυτό, από τον Ποινικό μας Κώδικα.

Βέβαια στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να αποδειχθεί ότι η άδικη επιλογή του δράστη οφείλεται στο φόβο ή στην ταραχή που του προκαλεί την ψυχολογική πίεση και όχι σε άλλα συναισθήματα όπως για παράδειγμα σε μίσος, οργή ή συναισθήματα εκδίκησης κ.λ.π., γιατί τότε δεν αίρεται ο καταλογισμός του. Ακόμη θα πρέπει η πράξη του να συνδέεται άμεσα με το

---

¹⁶⁰ Βλ. σχετ. για το θέμα της υπέρβασης ορίων άμυνας, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 732 επ.

¹⁶¹ Πρόκειται για πραγματικό γεγονός που συνέβη πριν λίγα χρόνια σε σχολείο της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης.

¹⁶² **Άρθρο 23 εδ. α΄ Π.Κ.** Όποιος υπερβαίνει τα όρια της άμυνας τιμωρείται, αν η υπέρβαση έγινε με πρόθεση, με ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83).

εξωτερικό γεγονός. Αν περάσει κάποιο χρονικό διάστημα και ξεπεραστεί το ξάφνιασμα από την επίθεση τότε η πράξη του δράστη δεν είναι άμεσα συνδεδεμένη με το εξωτερικό γεγονός.

1.5. Προβλήματα συμμετοχής σε πράξεις καθηγητών

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή στην πράξη σωματικής βλάβης που τελεί ένας καθηγητής ισχύουν κατ' αρχήν όσα γενικά αναφέρονται για τη συμμετοχική δράση στο πλαίσιο του Π.Κ.

Ειδικά προβλήματα ανακύπτουν:

α) Όταν ο διευθυντής του σχολείου δίνει εντολές και ο καθηγητής υπακούει.

Κατά την διάρκεια λ.χ. συνεδρίασης του συλλόγου των καθηγητών, όπου τίθεται το ζήτημα για την ανάρμοστη συμπεριφορά κάποιου μαθητή, υποδεικνύει, ως τρόπο επιβολής της τάξης και της πειθαρχίας, την χρήση σωματικής βίας σε βάρος του μαθητή και προκαλεί έτσι την απόφαση σε καθηγητή να χρησιμοποιήσει βία και να τελέσει τελικά αυτός το έγκλημα της σωματικής βλάβης.

Για να κατηγορηθεί όμως ως ηθικός αυτουργός ο διευθυντής θα πρέπει : i. να προκαλέσει συγκεκριμένη απόφαση στον καθηγητή, δηλαδή να του δημιουργήσει βούληση να διαπράξει το έγκλημα της σωματικής βλάβης και ii. να τελέσει (τελικά) τη σωματική βλάβη ο φυσικός αυτουργός - καθηγητής.

Οι δύο αυτές προϋποθέσεις θα πρέπει να υπάρχουν σωρευτικά γιατί αν λείπει η μία από τις δύο δεν πληρούται η αντικειμενική υπόσταση της ηθικής αυτουργίας.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτός που δέχεται την πρόκληση, ο φυσικός αυτουργός, πρέπει να είναι ατομικά ορισμένο πρόσωπο ή ατομικά ορισμένα πρόσωπα, με την έννοια ότι ο ηθικός αυτουργός έχει την δυνατότητα προσωπικής επικοινωνίας με το καθένα από αυτά.¹⁶³ Έτσι λ.χ. ο διευθυντής

¹⁶³ Βλ. σχετ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, επιτομή Γεν. Μ., 2005, σελ. 527.

σχολείου, απευθυνόμενος στον σύλλογο καθηγητών του σχολείου, μπορεί να είναι ηθικός αυτουργός σωματικής βλάβης μαθητή, που διαπράττει κάποιος καθηγητής, αφού έχει την δυνατότητα προσωπικής επικοινωνίας με καθένα από τους καθηγητές.

Αν ο φυσικός αυτουργός ξεπεράσει τα όρια της πρόκλησης και προκαλέσει π.χ. απλή σωματική βλάβη με έντονα ραπίσματα σε μαθητή ενώ ο ηθικός αυτουργός του υπέδειξε εντελώς ελαφρά σωματική βλάβη π.χ. ήπιας έντασης ράπισμα, τότε ο ηθικός αυτουργός δεν ευθύνεται πέρα από το περιεχόμενο της πρόκλησης, ευθύνεται δηλαδή μόνο για εντελώς ελαφρά σωματική βλάβη. Αν συμβεί το αντίθετο, ο φυσικός αυτουργός έκανε λιγότερα από το περιεχόμενο της πρόκλησης και αντί για απλή σωματική βλάβη προκάλεσε στον μαθητή εντελώς ελαφρά ή ασήμαντη σωματική βλάβη, τότε η ευθύνη του ηθικού αυτουργού περιορίζεται σε ότι έκανε ο φυσικός αυτουργός.

Ωστόσο, ανακύπτουν κάποια ερωτήματα: Οφείλει ο καθηγητής να υπακούσει στις εντολές του διευθυντή ή μήπως μπορεί και να μη το κάνει;

Καθώς υπάρχει σχέση προϊσταμένου – υφισταμένου, με βάση τις διατάξεις του άρθρου 25 παρ. εδ. 1 του υπαλληλικού κώδικα, ο καθηγητής, αρχικά, είναι υποχρεωμένος να υπακούει στις εντολές του διευθυντή.¹⁶⁴ Όταν όμως η εντολή έχει τέτοιο περιεχόμενο (χρήση σωματικής βίας σε μαθητή), που είναι προδήλως αντισυνταγματική και παράνομη, οφείλει να μην την εκτελέσει και να το αναφέρει χωρίς αναβολή.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Βλ. ν. 3528/2007 – ΦΕΚ 26/Α’/9.2.2007, Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ.

¹⁶⁵ Βλ. άρθρο 25 παρ. εδ. 2, ν. 3528/2007 – ΦΕΚ 26/Α’/9.2.2007, Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ.

β) Όταν ο διευθυντής δίνει εντολή για σκληρή και άτεγκτη συμπεριφορά γενικά και ο καθηγητής το αντιλαμβάνεται ως υπόδειξη χρήσης βίας.

Βεβαίως η πρόκληση απόφασης μπορεί να γίνει με οποιονδήποτε τρόπο,¹⁶⁶ με συμβουλές, με υποδείξεις, με παραινέσεις κ.λ.π. Δεν είναι απαραίτητο να υποδειχθεί με λεπτομέρειες από τον ηθικό αυτουργό τι θα πράξει ο φυσικός αυτουργός. Για να είναι όμως αιτιολογημένη η καταδίκη για ηθική αυτουργία θα πρέπει να αναφέρονται στην δικαστική απόφαση ο τρόπος και τα μέσα πρόκλησης της απόφασης.¹⁶⁷

Όταν ωστόσο ο διευθυντής δεν εξατομικεύει το αντικείμενο της άδικης πράξης, δεν υπάρχει ηθική αυτουργία. Δεν είναι απαραίτητο να πει και το όνομά του, όμως γενική και αφηρημένη ηθική αυτουργία δεν μπορεί να γίνει δεκτή στο δίκαιό μας. Έτσι μπορεί να υπάρξει ηθική αυτουργία για σωματική βλάβη λ.χ. του μαθητή της β΄ Λυκείου που επιδεικνύει την συγκεκριμένη κακή συμπεριφορά, χωρίς να είναι απαραίτητο να κατονομαστεί, αφού πρόκειται για συγκεκριμένο άτομο και γίνεται αντιληπτό για ποιον γίνεται λόγος. Δεν αποτελεί όμως ηθική αυτουργία η υπόδειξη ή η προτροπή για χρήση σωματικής βίας γενικά και αόριστα εναντίον οποιουδήποτε απειθούντα μαθητή.

γ) Όταν η συζήτηση που προκαλείται στο γραφείο εξωθεί τον καθηγητή να κάνει τη σωματική βλάβη.

Για να ευθύνεται ως ηθικός αυτουργός ο διευθυντής του σχολείου, απαιτείται δόλος να προκαλέσει στον καθηγητή την απόφαση για την τέλεση σωματικής βλάβης σε μαθητή, ο οποίος είναι ανεξάρτητος από τον δόλο του φυσικού

---

¹⁶⁶ Βλ. ΑΠ 763/2006, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 687/2007, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 949/2007, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 9/2008, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 1376/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 1862/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 117/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

¹⁶⁷ Βλ. ΑΠ 144/1974, ΠοινΧρ ΚΔ΄, 454, ΑΠ 1862/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

αυτουργού - καθηγητή. Αρκεί και ενδεχόμενος δόλος, αφού στο άρθρο 46§1 α΄ Π.Κ. δεν τίθεται περιορισμός. Ο νόμος, όμως, αποκλείει την ηθική αυτουργία από αμέλεια. Έτσι, μόνο αν αποδειχτεί πως η εξώθηση του καθηγητή έγινε με δόλο του διευθυντή υπάρχει ηθική αυτουργία.

Παρά το γεγονός ότι η ηθική αυτουργία του άρθρου 46§1 α΄ Π.Κ.¹⁶⁸ αποτελεί βοηθητική πράξη της αυτουργίας, με τον ηθικό αυτουργό να βρίσκεται στο παρασκήνιο και τον φυσικό αυτουργό στο εγκληματικό προσκήνιο, εν τούτοις συνιστά βαριάς μορφής συμμετοχή, καθώς ο ηθικός αυτουργός κατευθύνει τον αυτουργό ενάντια στο έννομο αγαθό. Επειδή λοιπόν πρόκειται για βαριάς μορφής συμμετοχική πράξη, για τον λόγο αυτό τιμωρείται με την ίδια ποινή που τιμωρείται και ο αυτουργός της πράξης.¹⁶⁹

Ειδικότερα για την αξιολόγηση των θεμάτων συμμετοχής και κυρίως για την ηθική αυτουργία της σωματικής βλάβης ανηλίκων του άρθρου 312 Π.Κ., θα πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι το συγκεκριμένο έγκλημα είναι ένα *ιδιαίτερο* έγκλημα αφού το υποκείμενό του δεν μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε, αλλά πρόσωπο που ανήκει σε ορισμένο κύκλο ατόμων με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα (ιδιότητα) που το διαφοροποιεί από τα λοιπά άτομα. Πρόκειται μάλιστα για *μη γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα* αφού η ιδιαίτερη ιδιότητα δεν θεμελιώνει για πρώτη φορά το αξιόποινο, αλλά αυξάνει το αξιόποινο της απλής σωματικής βλάβης, καθώς το έγκλημα αυτό αποτελεί *διακεκριμένη* περίπτωση της απλής σωματικής βλάβης,¹⁷⁰ με προστατευόμενο έννομο αγαθό τη σωματική ακεραιότητα του ανηλίκου ή ανυπεράσπιστου ατόμου. Έτσι, για

---

¹⁶⁸ **Άρθρο 46§1 α΄ Π.Κ.** Με την ποινή του αυτουργού τιμωρείται επίσης: α) όποιος με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον την απόφαση να εκτελέσει την άδικη πράξη που διέπραξε.

¹⁶⁹ Βλ. σχετ. με την ηθική αυτουργία, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, επιτομή Γεν. Μ., 2005, σελ. 514 επ.

¹⁷⁰ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 543 επ. και τα εκεί αναπτυσσόμενα επιχειρήματα, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., 1997, σελ. 162, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β΄, σελ. 195.

θέματα ηθικής αυτοουργίας, εφαρμόζεται το άρθρο 49§2 Π.Κ.,¹⁷¹ κατά το οποίο, η ιδιαίτερη ιδιότητα που επαυξάνει το αξιόποιο λαμβάνεται υπόψη μόνο για εκείνο τον συμμετοχο στον οποίο υπάρχει, ενώ εκείνοι οι συμμετοχοι που δεν την έχουν θα κριθούν σύμφωνα με την διάταξη για το κοινό έγκλημα δηλαδή με το άρθρο 308 Π.Κ. για τη σωματική βλάβη.

Αν λοιπόν ηθικός αυτοουργός της πράξης του άρθρου 312 Π.Κ., της σωματικής βλάβης ανηλίκων, που προκάλεσε καθηγητής, είναι κάποιος συνάδελφός του επίσης καθηγητής ή ο διευθυντής της σχολικής μονάδας, (πρόσωπα δηλαδή που έχουν αυτή την ιδιαίτερη ιδιότητα που απαιτεί η διάταξη είτε γιατί έχουν την επιμέλεια των ανηλίκων μαθητών είτε γιατί τους έχουν στην προστασία τους) αυτός θα κριθεί και θα τιμωρηθεί σύμφωνα με το άρθρο 46§1 α΄ Π.Κ. όπως και ο φυσικός αυτοουργός της πράξης καθηγητής.

Υποστηρίζεται και η δυνατότητα ηθικής αυτοουργίας με παράλειψη.¹⁷² Το ενδεχόμενο πρόκλησης με παράλειψη είναι δυνατό όταν η απόφαση προκλήθηκε στο φυσικό αυτοουργό και από την παράλειψη αυτού που δεν αντιδρά στην πρόκληση. Για την ηθική αυτοουργία με παράλειψη θα γίνει λόγος στο κεφάλαιο των παραλείψεων.

---

¹⁷¹ **Άρθρο 49§2 Π.Κ.** Οι ιδιαίτερες ιδιότητες ή σχέσεις ή άλλες περιστάσεις που επιτείνουν, μειώνουν ή αποκλείουν την ποινή λαμβάνονται υπόψη μόνο για εκείνον το συμμετοχο στον οποίο υπάρχουν.

¹⁷² Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., 2000, σελ. 672.

1.6. Ποινή - Δικαστική άφεση της ποινής

α'. Οι απειλούμενες ποινές

i. Για το βασικό έγκλημα, της απλής σωματικής βλάβης του άρθρου 308§1 α' Π.Κ. προβλέπεται ποινή φυλάκισης μέχρι τρία έτη.

ii. Όταν η σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας είναι εντελώς ελαφρά αποτελεί πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης το πολύ έξι μηνών ή χρηματική ποινή. Όταν είναι ασήμαντη αποτελεί πταίσμα που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο (308§1 β' Π.Κ.).

iii. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες καταφάσκει η αντικειμενική υπόσταση της επικίνδυνης σωματικής βλάβης, η οποία αποτελεί διακεκριμένη περίπτωση της απλής σωματικής βλάβης λόγω της επικινδυνότητας του τρόπου τέλεσης, η προβλεπόμενη ποινή είναι φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών (309 Π.Κ.).

iv. Η ποινή την οποία αντιμετωπίζει ο καθηγητής, για βαριά σωματική βλάβη του μαθητή, είναι φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών (310§1 Π.Κ.).

Όταν αυτός επιδιώκει βαρύτερο αποτέλεσμα, δηλαδή επιδιώκει να προκαλέσει τη βαριά σωματική βλάβη στο μαθητή, η πράξη του ανάγεται σε κακούργημα και επιβάλλεται ποινή κάθειρξης μέχρι δέκα ετών (310§3 Π.Κ.).

v. Όσον αφορά στη σωματική βλάβη ανηλίκων, η διάταξη έχει *επικουρικό χαρακτήρα* και εφαρμόζεται «αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης», η δε ποινή που επιβάλλεται είναι φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών (312 Π.Κ.).

vi. Όταν ο καθηγητής προκαλεί σωματική βλάβη σε μαθητή από αμέλεια, η ποινή που προβλέπεται είναι φυλάκιση μέχρι τρία έτη. Αν η σωματική βλάβη που προκλήθηκε είναι εντελώς ελαφρά η προβλεπόμενη ποινή είναι φυλάκιση μέχρι τρεις μήνες ή χρηματική ποινή (άρθρο 314§1 Π.Κ.).

β'. Η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 262 Π.Κ.¹⁷³

Καθώς ο καθηγητής των δημόσιου σχολείου είναι υπάλληλος, η προβλεπόμενη ποινή, για έγκλημα που διαπράττει, επιβαρύνεται με αύξηση του ανώτατου ορίου, που προβλέπει ο νόμος, κατά το μισό. Δεν μπορεί όμως η επιβαλλόμενη ποινή να ξεπεράσει το ανώτατο όριο που είναι γενικά ορισμένο για το κάθε είδος ποινής. Έτσι η ποινή φυλάκισης δεν μπορεί να υπερβεί τα 5 έτη, η πρόσκαιρη κάθειρξη τα 20 έτη κ.λ.π.

Προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διάταξης αυτής, εκτός από την υπαλληλική ιδιότητα, είναι:

- Η τέλεση από πρόθεση πράξης που δεν υπάγεται στα υπηρεσιακά εγκλήματα των άρθρων 235 έως 260, αλλά σε άλλο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα και που είναι κακούργημα ή πλημμέλημα. Επομένως δε γίνεται λόγος για εγκλήματα από αμέλεια.
- Η τέλεση της πράξης κατά την άσκηση της υπηρεσίας.

Όσον αφορά στους καθηγητές των ιδιωτικών σχολείων, με βάση τις διατάξεις του άρθρου 13 περ. α',¹⁷⁴ αφού δεν τους έχει ανατεθεί, έστω και προσωρινά, η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας δημοτικής ή κοινοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, δε μπορούν να θεωρηθούν ως υπάλληλοι.

¹⁷³ **Άρθρο 262 Π.Κ.** Αν ο υπάλληλος ασκώντας την υπηρεσία του γίνει με πρόθεση υπαίτιος κακούργηματος ή πλημμελήματος που προβλέπεται σε άλλο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα, το ανώτατο όριο της ποινής που αναγράφει ο νόμος για την πράξη αυξάνεται κατά το μισό δεν μπορεί όμως να ξεπεράσει το ανώτατο όριο που είναι γενικά ορισμένο για το κάθε είδος ποινής.

¹⁷⁴ **Άρθρο 13 περ. α'** υπάλληλος είναι εκείνος στον οποίο νόμιμα έχει ανατεθεί, έστω και προσωρινά, η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας δημοτικής ή κοινοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου.

Καθώς λοιπόν δεν έχουν οργανική δημοσιοϋπαλληλική σχέση δεν εφαρμόζονται γι' αυτούς οι διατάξεις του άρθρου 262 Π.Κ. Το γεγονός ότι σε κάποιες περιπτώσεις έχουν πειθαρχικό ή άλλου είδους έλεγχο από το υπουργείο παιδείας δεν σημαίνει ότι αυτό τους καθιστά υπαλλήλους. Δεν εντάσσονται όμως ούτε και στις διατάξεις του άρθρου 263Α Π.Κ., αφού στην περ. α' μιλά μόνο για παροχική διοίκηση σε θέματα νερού, φωτισμού, θερμότητας, κινητήριας δύναμης, ή μέσων συγκοινωνίας ή επικοινωνίας ή μαζικής ενημέρωσης. Κύριο χαρακτηριστικό άλλωστε της υπαλληλικής σχέσης είναι η σχέση υποταγής και εξάρτησης,¹⁷⁵ που δεν υπάρχει στη σχέση εκπαιδευτικών- υπουργείου παιδείας.¹⁷⁶

Οι διατάξεις του άρθρου 262 εφαρμόζονται στο έγκλημα 312 Π.Κ., εφόσον συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις.

γ'. Δικαστική άφεση της ποινής

Ακόμη όμως και αν η σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας που προκαλεί ένας καθηγητής είναι τελικά άδικη, υπάρχει πάντα η πιθανότητα να μείνει ατιμώρητος, με βάση το άρθρο 308§3 Π.Κ.,¹⁷⁷ όπου θεσπίζεται λόγος δικαστικής άφεσης της ποινής.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ Βλ. ΑΠ 4/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

¹⁷⁶ Βλ. όμως και ΑΠ 1016/2008, ΠοινΧρ ΝΘ', 342, όπου υποστηρίζεται η άποψη κατά την οποία για την ιδιότητα του υπαλλήλου στο ποινικό δίκαιο δεν απαιτείται η σχέση υποταγής και εξάρτησης του διοικητικού δικαίου. Έτσι περιλαμβάνονται και υπάλληλοι που δεν υπόκεινται σε ιεραρχική εξάρτηση με την έννοια των δημοσίων υπαλλήλων, όπως επίσης και αυτοί που δεν υπόκεινται καν σε ιεραρχική εξάρτηση.

¹⁷⁷ **Άρθρο 308§3 Π.Κ.** Ο υπάιτιος της πράξης της παρ.1 είναι δυνατόν να απαλλαγεί από κάθε ποινή, αν παρασύρθηκε στην πράξη από δικαιολογημένη αγανάκτηση εξαιτίας μιας αμέσως προηγούμενης πράξης που τέλεσε ο παθών εναντίον του ή ενώπιόν του και που ήταν ιδιαίτερα σκληρή ή βάνανυση.

¹⁷⁸ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σημειώσεις Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ., σελ. 58, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 164. Για προσωπικό λόγο απαλλαγής κάνουν λόγο ο Ανδρουλάκης Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ.136, ο Η. Γάφος, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ.104, ο Αθ. Κονταξής, Π. Κ. τ. β', σελ. 2584, ο Τηλ. Φιλιππίδης Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ.189 και ο Ν. Χωραφάς Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 427.

Η διάταξη της §3 αναφέρει: «ο υπαίτιος της παραγράφου 1». Η εφαρμογή της περιορίζεται στις περιπτώσεις που ρητά μνημονεύονται, δηλαδή περιλαμβάνει όλες τις μορφές της §1 (απλή σωματική βλάβη και προνομιούχες μορφές της), αλλά και μόνο αυτές.

Για την εφαρμογή της §3 πρέπει να συντρέχουν οι παρακάτω προϋποθέσεις:

i. Να έχει προηγηθεί πράξη του μαθητή, με την έννοια να πρόκειται για πράξη που έχει ήδη λήξει και στο σημείο αυτό διαφέρει από την άμυνα, αφού η άμυνα προϋποθέτει πράξη του παθόντος παρούσα. Επίσης να μην έχει μεσολαβήσει μεγάλο χρονικό διάστημα ανάμεσα στην πράξη του παθόντος και την αντίδραση του δράστη, αφού η προμελέτη ή ο προσχεδιασμός αποκλείουν το «αμέσως» της αντίδρασης.¹⁷⁹

ii. Η πράξη αυτή του μαθητή να είναι *Ιδιαίτερα σκληρή ή βάνουση*, δεν αρκεί δηλαδή να είναι ανάρμοστη.¹⁸⁰ Η εφαρμογή της διάταξης αυτής δεν πρέπει να συγχέεται με την ελαφρυντική περίπτωση του άρθρου 84§ 2γ' Π.Κ., η οποία είναι ηπιότερης μορφής κατά το περιεχόμενο.¹⁸¹

Ο νόμος θεωρεί ότι ο υπαίτιος εξωθείται στην πράξη, εξ αιτίας αιφνίδιας προσβολής του προσώπου του, η οποία θεωρείται ως άκρως αντικοινωνική και μη ανεκτή, εφόσον το έννομο αγαθό του που προσβάλλεται δεν είναι υποδεέστερο του εννόμου αγαθού παθόντος. Ακόμη ότι ο παθών με τη συμπεριφορά του συνετέλεσε αποκλειστικά στην έξαψη του υπαιτίου, προκειμένου να προστατεύσει την ατομικότητά του, η οποία τρώθηκε κατά τρόπο ιδιαίτερα σκληρό, ενόψει των αρχών της καλής συμπεριφοράς, η οποία

¹⁷⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 137.

¹⁸⁰ Βλ. ΑΠ 291/1982, ΠοινΧρ ΛΒ', 887.

¹⁸¹ Βλ. ΑΠ 1604/1997, ΠοινΔ/νη 1998, 161.

επιβάλλεται από την κοινωνική συμβίωση.¹⁸² Οι έννοιες “σκληρή” και “βάναυση” είναι αόριστες νομικές έννοιες.

iii. *Η πράξη να τελέστηκε εναντίον ή ενώπιον του καθηγητή.* Ενώπιον του καθηγητή μπορεί λ.χ. να τελεστεί βιασμός σε βάρος συμμαθητή, όπως σε πρόσφατα επεισόδια, εξευτελισμός, διάδοση ασέμνων SMS κ.λ.π. από μαθητή σε βάρος συμμαθητή του.

iv. *Ο υπαίτιος- καθηγητής πρέπει να παρασύρθηκε από δικαιολογημένη αγανάκτηση.* Ανάμεσα δηλαδή στην σωματική βλάβη και την αγανάκτηση να υπάρχει σχέση αιτίου και αιτιατού (αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος). Αγανάκτηση μπορεί να προκαλέσει και η σκληρή ή βάναυση συμπεριφορά ενός ακαταλόγιστου.¹⁸³

Ενώ λοιπόν μια σωματική βλάβη από καθηγητή σε βάρος μαθητή καταφάσκει ως άδικη πράξη, είναι δυνατόν ο υπαίτιος καθηγητής να απαλλαγεί από την ποινή σύμφωνα με την κυριαρχική κρίση του κρίνοντος, *in concerto*, την ουσία της υπόθεσης δικαστή, εφαρμόζοντας το άρθρο 308§3 Π.Κ.

Η νομολογία των δικαστηρίων μας έχει κάνει δεκτό ότι η διατύπωση ασύστατων παραπόνων από μαθητή προς τον Διευθυντή του σχολείου σε ύφος έντονο και ανάρμοστο, ώστε καταφανώς να θίγεται το πρόσωπο του καθ' ου τα παράπονα ως παιδαγωγού, που έγινε ενώπιόν του και των λοιπών συναδέλφων του καθώς και των υπόλοιπων μαθητών, ώστε μάλλον να θίγεται το κύρος του, υπήρξε πράγματι ενέργεια *ιδιαζόντως* σκληρή και βάναυση απέναντί του, ώστε δικαιολογημένα προκάλεσε την αγανάκτησή του, η οποία και μόνο τον παρέσυρε στην πρόκληση σωματικής βλάβης.¹⁸⁴ Επίσης η συμπεριφορά μαθήτριας, η οποία απευθυνόμενη σε έντονο ύφος προς τον καθηγητή της

¹⁸² Βλ. ΑΠ 1604/1977, ΠοινΔ/νη 1998, 161.

¹⁸³ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 137.

¹⁸⁴ Βλ. ΕφΠατ 60/1961, ΠοινΧρ ΙΑ', 490.

ζητώντας εξηγήσεις γιατί την απέρριψε στα μαθηματικά, αμφισβητώντας τόσο τα αποτελέσματα όσο και την ενδεχόμενη αναθεώρηση, προκάλεσε την δικαιολογημένη αγανάκτηση του καθηγητή της.¹⁸⁵

Θα μπορούσαν όμως σήμερα να θεωρηθούν πράγματι οι ενέργειες αυτές των μαθητών ιδιαζόντως σκληρές και βάνουσες απέναντι στους καθηγητές τους, ώστε να έχουν δικαιολογημένα προκαλέσει την αγανάκτησή τους η οποία και μόνο να τους έχει παρασύρει στην πρόκληση σωματικής βλάβης, όπως τις περιγράφουν οι παραπάνω αποφάσεις; Έχει ήδη σημειωθεί¹⁸⁶ πως βασική αρχή της παιδαγωγικής σχέσης εξακολουθεί να αποτελεί η κυριαρχία του καθηγητή, η οποία εκδηλώνεται με την έκφραση της βούλησής του και τη χρήση παιδαγωγικής εξουσίας. Στο σχολείο ο καθηγητής προσδοκά αυτονόητα από τον μαθητή την αναγνώριση του ρόλου του, αναγνώριση δηλαδή της κυριαρχίας του, με την εξουσία που αυτή του παρέχει. Όταν ο μαθητής αμφισβητεί αυτήν την κυριαρχία, αμφισβητεί στην ουσία το ρόλο του καθηγητή και μειώνει έτσι το κύρος του.

Παρά τις εξαγγελίες τόσο του νόμου - πλαισίου όσο και των υπουργικών αποφάσεων για ένα σχολείο δημοκρατικό ώστε οι μαθητές «να αποκτήσουν υπευθυνότητα και άμεση αντίληψη της σημασίας του δημοκρατικού διαλόγου στη διαμόρφωση του δημιουργικού πολίτη και να συμβάλλουν στην ομαλή και γόνιμη λειτουργία της εκπαιδευτικής διαδικασίας» (άρθρο 45§2 ν. 1566/1985) και παρά τον εξοπλισμό των μαθητών με διάφορα δικαιώματα όπως είναι λ.χ. η συγκρότηση μαθητικών κοινοτήτων (άρθρο 45§3 ν. 1566/1985), εν τούτοις συνεχίζουμε ακόμη και σήμερα να θέλουμε τον μαθητή υπάκουο και πειθήνιο όπως παλιά. Ενοχλεί το γεγονός ότι αρκετοί μαθητές φέρνουν αντιρρήσεις ή ζητούν από τους καθηγητές να αναθεωρήσουν τη στάση τους ή ακόμη ότι αμφισβητούν το δόγμα του άνευ όρων σεβασμού προς τον καθηγητή. Μέσα σε

¹⁸⁵ Βλ. ΠλημΘεσ 304/1977, ΠοινΧρ ΚΖ', 381.

¹⁸⁶ Βλ. σχετ. σελ.44 του παρόντος.

ένα τέτοιο πλαίσιο, όπου οι καθηγητές (με κάποιες εξαιρέσεις βέβαια) περιορίζονται στην διδασκαλία της διδακτέας ύλης και στην αξιολόγηση των γραπτών, χωρίς να γνωρίζουν πολλές φορές τους μαθητές τους ή τα προβλήματα που αυτοί έχουν, φαίνονται επίκαιρες οι κρινόμενες αποφάσεις παρά το γεγονός ότι έχουν δημοσιευθεί πολύ παλιά.

Από την άλλη όμως, πολλές φορές κάποιοι μαθητές συμπεριφέρονται τόσο ανάρμοστα και βάνουσα απέναντι στους καθηγητές, λ.χ. με κοροϊδευτικά σχόλια, ειρωνείες, ύβρεις κ.λ.π., που είναι δύσκολο ακόμη και για έναν καθηγητή, που είναι παιδαγωγός, να χαλιναγωγήσει την αντίδρασή του απέναντί τους, ενώ συχνά, η βίαιη και άμεση αντίδραση κρίνεται από την κοινωνία ως φυσιολογική και επιβεβλημένη.

Δεν μπορεί λοιπόν, στο πλαίσιο του σχολείου, ούτε η «αυθεντία» του καθηγητή και η άνευ όρων υπακοή προς αυτόν να γίνει αποδεκτή, ούτε όμως και η βάνουση και υβριστική συμπεριφορά των μαθητών, η οποία βεβαίως δίνει τη δυνατότητα στο σύλλογο διδασκόντων να επιβάλλει κυρώσεις, ωστόσο μπορεί δικαιολογημένα να προκαλέσει την αγανάκτηση του καθηγητή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Οι προσβολές της τιμής

2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

α'. Το περιεχόμενο του κεφαλαίου

Η τιμή θεμελιώνεται στην γενική αρχή της ανθρώπινης αξίας - αξιοπρέπειας, η οποία, κατά το άρθρο 2§1 του Συντάγματος, αναγνωρίζεται σε κάθε άνθρωπο, ενώ προστατεύεται αυτοτελώς και κατά απόλυτο τρόπο στο άρθρο 5§2 του Συντάγματος.¹ Έτσι, τιμή έχει ο καθένας λόγω της φύσης του, λόγω του ότι είναι άνθρωπος.

---

¹ **Άρθρο 5§2 Συντ.** Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο.

Οι ανήλικοι μαθητές είναι, ασφαλώς, φορείς του έννομου αγαθού της τιμής, αφού ως τιμή νοείται η αξία που έχει και απολαμβάνει κάθε πρόσωπο από μόνο το γεγονός ότι ανήκει στο ανθρώπινο είδος.

Τα εγκλήματα κατά της τιμής είναι εγκλήματα εξωτερίκευσης της ανθρώπινης σκέψης, καθώς ο τρόπος τέλεσής τους, όπως περιγράφεται στην αντικειμενική υπόσταση, συνίσταται σε μια γνωστοποίηση προς άλλον ή άλλους που έχει ορισμένο νοηματικό περιεχόμενο.² Εφόσον η εξωτερίκευση είναι πράξη, η οποία έχει κοινωνικό νόημα, είναι δηλαδή δράση «προς έτερον», θα πρέπει, το βάρος της εξωτερίκευσης να πέφτει στη γνωστοποίηση και όχι στην απλή έκφραση.³ Όταν λοιπόν κάποιος γράφει στο προσωπικό του ημερολόγιο φράσεις υβριστικές για άλλον, εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό την άποψή του, δεν διαπράττει το έγκλημα της εξύβρισης, εφόσον το περιεχόμενο του ημερολογίου δεν περιέλθει σε γνώση τρίτου. Για την πραγμάτωση επομένως των εγκλημάτων κατά της τιμής, απαιτείται, η προσβλητική της τιμής εκδήλωση να περιέλθει σε γνώση κάποιου άλλου.

Ο νομοθέτης προστατεύοντας την τιμή αποβλέπει στην *αντικειμενική* της όψη, η οποία καθορίζεται κοινωνιολογικά από το σύνολο, και μάλιστα στην *εξωτερική τιμή*, δηλαδή στο συμφέρον του ατόμου να απολαμβάνει την εκτίμηση των συνανθρώπων του,⁴ και όχι στην υποκειμενική και ατομικιστική της άποψη. Η υποκειμενική τιμή είναι εντελώς ασταθής και ασαφής, καθώς είναι δυνατόν να στηρίζεται στην υπερβολική αντίληψη του ατόμου για την τιμή του ή στην υπερβολική του μετριοφροσύνη.⁵

---

² Βλ. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 109, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 367-368, Π. Παπαδάτο, Τα εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΧρ Ε' 165.

³ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, ό. π., σελ. 368.

⁴ Βλ. Π. Παπαδάτο, Τα εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΧρ Ε', 163.

⁵ Βλ. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 104 επ.

Άλλωστε η προσβολή της τιμής δεν εξαρτάται καθόλου από το αν το προσβαλλόμενο πρόσωπο έχει συνείδηση αυτής ή, ακόμη, αν πράγματι συναισθάνεται την προσβολή. Έτσι, όταν στην προσβολή της τιμής του μαθητή είναι παρόντες και άλλοι, εκτός από το θύμα - μαθητή και το δράστη -καθηγητή, η μείωση της κοινωνικής παράστασης του μαθητή επέρχεται την στιγμή της εκδήλωσης της καταφρονητικής συμπεριφοράς εκ μέρους του καθηγητή, ανεξάρτητα αν καταλαβαίνει το νόημά της ο συγκεκριμένος μαθητής. Σημασία έχει ότι το αντιλαμβάνονται οι παρευρισκόμενοι και ότι αυτός μειώνεται στα μάτια τους. Η προσβολή της τιμής, λοιπόν, με την οποία μειώνεται η κοινωνική παράσταση κάποιου, αποτελεί αντικειμενικό μέγεθος, που είναι ανεξάρτητο από την συναισθηματική αντίδραση και την αντίληψη της προσβολής εκ μέρους του.⁶

Με τα δεδομένα αυτά, κάθε συμπεριφορά του καθηγητή, που, εξεταζόμενη αντικειμενικά, μειώνει την κοινωνική παράσταση του μαθητή, συνιστά προσβολή της τιμής του.

β'. Έννομο αγαθό

Αμφισβητήσεις υπάρχουν στη θεωρία για το ακριβές περιεχόμενο του έννομου αγαθού της τιμής.

Σύμφωνα με μία άποψη (*αξιολογική θεωρία*),⁷ η τιμή, κατά ένα μέρος, στηρίζεται στην αξία του ανθρώπου, που αποτελεί ένα στατικό μέγεθος, το οποίο δεν μπορεί ούτε να μειωθεί ούτε να χαθεί. Κατά άλλο μέρος, στηρίζεται στην ατομική ικανότητα κάθε ανθρώπου να εκτελεί τα κοινωνικο-ηθικά του καθήκοντα, εκείνα δηλαδή που περιέχονται στον κοινωνικό του ρόλο. Το τμήμα

⁶ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Πρακτικά θέματα για εμπάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, σελ. 221.

⁷ Βλ. Δ. Σπινέλη, Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποινες προσβολές του, ΠοινΧρ. ΝΣΤ', σελ. 961.

αυτό της τιμής είναι μεταβλητό, καθώς εξαρτάται από την χρήση που κάνει ο συγκεκριμένος άνθρωπος των ικανοτήτων του, στο πλαίσιο των ατομικών του καθηκόντων.

Κατά άλλη άποψη (*αντικειμενική θεωρία*)⁸, η τιμή ως κοινωνικό έννομο αγαθό, αποτελεί αντικειμενικό μέγεθος, το οποίο, σ' ένα φιλελεύθερου προσανατολισμού κοινωνικό και δικαιοσύνη σύστημα, συγκροτείται από το συνδυασμό της ισοτιμίας όλων των ανθρώπων και της ελευθερίας αυτοπροσδιορισμού τους. Προσβολή της τιμής υπάρχει όταν μειώνεται η κοινωνική παράσταση του ατόμου, όταν δηλαδή υποβαθμίζεται και τίθεται σε υποδεέστερη κατηγορία ή θέση και έτσι παύει να είναι ισότιμο με τα άλλα άτομα του κοινωνικού χώρου. Δεν έχει σημασία αν το προσβαλλόμενο άτομο ανήκει ή όχι στην υποβαθμισμένη κατηγορία, στην οποία τον κατατάσσει ο δράστης, αλλά αν κατά το χρόνο της πράξης, είναι ή όχι μειωτική αυτή η κατάσταση, σύμφωνα με τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες.

Ορθότερη εμφανίζεται η αντικειμενική θεωρία, καθώς η τιμή, ως έννομο αγαθό (όπως και κάθε έννομο αγαθό), είναι μέγεθος ισάξιο για όλους τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από την καλή ή κακή γνώμη που έχουν οι άλλοι για τον καθένα, ανεξάρτητα από αξιολογήσεις και ανεξάρτητα από την ανταπόκριση ή όχι του ατόμου στα κοινωνικά πρότυπα.⁹

Πρέπει να σημειώσουμε πως οι υποστηρικτές της αξιολογικής θεωρίας, εμμένουν στην αξιολογική έννοια της τιμής, ωστόσο σε πολλά σημεία συμφωνούν με την αντικειμενική θεωρία και ειδικότερα στα εξής:

- i. Το έννομο αγαθό της τιμής δεν είναι η εκδήλωση της εκτίμησης από το ένα άτομο σε ένα άλλο γιατί τότε θα υπήρχαν πολλές «τιμές».
- ii. Η τιμή είναι έννομο αγαθό που έχει έντονα κοινωνικό χαρακτήρα.

⁸ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, σελ. 295 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 323-324.

⁹ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, ό.π., σελ. 297-298.

- iii. Η ισότητα, ως θεμέλιο της τιμής, θίγεται με την προσβολή της τιμής.
- iv. Με τις διάφορες μορφές εξύβρισης με μειωτικούς χαρακτηρισμούς το άτομο κατατάσσεται σε κατηγορία υποβαθμισμένη σύμφωνα με τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες.

Διαφοροποίηση παρατηρείται όσον αφορά στην «ελευθερία αυτοπροσδιορισμού», καθώς όπως υποστηρίζεται, «ο καθένας δεν μπορεί να είναι αυτό που θέλει» στην κοινωνική του παρουσία, αλλά «δικαιούται να παρουσιάζεται στην κοινωνία σύμφωνα με αυτό που αξίζει, στο βαθμό που είναι πραγματικά ανεπίληπτος ή αψεγάδιαστος και επομένως το ποινικά προστατευόμενο status της τιμής εξαρτάται αφενός από τα ποια ηθικοκοινωνικά καθήκοντα έχει κάθε άνθρωπος και αφετέρου από το βαθμό που δεν τα έχει παραβεί».¹⁰ Αυτή ακριβώς η άποψη συνιστά την αξιολογική έννοια της τιμής στην οποία στηρίζεται η αξιολογική θεωρία.

Το έννομο αγαθό το οποίο προστατεύεται στα εγκλήματα κατά της τιμής είναι ένα αυστηρά προσωπικό έννομο αγαθό.

---

¹⁰ Βλ. Δ. Σπινέλη, Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποινες προσβολές του, ΠοινΧρ, ΝΣΤ', σελ 966 επ.

2.2. Αρχικό άδικο

2.2.1. Εξύβριση (άρθρο 361 Π.Κ.)¹¹

Για να κατηγορηθεί ένας καθηγητής για το έγκλημα της εξύβρισης απαιτείται να εκδηλώσει τέτοια συμπεριφορά η οποία να ενέχει καταφρόνηση ή αμφισβήτηση της ηθικής ή κοινωνικής αξίας του μαθητή που προσβάλλεται.¹² Η καταφρονητική αυτή συμπεριφορά μπορεί να εμφανισθεί με διάφορες μορφές,¹³ και μπορεί να υλοποιηθεί: με λόγο, με έργο ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο.

Πρόκειται για έγκλημα βλάβης πολύτροπο. Πρόκειται μάλιστα για γνήσιο πολύτροπο ή υπαλλακτικά μικτό έγκλημα αφού οι τρεις τρόποι τέλεσής του μπορούν να εναλλαχθούν ή να συσσωρευτούν πάνω στο ίδιο υλικό αντικείμενο - μαθητή - όσο αυτό εκφράζει μία μονάδα εννόμου αγαθού χωρίς να έχουμε συρροή αλλά ένα μόνο έγκλημα.¹⁴

Στο άρθρο 361 Π.Κ. τίθεται ο περιορισμός ότι η προσβλητική της τιμής συμπεριφορά δεν θα πρέπει να συνιστά δυσφήμιση. Αντικείμενο προσβολής, επομένως, είναι μόνο η τιμή και όχι και η υπόληψη. Η διάταξη για την εξύβριση είναι επικουρική των διατάξεων των άρθρων 362 και 363 Π.Κ., που αφορούν στην δυσφήμιση και σε περίπτωση συνδρομής τους αποκλείεται η εφαρμογή της.

¹¹ **Άρθρο 361 Π.Κ. §1.** Όποιος, εκτός από τις περιπτώσεις της δυσφήμισης (άρθρα 362, 363), προσβάλλει την τιμή άλλου με λόγο ή με έργο ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή της φυλάκισης. §2. Όταν η προσβολή της τιμής δεν είναι ιδιαίτερα βαριά, αν ληφθούν υπόψη οι περιστάσεις και το πρόσωπο του ατόμου που προσβλήθηκε, ο υπαίτιος τιμωρείται με κράτηση ή με πρόστιμο. §3. Η διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 308 έχει και σ' αυτήν την περίπτωση εφαρμογή.

¹² Βλ. ΑΠ 1020/1995, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 59, ΑΠ 1263/2004, ΠοινΛογ 2004, 1563, ΑΠ 900/2005, ΠοινΛογ 2005, 839, ΑΠ 148/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

¹³ Βλ. σχετικά με τις μορφές εμφάνισης της εξύβρισης Π. Παπαδάτο, Τα εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΧρ Ε' 169, Δ. Σπινέλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά της τιμής, σελ. 63 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ 327 επ.

¹⁴ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Πρακτικά θέματα για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, σελ. 225, Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 363, ΑΠ 1020/1995, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 59, ΠλημΘεσ 334/1986, ΠοινΧρ ΛΖ', 570.

α'. Εξύβριση με λόγο

Η εξύβριση με λόγο τελείται από ένα καθηγητή όταν αυτός διατυπώνει προφορικά ή γραπτά σε βάρος μαθητή λέξεις ή φράσεις τέτοιες, που κατά την κοινή αντίληψη,¹⁵ περιέχουν είτε αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του μαθητή είτε άλλη καταφρονητική μεταχείριση.

Έτσι εξύβριση με λόγο μπορεί να προκύψει στις εξής περιπτώσεις:

i. Όταν ο καθηγητής ισχυρίζεται κάποιο γεγονός που μειώνει την τιμή του μαθητή, αλλά μόνο ενώπιον του θύματος χωρίς την παρουσία κάποιου άλλου. Αυτό θα μπορούσε λ.χ. να συμβεί όταν κάποιος καθηγητής έχοντας υποψίες ότι ένας μαθητής έκλεψε τα χρήματα από το ταμείο της τάξης, τον καλέσει ιδιαιτέρως στο διάλειμμα, και τον κατηγορήσει ότι έκλεψε τα χρήματα αυτά. Ή όταν, έχοντας υπόνοιες, του προσάψει κατηγορία ότι κατέστρεψε τον πίνακα της αίθουσας κ.λ.π.

ii. Όταν ο καθηγητής ισχυρίζεται γεγονός που μειώνει την τιμή του μαθητή ενώπιον τρίτου λ.χ. συμμαθητή ή καθηγητή, το οποίο όμως είναι αληθινό και έτσι αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της δυσφήμισης βάσει του άρθρου 366 §1 Π.Κ. Στην περίπτωση αυτή σημασία έχει ότι ο τρόπος με τον οποίο έγινε η εκδήλωση ή οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες τελέστηκε δηλώνει αντικειμενικά καταφρόνηση του μαθητή, με την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 366§3.¹⁶

iii. Όταν ο καθηγητής χρησιμοποιεί αξιολογικές κρίσεις και χαρακτηρισμούς με τους οποίους αμφισβητεί την ηθικοκοινωνική αξία του μαθητή χωρίς όμως να αναφέρεται σε γεγονότα. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής αποκαλεί

¹⁵ Βλ. ΑΠ 1263/2004, ΠοινΛογ 2004, 1563, ΑΠ 900/2005, ΠοινΛογ 2005, 839.

¹⁶ Βλ. σχετ. σελ. 144-145 του παρόντος.

κάποιον μαθητή «αλήτη», «παλιόπαιδο», «βλάκα» κ.λ.π. Στην περίπτωση αυτή, οι αξιολογικές κρίσεις τέτοιου είδους, επειδή είναι αόριστες και πολυσήμαντες, επιδέχονται διάφορες ερμηνείες. Πρόκειται για κρίσεις οι οποίες, σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις, είναι το πρόσφορο μέσο για να εκδηλώσει ο δάσκαλος την άποψή του ότι το θύμα δεν πρέπει να έχει πλήρες status τιμής, χωρίς να αναφέρεται και ο λόγος της άποψης αυτής.¹⁷

iv. Όταν ο καθηγητής χρησιμοποιεί εκφράσεις, που ενώ δεν χαρακτηρίζουν τον μαθητή, μειώνουν την κοινωνική του παράσταση. Χρησιμοποιεί βλασφημίες ή άλλες χυδαίες εκφράσεις, όπως «άει στο διάβολο», «ανάθεμα στο γονιό σου» κ.λ.π.

Όλες αυτές οι μορφές εμφάνισης της εξύβρισης με λόγο μπορούν να γίνουν είτε προφορικά είτε γραπτά. Γραπτά θα μπορούσε να υπάρξει εξύβριση για παράδειγμα με σημείωση της καταφρονητικής φράσης του καθηγητή στο τετράδιο του μαθητή, στο φύλλο διαγωνίσματος κ.λ.π.

β'. Εξύβριση με έργο

Εξύβριση με έργο συνιστά η χρησιμοποίηση χειρονομίας από τον καθηγητή πάνω στον μαθητή που θίγει το σώμα του, η οποία θα πρέπει, από τον τρόπο με τον οποίο γίνεται, να δηλώνει περιφρόνηση για τον μαθητή.

Με τα δεδομένα αυτά συνιστούν εξύβριση με έργο η απώθηση,¹⁸ το ράπισμα,¹⁹ το τράβηγμα του αυτιού, το τράβηγμα των μαλλιών,²⁰ το τράβηγμα από τα ρούχα, η εκτόξευση αντικειμένου, το φτύσιμο πάνω στον μαθητή, εφόσον όμως

¹⁷ Βλ. Δ. Σπινέλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά της τιμής, σελ. 64.

¹⁸ Βλ. ΠλημΜεσολ 41/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 446.

¹⁹ Βλ. ΑΠ 37/1955, ΠοινΧρ Ε', 179, ΑΠ 228/1975, ΠοινΧρ ΚΕ', 623

²⁰ Βλ. ΠλημΜεσολ 41/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 446.

αυτά δεν προκαλούν σωματική βλάβη, δεν εμφανίζεται, δηλαδή, υλικό ίχνος σωματικής κάκωσης. Τέτοιες ενέργειες εκ μέρους του καθηγητή, εξεταζόμενες αντικειμενικά, εκδηλώνουν αναμφισβήτητα καταφρόνηση για το πρόσωπο του μαθητή. Θα μπορούσαν, ωστόσο, οι ίδιες πράξεις να προκαλούν και σωματική κάκωση, οπότε, ανακύπτει θέμα συρροής των δύο εγκλημάτων, για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω.

Ακόμη εξύβριση με έργο συνιστούν *οι άσεμνες χειρονομίες, οι θωπείες και οι ψαύσεις απόκρυφων μερών του σώματος του μαθητή*, εφόσον όμως δεν έχουν προσλάβει την μορφή ασελγούς πράξης.²¹ Καθώς όμως πρόκειται μόνο για χειρονομίες που προσβάλλουν και την τιμή, έχουν ήδη αξιολογηθεί στις διατάξεις των άρθρων 337 και 342§3. Το ίδιο συμβαίνει και αν προσλάβουν την μορφή ασελγούς πράξης, οπότε το status τιμής του μαθητή μειώνεται πολύ περισσότερο. Για τις περιπτώσεις αυτές θα γίνει λόγος στο κεφάλαιο των προσβολών της γενετήσιας ελευθερίας.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι κάθε προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας ή ελευθερίας δεν συνιστά χωρίς άλλο εξύβριση με έργο. Η τελευταία καταφάσκειται μόνο όταν από τη γενετήσια προσβολή επέρχεται και μείωση της κοινωνικής παράστασης του θύματος, όταν, δηλαδή, με την πράξη η οποία συνιστά έγκλημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή αξιοπρέπειας ο δράστης ταπεινώνει κοινωνικά το θύμα.

γ'. Εξύβριση με οποιονδήποτε άλλο τρόπο

Εξύβριση με οποιονδήποτε άλλο τρόπο πραγματώνει ο καθηγητής με συμπεριφορά που δηλώνει καταφρονητική μεταχείριση όχι όμως με λέξεις ή

---

²¹ Βλ. ΑΠ 73/1981, ΠοινΧρ ΛΑ', 453.

σωματικές κινήσεις που επιδρούν πάνω στο σώμα του μαθητή αλλά με άλλα μέσα.

Πρόκειται για μια γενική έννοια στην οποία μπορούν να ενταχθούν οποιοσδήποτε περιφρονητικές εκδηλώσεις σε βάρος του μαθητή. Στις εκδηλώσεις αυτού του είδους υπάγονται οι συμβολικές χειρονομίες και περιφρονητικές κινήσεις το άνοιγμα των πέντε δακτύλων του χεριού (μούντζα), το περιφρονητικό γύρισμα της πλάτης, το καθάρισμα του σημείου που καθόταν ο μαθητής, το φτύσιμο μπροστά στον μαθητή (όχι πάνω στο σώμα του) κ.λ.π.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του Δ. Σπινέλλη²² της περίπτωσης εκείνης, κατά την οποία ο δάσκαλος εξαναγκάζει τους ανήλικους μαθητές του να περιγράψουν γραπτά άσεμνες πράξεις, που είτε τελέστηκαν από αυτούς είτε όχι. Η περίπτωση αυτή, ισχυρίζεται, μπορεί να κριθεί διαφορετικά, ανάλογα αν οι μαθητές είχαν τελέσει ή όχι τις πράξεις και μπορούν να θεωρηθούν ηθικά υπεύθυνοι γι' αυτές. Σε καταφατική περίπτωση, η πράξη του δασκάλου δεν συνιστά μείωση της κοινωνικής θέσης του ανήλικου μαθητή αλλά σοβαρή παράβαση του καθήκοντός του, καθώς αυτός οφείλει να προσπαθήσει με τα κατάλληλα σωφρονιστικά μέτρα, συμβουλές κ.λ.π. να βελτιώσει τους μαθητές και να τους αποτρέψει από την τέλεση και άλλων ασελγών πράξεων. Δεν υπάρχει προσβολή της τιμής των μαθητών, αφού δεν τους αποδίδεται διαφορετικό status τιμής από εκείνο που πράγματι έχουν λόγω των πράξεών των. Διαφορετικά όμως, θα είχε το πράγμα εάν οι ανήλικοι μαθητές ήταν άμεμπτοι και κυρίως δεν είχαν τελέσει τις πράξεις αυτές. Η συμπεριφορά του δασκάλου θα συνιστούσε όχι μόνο σοβαρή παράβαση των καθηκόντων του αλλά και προσβολή της τιμής των ανηλίκων διότι θα τους εξανάγκαζε να προβούν σε πράξεις ασυμβίβαστες προς την συμπεριφορά, την οποία θα ανέμενε κάποιος από αυτούς, ανάλογα με την ηθική τους ακεραιότητα. Με το πνεύμα αυτό, υποστηρίζει, πρέπει να κριθούν οι διάφορες

---

²² Βλ. Δ. Σπινέλλη, Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποιναι αυτού προσβολαί, 1976, σελ. 327 επ.

πράξεις ως ψεύσεις, χειρονομίες, επιδείξεις κ.λ.π. προς τους ανηλικούς και ενηλικούς. Εάν η πράξη του δράστη ενέχει ηθική απαξία του θύματος και γίνεται χωρίς την συναίνεσή του, την οποία ο δράστης προεξοφλεί ή προσποιείται ότι προεξοφλεί, τότε συνιστά προσβολή της τιμής του.

Ωστόσο, με βάση τον εννοιολογικό προσδιορισμό της τιμής που έχουμε αποδεχθεί, δεν φαίνεται ορθή η άποψη αυτή. Και στις δύο περιπτώσεις ο δάσκαλος προσβάλλει την τιμή των μαθητών, καθώς η τιμή δεν εξαρτάται ούτε είναι ανάλογη των πράξεων του ατόμου, αλλά συνιστά αντικειμενικό μέγεθος, ισάξιο για όλους τους μαθητές. Η τιμή των μαθητών είναι ανεξάρτητη από τις αξιολογήσεις και από τη γνώμη του δασκάλου για αυτούς ή την ανταπόκριση στα κοινωνικά πρότυπα και την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Δεν έχει επομένως σημασία αν οι μαθητές τέλεσαν ή όχι τις ασελγείς πράξεις τις οποίες καλούνται να περιγράψουν, αλλά αν με τον εξαναγκασμό στην περιγραφή τους μειώνεται η κοινωνική τους παράσταση σύμφωνα, με τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις.

Καθώς λοιπόν η προσβολή της τιμής, ως μείωση της κοινωνικής παράστασης κάποιου, αποτελεί αντικειμενικό μέγεθος, ανεξάρτητο από τη συναισθηματική αντίδραση και την αντίληψη της προσβολής εκ μέρους του,²³ προσβολή της τιμής των μαθητών υπάρχει σε κάθε περίπτωση κατά την οποία ο δάσκαλος εξαναγκάζει τους ανήλικους μαθητές του να περιγράψουν γραπτά ή προφορικά ασελγείς πράξεις, ακόμη και όταν οι μαθητές έχουν τελέσει τις πράξεις και μπορούν να θεωρηθούν ηθικά υπεύθυνοι γι' αυτές.

Τίθεται το ερώτημα μήπως ο καθηγητής, που ενεργεί ασελγή χειρονομία σε ανήλικη μαθήτριά, προσβάλλει, με τον τρόπο αυτό, την τιμή του πατέρα της. Γίνεται δεκτό ότι μπορεί να υπάρξει και εξύβριση όταν προκύπτει πρόθεση να μειωθεί και η τιμή άλλου προσώπου. Ιδιαίτερη σημασία έχει ο δόλος του

---

²³ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Πρακτικά θέματα για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, σελ. 221.

δράστη.²⁴ Υποστηρίζεται βέβαια και η άποψη κατά την οποία οι δικές μας διατάξεις των άρθρων 361, 362, 363 Π.Κ. που προστατεύουν το έννομο αγαθό της τιμής και όχι άλλα έννομα αγαθά που περιλαμβάνονται στην προσωπικότητα δεν μπορούν να θεμελιώσουν εξύβριση του πατέρα με οποιαδήποτε προσβολή του παιδιού του.²⁵

Βέβαια με βάση τις διατάξεις του άρθρου 361 παρ. 1, το έγκλημα της εξύβρισης πραγματώνεται, όχι μόνο με λόγο ή έργο, αλλά και με οποιονδήποτε άλλον τρόπο. Καθώς πρόκειται για μια γενική έννοια στην οποία μπορούν να ενταχθούν οποιεσδήποτε περιφρονητικές εκδηλώσεις, δεν αποκλείεται η προσβολή του έννομου αγαθού της ανηλικότητας του παιδιού να θεωρηθεί ως τρόπος προσβολής της τιμής του πατέρα, εφόσον καλύπτεται και υποκειμενικά η πράξη της προσβολής της τιμής. Δεν αρκεί να θεωρεί ο πατέρας ότι προσβάλλεται η τιμή του, αλλά θα πρέπει αντικειμενικά να προσβάλλεται. Δεν φαίνεται ωστόσο πράγματι νοητό πως μπορεί να υπάρξει τέτοια προσβολή της τιμής του πατέρα. Θα μπορούσε ίσως να συμβεί αν ο καθηγητής κάνει κάποια ασελή χειρονομία σε μαθήτρια μπροστά στον πατέρα της, αμφισβητώντας έτσι την ηθική και κοινωνική του αξία, όμως κατά κανόνα τέτοιες πράξεις γίνονται κρυφά και με όλες τις προφυλάξεις από τα βλέμματα άλλων, πόσο μάλλον του πατέρα.

δ'. Η καταφρονητική μεταχείριση για την εμφάνιση του μαθητή ως εξύβριση

Αμφιβολίες δημιουργούνται αν μπορούν να ενταχθούν στην εξύβριση οι περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες, ο καθηγητής κάνει παρατήρηση, μαλώνει ή αποβάλλει ένα μαθητή από το σχολείο για την εμφάνισή του, επειδή λ.χ. έχει μακριά ή βαμμένα μαλλιά, φοράει σκουλαρίκια, ντύνεται προκλητικά κ.λ.π. Το

²⁴ Βλ. . Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 110.

²⁵ Βλ. Δ. Σπινέλη, ΠοινΧρ ΚΖ', σελ. 917 επ., σκέψεις σχετικά με την ΑΠ 378/1977.

πρόβλημα ανέκυψε κυρίως μετά την κατάργηση της μαθητικής ποδιάς και της ομοιομορφίας της εμφάνισης των μαθητριών και των μαθητών.

Η εμφάνιση αποτελεί ασφαλώς έκφραση της προσωπικότητας του ανθρώπου και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 5§1 του Συντάγματός μας.²⁶ Ενώ όμως η προσωπικότητα προστατεύεται ως ένα γενικό δικαίωμα στο αστικό μας δίκαιο (άρθρα 57 και 59 Α.Κ.), ποινικά προστατεύονται εκείνες οι εκφάνσεις της προσωπικότητας που έχουν επιλεγεί και αναχθεί από τον νομοθέτη σε έννομα αγαθά και όχι συνολικά και γενικά η προσωπικότητα. Η τιμή δεν είναι τόσο ευρεία ώστε να ταυτίζεται με το δικαίωμα της προσωπικότητας ή να το καλύπτει και έτσι κάθε προσβολή της προσωπικότητας δεν συνιστά πάντοτε και προσβολή της τιμής. Το ζήτημα επομένως δεν είναι αν, με την παρατήρηση, το μάλωμα ή την αποβολή του μαθητή για την εμφάνισή του, προσβάλλεται η προσωπικότητά του αλλά αν αυτή η προσβολή είναι τυποποιημένη ποινικά, αν, δηλαδή, συνιστά προσβολή της τιμής του, αφού σύμφωνα με τη βασική αρχή του Ποινικού μας Δικαίου «*nullum crimen nulla poena sine lege*» («δεν υπάρχει έγκλημα ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο»). Κριτήριο ασφαλώς αποτελεί η έννοια της τιμής. Τα ερωτήματα επομένως που τίθενται είναι:

- i. μειώνεται η κοινωνική παράσταση του μαθητή με τέτοιου είδους εκδηλώσεις σε βάρος του λόγω της εμφάνισής του;
- ii. το να γίνεται ο μαθητής αποδέκτης μαλώματος ή αρνητικής παρατήρησης ή ακόμη να υφίσταται κυρώσεις για τον τρόπο που επιλέγει να εμφανίζεται και όχι για κάποιο παράπτωμα, είναι απαξιωτική και καταφρονητική συμπεριφορά σε βάρος του;
- iii. μήπως τέτοιου είδους εκδηλώσεις σε βάρος του μαθητή συνιστούν έμμεση εξύβριση και του γονέα του, ο οποίος έχει την επιμέλειά του;

---

²⁶ **Άρθρο 5§1 Συντ.** Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη.

Οι εκδηλώσεις αυτές του καθηγητή θεμελιώνονται σε αληθινό γεγονός, την απρεπή, δηλαδή, εμφάνιση του μαθητή στο σχολείο. Διαφορετικά, ασφαλώς, αντιμετωπίζεται ο μαθητής για την εμφάνισή του σε χώρους διασκέδασης με τους φίλους ή την οικογένειά του και διαφορετικά στον χώρο του σχολείου, το οποίο είναι χώρος μάθησης και λειτουργεί με συγκεκριμένους κανόνες.

Πότε μια εμφάνιση μαθητή κρίνεται ως «ευπρεπής» και ποια είναι τα όρια είναι ασφαλώς ένα πολύ δύσκολο πρόβλημα. Με την Υ.Α. 23.613/6/Γ2 4094 (Εθνικής Παιδείας) της 23/25.9.86 (ΦΕΚ 619),²⁷ η οποία εκδόθηκε κατά εξουσιοδότηση του ν. 1566/1985 και αποτελεί τον κανονισμό λειτουργίας των μαθητικών κοινοτήτων, ειδικότερα δε στο άρθρο 6, που αφορά στις δραστηριότητες των μαθητικών κοινοτήτων, πέρα των άλλων, γίνεται λόγος και για την αμφίεση των μαθητών μέσα στο σχολείο. Ενώ όμως στην αρχή της §5 του άρθρου 6 της Υ.Α. γίνεται λόγος για αμφίεση, στη συνέχεια γίνεται αναφορά γενικά στην εμφάνιση μαθητριών και μαθητών και έτσι μπορούν να συμπεριληφθούν σ' αυτήν, πέραν την αμφίεσης, και τα μαλλιά, το βάψιμο, τα σκουλαρίκια κ.λ.π. Από την ανάγνωση του άρθρου 6§5 της Υ.Α. προκύπτουν τα εξής:

- Η αμφίεση ανήκει στην προσωπική ευθύνη των ίδιων των μαθητριών και μαθητών. Η μαθητική κοινότητα έχει το δικαίωμα να επεμβαίνει, όταν παρατηρούνται ακρότητες ή εκκεντρισμοί και να συστήνει συμμόρφωση σε ό,τι θεωρείται *αντικειμενικά ευπρεπές και είναι πλατιάς αποδοχής*.
- Η απάντηση λοιπόν στο πρόβλημα δεν ανευρίσκεται στις προσωπικές παραστάσεις του δράστη - καθηγητή, ο οποίος ενδεχομένως να είναι πολύ «συντηρητικός», ή στην άποψη του θύματος - μαθητή, ο οποίος ακολουθεί τις τάσεις της μόδας, αλλά θα πρέπει να στηρίζεται σε αντικειμενικά δεδομένα.

---

²⁷ όπως τροποποιήθηκε από την Απόφαση Γ2/336/29-1/14-2-1991.

Κριτήριο για την εμφάνιση των μαθητών αποτελούν το «αντικειμενικά ευπρεπές» και η «πλατιά κοινωνική αποδοχή». Το αντικειμενικά ευπρεπές, σε ένα σχολικό περιβάλλον, θα πρέπει να αποτελεί η συνισταμένη των απόψεων των συλλογικών οργάνων του σχολείου. Συλλογικά όργανα του σχολείου είναι:

i. Ο σύλλογος των καθηγητών,²⁸ ο οποίος αποτελείται από όλους τους διδάσκοντες στο σχολείο με οποιαδήποτε σχέση εργασίας (μόνιμοι, αναπληρωτές, ωρομίσθιοι) και έχει ως πρόεδρο το διευθυντή του σχολείου.

ii. Ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων του σχολείου,²⁹ ο οποίος συγκροτείται από τους γονείς των μαθητών που συμμετέχουν αυτοδικαίως σε αυτόν και

iii. Το μαθητικό συμβούλιο, το οποίο αποτελείται από 15 τακτικά και 5 αναπληρωματικά μέλη που αναδεικνύονται από εκλογές που πραγματοποιούν οι μαθητικές κοινότητες (δηλαδή οι μαθητές κάθε τάξης, ή όπου η τάξη διαιρείται σε τμήματα το σύνολο των μαθητών κάθε τμήματος).³⁰ Αυτή, άλλωστε, φαίνεται πως είναι και η πρόθεση του νομοθέτη, όταν σημειώνει πως «τα οποιαδήποτε προβλήματα σχετικά με την εμφάνιση των μαθητριών και των μαθητών θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με πνεύμα διαλόγου, καλής θέλησης και με *συνεννόηση των μαθητικών κοινοτήτων με τη διεύθυνση του σχολείου, το σύλλογο των καθηγητών και το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων*».³¹

Κάθε εμφάνιση λοιπόν μαθητή, που, αντικειμενικά εξεταζόμενη (όπως παραπάνω προσδιορίζεται), δεν ανταποκρίνεται στην μαθητική ιδιότητα και για τον λόγο αυτό προκαλεί, μπορεί να χαρακτηριστεί ως μη ευπρεπής.

▪ Αν ανάλογο θέμα παραπεμφθεί για συζήτηση στο σύλλογο καθηγητών, όπου ανήκει και η όποια τελική απόφαση, στη συζήτηση του συλλόγου καθηγητών παρευρίσκονται, με δικαίωμα λόγου, ο πρόεδρος της μαθητικής

²⁸ Βλ. άρθρο 11 ν. 1566/1985 περ. ΣΤ´

²⁹ Βλ. Άρθρο 53 ν. 1566/1985 και Υ.Α. Η/9876/4-12-1985.

³⁰ Βλ. Άρθρο 45 ν. 1566/1985, Υ.Α. 23.613/6/Γ2 4094 (Εθνικής Παιδείας) της 23/25.9.86 (ΦΕΚ 619), όπως τροποποιήθηκε από την Απόφαση Γ2/336/29-1/14-2-1991.

³¹ Βλ. Άρθρο 6 παρ. 6 Υ.Α. 23.613/6/Γ2 4094 (Εθνικής Παιδείας) της 23/25.9.86 (ΦΕΚ 619).

κοινότητας, στην οποία ανήκει η μαθήτρια ή ο μαθητής, που κρίνεται, καθώς και το τριμελές προεδρείο του μαθητικού συμβουλίου του σχολείου.

- Ενώ η τελική απόφαση για την εμφάνιση των μαθητών ανήκει στο σύλλογο των καθηγητών, πιθανά προβλήματα που την αφορούν δεν θα πρέπει να γίνονται αντικείμενο διενέξεων, υποτιμητικών χαρακτηρισμών και προστριβών, αλλά να επιλύονται με διάλογο και συνεργασία μαθητών - καθηγητών.

Βέβαια ο νόμος προβλέπει συγκεκριμένη συλλογική διαδικασία για την αντιμετώπιση θεμάτων που αφορούν στη εμφάνιση του μαθητή, ωστόσο η σύγκληση του συλλόγου των διδασκόντων γίνεται μόνο αν ένα τέτοιο θέμα παραπεμφθεί σ' αυτόν, στην περίπτωση που πρόκειται για κάτι ακραίο ή εκκεντρικό, διαφορετικά θα έπρεπε να απασχολείται συνεχώς με τέτοια θέματα. Έτσι οι λιγότερο προκλητικές εμφανίσεις των μαθητών μπορούν να αντιμετωπίζονται από τον καθηγητή, που δικαιούται να επεμβαίνει αυτοβούλως, καθώς ο νόμος δεν το αποκλείει, αρκεί να μη προσβάλει την τιμή του μαθητή. Η διατύπωση των σχετικών εγκυκλίων από τη μια (λ.χ. θα πρέπει, ή πρέπει) είναι τέτοια, που μας επιτρέπει να τις ερμηνεύσουμε ως κατευθυντήριες οδηγίες. Από την άλλη ο καθηγητής θα πρέπει να συμβάλλει στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών με στόχο, πέρα από τη μόρφωση, τη διαπαιδαγώγηση και την ηθική τους διάπλαση. Σε ένα τέτοιο νομοθετικό πλαίσιο, η παρατήρηση για την εμφάνιση του μαθητή εντάσσεται στην έννοια των καθηκόντων των εκπαιδευτικών και είτε δε συνιστά άδικη πράξη είτε μπορεί να δικαιολογηθεί εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις των σχετικών διατάξεων.

Καθώς λοιπόν, την αφορμή δίνει η μη ευπρεπής εμφάνιση του μαθητή, θα πρέπει να εξετασθεί αν υπάρχει αναλογία ανάμεσα στον τρόπο και τις συνθήκες της εκδήλωσης του καθηγητή από τη μια και του γεγονότος από την άλλη ή μήπως υπάρχει υπερβολή που συνιστά εξύβριση του μαθητή.

Ως τρόπος εκδήλωσης μπορούν να θεωρηθούν οι λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιήθηκαν, ο τόνος της φωνής του καθηγητή, η βαρύτητα των υπαινιγμών εκ μέρους του, οι ενδεχόμενες χειρονομίες που συνοδεύουν την εκδήλωση κ.λ.π. Το να σύρει λ.χ. καθηγητής μαθήτριά κάτω από τη βρύση για να της χαλάσει την κόμμωση, συνιστά ασφαλώς εξύβριση, καθώς ο τρόπος που έχει επιλέξει ο καθηγητής δηλώνει καταφρόνηση για τη μαθήτριά.

Στις συνθήκες της εκδήλωσης εντάσσονται ο τόπος και ο χρόνος της εκδήλωσης ακόμη και τα άτομα που είναι παρόντα στην εκδήλωση της καταφρονητικής μεταχείρισης.

Όταν, ωστόσο, η εμφάνιση του μαθητή κρίνεται αντικειμενικά «μη ευπρεπής», θα πρέπει να αξιολογούνται δύο πράγματα:

i. Σε πρώτο επίπεδο, κρίνεται αν αντικειμενικά υπάρχει εξύβριση. Μία παρατήρηση λ.χ. που γίνεται από καθηγητή σε μαθήτριά, να μη βάφεται πολύ έντονα, συνιστά εξύβριση; Η απάντηση είναι ναι, όταν από τον τρόπο που το λέει μειώνεται το κοινωνικό status της μαθήτριάς. Είναι διαφορετικό να της μιλήσει ιδιαιτέρως συμβουλευοντάς την και άλλο μπροστά σε συμμαθητή της.

ii. Σε δεύτερο επίπεδο τίθεται το ερώτημα αν αίρεται το άδικο, θέμα για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω.³²

Δεν θα πρέπει άλλωστε να παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι, όταν η Υ.Α. κάνει λόγο για προσωπική ευθύνη των μαθητριών και των μαθητών, αναφέρεται βεβαίως όχι τόσο στην ευθύνη των ίδιων των ανήλικων μαθητών αλλά στην ευθύνη των γονέων τους, οι οποίοι ασκούν την επιμέλεια και είναι υπεύθυνοι γι' αυτούς. Έτσι μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι, όταν μειώνεται μαθητής για την εμφάνισή του, έμμεσα προσβάλλεται και ο γονέας του, μόνο όμως στην

---

³² Βλ. 128 επ. του παρόντος.

περίπτωση εκείνη κατά την οποία μία αποβολή ή παρατήρηση στον μαθητή συνοδεύεται με εκφράσεις όπως για παράδειγμα «πως σ' αφήνουν οι γονείς σου και έρχεσαι έτσι στο σχολείο» ή «δεν σε είδε η μάνα σου πως είσαι ντυμένος» ή με υπαινιγμό για την ηθική της μητέρας του, τότε έμμεσα εξυβρίζεται και ο πατέρας ή η μητέρα του μαθητή. Γίνεται δεκτό ότι είναι δυνατή η προσβολή της τιμής κάποιου και έμμεσα.³³ Στις περιπτώσεις αυτές οι έμμεσες προσβολές θα πρέπει να μπορούν να αναλύονται σε άμεσες συνήθεις προσβολές, με την έννοια ότι θα πρέπει να προσβάλλεται αντικειμενικά η τιμή του άλλου και να καλύπτεται υποκειμενικά η πράξη της προσβολής.

Με αυτά τα κριτήρια αξιολογώντας την συμπεριφορά του καθηγητή, κάθε καταφρονητική μεταχείριση με την μορφή μαλώματος, παρατήρησης ή αποβολής του μαθητή από το σχολείο για την εμφάνισή του, συνιστά εξύβριση όταν ο τρόπος που έγινε και οι συνθήκες της εκδήλωσης είναι δυσανάλογοι και υπερβολικοί σε σχέση με το λόγο, εμφάνιση του μαθητή, που έδωσε την αφορμή. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί η εκδήλωση συνοδεύεται από ανάρμοστες λέξεις ή φράσεις, με έντονο ή περιφρονητικό τόνο φωνής του καθηγητή, με βαρείς υπαινιγμούς εκ μέρους του, με ενδεχόμενες χειρονομίες, είτε γιατί η εκδήλωση της καταφρονητικής συμπεριφοράς πραγματοποιείται ενώ είναι παρόντα άλλα άτομα (συμμαθητές, άλλοι καθηγητές), είτε κοινολογείται η αποβολή του μαθητή από το μικρόφωνο του σχολείου και ταυτόχρονα αυτός υποδεικνύεται υποτιμητικά και σχολιάζεται αρνητικά κ.λ.π. Ακόμη όταν η εμφάνιση του μαθητή, αντικειμενικά εξεταζόμενη, κατά την κοινή αντίληψη, δεν είναι προκλητική και είναι, επομένως, «ευπρεπής». Στο σημείο αυτό, βέβαια, θα πρέπει να σημειώσουμε πως ειδικά για την κύρωση της αποβολής μέχρι τρεις ημέρες, η οποία άλλωστε είναι και η συνήθης κύρωση η οποία επιβάλλεται σ' αυτές τις περιπτώσεις, αρμοδιότητα επιβολής έχει μόνο ο Διευθυντής του σχολείου και όχι οι λοιποί εκπαιδευτικοί (άρθρο 28§1 β' του Π.Δ. 104/79, ΦΕΚ

³³ Βλ. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 110, Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 2992, Δ. Σπινέλλη, το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποινι αυτού προσβολαί, σελ. 296 επ. και 313 επ.

23/A/7-2-1979). Έτσι ευθύνη για εξύβριση σε μαθητή λόγω αποβολής από το σχολείο, μπορεί να προκύψει μόνο για το Διευθυντή του σχολείου.

Επίσης δεν αποκλείεται να προκύψει έμμεση προσβολή της τιμής του γονέα του μαθητή, υπό τους όρους που παραπάνω αναφέρθηκαν. Στην περίπτωση αυτή πραγματώνονται με μία πράξη δύο εγκλήματα, ένα βάρος του μαθητή και ένα σε βάρος του γονέα.

Στις περιπτώσεις αυτές, θα πρέπει, να δεχτούμε ότι αρχικά πραγματώνεται η αντικειμενική υπόσταση της εξύβρισης. Αν η αρχικά άδικη πράξη κριθεί και αξιολογηθεί ως τελικά μη άδικη, εφόσον συντρέχει κάποιος από τους γενικούς ή ειδικούς λόγους άρσης του άδικου χαρακτήρα της εξύβρισης, θα εξετασθεί παρακάτω.

2.2.2. Η συλλογική εξύβριση

Η εξύβριση, την οποία διαπράττει ο καθηγητής σε βάρος μαθητών του, είναι πιθανό να πάρει τη μορφή της συλλογικής εξύβρισης. Αυτό θα συμβεί όταν αποδώσει κάποιο μειωτικό χαρακτηρισμό όχι σε κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο - μαθητή, αλλά σε ολόκληρη την κατηγορία των προσώπων - μαθητών.³⁴

Τόσο στην θεωρία όσο και στην νομολογία των ποινικών μας δικαστηρίων γίνεται δεκτή η δυνατότητα προσβολής ατόμων με *ομαδικό χαρακτηρισμό*. Αμφισβητήσεις και διαφοροποιήσεις παρατηρούνται μόνο όσον αφορά στο εύρος της ομάδας, στην οποία αναφέρονται οι χαρακτηρισμοί.

Δε μπορεί ασφαλώς να γίνει αποδεκτή η άποψη κατά την οποία κρίνεται ότι ένα αφηρημένο σύνολο ανθρώπων, ως ομάδα, είναι φορέας του έννομου αγαθού της τιμής, με κριτήριο να είναι *καταληπτά* τα φυσικά πρόσωπα. Η άποψη αυτή διατυπωμένη κατά καιρούς από τη νομολογία αντιμετωπίζει το θέμα με μεγάλη ευρύτητα. Μια τέτοια αντιμετώπιση του θέματος επεκτείνει υπερβολικά την εξύβριση με ομαδικό χαρακτηρισμό και είναι έξω από το πνεύμα του ποινικού μας δικαίου.³⁵

Η αναλυτικότερη και ίσως ορθότερη προσέγγιση του θέματος στη νομολογία είναι αυτή, κατά την οποία «για να υπάρξει εξύβριση με ομαδικό χαρακτηρισμό πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις:

- i. να μπορεί ν' αποδειχθεί αναμφίβολα ότι ο φερόμενος ως παθών και εγκαλών συγκαταλέγεται μεταξύ των μελών της ομάδας
- ii. να προκύπτει ότι ο δράστης μετήλθε, κατ' αντικειμενική κρίση, και όχι όπως αντιλαμβάνεται αυτό ο παθών, την ομαδική καταφρονητική εκδήλωση, ώστε να

³⁴ Βλ. σχετ. με τη συλλογική εξύβριση, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, 2006, σελ. 329-331.

³⁵ Κριτική των κατά καιρούς αποφάσεων και ερωτήματα που αυτές δημιουργούν βλ. Δ. Σπινέλλη, *Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποιναι αυτού προσβολαί*, 1976, σελ. 287 επ.

εκφέρει, έμμεσα, αλλ' εξ ίσου αποδοτικά, κρίση περιφρονητική για καθένα από τα μέλη της ομάδας, υπό τη δική του ατομικότητα και μοναδικότητα νοούμενο και

iii. να είναι ο κύκλος των υβριζομένων ευσύνοπτος, ήτοι μικρός, συνήθως, εκτεινόμενος μέχρι των ορίων που ο ίδιος ο δράστης μπορεί να εννοήσει, και όχι ένας άλλος δέκτης της εκδήλωσης, με περισσότερο εκτεταμένο κύκλο γνωριμιών κ.λ.π., ήτοι, να περιλαμβάνει μόνο τα πρόσωπα με τα οποία αυτός βρίσκεται σε κάποιο βιοτικό δεσμό, αδιάφορα αν φιλικό, εχθρικό κ.λ.π.».³⁶

Στη θεωρία,³⁷ παρά τις διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται, τίθενται όρια στο εύρος της ομάδας. Οι διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στο *κριτήριο* με βάση το οποίο θα περιορίζεται ο κύκλος των προσώπων που θίγονται με ομαδικό χαρακτηρισμό.³⁸ Από τους περισσότερους θεωρητικούς έχει επιλεγεί ως κριτήριο ο *ευσύνοπτος κύκλος*³⁹ των προσώπων που αποτελούν μια ομάδα, ώστε ο δράστης να έχει την δυνατότητα να εκφέρει κρίση για κάθε μέλος της ομάδας ξεχωριστά. Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής μέσα σε μια αίθουσα διδασκαλίας πει ότι «οι μαθητές σ' αυτή την τάξη είναι βλάκες». Στην περίπτωση αυτή, ο καθηγητής έχει την δυνατότητα να κρίνει ατομικά και να χαρακτηρίσει τον καθένα από τους μαθητές στηρίζοντας την κρίση του αυτή στην προσωπική επαφή μαζί τους. Αυτό συμβαίνει γιατί ο κύκλος των προσώπων, στα οποία αναφέρεται, είναι ευσύνοπτος, αποτελούμενος δηλαδή από λίγα μέλη ατομικά προσδιορισμένα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο προσβλητικός χαρακτηρισμός εξατομικεύεται σε κάθε μαθητή της τάξης.

---

³⁶ Βλ. Διάταξη Εισαγγελέα. Βασ. Δερβέντζα, ΠοινΧρ. ΑΘ', 1020.

³⁷ Βλ. Ι. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 106 επ., Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 2992-2997, Μανωλεδάκη, Πρακτικά θέματα για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, σελ. 220, Λ. Μαργαρίτη, Παρατηρήσεις επί της απόφασης ΤρΠλημΘεσ1549/1978, Αρμ 1978, 984 επ., Π. Παπαδάτο, Εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΧρ Ε', σελ. 165 επ., Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής, 1982, σελ. 36 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 329-331.

³⁸ Βλ. σχετ. Ν. Λίβου, Επί της εξυβρίσεως με ομαδικό χαρακτηρισμό, ΠοινΧρ. ΜΑ', 1217.

³⁹ Βλ. Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής, 1982, σελ. 43.

Κατ' εξαίρεση, η ευρύτητα του κύκλου δεν παίζει κανένα ρόλο, όταν στο συγκεκριμένο χώρο που γίνεται ο ομαδικός χαρακτηρισμός, μεταξύ άλλων προσώπων, υπάρχει ένα ή λίγα μέλη της ευρύτερης ομάδας ώστε να εντοπίζεται πια σ' αυτούς ο ομαδικός χαρακτηρισμός ως εκπροσώπους της ομάδας.⁴⁰ Αν λ.χ. μέσα στο γραφείο των καθηγητών, κατά την διάρκεια συνεδρίασης με θέμα εκδρομή του σχολείου, παρευρίσκεται και ο πρόεδρος του συμβουλίου των μαθητών (ή όλο το μαθητικό συμβούλιο) και κάποιος καθηγητής απευθύνει έναν προσβλητικό χαρακτηρισμό για την ομάδα που ανήκουν, λέγοντας ότι οι μαθητές είναι «αλήτες», τότε ο χαρακτηρισμός αυτός εντοπίζεται πια στους παρόντες μαθητές ως εκπροσώπους της ομάδας και συνεπώς υπάρχει εξύβριση.

Δεν είναι απαραίτητο τα άτομα να καθοριστούν ονομαστικά, αλλά δεν πρέπει να υπάρχει αμφιβολία ότι ο ομαδικός χαρακτηρισμός αφορά τα συγκεκριμένα άτομα.

Αντίθετα δεν υπάρχει εξύβριση μαθητών με ομαδικό χαρακτηρισμό όταν:

i. Από τον τρόπο που διατυπώνεται ο μειωτικός χαρακτηρισμός προκύπτει ότι δεν αφορά συγκεκριμένα άτομα, αλλά αποτελεί κρίση για τον μέσο όρο των μαθητών. Αν για παράδειγμα ο καθηγητής πει ότι «πολλοί ή μερικοί ή κάποιοι μαθητές είναι βλάκες». Στην περίπτωση αυτή, ο καθηγητής θεωρεί αυτονόητες λίγες ή πολλές εξαιρέσεις, έτσι ώστε ο χαρακτηρισμός δεν είναι πρόσφορος να συνδεθεί αντικειμενικά με πρόσωπα που μπορούν να εξατομικευτούν και γι' αυτό δεν υπάρχει εξύβριση.

ii. Όταν ο καθηγητής με τον ομαδικό χαρακτηρισμό δεν στρέφεται κατά συγκεκριμένου μαθητή, αλλά κατά της ομάδας συνολικά, έστω και αν εξατομικεύεται σε ένα ή περισσότερα άτομα, η ταυτότητα των οποίων είναι

---

⁴⁰ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Πρακτικά θέματα για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, σελ. 220, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 330.

αδιάφορη για τον δράστη. Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν κάποιος καθηγητής περνώντας έξω από ένα σχολείο, στο οποίο αυτός δεν διδάσκει και γίνεται κατάληψη μαθητών, βλέποντας στην αυλή του σχολείου πλήθος μαθητών, η ταυτότητα των οποίων του είναι άγνωστη ή αδιάφορη, χαρακτηρίσει τους μαθητές «αλήτες».

iii. Δεν υπάρχει εξύβριση μαθητών με ομαδικό χαρακτηρισμό, ακόμη, όταν ο διευθυντής από το μικρόφωνο του σχολείου κάνει προσβλητικούς χαρακτηρισμούς για τους μαθητές συνολικά, αφενός γιατί το εύρος της ομάδας είναι πολύ μεγάλο και ο δράστης δεν έχει την δυνατότητα να εκφέρει κρίση για κάθε μέλος της ομάδας ξεχωριστά, αφετέρου γιατί θεωρεί αυτονόητες λίγες ή πολλές εξαιρέσεις, έτσι ώστε ο χαρακτηρισμός δεν είναι πρόσφορος να συνδεθεί αντικειμενικά με πρόσωπα που μπορούν να εξατομικευτούν. Άλλωστε πολλοί από τους μαθητές αντιλαμβάνονται ότι δεν τους αφορά.

Μόνο κατ' εξαίρεση όταν ο ομαδικός χαρακτηρισμός που κάνει ο διευθυντής, εντοπίζεται σε ένα ή λίγους μαθητές λ.χ. στον πρόεδρο ή στα μέλη του 15μελούς συμβουλίου υπάρχει εξύβριση.

2.2.3. Η προνομιούχα μορφή εξύβρισης (άρθρο 361§2 Π.Κ.)⁴¹

Ίσως οι περισσότερες από τις εξυβρίσεις, τις οποίες διαπράττουν οι καθηγητές σε βάρος μαθητών τους, εντάσσονται στην προνομιούχα μορφή εξύβρισης του άρθρου 361§2 Π.Κ., η οποία συνιστά πταισματική παράβαση και απειλείται με πρόστιμο ή κράτηση.

Σκοπός της διάταξης αυτής είναι τόσο η αποφυγή της επιβάρυνσης των Πλημμελειοδικείων με ασήμαντες υποθέσεις, όσο και της τιμωρίας ασήμαντων επεισοδίων, που είναι αναπόφευκτα στην καθημερινή ζωή, με ποινές πλημμελήματος.⁴²

Η προσβολή της τιμής του μαθητή από τον καθηγητή του μπορεί να κριθεί ως όχι ιδιαίτερα βαριά αν ληφθούν υπόψη οι *περιστάσεις* και το *πρόσωπο* του μαθητή. Στις περιστάσεις συγκαταλέγονται ο τόπος τέλεσης της πράξης, ο αριθμός των ατόμων ενώπιον των οποίων έλαβε χώρα, ο τρόπος της προσβολής κ.λ.π.⁴³ Η ιδιαίτερη βαρύτητα έχει να κάνει, εν προκειμένω, κυρίως με το πρόσωπο του μαθητή, ειδικότερα δε με την ηλικία του, καθώς επίσης και με τη σχέση του καθηγητή με το μαθητή. Μία φράση μειωτική της τιμής έχει άλλη βαρύτητα και θα εκτιμηθεί αλλιώς όταν απευθύνεται λ.χ. από τον καθηγητή προς κάποιο συνάδελφό του ή στο διευθυντή του σχολείου και άλλη όταν η ίδια φράση απευθύνεται σε μαθητή. Έτσι το να πει ο καθηγητής «φύγε από εδώ παλιόπαιδο», απευθυνόμενος σε μαθητή προσβάλλει ασφαλώς την τιμή του, την οποία οφείλει να σέβεται, όπως και όταν πει σε συνάδελφό του «φύγε από εδώ παλιάνθρωπε». Όμως η έκφραση έχει μεγαλύτερη καταφρονητική σημασία και έτσι μεγαλύτερη βαρύτητα στη δεύτερη περίπτωση παρά στην πρώτη.

⁴¹ **Άρθρο 361§2 Π.Κ.** Όταν η προσβολή της τιμής δεν είναι ιδιαίτερα βαριά, αν ληφθούν υπόψη οι περιστάσεις και το πρόσωπο του ατόμου που προσβλήθηκε, ο υπαίτιος τιμωρείται με κράτηση ή με πρόστιμο.

⁴² Βλ. Π. Παπαδάτο, Εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΧρ Ε', σελ. 172.

⁴³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 334.

Έχει τεθεί όμως ένα νομικό ζήτημα που αφορά στη συνταγματικότητα της διάταξης αυτής,⁴⁴ με τα εξής κυρίως επιχειρήματα:

i. Καθώς η τιμή προστατεύεται κατά τρόπο απόλυτο από το άρθρο 5§2 του Συντάγματος, δε συγχωρείται διαφοροποίηση της προστασίας της ανάλογα με το πρόσωπο που προσβάλλεται. Επομένως δεν επιτρέπεται στον κοινό νομοθέτη, σε περίπτωση προσβολής της τιμής, να παρέχει στον προσβληθέντα μεγαλύτερη ή μικρότερη προστασία από εκείνη την οποία παρέχει σε άλλο φορέα του ίδιου αγαθού όταν αυτός προσβάλλεται.

ii. Όταν επικυρωνόταν ο Ποινικός Κώδικας με το Ν. 1492 της 17/17 Αυγούστου 1950 δεν ίσχυε η Συνταγματική διάταξη της απόλυτης προστασίας της τιμής. Ήδη όμως, με τη διάταξη 5§2 τίθεται θέμα της συνταγματικότητας του άρθρου 361§2 Π.Κ., αφού η προσβολή της τιμής είναι ίσης βαρύτητας για όλα τα άτομα γι αυτό και η προστασία της είναι ίση για όλους.

iii. Δεν πρέπει άλλωστε να παραγνωρίζεται και ο κοινωνικός αντίκτυπος της διάταξης αυτής του Ποινικού Κώδικα, αφού σύμφωνα με αυτήν, κάποιος που προσβάλλεται στην τιμή του και προσφεύγει στην προστασία της Πολιτείας, ενδέχεται να ακούσει ότι είναι μειωμένης αξίας προσωπικότητα σε σύγκριση με τους άλλους ανθρώπους και ότι η τιμή του είναι αξία λιγότερης προστασίας έναντι των άλλων. Και έτσι, αντί προστασίας να δέχεται νέα προσβολή και μάλιστα από την Πολιτεία.

Επίσης έχει υποστηριχθεί η άποψη⁴⁵ πως η τιμή στηρίζεται κατά ένα μέρος μόνον στην ανθρώπινη αξία ή αξιοπρέπεια. Αυτήν την έχουν όλοι οι άνθρωποι. Έτσι υπάρχει σε κάθε άνθρωπο ο πυρήνας αυτός της τιμής του ο οποίος είναι

⁴⁴ Βλ. σχετ. Νικ. Αμυγδάλου, Η Συνταγματική προστασία της προσωπικότητας και η εξύβρισις εις βαθμόν πταίσματος, ΠοινΧρ ΚΘ', 621.

⁴⁵ Βλ. Δ. Σπινέλλη, Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποινοι αυτού προσβολαί, 1976, σελ. 211 επ.

ανεπίδεκτος μείωσης και, πολύ περισσότερο πλήρους απώλειας. Επίσης η ανθρώπινη αξία είναι ίση και όμοια για όλους. Επομένως, για το μέρος εκείνο που η τιμή στηρίζεται στην ανθρώπινη αξία, δεν μπορεί ούτε να μειωθεί ούτε να διαφοροποιηθεί από το ένα άτομο στο άλλο. Πέραν όμως της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η τιμή στηρίζεται και σε άλλες πλευρές της προσωπικότητας, δηλαδή στην ατομικότητα και στις προσωπικές σχέσεις με άλλους ανθρώπους μέσα στην κοινωνία και εδώ ακριβώς, υποστηρίζει η άποψη αυτή, βρίσκεται η βάση για το μεταβλητό τμήμα της τιμής. Πρόκειται για την αξιολογική θεωρία.

Ωστόσο, καθώς στα πλαίσια του προσδιορισμού του περιεχομένου του εννόμου αγαθού της τιμής, έχουμε, ήδη, αποδεχθεί την αντικειμενική θεωρία, δεν συμφωνούμε ότι πρόκειται για μεταβλητό τμήμα της τιμής. Η τιμή είναι ίση για όλους τους ανθρώπους, όμως άλλες προσβολές είναι πιο σοβαρές και άλλες λιγότερο. Αυτό κρίνεται από όλες τις πραγματικές συνθήκες, όπως παραπάνω αναλύονται.

Συνοψίζοντας λοιπόν, μια έκφραση του καθηγητή που απευθύνεται σε μαθητή, μπορεί να έχει ελαφρότερη εξυβριστική σημασία εξ αιτίας του προσώπου του μαθητή και ειδικότερα της ηλικίας του και της σχέσης του με τον καθηγητή. Το δικαστήριο καλείται να ερευνήσει το αντικειμενικό νόημα της έκφρασης ενόψει αυτών των κριτηρίων.

Δυσφήμιση (άρθρο 362 Π.Κ.)⁴⁶

Η πράξη του καθηγητή μπορεί να πάρει τη μορφή της δυσφήμισης ή της συκοφαντικής δυσφήμισης του μαθητή όταν αυτός αναφέρεται σε γεγονότα μειωτικά της τιμής ή της υπόληψης του μαθητή. Αυτό λ.χ. συμβαίνει όταν ο καθηγητής υποστηρίζει, κατά τη διάρκεια συνεδρίασης του Συλλόγου ότι ο μαθητής είπε ψέματα ή έκλεψε ή συμπεριφέρθηκε απρεπώς κ.λ.π.

Το έγκλημα της δυσφήμισης διαπράττεται αντικειμενικά⁴⁷ από έναν καθηγητή είτε όταν αυτός ισχυρίζεται, υποστηρίζει δηλαδή ή βεβαιώνει ότι γνωρίζει ο ίδιος ένα γεγονός που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του μαθητή, είτε όταν διαδίδει, αναμεταδίδει δηλαδή το μειωτικό της τιμής του μαθητή γεγονός, που πληροφορήθηκε από κάποιον άλλο.⁴⁸ Όταν λ.χ. ο καθηγητής πει στο Σύλλογο πως είδε έναν μαθητή να αντιγράφει στις εξετάσεις, τότε αυτός ισχυρίζεται το γεγονός, ενώ αν πει πως το άκουσε από άλλον, τότε το διαδίδει. Ο ισχυρισμός ή η διάδοση θα πρέπει να γίνεται μπροστά σε άλλον ή άλλους εκτός από το μαθητή, καθώς όταν ο ισχυρισμός γίνεται μόνο μπροστά στο μαθητή υπάρχει εξύβριση και όχι δυσφήμιση.

Το γεγονός, κάθε περιστατικό, δηλαδή, του εξωτερικού κόσμου, αναγόμενο στο παρόν ή παρελθόν που υποπίπτει στις αισθήσεις και μπορεί να αποδειχθεί,⁴⁹

---

⁴⁶ **Άρθρο 362 Π.Κ.** Όποιος με οποιονδήποτε τρόπο ενώπιον τρίτου ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλον γεγονός που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψή του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή με χρηματική ποινή. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή της φυλάκισης.

⁴⁷ Βλ. σχετ. Δ. Σπινέλη, Συκοφαντική ή απλή δυσφήμιση με την έκδοση βιβλίου. Ανεφάρμοστο λόγω άρσης του αδικού και ιδίως του άρθρ. 367 ΠΚ, Υπερ 1992, σελ 753, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 343 επ. Σχετικά με τους όρους που χρησιμοποιούνται βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδ. Μ. του Π.Κ., άρθρο 362.

⁴⁸ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδ. Μ. του Π.Κ., άρθρο 362, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 346-347.

⁴⁹ Βλ. σχετ. Ι. Μανωλεδάκη, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδ. Μ. του Π.Κ., άρθρο 216, Δ. Σπινέλη, Συκοφαντική ή απλή δυσφήμιση με την έκδοση βιβλίου. Ανεφάρμοστο λόγω άρσης του αδικού και ιδίως του άρθρ. 367 ΠΚ, Υπερ 1992, σελ 755, του ίδιου, Το έννομο αγαθό τιμής και οι αξιόποινες προσβολές του, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 963, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 343-345, ΑΠ 1502/1996, ΠοινΧρ ΜΖ', 1010.

θα πρέπει να είναι πρόσφορο να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του μαθητή. Η προσφορότητα κρίνεται από τον τόπο, χρόνο, το είδος του γεγονότος, από τον τρίτο ή τους τρίτους ενώπιον των οποίων διαδίδεται (γενικά από τις περιστάσεις).⁵⁰ Δεν έχει καμία σημασία αν το γεγονός είναι αληθινό ή ψευδές.

Ως υπόληψη νοείται η εκτίμηση, η καλή φήμη, η ευμενής εντύπωση από το κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου για την κοινωνική του παράσταση.⁵¹ Για ένα μαθητή ειδικότερα ως υπόληψη νοείται η καλή εντύπωση που έχουν γιαυτόν οι καθηγητές και οι συμμαθητές του στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος. Προσβολή δε της υπόληψης υπάρχει, όταν στην κοινωνική παρουσίαση του μαθητή, προστίθενται πληροφορίες για κάποιο γεγονός που αλλοιώνει και μεταβάλλει προς το χειρότερο την εικόνα της προσωπικότητάς του.⁵²

Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί πως το μειωτικό της τιμής γεγονός πρέπει να αφορά τον ίδιο το μαθητή και όχι κάποιον άλλον π.χ. τον γονιό του.

---

⁵⁰ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, ό.π., άρθρο 362.

⁵¹ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, ό.π.

⁵² Βλ. Δ. Σπινέλη, , Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποιναι αυτού προσβολαί, 1976, σελ. 409.

2.2.5. Συκοφαντική δυσφήμιση (άρθρο 363 Π.Κ.)⁵³

Στη περίπτωση εκείνη κατά την οποία το γεγονός που ισχυρίζεται ή διαδίδει ο καθηγητής είναι ψευδές και αυτός γνωρίζει ότι είναι ψευδές, τότε, διαπράττει το έγκλημα της συκοφαντικής δυσφήμισης, το οποίο συνιστά διακεκριμένη περίπτωση της δυσφήμισης και για το λόγο αυτό επισύρει βαρύτερη ποινή.

Έτσι όταν λ.χ. ενώπιον του Συλλόγου, ο καθηγητής ισχυρίζεται ότι κάποιος μαθητής αφαίρεσε το απουσιολόγιο της τάξης, γεγονός το οποίο είναι ψευδές, και αυτός γνωρίζει ότι το γεγονός δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια, τότε έχει εφαρμογή η διάταξη του άρθρου 363 Π.Κ.

Για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης της συκοφαντικής δυσφήμισης απαιτούνται όλα τα στοιχεία τα οποία συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση της απλής δυσφήμισης, με έναν επιπλέον όρο, την αναλήθεια του γεγονότος που ισχυρίζεται ή διαδίδει ο καθηγητής.

---

⁵³ **Άρθρο 363 Π.Κ.** Αν στην περίπτωση του άρθρου 362, το γεγονός είναι ψευδές και ο υπαίτιος γνώριζε ότι αυτό είναι ψευδές τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Μαζί με τη φυλάκιση μπορεί να επιβληθεί και χρηματική ποινή. Μπορεί επίσης να επιβληθεί και στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 6.

2.3. Τελικό άδικο

Η αρχικά άδικη πράξη της προσβολής της τιμής, που πραγματώνει ένας καθηγητής, δικαιολογείται και κρίνεται ως τελικά μη άδικη πράξη όταν συντρέχει κάποιος από τους γενικούς ή ειδικούς λόγους άρσης του αδικού.

2.3.1. Γενικοί λόγοι άρσης του αδικού χαρακτήρα της προσβολής της τιμής

Οι γενικοί λόγοι άρσης του αδικού χαρακτήρα είναι ασφαλώς νοητοί στις περιπτώσεις της προσβολής της τιμής μαθητών από εκπαιδευτικούς. Ως πιθανότεροι από τους γενικούς λόγους, για τη δικαιολόγηση της προσβολής της τιμής, εμφανίζονται, στα πλαίσια της εκπαίδευσης, η ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος και η άμυνα.

α'. Ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος (άρθρο 20 Π.Κ.)

Όταν η καταφρονητική εκδήλωση του καθηγητή σε βάρος μαθητή συνιστά εκτέλεση νόμιμου καθήκοντος ή άσκηση νόμιμης εξουσίας, η άρση του αδικού χαρακτήρα της πράξης ρυθμίζεται με το άρθρο 20 Π.Κ.,⁵⁴ το οποίο αποτελεί έναν από τους γενικούς λόγους άρσης του αδικού. Όποιος είναι υποχρεωμένος από την έννομη τάξη να επιχειρήσει ορισμένες πράξεις, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι, εκπληρώνοντας το καθήκον αυτό, τελεί αξιόποινη πράξη.⁵⁵ Για την εφαρμογή του άρθρου 20 Π.Κ. θα πρέπει η συμπεριφορά του καθηγητή να συνιστά *αντικειμενικά* ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που

⁵⁴ **Άρθρο 20 Π.Κ.** Εκτός από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στον Ποινικό Κώδικα (άρθρα 21, 22, 25, 304 παρ. 4 και 5, 308 παρ. 2, 367, 371 παρ. 4), ο άδικος χαρακτήρας της πράξης αποκλείεται και όταν η πράξη αυτή αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο.

⁵⁵ Βλ. Τηλ. Φιλιππίδη. Η προστασία των δεδικοιολογημένων συμφερόντων επί των εγκλημάτων κατά της τιμής, σελ. 262.

επιβάλλεται από το νόμο και όχι καθήκον κατά την υποκειμενική κρίση ή τις προσωπικές του παραστάσεις. Δεν συνιστά επομένως νόμιμο καθήκον ό,τι θεωρεί ως καθήκον ο καθηγητής, αλλά μόνο αυτό που πράγματι αναγνωρίζεται ή επιβάλλεται από τον νόμο.

Θέματα διαγωγής των μαθητών και πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται σ' αυτούς ρυθμίζονται από τα άρθρα 26, 27 και 28 του Π.Δ. 104/79, ΦΕΚ 23/Α/7-2-1979, από τα άρθρα 30 και 31 του Π.Δ. 294/1979, ΦΕΚ 87/Α/28-4-1979, καθώς επίσης και από Υπουργικές Αποφάσεις, οι οποίες εκδόθηκαν κατ' εξουσιοδότηση του νόμου - πλαισίου 1566/1985, (ΦΕΚ 167/30-9-1985/Α) «για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης»,⁵⁶ που κυρίως συγκεντρώνει τις ειδικές ρυθμίσεις στις οποίες υπάγονται οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ενδεικτικά αναφέρονται η υπ' αριθμ. 44512/Γ2 ΦΕΚ 554/2-5-2002 Υπουργική απόφαση του ΕΠΘ που αφορά στην διαγωγή των μαθητών των ΤΕΕ και υπ' αριθμ η. 80033/Γ2/4-8-2006 Υ.Α., η οποία αναφέρεται μεταξύ άλλων και στη διαγωγή των μαθητών των Επαγγελματικών Λυκείων.

Από τη μελέτη τόσο των Π.Δ., όσο και των Υ.Α. προκύπτουν τα εξής: Οι μαθητές έχουν την υποχρέωση να επιδεικνύουν την προσήκουσα συμπεριφορά και διαγωγή σε όλες τις σχετικές τους δραστηριότητες. Όσοι αμελούν τις υποχρεώσεις τους και παρεκκλίνουν από την προσήκουσα διαγωγή αντιμετωπίζουν κυρώσεις. Οι ίδιες οι Υ.Α. προσδιορίζουν εννοιολογικά την προσήκουσα διαγωγή των μαθητών, που αποτελεί υποχρέωσή τους, ως την έμπρακτη συμμόρφωσή τους προς τους κανόνες που διέπουν τη σχολική ζωή και προς τις ηθικές αξίες του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο διαβιούν. Βεβαίως δεν υπάρχει αμφιβολία ως προς τους κανόνες που διέπουν τη σχολική ζωή, καθώς αυτοί προκύπτουν από το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο,

---

⁵⁶ όπως τροποποιήθηκε με το ν.1824/1988 που αφορά στη Ρύθμιση θεμάτων εκπαιδευτικών, (ΦΕΚ 296/30-12-1988/Α).

ωστόσο είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί η έννοια των ηθικών αξιών του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Οι ηθικές αξίες μπορούν να προσδιοριστούν και να γίνουν αντιληπτές υπό το πρίσμα των χρηστών ηθών, στα οποία γίνεται αναφορά και στο Σύνταγμα.⁵⁷

Όσον αφορά στα χρηστά ήθη, η έννοιά τους⁵⁸ είναι εμπειρικά προσδιορίσιμη, όχι ασφαλώς με βάση την υποκειμενική αντίληψη του δικαστή γι' αυτά, αλλά με τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις. Δεν μπορεί να προσδιοριστεί με βάση κάποιον προϋπάρχοντα κώδικα ηθικών αξιών, όπως π.χ. οι περί ηθικής αντιλήψεις της εκκλησίας ή οι σχετικές διδασκαλίες της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, ενόψει του ότι κατά τεκμήριο τις ασπάζονται οι περισσότεροι Έλληνες. Αν ο συντακτικός νομοθέτης ήθελε να υιοθετήσει ένα τέτοιο κώδικα ηθικών αξιών θα μπορούσε να το πράξει ευθέως και ρητά, κάτι που βέβαια δεν συνέβη. Καθώς δεν υπάρχει μία ενιαία έννοια για τα χρηστά ήθη, αυτή διαμορφώνεται και μεταβάλλεται αντικειμενικά με αναφορά στις αντιλήψεις που επικρατούν σε ορισμένο χρονικό πλαίσιο γενικά στην κοινωνία ή ειδικά σε κάθε χωριστό συναλλακτικό κλάδο και σε συνάρτηση με τις περιστάσεις. Έτσι χρηστά ήθη συνιστούν οι επιταγές της επικρατούσας κοινωνικής και συναλλακτικής ηθικής και οι θεμελιώδεις ηθικές και οικονομικές αντιλήψεις του μέσης ηθικής κοινωνικού ανθρώπου.⁵⁹

Η έμπρακτη συμμόρφωση των μαθητών προς τις ηθικές αξίες του κοινωνικού περιβάλλοντος σημαίνει, σύμφωνα με τα παραπάνω, συμμόρφωση στις επιταγές της επικρατούσας κοινωνικής ηθικής και στις θεμελιώδεις ηθικές αντιλήψεις του μέσης ηθικής κοινωνικού ανθρώπου.

---

⁵⁷ Βλ. άρθρο 5 παρ. 1 Συντ.

⁵⁸ Βλ. Κ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σελ 180-181.

⁵⁹ Βλ. ΑΠ 717/1985, ΤοΣ 1986, σελ. 682. Βλ. όμως και Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ.185, ο οποίος υποστηρίζει πως «ο όρος χρηστά ήθη υποδηλώνει μόνον κανόνες δημοσίας τάξεως του θετικού δικαίου». Έτσι «ο επίμαχος όρος έχει σαφές περιεχόμενο, σταθερό σημείο αναφοράς του οποίου αποτελεί η ρητά εκφρασμένη σε διάφορες ρυθμίσεις νομοθετική βούληση».

Τίθεται βέβαια το ερώτημα ποιος είναι ο μέσης ηθικής κοινωνικός άνθρωπος. Υποστηρίζεται η άποψη⁶⁰ πως το ασφαλέστερο κριτήριο για τη διάγνωση των αντιλήψεων του μέσου κοινωνικού ανθρώπου θα μπορούσε να θεωρηθεί πως απορρέει από τις αξιολογικές παραστάσεις του νομοθέτη, οι οποίες συνάγονται από τους δικαίους θεσμούς. Και αυτό γιατί ο νομοθέτης ο οποίος νομιμοποιείται δημοκρατικά, θεωρητικά τουλάχιστον, εκφράζει με τον πιο οργανωμένο τρόπο τη συγκεκριμένη κοινωνία και τις αντιλήψεις που επικρατούν σε αυτή. Ωστόσο σε πολλές περιπτώσεις ο νομοθέτης χαράσσει απλώς ένα γενικό πλαίσιο χωρίς να προσδιορίζει ακριβώς την έννοια των ηθικών αξιών του κοινωνικού περιβάλλοντος, αναθέτοντας έτσι την κρίση στα διάφορα όργανα.

Στο πλαίσιο του σχολείου, οι ηθικές αντιλήψεις του μέσης ηθικής κοινωνικού ανθρώπου θα πρέπει να διαμορφώνονται αντικειμενικά από τις αντιλήψεις που επικρατούν, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, στον κλάδο των εκπαιδευτικών και όχι να προσδιορίζονται από την άποψη ενός προσώπου λ.χ. του διευθυντή του σχολείου επειδή αυτός είναι όργανο της διοίκησης του σχολείου. Φαίνεται ορθότερο να δεχθούμε, πως ως κριτήριο για τη διάγνωση των αντιλήψεων αυτών, πρέπει να χρησιμοποιείται η συνισταμένη των απόψεων των συλλογικών οργάνων του σχολείου (σύλλογο καθηγητών, σύλλογο γονέων και κηδεμόνων και εκπροσώπων των μαθητών), στα οποία ο νομοθέτης αναθέτει την κρίση.

Σε κάθε περίπτωση πάντως η επίκληση των χρηστών ηθών δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πρόσχημα για την άνωθεν επιβολή συγκεκριμένων προτύπων κοινωνικής συμπεριφοράς που οδηγούν στην ισοπέδωση της προσωπικότητας του κάθε ατόμου. Η άσκηση του δικαιώματος με αυτόν τον τρόπο, η οποία είναι μεν νομότυπη αλλά υπερβολική και για το λόγο αυτό αποδοκιμάζεται από την έννομη τάξη, συνιστά κατάχρηση δικαιώματος και

---

⁶⁰ Βλ. Π. Λαδά, Η ακυρότης της δικαιοπραξίας λόγω αντιθέσεως εις τα χρηστά ήθη, 1979, σελ. 51.

απαγορεύεται από τη διάταξη του άρθρου 25 παρ. 3 του Συντάγματος. Έτσι οι αποκλίνουσες συμπεριφορές, εφόσον παραμένουν στην ιδιωτική-ατομική σφαίρα και δεν προσλαμβάνουν οποιαδήποτε ευρύτερη, δημόσια σημασία, δεν μπορούν να αξιολογηθούν υπό το πρίσμα των χρηστών ηθών, ούτε βέβαια να αποτελέσουν αντικείμενο νομοθετικών περιορισμών.⁶¹

Κάθε παρέκκλιση από την προσήκουσα διαγωγή, που εκδηλώνεται με υπαίτια πράξη ή παράλειψη, αποτελεί αντικείμενο παιδαγωγικού ελέγχου και αντιμετωπίζεται με την επιβολή κυρώσεων.

Οι κυρώσεις επιβάλλονται ανάλογα με τον βαθμό παρέκκλισης και εκτείνονται από την παρατήρηση και επίπληξη έως την αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος.⁶² Ειδικότερα ορίζεται ότι διαγωγή των μαθητών συνιστά η συμπεριφορά αυτών, η οποία εκδηλώνεται καθοιονδήποτε τρόπο, με πράξεις ή παραλείψεις, εντός ή εκτός του σχολείου.

αα) Χαρακτηρισμοί που αφορούν τη διαγωγή

Στα παραπάνω αναφερόμενα Π.Δ. και τις Υ.Α. προβλέπεται επί πλέον ο χαρακτηρισμός της διαγωγής και οι κυρώσεις για παρεκκλίνουσα από την προσήκουσα συμπεριφορά.⁶³

Η διαγωγή κάθε μαθητή χαρακτηρίζεται «κοσμιότατη», «κοσμία» ή «επίμεμπτη», ανάλογα με τα συνιστώσα αυτήν χαρακτηριστικά κατά τις κατωτέρω διακρίσεις:

ι. «Κοσμιότατη» χαρακτηρίζεται η διαγωγή του μαθητή, όταν αυτός τηρεί απόλυτα την προσήκουσα διαγωγή.

⁶¹ . Κ. Χρυσόγονο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σελ 181.

⁶² Βλ. Π. Πουλή, Δίκαιο της Εκπαίδευσης, 1999, σελ. 205, Β. Σκουρή, Ειδ. Διοικητικό Δίκαιο- Δίκαιο της παιδείας, 1995, σελ. 96-97.

⁶³ Βλ. ακόμη Υ.Α. του Υπουργείου ΕΠΘ Γ2/6563/21-11-96.

- ii. «Κοσμία» χαρακτηρίζεται η διαγωγή του μαθητή, όταν αυτός τηρεί μεν κατά κανόνα την προσήκουσα διαγωγή, όχι όμως και χωρίς παρεκκλίσεις.
- iii. «Επίμεμπτη» χαρακτηρίζεται η διαγωγή του μαθητή, όταν αυτός παρεκκλίνει από την προσήκουσα διαγωγή, σε βαθμό ανεπίτρεπτο, αλλά η παρέκκλιση αυτή κρίνεται επιδεκτική παιδαγωγικής επανόρθωσης εντός του ίδιου του σχολικού περιβάλλοντος.

Όταν ο μαθητής παρεκκλίνει από την προσήκουσα διαγωγή, σε βαθμό ώστε η παρέκκλιση αυτή να δημιουργεί παιδαγωγικό πρόβλημα που υπερβαίνει τις επανορθωτικές δυνατότητες του σχολείου στο οποίο φοιτά ο μαθητής, ο μαθητής αυτός υποχρεώνεται σε αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος, για να του δοθεί η ευχέρεια βελτίωσης της διαγωγής του στα πλαίσια των νέων σχολικών συνθηκών.

Η διαγωγή περιλαμβάνεται μεταξύ των στοιχείων της σχολικής κατάστασης των μαθητών που φοιτούν κάθε σχολικό έτος και ελέγχεται, χαρακτηρίζεται και καταχωρείται στα οικεία βιβλία.

Ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του μαθητή ως «κοσμιότατης», «κοσμίας» ή «επίμεμπτης», ενεργείται κατά τη λήξη του διδακτικού έτους με ειδική πράξη του συλλόγου των διδασκόντων, που αποφαινεται κατά πλειοψηφία με βάση την εντός και εκτός του σχολείου συμπεριφορά αυτού και τα τυχόν στα οικεία βιβλία καταχωρηθέντα στοιχεία κυρώσεων ή ηθικών αμοιβών κατά την κρίση των διδασκόντων.

Η «εκτός του σχολείου συμπεριφορά», κατάλοιπο ίσως του παρελθόντος, γίνεται περισσότερο κατανοητή σε μικρές κοινωνίες (χωριά κ.λ.π.), όπου δεν είναι σπάνιες οι συναντήσεις μαθητών-καθηγητών και έξω από το σχολείο, όχι όμως και στις πόλεις, όπου οι καθηγητές δεν είναι σε θέση να έχουν πληροφόρηση για τη συμπεριφορά των μαθητών έξω από το σχολείο. Μόνο σε

εξαιρετικές περιπτώσεις θα μπορούσε να συμβεί, όταν λ.χ. ένας μαθητής καταδικαστεί για κάποιο έγκλημα που διέπραξε και το πληροφορηθεί ο σύλλογος διδασκόντων. Η καταδίκη του μπορεί να κριθεί ως αρνητική «εκτός του σχολείου συμπεριφορά» και να επηρεάσει το χαρακτηρισμό της διαγωγής του.

Βέβαια για τον χαρακτηρισμό της διαγωγής του μαθητή ως κοσμίας ή επίμεμπτης, η πράξη του συλλόγου των διδασκόντων πρέπει να είναι επαρκώς αιτιολογημένη.⁶⁴

Άλλωστε και κατά το άρθρο 39§4 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α., στις ειδικές αρμοδιότητες του συλλόγου των διδασκόντων ανήκει η επιβολή ποινών στους μαθητές και ο χαρακτηρισμός της διαγωγής τους.

Από τα δεδομένα αυτά προκύπτουν τα εξής:

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του μαθητή ως «κοσμίας» ή «επίμεμπτης», ο οποίος εγγράφεται στο βιβλίο πράξεων του συλλόγου των διδασκόντων κάθε σχολείου και υπογράφεται από τους καθηγητές, αντικειμενικά συνιστά εξύβριση, αφού πρόκειται για αξιολογικές κρίσεις και χαρακτηρισμούς με τους οποίους μειώνεται η ηθικοκοινωνική αξία του μαθητή.

Οι εξυβρίσεις όμως αυτές δεν συνιστούν και τελικά άδικες πράξεις, καθώς πραγματοποιούνται στα πλαίσια άσκησης νομίμων καθηκόντων των εκπαιδευτικών. Από τη στάθμιση των εννόμων αγαθών, δηλαδή της εκπλήρωσης καθήκοντος του καθηγητή και τιμής του μαθητή, προκύπτει η υπεροχή του πρώτου.

---

⁶⁴ Βλ. επίσης την Υπουργική Απόφαση του ΕΠΘ Γ2/1504/15-5-1984, όπου σημειώνεται ότι για το χαρακτηρισμό της διαγωγής ως κοσμίας ή επίμεμπτης απαιτείται πλήρως θεμελιωμένη αιτιολογία του ΣΔ, ώστε να είναι αμάχητη σε κάθε περίπτωση (προσφυγή στο Συμβούλιο Επικρατείας κ.λ.π.).

Οι μοναδικοί περιορισμοί οι οποίοι υπάρχουν είναι οι εξής:

- i. Ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του μαθητή, ως δεδομένο καθαρά παιδαγωγικού χαρακτήρα, αποτελεί στοιχείο σχολικής αποκλειστικά χρήσης και
- ii. Δεν επιτρέπεται τροποποίηση της διαγωγής του μαθητή από το σύλλογο των διδασκόντων μετά από την με οποιοδήποτε τρόπο οριστική έξοδο του μαθητή από το σχολείο.

Συνοψίζοντας λοιπόν, ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του μαθητή, ως κοσμίας ή επίμεμπτης δεν συνιστά τελικά άδικη πράξη του καθηγητή, αφού παρόλο που μειώνει κοινωνικά τον μαθητή, δικαιολογείται στα πλαίσια της άσκησης των καθηκόντων του.

Ωστόσο, καθώς ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του μαθητή, ως δεδομένο καθαρά παιδαγωγικού χαρακτήρα, αποτελεί στοιχείο σχολικής αποκλειστικά χρήσης, δεν γίνεται κατανοητό γιατί θα πρέπει να αναγράφεται και στα απολυτήρια των μαθητών, οπότε το βλέπουν και άλλοι. Είναι λογική η αναγραφή στους ελέγχους ώστε να γνωρίζουν οι καθηγητές των επομένων τάξεων καθώς και οι καθηγητές άλλου σχολείου, στο οποίο πιθανόν να μεταγραφεί ένας μαθητής, τη συμπεριφορά και τη διαγωγή του και να τον αντιμετωπίζουν αναλόγως, (χωρίς και αυτό το μέτρο να θεωρείται απαραίτητο, καθώς για κάθε μαθητή τηρείται στο σχολείο η ατομική του καρτέλα η οποία περιλαμβάνει όλα αυτά τα στοιχεία και έχουν πρόσβαση σ' αυτήν όλοι οι καθηγητές, σε περίπτωση δε μεταγραφής του μαθητή η ατομική του καρτέλα αποστέλλεται στο σχολείο στο οποίο αυτός μεταγράφεται). Η αναγραφή όμως της διαγωγής, ειδικότερα όταν αυτή είναι αρνητική, στα απολυτήρια, ξεφεύγει από το σκοπό του νομοθέτη, είναι αντίθετη στο γράμμα και στο πνεύμα του νόμου ως στοιχείο αποκλειστικά σχολικής χρήσης και ακολουθεί το μαθητή σε όλη του τη ζωή. Με δεδομένη μάλιστα την απαγόρευση της τροποποίησης της διαγωγής του μαθητή από το σύλλογο των διδασκόντων μετά από την με

οποιοδήποτε τρόπο οριστική έξοδο του μαθητή από το σχολείο, αν κάποιος μαθητής κατά την εφηβική του ηλικία επέδειξε παρέκκλιση από την προσήκουσα διαγωγή, αυτό θα τον χαρακτηρίζει συνεχώς και θα του δημιουργεί προβλήματα ακόμη και στην εύρεση εργασίας, καθώς ο εκάστοτε εργοδότης είναι λογικό να μην επιλέγει άτομα με διαγωγή «κοσμία», ενώ παράλληλα δημιουργούνται προβλήματα και για την πρόσληψή του στον δημόσιο τομέα. Έτσι το άτομο τίθεται σε υποδεέστερη θέση σε σχέση με τα άλλα άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντος και δεν είναι ισότιμο με αυτά. Πολύ δε περισσότερο που αφορά ανήλικα άτομα ή άτομα πολύ νεαρής ηλικίας. Ένα δεδομένο καθαρά παιδαγωγικού χαρακτήρα διαδραματίζει το ρόλο ποινικού μητρώου και μάλιστα χωρίς να έχει υπάρξει ποινική δίωξη. Στερείται λοιπόν, με αυτόν τον τρόπο, κάποιος τη δυνατότητα ίσων ευκαιριών στην εργασία, γεγονός το οποίο είναι αντίθετο στις διατάξεις του άρθρου 5 παρ.1 του Συντάγματος που αφορά στο δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας. Επίσης είναι αντίθετο και στις διατάξεις του άρθρου 22 παρ. 1 του Συντάγματος που αφορά στο δικαίωμα της εργασίας που προστατεύεται από το Κράτος, το οποίο μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η κατάργηση της αναγραφής της διαγωγής του μαθητή στα απολυτήρια καθώς, είναι αντίθετη στο γράμμα και στο πνεύμα του νόμου, ως αντικείμενο σχολικής αποκλειστικά χρήσης και θέτει το άτομο σε υποδεέστερη θέση σε σχέση με τα άλλα άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντος.

αβ) Ωριαία απομάκρυνση

Πολύ συχνά απασχολεί τους εκπαιδευτικούς το θέμα της «ωριαίας απομάκρυνσης» του μαθητή από την τάξη. Πρόκειται για την περίπτωση εκείνη

κατά την οποία ο καθηγητής, προκειμένου να διατηρήσει την τάξη και την πειθαρχία μέσα σε μια αίθουσα διδασκαλίας, αποβάλλει από την αίθουσα τον μαθητή εκείνο, ο οποίος δημιουργεί προβλήματα και παρεμποδίζει την διαδικασία διεξαγωγής του μαθήματος. Η κύρωση της «ωριαίας απομάκρυνσης» από την αίθουσα διδασκαλίας προβλέπεται από το άρθρο 27 του Π.Δ 104/1979, ΦΕΚ 23/Α/7-2-1979⁶⁵ και επιβάλλεται όταν η απλή παρατήρηση ή η επίπληξη δεν είναι αρκετές για να συνενώσουν τον μαθητή. Η «ωριαία απομάκρυνση» εγγράφεται στο ειδικό βιβλίο κυρώσεων του σχολείου, κατόπιν ενυπόγραφου σημειώματος προς το Διευθυντή του επιβάλλοντος την κύρωση οργάνου, καταχωρίζεται στο Ατομικό Δελτίο του τιμωρηθέντος μαθητή (28§2γ' του Π.Δ. 104/1979)⁶⁶ και σημειώνεται στο απουσιολόγιο της τάξης στην οποία φοιτά ο μαθητής. Η «ωριαία απομάκρυνση» συνιστά, ασφαλώς, εξύβριση του μαθητή, καθώς αυτός αποπέμπεται από την αίθουσα διδασκαλίας υπό το βλέμμα των συνομηλίκων συμμαθητών του, παραμένει δε εκτός της αίθουσας καθ' όλη τη διάρκεια του μαθήματος και έτσι, με τον τρόπο αυτό, μειώνεται η κοινωνική του παράσταση. Ο καθηγητής όμως πρέπει να διατηρήσει την απρόσκοπτη διαδικασία της διδασκαλίας και τη μετάδοση γνώσεων στους υπόλοιπους μαθητές, οι οποίοι πράγματι ενδιαφέρονται να τις αποκτήσουν, (τα οποία άλλωστε συνιστούν και την ουσία του εκπαιδευτικού του έργου και αποτελούν νόμιμα καθήκοντά του). Οι εκδηλώσεις λοιπόν αυτές, οι οποίες μειώνουν την τιμή του μαθητή, δεν συνιστούν τελικά άδικες πράξεις. Θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειώσουμε πως η παρατήρηση (σύσταση), η οποία αποσκοπεί στην προειδοποίηση του μαθητή, ότι άλλη παρέκκλισή του είναι δυνατόν να επισύρει βαρύτερη κύρωση, κρίνεται ως η ελαφρότερη των κυρώσεων και δεν καταχωρίζεται στα οικεία βιβλία του Σχολείου (άρθρο 28§2α' του Π.Δ 104/1979). Ακολουθεί ως κύρωση η επίπληξη, η οποία καταχωρίζεται

⁶⁵ Βλ. ακόμη άρθρο 30 του Π.Δ. 294/1979, ΦΕΚ 87/Α/28-4-1979 και Υ.Α. του ΕΠΘ Γ2/6563/21-11-96. Οι λοιπές κυρώσεις είναι η παρατήρηση, η επίπληξη, η αποβολή του μαθητή μέχρι τρεις (3) ημέρες, η αποβολή του μαθητή μέχρι πέντε (5) ημέρες και η αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, ανάλογα με το παράπτωμά του.

⁶⁶ Βλ. για το Βιβλίο Επιβολής Κυρώσεων και Υ.Α. Γ/4790/31-7-69 του ΕΠΘ, με τη σημείωση ότι καταργείται το Ποινολόγιο.

στο βιβλίο επιβολής κυρώσεων του Σχολείου, εφόσον έτσι κρίνει το όργανο που την επιβάλλει (άρθρο 28§2β' του Π.Δ 104/1979). Η κύρωση, η οποία επιλέγεται, θα πρέπει να είναι ανάλογη του παραπτώματος του μαθητή, χωρίς, όμως, να υπάρχει πρόβλεψη ποιά είναι τα παραπτώματα με τις αντίστοιχες κυρώσεις (ούτε ενδεικτικά αναφέρονται, ώστε ο προσδιορισμός τους αφήνεται στην ευχέρεια του εκπαιδευτικού). Ωστόσο, με βάση τις αρχές της αναγκαιότητας και αναλογικότητας, η διάταξη του 20 Π.Κ. δεν εφαρμόζεται, αν ο καθηγητής μπορούσε εξ ίσου αποτελεσματικά να προστατεύσει την απρόσκοπτη διαδικασία της μάθησης με άλλον τρόπο λ.χ. με παρατήρηση ή επίπληξη του μαθητή που θορυβούσε (τα οποία είναι ηπιότερα μέσα), αλλά αντί αυτών επέλεξε την ωριαία απομάκρυνσή του, μη τηρώντας έτσι την αναλογία κύρωσης-παραπτώματος.

β'. Άμυνα (άρθρο 22 Π.Κ.)

Το θέμα της άμυνας στα πλαίσια των εγκλημάτων κατά της τιμής τίθεται όταν ο καθηγητής δέχεται κάποια επίθεση, λ.χ. σωματική βλάβη, προσβολή της τιμής του (κάποιος μαθητής κρεμάει χαρτί με μειωτική απεικόνιση) και εκείνος κατηγορεί συγκεκριμένο μαθητή ή τον εξυβρίζει.

Για να είναι νόμιμη άμυνα του καθηγητή θα πρέπει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν στο κεφάλαιο των σωματικών βλαβών.⁶⁷

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί πως το στοιχείο της δικαιολόγησης της προσβολής της τιμής που πραγματώνει ο καθηγητής, όταν αυτή γίνεται για την υπεράσπιση έννομου αγαθού του που προσβάλλεται, κατά κανόνα, δεν

---

⁶⁷ Βλ. σελ. 65 επ. του παρόντος.

συντρέχει, καθώς δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό πως εξυβρίζοντας κάποιον υπερασπίζεσαι το έννομο αγαθό σου που προσβάλλεται.

Έτσι η εφαρμογή της άμυνας με προσβολή της τιμής είναι ελάχιστη. Θα μπορούσε να γίνει νοητή μόνο κατ' εξαίρεση, όταν λ.χ. ο καθηγητής, προς υπεράσπιση εννόμου αγαθού του το οποίο προσβάλλεται (ο μαθητής ισχυρίζεται ότι χειροδίκησε σε βάρος του), αποκαλέσει το μαθητή «ψεύτη» ενώπιον τρίτων, συμμαθητών ή καθηγητών, μειώνοντας έτσι την κοινωνική του παράσταση, καθώς με τον τρόπο αυτό ανακόπτει την άδικη συμπεριφορά του μαθητή.

Βέβαια, η απλή ανταπόδοση ύβρεων εκ μέρους του καθηγητή δε συνεπάγεται συμψηφισμό και επομένως άρση του αδικού.

γ'. Η συναίνεση του παθόντος

Η συναίνεση του παθόντος - μαθητή μας απασχολεί μόνο στο βαθμό που πρέπει να επισημάνουμε τα εξής:

i. Όποιος μαθητής εξυβρίζει τον εαυτό του δεν δίνει την συναίνεση του και σε καθηγητή να τον εξυβρίσει.⁶⁸ Έτσι με το να πει ένας μαθητής στον καθηγητή του «τι βλακείες είναι αυτές που έγραψα στο διαγώνισμα», δεν δίνει τη συναίνεσή του στον καθηγητή να τον αποκαλέσει «βλάκα».

ii. Ακόμη δε στην προσβολή με ομαδικό χαρακτηρισμό (συλλογική εξύβριση), η συναίνεση ενός μέλους της ομάδας, η συναίνεση δηλαδή ενός μόνο μαθητή, δεν αρκεί για να αρθεί το άδικο, καθώς το έννομο αγαθό της τιμής είναι ένα

---

⁶⁸ Βλ. Ι. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 112-113, Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 3000.

ατομικό έννομο αγαθό και επομένως φορέας του είναι ο κάθε μαθητής ξεχωριστά. Άλλωστε για να υπάρχει συλλογική εξύβριση θα πρέπει ο προσβλητικός χαρακτηρισμός να μπορεί να εξατομικεύεται σε κάθε μέλος της ομάδας, το οποίο έχει τη δυνατότητα να συναινεί στην προσβολή.

2.3.2. Η εφαρμογή του άρθρου 366 Π.Κ.⁶⁹ – Αλήθεια γεγονότος

Όταν ο καθηγητής ισχυρίζεται ή διαδίδει ενώπιον τρίτου ένα γεγονός που θίγει την τιμή ή την υπόληψη μαθητή, ισχυρίζεται λ.χ. ενώπιον του Συλλόγου των καθηγητών ότι είδε μαθητή να αλλοιώνει την βαθμολογία, το γεγονός όμως αυτό είναι αληθινό, τότε αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της δυσφήμισης που διαπράττει και η πράξη του μένει ατιμώρητη.⁷⁰ Η άποψη⁷¹ η οποία υποστηρίζει πως η αλήθεια του γεγονότος αποτελεί αρνητικό εξωτερικό όρο του αξιόποινου δε φαίνεται πειστική, καθώς δε βρίσκεται «έξω» από την πράξη, αντίθετα τη χαρακτηρίζει, αφού η ίδια αποτελεί στοιχείο της εγκληματικής συμπεριφοράς.⁷²

Ζήτημα δημιουργείται αν επιτρέπεται η απόδειξη της αλήθειας και στην περίπτωση της εξύβρισης, καθώς στο άρθρο 366 Π.Κ. γίνεται ρητή αναφορά μόνο στο έγκλημα της δυσφήμισης. Παλαιότερα η κρατούσα άποψη τόσο στη θεωρία όσο και στην νομολογία δεν έκανε αποδεκτή την απόδειξη της αλήθειας.

---

⁶⁹ **Άρθρο 366 Π.Κ.** 1. Αν το γεγονός του άρθρου 362 είναι αληθινό, η πράξη μένει ατιμώρητη. Η απόδειξη όμως της αλήθειας του γεγονότος απαγορεύεται όταν αυτό αφορά αποκλειστικά σχέσεις του οικογενειακού ή του ιδιωτικού βίου που δεν θίγουν το δημόσιο συμφέρον και ο ισχυρισμός ή η διάδοση έγιναν κακόβουλα.

2. Αν στις περιπτώσεις των άρθρων 362, 363, 364 και 365 το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο υπαίτιος είναι πράξη αξιόποινη για την οποία ασκήθηκε ποινική δίωξη, αναστέλλεται η δίκη για τη δυσφήμιση έως το τέλος της ποινικής δίωξης. Θεωρείται αποδεδειγμένο ότι το γεγονός που αφορά η δυσφήμιση είναι αληθινό αν η απόφαση είναι καταδικαστική και ψευδές αν η απόφαση είναι αθωωτική και στηρίζεται στο ότι δεν αποδείχθηκε ότι το πρόσωπο που είχε δυσφημισθεί τέλεσε την αξιόποινη πράξη.

3. Η απόδειξη της αλήθειας του γεγονότος που αφορά τη δυσφήμιση δεν αποκλείει την τιμωρία για εξύβριση, αν από τον τρόπο που εκδηλώθηκε ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η δυσφήμιση προκύπτει σκοπός εξύβρισης.

⁷⁰ Βλ. σχετ. με το άρθρο 366 Ν. Ανδρουλάκη, Το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και η δίκαιη δίκη, ΠoinXp ΝΔ', σελ. 769, Α. Κατσαντώνη, Διατί «μένει ατιμώρητος» κατ' άρθρον 366 παρ. 1 ΠΚ ο δράστης δυσφημίσσεως όταν λέγη αληθή; ΠoinXp ΚΣΤ', σελ. 273, Α. Μαργαρίτη, οι εξωτερικοί όροι του αξιόποινου, σελ.228 επ, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Οι ανεκτές προσβολές της τιμής, Υπερ. 1995, σελ 580, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ 348-349.

⁷¹ Βλ. Γ. Μπέκα, Η διαδοχή συλλογισμών για την κατάφαση ποινικής ευθύνης στα εγκλήματα κατά της τιμής, Υπεράσπιση 1996, σελ. 1255, Δ. Σπινέλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά της τιμής, σελ. 57.

⁷² Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ 348-349.

Σήμερα πλέον, υποστηρίζεται η άποψη, η οποία φαίνεται πως είναι η ορθή, κατά την οποία και στην περίπτωση της εξύβρισης που γίνεται με τον ισχυρισμό γεγονότος μειωτικού της τιμής, θα πρέπει να δεχτούμε αναλογική εφαρμογή του άρθρ. 366 §1 ΠΚ και άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης όταν το γεγονός είναι αληθινό, ώστε ο δράστης, αποδεικνύοντας την αλήθεια, να παραμένει ατιμώρητος. Το επιχείρημα της άποψης αυτής είναι ότι αφού η αλήθεια του γεγονότος οδηγεί σε άρση του αδικού όταν η πράξη γίνεται ενώπιον τρίτου θα πρέπει να αίρεται το άδικο και όταν η πράξη γίνεται μόνο ενώπιον του θύματος.⁷³ Έτσι στο παραπάνω παράδειγμα, όταν ο καθηγητής ισχυριστεί μόνο ενώπιον του μαθητή ότι τον είδε να αλλοιώνει την βαθμολογία και το γεγονός αυτό είναι αληθινό, τότε η εξύβριση παραμένει ατιμώρητη καθώς αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της.

Συμπερασματικά λοιπόν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας τόσο της δυσφήμισης όσο και της εξύβρισης που διαπράττει ένας καθηγητής όταν το μειωτικό της τιμής ή της υπόληψης του μαθητή γεγονός (που ισχυρίζεται αυτός) είναι αληθινό, με βάση τις ρυθμίσεις του άρθρου 366§1 Π.Κ.⁷⁴

Πάντως για να μην τιμωρήσει το δικαστήριο τον κατηγορούμενο-καθηγητή, πρέπει να είναι βέβαιο για την αλήθεια. Ωστόσο απαγορεύεται στον καθηγητή να αποδείξει την αλήθεια του γεγονότος όταν: i. αυτό αφορά αποκλειστικά σχέσεις του οικογενειακού ή του ιδιωτικού του βίου του μαθητή, ii. οι σχέσεις αυτές (του οικογενειακού ή του ιδιωτικού του βίου του μαθητή) δεν θίγουν το δημόσιο συμφέρον και iii. ο ισχυρισμός ή η διάδοση εκ μέρους του έγιναν κακόβουλα (366§1 εδ. β').⁷⁵ Η κακόβουλα συνιστά ένα υποκειμενικό στοιχείο.

---

⁷³ Βλ. Δ. Σπινέλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά της τιμής, σελ. 64, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 332.

⁷⁴ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 364 επ.

⁷⁵ Βλ. για την έννοια των γεγονότων που αφορούν οικογενειακό ή ιδιωτικό βίο και δεν θίγουν το δημόσιο συμφέρον, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 365-366.

Κακόβουλα θεωρείται ότι τελείται μια πράξη όταν πηγάζει από ιδιαίτερα αποδοκιμαστέα ή ταπεινά κίνητρα, όπως μίσος, εκδίκηση, εγωισμό, φιλαργυρία, σαδισμό, ιδιοτέλεια ή χαιρεκακία.⁷⁶

Οι όροι αυτοί πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά.

Και όταν ακόμη συναινεί ο παθών – μαθητής, η απαγόρευση ισχύει, καθώς η διάταξη είναι δημόσιας τάξης⁷⁷ και διότι, διαφορετικά, αυτή θα έχανε το ουσιαστικό της περιεχόμενο, την προστασία δηλαδή του ιδιωτικού βίου.⁷⁸

Για την αποφυγή έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων ο νομοθέτης έχει θεσπίσει την δεύτερη παράγραφο του άρθρου 366 Π.Κ. Η διάταξη της §2 του 366 ισχύει και για το έγκλημα της εξύβρισης, όταν τελείται με ισχυρισμό γεγονότος, παρά την ρητή αναφορά στις περιπτώσεις των άρθρων 362, 363, 364, και 365.⁷⁹

Έτσι στην περίπτωση κατά την οποία έχει ασκηθεί ποινική δίωξη σε μαθητή, εφόσον το γεγονός που ισχυρίζεται ή διαδίδει ο καθηγητής είναι αξιόποινη πράξη, τότε η δίκη του καθηγητή για δυσφήμιση, συκοφαντική δυσφήμιση ή εξύβριση αναστέλλεται υποχρεωτικά μέχρι το τέλος της ποινικής δίωξης του μαθητή. Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί αν ασκηθεί ποινική δίωξη σε μαθητή για αλλοίωση της βαθμολογίας, οπότε η δίκη του καθηγητή που το ισχυρίζεται αναστέλλεται μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα ή αμετάκλητη αθωωτική ή καταδικαστική απόφαση για τον μαθητή.

Αν ο μαθητής καταδικαστεί για την αλλοίωση της βαθμολογίας, το γεγονός τεκμαίρεται αληθινό και ο καθηγητής δεν τιμωρείται για τη δυσφήμιση. Αν αντίθετα ο μαθητής απαλλαγεί και η αθωωτική απόφαση στηρίζεται στο ότι δεν

⁷⁶ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π. , 2006, σελ. 366.

⁷⁷ Βλ. Ι. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 125, Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής, σελ. 62.

⁷⁸ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π, σελ. 366-367.

⁷⁹ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π. , σελ. 368.

αποδείχθηκε ότι αυτός τέλεσε την αξιόποινη πράξη (την αλλοίωση δηλαδή της βαθμολογίας), το γεγονός τεκμαίρεται ψευδές και ο καθηγητής θεωρείται ότι έχει τελέσει την άδικη δυσφήμιση.

Όταν η απόφαση είναι καταδικαστική για τον μαθητή το τεκμήριο είναι αμάχητο και εκδίδεται υποχρεωτικά αθωωτική απόφαση για τον καθηγητή, καθώς το δικαστήριο για να καταλήξει σε καταδικαστική απόφαση πρέπει να είναι βέβαιο ότι τέλεσε ο μαθητής την πράξη. Όταν η απόφαση είναι αθωωτική για τον μαθητή, δεν έχει δημιουργηθεί δικανική πεποίθηση ως προς την αλήθεια του γεγονότος, καθώς το δικαστήριο μπορεί να αθώσει το μαθητή ακόμη και αν υπάρχουν αμφιβολίες για την τέλεση ή μη της πράξης, για τη συνδρομή λόγων που αίρουν το άδικο ή για την πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης και την ενοχή. Στην περίπτωση λοιπόν αθωωτικής απόφασης το τεκμήριο είναι μαχητό και το δικαστήριο που κρίνει υποχρεούται να δεχθεί, μόνο κατ' αρχήν ότι το γεγονός είναι ψευδές, εξηγώντας υποχρεωτικά τυχόν άλλη κατεύθυνση που ακολουθεί.⁸⁰

Ωστόσο και όταν ακόμη το δυσφημιστικό γεγονός είναι αληθινό, δεν αποκλείεται να τιμωρηθεί ο καθηγητής για εξύβριση αν από τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώθηκε ή από τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες τέλεσε την πράξη προκύπτει σκοπός εξύβρισης του μαθητή (έχοντας εφαρμογή το άρθρο 366§3). Για την απόδοση της έννοιας του «σκοπού εξύβρισης» χρησιμοποιούνται σήμερα αντικειμενικοί όροι. Ο «σκοπός εξύβρισης» υπάρχει όταν από τον τρόπο της διάδοσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη, προκύπτει μία αυτοτελής, μειωτική της τιμής αξιολόγηση (εξύβριση), που δεν είναι αναγκαία για την έκφραση του αληθινού γεγονότος.⁸¹ Έτσι όταν ο καθηγητής ισχυρίζεται κάποιο γεγονός, το οποίο είναι αληθινό, αλλά ο τρόπος διάδοσής του μειώνει αντικειμενικά την τιμή του μαθητή λ.χ. ενώπιον τρίτου

⁸⁰ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, 2006, σελ. 369-370.

⁸¹ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ. 3050, Δ. Σπινέλλη, *Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής*, σελ. 67-69, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *ό.π.*, σελ. 371.

συμμαθητή ή άλλου καθηγητή, τότε υπάρχει εξύβριση. Είναι εντελώς διαφορετικό να πει ο καθηγητής ενώπιον του συλλόγου καθηγητών, για κάποιον μαθητή ότι αυτός έγραψε σε τοίχο ή έκλεψε χρήματα από το κυλικείο, γεγονός αληθινό, και άλλο να το πει μπροστά σε γονείς ή συμμαθητές ή στο διάδρομο του σχολείου. Ο τρόπος της εκδήλωσης, δεν είναι αναγκαίος και είναι προφανώς υπερβολικός και δυσανάλογος με το γεγονός και για τον λόγο αυτό συνιστά εξύβριση. Στην περίπτωση αυτή σημασία έχει ότι ο τρόπος, με τον οποίο έγινε η εκδήλωση, δηλώνει αυτοτελώς και αντικειμενικά καταφρόνηση του μαθητή, καθώς ο καθηγητής δεν αρκείται να αναφέρει το αληθινό δυσφημιστικό γεγονός, αλλά και περαιτέρω να μειώσει τον μαθητή.

Αντικειμενικά απαιτείται να πληρούνται όλοι οι όροι της εξύβρισης, δηλαδή να υπάρχει μείωση της τιμής.

Υποκειμενικά απαιτείται δόλος α΄ βαθμού,⁸² επιδίωξη δηλαδή του καθηγητή να μειώσει την τιμή του μαθητή με την πράξη του.

---

⁸² Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδ. Μ. του Π.Κ., άρθρο 366.

2.3.3. Οι ειδικοί λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα των εγκλημάτων κατά της τιμής (άρθρο 367 Π.Κ.)⁸³

Η εξύβριση ή η δυσφήμιση που διαπράττει ο καθηγητής κρίνεται τελικά ως μη άδικη όταν συντρέχουν και οι ειδικοί λόγοι του άρθρου 367 Π.Κ.,⁸⁴ οι οποίοι βεβαίως είναι δυνατόν να εφαρμοστούν και στα πλαίσια της εκπαίδευσης.

Η αρχή στην οποία στηρίζονται οι ειδικοί λόγοι άρσης του αδικού είναι, κατά την κρατούσα άποψη στη θεωρία,⁸⁵ η σύγκρουση και η στάθμιση συμφερόντων. Το συμφέρον της προστασίας της τιμής υποχωρεί μπροστά σε άλλα συμφέροντα με τα οποία έρχεται σε σύγκρουση. Ο νομοθέτης θεωρεί ως θεμιτές τις προσβολές αυτές της τιμής, οι οποίες δεν αποδοκιμάζονται αλλά αντίθετα εξισορροπούνται από την προστασία άλλων συμφερόντων που είτε είναι κοινωνικά ισοδύναμα είτε υπερέχουν. Ως δικαιολογημένο όμως κρίνεται μόνο το απολύτως αναγκαίο μέτρο, για την προάσπιση του συμφέροντος που υπερέχει.⁸⁶

Στο άρθρο 367§1 Π.Κ. οι λόγοι άρσης του άδικου χαρακτήρα της προσβολής της τιμής αναφέρονται ενδεικτικά, όπως προκύπτει από την περίπτωση δ', «σε ανάλογες περιπτώσεις». Πρόκειται για γενική ρήτρα, αφού ο νομοθέτης θέλει να συμπεριλάβει σ' αυτήν όλες τις περιπτώσεις εκείνες που η προσβολή της τιμής

⁸³ **Άρθρο 367 Π.Κ.** 1. Δεν αποτελούν άδικη πράξη: α) οι δυσμενείς κρίσεις για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες β) οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σε έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της, καθώς και γ) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για την διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον ή δ) σε ανάλογες περιπτώσεις.

2. Η προηγούμενη διάταξη δεν εφαρμόζεται: α) όταν οι παραπάνω κρίσεις και εκδηλώσεις περιέχουν τα συστατικά στοιχεία της πράξης του άρθρου 363, καθώς και β) όταν από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη, προκύπτει σκοπός εξύβρισης.

⁸⁴ Η διάταξη δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην συκοφαντική δυσφήμιση, όπως προκύπτει από την δεύτερη παράγραφο του 367 Π.Κ.

⁸⁵ Βλ. Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής, σελ. 79-80, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., 1999, σελ 244, Ν. Χωραφά, Ποινικόν Δίκαιο, τ. α', 1978, σελ. 190 επ.

⁸⁶ Βλ. σχετ. με την εφαρμογή της αρχής της σύγκρουσης και στάθμισης συμφερόντων Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ 375-376.

οφείλεται στην εκπλήρωση καθήκοντος ή την ενάσκηση δικαιώματος ή σε άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον.

Εφαρμόζοντας το άρθρο 20 Π.Κ., αίρεται το άδικο των πράξεων που συνιστούν οι ίδιες ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος, λ.χ. η διόρθωση του γραπτού, η ωριαία απομάκρυνση ή η αποβολή του μαθητή αποτελούν δικαίωμα, καθώς περιγράφονται στο νόμο.⁸⁷ Το άρθρο 367 Π.Κ. προχωρεί ένα βήμα παραπάνω, καθώς περιλαμβάνει τις εκδηλώσεις που αφορούν προσβολές της τιμής και είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση καθήκοντος ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος. Με τη φράση αυτή δεν νοούνται μόνο οι πράξεις οι οποίες συνιστούν εκπλήρωση καθήκοντος ή άσκηση δικαιώματος, αλλά και οι πράξεις οι οποίες συντελούν στη προπαρασκευή και την διασφάλιση της δυνατότητας της ενάσκησης των δικαιωμάτων αυτών. Έτσι οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για την διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος (άρθρο 367 Π.Κ.) είναι έννοιες ευρύτερες από την ενάσκηση δικαιώματος ή την εκπλήρωση καθήκοντος (άρθρο 20 Π.Κ.), διαφορετικά δεν θα υπήρχε και ο λόγος θέσπισης της διάταξης αυτής.⁸⁸ Η εφαρμογή του άρθρου 367 Π.Κ. προϋποθέτει το σκοπό του δράστη να εκπληρώσει καθήκον ή να διαφυλάξει δικαίωμα, η πραγμάτωση του οποίου είναι δυνατή με πολλούς τρόπους, επομένως ενδέχεται να γίνει και με τρόπο που προσβάλλει το έννομο αγαθό της τιμής.

Νόμιμο καθήκον είναι η υποχρέωση ενέργειας ή παράλειψης που επιβάλλεται από το νόμο ή που δεν αντίκειται σ' αυτόν όταν πρόκειται για υποχρέωση που επιβάλλεται από την κοινωνική ηθική.⁸⁹

---

⁸⁷ Βλ. άρθρο 27 του Π.Δ 104/1979, ΦΕΚ 23/Α/7-2-1979, άρθρο 30 του Π.Δ. 294/1979, ΦΕΚ 87/Α/28-4-1979 και Υ.Α. του ΕΠΘ Γ2/6563/21-11-96.

⁸⁸ Βλ. Α. Κατσαντώνη, *Ανεκταί προσβολαί της τιμής κατ' άρθρ. 367 Π.Κ. και ο ακυρωτικός έλεγχος αυτών*, ΠοινΧρ ΚΑ', σελ. 611, Τηλ. Φιλιππίδη, *Η προστασία των δεδικαιολογημένων συμφερόντων επί των εγκλημάτων κατά της τιμής*, σελ. 265-266.

⁸⁹ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, *Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδ. Μ. του Π.Κ., άρθρο 367*. Κατά τη νομολογία των δικαστηρίων μας, νόμιμο είναι το καθήκον που πηγάζει από τον νόμο και παρέχει το

Για την άρση του άδικου χαρακτήρα της προσβολής της τιμής, που πραγματώνει καθηγητής σε βάρος μαθητή έχουν εφαρμογή οι περιπτώσεις β΄, γ΄ και δ΄ του άρθρου 367§1 Π.Κ., δηλαδή: i.οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σε έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της, ii. οι εκδηλώσεις που γίνονται από δικαιολογημένο ενδιαφέρον (για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας, για την διαφύλαξη δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον), καθώς και iii. οι ανάλογες περιπτώσεις. Ειδικότερα:

i.Οι δυσμενείς εκφράσεις που περιέχονται σε έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της

Το άδικο αίρεται όταν οι προσβλητικές εκφράσεις περιέχονται σε έγγραφο δημόσιας αρχής για αντικείμενα που ανάγονται στον κύκλο της υπηρεσίας της. Έτσι όταν λ.χ. ο Διευθυντής του σχολείου σε έγγραφό του προς τον Διευθυντή άλλου σχολείου, στο οποίο πρόκειται να μεταγραφεί ένας μαθητής τον χαρακτηρίζει «αυθάδη», «αγενή» κ.λ.π., προσβάλλει την τιμή του μαθητή, όμως αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης αφού ο χαρακτηρισμός γίνεται σε δημόσιο έγγραφο και για αντικείμενο που ανάγεται στον κύκλο της υπηρεσίας. Αρκεί βέβαια από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις που τελέστηκε η πράξη να μην προκύπτει ότι είχε σκοπό εξύβρισης. Αυτό λ.χ. συμβαίνει όταν ο Διευθυντής χρησιμοποιεί χαρακτηρισμούς ανεπίτρεπτους, ή αντί κλειστής επιστολής, δίνει το έγγραφο χωρίς φάκελο στον επιστάτη του σχολείου να τον μεταφέρει.

δικαίωμα στον φορέα του να ενεργήσει μέσα όμως σε προδιαγεγραμμένα όρια. ΑΠ 552/1996, ΠοινΧρ ΜΖ΄, 225, ΑΠ 1502/1996, ΠοινΧρ ΜΖ΄, 1010.

ii.Οι εκδηλώσεις των καθηγητών που γίνονται από δικαιολογημένο ενδιαφέρον

Καθώς η παιδεία αποτελεί κοινωνικό δικαίωμα συνταγματικά κατοχυρωμένο (άρθρο 16 του Συντάγματος), δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι εκπαιδευτικοί επιτελούν έργο υψηλής κοινωνικής ευθύνης. Στο έργο τους περιλαμβάνεται η διδασκαλία, η εκπαίδευση και η διαπαιδαγώγηση των μαθητών. Η πρόοδος, η οικονομική ανάπτυξη, ο πολιτισμός και η συνοχή της κοινωνίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα της εκπαίδευσης και κατ' επέκταση από τη συμβολή και την προσπάθεια των εκπαιδευτικών. Τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες των εκπαιδευτικών οφείλουν να εναρμονίζονται με τους στόχους αυτούς (αυτά ορίζονται στο άρθρο 36 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α.).

Οι καθηγητές διαπαιδαγωγώντας και εκπαιδεύοντας τους μαθητές σύμφωνα με τους παραπάνω σκοπούς και στόχους της εκπαίδευσης, ενδέχεται να εκδηλωθούν με τρόπο που προσβάλει την τιμή των μαθητών. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα αν συνιστούν τελικά άδικες πράξεις λ.χ. οι αναγραφές φράσεων στο φύλλο του διαγωνίσματος όπως «γράφεις ανακρίβειες», «αντέγραψες» ή «είσαι εντελώς αδιάβαστος»; Ή ακόμη οι φράσεις ή οι λέξεις που απευθύνει ο καθηγητής σε μαθητή όταν τον επιπλήττει, όπως «είσαι αγενής», «ανυπάκουος» κ.λ.π. Κάποιες από αυτές δεν πληρούν απαραίτητα την αντικειμενική υπόσταση της εξύβρισης, όπως λ.χ. η φράση «γράφεις ανακρίβειες» ή η φράση «είσαι εντελώς αδιάβαστος». Άλλες όμως, όπως για παράδειγμα «αντέγραψες» ή «είσαι αγενής», συνιστούν εξύβριση, καθώς με αυτές μειώνεται η κοινωνική παράσταση του μαθητή. Στις περιπτώσεις αυτές, αν και υπάρχει αρχικό άδικο, το άδικο αίρεται, καθώς έτσι εξυπηρετείται ο αντικειμενικός σκοπός της παιδείας, δηλαδή η ενίσχυση του ενδιαφέροντος και της προσπάθειας που καταβάλλει ο μαθητής, η ενδυνάμωση της δημιουργικότητας και των πρωτοβουλιών του, η συνέτιση και εν τέλει η εκπαίδευση και η διαπαιδαγώγησή του.

Τέτοιου είδους καταφρονητική συμπεριφορά του καθηγητή σε βάρος μαθητή, η οποία πραγματοποιείται με σκοπό την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων ή την άσκηση νόμιμης εξουσίας από μέρους του δεν είναι τελικά άδικη πράξη (άρθρο 367§1 γ'). Και από τη θεωρία άλλωστε γίνεται δεκτό πως στον ειδικό αυτό λόγο της άρσης του άδικου χαρακτήρα της προσβολής της τιμής υπάγονται οι δυσμενείς εκδηλώσεις των καθηγητών προς τους μαθητές.⁹⁰

Ωστόσο, η άρση του αδικού γίνεται υπό προϋποθέσεις. Θα πρέπει ο καθηγητής να αιτιολογεί την κρίση του για το γεγονός ότι ο μαθητής «αντέγραψε» ή για το ότι τον αποκάλυψε «αγενή». Επίσης δεν θα πρέπει, κατά την απόδοση της κρίσης ή του χαρακτηρισμού, να υπερβεί το απολύτως αναγκαίο μέτρο, γιατί τότε δεν αίρεται το άδικο. Αν μπορεί με ηπιότερα αλλά εξίσου αποδοτικά μέσα να πετύχει το ίδιο αποτέλεσμα (διαπαιδαγώγηση του μαθητή), αλλά δεν το πράττει, τότε υπερβαίνει το απολύτως αναγκαίο μέτρο και η πράξη του παραμένει άδικη. Αυτό θα κριθεί από τις περιστάσεις. Έτσι είναι διαφορετικό να πει ιδιαιτέρως στον μαθητή ότι αντέγραψε, αιτιολογώντας ταυτόχρονα την κρίση του και εντελώς διαφορετικό και προφανώς μη αναγκαίο και βαρύτερο, να πει το ίδιο πράγμα παρουσία των συμμαθητών του.

Όσον αφορά στις εκδηλώσεις που γίνονται από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον, γίνεται δεκτό ότι το ενδιαφέρον, χάρη του οποίου γίνεται η προσβλητική εκδήλωση μπορεί να είναι του δράστη ή κάποιου τρίτου ή και δημόσιο. Δικαιολογημένο δε είναι το ενδιαφέρον, όταν αποτελεί σκοπό, η επιδίωξη του οποίου δεν αντιτίθεται στο δίκαιο ή στα χρηστά ήθη. Επί πλέον θα

---

⁹⁰ Βλ. Ι. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 120, Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 3058, Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής, σελ. 80, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 378, Τηλ. Φιλιππίδη, Η προστασία των δεδικαιολογημένων συμφερόντων επί των εγκλημάτων κατά της τιμής, σελ. 265, Ν. Χωραφά, Ποινικόν Δίκαιο, τ. α', 1978, σελ. 191.

πρέπει η προσβολή της τιμής να είναι το επιβεβλημένο μέσο για τη διαφύλαξη του συμφέροντος η οποία δεν μπορεί αλλιώς να επιτευχθεί.⁹¹

Από την νομολογία των ποινικών μας δικαστηρίων⁹² έχει γίνει δεκτό ότι συντρέχει περίπτωση δικαιολογημένου ενδιαφέροντος σύμφωνα με το άρθρο 367 Π.Κ., στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία καθηγητής ανακοίνωσε το γραπτό φοιτήτριας που ισχυρίστηκε ότι αδικήθηκε, ενώ αυτός ευνόησε άλλους φοιτητές. Στο γραπτό υπήρχε επισήμανση των σφαλμάτων και συναφή σχόλια όπως «Ανακοινώνουμε το γραπτό αυτό που βαθμολογήθηκε με το βαθμό ένα (1) επιεικώς...από το οποίο προκύπτει η απόλυτη έλλειψη κατανόησης», «Δεν έχει συναίσθηση τι κάνει. Άσχετο απόλυτα», «Απόλυτα απαράδεκτο, δείχνει πλήρη αδυναμία», «Γράφει χωρίς να καταλαβαίνει», «Ακατανόητες σκέψεις», «Δεν αντιλαμβάνεται το θέμα, πρέπει να πάψει να αντιμετωπίζει τα θέματα μηχανικά και απόλυτα επιπόλαια» κ.λ.π.

Πράγματι η καταφρονητική εκδήλωση του καθηγητή προς την φοιτήτρια, έγινε από αυτόν για να προστατέψει τον εαυτό του ως άτομο (ατομικό έννομο συμφέρον) αλλά και ως πανεπιστημιακό δάσκαλο (δημόσιο έννομο συμφέρον) από τις αρνητικές εντυπώσεις που δημιουργήθηκαν σε βάρος του από τους ισχυρισμούς της φοιτήτριας. Συντρέχει άλλωστε περίπτωση εκδήλωσης από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον καθώς η εκδήλωση αυτή, αποτελώντας περιεχόμενο οφειλόμενης ή επιθυμητής φροντίδας του δράστη για την εξυπηρέτηση του σκοπού του δεν είναι αντίθετη με το δίκαιο και τα χρηστά ήθη. Αυτό ισχύει και αν ακόμη η εκδήλωση εμφανίζεται ως ανάγκη που προέκυψε από προηγηθείσα εκδήλωση του άλλου προσώπου που προσβάλλεται με την εκδήλωση του δράστη. Δεν μπορούσε ο καθηγητής να επιδιώξει τη διαφύλαξη των συμφερόντων (ατομικού και δημόσιου) με τρόπο διαφορετικό αλλά εξίσου

⁹¹ Βλ. Ι. Δ. Καρανίκας, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 121 επ., Ν. Χωραφά, Ποινικόν Δίκαιο, τ. α', 1978, σελ. 191 επ., ΑΠ 60/1979, ΠοινΧρ ΚΘ', 373, ΑΠ 964/1984, Ποιν Χρ ΛΕ', 146.

⁹² Βλ. ΑΠ 964/1984 (σε Συμβούλιο), Ποιν Χρ ΛΕ', 146.

αποτελεσματικό με τον τρόπο που χρησιμοποίησε. Επομένως η εκδήλωσή του, η προσβλητική της τιμής της φοιτήτριας ήταν το αναγκαίο μέτρο για τη διαφύλαξη των παραπάνω δικαιολογημένων συμφερόντων. Η βούλησή του εκδηλώθηκε κάτω από περιστάσεις που δεν μαρτυρούν αντικειμενικά ότι είχε σκοπό εξύβρισης.

iii. Ανάλογες περιπτώσεις.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί,⁹³ οι περιπτώσεις οι οποίες αναφέρονται στο άρθρο 367 Π.Κ. είναι ενδεικτικές,⁹⁴ γεγονός που προκύπτει από τη φράση «σε ανάλογες περιπτώσεις». Η γενική αυτή ρήτρα αποσκοπεί να δώσει στο δικαστή μια γενική κατευθυντήρια γραμμή για την κρίση του σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Η ενδεικτική απαρίθμηση του νομοθέτη είναι βεβαίως επιτρεπτή καθώς αναφέρεται στην κατάλυση και όχι στην ίδρυση του αξιόποινου, δείχνει δε με πόση ευρύτητα σκέψης θα πρέπει να διαχειρίζεται τη διάταξη αυτή ο δικαστής. Πάντως η περίπτωση γ' του άρθρου 367§1 Π.Κ. είναι τόσο γενική και ευρεία ώστε το πεδίο για την εφαρμογή της περίπτωσης δ' να είναι πολύ περιορισμένο, αν πράγματι υπάρχει.⁹⁵

Η εφαρμογή του άρθρου 367 οριοθετείται από την §2 του άρθρου αυτού. Ειδικότερα ορίζεται πως δεν αίρεται το άδικο και παραμένει η ποινική ευθύνη του καθηγητή σε δύο περιπτώσεις:

ι. Όταν η κρίση και η εκδήλωση του δράστη - καθηγητή περιέχει τα συστατικά στοιχεία της συκοφαντικής δυσφήμισης (άρθρο 363), διαδίδει δηλαδή γεγονός που είναι ψευδές. Δεν απαιτείται επιπλέον να γνωρίζει την αναλήθεια του γεγονότος, καθώς η παραπομπή στα συστατικά στοιχεία της

⁹³ Βλ. σχετικά σελ. 146 του παρόντος.

⁹⁴ Βλ. Ι. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 117, Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 3057, Π. Παπαδάτο, Εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΧρ Ε', σελ. 220, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 376.

⁹⁵ Βλ. Τηλ. Φιλιππίδη, Η προστασία των δεδικαιολογημένων συμφερόντων επί των εγκλημάτων κατά της τιμής, σελ. 267.

πράξης του άρθρου 363 Π.Κ. αφορά στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και όχι στο δόλο του δράστη.⁹⁶

ii. Όταν από τον *τρόπο* της εκδήλωσης ή από τις *περιστάσεις* κάτω από τις οποίες τελέστηκε η πράξη προκύπτει σκοπός εξύβρισης (367§2 Π.Κ. περ. β'), δηλαδή σκοπός που κατευθύνεται ειδικά στην προσβολή της τιμής του μαθητή.

«Σκοπός εξύβρισης» σημαίνει πως δεν υπάρχει αναλογία μέσου προς το σκοπό και ότι αυτός θα μπορούσε να επιτευχθεί με άλλα ηπιότερα μέσα.⁹⁷ Η υπέρβαση του απολύτως αναγκαίου μέτρου συνιστά μέγεθος αντικειμενικό.

Όταν λοιπόν προκύψει σκοπός εξύβρισης τότε η πράξη παραμένει αξιόποινη. Έτσι το να σύρει λ.χ. ο καθηγητής μαθήτριά κάτω από τη βρύση για να της χαλάσει την κόμμωση, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι υπερβαίνει το μέτρο, καθώς μπορούσε, εξίσου αποδοτικά, να αντιμετωπίσει το πρόβλημα με απλή παρατήρηση.

Ως *τρόπος* εκδήλωσης μπορεί να θεωρηθεί ο γλωσσικός και ο λεκτικός τρόπος έκφρασης, η δυνατότητα χρησιμοποίησης πτωχού ή πλούσιου λεξιλογίου, η όλη φρασεολογία, η έννοια που προκύπτει από τα συμφραζόμενα, ο τόνος της φωνής ή οι χειρονομίες, οι οποίες συνοδεύουν κάποια προφορική εκδήλωση, η χρησιμοποίηση υβριστικών λέξεων κ.λ.π.

Οι *περιστάσεις* αφορούν τον τόπο και το χρόνο της καταφρονητικής εκδήλωσης. Με τις περιστάσεις αυτές η καταφρονητική εκδήλωση μπορεί να προσλάβει ιδιαίτερη οξύτητα, από την οποία μπορεί να προκύψει σκοπός εξύβρισης. Στις περιστάσεις υπάγονται και το πρόσωπο ή τα πρόσωπα ενώπιον των οποίων γίνεται η καταφρονητική εκδήλωση.

⁹⁶ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, 2006, σελ. 374-375.

⁹⁷ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *ό. π.*, σελ. 375-376.

Θα πρέπει πάντως η ύπαρξη του ειδικού σκοπού εξύβρισης να διαπιστωθεί σαφώς και αναμφισβήτητα. Προκύπτει δε αναμφισβήτητα, όταν μπορούμε να έχουμε τη βάσιμη προσδοκία, εν όψει του συγκεκριμένου δράστη, ότι αυτός μπορούσε να εκφράσει τις σκέψεις του με άλλο τρόπο ή κάτω από άλλες περιστάσεις. Δεν είναι δυνατόν λοιπόν να τεθεί κάποιο γενικό μέτρο, αλλά να ληφθεί υπ' όψη η όλη προσωπικότητα του συγκεκριμένου δράστη, ο βαθμός της μόρφωσής του, η πνευματική ανάπτυξη, η ιδιοσυγκρασία και η ενδεχόμενη διέγερσή του κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης.⁹⁸

Η νομολογία των ποινικών μας Δικαστηρίων θεωρεί ότι κριτήριο, για την υπέρβαση του αναγκαίου μέτρου, συνιστά η κοινή κρίση του ορθώς σκεπτόμενου ανθρώπου.⁹⁹

Ορθότερη φαίνεται η πρώτη άποψη, καθώς άλλη είναι η συμπεριφορά την οποία αναμένει κάποιος από έναν εκπαιδευτικό, ο οποίος διαθέτει τη μόρφωση, την δυνατότητα επιλογής λεξιλογίου κ.λ.π. και άλλη συμπεριφορά από ένα άτομο χωρίς αυτά τα χαρακτηριστικά.

Επίσης για την διαπίστωση της ύπαρξης του σκοπού εξύβρισης δεν ερευνάται η μεμονωμένη λέξη ή φράση, αλλά το σύνολο του κειμένου εντός του οποίου έχουν παρεμβληθεί οι φερόμενες ως προσβλητικές λέξεις, συγχρόνως δε ελέγχεται το ειδικό περιεχόμενο της ενέργειας του αυτουργού της άδικης πράξης προκειμένου να κριθεί το είδος και η μορφή της διαφύλαξης (προστασίας) του δικαιώματός του, εξ αιτίας του οποίου υποχρεώθηκε να εκφρασθεί κατά τρόπο μη ευπρεπή.¹⁰⁰

---

⁹⁸ Βλ. Τηλ. Φιλιππίδη, Η προστασία των δεδικαιολογημένων συμφερόντων επί των εγκλημάτων κατά της τιμής, σελ. 250 επ.

⁹⁹ Βλ. ΑΠ 162/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 159.

¹⁰⁰ Βλ. ΑΠ 162/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 159.

Με τα δεδομένα αυτά, ο ειδικός σκοπός εξύβρισης υπάρχει στον τρόπο εκδήλωσης της εξυβριστικής συμπεριφοράς του καθηγητή, όταν αυτός εκφρασθεί με λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν μομφή ή χαρακτηρίζουν επικριτικά μια ενέργεια μαθητή, που όμως, αντικειμενικά κρινόμενες οι εκδηλώσεις αυτές, δεν είναι πραγματικά αναγκαίες για να αποδώσουν τη σκέψη του και που ενώ το γνωρίζει, τις χρησιμοποιεί για να προσβάλει την τιμή του μαθητή.¹⁰¹ Αυτό για παράδειγμα μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής, στο φύλλο διαγωνίσματος του μαθητή, χρησιμοποιήσει εκφράσεις όπως «τι βλακείες είναι αυτές που γράφεις» ή όταν εξετάζοντας προφορικά έναν μαθητή ενώπιον των συμμαθητών του απευθύνει τη φράση «τι να περιμένει κανείς από ένα τούβλο» ή όταν αφήνει σε κοινή θέα το γραπτό του μαθητή στο οποίο περιέχονται υποτιμητικά σχόλια κ.λ.π. Τέτοιες εκφράσεις ή συμπεριφορές δεν είναι αντικειμενικά αναγκαίες και απαραίτητες για την εκτέλεση καθήκοντος του καθηγητή και επομένως η πράξη εξύβρισης δεν μπορεί να δικαιολογηθεί.

Ο ειδικός σκοπός εξύβρισης, ως αόριστη νομική έννοια, υπάγεται στον έλεγχο του Αρείου Πάγου. Για το λόγο αυτό το Δικαστήριο που δέχεται ότι από τον τρόπο της εκδήλωσης της υβριστικής συμπεριφοράς προκύπτει σκοπός εξύβρισης, πρέπει να αναφέρει τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο τρόπος αυτός δεν ήταν αναγκαίος για να εκφραστεί ο δράστης, συγχρόνως δε να εκθέτει ποιες εκφράσεις, αντί για εκείνες που χρησιμοποίησε, μπορούσε να χρησιμοποιήσει για να εκδηλώσει το δικαιολογημένο του ενδιαφέρον.¹⁰²

---

¹⁰¹ Βλ. σχετ. με τον ειδικό σκοπό της εξύβρισης ΑΠ 1008/1992, ΠοινΧρ ΜΒ΄, 790, ΑΠ 2215/1992, ΠοινΧρ ΜΓ΄, 53, ΑΠ 1232/1993, ΠοινΧρ ΜΓ΄, 992, ΑΠ 570/1999, ΠοινΧρ Ν΄, 161, ΑΠ 1783/2003, ΠοινΧρ ΝΔ΄, 646, ΑΠ 1714/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ΄, 499.

¹⁰² Βλ. ΑΠ 2215/1992, ΠοινΧρ ΜΓ΄, 52, ΑΠ 1232/1993, ΠοινΧρ ΜΓ΄, 992, ΑΠ 1265/1995, ΠοινΧρ ΜΣΤ΄, 377, ΑΠ 1783/2003, ΠοινΧρ ΝΔ΄, 646.

2.4. Υποκειμενική υπόσταση – Ενοχή των καθηγητών

α΄ Υποκειμενική υπόσταση

Για να κατηγορηθεί ο καθηγητής για εξύβριση ή δυσφήμιση απαιτείται δόλος, όπως προκύπτει από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 361§1, 362 και 26§1 Π.Κ., αφού πρόκειται για πλημμέλημα. Επειδή άλλωστε τα άρθρα 361§1 Π.Κ. και 362 δεν εισάγουν περιορισμό, αρκεί και ενδεχόμενος δόλος.

Ο δόλος αυτός περιλαμβάνει:

- i. τη γνώση του δράστη - καθηγητή ότι η υβριστική του εκδήλωση είναι βέβαιο ή ενδεχόμενο να βλάψει την τιμή του θύματος - μαθητή και
- ii. τη θέληση ή τουλάχιστον την αποδοχή του να περιέλθει σε γνώση τρίτου.

Η υποκειμενική υπόσταση της συκοφαντικής δυσφήμισης είναι η ίδια με την υποκειμενική υπόσταση της απλής δυσφήμισης, με ένα επιπλέον στοιχείο, ότι απαιτείται άμεσος δόλος (α΄ ή β΄ βαθμού) ως προς το ψευδές του γεγονότος. Ενώ λοιπόν αρκεί και ενδεχόμενος δόλος του καθηγητή για το ότι διαδίδει γεγονός το οποίο μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του μαθητή, όμως, απαιτείται να γνωρίζει ότι διαδιδόμενο από αυτόν γεγονός είναι ψευδές.¹⁰³

Θα πρέπει εξάλλου να σημειωθεί ότι και για την προνομιούχα μορφή της εξύβρισης, αν και πρόκειται για πταισματική παράβαση, απαιτείται δόλος του καθηγητή, ο οποίος πρέπει να καλύπτει τόσο την εκδήλωση σε βάρος του μαθητή, όσο και τη μείωση της τιμής του μέσω αυτής. Η απαίτηση της ύπαρξης δόλου προκύπτει αφενός από το κείμενο του νόμου καθώς ο νομοθέτης φαίνεται πως η μόνη διαφοροποίηση που δέχεται για την προνομιούχα μορφή εξύβρισης είναι η βαρύτητα της προσβολής και όχι η υποκειμενική της

---

¹⁰³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 354, επίσης Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Υπερ 1994, σελ. 78.

επικάλυψη, αφετέρου δε θα ήταν αντιφατικό να τιμωρείται η από αμέλεια ελαφρά εξύβριση, έστω και ως ππαίσμα, να μένει όμως ατιμώρητη η βαρύτερη εξύβριση όταν τελείται από αμέλεια.¹⁰⁴

Ο αστεϊσμός μπορεί να συνιστά εξύβριση με τους ίδιους όρους που συνιστά εξύβριση κάθε ανθρώπινη συμπεριφορά, δηλαδή εφόσον περιέχει προσβολή της κοινωνικής θέσης ενός προσώπου. Για να κρίνουμε κατά πόσο ένας αστεϊσμός περιέχει προσβολή της τιμής, θα πρέπει να σπάσουμε το κωμικό στοιχείο και να δούμε αν ό,τι απομένει συνιστά τέτοια προσβολή.¹⁰⁵ Η προσβολή της τιμής του μαθητή, λοιπόν, που γίνεται λόγω αστεϊσμού, πηγάζει από δόλο και συνιστά εξύβριση.¹⁰⁶

β'. Ενοχή - Νομική Πλάνη

Αν ο καθηγητής θεωρεί πως η προσβολή της τιμής μπορεί να συνετίσει τον μαθητή και να βελτιώσει αυτός την απόδοσή του, θα πρέπει να εξετασθεί αν συντρέχει περίπτωση νομικής πλάνης, η οποία αίρει τον καταλογισμό. Περίπτωση νομικής πλάνης¹⁰⁷ μπορεί να προκύψει, όταν ο καθηγητής προσβάλλοντας το μαθητή, πιστεύει ότι ενεργεί στο πλαίσιο νομίμων καθηκόντων και δικαιώματος σωφρονισμού. Ενώ δηλαδή γνωρίζει ότι προσβάλλει το έννομο αγαθό της τιμής του μαθητή, πιστεύει όμως, λανθασμένα, ότι υπάρχει λόγος που αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του. Θα πρέπει ωστόσο να υπογραμμιστεί ότι δεν αρκεί να το πιστεύει, αλλά απαιτείται η πλάνη του αυτή να είναι συγγνωστή (άρθρο 31 Π.Κ.).¹⁰⁸ Η

¹⁰⁴ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, 2006, σελ. 335.

¹⁰⁵ Βλ. Δ. Σπινέλλη, *Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποιναι αυτού προσβολαί*, 1976, σελ. 345.

¹⁰⁶ Βλ. Κ. Βουτσά, *Το έγκλημα της εξυβρίσεως*, 1969, σελ. 35, Π. Παπαδάτο, *Τα εγκλήματα κατά της τιμής*, ΠοινΧρ Ε', σελ. 169, Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 2998.

¹⁰⁷ Βλ. σχετ. με τη νομική πλάνη, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, *Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή* Γεν. Μ. 2005, σελ. 714 επ.

¹⁰⁸ **Άρθρο 31 Π.Κ. §1.** Μόνη η άγνοια του αξιοποίνου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον καταλογισμό.

συγγνωστή νομική πλάνη, η οποία αποτελεί την προϋπόθεση για την άρση του καταλογισμού, συντρέχει όταν ο καθηγητής δεν μπορούσε στην συγκεκριμένη προσβολή της τιμής του μαθητή να αποφύγει τη νοητική σύγχυση για το «χώρο της απαξίας» αν και κατέβαλλε κάθε δυνατή επιμέλεια. Από τους θεωρητικούς της σύγχρονης παιδαγωγικής, γίνεται σχεδόν ομόφωνα δεκτό πως όταν οι καθηγητές αντιμετωπίζουν τους μαθητές με σαρκασμό ή τους συμπεριφέρονται με τρόπο που τους υποβιβάζει, τους μειώνει ή τους εξευτελίζει αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της αυτοεκτίμησής τους, και τα μέσα αυτά στιγματίζονται, αφού υποστηρίζεται ότι πληγώνουν το αυτοσυναίσθημα του μαθητή και οδηγούν στην εξουθένωσή του. Πράγματι, πολλές παρεμβάσεις τέτοιου είδους συνδέονται με αυξημένη διαταρακτική συμπεριφορά των μαθητών μέσα στην τάξη. Ενέργειες που μειώνουν το μαθητή, όπως σαρκασμοί ή γελοιοποίηση του μαθητή από τον καθηγητή, είναι σίγουρο ότι δεν θα οδηγήσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα (διαπαιδαγώγηση). Αντίθετα, συνήθως αυξάνουν την κακή συμπεριφορά και προκαλούν αποξένωση από το θεσμό του σχολείου.¹⁰⁹

Οι καθηγητές, ως παιδαγωγοί, γνωρίζουν ή τουλάχιστον οφείλουν να γνωρίζουν ότι τέτοιου είδους προσβολές της τιμής δεν μπορούν ούτε να συνετίσουν τον μαθητή ούτε να βελτιώσουν την απόδοσή του. Έτσι δεν συντρέχει, στις περιπτώσεις αυτές, δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων περί νομικής πλάνης.

Περίπτωση νομικής πλάνης μπορεί ακόμη να προκύψει, όταν ο καθηγητής αγνοεί κάποια από τις προϋποθέσεις των άρθρων 366 ή 367 Π.Κ.

Έτσι αν πιστεύει ότι το δυσφημιστικό γεγονός είναι αληθινό και η πλάνη του είναι συγγνωστή τότε αίρεται ο καταλογισμός του. Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί

---

§2. Η πράξη όμως δεν καταλογίζεται στο δράστη αν αυτός πίστεψε λόγω πλάνης ότι είχε δικαίωμα να τελέσει την πράξη και η πλάνη του αυτή ήταν συγγνωστή.

¹⁰⁹ Βλ. Martin Herbert, ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας, Αθήνα 1999, σελ 221-222.

όταν ο καθηγητής πει, ενώπιον του Συλλόγου, ότι κάποιος μαθητής αφείρεσε τα χρήματα του ταμείου της τάξης, πιστεύοντας ότι το γεγονός είναι αληθινό, καθώς είχε την πληροφόρηση από τον απουσιολόγο της τάξης.

Επίσης αίρεται ο καταλογισμός του, όταν πιστεύει ότι η πράξη του εξυπηρετεί κάποιο δικαιολογημένο συμφέρον.

Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί πως υποστηρίζεται και η άποψη που αντιμετωπίζει την πλάνη για τις πραγματικές προϋποθέσεις ως πραγματική.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Βλ. σχετ. σελ. 81 του παρόντος.

2.5. Ποινή - Δικαστική άφεση της ποινής

α'. Οι απειλούμενες ποινές

Η ποινή την οποία αντιμετωπίζει ο καθηγητής για εξύβριση μαθητή είναι φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή χρηματική ποινή. Στο νόμο, ωστόσο, προβλέπεται ότι η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή της φυλάκισης (άρθρο 361§1 Π.Κ.).

Η απειλούμενη ποινή για την προνομιά μορφή της εξύβρισης, καθώς πρόκειται για πταισματική παράβαση, είναι κράτηση ή πρόστιμο (άρθρο 361§2 Π.Κ.).

Η ποινή η οποία απειλείται για τη δυσφήμιση είναι φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή χρηματική ποινή. Σύμφωνα με το άρθρο 362 εδ. β', η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή της φυλάκισης, χωρίς να χρειάζεται να συντρέχουν οι όροι του άρθρου 80 παρ. 2 Π.Κ.

Η απειλούμενη ποινή για τη συκοφαντική δυσφήμιση είναι φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών, δηλαδή φυλάκιση από 3 μήνες έως 5 χρόνια. Μαζί με την ποινή της φυλάκισης, σύμφωνα με το άρθρο 363 εδ. α', μπορεί να επιβληθεί και η χρηματική ποινή, χωρίς να χρειάζεται να συντρέχουν οι όροι του άρθρου 80 παρ. 2 Π.Κ. Σύμφωνα εξάλλου με το άρθρο 363 εδ. β', το δικαστήριο μπορεί ακόμη να επιβάλει και την παρεπόμενη ποινή της στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 63 Π.Κ.

Ως παρεπόμενη ποινή μπορεί να διαταχθεί από το δικαστήριο ακόμη η δημοσίευση της απόφασης με έξοδα του καταδικασθέντα - καθηγητή, τόσο για το βασικό έγκλημα της εξύβρισης όσο και για την προνομιά μορφή του, καθώς και για τα εγκλήματα της δυσφήμισης και της συκοφαντικής

δυσφήμισης (άρθρο 369§1 Π.Κ.).¹¹¹ Η επιβολή της παρεπόμενης αυτής ποινής είναι δυνατή από το δικαστήριο, όταν κρίνει ότι ο αιτών έχει νόμιμο συμφέρον και με την προϋπόθεση ότι έχει υποβληθεί σχετικό αίτημα από τον παθόντα - μαθητή μέσα σε προθεσμία τριών μηνών από την επίδοση σ' αυτόν της τελεσίδικης απόφασης.¹¹²

β' Δικαστική άφεση της ποινής

Ενώ μια εξύβριση μαθητή από καθηγητή καταφάσκει ως τελικά άδικη πράξη, όταν δεν δικαιολογείται για κάποιον από τους γενικούς ή ειδικούς λόγους άρσης του άδικου χαρακτήρα της, είναι δυνατόν ο υπαίτιος καθηγητής να απαλλαγεί από την ποινή, σύμφωνα με την κυριαρχική κρίση του δικαστή, ο οποίος κρίνει την ουσία της υπόθεσης, εφαρμόζοντας το άρθρο 361§3 Π.Κ.

Κατά το άρθρο 361§3 Π.Κ., η διάταξη του άρθρου 308§3 Π.Κ., με την οποία ως γνωστό θεσπίζεται λόγος δικαστικής άφεσης της ποινής, έχει εφαρμογή και στην εξύβριση.¹¹³

---

¹¹¹ **Άρθρο 369 Π.Κ.** 1. Η παρ. 3 του άρθρου 299 έχει εφαρμογή και στις περιπτώσεις των άρθρων 361, 362, 363, 364 και 365 υπέρ εκείνου που υπέβαλε την έγκληση. Η προθεσμία για τη δημοσίευση της απόφασης αρχίζει από την επίδοσή της σ' αυτόν. Αν η πράξη τελέστηκε με δημοσίευμα στον τύπο, η δημοσίευση πρέπει να γίνει με την καταχώρηση σε εφημερίδα τουλάχιστον του σκεπτικού και του διατακτικού της απόφασης.

¹¹² Βλ. Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής, σελ. 74-75 (όπου αναφέρεται ότι είναι σωστότερο να είναι αμετάκλητη η απόφαση), Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 383.

¹¹³ Βλ. Ι. Δ. Καρανίκα, Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμ 1962, σελ. 112, Δ. Μαργαρίτη, Σημειώσεις Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ., σελ. 58, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 333.

Για προσωπικό λόγο απαλλαγής κάνουν λόγο οι: Ανδρουλάκης Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ.136, Κ. Βουτσάς, Το έγκλημα της εξυβρίσεως, 1969, σελ. 38, Η. Γάφος, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ.104, Αθ. Κονταξής, Π. Κ. τ. β' σελ. 3001, Απ. Μίχος, Έκτασις εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 361§3 του Π.Κ., ΠοινΧρ Θ', σελ. 119, Β. Παπαδάκης, Η δεδικαιολογημένη αγανάκτησις και η πρόθεσις του νομοθέτου, ΠοινΧρ ΙΖ', σελ. 63, Π. Παπαδάτος, Εγκλήματα κατά της τιμής, ΠοινΧρ Ε', σελ. 171, Δ. Σπινέλλης, Εγκλήματα κατά τιμής, 1980, σελ. 72, Τηλ. Φιλιππίδης Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ.189 και Ν. Χωραφάς Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 427.

Ο λόγος αυτός συντρέχει όταν ο καθηγητής παρασύρθηκε στην πράξη της εξύβρισης από δικαιολογημένη αγανάκτηση εξαιτίας μιας αμέσως προηγούμενης πράξης που τέλεσε ο μαθητής εναντίον του ή ενώπιόν του και που ήταν ιδιαίτερα σκληρή ή βάνουση.

Στην περίπτωση αυτή υπάρχει τελειωμένη εξύβριση, το δικαστήριο όμως, εκτιμώντας την ψυχολογική κατάσταση, στην οποία βρέθηκε ο καθηγητής, μπορεί να μην τον τιμωρήσει.

Οι προϋποθέσεις,¹¹⁴ οι οποίες απαιτούνται, σύμφωνα με το νόμο, για να ληφθεί υπόψη αυτή η ιδιαίτερη ψυχολογική κατάσταση του καθηγητή, είναι οι εξής:

i. Να έχει προηγηθεί πράξη του ίδιου του μαθητή.

Η πράξη του μαθητή να τελέστηκε πριν από την εξύβριση του καθηγητή, να υπάρχει δηλαδή αμεσότητα χρόνου μεταξύ της πράξης του μαθητή και της εξύβρισης που τέλεσε ο καθηγητής. Έτσι δεν επιτρέπεται στον δικαστή να εφαρμόζει την διάταξη αυτή αν μεσολάβησε ικανό χρονικό διάστημα.¹¹⁵

ii. Η πράξη του μαθητή να ήταν ιδιαίτερα σκληρή ή βάνουση. Δεν αρκεί η πράξη του να ήταν απλώς σκληρή.¹¹⁶

iii. Η πράξη να στρεφόταν εναντίον του καθηγητή ή να έγινε μπροστά του, να στρεφόταν λ.χ. εναντίον άλλου μαθητή.

---

¹¹⁴ Βλ. σχετ. Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., Εγκλήματα κατά τιμής, σελ. 73, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 333.

¹¹⁵ Τίθεται βέβαια το ερώτημα, ποιο είναι το χρονικό διάστημα το οποίο πρέπει να διαρρεύσει για να απαιτήσουμε από το δράστη που έχει θιγεί ανώτερη και ανεπίληπτη στάση απέναντι στο θύμα. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποιες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο δικαστής οφείλει να αποκλείσει την περίπτωση εφαρμογής της διάταξης υπέρ του κατηγορουμένου, ειδικότερα: όταν αυτός πληροφορήθηκε τη συμπεριφορά του παθόντος, χωρίς να παρευρίσκεται ο ίδιος και στη συνέχεια αντιδρά όπως αντέδρασε. Όταν διέυρρεσε τόσος χρόνος, ώστε η πράξη του να μη δικαιολογείται κατά την κοινή αντίληψη. Ή όταν μια τέτοια εκδήλωση αποτελεί απλώς πρόσχημα της ψυχολογικής αντίδρασης. Βλ. Παπαδάκη, Η δεδικαιολογημένη αγανάκτησις και η πρόθεσις του νομοθέτου, ΠοινΧρ ΙΖ', σελ. 64.

¹¹⁶ Βλ. ΑΠ 1573/1993, ΠοινΧρ ΛΔ', 25.

ν. Η πράξη αυτή να προκάλεσε δικαιολογημένη αγανάκτηση στον καθηγητή, ο οποίος παρασύρθηκε από αυτήν στην εξύβριση. Δηλαδή ανάμεσα στην πράξη του μαθητή και στην δικαιολογημένη αγανάκτηση του καθηγητή, να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια.

Από το γράμμα του νόμου προκύπτει ότι η αγανάκτηση είναι δεδομένη. Πολλές φορές είναι δύσκολο να χαλιναγωγήσει κάποιος της αντίδρασή του απέναντι στην ανάρμοστη και βάναυση συμπεριφορά ορισμένων ατόμων ενώ συχνά, η βίαιη και άμεση αντίδραση κρίνεται από την κοινωνία ως φυσιολογική και επιβεβλημένη. Ωστόσο ο νομοθέτης απαιτεί η αγανάκτηση να είναι δικαιολογημένη και είναι δικαιολογημένη όταν προηγήθηκε αμέσως πράξη του παθόντος ιδιαίτερα σκληρή ή βάναυση εναντίον ή ενώπιον του δράστη.¹¹⁷

Οι παραπάνω προϋποθέσεις θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά.

Ζήτημα γεννιέται για το πώς εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 361§3 Π.Κ. στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες με τις ίδιες εξυβριστικές φράσεις προσβάλλεται η τιμή περισσότερων ατόμων. Το ζήτημα αυτό μπορεί να προκύψει στις περιπτώσεις εξύβρισης με ομαδικό χαρακτηρισμό, όταν λ.χ. ο καθηγητής απευθυνόμενος στους μαθητές μιας τάξης τους αποκαλέσει όλους αλήτες. Ακόμη δε στις περιπτώσεις της έμμεσης προσβολής της τιμής, όταν λ.χ. μειώνεται όχι μόνο η τιμή του μαθητή αλλά και η τιμή της μητέρας ή του πατέρα του.

Εάν συντρέχει περίπτωση τέτοιας συρροής του εγκλήματος της εξύβρισης και η έγκληση υποβληθεί μόνο από τον παθόντα, εξ αιτίας της πράξης του οποίου ο δράστης διέπραξε το κατά συρροή έγκλημα, η εφαρμογή της διάταξης του

---

¹¹⁷ Βλ. Παπαδάκη, Η δεδικαιολογημένη αγανάκτηση και η πρόθεσις του νομοθέτου, ΠοινΧρ ΙΖ', σελ. 63.

άρθρου 361§3 Π.Κ. είναι απλή, καθώς ο δικαστής θα πρέπει να διαπιστώσει μόνο αν συντρέχουν όλα τα στοιχεία που απαιτεί ο νόμος.

Και στην περίπτωση όμως κατά την οποία, εκτός από τον παθόντα αυτόν, υποβάλει έγκληση κατά του δράστη και άλλος παθών, του οποίου η τιμή μειώθηκε με τις ίδιες εξυβριστικές φράσεις και ο οποίος δεν είχε καμία απολύτως συμμετοχή, πάλι έχει εφαρμογή η διάταξη του άρθρου 361§3 Π.Κ. Η απαλλαγή από την ποινή επέρχεται εξ αιτίας της ψυχολογικής κατάστασης στην οποία βρισκόταν ο δράστης κατά το χρόνο της διάπραξης του αδικήματος. Εξ αιτίας ακριβώς αυτής της ψυχολογικής κατάστασης του δράστη, ο Νομοθέτης κρίνει ότι αυτός δεν πρέπει να τιμωρηθεί για την πράξη του, ενώ είναι αδιάφορο το γεγονός ότι με την ίδια πράξη του δράστη μειώθηκε η τιμή και κάποιου άλλου. Η λύση αυτή φαίνεται ορθότερη νομικά, παρά το γεγονός ότι εκ πρώτης όψεως φαίνεται άδικη γι αυτόν που έχει εξυβριστεί χωρίς να δώσει κάποια αφορμή στο δράστη.¹¹⁸

Οι έννοιες «δικαιολογημένη αγανάκτηση» και «πράξη ιδιαίτερα σκληρή και βάνανυση» είναι έννοιες νομικές και έτσι η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας γι αυτές υπόκειται στον έλεγχο του Αρείου Πάγου.

Καθώς η δυσφήμιση είναι έγκλημα βαρύτερο της εξύβρισης και η συγκεκριμένη δυνατότητα της δικαστικής άφεσης της ποινής προβλέπεται ρητά μόνο στην εξύβριση, γίνεται δεκτό,¹¹⁹ πως η αναλογική εφαρμογή της διάταξης δεν είναι νοητή στη δυσφήμιση.

---

¹¹⁸ Βλ. Απ. Μίχο, Έκτασις εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 361§3 του Π.Κ., ΠoinXp Θ', σελ. 119-120.

¹¹⁹ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 351.

2. 6. Προβλήματα συρροής

Όταν η εξύβριση με λόγια συρρέει με τη σωματική βλάβη, ακόμη και όταν γίνονται ταυτόχρονα, λ.χ. καθηγητής λέει σε μαθητή «άει στο διάβολο» και συγχρόνως τον χαστουκίζει, προκαλώντας του απλή σωματική βλάβη, τότε τα δύο εγκλήματα συρρέουν πραγματικά, καθώς προϋποθέτουν διαφορετικές μυϊκές ενέργειες.¹²⁰ Όταν εκτός από το έγκλημα της εξύβρισης με έργο, με την ίδια πράξη πραγματώνεται και το έγκλημα της σωματικής βλάβης υπάρχει αληθινή κατ' ιδέα συρροή ανάμεσα στα δύο εγκλήματα.¹²¹

Στην περίπτωση που καθηγητής μειώνει την τιμή ανήλικης μαθήτριας με ασελή χειρονομία επάνω της, η συρροή είναι φαινομενική, καθώς η χειρονομία που προσβάλλει και την τιμή της, έχει αξιολογηθεί στο άρθρο 342§3. Για τον ίδιο λόγο είναι φαινομενική η συρροή των άρθρων 361 και 337 Π.Κ.

Υπάρχει βέβαια και η άποψη,¹²² κατά την οποία σε κάθε περίπτωση, που με την προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας επέρχεται και μείωση της κοινωνικής παράστασης του θύματος, τότε πρόκειται για αληθινή συρροή του εγκλήματος της εξύβρισης με το γενετήσιο έγκλημα, καθώς η γενετήσια αξιοπρέπεια δεν συνιστά εξειδικευμένη περίπτωση του έννομου αγαθού της τιμής, αλλά αποτελούν διαφορετικά έννομα αγαθά που διακρίνονται μεταξύ τους.

Ωστόσο, από την Εισηγητική Έκθεση του ν 1419/1984 με τον οποίο προστέθηκε η διάταξη του άρθρου 337 Π.Κ., προκύπτει ότι σκοπός του νομοθέτη δεν ήταν να θεσμοθετήσει ένα έγκλημα που να υπάγεται στις προσβολές της γενετήσιας αξιοπρέπειας, αλλά να καλύψει το κενό για τις

¹²⁰ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, 2006, σελ. 335.

¹²¹ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *ό.π.*

¹²² Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, *Πρακτικά θέματα για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο*, σελ. 222-223, βλ. και ΠλημΑθ 1140/1995, ΠoinΧρ ΜΕ', 646.

περιπτώσεις εκείνες που προσβάλλεται η τιμή στο πεδίο της γενετήσιας ζωής.¹²³

Όσον αφορά στη συλλογική εξύβριση, γίνεται δεκτό πως, καθώς η τιμή είναι ένα ατομικό έννομο αγαθό, παθητικό υποκείμενο είναι ένα φυσικό πρόσωπο, άνθρωπος, ως μέλος της κοινωνίας, του οποίου θίγεται η κοινωνική παράσταση. Αυτό που ενδιαφέρει είναι η προσβολή *συγκεκριμένου ανθρώπου*. Με τον ομαδικό χαρακτηρισμό, δεν θίγεται η ομάδα συνολικά αλλά το κάθε μέλος ξεχωριστά. Με μία πράξη, δηλαδή, θίγονται πολλά πρόσωπα και έτσι πραγματώνονται πολλά εγκλήματα. Τα έννομα αγαθά που προσβάλλονται είναι του ίδιου γένους, έννομα αγαθά της τιμής, υπάρχει επομένως ομοειδής αληθινή κατ' ιδέα συρροή.¹²⁴ Όταν λοιπόν ο καθηγητής με μία πράξη προσβάλλει δύο ή περισσότερους μαθητές της τάξης θα πρέπει ο κάθε μαθητής να υποβάλει έγκληση.

---

¹²³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, 2006, σελ. 186-187 και 336.

¹²⁴ Βλ. σχετ. με την έννοια της συρροής Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, *Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ.* 2005, σελ. 275 επ., Λ. Μαργαρίτη, *Παρατηρήσεις στην απόφαση ΤρΠλημΘεσ 1549/1978*, Αρμ 1978, σελ. 985.

2.7. Ποινική δίωξη

Για την ποινική δίωξη τόσο του εγκλήματος της εξύβρισης όσο και των εγκλημάτων της δυσφήμισης και της συκοφαντικής δυσφήμισης, απαιτείται, με βάση το άρθρο 368§1 Π.Κ.,¹²⁵ έγκληση.

Η κατ' έγκληση δίωξη των εγκλημάτων που προσβάλουν την τιμή έχει καθιερωθεί από το νομοθέτη, αφενός γιατί ο κλονισμός της έννομης τάξης που προκαλείται από αυτά δεν είναι τέτοιος, ώστε να δικαιολογείται η αυτεπάγγελτη δίωξη, αφετέρου γιατί πολλές φορές το συμφέρον του ίδιου του θύματος επιβάλλει τη μη δίωξη του εγκλήματος.¹²⁶

Την έγκληση μπορεί να υποβάλει είτε ο μαθητής (αφού πρόκειται για μαθητή της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δηλαδή μεγαλύτερο από 12 ετών) που άμεσα θίγεται από την πράξη του δράστη - καθηγητή είτε ο νόμιμος αντιπρόσωπός του με βάση το άρθρο 118§§1, 2 Π.Κ.,¹²⁷ αφού ο νόμος δεν ορίζει κάτι διαφορετικό με ειδική διάταξη και πρόκειται για εγκλήματα τα οποία τελούνται σε βάρος ανηλίκων μαθητών.

Με δεδομένο ότι δικαίωμα έγκλησης έχει εκτός από τον ανήλικο μαθητή και ο νόμιμος αντιπρόσωπός του, το δικαίωμα αυτό είναι αυτοτελές για τον καθένα

---

¹²⁵ **Άρθρο 368§1 Π.Κ.** Στις περιπτώσεις των άρθρων 361, 362,363,364 και 365 η ποινική δίωξη ασκείται μόνο ύστερα από έγκληση.

¹²⁶ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 337, 351-352 και 355-356.

¹²⁷ **Άρθρο 118 §§1 και 2 Π.Κ.** Το δικαίωμα της έγκλησης ανήκει στον άμεσα παθόντα από την αξιόποινη πράξη, αν ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά με ειδική διάταξη.

Αν ο παθών δεν έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του ή τελεί υπό δικαστική απαγόρευση, το δικαίωμα της έγκλησης έχει ο νόμιμος αντιπρόσωπός του. Αν ο παθών έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του, το δικαίωμα της έγκλησης έχουν και ο παθών και ο νόμιμος αντιπρόσωπός του, και μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας του το δικαίωμα αυτό το έχει μόνο ο παθών.

(άρθρο 118§3 Π.Κ.).¹²⁸ Αυτό σημαίνει πως ακόμη και αν ο ανήλικος μαθητής δεν επιθυμεί να ασκηθεί ποινική δίωξη κατά του καθηγητή, αυτή μπορεί να στηριχθεί σε έγκληση που θα υποβάλλει ο νόμιμος αντιπρόσωπός του.

---

¹²⁸ **Άρθρο 118 §3 Π.Κ.** Αν δύο ή περισσότεροι έχουν το δικαίωμα της έγκλησης, το δικαίωμα αυτό είναι αυτοτελές για τον καθένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας

3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο ΙΘ΄ κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα με τίτλο «Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής», όπως ο τίτλος τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 ν. 1419/1984, προστατεύονται περισσότερο του ενός έννομα αγαθά, κυρίως η γενετήσια ελευθερία και η ανηλικότητα.¹ Ωστόσο, υποστηρίζεται και η άποψη ότι είναι σωστότερο να δεχτούμε την ύπαρξη ενός ενιαίου έννομου αγαθού - τη γενετήσια ελευθερία - που εξειδικεύεται μέσα από τις διάφορες ποινικές υποστάσεις των σχετικών εγκλημάτων.²

---

¹ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, Η έννοια της ασελγούς (γενετήσιας) πράξης: ερμηνεία και κριτική θεώρηση, ΠοινΧρ ΛΔ΄, 337 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 174.

² Βλ. Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά, Η έννοια της ασελγείας μετά τη νομοθετική μεταρρύθμιση των «εγκλημάτων κατά των ηθών», ΝοΒ 1989, 1493 επ.

Κοινό στοιχείο όλων των εγκλημάτων που περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο αυτό, όπως άλλωστε προκύπτει και από τον τίτλο του κεφαλαίου, είναι ότι συνδέονται με τις γενετήσιες σχέσεις και γενικότερα με τη γενετήσια ζωή.³

Από τα περιγραφόμενα στο ΙΘ΄ κεφάλαιο εγκλήματα ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί στο άρθρο 342 Π.Κ. (Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια), καθώς, ιδίως μετά την αντικατάστασή του με το άρθρο 24 του ν. 3500/2006, συγκεντρώνει κατά κύριο λόγο τις πράξεις που προσβάλλουν την ανηλικότητα, όταν αυτές τελούνται από πρόσωπα στα οποία έχουν εμπιστευθεί τον ανήλικο να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει.

Οι εκπαιδευτικοί (και μεταξύ αυτών και καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) ανήκουν στον κύκλο των ρητά αναφερόμενων προσώπων για τους οποίους η, εκ μέρους τους, τέλεση της πράξης συνιστά επιβαρυντική περίπτωση (άρθρο 342§ 2 περ. γ΄ του Π.Κ.).

Επίσης βαρύτητα θα δοθεί στο άρθρο 343 Π.Κ. (Ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας), για τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες οι καθηγητές ενεργούν ασελγείς πράξεις με ενήλικες μαθητές τους.

---

³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, σελ. 174, όπου σημειώνεται πως αυτός φαίνεται ότι είναι και ο μόνος λόγος για τον οποίο παραμένει μέχρι σήμερα κατά βάση αναλλοίωτη η δομή του ΙΘ Κεφαλαίου του Ειδικού Μέρους. Βλ. και την από 12-9-1983 Εισηγητική Έκθεση του ν. 1419/1984, όπου ο Υπουργός Δικαιοσύνης Γ. Α. Μαγκάκης τόνιζε ότι από σεξουαλικό έγκλημα προσβάλλεται «η προσωπική αξιοπρέπεια και ελευθερία στην ειδική έκφρασή της που μπορεί να αποδοθεί με τον όρο γενετήσια ελευθερία».

3.2. Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια (άρθρο 342 Π.Κ.)⁴

3.2.1. Έννομο αγαθό

Το έννομο αγαθό το οποίο προστατεύεται στο άρθρο 342 Π.Κ. είναι η ανηλικότητα, που είναι η φυσική ιδιότητα ανάπτυξης του ανθρώπου στην αρχική φάση της ζωής του και φορέας της είναι το παιδί.⁵ Η ψυχική και σωματική ανάπτυξη των ανηλίκων δεν θα πρέπει να διαταράσσονται με την τέλεση ασελών πράξεων. Ο νομοθέτης, στη συγκεκριμένη διάταξη, προστατεύει την ανηλικότητα γιατί η εκδήλωση τέτοιας συμπεριφοράς (τέλεσης ασελών πράξεων) σε βάρος του ανηλίκου έχει, κατά κανόνα, επιπτώσεις στη ζωή του οι οποίες είναι καταλυτικές. Επί πλέον, γιατί ο ανήλικος ακόμη και στην περίπτωση που γνωρίζει τη σημασία και έχει πλήρη συνείδηση των πράξεων

⁴ **Άρθρο 342 Π.Κ.** 1. Ενήλικος ο οποίος ενεργεί ασελγείς πράξεις με ανήλικο, τον οποίον του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά, τιμωρείται ως εξής:

- α) αν ο παθών δεν συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη, με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών,
- β) αν ο παθών συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη, όχι όμως και τα δεκαοχτώ έτη, με κάθειρξη.

2. Συνιστά επιβαρυντική περίπτωση η τέλεση της πράξης της πρώτης παραγράφου:

- α) από οικείο,
- β) από πρόσωπο που συνοικεί με τον ανήλικο ή διατηρεί φιλικές σχέσεις με τους οικείους του,
- γ) από εκπαιδευτικό, παιδαγωγό, γυμναστή ή άλλο πρόσωπο που παραδίδει μαθήματα στον ανήλικο,
- δ) από πρόσωπο που δέχεται τις υπηρεσίες του ανηλίκου,
- ε) από κληρικό με τον οποίο ο ανήλικος διατηρεί πνευματική σχέση,
- στ) από ψυχολόγο, ιατρό, νοσοκόμο ή από ειδικό επιστήμονα που παρέχει τις υπηρεσίες στον ανήλικο.

ζ) από πρόσωπο που καταχράται τη διανοητική ή σωματική αναπηρία του ανηλίκου (προστέθηκε με το ν 3727/2008)

3. Ο ενήλικος ο οποίος με χειρονομίες, με προτάσεις ή με εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή προσβάλλει την αιδω ανηλίκου, τον οποίον του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών και αν η πράξη τελείται κατά συνήθεια με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Η παρ. 2 εφαρμόζεται αναλόγως και στις περιπτώσεις αυτές.

4. Ο ενήλικος ο οποίος μέσω διαδικτύου ή άλλου μέσου επικοινωνίας, αποκτά επαφή με πρόσωπο που δεν συμπλήρωσε τα δεκαέξι έτη και με προτάσεις ή με εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή προσβάλλει την αιδω του, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και αν η πράξη τελείται κατά συνήθεια με φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών.

5. Η παραγραφή των πράξεων των προηγούμενων παραγράφων αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του ανηλίκου.

(Το άρθρο 342 αναγράφεται όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 24 του ν. 3500/2006. Τροποποίηση και με το άρθρο 3, παρ. 7,8 ν. 3727/2008, κατάργηση παρ. 4 και 5).

⁵ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, 1998, σελ. 281.

αυτών, είναι αδύναμος να αντισταθεί απέναντι σε όσους έχουν αναλάβει να τον επιβλέπουν και να τον φροντίζουν.

Καθώς η ανηλικότητα αναγνωρίζεται ως ένα πολύ σημαντικό έννομο αγαθό, έχουν γίνει πολλά βήματα, ώστε να κατοχυρωθεί το δικαίωμα των παιδιών να ζουν σύμφωνα με την ηλικία τους τόσο σε διεθνές επίπεδο, όσο και στη χώρα μας.

Ειδικότερα όσον αφορά στην προστασία των ανηλικών διεθνώς ενδεικτικά αναφέρονται:

- i. Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. στις 20 Νοεμβρίου 1989 και κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Νόμο 2101/1992.⁶ (Α'192).
- ii. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών του Στρασβούργου της 25-1-1996, η οποία κυρώθηκε με το νόμο 2502/1997 (Α'103).⁷

Όσον αφορά στη χώρα μας ο συντακτικός νομοθέτης, στο άρθρο 21 παρ. 1, κατοχυρώνει ρητά την προστασία της παιδικής ηλικίας.⁸ Η περίοδος αυτή της ζωής του ανθρώπου είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη μετέπειτα εξέλιξη του, και σε ένα πάρα πολύ σημαντικό βαθμό καθοριστική για τη διαμόρφωση μιας υγιούς και ισορροπημένης προσωπικότητας. Η προστατευτική δράση του άρθρου αυτού αφορά στο έννομο αγαθό της «παιδικότητας», του να ζει δηλαδή ένα ανήλικο άτομο, ανάλογα με την ηλικία του - σαν παιδί - και να απολαμβάνει τα δικαιώματά του και ιδίως τα αγαθά της στοργής, της φροντίδας, της προληπτικής ιατρικής, της ψυχολογικής ασφάλειας, της εκπαίδευσης, του ελεύθερου χρόνου, της ψυχαγωγίας κλπ. Είναι ευνόητο ότι το αγαθό αυτό είναι

⁶ Βλ. Κώδικα Νομικού Βήματος, 1992, σελ. 1681.

⁷ Βλ. όλες τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν ανηλικούς, Α. Πιτσελά, Δίκαιο ανηλικών 2001.

⁸ Βλ. Σ 21§1: «Η οικογένεια ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους».

ευάλωτο και ευπρόσβλητο. Έτσι έχει γίνει δεκτό ότι το προστατευόμενο από το Σύνταγμα αγαθό της παιδικής ηλικίας και της νεότητας (Σ21§1 & §3)⁹ προσβάλλεται όταν η ψυχική, πνευματική και κοινωνική ανέλιξη ενός ανήλικου ατόμου ανακόπτεται προσωρινά ή και μόνιμα.¹⁰

Τα ανήλικα άτομα, απολαμβάνουν πλέον ιδιαίτερης ποινικής προστασίας και η ιδιότητα της ανηλικότητας έχει αναχθεί σε έννομο αγαθό. Αυτή είναι η κρατούσα άποψη στη θεωρία,¹¹ παρά το γεγονός ότι ο έλληνας ποινικός νομοθέτης δεν έχει κατονομάσει ρητά την ανηλικότητα ως έννομο αγαθό, αλλά την προστατεύει στο πλαίσιο της προστασίας άλλων αγαθών, όπως είναι εν προκειμένω η γενετήσια ελευθερία.

Για τη διάταξη του άρθρου 342 Π.Κ., ειδικότερα, στην οποία προστατεύεται η ανηλικότητα στο χώρο της γενετήσιας ζωής, θα πρέπει να παρατηρηθούν τα ακόλουθα:

ι. Το έννομο αγαθό της ανηλικότητας προστατεύεται και από άλλες διατάξεις του ίδιου Κεφαλαίου - ΙΘ' - του Ποινικού Κώδικα και συγκεκριμένα από τις διατάξεις των άρθρων 339 (αποπλάνηση παιδιών), 347§1 β' περ. α (ασέλγεια παρά φύση με αποπλάνηση προσώπου νεότερου από δεκαεπτά ετών), 349§§1,2 (μαστροπεία) και 351Α (ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής).

⁹ Βλ. Σ21§3: «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων».

¹⁰ Βλ. Κ.Δ. Σπινέλλη - Α. Τρωιανού, Δίκαιο Ανηλικών Ποινικές Ρυθμίσεις και Εγκληματολογικές Προεκτάσεις, σελ. 158-159.

¹¹ Βλ. Α. Κατσαντώνη, Η αποπλάνησης παιδών, κατ' άρθρ. 339 Π.Κ., ΠοινΧρ ΚΓ', σελ. 339, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2829, Ι. Μανωλεδάκη, Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο Ποινικό Δίκαιο, ΝοΒ 1984, σελ. 1105, Λ. Μαργαρίτη, Μελέτες Ποινικού Δικαίου 1996, σελ. 286, Στ. Παύλου, Αποπλάνηση παιδιών (άρθρο 339 ΠΚ) και παρά φύση ασέλγεια με ανήλικο (άρθρο 347§1 περ. β' ΠΚ) - ένα ιδιαίζον πρόβλημα συρροής, Αρμ 1986, 574, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 208, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 208, 232.

Εκείνο το οποίο διαφοροποιεί τη διάταξη του άρθρου 342 από τις λοιπές διατάξεις που προστατεύουν το ίδιο έννομο αγαθό, είναι η ιδιαίτερη σχέση εμπιστοσύνης η οποία συνδέει το ανήλικο θύμα με το δράστη και η εκμετάλλευση από τον δράστη της σχέσης αυτής, με την ενέργεια γενετήσιων προσβολών σε βάρος του.

Για τη διάταξη έχει ασκηθεί κριτική,¹² αρχικά για το ύψος της ποινής, η οποία είναι συντριπτικά βαρύτερη τόσο σε σχέση με την προϊσχύσασα διάταξη όσο και σε σχέση με τις ποινές των άρθρων 339 Π.Κ. και 351Α Π.Κ. Εκφράζεται έτσι ένας προβληματισμός για την πρόβλεψη τόσο αυστηρών ποινών ενόψει και της κεντρικής αξιολογικής έννοιας της «ασέλγειας», πάνω στην οποία δομούνται όλες αυτές οι περιπτώσεις, και η οποία έχει δημιουργήσει, λόγω της ασάφειάς της, ιδιαίτερα μεγάλους κινδύνους καταχρηστικής ερμηνείας και εφαρμογής. Προβληματισμός ακόμη εκφράζεται για την «εγγενή συστηματική αντινομία» της διάταξης σε συσχέτισμό με την «αδελφή» διάταξη του άρθρου 339 Π.Κ. (αποπλάνηση παιδιών), όσον αφορά στα όρια ηλικίας. Ο προβληματισμός αυτός συνίσταται στο ερώτημα: πως εξηγείται το γεγονός ότι ο νομοθέτης των αρχών του 1980 τοποθέτησε με τις τότε ισχύουσες, σαφώς συντηρητικότερες αντιλήψεις, το όριο της σεξουαλικής ωριμότητας (και αντίστοιχης ανάγκης προστασίας) των νέων στα δεκαπέντε έτη, ενώ ο σύγχρονος νομοθέτης, δεκαετίες μετά, και παρά την αλματώδη, αν όχι ιλιγγιώδη εξέλιξη των κοινωνικών δομών αλλά και της ανθρώπινης προσωπικότητας, το ανεβάζει στα δεκαοκτώ έτη;

Ωστόσο, η διαφορετική κατηγοριοποίηση καθ' ηλικία των θυμάτων στο άρθρο 342 Π.Κ. σε σχέση με το άρθρο 339 Π.Κ., καθώς και η πρόβλεψη

---

¹² Βλ. Α. Χαραλαμπίκη, ο νόμος 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, Ποινικός λόγος, www.poinikoslogos.gr/arxeio/06t3e, Έκθεση επί του νομοσχεδίου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, Α' Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Ποινchr NZ', 96.

αυστηρότερων ποινών σε σύγκριση με άλλες διατάξεις,¹³ φαίνεται πως οφείλεται ακριβώς στο ότι υπάρχει ιλιγγιώδης εξέλιξη στις κοινωνικές δομές εξ αιτίας της μεγαλύτερης κοινωνικής κινητικότητας των μελών της οικογένειας και της ένταξης του ανηλίκου, μ' αυτόν τον τρόπο, σε περισσότερα κοινωνικά περιβάλλοντα. Αυτή ακριβώς η ένταξη του ανηλίκου σε περισσότερα κοινωνικά περιβάλλοντα έχει ως συνέπεια την αύξηση των προσώπων εμπιστοσύνης ή αναφοράς για τον ανήλικο και επομένως την αύξηση των περιπτώσεων της προσβολής του από τα πρόσωπα αυτά.¹⁴

Δίνεται λοιπόν ιδιαίτερη βαρύτητα στη σχέση εμπιστοσύνης, έτσι ώστε να θεωρείται πως η προσβολή είναι μεγαλύτερη όταν αυτή προέρχεται από πρόσωπα που οι ανήλικοι αγαπούν, σέβονται και εμπιστεύονται, απ' ό,τι όταν αυτή προέρχεται από άλλα άτομα με τα οποία δεν υπάρχει αυτή η ιδιαιτερότητα στη σχέση.¹⁵ Στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 3500/2006 για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ. σημειώνεται πως «πρόκειται για μια “ασύμμετρη σχέση” μεταξύ, από τη μια πλευρά του ενήλικου, που είναι πρόσωπο εμπιστοσύνης ή αναφοράς, και από την άλλη πλευρά του ανηλίκου, και τούτο επειδή ο μιν ανήλικος κατά κανόνα προσβλέπει στην αναγνώριση και στην αγάπη εκ μέρους του προσώπου αναφοράς, ωστόσο την ανάγκη αυτή εκμεταλλεύεται ο ενήλικος για την ικανοποίηση ηδονιστικών σκοπών. Ακόμη και όταν ο ανήλικος συγκαθίθεται στις γενετήσιες πράξεις του προσώπου εμπιστοσύνης ή και τις προκαλεί, δεν είναι φυσικά σε θέση να γνωρίζει τη σημασία τους, πολλώ

---

¹³ Ειδικότερα η τέλεση ασελών πράξεων από ενήλικο στον οποίον έχουν εμπιστευθεί ανήλικο για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, τιμωρείται με κάθειρξη (5-20 έτη) όταν ο παθών συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη, ενώ η αποπλάνηση ανηλίκου που συμπλήρωσε τα δεκατρία έτη και όχι τα δεκαπέντε έτη με φυλάκιση (άρθρο 339§1γ' Π.Κ.) και η ασελγεία έναντι αμοιβής με ανήλικο που συμπλήρωσε τα δεκαπέντε έτη τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και χρηματική ποινή δέκα έως πενήντα χιλιάδων ευρώ (άρθρο 351 Α §1 γ' Π.Κ.).

¹⁴ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ν. 3500/2006, για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ.

¹⁵ Βλ. ακόμη Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. ε', σελ. 39, όπου αναφέρεται ότι επιζητείται να προστατευθεί η γενετήσιος ελευθερία ωρισμένων προσώπων τα οποία λόγω των ιδιαίτερων σχέσεων των προς το δράστην ευρίσκονται περισσότερο εκτεθιμένα εις τας παρ' αυτού ενεργουμένας γενετησίους προσβολάς.

μάλλον να έχει συνείδηση των επιπτώσεων που κατά κανόνα συνεπάγεται η συμπεριφορά αυτή στη ζωή του».

Δε μπορεί, βέβαια, να γίνει δεκτό πως ένας ανήλικος 17 ετών λ.χ. δεν είναι σε θέση να γνωρίζει τη σημασία των γενετήσιων πράξεων, όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση. Το σημαντικό είναι πως και αν ακόμη τη γνωρίζει, η ιδιαίτερη σχέση εμπιστοσύνης που συνδέει το μαθητή με τον καθηγητή, από μόνη της, είναι αρκετή για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος.

Όσον αφορά στον προβληματισμό που διατυπώθηκε για την κεντρική αξιολογική έννοια της ασελγούς πράξης, πάνω στην οποία δομήθηκε το κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, θα πρέπει να σημειώσουμε πως ο προβληματισμός αυτός είναι κατ' αρχήν δικαιολογημένος. Πράγματι η έννοια της ασελγούς πράξης αποδιδόταν από τον Άρειο Πάγο με έναν ορισμό στον οποίο χρησιμοποιούνται τρεις ασαφείς έννοιες, *το κοινό αίσθημα, η αιδώς και τα ήθη*. Σήμερα πλέον ο Άρειος Πάγος¹⁶ φαίνεται πως κινείται προς την κατεύθυνση της θεωρίας, η οποία έχει αποκρυσταλλώσει έναν σαφή και κοινά αποδεκτό ορισμό γι αυτήν. Επί πλέον, στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 3500/2006 για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ. ρητά αναφέρεται ότι στις ασελγείς πράξεις εμπίπτουν η συνουσία και οι ανάλογης βαρύτητας με αυτήν γενετήσιες πράξεις και έτσι δημιουργεί μια ασφαλιστική δικλείδα από καταχρηστική ερμηνεία και εφαρμογή της ασελγούς πράξης. Για την έννοια της ασελγούς πράξης θα γίνει λόγος παρακάτω.

ii. Σκοπός της διάταξης είναι η αντιμετώπιση του φαινομένου της παιδοφιλίας, φαινόμενο το οποίο απασχολεί ιδιαίτερα την κοινωνία καθώς η συχνότητά του είναι ανησυχητική. Οι παιδοφιλικές πράξεις υπάγονται βεβαίως, όπως σημειώνεται στην Αιτιολογική Έκθεση, και στις διατάξεις των άρθρων 339 Π.Κ. και 351Α Π.Κ. Ωστόσο τις πράξεις του 339 Π.Κ. μπορεί να τελεί ο

¹⁶ Βλ. ΑΠ 2056/2004, ΠοινΔ/νη 2005, 1118, ΑΠ 1505/2005, ΠοινΔ/νη 2006, 403.

οποιοσδήποτε, ακόμη και αν δεν συνδέεται με τον ανήλικο με σχέση συγγένειας ή εξάρτησης, ενώ στο άρθρο 351Α Π.Κ. υπάγονται οι πράξεις παιδοφιλίας που γίνονται με αμοιβή ή με άλλα υλικά ανταλλάγματα.¹⁷

Από τις παρατηρήσεις αυτές προκύπτει η σημαίνουσα βαρύτητα που έχει το στοιχείο της σχέσης εμπιστοσύνης ως κεντρικής αξιολογικής έννοιας στο άρθρο 342 Π.Κ., την οποία καταχράται ο ενήλικος.

Εκτός από την προστασία της ανηλικότητας, υποστηρίζεται, συγχρόνως, πως το κοινωνικό συμφέρον απαιτεί και την ανάγκη να διαφυλαχθούν οι σχέσεις αυτές, οι οποίες έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα και μπορούν να επηρεάσουν την ανάπτυξη της γενετήσιας προσωπικότητας του ανήλικου, καθαρές από γενετήσιες επιδιώξεις.¹⁸ Θα πρέπει να συμπληρώσουμε πως η κοινωνική απαξία είναι πολύ μεγαλύτερη όταν η ίδια πράξη τελείται σε βάρος ανήλικου από πρόσωπα εμπιστοσύνης, στα οποία ο ανήλικος προσβλέπει με αγάπη, πίστη και αφοσίωση και τα οποία καταχρώνται την αγνότητά του. Αυτό πάντως που προέχει είναι η προστασία της ανηλικότητας.

Στις περιπτώσεις λοιπόν εκείνες κατά τις οποίες ο ενήλικος καταχράται της εμπιστοσύνης του ανήλικου, με γενετήσιες πράξεις, διαπράττει το έγκλημα της κατάχρησης ανήλικου σε ασέλγεια. Πρόκειται για το πρώτο έγκλημα το οποίο τυποποιείται στο άρθρο 342 Π.Κ.

Ένα δεύτερο έγκλημα τυποποιείται στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 342, όπου προστατεύεται η αιδώς του ανήλικου, όταν αυτή προσβάλλεται με συγκεκριμένες, περιγραφόμενες στο νόμο, ήσσονος βαρύτητας γενετήσιες πράξεις, από πρόσωπα με τα οποία ο ανήλικος συνδέεται με την ιδιαίτερη σχέση εμπιστοσύνης.

¹⁷ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, σελ. 208.

¹⁸ Βλ. Η. Γάφο, *Ποινικό Δίκαιο*, Ειδ. Μ. τ. ε', σελ. 39, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2829-2830, ΠολΠρΚαβ 177/2005, Αρμ 2005, 1745.

Ενώ ένα τρίτο έγκλημα τυποποιείται στην τέταρτη παράγραφο του άρθρου 342, το οποίο αφορά πράξεις που μπορεί να γίνονται σε βάρος ανηλίκων από τρίτους μέσω του διαδικτύου. Καθώς πρόκειται για έγκλημα το οποίο μπορεί να διαπραχθεί από οποιονδήποτε δεν θα μας απασχολήσει.

iii. Με αφορμή τη διάταξη του άρθρου 342 Π.Κ., σημειώνονται κάποιες παρατηρήσεις οι οποίες αναφέρονται, πέρα από την προσβολή της ανηλικότητας, στο δικαίωμα των γονέων του ανηλίκου να διαπλάθουν ελεύθερα το τέκνο τους. Οι παρατηρήσεις αυτές αφορούν άλλωστε και κάθε έγκλημα σε βάρος ανηλίκου.

Δεν υπάρχει βέβαια αμφιβολία πως η διάπλαση του τέκνου συνιστά δικαίωμα και καθήκον των γονέων, καθώς πυρήνας του γονικού λειτουργήματος είναι η επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου,¹⁹ η οποία έχει ως στόχο την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του στον καλύτερο δυνατό βαθμό προς όφελος τόσο του ίδιου όσο και της κοινωνίας.²⁰ Η σπουδαιότερη λειτουργία της επιμέλειας είναι η ανατροφή του ανηλίκου η οποία έχει ως αντικείμενο τη μέριμνα και τη φροντίδα των γονέων για τη σωματική συντήρηση και την ανάπτυξή του, την ικανοποίηση των υλικών αναγκών του, τη σωματική του ασφάλεια και υγεία, την κοινωνική και ηθική του διαπαιδαγώγηση, την ψυχική και πνευματική του διάπλαση, καθώς και τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Στόχο εντέλει των γονέων συνιστά η διαμόρφωση του τέκνου τους ως μιας ολοκληρωμένης και υπεύθυνης προσωπικότητας.²¹ Καθώς ο ανήλικος δεν έχει τη γνώση και την εμπειρία να αξιολογεί και να κάνει σωστές επιλογές, οι γονείς, στα πλαίσια της άσκησης της επιμέλειας, ελέγχουν τον ανήλικο για τη συμπεριφορά του, τις συναναστροφές του και τις επιδιώξεις του με σκοπό να τον προστατεύσουν, αφού πρόκειται για άτομο ευάλωτο, από επιρροές οι οποίες πιθανόν στο

¹⁹ Βλ. ΑΠ 1321/1992, Αρμ 1994, 340.

²⁰ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο, τ. β', 1998, σελ. 226.

²¹ Βλ. Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, ΕρμΑΚ, άρθρο 1518, 2003, σελ. 260.

μέλλον να έχουν αρνητικά αποτελέσματα στην ψυχική και πνευματική του ανάπτυξη και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Ακόμη κατευθύνουν τον ανήλικο, ανάλογα με το βαθμό της ωριμότητάς του, με την ηλικία και τις ατομικές του δυνατότητες προς το συμφέρον του. Βεβαίως κάθε συμπεριφορά, πράξη ή παράλειψη, με την οποία προσβάλλεται ο ανήλικος, έχει ως συνέπεια σε μεγάλο ή μικρότερο βαθμό να ακυρώνει τις προσπάθειες που έχει ήδη καταβάλει ένας γονέας για την διαπαιδαγώγηση του παιδιού του και τη διάπλαση του χαρακτήρα του και να καθορίζει, σε σημαντικό βαθμό, αν όχι καταλυτικά, τη μελλοντική του εξέλιξη. Ποιος μπορεί να αρνηθεί λ.χ. πως ένα παιδί που υφίσταται βιασμό ή σε βάρος του οποίου ασελγεί ο καθηγητής του δεν στιγματίζεται στο παρόν και έχει στο μέλλον μια διαφορετική πορεία από αυτήν που οι γονείς έχουν προγραμματίσει και επιδιώξει;

Είναι σαφές πως κάθε προσβολή του ανηλίκου επιδρά αρνητικά στη σωματική, πνευματική ή ψυχική του ανάπτυξη, στην κοινωνικοποίησή του και τελικά στην ανάπτυξη μιας υγιούς ατομικής και κοινωνικής προσωπικότητας, ταυτόχρονα όμως θίγει, παρά τη θέλησή του, και τον φορέα του δικαιώματος (γονέα) να τον διαπλάθει ελεύθερα.

Η ιδιότητα του γονέα είναι μια κοινωνική ιδιότητα, η οποία αποτελεί σταθερό μέγεθος και δεν μεταβάλλεται στο χρόνο, παρά τις αλλαγές που υφίσταται ο τύπος της οικογένειας, η οποία από εκτεταμένη - πατριαρχική έχει διαφοροποιηθεί σε πυρηνική με τις διάφορες μορφές σήμερα (εκτός από την οικογένεια με τους δύο γονείς και τα παιδιά τους, υπάρχει η μονογονεϊκή, η επανασυγκροτημένη και η οικογένεια διπλής καριέρας) και παρά τις αλλαγές στον καταμερισμό ευθυνών ανάμεσα στους γονείς για το μέγλωμα των παιδιών τους.

Η κοινωνική αυτή ιδιότητα του γονέα αποτελεί αναμφίβολα ένα ουσιώδες στοιχείο της κοινωνικής ζωής, η οποία βεβαίως δεν προσβάλλεται με την

προσβολή της ανηλικότητας του τέκνου και εξακολουθεί να υφίσταται και μετά από αυτή (την προσβολή του τέκνου). Εκείνο, ωστόσο, το οποίο προσβάλλεται είναι το δικαίωμα των γονέων για την ελεύθερη διάπλαση του τέκνου τους. Πρόκειται ασφαλώς για ένα κοινωνικό αγαθό, που ενσωματώνει το ατομικό συμφέρον (των γονέων) για τη διατήρησή του.²² Το κοινωνικό αυτό αγαθό δεν έχει αναχθεί όμως σε αυτοτελές έννομο αγαθό με φορείς τους γονείς, αλλά πάντως συνιστά ένα εμμέσως προσβαλλόμενο μέγεθος.

Με δεδομένο ότι στις μέρες μας τα εγκλήματα σε βάρος των ανηλίκων έχουν πολλαπλασιαστεί, με την έξαρση της παιδοφιλίας, του ηλεκτρονικού εγκλήματος κ.λ.π., το δικαίωμα των γονέων για την ελεύθερη διάπλαση του τέκνου τους αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

---

²² Βλ. σχετ. με το έννομο αγαθό, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου – Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά της ζωής* σελ. 25 επ.

3.2.2. Οι ασελγείς πράξεις με ανήλικο από πρόσωπα που έχουν τη φροντίδα του

α΄ Αντικειμενική υπόσταση

Ο καθηγητής ο οποίος ενεργεί ασελγείς πράξεις με ανήλικο μαθητή, τον οποίο του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, έστω και προσωρινά, τελεί το έγκλημα της κατάχρησης ανηλίκου σε ασέλγεια.

Πρόκειται για ιδιαίτερο έγκλημα αφού το υποκείμενό του δεν μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε αλλά μόνο πρόσωπο στο οποίο έχουν εμπιστευθεί τον ανήλικο να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, πρόσωπο δηλαδή που ανήκει σε ορισμένο κύκλο ατόμων με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα (ιδιότητα) που τα διαφοροποιεί από τα υπόλοιπα άτομα. Πρόκειται μάλιστα για γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα όταν η ασελγής πράξη τελείται με ανήλικο άνω των 15 ετών, αφού, για την πράξη αυτή, το αξιόποιο θεμελιώνεται για πρώτη φορά. Όταν τελείται με ανήλικο κάτω των 15 ετών είναι μη γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα, αφού το αξιόποιο θεμελιώνεται ήδη στο άρθρο 339 Π.Κ.²³

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να είναι υποκείμενα του εγκλήματος αυτού, καθώς είναι μεταξύ των ρητά αναφερομένων προσώπων (342§2 περ. γ΄).

Ως εκπαιδευτικοί νοούνται, όσοι διδάσκουν σε σχολεία δημόσια ή ιδιωτικά ανεξάρτητα από το είδος του μαθήματος που διδάσκουν και ανεξάρτητα από τη βαθμίδα εκπαίδευσης,²⁴ συγκαταλέγονται δε αναμφισβήτητα μεταξύ αυτών και οι καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

²³ Βλ. για την έννοια του ιδιαίτερου εγκλήματος, Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία 2004 σελ. 252 επ.

²⁴ Βλ. Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. ε΄, σελ. 41, Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα,

Ο μαθητής της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μπορεί να αποτελέσει υλικό αντικείμενο της προσβολής λόγω:

- i. της ανηλικότητάς του (όταν είναι μέχρι 18 ετών) και
- ii. της ιδιαίτερης σχέσης που αυτός έχει με τον καθηγητή, στον οποίο έχουν εμπιστευθεί να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει έστω και προσωρινά.

Οι όροι αυτοί θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά.

Καθώς η προστασία του ανηλικού στη διάταξη αυτή είναι απόλυτη, δεν έχει σημασία το φύλο ή το ήθος του μαθητή ή αν αυτός είχε προηγούμενη γενετήσια εμπειρία ή ακόμη το γεγονός ότι ο ίδιος προκάλεσε, επεδίωξε ή συναίνεσε στην ενέργεια της ασελγούς πράξης με τον καθηγητή.²⁵ Δεν ενδιαφέρει εάν μεταξύ του δράστη και του θύματος έχει αναπτυχθεί συναισθηματικός δεσμός ή αν προϋπήρχαν της σχέσης εξάρτησης μεταξύ τους γενετήσιες σχέσεις.²⁶ Επίσης δεν απαιτείται για την τέλεση του εγκλήματος η χρήση βίας ή η χρήση απατηλών μέσων, αρκεί μόνο η σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, καθώς αυτή καθαυτή η ενέργεια ασελγούς πράξης του καθηγητή με μαθητή συνιστά κατάχρηση της ιδιαίτερης σχέσης, η οποία, κατά αμάχητο τεκμήριο, υπάρχει ανάμεσα στο δράστη και το θύμα. Στην περίπτωση εκείνη, βέβαια, που ο καθηγητής κάνει χρήση βίας ή απειλής, προκύπτει πρόβλημα συρροής με το έγκλημα του βιασμού, για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω. Η ύπαρξη της σχέσης από μόνη της απαγορεύει απόλυτα τις ασελγείς πράξεις ανάμεσα στα πρόσωπα αυτά. Δεν απαιτείται, λοιπόν, ειδικός τρόπος για την κατάχρηση αυτή.²⁷ Ο μαθητής - θύμα δεν μπορεί αλλά και πολλές φορές δεν τολμά να αντιπάζει την αντίσταση που πρέπει στους ηδονιστικούς σκοπούς του δράστη - καθηγητή και να υπερασπίσει τον εαυτό του, λόγω της εξάρτησής του

σελ. 91, Α. Μπουρόπουλο, Ερμ. Ποιν. Κωδ., τ. β', σελ. 593, Αν. Τούση -Αθ. Γεωργίου, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος, τ. β', σελ.887.

²⁵ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ν 3500/2006 για την τροπολογία του άρθρου, όπου αναφέρεται: «Ακόμη και όταν ο ανήλικος συγκαθίεται στις γενετήσιες πράξεις του προσώπου εμπιστοσύνης ή και τις προκαλεί, δεν είναι φυσικά σε θέση να γνωρίζει τη σημασία τους, πολλώ μάλλον να έχει συνείδηση των επιπτώσεων που κατά κανόνα συνεπάγεται η συμπεριφορά αυτή στη ζωή του».

²⁶ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και οικογενειακήν ζωή, σελ. 73 επ.

²⁷ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2830 και τις εκεί παραπομπές.

από τον προσβολέα. Ο νομοθέτης αναγνωρίζοντας την αδυναμία της αντίστασης του ανηλίκου, η οποία υπάρχει λόγω ακριβώς της ανηλικότητας του, έναντι των ατόμων από τα οποία εξαρτάται και επιδιώκοντας να την προστατεύσει «δημιουργεί εδώ ένα αμάχητο τεκμήριο, ότι ο ανήλικος δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι απολύτως ελεύθερος έναντι αυτών που έχουν ταχθεί να τον φροντίζουν, να τον διδάσκουν ή, ευρύτερα, να φροντίζουν για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του».²⁸

Τίθεται όμως το ερώτημα τι σημαίνει ότι ο καθηγητής έχει στην επίβλεψή του ή στη φύλαξή του ένα μαθητή. Στα λεξικά η επίβλεψη έχει την έννοια της επιτήρησης, της εποπτείας της διαγωγής κάποιου με σκοπό την πρόληψη ζημιογόνων ενεργειών εκ μέρους του τόσο έναντι τρίτων, όσο και έναντι του εαυτού του (λ.χ. η πρόληψη της χρήσης επικίνδυνων πραγμάτων ή ουσιών κ.λ.π.). Η φύλαξη έχει την έννοια της προστασίας, της προφύλαξης από κακό, του ενδιαφέροντος και της μέριμνας που γίνεται με στοργή.²⁹

Ωστόσο, θα πρέπει ο εννοιολογικός προσδιορισμός της **επίβλεψης** και της **φύλαξης** να αναζητηθεί στο πλαίσιο του οικογενειακού δικαίου και ειδικότερα στην επιμέλεια των παιδιών από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα, αφού στο μέτρο, τουλάχιστον, που αφορά στους εκπαιδευτικούς, το σχολικό περιβάλλον υποκαθιστά το οικογενειακό περιβάλλον, για τις ώρες που οι μαθητές βρίσκονται σ' αυτό.³⁰ Η επιμέλεια είναι η σημαντικότερη από τις τρεις λειτουργίες της γονικής μέριμνας (οι άλλες είναι η διοίκηση περιουσίας και η εκπροσώπηση του ανηλίκου), αποτελώντας ουσιαστικά και τον πυρήνα του

²⁸ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 210.

²⁹ Βλ. σχετ. με την ανάλυση των λέξεων, Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλος - Φυτράκης, 1995.

³⁰ Βλ. και 3181/Εγκ 29/1.11.96 Εισαγ. Αρείου Πάγου, η οποία εκδόθηκε με αφορμή κρούσμα σύλληψης ζεύγους έξω από σχολείο, να κατέχουν ποσότητα ναρκωτικών και των υπομηνών που διατυπώθηκαν περί προσπάθειας συλληφθέντων να χορηγήσουν σε μαθητές ναρκωτικά με μορφή καραμέλας. Ειδικότερα στη §2 αναφέρεται: «η ευθύνη βαρύνει τη διεύθυνση και το προσωπικό του Σχολείου, οι οποίοι **έχοντας υποκαταστήσει τη γονική επιμέλεια κατά τις ώρες λειτουργίας του Σχολείου**, πρέπει να λάβουν τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αποτροπή της εισόδου στο χώρο του Σχολείου οιασδήποτε τρίτου, χωρίς την έγκριση του Διευθυντή του Σχολείου ή του προς τούτο οριζόμενου προσώπου».

γονικού λειτουργήματος.³¹ Αυτήν ρυθμίζουν οι διατάξεις του άρθρου 1518 Α.Κ.³² όπου ορίζεται πως «περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευση...» του παιδιού.³³ Καθώς η απαρίθμηση είναι ενδεικτική, όπως γίνεται φανερό με τη χρήση του επιρρήματος “ιδίως”, η επιμέλεια περιλαμβάνει κάθε θέμα που σχετίζεται με την ανάπτυξη της σωματικής, πνευματικής, ηθικής και ψυχικής προσωπικότητας του ανηλίκου παιδιού (στέγη, ντύσιμο, τροφή, υγεία, μόρφωση, επίβλεψη, συνεργασία με το σχολείο, επαγγελματική εκπαίδευση, διαπαιδαγώγηση κ.λ.π.).³⁴ Κάτω από το πρίσμα αυτό, θα πρέπει να γίνει δεκτό, πως στην επίβλεψη και στη φύλαξη εντάσσονται οι πράξεις εκείνες οι οποίες συνιστούν το περιεχόμενο της επιμέλειας.³⁵

Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση υπάγεται σε ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίες σήμερα είναι συγκεντρωμένες κυρίως στο νόμο - πλαίσιο 1566/1985, (ΦΕΚ 167/30-

³¹ Βλ. ΑΠ 1321/1992, Αρμ 1994, 340.

³² Βλ. άρθρο 1518§1 Α.Κ «Η επιμέλεια του προσώπου του τέκνου περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευσή του...» και άρθρο 1518§3 Α.Κ «Κατά τη μόρφωση και την επαγγελματική εκπαίδευση του τέκνου οι γονείς λαμβάνουν υπόψη τις ικανότητες και τις προσωπικές κλίσεις. Για αυτό τον σκοπό οφείλουν να συνεργάζονται με το σχολείο και, αν υπάρχει ανάγκη, να ζητούν τη συνδρομή αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών ή δημοσίων οργανισμών»

³³ Με δεδομένο ότι η επιμέλεια συνιστά περιεχόμενο της γονικής μέριμνας, *φορείς* του δικαιώματος αυτού είναι κατ' αρχήν και οι δύο γονείς. Η άσκηση της επιμέλειας ανήκει στον ένα γονέα, σε περίπτωση που η γονική μέριμνα παύει λόγω θανάτου, κήρυξης σε αφάνεια ή έκπτωσης του άλλου γονέα καθώς και στην περίπτωση που ο τελευταίος αδυνατεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα για πραγματικούς λόγους ή γιατί είναι ανίκανος ή περιορισμένα ικανός για δικαιοπραξία (άρθρο 1510 Α.Κ.).³³ Σε περίπτωση διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή της διακοπής της συμβίωσης, για την άσκηση της γονικής μέριμνας αποφασίζει το δικαστήριο που την αναθέτει στον ένα ή και στους δύο γονείς (άρθρα 1513, 1514 Α.Κ.). Όταν υπάρχει τέκνο χωρίς γάμο, η γονική μέριμνα ανήκει στη μητέρα. Σε περίπτωση αναγνώρισής του αποκτά γονική μέριμνα και ο πατέρας, που όμως την ασκεί αν έπαψε η γονική μέριμνα της μητέρας ή αν αυτή αδυνατεί να την ασκήσει για νομικούς ή πραγματικούς λόγους (άρθρο 1515 Α.Κ.). Σε περίπτωση υιοθεσίας η γονική μέριμνα ασκείται από τον θετό ή τους θετούς γονείς (άρθρο 1584 Α.Κ.). Κατ' εξαίρεση η γονική μέριμνα ασκείται από τον ένα γονέα όταν πρόκειται για συνήθεις πράξεις επιμέλειας ή για πράξεις που έχουν επείγοντα χαρακτήρα (άρθρο 1516 Α.Κ.).

³⁴ Βλ. Γ. Κουμάντο, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, 1984, σελ. 191 επ.

³⁵ Βλ. και Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 209-210, όπου αναφέρεται πως «Σε κάθε περίπτωση ο δράστης πρέπει να έχει αναλάβει στην πράξη την επίβλεψη ή φύλαξη του ανηλίκου. Μολονότι το περιεχόμενο των δύο αυτών όρων δεν είναι απολύτως σαφές, φαίνεται ότι με αυτούς επιχειρείται να καλυφθούν πάντως όλες οι σχέσεις που περιγράφονταν στο παλαιό κείμενο του άρθρου 342 ΠΚ: Έτσι στις έννοιες της επίβλεψης και φύλαξης φαίνεται να εντάσσονται όλες οι πράξεις που υπάγονται εννοιολογικά στην άσκηση της γονικής μέριμνας, από την παροχή τροφής και τη φροντίδα για σωματική ακεραιότητα του ανηλίκου μέχρι την εκπαίδευσή του και την κάλυψη του ελεύθερου χρόνου του.

91985/A) «για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης».³⁶ Στο πρώτο άρθρο του νόμου - πλαισίου σημειώνεται ειδικότερα ότι σκοπός της εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά.³⁷ Ο σκοπός αυτός της εκπαίδευσης περιλαμβάνει όλα όσα παραπάνω αναφέρονται ως περιεχόμενο της επίβλεψης και φύλαξης, υπό το πρίσμα της επιμέλειας.

Βασικοί συντελεστές, βεβαίως, για την επίτευξη του στόχου αυτού θεωρούνται τόσο η προσωπικότητα και η κατάρτιση του προσωπικού όλων των κλάδων και βαθμίδων της εκπαίδευσης, όσο και η δημιουργία του απαραίτητου παιδαγωγικού κλίματος με την ανάπτυξη αρμονικών σχέσεων στο σχολείο και στην τάξη και με το σεβασμό προς την προσωπικότητα του κάθε μαθητή.³⁸

Στο άρθρο 36 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α καθορίζονται τα καθήκοντα των καθηγητών. Ειδικότερα σημειώνεται, μεταξύ άλλων, πως οι εκπαιδευτικοί: i. διδάσκουν στους μαθητές τα διάφορα γνωστικά αντικείμενα, διαπαιδαγωγούν και εκπαιδεύουν τους μαθητές σύμφωνα με τους σκοπούς και στόχους της εκπαίδευσης,³⁹ ii. φροντίζουν για την πρόοδο των μαθητών και τους προσφέρουν παιδεία διανοητική, ηθική και κοινωνική,⁴⁰ iii. αναλαμβάνουν καθήκοντα εφημερευόντων, έχουν την ευθύνη της επιτήρησης και της προστασίας των μαθητών και επιμελούνται την καθαριότητα των σχολικών χώρων και ό,τι άλλο σχετίζεται με την υγιεινή και την ασφάλειά

---

³⁶ όπως τροποποιήθηκε με το ν.1824/1988 που αφορά στη Ρύθμιση εκπαιδευτικών θεμάτων, (ΦΕΚ 296/30-12-1988/Α).

³⁷ Βλ. άρθρο 1§1 ν. 1566/1985. Βλ. ακόμη άρθρο 36 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α., με ανάλογο περιεχόμενο.

³⁸ Βλ. άρθρο 1§2 περ. α' και δ' ν. 1566/1985.

³⁹ Βλ. άρθρο 36§1 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α

⁴⁰ Βλ. άρθρο 36§10 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α

τους,⁴¹ iv. είναι υπεύθυνοι για την επιτήρηση των μαθητών μέσα στην τάξη.⁴² Τα καθήκοντα αυτά των καθηγητών συνιστούν ασφαλώς πράξεις επίβλεψης και φύλαξης των μαθητών.

Έτσι κατανοείται ο λόγος για τον οποίο οι εκπαιδευτικοί αποτελούν εξ ορισμού πρόσωπα εμπιστοσύνης και κύρους για τους ανήλικους μαθητές.

Η αιτία με βάση την οποία ο μαθητής τίθεται υπό την επίβλεψη ή τη φύλαξη των εκπαιδευτικών, είναι για τα μεν δημόσια σχολεία ο νόμος, για τα δε ιδιωτικά σχολεία η σύμβαση μεταξύ των ασκούντων την επιμέλεια των ανήλικων μαθητών και του ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου.

Η υποχρέωση της εννεαετούς φοίτησης η οποία εισάγεται από το άρθρο 16§3 του Συντάγματος και εξειδικεύεται με το ν 1566, αφορά βεβαίως τους μαθητές (δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων) βαρύνει, όμως, κυρίως τους γονείς τους. Με τη διάταξη του άρθρου 2§3 εδ. β' ν 1566/1985, ειδικότερα, προβλέπεται πως όποιος έχει την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου και παραλείπει την εγγραφή ή την εποπτεία του ως προς τη φοίτηση τιμωρείται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 458 του Ποινικού Κώδικα,⁴³ που αφορούν στις παραβάσεις διοικητικών διατάξεων. Οι διατάξεις αυτές αφορούν τη φοίτηση στο δημοτικό σχολείο και το γυμνάσιο, εφόσον ο μαθητής δεν έχει υπερβεί το 16^ο έτος της ηλικίας του.

Όσον αφορά στους μαθητές των Λυκείων και επαγγελματικών σχολών, αυτοί, από την εγγραφή τους στο σχολείο, όπως προβλέπεται από το ν. 1566/1985, τις υπουργικές αποφάσεις και τα Π.Δ., που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση αυτού, και ρυθμίζουν την οργάνωση και λειτουργία των σχολείων, επωμίζονται

⁴¹ Βλ. άρθρο 36§18 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α.

⁴² Βλ. άρθρο 36§19 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α.

⁴³ **Άρθρο 458 Π.Κ.** Όποιος με πρόθεση παραβαίνει επιτακτική ή απαγορευτική διάταξη διοικητικών νόμων τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή ή και με τις δύο αυτές ποινές, αν η ειδική διάταξη αναφέρεται σ' αυτό το άρθρο ως προς την ποινική κύρωση της παράβασης.

μια σειρά καθηκόντων, απολαμβάνουν όμως ταυτόχρονα δικαιωμάτων, τα οποία σχετίζονται με την πνευματική, σωματική και ψυχική τους ανάπτυξη, την ασφάλειά τους, την κοινωνικοποίησή τους και την εν γένει ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

Έτσι, ο μαθητής, από την εγγραφή του στο σχολείο, με μία σειρά νομοθετημάτων, υπουργικών αποφάσεων και προεδρικών διαταγμάτων, τίθεται στην επίβλεψη ή την φύλαξη των εκπαιδευτικών, καθώς η επίβλεψη και η φύλαξη συνιστούν νόμιμα καθήκοντα αυτών.

Ειδικότερα δε για τους μαθητές των ιδιωτικών σχολείων η εμπιστευση στην επίβλεψη ή την φύλαξη των εκπαιδευτικών στηρίζεται, όπως ήδη έχει αναφερθεί, στη σύμβαση μεταξύ των ασκούντων την επιμέλεια των ανήλικων μαθητών (ως περιεχομένου της γονικής μέριμνας) και του ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου. Τα άτομα αυτά μπορούν να καταρτίσουν σύμβαση με το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο για την εγγραφή του μαθητή σ' αυτό και την εμπιστευσή του, με τον τρόπο αυτό, στην φύλαξη των εκπαιδευτικών του ιδιωτικού σχολείου.

Αυτό αφορά στην εγγραφή του μαθητή στο ιδιωτικό σχολείο, ενώ το ειδικότερο περιεχόμενο της σχέσης μαθητή – εκπαιδευτικού ρυθμίζουν νόμοι, κατά τρόπο ανάλογο με τους μαθητές των δημόσιων σχολείων.

Δεν έχει σημασία αν η σύμβαση είναι έγκυρη ή άκυρη, σημασία έχει η πραγματική κατάσταση της μετάθεσης του ανηλίκου στην επίβλεψη ή την φύλαξη, έστω και προσωρινά, του καθηγητή.⁴⁴

«Προσωρινά» σημαίνει για μικρό χρονικό διάστημα ή ακόμη και έκτακτα, όταν λ.χ. ο εκπαιδευτικός αναπληρώνει συνάδελφό του που απουσιάζει, όχι όμως

---

⁴⁴ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2836 και τις εκεί παραπομπές.

και στιγμιαία. Δεν συντρέχει τέτοια περίπτωση προσωρινής φύλαξης όταν λ.χ. γονέας μεταβαίνει στο γραφείο του διευθυντή ενός σχολείου για να πάρει πληροφορίες για την μελλοντική εγγραφή του παιδιού του στο σχολείο, το παιδί του δε παραμένει στο διάδρομο του σχολείου. Ο καθηγητής ο οποίος εφημερεύει δεν αναλαμβάνει τη φύλαξη του παιδιού καθώς η παρουσία του (παιδιού) εκεί είναι τυχαία και για ελάχιστο χρονικό διάστημα

Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί πως όταν γίνεται λόγος για επίβλεψη ή φύλαξη πρόκειται για μια πραγματική κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από τοπική εγγύτητα μαθητή - εκπαιδευτικού. Θα μπορούσαν εδώ να ενταχθούν περιπτώσεις όπως λ.χ. η διδασκαλία του μαθήματος, η ανάληψη συνοδείας μαθητών σε εκδηλώσεις και εκδρομές από εκπαιδευτικούς του σχολείου,⁴⁵ η εφημερία των εκπαιδευτικών κατά την διάρκεια διαλειμμάτων σε χώρους του σχολείου κ.λ.π. Ειδικότερα για την εφημερία των εκπαιδευτικών πρέπει να σημειώσουμε πως αποτελεί σημαντικό στοιχείο της λειτουργίας των σχολείων και στοχεύει στην *επιτήρηση* των μαθητών στα διαλείμματα με την κατανομή των χώρων του σχολείου (μεταξύ των εφημερευόντων εκπαιδευτικών), ώστε να υπάρχει παντού *επίβλεψη*, η οποία είναι απαραίτητη για την ασφάλεια των μαθητών.⁴⁶

Όμως ακόμη και έξω από το χώρο του σχολείου ο καθηγητής μπορεί να τελέσει το έγκλημα της κατάχρησης ανηλίκου σε ασέλγεια (που είναι και το πιθανότερο), όταν λ.χ. συναντά στο δρόμο μαθητή και τον παρασύρει για να τελέσουν ασελγείς πράξεις, καθώς για την τέλεση του εγκλήματος σημασία έχει η ιδιαίτερη σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή την οποία αυτός καταχράται και όχι ο χώρος που τελείται η πράξη.

⁴⁵ Βλ. σχετ. την υπ' Πρωτ 13324/Γ2/7-2-2006 απόφαση του ΥΠΕΠΘ.

⁴⁶ Βλ. Φ 3/991/Γ1/776/28-9-2000 και άρθρο 13§2 του Π.Δ. 201/1998.

Για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος δεν είναι απαραίτητο ο καθηγητής να διδάσκει τον μαθητή, αρκεί να τον έχει στο σχολείο που υπηρετεί και να έχει αναλάβει με κάποιο τρόπο την επίβλεψη ή τη φύλαξή του. Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής κάνει εφημερία σε χώρους του σχολείου, όπου κυκλοφορούν όλοι οι μαθητές (π.χ. προαύλιο του σχολείου), χωρίς βέβαια όλοι να διδάσκονται από αυτόν ή όταν συνοδεύει σε εκδρομές μαθητές του σχολείου στους οποίους αυτός δεν διδάσκει.

Ο δράστης - καθηγητής μπορεί να είναι οποιουδήποτε φύλου και μάλιστα του ίδιου φύλου με το θύμα - μαθητή.

Το έγκλημα πραγματώνεται όταν ο καθηγητής **ενεργεί ασελγείς πράξεις με ανήλικο μαθητή**.

Η έκφραση “**ενεργεί με**” δε σημαίνει βέβαια πως για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος θα πρέπει ο καθηγητής να έχει τον ενεργητικό ρόλο στη διενέργεια των ασελγών πράξεων. Έχει ήδη αναφερθεί πως η προστασία του ανήλικου μαθητή είναι απόλυτη, πράγμα που σημαίνει πως ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία ο μαθητής έχει τον ενεργητικό ρόλο στην ασελγή πράξη, ακόμη και όταν αυτός την επιδιώκει, την προκαλεί ή συναινεί σ’ αυτήν, το έγκλημα συντελείται. Έτσι όταν λ.χ. καθηγήτρια ενεργεί ασελγή πράξη με ανήλικο μαθητή της, ο οποίος έχει τον ενεργητικό ρόλο στην πράξη, ή, όταν καθηγητής ασελγεί με ανήλικο άρρενα μαθητή του, ο οποίος έχει την πρωτοβουλία, το έγκλημα συντελείται.

Πρόκειται για έγκλημα σύναψης σχέσης⁴⁷ καθώς ο τρόπος πραγμάτωσής του, όπως περιγράφεται στη αντικειμενική του υπόσταση, συνίσταται στη σύναψη μιας (αξιόποινης) σχέσης ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, που προϋποθέτει τη

---

⁴⁷ Βλ. σχετ. με την έννοια του εγκλήματος σύναψης σχέσης, Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία 2004 σελ. 293-294 επ.

σύμπτωση των βουλήσεών τους. Ωστόσο, καθώς το έγκλημα δημιουργήθηκε για τις περιπτώσεις προσβολής της ανηλικότητας, την οποία σκοπεύει να προστατεύσει, υπάρχει μονόπλευρη τιμώρηση, δηλαδή μόνο του καθηγητή, ενώ ο ανήλικος μαθητής δεν έχει ποινική ευθύνη.

Βασικό στοιχείο για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος αυτού είναι ο προσδιορισμός της έννοιας της **ασελγούς πράξης**.

Η απολύτως κρατούσα άποψη στη θεωρία σήμερα είναι αυτή κατά την οποία στην έννοια της ασελγούς πράξης εντάσσονται η συνουσία και οι ισοβαρείς με αυτήν πράξεις.⁴⁸

Η ασελγής πράξη προϋποθέτει σωματική επαφή δράστη -θύματος.⁴⁹

Η έννοια της ασελγούς πράξης αποδιδόταν από τη νομολογία του Αρείου Πάγου με τον ίδιο πάντοτε ορισμό: «Ασελγής πράξη θεωρείται κάθε ενέργεια αναγόμενη στη γενετήσια σφαίρα, η οποία αντικειμενικά μεν προσβάλλει το κοινό αίσθημα της αιδούς και των ηθών, υποκειμενικά δε κατευθύνεται στη διέγερση ή την ικανοποίηση της γενετήσιας ορμής του δράστη». Τον ορισμό αυτόν τον δεχόταν ο Άρειος Πάγος παγίως από το 1951⁵⁰ μέχρι να τεθεί σε ισχύ ο νόμος 1419/1984.⁵¹ Τον ίδιο, ωστόσο, ορισμό δεχόταν και έπειτα,⁵²

⁴⁸ Βλ. Η. Αναγνωστόπουλο, Ασελγείς πράξεις (ΠΚ 336, 339) και ασελγείς χειρονομίες (ΠΚ 337), ΠoinXp ΛΗ', 568, Γ. Δημήτραινα, Ασελγείς πράξεις και αποπλάνηση, Υπερ 1994, 1477 επ., Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, παρατηρήσεις στη ΣυμβΠλημΘεσ 92/1991, Υπερ 1991, 469, Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά, Η έννοια της ασελγείας μετά τη νομοθετική μεταρρύθμιση των εγκλημάτων κατά των ηθών, ΝοΒ 1989, 1493 επ., Α. Παπαδαμάκη, παρατηρήσεις στην ΣυμβΔιαρκΣτρΑερΛαρ 12/1993, Υπερ 1994, 376, Ν. Παρασκευόπουλο, Η έννοια της ασελγούς (γενετήσιας) πράξης: ερμηνεία και κριτική θεώρηση, ΠoinXp ΛΔ', 337 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 180-181.

⁴⁹ Βλ. Η. Αναγνωστόπουλο, Ασελγείς πράξεις (ΠΚ 336, 339) και ασελγείς χειρονομίες (ΠΚ 337), ΠoinXp ΛΗ', 570, Γ. Δημήτραινα, Ασελγείς πράξεις και αποπλάνηση, Υπερ 1994, 1480, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2812, Α. Παπαδαμάκη, παρατηρήσεις στην ΣυμβΔιαρκΣτρΑερΛαρ 12/1993, Υπερ 1994, 376, Ν. Παρασκευόπουλο, ό. π.

⁵⁰ Βλ. ΑΠ 196/1951, ΠoinXp 1951, 355.

⁵¹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 413/1968, ΠoinXp ΙΘ', 37, ΑΠ 265/1975, ΠoinXp ΚΕ', 640, ΑΠ 1051/1976, ΠoinXp ΚΖ', 357, ΑΠ 1214/1976, ΠoinXp ΚΖ', 460, ΑΠ 361/1981, ΠoinXp ΛΑ', 654.

παρά την αλλαγή του τίτλου του ΙΘ' κεφαλαίου από «Εγκλήματα κατά των ηθών» σε «Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής» και παρά τον ρητό και σαφή προσδιορισμό του προστατευόμενου έννομου αγαθού, της γενετήσιας ελευθερίας και την οριοθέτησή του, στην Εισηγητική Έκθεση του ν. 1419/1984, ως προέκταση της ανθρώπινης αξίας. Έτσι η ασαφής έννοια της ασελγούς πράξης αποδιδόταν με ένα υποκειμενικό στοιχείο και με τρεις επίσης ασαφείς έννοιες, το κοινό αίσθημα, την αιδώ και τα ήθη. Αυτό είχε ως συνέπεια η έννοια της ασελγούς πράξης να αποκτά μεγάλο εύρος και να εντάσσονται σ' αυτήν, ανάλογα με τις περιστάσεις, ακόμη και ο ασπασμός στο στόμα στην περίπτωση κατά την οποία επιχειρείται από δάσκαλο κατ' ιδίαν σε ανήλικη μαθήτριά του,⁵³ επίσης ο εναγκαλισμός, ο ασπασμός και οι θωπείες στο στήθος, τα σκέλη και τα γεννητικά όργανα μαθήτριας από καθηγητή που της παρέδιδε κατ' οίκον μαθήματα.⁵⁴

Πρόκειται για έναν κακό ορισμό καθώς ούτε σύγχρονος ούτε σαφής είναι, αντίθετα ενθαρρύνει την ερμηνευτική αυθαιρεσία και κατά συνέπεια προσβάλλει την αρχή της αναλογικότητας.⁵⁵

Φαίνεται πως η νομολογία του Αρείου Πάγου κινείται προς την κατεύθυνση της θεωρίας, καθώς δέχεται πως ασελγείς πράξεις συνιστούν η συνουσία και οι

---

⁵² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1985/1984, ΠοινΧρ ΛΕ', 598, ΑΠ2057/1984, ΠοινΧρ ΛΕ', 649, ΑΠ 266/1985, ΠοινΧρ ΛΕ', 868, ΑΠ 853/1986, ΠοινΧρ ΛΣΤ', 798, ΑΠ 727/1987, ΠοινΧρ ΛΖ', 746, ΑΠ 939/1988, ΠοινΧρ ΛΗ', 981, ΑΠ 547/1989 ΠοινΧρ Μ', 40, ΑΠ 105/1998, ΝοΒ 1998, 860, ΑΠ 1170/1999, ΠοινΧρ Ν', 608, ΑΠ 817/2006, ΠοινΛογ 2006, 764, ΑΠ 784/2007 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

⁵³ Βλ. ΑΠ 265/1975, ΠοινΧρ ΚΕ', 640, ακόμη ΑΠ 321/1976, ΠοινΧρ ΚΣΤ', 741, ΑΠ1214/1976 ΠοινΧρ ΚΖ', 460.

⁵⁴ Βλ. ΑΠ 264/1977, ΠοινΧρ ΚΖ', 654, επίσης ΑΠ 817/2006, ΠοινΛογ 2006. Βλ. όμως και ΑΠ 49/1986, ΠοινΧρ ΛΣΤ', 463, την αντίθετη εισαγγελική πρόταση του αντιεισαγγελέα του ΑΠ Κανίνια, ο οποίος επισήμανε πως φιλιά στα μάγουλα, θωπείες στους γλουτούς, στο στήθος και στα γεννητικά όργανα της παθούσας χωρίς ο δράστης να αφαιρέσει το εσώρουχο δεν συνιστούν ασελγείς πράξεις αλλά ασελγείς χειρονομίες, ΑΠ 397/1997, Υπερ 1997, 1232.

⁵⁵ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ας τελειώνουμε επιτέλους, με τον ορισμό της ασελγούς πράξης, ΠοινΔ/νη 11/2009, 1252 επ.

ανάλογες με αυτήν πράξεις ή απομιμήσεις της.⁵⁶ Θα πρέπει πάντως να σημειώσουμε ότι η στροφή αυτή της νομολογίας γίνεται κατ' εξαίρεση, αφού ακόμη εμμένει στον παλιό ορισμό της ασελγούς πράξης εντάσσοντας σ' αυτήν πράξεις όπως οι θωπείες γεννητικών οργάνων, ο εναγκαλισμός, η καταφίληση στο πρόσωπο κ.λ.π.⁵⁷ Ειδικά για τους ανηλίκους γίνεται δεκτή κατά κανόνα η ευρεία ερμηνεία που υπάγει στην έννοια της ασελγούς πράξης και τις θωπείες.

Ωστόσο, τα ίδια τα στοιχεία της παρ. 3 του άρθρου 342 Π.Κ. προσφέρονται για την ερμηνεία και την οριοθέτηση της παρ. 1 και ειδικότερα της έννοιας της ασελγούς πράξης. Για τις συμπεριφορές, που πραγματώνονται με τρόπο ώστε να συνιστούν ασελγείς χειρονομίες, εφαρμόζεται η διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 342 Π.Κ. Ως «χειρονομίες» νοούνται ειδικότερα οι γενετήσιες επαφές ή σσος βαρύτητας από τις ασελγείς πράξεις. Σ' αυτές εντάσσονται οι ψαύσεις ή οι θωπείες του στήθους, των μηρών ή άλλων ερωτογόνων περιοχών του σώματος του μαθητή, οι ασπασμοί κ.λ.π. Αφού λοιπόν όλα αυτά είναι ασελγείς χειρονομίες επομένως δεν είναι ασελγείς πράξεις. Άλλωστε δεν μπορούν να εξισώνονται ο εναγκαλισμός και η καταφίληση στο πρόσωπο με τη συνουσία, ούτε να διαφοροποιείται η έννοια της ασελγούς πράξης ανάλογα αν πρόκειται για ενήλικο ή ανήλικο θύμα.⁵⁸

Στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 3500/2006 για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ. σημειώνεται πάντως ρητά ότι στις ασελγείς πράξεις εμπίπτουν η συνουσία και οι ανάλογης βαρύτητας με αυτήν γενετήσιες πράξεις, συμβαδίζοντας απόλυτα με τη θεωρία, οριοθετώντας έτσι την έννοια αυτή προς

---

⁵⁶ Βλ. ΑΠ 2056/2004, ΠοινΔ/νη 2005, 1118, με παρατηρήσεις Γ. Νούσκαλη, ο οποίος σημειώνει ότι το βούλευμα αυτό του Ανώτατου Ακυρωτικού μας και η γενόμενη δεκτή από αυτό σχετική εισαγγελική πρόταση είναι ιδιαίτερα σημαντικά, καθώς σηματοδοτούν μια «ιστορική στροφή» στη νομολογία του Αρείου Πάγου, από τη θέσπιση του ΠΚ έως σήμερα, αναφορικά με την έννοια της ασελγούς πράξης. Βλ. ακόμη ΑΠ 1505/2005, ΠοινΔ/νη 2006, 403, με παρατηρήσεις Γ. Καρανικόλα. Η απόφαση αυτή ενώ κατ' αρχήν δεν απομακρύνεται από τον κλασσικό ορισμό της νομολογίας, ωστόσο κατόπιν περιγράφει υποκατάστατα της συνουσίας.

⁵⁷ Βλ. ΑΠ 784/2007, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος .

⁵⁸ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ας τελειώνουμε επιτέλους, με τον ορισμό της ασελγούς πράξης, ΠοινΔ/νη11/2009, 1253.

άρση κάθε αμφισβήτησης και αμφιβολίας.⁵⁹ Με την ερμηνεία αυτή περιορίζεται το εύρος της έννοιας της ασελγούς πράξης, καθώς δεν μπορούν να συμπεριληφθούν σε αυτήν οι ήσσονος βαρύτητας γενετήσιες προσβολές. Η ιστορική βουλευτική ερμηνεία, όταν περιορίζει το άδικο, είναι δεσμευτική για τον εφαρμοστή του νόμου.

β'. Υποκειμενική υπόσταση

Για να κατηγορηθεί ο καθηγητής για το έγκλημα της ασελγούς πράξης με ανήλικο μαθητή απαιτείται δόλος. Επειδή το άρθρο 342 Π.Κ. δεν εισάγει περιορισμό, αρκεί και ενδεχόμενος δόλος.

Ο δόλος αυτός πρέπει να καλύπτει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης. Ειδικότερα πρέπει να περιλαμβάνει τη γνώση του δράστη-καθηγητή ότι:

- i. ενεργεί ασελγή πράξη
- ii. το θύμα είναι ανήλικο
- iii. τον συνδέει ιδιαίτερη σχέση με το θύμα.

Αρκεί να γνωρίζει ότι τελεί πράξη με μαθητή του σχολείου. Δε χρειάζεται να γνωρίζει και όλα όσα αναφέρθηκαν για το περιεχόμενο της επιμέλειας.

γ'. Οι απειλούμενες ποινές - Παραγραφή

Η ποινή την οποία αντιμετωπίζει ο καθηγητής για την τέλεση ασελγούς πράξης με ανήλικο μαθητή διαβαθμίζεται ανάλογα με την ηλικία του μαθητή ως εξής:

---

⁵⁹ Βλ. Αιτ. Εκθ. Οι προτεινόμενες διατάξεις αρθρώνονται επί τη βάσει της διακρίσεως των γενετήσιων πράξεων, δηλαδή των πράξεων που επιχειρούνται προς ικανοποίηση ηδονιστικών σκοπών, σε μείζονος και ήσσονος βαρύτητας προσβολές της γενετήσιας ζωής του ανηλίκου. Στην πρώτη κατηγορία γίνεται λόγος για ασελγείς πράξεις, στην έννοια δε αυτήν εμπίπτουν η συνουσία και οι ανάλογης βαρύτητας με αυτήν γενετήσιες πράξεις. Στην δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται ,όλες οι υπόλοιπες ελάσσονος βαρύτητας γενετήσιες πράξεις.

- i. αν ο μαθητής δεν συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη, η ποινή είναι κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών (εύρος ποινής από 10 έως 20 έτη),
- ii. αν ο μαθητής συμπλήρωσε τα δεκατέσσερα έτη όχι όμως και τα δεκαοχτώ, η ποινή είναι κάθειρξη (εύρος ποινής από 5 έως 20 έτη).

Οι καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανήκουν στον κύκλο των προσώπων που αποτελούν εξ ορισμού πρόσωπα εμπιστοσύνης και όταν η πράξη τελείται από αυτούς συνιστά επιβαρυντική περίπτωση, όπως ρητά αναφέρεται στην § 2 περ. γ' του 342 Π.Κ. Η επιβαρυντική περίπτωση θα ληφθεί υποχρεωτικά υπ' όψη από το δικαστήριο κατά την επιμέτρηση της ποινής που θα επιβληθεί στον καθηγητή.

Η παραγραφή της πράξης του καθηγητή αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του ανήλικου μαθητή και για τρία έτη μετά, καθώς πρόκειται για κακούργημα.⁶⁰ Θα πρέπει βεβαίως να σημειωθεί πως, καθώς δεν υπάρχει πρόβλημα στην έναρξη ή την εξακολούθηση της ποινικής δίωξης, αν ο ανήλικος ή τρίτος καταγγείλει τη σε βάρος του ανήλικου πράξη ή αν ασκηθεί αυτεπάγγελτη δίωξη από τον εισαγγελέα πριν ή μετά την ενηλικίωσή του, αλλά πριν από το χρονικό περιθώριο που προβλέπει ο νόμος, η προθεσμία τρέχει από την καταγγελία του θύματος ή τρίτου ή την αυτεπάγγελτη δίωξη του εισαγγελέα, αφού δεν υπάρχει συμφέρον για την επιμήκυνση της παραγραφής. Μόνο όταν το ανήλικο θύμα ή τρίτος δεν καταγγείλει την πράξη ή αν δεν έλαβε γνώση ο εισαγγελέας πριν από το χρονικό όριο που προβλέπει ο νόμος, η προθεσμία τρέχει αφού παρέλθει τριετία από την ενηλικίωση του θύματος.⁶¹ Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για αναστολή έναρξης και όχι συμπλήρωσης της παραγραφής.⁶² Το μεγάλο διάστημα, που μπορεί να μεσολαβήσει προκειμένου να παραγραφεί η πράξη, δικαιολογείται από το γεγονός ότι το ανήλικο θύμα χρειάζεται συνήθως αρκετό

⁶⁰ Βλ. άρθρο 113§6 Π.Κ. (που προστέθηκε με την παρ. 2 του άρθρου 2 του ν. 3625/2007).

⁶¹ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ν. Μπιτζιλέκη, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων, 2008, σελ. 230.

⁶² Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, ό.π., σελ. 229.

διάστημα, ακόμη και μετά την ενηλικίωσή του, για να ξεπεράσει τις προσωπικές και κοινωνικές αναστολές του, για να καταγγείλει την ασελγή πράξη που τελέστηκε σε βάρος του.⁶³

δ'. Δικονομικά ζητήματα

Με βάση τη διάταξη του άρθρου 344 εδ. α' Π.Κ.⁶⁴ το έγκλημα της κατάχρησης ανηλικού σε ασέλγεια διώκεται αυτεπάγγελα, αφού για τα μόνα εγκλήματα του ΙΘ' κεφαλαίου που απαιτείται έγκληση είναι το έγκλημα του άρθρου 337 Π.Κ. (προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας) και του άρθρου 341 Π.Κ. (απατηλή επίτευξη συνουσίας).

Με την κατάθεση του νομοσχεδίου για τροπολογία, το άρθρο αυτό δημιούργησε κάποιους δισταγμούς για τις ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε μερικές περιπτώσεις παιδιών ψυχικά τραυματισμένων ή υπερευαίσθητων. Έτσι λοιπόν εκφράστηκε η άποψη πως κάποια ειδικότερη ρύθμιση εν όψει αυτών των περιπτώσεων φαινόταν ενδεδειγμένη.⁶⁵ Τέτοια πρόβλεψη τελικά δεν συμπεριλήφθηκε στη διάταξη.

Καθώς το προσβαλλόμενο έννομο αγαθό συνιστά ένα προσωποπαγές έννομο αγαθό με φορέα τον ανήλικο, που είναι το θύμα της προσβολής, οι ασκούντες τη γονική μέριμνα έχουν δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής αιτούμενοι χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης μόνο για λογαριασμό του ανηλικού.

---

⁶³ Βλ. και Αιτιολογική Έκθεση ν. 3500/2006 για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ.

⁶⁴ **Άρθρο 344 εδ. α' Π.Κ.** Στις περιπτώσεις των άρθρων 337 και 341 για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση. (όπως αυτή τροποποιήθηκε με το άρθρο 4 του ν 3064/2002).

⁶⁵ Βλ. Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου, σχολιασμός του σχεδίου νόμου «Για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής», www.greekhelsinki.gr/bhr/greek/articles_2002/pr_28_03_02.rtf, επίσης ΠοινΔ/νη 6/2002, σελ. 666.

Πάγια είναι η θέση τόσο της θεωρίας όσο και της νομολογίας ότι δικαιούχος της αποζημίωσης είναι μόνο ο ανήλικος καθώς αυτός είναι ο άμεσα ζημιωθείς από την πράξη. Αυτό έχει ως συνέπεια να απορρίπτονται τα αιτήματα τρίτων, συνήθως των γονέων, για την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης για τους ίδιους, με το επιχείρημα ότι τα πρόσωπα αυτά είναι έμμεσα ζημιωθέντες από την αδικοπραξία και δεν δικαιούνται αποζημίωση.⁶⁶ Αν οι γονείς δηλώσουν παράσταση πολιτικής αγωγής για δικό τους λογαριασμό, ζητώντας χρηματική ικανοποίηση, η παράστασή τους είναι παράνομη και η διαδικασία άκυρη.⁶⁷

Έχει, ωστόσο, διατυπωθεί και η άποψη⁶⁸ πως, εκτός από το δικαίωμα του ανηλίκου, υπάρχει και αυτοτελές δικαίωμα των ασκούντων την γονική μέριμνα για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης των ίδιων, λόγω της άμεσης προσβολής του λειτουργικού και απόλυτου δικαιώματός τους για άσκηση της γονικής μέριμνας και ειδικότερα της επιμέλειας του προσώπου του ανηλίκου από την τέλεση σε βάρος του αξιόποινων πράξεων τρίτου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει για το θέμα αυτό η ΠολΠρΚαβ 177/2005,⁶⁹ και κυρίως η άποψη της Εισηγήτριας, η οποία εν τέλει δεν έγινε αποδεκτή. Η υπόθεση αφορούσε αίτημα αποζημίωσης γονέων, για λογαριασμό τους, λόγω ηθικής βλάβης που υπέστησαν εξ αιτίας της αποπλάνησης ανηλίκου κατ' εξακολούθηση και κατάχρησης ανηλίκου σε ασέλγεια κατ' εξακολούθηση, που τελέστηκαν σε βάρος της ανήλικης κόρης τους από τον καθηγητή της.

Κατά την Εισηγήτρια, η τέλεση των εγκλημάτων των άρθρων 339 Π.Κ. και 342 Π.Κ. προσβάλλει αφενός μεν τα έννομα αγαθά της ανηλικότητας και της

---

⁶⁶ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1983/1992, ΠοινΧρ ΜΒ', 1098, ΑΠ 1416/1996, Υπερ 1997,309, ΑΠ 1880/1997, ΠοινΧρ ΜΘ', 629, ΑΠ 1582/2001, ΕλλΔνη 2002, 704, Μικτό Ορκωτό Εφετείο Αθηνών 480/1994, ΠοινΧρ ΜΕ', 220, με παρατηρήσεις Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά..

⁶⁷ Βλ ΑΠ 325/2006, ΠοινΛογ 2006, 216, ΑΠ 1766/2009, ΔΕΕ 2010, 707, ΑΠ 624/2010, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος

⁶⁸ Βλ. ΑΠ 9/2002, ΝοΒ 2003, 651, ΠολΠρΚαβ 177/2005 Αρμ 2005, 1746, με παρατηρήσεις Άννας-Μαρίας Κανταρτζή, .

⁶⁹ Βλ. Αρμ 2005, 1746, με παρατηρήσεις Άννας-Μαρίας Κανταρτζή.

γενετήσιας ελευθερίας του ανηλίκου, ταυτόχρονα όμως συνεπάγεται και την άμεση και αυτοτελή προσβολή του λειτουργικού δικαιώματος των γονέων του ανηλίκου για άσκηση της γονικής μέριμνας και ειδικότερα της επιμέλειας του προσώπου του και συνακόλουθα γεννά υπέρ των φορέων του αυτοτελή αξίωση εξ ιδίου δικαίου για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης των ίδιων.⁷⁰

Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί η άποψη στηρίζονται στην έννοια του δικαιώματος της γονικής μέριμνας και στο συνδυασμό της με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες (άρθρα 910, 932, 1510, 1511 και 1518 Α.Κ.), ειδικότερα δε επικεντρώνονται κυρίως στα εξής:

Κατά τη διάταξη του άρθρου 1510§1 εδ. α΄ Α.Κ., η γονική μέριμνα αποτελεί δικαίωμα και καθήκον των γονέων. Πρόκειται για ένα δικαίωμα υποχρεωτικό και προσωποπαγές, ενώ απαγορεύεται κάθε άσκησή του που είναι αντίθετη με το συμφέρον του παιδιού. Είναι επίσης απόλυτο με την έννοια ότι αντιτάσσεται

---

⁷⁰ Βλ. ένα μέρος της άποψης της μειοψηφίας, όπως διατυπώθηκε: «η τέλεση των εγκλημάτων των άρθρων 339 Π.Κ. και 342 Π.Κ. προσβάλλει ευθέως τόσο το δικαίωμα του ανηλίκου επί της προσωπικότητάς του, συνισταμένης ειδικότερα στα αγαθά της σωματικής και ψυχικής υγείας του, της ανηλικότητας, της αγνότητας, της γενετήσιας ελευθερίας, της τιμής, της υπόληψης και εν γένει της ελευθερίας του ως ατόμου να αναπτύσσει την προσωπικότητά του σύμφωνα με την ηλικία, την ωριμότητα και την ελεύθερη βούλησή του, όσο και τα αναγόμενα σε προστατευόμενα έννομα αγαθά της ανηλικότητας και της γενετήσιας ελευθερίας του ανηλίκου. Ταυτόχρονα όμως συνεπάγεται και την άμεση και αυτοτελή προσβολή του λειτουργικού δικαιώματος των γονέων του ανηλίκου για άσκηση της γονικής μέριμνας και ειδικότερα της επιμέλειας του προσώπου του, αφού με τον τρόπο αυτό ο δράστης επεμβαίνει καθοριστικά -και μάλιστα επηρεάζοντάς την αρνητικά- στην προσπάθεια του καθήκοντός τους να διαπλάσσουν το ανήλικο τέκνο τους, σταδιακά και σύμφωνα με την ωριμότητά του, σε μια ορθά συγκροτημένη, ψυχικά και σωματικά υγιή, υπεύθυνη και με κοινωνική συνείδηση προσωπικότητα, με την παροχή από αυτούς, ως αποβλέποντες πρωτίστως στο συμφέρον του, των κατευθύνσεων που χρειάζεται, καθώς και της προστασίας του από επιρροές και επιλογές που μπορούν να βλάψουν τον ψυχικό και πνευματικό του κόσμο αλλά και τη σωματική του ακεραιότητα, ενώ συνάμα βλάπτει ουσιαδώς -με στέρησή του- το δικαίωμά τους να απολαμβάνουν ως αποτέλεσμα των ανωτέρω προσπαθειών τους την αγνότητα, την καθαρότητα του τέκνου τους και την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητάς του τόσο στο πεδίο της γενετήσιας ελευθερίας του, όσο και στις διαπροσωπικές και τις εν γένει κοινωνικές σχέσεις του. Υπό αυτά τα δεδομένα, η ανωτέρω άμεση προσβολή του λειτουργικού και απόλυτου δικαιώματος των γονέων για άσκηση της γονικής μέριμνας και ειδικότερα της επιμέλειας του προσώπου του ανηλίκου τέκνου τους από την τέλεση σε βάρος του τέτοιων αξιόποινων πράξεων τρίτου προσώπου, εμπίπτει στην έννοια της παράνομης και υπαίτιας προσβολής των άρθρων 914 και 932 Α.Κ. και συνακόλουθα γεννά υπέρ των φορέων του αυτοτελή αξίωση εξ ιδίου δικαίου για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης των ίδιων».

Βλ. ακόμη ΑΠ 9/2002, ΝοΒ 2003, 651.

έναντι πάντων και άρα είναι δεκτικό προσβολής από αυτούς. Προσβολή του δικαιώματος της γονικής μέριμνας υπάρχει τόσο όταν η σύννομη άσκησή του από τους γονείς εμποδίζεται πλήρως ή βλάπτεται ουσιωδώς, ήτοι όταν διαπιστώνεται πλήρης αδυναμία καθορισμού των επιλογών τους αναφορικά με τις επιμέρους εκφάνσεις του,⁷¹ όσο και όταν η άσκηση αυτή απλώς διαταράσσεται από την επέμβαση του τρίτου. Η προσβολή αυτή του δικαιώματος της γονικής μέριμνας εμπίπτει στην έννοια της υπαίτιας προσβολής των άρθρων 914 και 932 του Α.Κ.

Η άποψη αυτή αφορά βεβαίως αστικές αξιώσεις των ασκούντων την γονική μέριμνα.

ε΄. Προβλήματα συρροής.

i. Στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες ο καθηγητής χρησιμοποιώντας βία ή απειλή εξαναγκάζει τον ανήλικο μαθητή σε ασελγή πράξη, τότε εκτός από το έγκλημα της κατάχρησης ανηλικού σε ασέλγεια, διαπράττει και το έγκλημα του βιασμού. Με το βιασμό προσβάλλεται διαφορετικό έννομο αγαθό, η γενετήσια ελευθερία και όχι η ανηλικότητα και κατά συνέπεια η συρροή του βιασμού με την κατάχρηση ανηλικού σε ασέλγεια είναι αληθινή κατ' ιδέα και αναγκαστική.⁷²

ii. Όταν το έγκλημα της κατάχρησης ανηλικού σε ασέλγεια (άρθρο 342 Π.Κ.) συρρέει με το έγκλημα της κατάχρησης σε ασέλγεια της διάταξης του άρθρου 338 Π.Κ. και ειδικότερα του β΄ εδ. της παρ. 1 (που αφορά στα ανήλικα θύματα), καθώς και στα δύο εγκλήματα προστατεύεται το ίδιο έννομο αγαθό της

⁷¹ Με παραπομπή της Εισηγήτριας της ΠολΠρΚαβ 177/2005 σε Ε. Συμεωνίδου -Καστανίδου, σχόλιο επί του ΣυμβΠλημΘεσ 378/1991, Υπερ 1991, 667, που αφορά όμως στο έγκλημα της αρπαγής.

⁷² Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, σελ. 94, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 212.

ανηλικότητας, η συρροή είναι φαινομενική. Στην περίπτωση αυτή η διάταξη του άρθρου 338 Π.Κ. απορροφάται από τη διάταξη του άρθρου 342 Π.Κ.

iii. Όσο αφορά το πρόβλημα συρροής με το έγκλημα της αποπλάνησης παιδιών (άρθρο 339 Π.Κ.) κατά μία άποψη η συρροή είναι αληθινή κατ' ιδέα, με το επιχείρημα ότι θίγονται δύο διαφορετικά έννομα αγαθά, η ελεύθερη διαμόρφωση της γενετήσιας προσωπικότητας του παιδιού και η καθαρότητα της σχέσης εμπιστοσύνης και ευθύνης που συνδέει το δράστη με το θύμα.⁷³ Κατά άλλη άποψη⁷⁴ η συρροή των δύο εγκλημάτων είναι φαινομενική με δεδομένο ότι και στα δύο εγκλήματα προστατεύεται το έννομο αγαθό της ανηλικότητας. Και στην Αιτιολογική Έκθεση για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ., γίνεται δεκτό ότι η διάταξη αυτή (342 Π.Κ.) υπερισχύει ως ειδικότερη. Καθώς όμως η ειδικότητα προϋποθέτει σχέση «υπαλληλίας», η οποία εδώ δεν υπάρχει (στο άρθρο 342 Π.Κ. προστατεύονται ανήλικοι μέχρι 18 ετών, ενώ στο άρθρο 339 Π.Κ. μόνο ανήλικοι μέχρι 15 ετών) φαίνεται ορθότερο να δεχθούμε τη σχέση σιωπηρής επικουρικότητας με την έννοια ότι το άρθρο 339 Π.Κ. εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες προσβάλλεται η ανηλικότητα χωρίς να διαπιστώνεται η εκμετάλλευση της ιδιαίτερης σχέσης εμπιστοσύνης που συνδέει το δράστη με το θύμα.⁷⁵ Η άποψη αυτή φαίνεται ορθότερη με όσα ήδη έχουμε αποδεχθεί για το προστατευόμενο έννομο αγαθό.

iv. Η κατάχρηση ανήλικου μαθητή σε ασέλγεια μπορεί να συρρέει αληθινά και με το έγκλημα της σωματικής βλάβης (άρθρο 308 επ. Π.Κ.), καθώς προσβάλλονται διαφορετικά έννομα αγαθά.⁷⁶

---

⁷³ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, σελ. 94, Α. Μπουρόπουλο, Ερμ. Ποιν. Κωδ., τ. β', σελ. 594.

⁷⁴ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π., σελ. 211.

⁷⁵ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π.

⁷⁶ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, σελ. 94, Α. Μπουρόπουλο, Ερμ. Ποιν. Κωδ., τ. β', σελ. 595, Αν. Τούση -Αθ. Γεωργίου, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος, τ. β', σελ. 889.

3.2.3. Προσβολή της αιδούς ανήλικου από πρόσωπα που έχουν τη φροντίδα του

α' Αντικειμενική υπόσταση - Άδικο

Όταν ο καθηγητής με χειρονομίες, με προτάσεις ή με εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή προσβάλλει την αιδώ του ανήλικου μαθητή, τον οποίο του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να το φυλάσσει, έστω και προσωρινά, τότε διαπράττει το δεύτερο έγκλημα που τυποποιείται στο άρθρο 342§3 Π.Κ.

Πρόκειται για γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα αφού μπορεί να τελεστεί μόνο από πρόσωπα που ανήκουν σε ορισμένο κύκλο ατόμων με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα (ιδιότητα) που τα διαφοροποιεί από τα υπόλοιπα άτομα, των οποίων η ιδιαίτερη σχέση με το θύμα θεμελιώνει για πρώτη φορά το αξιόποινο.⁷⁷

Το έννομο αγαθό το οποίο προστατεύεται στο έγκλημα αυτό είναι η ανηλικότητα και ειδικότερα η αιδώς του ανήλικου.

Η «αιδώς» είναι ασφαλώς αξιολογική έννοια με δύσκολα προσδιορισίμο περιεχόμενο. Ορίζεται συνήθως ως το δυσάρεστο συναίσθημα και η αποστροφή που προκαλεί μία πράξη,⁷⁸ Το αίσθημα της ντροπής,⁷⁹ η ψυχική αντίδραση εκείνου που ντρέπεται.⁸⁰ Πρόκειται ειδικότερα για το συναίσθημα της ντροπής που σχετίζεται με εκδηλώσεις της γενετήσιας ζωής και μπορεί να αποδοθεί ως η γενετήσια ευπρέπεια του ατόμου, η οποία προσδιορίζεται από τις εκάστοτε επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις.⁸¹

⁷⁷ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, σελ 213.

⁷⁸ Βλ. ΑΠ 2087/2003, ΠονΧρ ΝΔ', 755.

⁷⁹ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, *Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδ. Μ. του Π.Κ.*, άρθρο 353., σελ. 123.

⁸⁰ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ΠονΧρ ΛΓ', 214

⁸¹ Βλ. Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 2927, Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα*, σελ. 167, Ε.

Η αξιόποινη συμπεριφορά του καθηγητή συνίσταται στην προσβολή της αιδούς του ανήλικου μαθητή (με τον οποίο συνδέεται με ιδιαίτερη σχέση εμπιστοσύνης), με συγκεκριμένες, περιγραφόμενες στο νόμο, ήσσονος βαρύτητας γενετήσιες πράξεις, σε σχέση με την ασελγή πράξη. Έτσι υποκείμενα και αντικείμενα του εγκλήματος είναι τα ίδια πρόσωπα όπως και στο έγκλημα της κατάχρησης ανηλίκου σε ασέλγεια.

Κεντρική αξιολογική έννοια αποτελεί και εδώ (όπως και στο έγκλημα της παρ. 1 του άρθρου 342 Π.Κ.) η ιδιαίτερη σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα.

Οι τρόποι με τους οποίους γίνεται η προσβολή της αιδούς του ανήλικου μαθητή είναι συγκεκριμένοι και περιγράφονται στο νόμο. Η απαρίθμηση είναι περιοριστική, με την έννοια ότι δεν επιτρέπεται ερμηνευτικά να δεχτούμε και άλλους τρόπους τέλεσης του εγκλήματος εκτός από αυτούς οι οποίοι ρητά αναφέρονται στην διάταξη. Διαφορετικά ο νομοθέτης θα προέβαινε σε ενδεικτική απαρίθμηση χρησιμοποιώντας λ.χ. ένα από τα επιρρήματα «ιδίως», «κυρίως» κ.λ.π.

Ειδικότερα η προσβολή της αιδούς του ανήλικου μαθητή από τον καθηγητή πραγματοποιείται με «χειρονομίες», με «προτάσεις» και με «εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή».

Πρόκειται για έγκλημα βλάβης πολύτροπο. Πρόκειται μάλιστα για γνήσιο πολύτροπο ή υπαλλακτικά μικτό έγκλημα αφού οι περιγραφόμενοι στη διάταξη τρόποι τέλεσής του μπορούν να εναλλαχθούν ή να συσσωρευτούν πάνω στο ίδιο υλικό αντικείμενο - μαθητή - όσο αυτό εκφράζει μία μονάδα εννόμου αγαθού χωρίς να έχουμε συρροή αλλά ένα μόνο έγκλημα. Έτσι προσβολή της

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 212, ΜικτόΟρκΚατερ 20-22/1977, ΠοινΧρ ΚΖ', 902.

αιδούς του μαθητή μπορεί να προκύψει όταν ο καθηγητής λ.χ. θωπεύει μαθήτρια και συγχρόνως της προτείνει να τελέσουν ασελγή πράξη.

ι. Ως «χειρονομίες» νοούνται ειδικότερα οι γενετήσιες επαφές ή σσνος βαρύτητας από τις ασελγείς πράξεις. Σ' αυτές εντάσσονται οι ψαύσεις ή οι θωπείες του στήθους, των μηρών ή άλλων ερωτογόνων περιοχών του σώματος του μαθητή, οι ασπασμοί κ.λ.π.⁸²

Η σωματική επαφή δράστη και θύματος είναι και εδώ (όπως και στις ασελγείς πράξεις) απαραίτητη.⁸³

Θα πρέπει πάντως να σημειώσουμε πως ενώ αποδίδουμε τις χειρονομίες με τον ίδιο εννοιολογικό προσδιορισμό όπως στο άρθρο 337 Π.Κ. που αφορά στην προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, ωστόσο, εδώ ο νομοθέτης κάνει λόγο για χειρονομίες και όχι για ασελγείς χειρονομίες. Ο λόγος για τον οποίο δεν υπάρχει η λέξη «ασελγείς», φαίνεται πως οφείλεται σε αβλεψία του νομοθέτη. Άλλωστε στο έγκλημα αυτό εξειδικεύεται η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, η οποία τιμωρείται σύμφωνα με τη γενικότερη διάταξη του άρθρου 337 Π.Κ., σε προσβολή της αιδούς του ανηλίκου.⁸⁴ Σωστά λοιπόν

⁸² Βλ. Η. Αναγνωστόπουλο, Ασελγείς πράξεις (ΠΚ 336, 339) και ασελγείς χειρονομίες (ΠΚ 337), ΠοινΧρ ΛΗ', 570, Γ. Δημήτρανα, Ασελγείς πράξεις και αποπλάνηση, Υπερ 1994, σελ. 1480, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2809, Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά, Η έννοια της ασέλγειας μετά τη νομοθετική μεταρρύθμιση των εγκλημάτων κατά των ηθών, ΝοΒ 1989, σελ 1499., Α. Παπαδαμάκη, παρατηρήσεις στην ΣυμβΔιαρκΣτρΑερΛαρ 12/1993, Υπερ 1994, 376, Ν. Παρασκευόπουλο, Η έννοια της ασελγούς (γενετήσιας) πράξης: ερμηνεία και κριτική θεώρηση, ΠοινΧρ ΛΔ', 347, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 212.

Βλ. επίσης ΑΠ 397/1997, ΝοΒ 1998, 95, ΑΠ 1629/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 430, ΣυμβΠλημΘεσ 92/1991, Υπερ 1991, 465, ΣυμβΔιαρκΣτρΑερΛαρ 12/1993, Υπερ 1994, 373, ΒουλΣυμβΠλημΘεσ 30/2006, Αρμ 2006, 768.

⁸³ Βλ. Η. Αναγνωστόπουλο, Ασελγείς πράξεις (ΠΚ 336, 339) και ασελγείς χειρονομίες (ΠΚ 337), ΠοινΧρ ΛΗ', 570, Γ. Δημήτρανα, Ασελγείς πράξεις και αποπλάνηση, Υπερ 1994, 1480, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, παρατηρήσεις στη ΣυμβΠλημΘεσ 92/1991, Υπερ 1991, 469, Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά, Η έννοια της ασέλγειας μετά τη νομοθετική μεταρρύθμιση των εγκλημάτων κατά των ηθών, ΝοΒ 1989, σελ 1499, Α. Παπαδαμάκη, παρατηρήσεις στην ΣυμβΔιαρκΣτρΑερΛαρ 12/1993, Υπερ 1994, 376, Ν. Παρασκευόπουλο, Η έννοια της ασελγούς (γενετήσιας) πράξης: ερμηνεία και κριτική θεώρηση, ΠοινΧρ ΛΔ', 347, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 212.

⁸⁴ Βλ. και Αιτιολογική Έκθεση ν. 3500/2006 για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ.

ερμηνεύονται οι χειρονομίες όπως και στο άρθρο 337 Π.Κ., καθώς η εξειδίκευση αφορά στα υποκείμενα και αντικείμενα του εγκλήματος και στην μεταξύ τους ιδιαίτερη σχέση και όχι στον τρόπο προσβολής. Επιπλέον τυποποιείται στη διάταξη του άρθρου 342 Π.Κ. με τίτλο «κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια».

ii. Οι **«προτάσεις»** του καθηγητή πρέπει να αφορούν στην ενέργεια ασελών πράξεων μεταξύ του ίδιου και του ανήλικου μαθητή. Δεν έχει σημασία, κατά τη διατύπωση της πρότασης, ποιος εκ των δύο, δράστης ή θύμα, θα έχει την πρωτοβουλία στην διενέργεια της μεταξύ τους ασελγούς πράξης. Η πρόταση προς τον μαθητή μπορεί να γίνει είτε ρητά, προφορικά ή έγγραφα, είτε με χειρονομίες. Για την τέλεση του εγκλήματος με αυτόν τον τρόπο δεν απαιτείται σωματική επαφή δράστη και θύματος,⁸⁵ σε αντίθεση με τις χειρονομίες.

iii. Η **«εξιστόρηση, απεικόνιση ή παρουσίαση πράξεων που αφορούν τη γενετήσια ζωή»**, περιλαμβάνει κάθε περιγραφή ασελγούς πράξης που μπορεί να γίνεται με λόγια, με τη διήγηση άσεμνων ιστοριών ή ανεκδότων, με εικόνες, με φωτογραφίες, με κατάρτιση σχεδίων και με οπτικοακουστικό υλικό (video, cd, κινητό τηλέφωνο κ.λ.π.).⁸⁶

Ο φόβος, ωστόσο, για τον κίνδυνο της προσβολής της αιδούς των ανηλίκων μαθητών δεν θα πρέπει να φτάνει στο σημείο να μην αποτολμούν οι εκάστοτε Υπουργοί Παιδείας να εντάξουν το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, παρά τις κατά καιρούς εξαγγελίες και παρά το γεγονός ότι αυτό διδάσκεται στα περισσότερα σχολεία των ευρωπαϊκών χωρών. Η ατολμία αυτή, η οποία χαρακτηρίζεται από μια σεμνότυφη διάθεση, θα πρέπει να παρακαμφθεί, καθώς κάθε ενημέρωση του ανήλικου για την γενετήσια ζωή δεν

⁸⁵ Βλ. ΑΠ 1629/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 430, ΒουλΣυμβΠλημΘεσ 30/2006, Αρμ 2006, 768.

⁸⁶ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 213.

συνιστά άδικη πράξη. Μόνο όταν αντικειμενικά προσβάλλεται η ευπρέπεια του ανηλίκου στη σφαίρα της γενετήσιας ζωής του πραγματώνεται το αδίκημα.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, ακόμη και αν κάποτε θιγεί η αιδώς του ανήλικου μαθητή, υπάρχει λόγος άρσης του αδικού, καθώς το συμφέρον της ενημέρωσης του μαθητή, σε θέματα τόσο σημαντικά για τη ζωή του, είναι υπέρτερο. Γίνεται δεκτό ότι η προστασία των εννόμων αγαθών χαρακτηρίζεται από σχετικότητα και ο νομοθέτης θεωρεί ως θεμιτές κάποιες προσβολές, οι οποίες δεν αποδοκιμάζονται αλλά αντίθετα εξισορροποούνται από την προστασία άλλων συμφερόντων που είτε είναι κοινωνικά ισοδύναμα είτε υπερέχουν. Έτσι, παρά την έλλειψη νομοθετικού πλαισίου, όταν ο καθηγητής, ενημερώνοντας τους μαθητές του, θίγει την αιδώ κάποιου από αυτούς, μπορεί η προσβολή να δικαιολογηθεί, όταν γίνεται ως ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που επιβάλλεται από τον νόμο, κατά το άρθρο 20 Π.Κ. Ως δικαιολογημένο όμως κρίνεται μόνο το απολύτως αναγκαίο μέτρο, για την προάσπιση του συμφέροντος που υπερέχει.⁸⁷

β'. Υποκειμενική υπόσταση

Για να κατηγορηθεί ο καθηγητής για το έγκλημα της προσβολής της αιδούς του ανηλίκου μαθητή απαιτείται δόλος. Επειδή το άρθρο 342 Π.Κ. δεν εισάγει περιορισμό, αρκεί και ενδεχόμενος δόλος.

Ο δόλος αυτός πρέπει να καλύπτει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης. Ειδικότερα πρέπει να περιλαμβάνει τη γνώση του δράστη τόσο για την τέλεση της πράξης, όσο και για την ηλικία του θύματος – μαθητή και την ιδιαίτερη σχέση που τον συνδέει με αυτόν. Επίσης τη θέληση ή τουλάχιστον την

---

⁸⁷ Βλ. σχετ. με την εφαρμογή της αρχής της σύγκρουσης και στάθμισης συμφερόντων Ε. Συμεωνίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, 2006, σελ. 375-376.

αποδοχή του να επέλθει το αποτέλεσμα της πράξης του, η προσβολή, δηλαδή, της αιδούς του ανηλίκου μαθητή.

γ'. Οι απειλούμενες ποινές - Παραγραφή

Η ποινή την οποία αντιμετωπίζει ο καθηγητής για την τέλεση του εγκλήματος της προσβολής της αιδούς του ανηλίκου μαθητή είναι φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών (εύρος ποινής 6 μήνες μέχρι 5 έτη).

Όταν ο καθηγητής τελεί την πράξη κατά συνήθεια, τότε η απειλούμενη ποινή είναι φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών (εύρος ποινής 2 μέχρι 5 έτη). Κατά συνήθεια δε, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 13 Π.Κ., τέλεση του εγκλήματος συντρέχει, όταν από την επανειλημμένη τέλεση της πράξης προκύπτει σταθερή ροπή του καθηγητή προς τη διάπραξη του συγκεκριμένου εγκλήματος ως στοιχείο της προσωπικότητας του.

Καθώς οι καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανήκουν στον κύκλο των προσώπων που αποτελούν εξ ορισμού πρόσωπα εμπιστοσύνης, όταν η πράξη τελείται από αυτούς συνιστά επιβαρυντική περίπτωση, αφού η παρ 2 του 342 Π.Κ. εφαρμόζεται αναλόγως και στις περιπτώσεις αυτές (άρθρο 342§3 εδ. β'). Η επιβαρυντική περίπτωση θα ληφθεί υποχρεωτικά υπ' όψη από το δικαστήριο κατά την επιμέτρηση της ποινής που θα επιβληθεί στον καθηγητή.

Για να αποφευχθεί η ατιμωρησία του δράστη και με δεδομένο ότι πολλές φορές ο φόβος λειτουργεί ανασταλτικά για την αποκάλυψη τέτοιων πράξεων, η έναρξη της παραγραφής της πράξης του καθηγητή αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του ανηλίκου μαθητή και για ένα έτος μετά καθώς πρόκειται για πλημμέλημα,⁸⁸ εφόσον την πράξη δεν καταγγείλει ο μαθητής ή τρίτος ή δεν ασκήσει

---

⁸⁸ Βλ. άρθρο 113§6 Π.Κ.

αυτεπάγγελτα δίωξη ο εισαγγελέας πριν την ενηλικίωση του μαθητή αλλά και μετά από αυτήν αλλά πάντως πριν από την παρέλευση ενός έτους από την ενηλικίωσή του. Αντίθετα αν ασκηθεί ποινική δίωξη πριν την ενηλικίωση ή και μέσα σε χρονικό διάστημα ενός έτους από την ενηλικίωση του θύματος, η προθεσμία της παραγραφής αρχίζει από την άσκηση ποινικής δίωξης.⁸⁹

---

⁸⁹ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ν. Μπιτζιλέκη, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων, 2008, σελ. 226 επ.

3.3. Ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας (άρθρο 343 Π.Κ.)⁹⁰

Στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες ο καθηγητής ενεργεί ασελγή πράξη με ενήλικο μαθητή του (άνω των 18 ετών) εκμεταλλευόμενος τη σχέση εξάρτησης που υπάρχει ανάμεσα σ' αυτόν και τον μαθητή, διαπράττει το έγκλημα της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας. Όταν πρόκειται για ανήλικο μαθητή έχει εφαρμογή η διάταξη του άρθρου 342 Π.Κ., ως ειδικότερη.

α'. Έννομο αγαθό

Προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι η γενετήσια ελευθερία του ατόμου το οποίο αδυνατεί να αντισταθεί λόγω εξάρτησης από τον δράστη, ο οποίος καταχράται της σχέσης αυτής.

Η γενετήσια ελευθερία, δεν κατοχυρώνεται ρητά στο Σύνταγμά μας, αποτελεί όμως μερικότερη έκφανση της προσωπικής ελευθερίας του κάθε ανθρώπου και στοιχείο της προσωπικότητάς του, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 §1 του ισχύοντος Συντάγματος. Κάθε άνθρωπος, επομένως, στο πλαίσιο του δικαιώματός του για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του μπορεί να έρχεται σε γενετήσια επαφή με όποιον, όποτε και όπως θέλει, υπό την προϋπόθεση, βέβαια, ότι η άσκηση του δικαιώματός του δεν ξεπερνά τα προκαθορισμένα εκ του Συντάγματος όρια. Βασικότερο όλων των ορίων είναι η συναίνεση του άλλου, δεδομένου ότι οι γενετήσιες πράξεις, από τη φύση τους, απαιτούν κατά κανόνα τη συμμετοχή και δεύτερου προσώπου. Εάν δεν

---

⁹⁰ **Άρθρο 343 Π.Κ.** Με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους τιμωρούνται: α) ο δημόσιος υπάλληλος που ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο που εξαρτάται υπηρεσιακά από αυτόν, εκμεταλλευόμενος αυτή τη σχέση β) οι διορισμένοι ή οπωσδήποτε εργαζόμενοι σε φυλακές ή άλλα κρατητήρια, σε σχολές, παιδαγωγικά ιδρύματα, νοσοκομεία, κλινικές ή κάθε είδους θεραπευτήρια και αναρρωτήρια ή σε άλλα ιδρύματα, προορισμένα να περιθάλπουν πρόσωπα που έχουν ανάγκη από βοήθεια, αν ενεργήσουν ασελγή πράξη με πρόσωπο που έχει εισαχθεί σ' αυτά τα ιδρύματα.

υφίσταται συναίνεση του δεύτερου προσώπου και η γενετήσια πράξη ασκείται παρά τη θέλησή του, τότε, τελείται έγκλημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας του.

Έχει υποστηριχθεί η άποψη πως η διάταξη του άρθρου 343 Π.Κ. επιδιώκει επιπλέον να διαφυλάξει ανόθευτη την λειτουργία των σχέσεων υπηρεσιακής ή άλλης εξάρτησης από ερωτικές παρεμβάσεις, που τραυματίζουν βαριά την κοινωνική τους σημασία και λειτουργία.⁹¹

Ωστόσο, αν και οι δύο σκοποί είναι αλληλένδετοι, πρωταρχικός πρέπει να θεωρηθεί εκείνος που αφορά στην προστασία της γενετήσιας ελευθερίας του θύματος, όπως προκύπτει από την ένταξη του εγκλήματος της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας στα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και όχι στα σχετικά με την υπηρεσία.⁹²

β. Αντικειμενική υπόσταση

Το έγκλημα έχει δύο αυτοτελείς μορφές οι οποίες διακρίνονται με βάση το είδος της εξουσιαστικής σχέσης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα.

Η ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας, την οποία διαπράττει καθηγητής σε βάρος ενήλικου μαθητή του εντάσσεται στην δεύτερη μορφή του εγκλήματος (άρθρο 343 περ. β' Π.Κ.).

Ο καθηγητής έχει βέβαια την ιδιότητα του υπαλλήλου, όμως ο μαθητής δεν εξαρτάται υπηρεσιακά από αυτόν, ώστε να συντρέχει η πρώτη περίπτωση. Θα

⁹¹ Βλ. Αθ. Κονταξή, Π. Κ. τ. β' σελ. 2838, Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, σελ. 95.

⁹² Βλ. Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. ε', σελ. 79, Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, σελ. 95, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., τ. β', σελ. 234, Βουλ.ΔιαρκΣτρΘεσ.124/1988, Αρμ 1989, 800, και τη σχετική πρόταση Α. Παπαδαμάκη.

μπορούσε να έχει εφαρμογή όταν λ.χ. ο Διευθυντής του σχολείου ενεργεί ασελγή πράξη με υφιστάμενή του καθηγήτρια, η οποία εξαρτάται υπηρεσιακά από αυτόν. Πρόκειται για περιπτώσεις που δεν θα μας απασχολήσουν, αφού με αυτές δεν προσβάλλονται έννομα αγαθά μαθητών.

Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το δεδομένο πως στη διάταξη του άρθρου 343 Π.Κ. περ. β' γίνεται ρητή αναφορά σε διορισμένους ή οπωσδήποτε εργαζόμενους σε σχολές και παιδαγωγικά ιδρύματα. Κατά συνέπεια, υποκείμενο του εγκλήματος μπορεί να είναι ο καθηγητής της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Πρόκειται για γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα αφού η τέλεση της πράξης δεν μπορεί να γίνει από οποιονδήποτε, αλλά μόνο από τα άτομα που μνημονεύονται στη διάταξη.⁹³

Ως διορισμένοι ή εργαζόμενοι σε σχολές και παιδαγωγικά ιδρύματα θεωρούνται οι εκπαιδευτικοί ανεξάρτητα από τη νομική φύση της σχέσης εργασίας. Έτσι η διάταξη αφορά τόσο τους μόνιμους όσο και τους αναπληρωτές και τους ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς και όσους διδάσκουν μαθήματα στα πλαίσια της ενισχυτικής διδασκαλίας. Ακόμη δε και τους εκπαιδευτικούς των ιδιωτικών σχολείων.

Κατά μία άποψη η λέξη «οπωσδήποτε» εννοεί και όσους εργάζονται έκτακτα.⁹⁴ Κατ' άλλη, θα πρέπει ο δράστης να προσφέρει σταθερά, αλλά όχι αναγκαία και για αόριστο χρόνο την εργασία του.⁹⁵ Η σταθερότητα όμως στην παροχή των

---

⁹³ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2838, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 218.

⁹⁴ Βλ. Α. Μπουρόπουλο, Ερμ. Ποιν. Κωδ., τ. β', σελ. 597.

⁹⁵ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', 2000, σελ. 2842, Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, σελ. 100.

υπηρεσιών δεν αποτελεί κρίσιμο μέγεθος.⁹⁶ Έτσι το έγκλημα μπορεί να τελεστεί και από καθηγητή ο οποίος, εκτάκτως, αναπληρώνει συνάδελφό του που απουσιάζει λόγω ασθενείας.

Δεν είναι απαραίτητο να διδάσκει ο εκπαιδευτικός τον μαθητή, αρκεί αυτός να πηγαίνει στο σχολείο στο οποίο ο εκπαιδευτικός παρέχει τις υπηρεσίες του και έχει, λόγω της επαγγελματικής του ιδιότητας, εξουσιαστική θέση έναντι του μαθητή.

Το φύλο του δράστη είναι επίσης αδιάφορο. Δράστης μπορεί να είναι είτε άνδρας είτε γυναίκα και του ίδιου φύλου με το θύμα.⁹⁷

Για την πραγμάτωση του εγκλήματος απαιτείται η τέλεση της ασελγούς πράξης (συνουσίας και των ισοβαρών με αυτήν πράξεων) του καθηγητή με τον μαθητή του.

Έχει υποστηριχθεί η άποψη πως η απαγόρευση της γενετήσιας επαφής μεταξύ των προσώπων που υπάγονται στη διάταξη αυτή (άρθρο 343 περ. β΄ Π.Κ.) είναι απόλυτη, καθώς σκοπός του νομοθέτη είναι να διαφυλάξει την καθαρότητα των σχέσεων αυτών. Για το λόγο λοιπόν αυτό δεν απαιτείται να έχουν γίνει από το δράστη και συγκεκριμένες ενέργειες που να συνιστούν έμπρακτη κατάχρηση της σχέσης εξάρτησης.⁹⁸ Έτσι δεν έχει καμία σημασία αν ο μαθητής συναινεί στην τέλεση της ασέλγειας ή αν έχει αυτός την πρωτοβουλία ή αν ακόμη μεταξύ δράστη και θύματος έχει αναπτυχθεί συναισθηματικός δεσμός.

---

⁹⁶ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, σελ. 218.

⁹⁷ Βλ. Η. Γάφο, *Ποινικό Δίκαιο*, Ειδ. Μ. τ. ε΄, σελ. 45, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β΄, 2000, σελ. 2838, Γ.Α. Μαγκάκη σε Ανδρουλάκη Ν., Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα*, σελ. 101-102, Α. Μπουρόπουλο, *Ερμ. Ποιν. Κωδ.*, τ. β΄, σελ. 598.

⁹⁸ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β΄, 2000, σελ. 2841, Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα*, σελ. 102, Τηλ. Φιλιππίδη, *Μαθήματα Ποινικού Δικαίου*, Ειδ. Μ. τ. β΄, σελ. 236, ΑΠ 353/2003, ΝοΒ 2003, 1671.

Ωστόσο, αφού προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι η γενετήσια ελευθερία του ατόμου, η έννοια της εκμετάλλευσης της αδύναμης θέσης του θύματος υπονοείται και για την περ. β' του άρθρου 343 Π.Κ., παρά το γεγονός ότι ο νομοθέτης δεν τη θέτει ως αναγκαία προϋπόθεση για την τέλεση του εγκλήματος.⁹⁹ Η αποδοχή της άποψης πώς προσβάλλεται το έννομο αγαθό της γενετήσιας ελευθερίας ενός ενήλικου ατόμου, όταν αυτό με ελεύθερη βούληση συναινεί στην τέλεση ασελγούς πράξης ή την επιδιώκει, επεκτείνει υπέρμετρα το αξιόποιο και είναι πέρα από τη λογική του ποινικού μας δικαίου. Άλλωστε το συγκεκριμένο έγκλημα τυποποιείται στον ίδιο κυρωτικό κανόνα, όπου περιγράφεται και το έγκλημα της κατάχρησης εξουσίας από δημόσιο υπάλληλο, γεγονός που ενισχύει την άποψη αυτή.¹⁰⁰

Ακόμη και όσοι υποστηρίζουν την απόλυτη απαγόρευση της γενετήσιας επαφής μεταξύ των προσώπων που υπάγονται στη διάταξη αυτή, δέχονται πως πρωταρχικός σκοπός της διάταξης είναι η προστασία της γενετήσιας ελευθερίας του θύματος (αν και συνυπάρχει με το σκοπό της διαφύλαξης της καθαρότητας των σχέσεων εξάρτησης από γενετήσιες επιδιώξεις).¹⁰¹

Συμπερασματικά λοιπόν, το έγκλημα πραγματώνεται όχι σε κάθε περίπτωση τέλεσης ασελγούς πράξης του καθηγητή με τον ενήλικο μαθητή του, αλλά μόνο όταν η πράξη αυτή γίνεται με κατάχρηση της σχέσης εξουσίας η οποία υπάρχει μεταξύ δράστη και θύματος. Έτσι αν έχει αναπτυχθεί συναισθηματικός δεσμός ανάμεσα στον καθηγητή και την ενήλικη μαθήτριά του, ή αν η μαθήτριά προσδοκώντας ωφέληματα, εκμεταλλεύεται τον καθηγητή της για να περάσει λ.χ. την τάξη ή να πάρει μεγαλύτερο βαθμό, τότε δεν στοιχειοθετείται το έγκλημα αυτό.

⁹⁹ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, σελ. 219.

¹⁰⁰ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *ό.π.*

¹⁰¹ Βλ. Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. *Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα*, σελ. 95.

Η κατάχρηση της σχέσης εξάρτησης από τον καθηγητή μπορεί να γίνει με οποιονδήποτε τρόπο. Μπορεί να γίνει με ρητή απειλή, λ.χ. θα μείνεις στην ίδια τάξη, ή με ρητή υπόσχεση, λ.χ. θα σε βοηθήσω στις εξετάσεις, αρκεί ο καθηγητής να συναρτά το αποτέλεσμα που απειλεί ή υπόσχεται με την τέλεση ασελγούς πράξης. Μπορεί όμως να γίνει και έμμεσα και σιωπηρά, θα πρέπει πάντως να συνάγεται με σαφήνεια και χωρίς αμφιβολία από τη συμπεριφορά του.

γ'. Υποκειμενική υπόσταση

Για την πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας του καθηγητή σε βάρος ενήλικου μαθητή του, το οποίο περιγράφεται στη διάταξη του άρθρου 343 περ. β' Π.Κ., απαιτείται δόλος. Επειδή δεν εισάγεται περιορισμός, αρκεί και ενδεχόμενος δόλος.

Ο δόλος αυτός πρέπει να καλύπτει όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης. Ειδικότερα πρέπει να περιλαμβάνει τη γνώση του δράστη – καθηγητή τόσο για την τέλεση της ασελγούς πράξης, όσο και τη γνώση όλων στοιχείων που θεμελιώνουν την σχέση εξάρτησης του θύματος – μαθητή από αυτόν. Επίσης τη θέληση ή τουλάχιστον την αποδοχή του να γίνει η εκμετάλλευση αυτής της σχέσης για να τελεσθεί η ασελγής πράξη με τον μαθητή.

δ'. Η απειλούμενη ποινή

Η ποινή την οποία αντιμετωπίζει ο καθηγητής για το έγκλημα της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας σε βάρος ενήλικου μαθητή είναι φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους (εύρος ποινής 1 έτος μέχρι 5 έτη).

Με βάση τη διάταξη του άρθρου 344 εδ. α' Π.Κ. το έγκλημα της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας διώκεται αυτεπάγγελα, αφού για τα μόνα εγκλήματα του ΙΘ' κεφαλαίου που απαιτείται έγκληση είναι το έγκλημα του άρθρου 337 Π.Κ. και του άρθρου 341 Π.Κ.

ε'. Προβλήματα συρροής

ι. Η συρροή του εγκλήματος της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας (343 Π.Κ.) με το έγκλημα του βιασμού (336 Π.Κ.) καθώς και με το έγκλημα της κατάχρησης σε ασέλγεια (άρθρο 338 Π.Κ.) είναι, κατά μία άποψη, αληθινή κατ' ιδέα.¹⁰²

Ωστόσο, στα εγκλήματα αυτά προσβάλλεται το ίδιο έννομο αγαθό, η γενετήσια ελευθερία του θύματος. Έτσι αν ο καθηγητής για την τέλεση ασελγούς πράξης με ενήλικο μαθητή του χρησιμοποιήσει βία ή απειλή θα τιμωρηθεί με την διάταξη του άρθρου 336 Π.Κ. Αν ενεργήσει ασελγή πράξη εκμεταλλευόμενος το γεγονός ότι ο ενήλικος μαθητής είναι ανίκανος να αντισταθεί (επειδή λ.χ. βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους μέθης) θα τιμωρηθεί με την διάταξη του άρθρου 338 Π.Κ. Το έγκλημα της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας συρρέει φαινομενικά κατ' ιδέα και απορροφάται στα βαρύτερα εγκλήματα.¹⁰³

---

¹⁰² Βλ. Μαγκάκη Γ.Α., Σπινέλλη Δ., Σταμάτη Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη, Α. Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, σελ. 103.

¹⁰³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 220.

ii. Στην περίπτωση που συρρέει το έγκλημα της ασέλγειας με κατάχρηση εξουσίας (343 Π.Κ.) με το έγκλημα της κατάχρησης ανηλίκου σε ασέλγεια (άρθρο 342 Π.Κ.) θα εφαρμοστεί η διάταξη του άρθρου 342 Π.Κ. ως ειδικότερη τόσο όσον αφορά το δράστη όσο και το θύμα, παρά την ετερότητα των θιγόμενων έννομων αγαθών (ανηλικότητα και γενετήσια ελευθερία).¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Βλ. Μαγκάκη Γ.Α., ό.π., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, ό.π.

Μ Ε Ρ Ο Σ Β´

Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΑΠΟ ΠΑΡΑΛΕΙΨΗ

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ποινική ευθύνη για έναν καθηγητή μπορεί να προκύψει όχι μόνο με πράξη αλλά και από την παράλειψη ενέργειας που επιτάσσει ο νόμος.

Η παράλειψη δεν αποτελεί απλώς λογική άρνηση της πράξης, αλλά έχει ιδιαίτερη και ανεξάρτητη υπόσταση και συνιστά μορφή αξιόποινης συμπεριφοράς που εμφανίζει αυτοτελώς όλα τα χαρακτηριστικά της έννοιας της πράξης.¹ Προϋπόθεση της παράλειψης, που την εξισώνει με πράξη, είναι η σχετική ενέργεια να είναι κοινωνικά επιβεβλημένη, αναμενόμενη. Έτσι η

---

¹ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου. Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ. 146, όπου σημειώνει πως η αντίστροφη εκδοχή που έχει υποστηριχθεί (ότι δηλαδή η έννοια της παράλειψης δεν έχει σχέση με τις προδιαγραφές της πράξης) δεν έχει θέση στην ελληνική συνταγματική (άρθρο 7 παρ. 1 Συντ.) και νομική (άρθρο 14 παρ. 2 Π.Κ., ρητά) τάξη, ούτε επιτρέπει τη συνοχή του ποινικού συστήματος από θεωρητική άποψη.

αποθετική συμπεριφορά, ως στοιχείο του εγκλήματος δεν είναι γενικά και αόριστα η αδράνεια, αλλά η αποχή από οφειλόμενη ενέργεια.

Με τα εγκλήματα αυτά η κοινωνική ζωή διαταράσσεται τόσο ισχυρά όσο και με τα εγκλήματα ενέργειας.

Βεβαίως κάθε παράλειψη, με αυτά τα χαρακτηριστικά δε συγκεντρώνει ποινικό ενδιαφέρον.

Ποινικά ενδιαφέρουσα είναι η παράλειψη σε δύο περιπτώσεις:

i. Όταν, περιγράφεται αυτοτελώς στον κυρωτικό κανόνα (εγκλήματα γνήσιας παράλειψης). Τέτοιο έγκλημα αποτελεί λ.χ. το έγκλημα του άρθρου 307 Π.Κ. (παράλειψη λύτρωσης από κίνδυνο ζωής). Και

ii. Όταν υπάρχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση του υπαιτίου να προβεί σε ορισμένη ενέργεια² με την εφαρμογή των όρων του άρθρου 15 Π.Κ. (εγκλήματα μη γνήσιας παράλειψης ή διά παραλείψεως τελούμενα). Στις περιπτώσεις αυτές στον κυρωτικό κανόνα τυποποιείται ένα έγκλημα ενέργειας, στο οποίο το αποτέλεσμα μπορεί να διακριθεί από την μυσική κίνηση που το προκαλεί (ουσιαστικό δηλαδή έγκλημα), η δε εγκληματική συμπεριφορά συνίσταται στην μη εκτέλεση της μυσικής εκείνης ενέργειας που θα μπορούσε να ανακόψει την εξέλιξη ενός κινδύνου. Έτσι, είναι λ.χ. πιθανό να προκύψει ευθύνη του καθηγητή για σωματική βλάβη μαθητή από αμέλεια με παράλειψη, κατά το άρθρο 314 Π.Κ., εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης.

---

²Βλ. σχετικά με την έννοια της παράλειψης, Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., σελ. 179, Ι. Ζησιάδη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ.179, Α. Κατσαντώνη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. τ. α', σελ. 73, Γ. Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γεν. Μ., σελ.156 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ.186 επ.

Η ποινική ευθύνη του καθηγητή από παράλειψη φαίνεται να συγκροτείται όταν ο ίδιος, παραλείποντας να ενεργήσει πράξεις επιμέλειας που επιτάσσει ο νόμος, προκαλεί με τη συμπεριφορά του σωματική βλάβη στο μαθητή ή ακόμη και το θάνατό του.

Η συμπεριφορά αυτή μπορεί να υπαχθεί σε τρεις συνολικά νομοτυπικές μορφές:

- Το έγκλημα της ανθρωποκτονίας με παράλειψη κατά κανόνα από αμέλεια (άρθρο 302 Π.Κ.)
- Το έγκλημα της σωματικής βλάβης με παράλειψη (άρθρα 308 επ. Π.Κ.) και
- Το έγκλημα της σωματικής βλάβης ανηλίκου (άρθρο 312 Π.Κ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Εγκλήματα μη γνήσιας παράλειψης ή τελούμενα με παράλειψη³

1.1. Το άδικο των εγκλημάτων μη γνήσιας παράλειψης

Σχεδόν κάθε ουσιαστικό έγκλημα που περιγράφεται στον κυρωτικό κανόνα ως έγκλημα ενέργειας, μπορεί, κάτω από προϋποθέσεις, να εμφανισθεί και ως έγκλημα μη γνήσιας παράλειψης και μάλιστα, χωρίς καθόλου να υπολείπεται σε απαξία από τα τελούμενα με ενέργεια. Αυτό συμβαίνει όταν αιτία επέλευσης του αποτελέσματος είναι η παράλειψη του υπαιτίου, ο οποίος έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, να προβεί σε ορισμένη ενέργεια για να παρεμποδίσει την επέλευση του αποτελέσματος.⁴

---

³ **Άρθρο 15 Π.Κ.** Όπου ο νόμος για την ύπαρξη αξιόποινης πράξης απαιτεί να έχει επέλθει ορισμένο αποτέλεσμα, η μη αποτροπή του τιμωρείται όπως η πρόκλησή του με ενέργεια, αν ο υπαίτιος της παράλειψης είχε ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να παρεμποδίσει την επέλευση του αποτελέσματος.

⁴ Βλ. ΑΠ 1578/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 30, ΑΠ 1856/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 191, ΑΠ 364/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 743, ΑΠ 687/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 1262, ΑΠ 879/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 1424, ΑΠ 39/1996, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 1429, ΑΠ 269/1996, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 1649, ΑΠ 583/1997, ΠοινΧρ ΜΗ', 138, ΑΠ 1416/1997, ΝοΒ 1998,

Τα μη γνήσια εγκλήματα παράλειψης δεν είναι μια τρίτη ενδιάμεση κατηγορία που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα εγκλήματα ενέργειας και παράλειψης, αλλά συνιστούν έναν ιδιότυπο τρόπο πραγμάτωσης των εγκλημάτων ενέργειας, με τις προϋποθέσεις του άρθρου 15 Π.Κ. Με τη διάταξη αυτή δημιουργείται, δίπλα σε κάθε ουσιαστικό έγκλημα, ένα έγκλημα που τελείται με παράλειψη κατά παράβαση της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης.⁵

Η τέλεση με παράλειψη, λοιπόν, αποτελεί απλά έναν τρόπο διάπραξης των εγκλημάτων ενέργειας.⁶

Όταν ο καθηγητής παραλείπει συγκεκριμένη ενέργεια για την οποία βαρύνεται με ιδιαίτερη νομική υποχρέωση και η παράλειψη αυτή έχει ως αποτέλεσμα τη σωματική βλάβη ή το θάνατο του μαθητή, τότε ευθύνεται για έγκλημα μη γνήσιας παράλειψης, καθώς συντρέχουν οι προϋποθέσεις που ορίζονται στη διάταξη του άρθρου 15 Π.Κ. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή θα πρέπει ειδικότερα:

α) Να υπάρχει αποτέλεσμα. Το αποτέλεσμα συνιστά στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων αυτών. Μπορεί επομένως να γίνει λόγος για έγκλημα που τελείται με παράλειψη μόνο όταν πρόκειται για ουσιαστικό έγκλημα ή έγκλημα με αποτέλεσμα.⁷ Αντίθετα στα τυπικά εγκλήματα το άρθρο 15 Π.Κ. δεν έχει εφαρμογή.

573, ΑΠ 1242, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244, ΑΠ 454/2008, ΠοινΛογ 2008, 332.

⁵ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο 1982 Διάγραμμα Γεν. Μ., σελ. 157.

⁶ Βλ. Αλ. Κατσαντώνη, Ποιν. Δικ. Γεν. Μέρος, σελ. 76, όπου υπογραμμίζεται ότι μεταξύ των εγκλημάτων παράλειψης και τελουμένων με παράλειψη εγκλημάτων υπάρχει η εξής ουσιαστική διαφορά. «Ο δράστης του γνήσιου εγκλήματος παραλείψεως δεν ενεργεί τι, το οποίο υπεχρεούτο εκ του νόμου να ενεργήσει, ενώ ο δράστης του διά παραλείψεως τελουμένου εγκλήματος δεν παρεμποδίζει την επέλευση αποτελέσματος, παρά το γεγονός, ότι υπεχρεούτο να πράξει τούτο. Η πράξις δηλ. του τελευταίου τούτου συνιστά παράβαση καθήκοντος αποτροπής αποτελέσματος».

⁷ Βλ. Ι. Ζησιάδη, Ποινικό Δίκαιο, 1971, σελ. 179, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. α', σελ. 288, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, 1978, σελ. 109. Βλ. και Ν. Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ. 148, όπου αναφέρεται πως για την αναγνώριση ενός μη γνήσιου εγκλήματος παράλειψης απαιτείται «η επέλευση ενός αποτελέσματος, η πρόκληση του οποίου με θετική ενέργεια να είναι τυποποιημένη με ποινική διάταξη».

β) Αιτία του αποτελέσματος να είναι η παράλειψη, μια παράλειψη συγκεκριμένης ενέργειας που αξιώνει η κοινωνία.⁸

γ) Η τέλεση της μυσικής κίνησης να είναι όχι μόνο κοινωνικά αλλά και νομικά επιβεβλημένη.⁹

δ) Τέλος, η υποχρέωση δράσης να μην είναι γενική αλλά ιδιαιτέρη,¹⁰ να βαρύνει, δηλαδή, συγκεκριμένα άτομα. Υποκείμενο των μη γνήσιων εγκλημάτων παράλειψης δεν μπορεί, λοιπόν, να είναι οποιοδήποτε άτομο, αλλά μόνο εκείνο που βαρύνεται με ιδιαίτερη νομική υποχρέωση. Για το λόγο αυτό, τα μη γνήσια εγκλήματα παράλειψης είναι ιδιαίτερα εγκλήματα.

Για τη στοιχειοθέτηση ενός εγκλήματος μη γνήσιας παράλειψης απαιτείται, ακόμη, να υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράλειψης και του αποτελέσματος.¹¹ Κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου, αιτιώδης σύνδεσμος υπάρχει όταν κάποιος απέχει από ορισμένη ενέργεια, η οποία εάν επιχειρείτο θα παρεμπόδιζε την επέλευση του αποτελέσματος.¹²

Καθώς πρόκειται για υποθετική και όχι για πραγματική αιτιώδη συνάφεια, ο αιτιώδης σύνδεσμος υπάρχει όταν προκύπτει με μεγάλη πιθανότητα ότι δεν θα

⁸ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου. Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ. 146.

⁹ Την προϋπόθεση αυτή φαίνεται να αναγνωρίζει και η νομολογία μας,. Βλ. ενδεικτικά την υπ' αριθ. ΑΠ 1017/1982, ΠοινΧρ ΛΓ', κατά την οποία «το διά παραλείψεως τελούμενο έγκλημα συνίσταται εις την μη εκτέλεσιν ε π ι β ε β λ η μ ε ν η ς ειδικής εις τον υπαίτιον ενέργειας, εξ ης ως αιτίας, επέρχεται το εν τη αντικειμενική υποστάσει, ωρισμένου ουσιαστικού εγκλήματος, περιεχομένου αποτελέσματος».

¹⁰ Βλ. ΑΠ 1087/2005, ΠοινΧρ ΝΕ', 947, ΑΠ 1628/2007, ΠοινΧρ ΝΗ', 533.

¹¹ Βλ. ΑΠ 175/1976, ΠοινΧρ ΚΣΤ', 627, ΑΠ 1269/1983, ΠοινΧρ ΛΔ', 189, ΑΠ 1858/1983, ΠοινΧρ ΛΔ', 620, ΑΠ 1178/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 30, ΑΠ 364/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 743, ΑΠ 39/1996, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 1429, ΑΠ 583/1997, ΠοινΧρ ΜΗ', 138, ΑΠ 1416/1997, ΝοΒ 1998, 573, ΑΠ 638/2000, ΠοινΧρ ΝΑ', 28, ΑΠ 2335/2004, ΠοινΛογ 2004, 2844, ΑΠ 1238/2005, ΠοινΛογ 2005, 1158, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244, ΑΠ 345/2006, ΠοινΛογ 2006, 225, ΑΠ 363/2006, ΠοινΛογ 2006, 239.

¹² Βλ. ΑΠ 364/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 743, ΑΠ 870/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 1424, ΑΠ 39/1996, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 1429, ΑΠ 269/1996, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 1649, ΑΠ 583/1997, ΠοινΧρ ΜΗ', 138, ΑΠ 2125/2002, ΠοινΛογ 2002, 2424, ΑΠ 1193/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 404, ΑΠ 1304/2003, ΠοινΛογ 2003, 1475, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΛογ 2005, 1288, ΑΠ 65/2007, ΠοινΧρ ΝΖ', 998.

υπήρχε το αποτέλεσμα αν ο δράστης δεν παρέλειπε την οφειλόμενη ενέργεια.¹³
Θα πρέπει ωστόσο η πιθανότητα να προσεγγίζει τη βεβαιότητα.¹⁴

Σε ό,τι αφορά στο περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης, θα πρέπει να παρατηρηθούν τα ακόλουθα:

Η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση είναι ένα πρόσθετο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων που τελούνται με παράλειψη και θα πρέπει να αναφέρεται και να αιτιολογείται στις δικαστικές αποφάσεις καθώς επίσης να προσδιορίζεται με σαφήνεια ο επιτακτικός κανόνας δικαίου από τον οποίο αυτή πηγάζει.¹⁵

Πηγές της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης συνιστούν: α) ο νόμος και το σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων που συνδέονται με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου», β) η σύμβαση και γ) η προηγούμενη ενέργεια του υπαιτίου η οποία δημιούργησε κίνδυνο για την επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί πως «το σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων που συνδέονται με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου» δε συνιστά μια τέταρτη πηγή ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης κατά το άρθρο 15 Π.Κ., αλλά με αυτήν διευκρινίζεται με ποια έννοια η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση προκύπτει από το νόμο.¹⁶

¹³ Βλ. Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. α', σελ. 413, ΑΠ 1856/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 121.

¹⁴ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. σελ. 297, Γιαννίδη, ΠοινΧρ ΜΑ', 5121, ΑΠ 1193/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 404, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244, ΑΠ 65/2007, ΠοινΧρ ΝΖ', 988.

¹⁵ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., 2000, σελ. 299, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 239, υπ. 64, ΑΠ 1799/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', 315, ΑΠ 1102/1988, ΠοινΧρ ΛΘ', 72, ΑΠ 1350/1988, ΝοΒ 36, 1684, ΑΠ 15/1990, ΠοινΧρ Μ', 936, ΑΠ 1578/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 28, ΑΠ 1788/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 171, ΑΠ 310/1994, ΠοινΧρ ΜΔ', 485, ΑΠ 1121/1995, Υπερ 1996, 60 με σχόλιο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, ΑΠ 562/1998 ΠοινΧρ ΜΘ', 320, ΑΠ 112/2000, Υπερ2000, 839 με παρατηρήσεις Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι.

¹⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ., σελ. 230, ο οποίος σημειώνει πως «Υπό την έννοια αυτή, νομίζω, θεωρούσε ο Χωραφάς ότι η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση μπορεί να πηγάζει και εκ συμπλέγματος νομικών καθηκόντων συνδεομένων προς ωρισμένην έννομον θέσιν του υποχρέου, ως λ.χ. συμβαίνει με τας υποχρεώσεις των γονέων προς διατροφή κ.ο.κ Μ' αυτά δηλαδή δεν εισαγόταν μια νέα, τέταρτη πηγή ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης κατ' άρθρο 15 Π.Κ., αλλά διευκρινιζόταν υπό ποία έννοια

Οι ρητές διατάξεις του νόμου ή το σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων που συνδέονται με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου εμφανίζονται ως οι κυριότερες πηγές των ιδιαίτερων νομικών υποχρεώσεων των καθηγητών. Όταν γίνεται λόγος για ρητή διάταξη νόμου, εννοείται οποιοσδήποτε κανόνας δικαίου, γραπτός ή εθιμικός, δημόσιος ή ιδιωτικός, που ισχύει. Πρόκειται δηλαδή για την ουσιαστική έννοια του νόμου, στην οποία συμπεριλαμβάνονται και τα διατάγματα, οι υπουργικές αποφάσεις, οι αστυνομικές διατάξεις κ.λ.π.¹⁷

Οι περιπτώσεις στις οποίες θεσπίζεται ρητά από τον νόμο υποχρέωση αποτροπής κάποιου αξιόποινου αποτελέσματος δεν είναι συχνές. Ο νόμος, αντίθετα, κατά την ρύθμιση ορισμένων κοινωνικών θέσεων - ρόλων συνδέει μαζί τους υποχρεώσεις επιμέλειας, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η υποχρέωση αποτροπής κάποιου ή κάποιων κινδύνων.¹⁸

Η σύμβαση και η προηγούμενη ενέργεια του υπαιτίου η οποία δημιούργησε κίνδυνο για την επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος, δεν φαίνεται ότι θα μπορούσαν να θεμελιώσουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση για τους εκπαιδευτικούς και για το λόγο αυτό θα γίνει απλώς αναφορά σ' αυτές.

Σημειώνεται λοιπόν, πως η σύμβαση, (η οποία εμφανίζει ενδιαφέρον μόνο για τα ιδιαίτερα μαθήματα που αναλαμβάνουν να κάνουν οι καθηγητές σε μαθητές και για τα οποία γίνεται λόγος παρακάτω) ως πηγή της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης, καταρτίζεται γραπτά ή προφορικά, ρητά ή σιωπηρά. Αρκεί η πραγματική και εκούσια ανάληψη της υποχρέωσης που συμφωνήθηκε και δεν

προκύπτει η εν λόγω υποχρέωση από τον νόμο», Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 608-609, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, 2009, σελ 625.

¹⁷ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ, σελ. 229, Αλ. Κατσαντώνη, Ποιν. Δικ. Γεν. Μέρος, σελ. 77, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. α', σελ. 420. Βλ. όμως και Ν. Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, ο οποίος υποστηρίζει, πως η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση δεν μπορεί να πηγάζει από έθιμο, καθώς η στήριξη του αξιοποίνου σε έθιμο προσκρούει στην αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege*.

¹⁸ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ, σελ. 230.

ενδιαφέρει αν η σύμβαση είναι για οποιονδήποτε λόγο άκυρη κατά τους κανόνες του ιδιωτικού δικαίου.¹⁹

Όσον αφορά στην προηγούμενη συμπεριφορά του υπαιτίου, αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει στη θεμελίωση της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης εφόσον είναι επικίνδυνη και πρόσφορη να επιφέρει το παράνομο αποτέλεσμα.

Η θεωρία της «εγγυητικής θέσης»

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα το οποίο εξετάζεται παρουσιάζει η θεωρία της «εγγυητικής θέσης», η οποία διαμορφώθηκε στην Γερμανία για τα μη γνώσια εγκλήματα παράλειψης, η οποία ωστόσο δεν έχει εφαρμογή στη χώρα μας.

Κατά τη θεωρία αυτή η μη παρεμπόδιση του αξιόποινου αποτελέσματος οφείλει να εξομοιώνεται με την παραγωγή του με ενέργεια, τότε μόνο, όταν εκείνος που παραλείπει να πράξει έχει εγκατασταθεί με οποιονδήποτε τρόπο στον κοινωνικό μηχανισμό ως «εγγυητής» για τη μη επέλευση του αποτελέσματος, με την έννοια ότι, κατά την αντίληψη του κοινωνικού συνόλου, έχει θέση οργάνου φύλαξης του έννομου αγαθού (για το οποίο πρόκειται), ή προστασίας απέναντι στον κίνδυνο (για τον οποίο πρόκειται).

Δεν ενδιαφέρει αν η ιδιαίτερη υποχρέωση απορρέει από το νόμο, τη σύμβαση κλπ, αλλά ευθέως από την «εγγυητική θέση» και έτσι γίνεται λόγος για «εγγυητική υποχρέωση» του φορέα να αποτρέψει το αποτέλεσμα.

Στη σύγχρονη Γερμανική θεωρία, οι «εγγυητικές θέσεις» διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες: σε εκείνες που αφορούν την προστασία ενός ορισμένου (ή ορισμένων) έννομου αγαθού έναντι ορισμένων ή και οποιωνδήποτε κινδύνων

---

¹⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Γεν. Ποιν., σελ. 230-231.

και που ανάγονται στον έλεγχο και την εξουδετέρωση ορισμένης πηγής κινδύνου, η οποία μπορεί να προσβάλει ακαθόριστο αριθμό αγαθών. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται ιδίως οι περιπτώσεις του «φυσικού συνδέσμου» με τον προστατευόμενο, αλλά και εκείνες της «κοινωνίας βίου» ή, ευρύτερα, των «στενών σχέσεων κοινωνίας» («κοινωνία οίκου», «κοινωνία κινδύνων») καθώς και οι περιπτώσεις της εκούσιας ανάληψης προστατευτικής θέσης σε σχέση με ορισμένο άτομο. Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται οι περιπτώσεις της προγενέστερης επικίνδυνης ενέργειας. Με την πάροδο όμως του χρόνου, η πιο πάνω κατηγοριοποίηση εμπλουτίζεται ολοένα με την «ανακάλυψη» και προσθήκη και νέων κατηγοριών έτσι, ώστε όχι μόνο να δυσχεραίνεται η θεωρητική εποπτεία της σχετικής ύλης (αυτό είναι το λιγότερο), αλλά και να διευρύνεται επικίνδυνα το αξιόποινο.²⁰

Υποστηρίζεται πως αυτή η «θέση του εγγυητή» της ασφάλειας του έννομου αγαθού συνιστά πρόσθετο, άγραφο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης κάθε εγκλήματος που τελείται με παράλειψη και δεν αποτελεί απλά θεωρητικό κριτήριο τότε υπάρχει η προβλεπόμενη από το άρθρο 15 Π.Κ. ιδιαίτερη νομική υποχρέωση. Επίσης η αναγνώριση της «θέσεως εγγυητού ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης επιβάλλεται γιατί χωρίς αυτό, στις περιπτώσεις των εγκλημάτων που τελούνται με παράλειψη, την αξιόποινη συμπεριφορά θα την καθορίζει στα πράγματα όχι ο νόμος αλλά ο δικαστής, ο οποίος θα προσδιορίζει ελεύθερα τότε υπάρχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, και αυτό συνιστά παράβαση του κανόνα «ουδέν έγκλημα άνευ νόμου».²¹

²⁰ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Γεν. Ποιν., σελ. 234 επ.

²¹ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, ΠοινΧρον 1966, 313, ιδιωτική γνωμοδότηση για την έννοια των εγκλημάτων που τελούνται με παράλειψη. Η ιδιωτική αυτή γνωμοδότηση δόθηκε με αφορμή απόφαση του Αρείου Πάγου την υπ' αριθμ. 246/1966 ΠοινΧρον ΙΣΤ' σελ. 467, στην οποία έγινε υπέρβαση των ορίων της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης, αφού δέχθηκε ότι αυτή μπορεί να πηγάζει όχι μόνο από ρητή διάταξη νόμου, σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων που συνδέονται με ορισμένη θέση του υποχρέου, από σύμβαση ή από προηγούμενη πράξη του υπαιτίου αλλά και «εξ ιδιαιτέρας σχέσεως του δράστου προς τους μετ' αυτού υποκειμένους εις κοινόν κίνδυνον δια την πηγήν του οποίου ευθύνεται, εξ ης (σχέσεως) βάσει των γενικών του δικαίου αρχών, επιβάλλεται αυτό ως νόμιμον καθήκον η ενέργεια των δεόντων προς απόκρουσιν του κινδύνου».

Η πιο πάνω θεωρία έχει ασκήσει μεγάλη επιρροή στην Ελληνική θεωρία και νομολογία. Παρόλα αυτά, φραγμό στον κίνδυνο της διεύρυνσης του αξιόποινου με την αποδοχή της «εγγυητικής θέσης» συνιστά το ίδιο το άρθρο 15 Π.Κ., με τη σαφή αναφορά του στην ιδιαίτερη «νομική» υποχρέωση. Έτσι λοιπόν δεν νοείται στο Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο ως ιδιαίτερη νομική υποχρέωση κάθε «εγγυητική υποχρέωση» αλλά μόνο αυτή που πηγάζει από α) τον νόμο, β) την σύμβαση και γ) την προηγούμενη ενέργεια του υπαιτίου, η οποία δημιούργησε κίνδυνο για την επέλευση του εγκληματικού αποτελέσματος.

Την άποψη αυτή άλλωστε έχει υιοθετήσει και εφαρμόζει πάγια η νομολογία που επακολούθησε.²²

---

²² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1365/1981, ΠοινΧρον ΛΒ, 608, όπου αναφέρεται «Η υποχρέωσις αυτή, ήτις δημιουργείται μόνο διά τον εμφανιζόμενον ενόπιον της εννόμου τάξεως ως έχοντα θέσιν εγγυητού της ασφαλείας του εννόμου αγαθού όπερ προσβάλλεται διά της επελεύσεως του αποτρεπτέου αποτελέσματος και συνιστά πρόσθετον στοιχείον της αντικειμενικής υποστάσεως του διά παραλείψεως τελουμένου εγκλήματος, είναι δυνατόν να πηγάζει είτε εκ ρητής διατάξεως νόμου ή συμπλέγματος νομικών καθηκόντων, συνδεομένων με ορισμένην έννομον θέσιν του υποχρέου, είτε εκ συμβάσεως, είτε εκ προηγούμενης συμπεριφοράς του υπαιτίου, εξ ης εδημιουργήθη ο κίνδυνος επελεύσεως του εγκληματικού αποτελέσματος. Η ύπαρξις δε τοιαύτης υποχρεώσεως επί των διά παραλείψεως τελουμένων εγκλημάτων, δέον να αναφέρεται και αιτιολογείται εν τη αποφάσει, προσδιοριζομένου εν αυτή και του εξ ου πηγάζει επιτακτικού κανόνος δικαίου», ΑΠ 1017/1982, ΠοινΧρ ΛΓ', 307, ΑΠ 1243/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', 65, ΑΠ 687/1995, ΠοινΧρ ΜΕ', 1262, ΑΠ 79/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 742, ΑΠ 638/2000, ΠοινΧρ ΝΑ', 28, ΑΠ 91/2001, ΠοινΧρ ΝΑ', 894, ΑΠ 1242/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 1598/2002, ΠοινΧρ ΝΓ', 554, ΑΠ 1193/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 404, ΑΠ 1304/2003, ΠοινΛογ 2003, 1474, ΑΠ 1617/2003, ΠοινΧρ ΝΔ', 526, ΑΠ 1043/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 439, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244, ΑΠ 363/2006, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 893, ΑΠ 1268/2007, ΠοινΧρ ΝΗ', 533, ΑΠ 454/2008, ΠοινΛογ 2008, 332, ΑΠ 260/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

1.2. Η αντικειμενική υπόσταση των τελούμενων εγκλημάτων

1.2.1. Πηγές των ιδιαίτερων νομικών υποχρεώσεων των καθηγητών

Στα σχολεία οι ιδιαίτερες νομικές υποχρεώσεις των καθηγητών θεμελιώνονται κατά κύριο λόγο σε ρητές διατάξεις νόμου ή σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων που συνδέονται με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου - καθηγητή.

Ακόμη και στα ιδιωτικά σχολεία τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών καθορίζονται από το νόμο κατά τρόπο ανάλογο με τους καθηγητές των δημόσιων σχολείων, ενώ η σύμβαση ενδιαφέρει κυρίως για την εγγραφή των μαθητών από τους γονείς τους στα ιδιωτικά σχολεία.

Μόνο κατ' εξαίρεση θα μπορούσε να θεμελιωθεί ιδιαίτερη νομική υποχρέωση και σε σύμβαση, όταν λ.χ. κάποιος καθηγητής αναλαμβάνει να κάνει ιδιαίτερα μαθήματα σε μαθητή ή να τον διδάξει σε χώρο φροντιστηρίου.

Βέβαια, η σύμβαση, στην περίπτωση αυτή, αφορά ρητά στη διεξαγωγή των μαθημάτων. Σιωπηρά συνάγεται ότι ο καθηγητής αναλαμβάνει και να προσέχει το μαθητή όσο διαρκεί το μάθημα, καθώς είναι το πρόσωπο στο οποίο ο γονέας εμπιστεύεται το παιδί για το χρονικό αυτό διάστημα και έχει την υποχρέωση να το προφυλάσσει από κινδύνους.

1.2.2. Ποινική ευθύνη των καθηγητών από παραβίαση υποχρεώσεων εποπτείας του σχολικού χώρου

Στο σχολικό περιβάλλον της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι μαθητές και καθηγητές συναναστρέφονται για πολλές ώρες την ημέρα. Η συναναστροφή αυτή δημιουργεί πολλά προβλήματα, καθώς οι μαθητές, από τη μια, είναι παιδιά εφηβικής ηλικίας με σωματικά, ψυχολογικά και συμπεριφεριολογικά χαρακτηριστικά που τα καθιστούν σε σημαντικό βαθμό, επιρρεπή σε ατυχήματα. Οι καθηγητές, από την άλλη, ανήκουν στην κατηγορία των προσώπων τα οποία, μεταξύ άλλων, έχουν ως καθήκοντα την επίβλεψη και την προστασία των μαθητών από κινδύνους και που ο κοινωνικός τους ρόλος συνδέεται με υποχρεώσεις ενέργειας για την αποτροπή των κινδύνων αυτών.

Ειδικότερα οι καθηγητές έχουν την υποχρέωση να εποπτεύουν και να επιβλέπουν τους μαθητές τόσο στο χώρο του σχολείου (σχολικές αίθουσες, προαύλιο, γυμναστήρια, αμφιθέατρα, κλιμακοστάσια κλπ) όσο και σε χώρους εκτός σχολικής μονάδας στην διάρκεια σχολικών εκδρομών (ημερήσιων ή πολυήμερων), σε περιπάτους, σε διδακτικές επισκέψεις και σε σχολικές εκδηλώσεις όπως η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων, κινηματογράφου, οι επισκέψεις σε μουσεία κ.λ.π. και οι υποχρεώσεις αυτές ρυθμίζονται με μια σειρά νόμων, προεδρικών διαταγμάτων, εγκυκλίων και υπουργικών αποφάσεων.

Η εκπλήρωση των υποχρεώσεων των καθηγητών για την προστασία των μαθητών από κινδύνους που τους απειλούν, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς σύμφωνα με έρευνες του Υπουργείου Υγείας τα ατυχήματα αποτελούν, τη δεύτερη αιτία παιδικής νοσηρότητας,²³ ενώ ένα σημαντικό ποσοστό των ατυχημάτων παιδιών της σχολικής ηλικίας (υπολογίζονται στο 1/3 περίπου των

---

²³ την πρώτη αιτία παιδικής νοσηρότητας αποτελούν οι οξείες λοιμώξεις.

ατυχημάτων) συμβαίνουν στο σχολείο και συνιστούν ένα σημαντικό δημόσιο πρόβλημα υγείας.²⁴ Τα άσχημα αστεία στο σχολείο, η επίδειξη δύναμης, το σπρώξιμο στην αυλή και στη σκάλα, οι «τρικλοποδιές» και οι φάρσες είναι αιτίες καθημερινών ατυχημάτων με θλιβερές συνέπειες.

Προκειμένου να δοθεί μια εικόνα για τα ατυχήματα στα σχολεία, τόσο για τα αίτια που τα προκαλούν όσο και για το χώρο, το χρόνο και τις συνθήκες που αυτά συμβαίνουν θα γίνει, ενδεικτικά, αναφορά στην έρευνα που πραγματοποίησε το Κέντρο Έρευνας και Πρόληψης Παιδικών Ατυχημάτων (ΚΕΠΠΑ) για τα σχολικά ατυχήματα σε 12 σχολεία της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά το χρονικό διάστημα 2002 - 2003, μια κανονική σχολική χρονιά χωρίς ιδιαιτερότητες λ.χ. καιρικών συνθηκών (βαρύς χειμώνας με χιόνια, πάγους κ.λ.π.) που ενδεχομένως θα ευνοούσαν την πρόκληση ατυχημάτων. Στην έρευνα αυτή καταγράφηκαν 123 σχολικά ατυχήματα, και, όπως προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα, ένα ποσοστό που ανέρχεται στο 66,67% αυτών προκλήθηκε από πτώση.²⁵

---

²⁴ Βλ. Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, 2004, σελ. 84.

²⁵ Βλ. σχετ. Ευστράτιο Παπάνη Ελληνική Κοινωνική Έρευνα -Greek Social Research Παιδαγωγική, Ψυχολογική και Κοινωνιολογική Έρευνα. Educational, Psychological and Sociological Research,- Φώτη Γεωργιακώδη - Αθανάσιο Βοζίκη, η επιδημιολογία των σχολικών ατυχημάτων: συμπεράσματα από έρευνα σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Διπλωματική στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Πίνακας 1: Σχολικά ατυχήματα κατά Αιτία²⁶

Αιτία	Περιστατικά	Ποσοστό
Πτώση	82	66,67%
Δηλητηρίαση	1	0,81%
Κόψιμο -Τρύπημα	14	11,38%
Χτύπημα	14	11,38%
Ατυχήματα	3	2,44%
Άλλο	2	1,63%
Διάφορες αιτίες	1	0,81%
Τροχαίο	3	2,44%
Φυσικοί Παράγοντες	3	2,44%
Σύνολο	123	100,00%

Ακολουθούν πίνακες, στους οποίους παρουσιάζεται η κατανομή των σχολικών ατυχημάτων σε διάφορους χώρους του σχολείου και σε όλη τη διάρκεια της σχολικής ζωής. Από τους πίνακες αυτούς προκύπτει πως το προαύλιο, όπου το παιδί περνάει τον χρόνο του διαλείμματός του, θεωρείται ο πιο επικίνδυνος χώρος για ατυχήματα στο σχολείο και ακολουθούν οι αίθουσες διδασκαλίας,

²⁶ Βλ. Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, 2004, σελ. 87

ιδίως μετά το κτύπημα του κουδουνιού για διάλλειμα, καθώς οι μαθητές ορμούν για να βγουν έξω και οι γωνίες των θρανίων, τα τζάμια ακόμα και τα πόμολα της πόρτας αποτελούν μεγάλο κίνδυνο γι' αυτούς και τέλος, οι σκάλες του σχολείου, εσωτερικές ή εξωτερικές, είναι από τα μέρη όπου γίνονται συχνά ατυχήματα. Τα περισσότερα από αυτά μάλιστα, λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια του διαλείμματος και την πρακτική σε εργαστηριακούς χώρους ή σε χώρους άσκησης.

Πίνακας 2: Σχολικά ατυχήματα κατά Τόπο²⁷

Τόπος	Περιστατικά	Ποσοστό
Τάξη	30	24,39%
Προαύλιο	56	45,52%
Διάδρομος εξωτερικός	2	1,63%
Διάδρομος εσωτερικός	5	4,07%
Σκάλα εξωτερική	5	4,07%
Σκάλα εσωτερική	6	4,88%
Άλλος χώρος σχολείου	8	6,50%
Δρόμος γύρω από το σχολείο	2	1,63%

²⁷Βλ. Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, 2004, σελ. 87.

Ποινική ευθύνη των καθηγητών από παράλειψη

Χώροι εκτός σχολείου ή γύρω από το σχολείο	8	6,50%
Πεζοδρόμιο - Πεζόδρομος γύρω από το σχολείο	1	0,81%
Σύνολο	123	100,00%

Πίνακας 3: Σχολικά ατυχήματα κατά Χρόνο²⁸

Χρόνος	Περιστατικά	Ποσοστό
Διάλειμμα	74	60,17%
Εργαστηριακό μάθημα	4	3,25%
Θεωρητικό μάθημα	10	8,13%
Μάθημα γυμναστικής	13	10,57%
Άγνωστο	1	0,81%
Αποχώρηση από το σχολείο	5	4,07%
Μετά τη λήξη του προγράμματος	2	1,63%
Πριν από 1 ^η ώρα στο σχολείο	1	0,81%
Προσέλευση στο σχολείο	7	5,69%

²⁸Βλ. Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, 2004, σελ 88.

Σε εκδρομή ή περίπατο	2	1,63%
Άλλος χρόνος	4	3,25%
Σύνολο	123	100,00%

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες συνέβησαν τα ατυχήματα, όπως αυτές εμφανίζονται και κατανέμονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 4 : Συνθήκες Ατυχημάτων²⁹

Συνθήκες	Περιστατικά	Ποσοστό
Ελεύθερο παιχνίδι	51	41,46%
Άθληση	17	13,82%
Ολισθηρότητα εδάφους	26	21,14%
Πάλη-Καυγός με άλλο παιδί	29	23,58%
Πάλη-Καυγός με ενήλικα	0	0,00%
Σκοπίμως αυτοπροκαλούμενη βλάβη	7	5,69%

²⁹ Βλ. Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο, 2004, σελ. 88.

Άγνωστο-Άλλο	11	8,94%
Παρουσία εποπτεύοντος καθηγητή	107	86,99%

Προκαλεί εντύπωση και προβληματίζει ιδιαίτερα το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ατυχημάτων συνέβη παρουσία εποπτεύοντος καθηγητή. Η παρουσία του εποπτεύοντος θα έπρεπε λογικά να περιορίσει τουλάχιστον τα ατυχήματα από καυγάδες μεταξύ των μαθητών, αντίθετα, αυτά εμφανίζουν ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό στη συγκεκριμένη έρευνα.

Από άλλη έρευνα, η οποία αφορά την εξαετία 1996-2001, σύμφωνα με τα στοιχεία του Κέντρου Έρευνας και Πρόληψης Παιδικών Ατυχημάτων (ΚΕΠΠΑ), προκύπτει πως σημειώθηκαν 23.000 σχολικά ατυχήματα μέσα στο σχολείο, σε παιδιά ηλικίας 5-14 ετών. Το 60% αυτών αφορούσε την ηλικιακή ομάδα 10-14 ετών και το 66% αγόρια.³⁰

Στο πλαίσιο του σχολείου, λοιπόν, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, με δεδομένη την ιδιαιτερότητα της εφηβικής ηλικίας, με ένα μεγάλο αριθμό σχολείων που δεν έχουν τις κατάλληλες προδιαγραφές ασφάλειας, με άυλιο χώρο στον οποίο στοιβάζονται οι μαθητές κ.λ.π., κρίνεται πως είναι πάρα πολύ σημαντική η εκπλήρωση των υποχρεώσεων εποπτείας και επίβλεψης των μαθητών από τους καθηγητές για την προστασία τους από κινδύνους που τους απειλούν.

---

³⁰ Βλ. www.e-paideia.net, για σχολικά ατυχήματα.

1.2.2.1. Το θεσμικό πλαίσιο

A. Οι ισχύοντες κανόνες

α) Το γενικό πλαίσιο (ν. 1566/1985)

Στο άρθρο 11 κεφάλαιο Δ' περ. ΣΤ' του ν. 1566/1985 καθορίζονται τα καθήκοντα του συλλόγου των διδασκόντων. Ο σύλλογος των διδασκόντων αποτελεί συλλογικό όργανο που χαράσσει τις κατευθύνσεις για την καλύτερη εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής και την καλύτερη λειτουργία του σχολείου. Έχει την ευθύνη για την εφαρμογή του ωρολόγιου και αναλυτικού προγράμματος, την υγεία και προστασία των μαθητών, την καθαριότητα των σχολικών χώρων, αφού από την έλλειψη καθαριότητας μπορεί να προκληθεί σωματική βλάβη ή και θάνατος μαθητή και την οργάνωση της σχολικής ζωής. Ιεραρχεί τις σχολικές ανάγκες και φροντίζει για την αντιμετώπιση τους.³¹

Η διάταξη αυτή χαράσσει το γενικό πλαίσιο, καθώς τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών εξειδικεύονται με προεδρικά διατάγματα, εγκυκλίους και υπουργικές αποφάσεις.

β) Η υποχρέωση εποπτείας κατά τη διάρκεια του μαθήματος

Υπεύθυνος για την επιτήρηση των μαθητών και την πειθαρχία μέσα στην τάξη είναι ο εκπαιδευτικός που διδάσκει τη συγκεκριμένη ώρα. Γι' αυτό εισέρχεται στην αίθουσα μαζί με τους μαθητές και εξέρχεται απ' αυτή μετά το τέλος του μαθήματος, όταν έχουν αποχωρήσει όλοι οι μαθητές.³² Ωστόσο, ένα μεγάλο

³¹ Βλ. παρ. 3 άρθρου 11 κεφάλαιο Δ' περ. ΣΤ' του ν. 1566/1985.

³² Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΠΔ 201/1998, Υπουργική Απόφαση Φ.353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 .

ποσοστό ατυχημάτων, τα οποία συμβαίνουν στα σχολεία, πραγματώνεται μέσα στην τάξη, όπως προκύπτει και από τους παραπάνω αναφερόμενους πίνακες (το ποσοστό ανέρχεται σε 24,39%). Ατύχημα θα μπορούσε λ.χ. να συμβεί όταν κάποιος μαθητής, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, ασχολείται με ένα αιχμηρό αντικείμενο (π.χ. διαβήτη, ψαλίδι κ.λ.π.), το οποίο δεν χρειάζεται τη συγκεκριμένη ώρα για την πραγματοποίηση κάποιας άσκησης (λ.χ. στα μαθηματικά, καλλιτεχνικά κ.λ.π.). Ο καθηγητής ο οποίος βρίσκεται στην τάξη, οφείλει να του κάνει παρατήρηση και να τον αποτρέψει, καθώς υπάρχει κίνδυνος να τραυματισθεί (οι τραυματισμοί από τρύπημα ή κόψιμο ανέρχονται σε ποσοστό 11,38%). Αν παραλείψει την οφειλόμενη ενέργεια με αποτέλεσμα τον τραυματισμό του μαθητή, τότε ευθύνεται για σωματική βλάβη με παράλειψη από αμέλεια (άρθρα 314 και 15 Π.Κ.), καθώς αυτός έχει την ευθύνη της επιτήρησης και της προστασίας των μαθητών κατά τη διάρκεια του μαθήματος.³³

Ευθύνη επίσης για τον καθηγητή μέσα στην τάξη είναι πιθανό να προκύψει όταν κάποιος μαθητής αρρωστήσει, και αυτός δεν κάνει τις συγκεκριμένες ενέργειες που οφείλει. Ειδικότερα όταν, κατά τη διάρκεια του μαθήματος, κάποιος μαθητής παραπονεθεί στον καθηγητή λ.χ. για έντονο πονοκέφαλο ή πόνο στην κοιλιά, ζάλη, πυρετό κ.λ.π., θα πρέπει ο καθηγητής να τον παραπέμψει στον διευθυντή του σχολείου, ώστε να πάρει άδεια και να πάει στο σπίτι του, αφού προηγουμένως ενημερωθεί τηλεφωνικά ο γονέας ή ο κηδεμόνας του. Τον μαθητή συνοδεύει στο γραφείο του διευθυντή ο απουσιολόγος της τάξης για να υπογράψει ο διευθυντής στις παρατηρήσεις του απουσιολογίου κάτω από τη σημείωση «πήρε άδεια». Κανένας μαθητής δεν μπορεί να φύγει από το σχολείο χωρίς την άδεια του διευθυντή και σε καμιά περίπτωση δε θεωρούνται δικαιολογημένες οι μεμονωμένες ή συνεχόμενες

---

³³ Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΠΔ 201/1998, Υπουργική Απόφαση Φ.353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 .

απουσίες μαθητών που πραγματοποιούνται χωρίς την άδειά του σε ώρες του ημερήσιου προγράμματος λειτουργίας του σχολείου.³⁴

Όταν όμως, ο καθηγητής δεν αντιδράσει άμεσα, με τον τρόπο που παραπάνω αναφέρεται, και αφήσει να χειριστεί και να επιλύσει το πρόβλημα στο διάλειμμα, με αποτέλεσμα τη σωματική βλάβη ή το θάνατο του μαθητή, επειδή λ.χ. ο πόνος στην κοιλιά οφειλόταν σε δηλητηρίαση ή ο πονοκέφαλος οφειλόταν σε μηνιγγίτιδα, τότε μπορεί να προκύψει ποινική ευθύνη για σωματική βλάβη με παράλειψη από αμέλεια (άρθρα 314 και 15 Π.Κ.) ή για ανθρωποκτονία με παράλειψη από αμέλεια (άρθρα 302 και 15 Π.Κ.). Ούτε μπορεί, βέβαια, να ισχυρισθεί πως δεν επιτρέπεται η έξοδος των μαθητών από την αίθουσα, κατά την ώρα της διδασκαλίας, καθώς η ασθένεια του μαθητή συνιστά περίπτωση απόλυτης ανάγκης η οποία δικαιολογεί την έξοδό του από το μάθημα.³⁵

Αν ο μαθητής αδυνατεί να πάει μόνος στο σπίτι, θα πρέπει να τον παραλάβει από το σχολείο ο γονέας του, ενώ όταν η κατάσταση της υγείας του φαίνεται ιδιαίτερα σοβαρή λ.χ. λιποθυμία, κάποιο κάταγμα την ώρα της γυμναστικής, διάσειση από πτώση κ.λ.π., καλείται ασθενοφόρο για να τον μεταφέρει με τη συνοδεία κάποιου καθηγητή στο νοσοκομείο και παράλληλα ειδοποιείται ο γονέας ή ο κηδεμόνας του. Αυτή είναι η πάγια τακτική όλων των σχολείων και αποτελεί εσωτερικό κανονισμό της λειτουργίας τους. Για το θέμα αυτό κατά καιρούς το υπουργείο παιδείας αποστέλλει στα σχολεία οδηγίες.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί πως σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπως λ.χ. η πανδημία της γρίπης H1N1, ακολουθούνται οι ιδιαίτερες οδηγίες που αποστέλλονται από τα υπουργεία παιδείας και υγείας και εφαρμόζονται για όσο καιρό διαρκεί αυτή η εξαιρετική κατάσταση.

---

³⁴ Βλ. Άρθρο 22 παρ 5 ΥΑ 80033/Γ2/4.8.2006 - ΦΕΚ Β'/1286/12.9.2006 και Π.Δ.485/83, 60/06, 50/08.

³⁵ Βλ.. 6492/11.1.83 Απόφαση ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Ένα άλλο χρονικό σημείο που χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή από τον διδάσκοντα καθηγητή είναι όταν χτυπάει το κουδούνι για διάλλειμα. Ενώ κατά τη διάρκεια του μαθήματος οι μαθητές κάθονται ήσυχοι στα θρανία τους, μόλις ακούσουν το κουδούνι για διάλλειμα, πετάγονται από τις θέσεις τους και ορμούν προς την έξοδο της αίθουσας σπρώχνοντας ο ένας τον άλλον και, όπως έχει ήδη αναφερθεί, υπάρχει κίνδυνος να κτυπήσουν στις γωνίες των θρανίων, στα τζάμια των παραθύρων ακόμα και στα πόμολα της πόρτας. Ο καθηγητής που βρίσκεται στην τάξη θα πρέπει να παραμείνει μέσα σ' αυτήν και να φροντίσει ώστε η αποχώρηση όλων των μαθητών και η εκκένωση της αίθουσας να γίνει ήρεμα. Αν όμως αυτός φύγει από την τάξη πριν από τους μαθητές και κάποιο παιδί τραυματιστεί, τότε παραλείπει συγκεκριμένη οφειλόμενη ενέργεια³⁶ και ευθύνεται για σωματική βλάβη με παράλειψη από αμέλεια. Το ίδιο θα συμβεί και όταν καθυστερήσει να μπει στην τάξη και μείνουν οι μαθητές χωρίς εποπτεία.³⁷

Δημιουργείται, ωστόσο, το ερώτημα ποιος ευθύνεται αν συμβεί κάποιο ατύχημα σε μαθητή λ.χ. τραυματισμός από πτώση ή απώλεια αισθήσεων από χρήση ναρκωτικών με τα οποία τον προμήθευσε τρίτος από τα κάγκελα της αυλής κ.λ.π., κατά τη διάρκεια της «ωριαίας απομάκρυνσής» του από την τάξη. Πρόκειται για την περίπτωση εκείνη κατά την οποία ο καθηγητής, προκειμένου να διατηρήσει την τάξη και την πειθαρχία μέσα σε μια αίθουσα διδασκαλίας, αποβάλλει από την αίθουσα τον μαθητή, ο οποίος δημιουργεί προβλήματα και παρεμποδίζει την διαδικασία διεξαγωγής του μαθήματος. Η κύρωση της «ωριαίας απομάκρυνσης» από την αίθουσα διδασκαλίας προβλέπεται από το άρθρο 27 του Π.Δ. 104/1979, ΦΕΚ 23/Α/7-2-1979³⁸ και επιβάλλεται όταν η

³⁶ Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΠΔ 201/1998, Υπουργική Απόφαση Φ.353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002.

³⁷ Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΠΔ 201/1998, Υπουργική Απόφαση Φ.353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002.

³⁸ Βλ. ακόμη άρθρο 30 του Π.Δ. 294/1979, ΦΕΚ 87/Α/28-4-1979 και Υ.Α. του ΕΠΘ Γ2/6563/21-11-96. Οι λοιπές κυρώσεις είναι η παρατήρηση, η επίπληξη, η αποβολή του μαθητή μέχρι τρεις (3) ημέρες, η

απλή παρατήρηση ή η επίπληξη δεν είναι αρκετές για να συνετίσουν τον μαθητή. Η «ωριαία απομάκρυνση» εγγράφεται στο ειδικό βιβλίο κυρώσεων του σχολείου, κατόπιν ενυπόγραφου σημειώματος προς το Διευθυντή του επιβάλλοντος την κύρωση οργάνου, καταχωρίζεται στο Ατομικό Δελτίο του τιμωρηθέντος μαθητή (28§2γ' του Π.Δ. 104/1979)³⁹ και σημειώνεται στο απουσιολόγιο της τάξης στην οποία φοιτά ο μαθητής.

Στην πράξη ο μαθητής, όταν του έχει επιβληθεί η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης», συνήθως, περιφέρεται στους διαδρόμους του σχολείου ή στο προαύλιο, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο να απομακρυνθεί από το σχολικό χώρο. Στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει πρόβλεψη από τις σχετικές διατάξεις για την προστασία του μαθητή και αφού ο νόμος δεν θέτει τέτοια υποχρέωση στους καθηγητές, θα έλεγε κατ' αρχήν κανείς ότι δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 15 Π.Κ.

Δεν μπορεί ωστόσο να γίνει δεκτό πως ο μαθητής μένει χωρίς επίβλεψη και προστασία, ενώ το κενό αυτό μπορεί κάποτε να αποβεί μοιραίο.

Παρά το γεγονός ότι δεν ρυθμίζεται ειδικότερα η συγκεκριμένη περίπτωση, υπάρχει εντούτοις η γενική ευθύνη του συλλόγου των διδασκόντων για την υγεία και προστασία των μαθητών, η οποία προκύπτει από το νόμο - πλαίσιο (1566/1985).⁴⁰ Θα πρέπει λοιπόν ο σύλλογος διδασκόντων να μεριμνά με απόφασή του για την επίβλεψη του μαθητή όταν του επιβάλλεται η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης». Θα μπορούσε έτσι να προβλεφθεί να επιβλέπει τον μαθητή είτε ο διευθυντής του σχολείου είτε κάποιος εκπαιδευτικός ο οποίος δε διδάσκει εκείνη την ώρα.

αποβολή του μαθητή μέχρι πέντε (5) ημέρες και η αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, ανάλογα με το παράπτωμά του.

³⁹ Βλ. για το Βιβλίο Επιβολής Κυρώσεων και Υ.Α. Γ/4790/31-7-69 του ΕΠΘ, με τη σημείωση ότι καταργείται το Ποινολόγιο.

⁴⁰ Βλ. παρ. 3 άρθρου 11 κεφάλαιο Δ' περ. ΣΤ' του ν. 1566/1985.

Επειδή, άλλωστε, η ποινή αυτή θα πρέπει να είναι και χρήσιμη εκπαιδευτικά, θα μπορούσε ο μαθητής να ενταχθεί σε κάποια άλλη δραστηριότητα λ.χ. απασχόληση στη βιβλιοθήκη του σχολείου ή στην αίθουσα της πληροφορικής κ.λ.π.

Εάν όμως, ο σύλλογος διδασκόντων δε φροντίσει, με απόφασή του την ανάθεση της επίβλεψης του μαθητή, όταν του επιβάλλεται η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης», τότε, είναι αναγκαία η αναζήτηση πιθανών ποινικών ευθυνών από τους καθηγητές που μετέχουν στο σύλλογο.

Ο Σύλλογος των Διδασκόντων (Σ.Δ.) είναι συλλογικό όργανο του σχολείου, χωρίς νομική προσωπικότητα και αποτελείται από τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν σ' αυτό με οποιαδήποτε σχέση εργασίας. Πρόεδρος του Συλλόγου των Διδασκόντων (Σ.Δ.) είναι ο Διευθυντής του σχολείου ή ο νόμιμος αναπληρωτής του. Σε περίπτωση που δεν υπάρχει θέση Υποδιευθυντή και δεν έχει ορισθεί νόμιμος αναπληρωτής του Διευθυντή, όταν αυτός απουσιάζει, προεδρεύει στο Σύλλογο Διδασκόντων (Σ.Δ.) ο ανώτερος στο βαθμό εκπαιδευτικός και επί ισόβαθμων εκείνος που έχει τον περισσότερο χρόνο υπηρεσίας στο βαθμό.⁴¹

Το ερώτημα το οποίο ανακύπτει είναι αν υπάρχει προσωπική ευθύνη κάθε μέλους του συλλόγου των διδασκόντων ή μήπως η ευθύνη είναι συλλογική.

Η κρατούσα άποψη στη θεωρία δεν αποδέχεται τη συλλογική ευθύνη.⁴² Η άποψη αυτή, η οποία αφορά, βεβαίως, νομικά πρόσωπα, μπορεί να γίνει

⁴¹ Βλ. Αρ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/02 Υπουργική Απόφαση, ΦΕΚ 1340/16-10-02.

⁴² Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ., 2006, σελ. 147-150, Κ. Βαθιώτη, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. 2007, σελ. 62-63, Ι. Ζησιάδη, Ποιν. Δίκ. Γεν. Μ. τ. α', 1971, σελ. 153-154, Α. Κατσαντώνη Ποιν. Δίκ. Γεν. Μ. τ. α', 1972, σελ. 67, Γ.Α. Μαγκάκη Ποινικό Δίκαιο 1984, σελ. 144-146, Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία, 2004, σελ. 193-193, Ν. Παρασκευόπουλο, Η Συνταγματική διάσταση του άδικου και της ενοχής, Υπερ 1993, 1265, Ν. Χωραφά Ποινικό Δίκαιο τ. α' 1978, σελ. 112-113.

αποδεκτή και για άλλα συλλογικά όργανα χωρίς νομική προσωπικότητα, όπως ο σύλλογος διδασκόντων, ο οποίος αποτελεί όργανο διοίκησης του σχολείου.

Τα επιχειρήματα της άποψης αυτής συνοψίζονται στα εξής:

- Με την αποδοχή της «συλλογική ευθύνης» παραβιάζεται η συνταγματική αρχή της ενοχής (*nullum crimen, sine culpa*), η οποία αποκλείει την αντικειμενική - χωρίς υπαιτιότητα - ευθύνη και τη χρησιμοποίηση του ανθρώπου ως μέσου για την επίτευξη κάποιων σκοπών. Η αρχή αυτή απορρέει από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος με τις οποίες προστατεύεται η αξία του ανθρώπου.⁴³
- Για την έννοια της πράξης (και της παράλειψης) σημασία έχει το ότι η συμπεριφορά του δράστη είναι το αποτέλεσμα της βούλησής του. Βούληση (πραγματική και όχι πλασματική) έχουν μόνο τα φυσικά πρόσωπα και όχι τα συλλογικά όργανα.
- Η ποινή η οποία απειλείται για κάθε έγκλημα, ως αποδοκιμασία της συμπεριφοράς του δράστη, θα πρέπει να γίνει αισθητή από εκείνον κατά του οποίου στρέφεται, δυνατότητα που έχουν μόνο φυσικά πρόσωπα.
- Επίσης στερητική της ελευθερίας ποινή μπορεί να επιβληθεί μόνο κατά φυσικού προσώπου και όχι συλλογικού οργάνου.

Στα συλλογικά όργανα λοιπόν η ευθύνη παραμένει προσωπική. Αφού οι απόψεις αυτές περί μη συλλογικής ευθύνης, μπορούν να γίνουν αποδεκτές και για άλλα συλλογικά όργανα χωρίς νομική προσωπικότητα, όπως ο σύλλογος διδασκόντων, δεν μπορεί να του αποδοθεί ποινική ευθύνη, καθώς δεν έχει την δυνατότητα να πράξει με τρόπο ποινικά αποδεκτό, αλλά θα πρέπει να

---

⁴³ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, ό.π., 1261, επ.

αναζητείται και να ερευνάται αυτόνομα η ποινική ευθύνη ενός εκάστου των μελών που τον αποτελούν. Πρέπει να εξετάζεται τόσο η πραγματική συνδρομή της προσωπικής παράλειψης, όσο και η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση που παραβιάστηκε.⁴⁴ Εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές υπάρχει προσωπική ευθύνη για κάποιο μέλος του συλλόγου των διδασκόντων που δεν φρόντισε να ορίσει επιβλέποντα καθηγητή για τον μαθητή που του επιβάλλεται η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης», ή για όλους, όμως για τον καθένα χωριστά και όχι συνολικά.

Έτσι λοιπόν, εάν οι συντρέχουσες παραλείψεις των μελών του συλλόγου των διδασκόντων (οι οποίες αφορούν στην επίβλεψη μαθητών που αποβάλλονται με ωριαία αποβολή) έχουν ως αποτέλεσμα τον θάνατο του μαθητή ή την πρόκληση σωματικών βλαβών, τότε για να προσδιορισθεί η ευθύνη καθενός από αυτά τα πρόσωπα σε σχέση με το αποτέλεσμα, θα πρέπει η παράλειψη να τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς το αποτέλεσμα. Αυτό συμβαίνει όταν αυτή, κατά την κοινή αντίληψη, τελεί μόνη ή με άλλου προσώπου σε άμεση αιτιότητα προς το αποτέλεσμα. Σε αυτές τις περιπτώσεις η συμπεριφορά κάθε εμπλεκόμενου προσώπου κρίνεται αυτοτελώς και ανεξάρτητα από τους άλλους, κατά το λόγο της αμέλειας που επέδειξε και εφόσον, βέβαια, το επελθόν αποτέλεσμα τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς αυτήν.⁴⁵ Ούτε μπορεί να θεωρηθεί αποκλειστικά υπεύθυνος ο διευθυντής του σχολείου καθώς σύμφωνα με το νόμο⁴⁶ είναι υπεύθυνος, μαζί με τους εκπαιδευτικούς, για την προστασία της υγείας και ασφάλειας των μαθητών.

Το πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι από τη μια δε συγκαλείται σύλλογος διδασκόντων, συνήθως από άγνοια, για να προβλέψει τη φύλαξη του μαθητή

⁴⁴ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Υπερ1993, 912, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. α', σελ. 408.

⁴⁵ Βλ. ΑΠ 1145/1990, ΝοΒ 38, 1207, ΑΠ 1172/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 869, ΑΠ 21/2001, ΠοινΧρ ΝΑ', 601, ΑΠ 1242/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 260/2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος .

⁴⁶ Βλ. άρθρο 11 Δ, περ. 3 ν 1566/1985 και Φ.353.1./324/105657/Δ1/8.10.2002 ΥΠ.Ε.Π.Θ., ΦΕΚ 1340 τ.Β'16.10.2002

που αποβάλλεται. Από την άλλη ο καθηγητής που αποβάλλει δεν είναι σε θέση να φροντίζει για την ασφάλεια του μαθητή αφού βρίσκεται στην τάξη και διδάσκει,

Θα πρέπει πάντως να επισημανθεί πως η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης» επιβάλλεται πολύ συχνά από τους καθηγητές και σε ένα βαθμό καταχρηστικά, χωρίς να τηρείται πάντοτε η αναλογία κύρωσης - παραπτώματος, καθώς θα μπορούσε εξ ίσου αποτελεσματικά να προστατευθεί η απρόσκοπτη διαδικασία της μάθησης με άλλον τρόπο λ.χ. με παρατήρηση ή επίπληξη του μαθητή που θορυβεί (τα οποία είναι ηπιότερα μέσα). Ενώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις των εκπαιδευτικών που επιβάλλουν την ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης», κρατώντας το μαθητή μέσα στην τάξη, τόσο από το φόβο μη του συμβεί κάποιο ατύχημα, όσο και για λόγους εκπαιδευτικούς, καθώς ο ανήσυχος μαθητής θα διστάσει την επόμενη φορά να δημιουργήσει πρόβλημα, γνωρίζοντας ότι και η ποινή θα του επιβληθεί (απουσία, εγγραφή στο βιβλίο κυρώσεων του σχολείου) και θα παραμείνει στην τάξη.

Ανάλογο πρόβλημα μπορεί να δημιουργηθεί και όταν, κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, οι μαθητές ενός τμήματος γράφουν διαγώνισμα. Ο μαθητής που παραδίδει την κόλλα του βγαίνει από την αίθουσα διδασκαλίας και μένει χωρίς επίβλεψη μέχρι να χτυπήσει το κουδούνι για διάλειμμα, καθώς τότε μόνο υπάρχει ο εφημερεύων καθηγητής. Πολλοί καθηγητές κρατούν όλους τους μαθητές (ακόμη και όσους έχουν τελειώσει το διαγώνισμα) μέσα στην τάξη από φόβο μη τους συμβεί κάτι, παρά το γεγονός ότι δημιουργούν προβλήματα και παρεμποδίζουν τους συμμαθητές τους να ολοκληρώσουν το διαγώνισμα.

Θα πρέπει λοιπόν, ο σύλλογος διδασκόντων να μεριμνά για την πλήρωση των κενών αυτών που παρουσιάζονται στην επίβλεψη των μαθητών.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί πως, όπως υπάρχει πρόβλεψη στο νόμο για τους μαθητές που αποβάλλονται από το σχολείο και οι οποίοι μπορούν να παραμείνουν στο σχολείο τις ώρες διδασκαλίας των μαθημάτων, απασχολούμενοι με μέριμνα του διευθυντή του σχολείου,⁴⁷ έτσι θα πρέπει και για τις περιπτώσεις αυτές να πάρει η πολιτεία μέτρα, ώστε να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα που προκύπτουν στα σχολεία ομοιόμορφα και όχι να αυτενεργεί ο κάθε καθηγητής, καθώς η πλήρωση των κενών που αφορά στην εποπτεία των μαθητών αφήνεται στην διακριτική του ευχέρεια, στην ευαισθησία και ευσυνειδησία του. Άλλωστε αν δεν υπάρχουν ρητές υποχρεώσεις, δεν μπορεί να θεμελιωθεί και ποινική ευθύνη από παράλειψη.

γ) Οι εφημερίες των εκπαιδευτικών (Π.Δ. 201/98)

Οι εφημερίες των εκπαιδευτικών ρυθμίζονται στο Π.Δ. 201/1998 το οποίο αφορά στην Οργάνωση και λειτουργία των Σχολείων. Η εφημερία των εκπαιδευτικών, η οποία αποτελεί σημαντικό στοιχείο της λειτουργίας των σχολείων, ρυθμίζεται από τις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 13 του Π.Δ. 201/98.⁴⁸ Συγκεκριμένα:

- Με πράξη του συλλόγου διδασκόντων ορίζονται οι εφημερεύοντες και καθορίζονται τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητές τους. Αντίγραφο του πρακτικού αναρτάται στο γραφείο του διευθυντή και στο γραφείο των εκπαιδευτικών. Κατά τη σύνταξη των κανόνων εφημερίας *δίνεται προτεραιότητα στην επιτήρηση και τη μέριμνα για την προστασία και τη σωματική ακεραιότητα των μαθητών, τον έλεγχο καθαριότητας των σχολικών χώρων και σε ό,τι έχει σχέση με την υγιεινή και την ασφάλειά τους*. Επίσης ορίζεται ο χρόνος προσέλευσης των εφημερευόντων, που δεν μπορεί να είναι μικρότερος των δεκαπέντε (15)

⁴⁷ Βλ. άρθρο 28 παρ. 3 ΠΔ 104/1979.

⁴⁸ Βλ. και Εγκύκλιο Γ1/776/28-09-2000 ΥΠ.Ε.Π.Θ.

λεπτών πριν την έναρξη των μαθημάτων, καθώς και ο χρόνος αναχώρησής τους.

- Η κατάσταση με τα ονόματα των εφημερευόντων δεν υπόκειται σε έγκριση από τις προϊστάμενες αρχές του σχολείου, αλλά μπορεί να περιλαμβάνεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα που υποβάλλεται στο σχολικό σύμβουλο για ενημέρωσή του. Κατάσταση εφημερίας μπορεί να γίνει για όλο το σχολικό έτος ή για μικρότερο χρονικό διάστημα. Αντικατάσταση εφημερεύοντος και αλλαγή της ημέρας εφημερίας γίνεται μόνο από το διευθυντή του σχολείου.
- Η εφημερία δεν ανήκει στις πρόσθετες υπηρεσίες (άρθρο 13 παρ. 8, του Ν. 1566/85) .
- Ο αριθμός των εφημερευόντων ορίζεται από το σύλλογο διδασκόντων. Για τον ορισμό λαμβάνεται υπόψη η οργανικότητα του σχολείου, ο αριθμός των μαθητών, η έκταση και η ιδιομορφία του σχολικού χώρου, ώστε να εξασφαλίζεται *η ασφαλής επιτήρηση των μαθητών*.
- Σε περίπτωση που οι καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν την έξοδο των μαθητών στο προαύλιο την ώρα των διαλειμμάτων, εφαρμόζεται ειδικό πρόγραμμα εφημερίας που περιλαμβάνει και επιτήρηση κατά όροφο.
- Οι εκπαιδευτικοί που συμπληρώνουν το ωράριό τους σε δύο σχολεία κάνουν εφημερία μόνο στο ένα, σ' αυτό που είναι οργανικά τοποθετημένοι. Καθήκοντα εφημερίας δεν ανατίθενται σε εκπαιδευτικούς που διδάσκουν σε τρία και περισσότερα σχολεία, όταν τουλάχιστο το ένα από αυτά λειτουργεί σε χωριστό κτίριο.
- Τα σχολεία που συλλειτουργούν σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 12 του παρόντος Π.Δ., καταρτίζουν κοινό πίνακα εφημερευόντων, ώστε όλοι οι εκπαιδευτικοί του συγκροτήματος, ανεξάρτητα από το σχολείο στο οποίο ανήκουν, να πραγματοποιούν τον ίδιο εβδομαδιαίο αριθμό εφημεριών. Η επιτήρηση γίνεται χωρίς διάκριση για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από το σχολείο που φοιτούν.

- Αποχώρηση μαθητή από το σχολείο πριν τη λήξη του διδακτικού ωραρίου της τάξης γίνεται μόνο μετά από συνεννόηση του διευθυντή ή του καθηγητή της τάξης με τους γονείς ή κηδεμόνες.⁴⁹

Ενώ η καθημερινή σύνταξη των μαθητών κατά την πρωινή ή απογευματινή προσευχή είναι υποχρέωση και καθήκον των εφημερευόντων καθηγητών, οποιασδήποτε ειδικότητας,⁵⁰ ωστόσο, ο καθηγητής Φυσικής Αγωγής έχει την υποχρέωση, όταν έχει την πρώτη ώρα μάθημα, να συνεργάζεται με τον εφημερεύοντα καθηγητή για τη σύνταξη των μαθητών, την πρώτη ώρα του πρωινού ή απογευματινού κύκλου.⁵¹

Φυσικά, αυτό δεν σημαίνει ότι ο καθηγητής Φ.Α. αντικαθιστά τον εφημερεύοντα, αλλά ότι βοηθά αυτόν στο έργο του, όπως και οι παρόντες καθηγητές.⁵²

Ο έλεγχος για σχολαστική εφαρμογή των διατάξεων αυτών αποτελεί καθημερινή υποχρέωση του διευθυντή του σχολείου.

---

⁴⁹ Βλ. ακόμη Υπουργική Απόφαση Φ. 3/991/Γ1/776/28-9-2000 όπου αναφέρεται :

Κατά τη σύνταξη των κανόνων εφημερίας ο σύλλογος διδασκόντων μπορεί να συμβουλευτεί ενδεικτικό πίνακα (που περιλαμβάνεται σε προγενέστερη απόφαση και ίσχυε πριν από την έκδοση του Π.Δ. 201/98), ο οποίος εξακολουθεί να ισχύει και μετά το Π.Δ. και έχει ως εξής:

"Ενδεικτικός πίνακας κανόνων εφημερίας:

- Οι εφημερεύοντες προσέρχονται στο σχολείο 15' πριν την έναρξη των μαθημάτων και αποχωρούν 5' μετά τη λήξη, αφού φύγουν όλοι οι μαθητές.
- Ελέγχουν την καθαριότητα των κοινόχρηστων χώρων και της αυλής.
- Φροντίζουν για τη σύνταξη των μαθητών στην πρωινή προσευχή.
- Είναι αρμόδιοι για την τήρηση του ωραρίου διδασκαλίας και των διαλειμμάτων (κουδούνι).
- Συνεργάζονται με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς για την αποχώρηση όλων των μαθητών από τις αίθουσες κατά τα διαλείμματα και κατά τη λήξη του διδακτικού ωραρίου.
- Επιτηρούν τους μαθητές στα διαλείμματα κατανέμοντας μεταξύ τους (οι εφημερεύοντες εκπαιδευτικοί) τους χώρους, ώστε να υπάρχει παντού επίβλεψη, η οποία είναι απαραίτητη για την ασφάλεια των μαθητών.
- Ελέγχουν τον αύλειο χώρο, ώστε να αποτρέπεται η προσέγγιση ή η είσοδος ατόμων που δεν έχουν σχέση με τη σχολική κοινότητα και δεν είναι δικαιολογημένη η εκεί παρουσία τους".

⁵⁰ Βλ. Φ.35/5259/Γ/891/15.2.82 του ΥΠ.Ε.Π.Θ

⁵¹ Βλ. Φ.24/9018/Γ4/745/18.12.84

⁵² Βλ. εγκύκλιο Γ4/2556/18-12-1991 ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Όπως λοιπόν προκύπτει από τα παραπάνω, ανατίθενται, με ρητές διατάξεις, στους εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ως καθήκοντα η επιτήρηση και η προστασία των μαθητών από κινδύνους που αφορούν κυρίως στην ασφάλεια και την υγεία τους μέσα στο σχολείο, τόσο στο χώρο της αίθουσας διδασκαλίας, όσο και στον αύλειο χώρο, τις σκάλες τους διαδρόμους κλπ κατά τα διαλείμματα. Άλλωστε, αποτελεί κοινή πεποίθηση πως ο κοινωνικός τους ρόλος συνδέεται με υποχρεώσεις ενέργειας για την αποτροπή κινδύνων.

Από το καθήκον της εφημερίας απαλλάσσονται:

- Ο διευθυντής και ο υποδιευθυντής του σχολείου.
- Οι μητέρες καθηγήτριες με παιδιά κάτω των δύο ετών.⁵³
- Οι πολύτεκνοι εκπαιδευτικοί των οποίων τα παιδιά φοιτούν σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.⁵⁴ και
- Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, με απόφαση του συλλόγου διδασκόντων, μπορεί να απαλλαγεί εκπαιδευτικός από την εφημερία, όταν διαπιστώνεται ότι ειδικός λόγος δεν του επιτρέπει να εκτελεί τα ειδικά αυτά καθήκοντα.⁵⁵

Είναι λογικό βεβαίως να απαλλάσσεται ο εκπαιδευτικός ο οποίος αδυνατεί να ασκήσει εφημερία π.χ. για λόγους υγείας, όπως άλλωστε και ο διευθυντής και ο υποδιευθυντής του σχολείου οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με άλλα ειδικότερα καθήκοντα.

Προβληματισμό ωστόσο προκαλεί η απόφαση για την απαλλαγή των πολυτέκνων από τα καθήκοντα της εφημερίας.⁵⁶ Η συγκεκριμένη απόφαση ορίζει ειδικότερα ότι «στους πολύτεκνους εκπαιδευτικούς θα παρέχονται και οι

⁵³ Βλ. Δ2/25027/16.12.85 Δ/γή ΥΠΕΠΘ.

⁵⁴ Βλ. Δ2/20203/25. 2. 2005 Δ/γή ΥΠΕΠΘ.

⁵⁵ Βλ. άρθρο 13 παρ. 8, του Ν. 1566/85

⁵⁶ Βλ. Δ2/20203/25. 2. 2005 Δ/γή ΥΠΕΠΘ.

εξής διευκολύνσεις - απαλλαγές: «οι πολύτεκνοι εκπαιδευτικοί έχουν συνεχόμενο ωράριο διδασκαλίας και απαλλάσσονται από την οργάνωση εορταστικών, αθλητικών, πολιτιστικών εκδηλώσεων και περιπάτων. Η απαλλαγή αυτή όμως δεν σημαίνει σε καμιά περίπτωση ότι οι πολύτεκνοι εκπαιδευτικοί δεν εμφανίζονται καθόλου στο σχολείο. Αντίθετα, η παραμονή τους στο σχολείο για χρόνο ίσο με το διδακτικό τους ωράριο είναι υποχρεωτική, όταν πρόκειται να εκτελέσουν συγκεκριμένο έργο που τους ανατίθεται από τα όργανα διοίκησης του σχολείου. Επιπλέον απαλλάσσονται και από τις ακόλουθες εξωδιδακτικές εργασίες: τήρηση βιβλίων του σχολείου, εκτέλεση διοικητικών εργασιών, εφημερίες, καθήκοντα υπεύθυνου βιβλιοθήκης. Δεν απαλλάσσονται όμως οι πολύτεκνοι εκπαιδευτικοί από τις εξωδιδακτικές εργασίες που έχουν άμεση σχέση με τα διδακτικά τους καθήκοντα (υποχρέωση ενημέρωσης γονέων και παράδοση βαθμολογίας)».

Οι πολύτεκνοι εκπαιδευτικοί με μια σειρά ευεργετημάτων, που αφορούν στο διορισμό, τις μεταθέσεις, το συνεχόμενο ωράριο διδασκαλίας, την απαλλαγή από εξωδιδακτικές υποχρεώσεις, τα οποία όλα ασφαλώς είναι λογικά και έχουν ως στόχο τόσο την ενίσχυσή τους και την αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας στη χώρα μας όσο και τη διευκόλυνση και τη δυνατότητα να βρίσκονται πιο κοντά και περισσότερες ώρες με τα παιδιά τους. Δεν γίνεται, όμως, κατανοητό γιατί ένας πολύτεκνος εκπαιδευτικός απαλλάσσεται από τις εφημερίες, γιατί δηλαδή αδυνατεί, μεταξύ των ωρών διδασκαλίας, στα διαλλείματα, να επιτηρεί τους μαθητές του.

Η συγκεκριμένη απόφαση, η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο της προστασίας των πολυτέκνων είναι υπερβολική, καθώς δεν εξυπηρετεί κανένα απολύτως σκοπό, δεν εξοικονομεί περισσότερο χρόνο στους πολύτεκνους ώστε να φροντίζουν τα παιδιά τους, αντίθετα δημιουργεί προβλήματα στην κάλυψη των χώρων εφημερίας του σχολείου για την προστασία των μαθητών από ενδεχόμενους κινδύνους.

Β. Το περιεχόμενο των υποχρεώσεων των καθηγητών στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο.

Καθώς σε όλες τις παραπάνω διατάξεις γίνεται λόγος για επίβλεψη και εποπτεία των μαθητών από τους εκπαιδευτικούς, κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να προσδιορισθεί το περιεχόμενο των πιο πάνω εννοιών. Έχει ήδη αναφερθεί, στο πλαίσιο της εξέτασης του εγκλήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας, ότι για την αποσαφήνιση των εννοιών αυτών θα πρέπει να ανατρέξουμε στις διατάξεις περί επιμέλειας του οικογενειακού δικαίου.⁵⁷ Από τις διατάξεις των άρθρων 1510 παρ. 1 και 1518 παρ. 1 Α.Κ. προκύπτει ότι οι γονείς που ασκούν την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου τέκνου τους, έχουν καθήκον και δικαίωμα να το επιβλέπουν και να φροντίζουν για την αποτροπή των κινδύνων που το απειλούν. Το δικαίωμα αυτό έχει χαρακτήρα απόλυτο, δηλαδή μπορεί να αντιταχθεί σε οποιονδήποτε τρίτο.⁵⁸ Έτσι λοιπόν και οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι υποκαθιστούν το οικογενειακό περιβάλλον, για τις ώρες τουλάχιστον που τα παιδιά βρίσκονται στο σχολείο, έχουν την υποχρέωση να τα επιβλέπουν και να φροντίζουν να αποτρέπουν τους κινδύνους που τα απειλούν.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα αυτό παρουσιάζει η 3181/Εγκ 29/1.11.96 Εισαγγελέα Αρείου Πάγου, η οποία εκδόθηκε με αφορμή κρούσμα σύλληψης ζεύγους έξω από σχολείο, να κατέχουν ποσότητα ναρκωτικών και των υποψιών που διατυπώθηκαν για την προσπάθεια των συλληφθέντων να χορηγήσουν σε μαθητές ναρκωτικά με μορφή καραμέλας. Ειδικότερα στη §2 αναφέρεται: «η ευθύνη βαρύνει τη διεύθυνση και το προσωπικό του Σχολείου, οι οποίοι έχοντας υποκαταστήσει τη γονική επιμέλεια κατά τις ώρες λειτουργίας του Σχολείου, πρέπει να λάβουν τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αποτροπή της

⁵⁷ Για την έννοια και το περιεχόμενο της επιμέλειας βλ. σχετικά Γ. Κουμάντο, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, 1984, σελ. 191 επ., Ε. Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο 1998, σελ. 226 επ., Παύλο Φύλιο, Οικογενειακό Δίκαιο, 2004, σελ. 171 επ.

⁵⁸ Βλ. ΑΠ 1323/2001, Ελληνική Δικαιοσύνη 42 (2001), σελ. 1550.

εισόδου στο χώρο του Σχολείου οιοδήποτε τρίτου, χωρίς την έγκριση του Διευθυντή του Σχολείου ή του προς τούτο οριζόμενου προσώπου». Έτσι το ενδιαφέρον εστιάζεται στον προσδιορισμό της έννοιας της επιμέλειας η οποία θεωρείται ταυτόσημη με την έννοια της γονικής επιμέλειας, καθώς και των επιβαλλόμενων μέτρων εκ μέρους των καθηγητών και του διευθυντή του σχολείου.

Τίθεται το ερώτημα τι ακριβώς πρέπει να κάνει ο καθηγητής. Ποιές, δηλαδή, είναι οι ειδικότερες υποχρεώσεις που προκύπτουν από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο ως προς τη διασφάλιση της ζωής και της υγείας των μαθητών.

Καθώς έχουμε ήδη αποδεχθεί πως η εποπτεία των καθηγητών έχει την ίδια έννοια με αυτήν των γονέων των ανηλίκων, η απάντηση στο ερώτημα είναι τι αναμένει η κοινωνία να πράξει ένας γονέας όταν παρουσιαστεί αντίστοιχο πρόβλημα. Όταν λ.χ. κατά τη διάρκεια της εφημερίας στο προαύλιο του σχολείου οι μαθητές παίζουν έντονα, ο καθηγητής, εφόσον βλέπει πως από το έντονο παιχνίδι υπάρχει κίνδυνος να τραυματιστεί ένα παιδί, θα πρέπει να σταματήσει το παιχνίδι και να κάνει παρατηρήσεις στους μαθητές για να αποτρέψει τον επερχόμενο κίνδυνο, διαφορετικά παραλείπει να ενεργήσει την κοινωνικά αναμενόμενη ενέργεια για την οποία έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση ως υπεύθυνος για την προστασία και τη σωματική ακεραιότητα των μαθητών. Αν δεν το κάνει και κάποιο παιδί κτυπήσει, τότε, υπάρχει αποχή από ορισμένη ενέργεια, η οποία εάν επιχειρείτο θα παρεμπόδιζε την επέλευση του αποτελέσματος.

Οι ειδικότερες υποχρεώσεις, άλλωστε, του καθηγητή, όταν εφημερεύει, είναι :

- Να επιτηρεί τους μαθητές στα διαλείμματα κατανέμοντας με τους άλλους καθηγητές τους χώρους, ώστε να υπάρχει παντού επίβλεψη, η οποία είναι απαραίτητη για την ασφάλεια των μαθητών.

- Να ελέγχει τον αύλειο χώρο, ώστε να αποτρέπεται η προσέγγιση ή η είσοδος ατόμων που δεν έχουν σχέση με τη σχολική κοινότητα και δεν είναι δικαιολογημένη η εκεί παρουσία τους.⁵⁹

Αναφερόμενοι στην παραπάνω 3181/Εγκ 29/1.11.96 Εισαγγελέα Αρείου Πάγου, θα πρέπει να σημειωθεί πως και αν ακόμη ο καθηγητής δεν εφημερεύει αλλά βλέπει το ζευγάρι να προσπαθεί να χορηγήσει σε μαθητές ναρκωτικά, οφείλει να παρέμβει, καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί υπάρχει ευθύνη κάθε μέλους του συλλόγου των διδασκόντων για την υγεία και προστασία των μαθητών, η οποία προκύπτει από το νόμο - πλαίσιο (1566/1985).⁶⁰

Η ευθύνη του εφημερεύοντα αρχίζει 15' πριν την έναρξη των μαθημάτων και ολοκληρώνεται 5' μετά τη λήξη των μαθημάτων, που θεωρείται χρόνος επαρκής για την αποχώρηση όλων των μαθητών, χωρίς να αποκλείεται βέβαια η παραμονή στο σχολείο για περισσότερο χρόνο όταν υπάρχει ανάγκη λ.χ. πρόβες που πραγματοποιούνται μετά τη λήξη των μαθημάτων για κάποια εκδήλωση του σχολείου. Στόχος είναι πάντοτε η ασφάλεια των μαθητών.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως το παιχνίδι του κυνηγητού και της μπάλας είναι τα πιο συνήθη αίτια ατυχημάτων στο σχολείο, ενώ, ακόμη και η επίδειξη δύναμης, το κλασσικό σπρώξιμο και ο καυγάς δεν φαίνεται να έχουν εκλείψει από την ώρα του διαλείμματος. Για τον σκοπό αυτό όταν βλέπει λ.χ. ένα μαθητή:

- να σκαφαλώνει στα κάγκελα, οφείλει να τον αποτρέψει
- να κτυπά άλλο παιδί, οφείλει να τον σταματάει.
- να τρέχει στις σκάλες, οφείλει να του κάνει παρατήρηση κ.λ.π.

---

⁵⁹ Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΠΔ 201/1998, Υπουργική Απόφαση Φ.353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002, Υπουργική Απόφαση Φ. 3/991/Γ1/776/28-9-2000.

⁶⁰ Βλ. παρ. 3 άρθρου 11 κεφάλαιο Δ' περ. ΣΤ' του ν. 1566/1985.

Αν παραλείψει ο καθηγητής να κάνει τις ενέργειες αυτές με δόλο ή αμέλεια και εξ αιτίας της παράλειψής του προκληθεί σωματική βλάβη ή θάνατος σε έναν μαθητή, τίθεται θέμα δικής του αυτοουργικής ευθύνης.

Ωστόσο, είναι αναγκαίο να προσδιοριστεί το χρονικό σημείο της παρέμβασης του καθηγητή, καθώς οι κανόνες επιμέλειας τόσο για τους καθηγητές όσο και για τους γονείς δεν είναι αρκούντως σαφείς. Τίθεται ειδικότερα το ερώτημα πως λ.χ. αξιολογείται επικίνδυνο το παιχνίδι των παιδιών στο διάλλειμα και πότε ακριβώς οφείλει ο εφημερεύων καθηγητής να παρέμβει και να το διακόψει. Η απάντηση στο πρόβλημα δεν ανευρίσκεται στις προσωπικές παραστάσεις του καθηγητή, ο οποίος ενδεχομένως να είναι υπερπροστατευτικός και χωρίς ιδιαίτερο λόγο να το διακόψει ή αδιάφορος και να καθυστερήσει να παρέμβει, αλλά θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν αντικειμενικά κριτήρια. Ως κριτήριο μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ύπαρξη κινδύνου για το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας ή της ζωής του μαθητή καθώς και η δυνατότητα κινδύνου, αφού, κατά την κρατούσα άποψη στη θεωρία, ο κίνδυνος, ως μεταβολή που συμβαίνει στον εξωτερικό κόσμο, αποτελεί αντικειμενικό μέγεθος.⁶¹ Έτσι, όταν λ.χ. κάποιος μαθητής επιτίθεται σε συμμαθητή του κρατώντας ένα χάρακα, ένα γυάλινο μπουκάλι, ένα αιχμηρό αντικείμενο κ.λ.π., ο μαθητής βρίσκεται σε κίνδυνο και υπάρχει υποχρέωση δράσης από τον καθηγητή για να τον σταματήσει. Βεβαίως, έχει υποστηριχθεί και η άποψη πως ο κίνδυνος είναι ένα αμιγώς υποκειμενικό μέγεθος,⁶² που οφείλεται στην αδυναμία του ανθρώπου να διεισδύσει στην μελλοντική πορεία των πραγμάτων και στην έλλειψη γνώσης του. Ωστόσο, στο παραπάνω παράδειγμα ο κίνδυνος είναι υπαρκτός, καθώς αν δεν ανακοπεί ο επιτιθέμενος μαθητής από τον καθηγητή, θα τραυματίσει το συμμαθητή του την αμέσως επόμενη χρονική στιγμή. Ανεξάρτητα λοιπόν από το αν επέλθει ή δεν επέλθει η βλάβη, λόγω της ανακοπής της εξέλιξης του

⁶¹ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Επιτομή Γεν.Μ., 2005, σελ. 335 επ., της ίδιας, Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα, β' εκδ. σελ. 23 επ., Ι. Μανωλεδάκη, Γενική Θεωρία, 2004, σελ. 275, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Η διαβάθμιση του κινδύνου στα εγκλήματα διακινδύνευσης, Ποινικό Δίκαιο. 2001, 638 και της ίδιας Μελέτες, 2003. σελ. 33 επ.

⁶² Βλ. Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Α', έκδοση 9^η, 1978, σελ. 177.

κινδύνου προς αυτή, ο κίνδυνος υπάρχει. Η παρέμβαση του καθηγητή αποτρέπει τη βλάβη του έννομου αγαθού του μαθητή όχι τον κίνδυνο, ο οποίος εξελισσόμενος θα οδηγήσει σε βλάβη της σωματικής του ακεραιότητας.⁶³ Θα πρέπει να σημειωθεί ακόμη, πως το έννομο αγαθό του μαθητή προσβάλλεται όχι μόνο όταν υποστεί βλάβη αλλά και όταν διακινδυνεύσει, «όταν δηλαδή το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται γίνεται περισσότερο εχθρικό, καθώς σε αυτό αναπτύσσονται ενέργειες που έχουν τη δυναμική να οδηγήσουν σε βλάβη του έννομου αγαθού».⁶⁴ Ο καθηγητής οφείλει επομένως, να διακόψει το παιχνίδι, όταν βλέπει να παίζουν οι μαθητές ποδόσφαιρο χρησιμοποιώντας αντί για μπάλα ένα πατημένο άδειο μεταλλικό κουτί αναψυκτικού ή ένα μπουκάλι γεμάτο με νερό, καθώς οι αιχμηρές γωνίες του πατημένου μεταλλικού κουτιού ή το βάρος του μπουκαλιού μπορεί να δημιουργήσουν κίνδυνο για τη σωματική ακεραιότητα κάποιου. Το ίδιο πρέπει να κάνει και όταν κάποιοι μαθητές, παίζοντας «παλεύουν» στον τσιμεντένιο αύλειο χώρο και υπάρχει κίνδυνος τραυματισμού από την πτώση κάποιου. Ακόμη να παρεμβαίνει όταν οι μαθητές καυγαδίζουν, αφού είναι πολλά και σοβαρά τα ατυχήματα από καυγάδες μεταξύ μαθητών στα σχολεία. Σε γυμνάσιο λ.χ. στους Θρακομακεδόνες, ο άγριος καβγάς 13χρονων μαθητών είχε ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό του ενός στο μάτι. Οι γονείς του θύματος, ο οποίος χειρουργήθηκε, κατηγόρησαν τους καθηγητές του σχολείου για ολιγωρία, που θα μπορούσε να στοιχίσει ακριβά στο παιδί τους. Το επεισόδιο ξεκίνησε, όταν ο ένας 13χρονος αρνήθηκε να δώσει την μπάλα στο συμμαθητή του και ο τελευταίος του επιτέθηκε. Τα δύο παιδιά συνεπλάκησαν με συνέπεια ο ένας ανήλικος να τραυματιστεί σοβαρά στο μάτι. Η μητέρα του θύματος, κατήγγειλε ότι μπροστά στο συμβάν ήταν ο γυμναστής του σχολείου και δεν επενέβη να χωρίσει τους μαθητές, ενώ στη συνέχεια κι ενώ είδαν και οι υπόλοιποι καθηγητές ότι το παιδί ήταν σοβαρά

⁶³ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Επιτομή Γεν.Μ., 2005, σελ. 339-340, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Η διαβάθμιση του κινδύνου στα εγκλήματα διακινδύνευσης, Ποινικό Δίκαιο. 2001, 638 και της ίδιας Μελέτες 2003. σελ. 33 επ.

⁶⁴ Βλ. Ε. Συμεωνίδου – Καστανίδου, Μελέτες 2003. σελ 42. Επίσης, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Επιτομή Γεν.Μ., 2005, σελ. 337.

τραυματισμένο δεν κάλεσαν άμεσα το ασθενοφόρο για να το μεταφέρει στο νοσοκομείο.⁶⁵

Στις παραπάνω περιπτώσεις, που ο καθηγητής οφείλει μία ενέργεια, η οποία καθεαυτή θα απέτρεπε το αποτέλεσμα, τα πράγματα είναι ξεκάθαρα. Διαφορετικά, βεβαίως, είναι τα πράγματα, όταν συντρέχουν δύο παραλείψεις: (του καθηγητή και κάποιου τρίτου) λ.χ. τα κάγκελα στα οποία σκαρφαλώνει ένας μαθητής είναι ασταθή, λόγω κακής κατασκευής ή τοποθέτησης, καθώς και όταν η παράλειψη του καθηγητή συντρέχει με πράξη τρίτου λ.χ. τρίτος δίνει ναρκωτικά σε μαθητή.

Όταν συντρέχουν δύο παραλείψεις τίθεται το ερώτημα πως κρίνεται αν οι παραλείψεις είναι ισοδύναμες. Για να αξιολογηθούν ως ισοδύναμες θα πρέπει και οι δύο να έχουν τα στοιχεία της αυτοουργικής δράσης και αυτό συμβαίνει όταν οι οφειλόμενες ενέργειες, που δεν έγιναν, θα μπορούσαν αυτοτελώς να αποτρέψουν το αποτέλεσμα.⁶⁶ Ο καθηγητής λοιπόν που παραλείπει να αποτρέψει τον μαθητή να σκαρφαλώσει σε αιχμηρά κάγκελα είναι φυσικός αυτοουργός σωματικής βλάβης με παράλειψη, αν το παιδί πέσει και τραυματιστεί. Και τούτο γιατί, καθώς τα κάγκελα υποχωρούν, έχει την υποχρέωση, στο πλαίσιο της εφημερίας του, να προστατεύει τους μαθητές από κινδύνους και είναι υπεύθυνος για την ασφάλεια και την υγεία τους. Η παράλειψη αυτή συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα του τραυματισμού του μαθητή και κατά συνέπεια πληροί την αντικειμενική υπόσταση της σωματικής βλάβης. Η οφειλόμενη ενέργεια μπορεί αυτοτελώς και ανεξάρτητα από την παράλειψη του τρίτου -σιδερά- να αποτρέψει το αποτέλεσμα. Φυσικός αυτοουργός όμως είναι και ο σιδεράς, ο οποίος δεν τοποθέτησε με ασφάλεια τα επικίνδυνα κάγκελα.

⁶⁵ Βλ. www.zougla.gr/page.ashx?pid=2...4

⁶⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ο χλιαστής πατήρ, σε Ποινικά Μελέται, 1972, σελ. 93 επ., Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Επιτομή Γεν.Μ., 2005, σελ. 506, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, 2008, σελ. 138, της ίδιας Υπερ 1997, 143.

Δυσκολότερα είναι τα πράγματα όταν συντρέχουν μία πράξη και μία παράλειψη, καθώς τίθεται ο προβληματισμός μήπως η άδικη πράξη του τρίτου υπερισχύει της παράλειψης του καθηγητή ή πράξη και παράλειψη είναι ισοδύναμες.

Κατά μία άποψη⁶⁷ «εάν μεταξύ μιας παράλειψης και ενός αποτελέσματος παρεμβάλλεται μια θετική ενέργεια τρίτου, τότε η παράλειψη αποκτά το χαρακτήρα μιας εξαρτημένης βοηθητικής συμπεριφοράς. Και αυτό, γιατί βάσει του στοιχείου της κυριαρχίας στην πράξη η θετική ενέργεια είναι εκείνη που κυριαρχεί στην αιτιώδη διαδρομή, επεμβαίνοντας σ' αυτήν και διαμορφώνοντάς την, ενώ αντίθετα η παράλειψη αφήνει την πρώτη να επιφέρει το αποτέλεσμα. Η παράλειψη χάνει εδώ την αυτονομία της, στο βαθμό που αυτός που επεμβαίνει με θετική ενέργεια καθορίζει τόσο αν θα υπάρξει παράλειψη, όσο και το στάδιο στο οποίο θα περιοριστεί η ευθύνη του παραλείποντα (απόπειρα ή ολοκληρωμένο έγκλημα). Αν λείπει δηλαδή η θετική πράξη λείπει και η παράλειψη».⁶⁸ Η παράλειψη μπορεί να αξιολογηθεί μόνο ως συμμετοχική πράξη. Βεβαίως η άποψη αυτή έχει διατυπωθεί για τα εγκλήματα που επικαλύπτονται υποκειμενικά με δόλο και όχι με αμέλεια, καθώς συμμετοχή από αμέλεια σε έγκλημα από αμέλεια είναι αδιανόητη στο ποινικό μας δίκαιο.

Κατ' άλλη άποψη⁶⁹ η παράλειψη παραμένει ισοδύναμο μέγεθος με την ενέργεια στην πρόκληση του αποτελέσματος. Λειτουργεί ως αιτιακή συνθήκη, που επιτρέπει σε άλλους όρους να επιφέρουν το αποτέλεσμα, αλλά αυτό δεν την υποβιβάζει σε βοηθητικό ρόλο, όταν υπάρχει θετική ενέργεια τρίτου προσώπου, καθώς αυτός που παραλείπει αποφασίζει αν θα υπάρξει παράλειψη ή όχι.

---

⁶⁷ Βλ. Ν. Μπιτζιλέκη, Η συμμετοχική πράξη, 1990, σελ. 226 επ.

⁶⁸ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία, σελ. 190 επ., Ν. Μπιτζιλέκη, Η συμμετοχική πράξη, 1990, σελ. 228.

⁶⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., τ. γ', σελ. 201-202, Μ. Καϊάφα-Γκιμπάντι, Κριτική επισκόπηση νομολογίας, Υπερ 1997, 406 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα, κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 55, Τζαννετή, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1060/1990, ΠοινΧρ ΜΑ', 326.

Το βασικό στοιχείο της άποψης, η οποία δέχεται πως η παράλειψη έχει το χαρακτήρα μιας εξαρτημένης βοηθητικής συμπεριφοράς, είναι ότι εντοπίζεται στην ενέργεια η κυριαρχία στην αιτιώδη διαδρομή. Ωστόσο, είναι εξίσου αποφασιστική και η παράλειψη, αφού μπορεί να ανακόψει την πορεία προς το αποτέλεσμα ανά πάσα στιγμή με την ανακοπή της ενέργειας του άλλου.⁷⁰ Η παράλειψη αποτελεί μορφή αξιόποινης συμπεριφοράς που εμφανίζει αυτοτελώς όλα τα χαρακτηριστικά της έννοιας της πράξης.⁷¹ Δεν αποτελεί απλώς λογική άρνηση της πράξης, αλλά έχει ιδιαίτερη και ανεξάρτητη υπόσταση που συνίσταται στην μη εκπλήρωση (λόγω της αδράνειας του δράστη) μιας κοινωνικής προσδοκίας ενέργειας αυτού και στη μέσω αυτής παραβίαση του αντίστοιχου κανόνα.⁷² Άλλωστε με ένα έγκλημα παράλειψης η κοινωνική ζωή διαταράσσεται τόσο ισχυρά όσο και με το έγκλημα ενέργειας.

Ορθότερη εμφανίζεται η δεύτερη άποψη, κυρίως γιατί αν δεχόμασταν την άποψη κατά την οποία η παράλειψη χάνει πάντα τον αυτοουργικό της χαρακτήρα, όταν υπάρχει δόλος, και μπορεί να αξιολογηθεί μόνο ως συμμετοχική πράξη, για να υπάρχει συνέπεια, θα έπρεπε και στα εγκλήματα αμέλειας να θεωρείται πως έχει πάντα βοηθητικό χαρακτήρα σε σχέση με την πράξη και έτσι να μένει ατιμώρητη, καθώς η συμμετοχή στα εγκλήματα αμέλειας δεν είναι αξιόποινη. Θα έπρεπε λ.χ. να μην έχει καμιά ευθύνη η καθηγήτρια που επιτρέπει την άσκηση μαθητών σε δρόμο ταχείας κυκλοφορίας, χωρίς να πάρει κανένα μέτρο προστασίας και να ευθύνεται μόνο ο οδηγός του αυτοκινήτου ο οποίος σκοτώνει ένα μαθητή που ασκείται. Κάτι τέτοιο όμως δε μπορεί να γίνει αποδεκτό, καθώς η συμπεριφορά της

---

⁷⁰ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Κριτική επισκόπηση νομολογίας, Υπερ 1997, 407-408 «Εφόσον ο ποινικός νομοθέτης αντιλαμβάνεται ως πράξη και την παράλειψη η επίδρασή της στην αιτιώδη διαδρομή θα έχει διαφορετική έκφανση από αυτήν της ενέργειας...»

⁷¹ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ. 146, όπου σημειώνει πως η αντίστροφη εκδοχή που έχει υποστηριχθεί (ότι δηλαδή η έννοια της παράλειψης δεν έχει σχέση με τις προδιαγραφές της πράξης) δεν έχει θέση στην ελληνική συνταγματική (άρθρο 7 παρ. 1 Συντ.) και νομική (άρθρο 14 παρ. 2 Π.Κ., ρητά) τάξη, ούτε επιτρέπει τη συνοχή του ποινικού συστήματος από θεωρητική άποψη.

⁷² Βλ. Κοτσαλή, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., σελ. 205 επ.

καθηγήτριας έχει όλα τα στοιχεία αυτοουργικής δράσης. Τόσο ο οδηγός του αυτοκινήτου όσο και η καθηγήτρια είναι παραουργοί του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας. Έτσι θα οδηγούμασταν στο άτοπο η ίδια παράλειψη, όταν υπάρχει δόλος να θεωρείται ως συμμετοχική πράξη, ενώ όταν υπάρχει αμέλεια, ως αυτουργία. Ο δόλος, όμως, δεν μπορεί να διαφοροποιεί την ποιότητα των δύο παραλείψεων.⁷³ Είτε υπάρχει δόλος είτε αμέλεια, άλλα κριτήρια προσδίδουν σε μια παράλειψη, που συντρέχει με πράξη, αυτοουργικό ή βοηθητικό χαρακτήρα.

Θα πρέπει, κατ' αρχή, να διευκρινισθεί η έννοια «συντρέχουσες» ή «συγκλίνουσες» πράξη-παράλειψη, καθώς και να γίνει οριοθέτηση της σχέσης της παράλειψη με την πράξη. Ειδικότερα:

Συντρέχουσες μπορούν να θεωρηθούν (πράξη-παράλειψη) μόνο όταν είναι ταυτόχρονες ή όταν η πράξη δημιουργεί για πρώτη φορά την υποχρέωση δράσης που θεμελιώνει την παράλειψη.⁷⁴

Όταν όμως μεταξύ της παράλειψης και του αποτελέσματος παρεμβάλλεται θετική ενέργεια αυτή διακόπτει την αιτιώδη διαδρομή της παράλειψης προς το αποτέλεσμα και δεν είναι συντρέχουσες.

Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση που αξιολογούνται ως «συντρέχουσες», η παράλειψη δεν είναι πάντοτε ισοδύναμη με την πράξη αλλά μπορεί να έχει, πράγματι, το χαρακτήρα βοηθητικής συμπεριφοράς. Αυτό συμβαίνει όταν ενώ ο καθηγητής έχει γενική υποχρέωση να φροντίζει για την υγεία και τη σωματική ακεραιότητα των μαθητών, δεν έχει υποχρέωση για την τέλεση συγκεκριμένης

---

⁷³ Βλ. Μ. Καϊάφα- Γκμπάντι, *Υπερ* 1997, 410, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Υπερ* 1997, 145, της ίδιας, *Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο*, 2008, σελ.139-140.

⁷⁴ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Υπερ* 1997, 144.

πράξης που θα απέτρεπε το αποτέλεσμα.⁷⁵ Όταν λ.χ. ο καθηγητής βλέπει τον πατέρα ενός μαθητή να τον κτυπά, δεν έχει υποχρέωση να επέμβει και να τον σταματήσει, αλλά έχει την υποχρέωση, με βάση τις διατάξεις για την ενδοοικογενειακή βία να το αναφέρει στο διευθυντή, να ενημερώσει την αστυνομία κ.λ.π. Αν δεν το κάνει, οι παραλείψεις του αυτές έχουν βοηθητικό χαρακτήρα σε σχέση με την πράξη του πατέρα. Η παράλειψη, λοιπόν, όταν συντρέχει με πράξη, είναι ισοδύναμη με αυτήν μόνο όταν περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του παραλείποντος αποτελεί η παρεμπόδιση της προσβλητικής ενέργειας του τρίτου που στρέφεται στη συγκεκριμένη περίπτωση κατά του έννομου αγαθού.⁷⁶

Για να αποδοθεί ποινική ευθύνη στον καθηγητή θα πρέπει ακόμη η οφειλόμενη ενέργειά του να μπορεί η ίδια να αποτρέψει το αποτέλεσμα, δηλαδή η συμπεριφορά του να συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα. Καθώς η ενέργεια του καθηγητή είναι μιϊκή αδράνεια, αυτή συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα, όταν επιτρέπει τη δημιουργία του από άλλη αιτιακή ενέργεια η οποία μετατρέπεται σε αποτέλεσμα. Στην περίπτωση αυτή η παράλειψη πρέπει να είναι παρούσα κατά τη μετατροπή, που δεν θα πραγματοποιούνταν αν δεν της το επέτρεπε η παράλειψη, η οποία αποτελεί έτσι αιτιακή συνθήκη της μετατροπής.⁷⁷ Επομένως, η παράλειψη του καθηγητή συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα - θάνατο ή σωματική βλάβη του μαθητή - μόνο όταν με τη συμπεριφορά του επιτρέπει στον τρίτο να επιφέρει το αποτέλεσμα αυτό. Όταν λοιπόν βλέπει κάποιο εξωσχολικό άτομο να προσεγγίζει μαθητή και δεν τον απομακρύνει από το σχολικό χώρο, όπως έχει υποχρέωση,⁷⁸ τότε, αν ο

⁷⁵ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *ό.π.*, σελ. 145.

⁷⁶ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, σε Ι. Μανωλεδάκη Επιτομή Γεν.Μ., 2005, σελ. 506-507, της ίδιας, *Υπερ* 1997, 411, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Υπερ* 1997, 144 *επ.*

⁷⁷ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, *Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία*, σελ. 190 *επ.*, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα, κατά προσωπικών αγαθών*, σελ. 55.

⁷⁸ Βλ. άρθρο 13 παρ. 2 ΠΔ 201/1998, Υπουργική Απόφαση Φ.353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002, Υπουργική Απόφαση Φ. 3/991/Γ1/776/28-9-2000, όπου αναφέρεται πως ο εφημερεύων οφείλει «να ελέγχει τον αύλειο χώρο, ώστε να αποτρέπεται η προσέγγιση ή η είσοδος ατόμων που δεν έχουν σχέση με τη σχολική κοινότητα και δεν είναι δικαιολογημένη η εκεί παρουσία τους».

μαθητής πέσει σε κώμα από χρήση των ναρκωτικών τα οποία του έδωσε το άτομο αυτό, ο καθηγητής ευθύνεται για σωματική βλάβη, αφού με την παράλειψή του επέτρεψε στον τρίτο (εξωσχολικό άτομο) να επιφέρει το αποτέλεσμα, ενώ αν έκανε σωστά τη δουλειά του δεν θα ήταν εφικτή η ενέργεια του τρίτου. Η απομάκρυνση του τρίτου συνιστά το περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής του υποχρέωσης και έχει τη δυνατότητα να ενεργήσει και να αποτρέψει την ενέργεια του τρίτου.⁷⁹ Στην περίπτωση αυτή παραλείπει να εκπληρώσει συγκεκριμένη υποχρέωση και η παράλειψή του αυτή έχει όλα τα στοιχεία της αυτοουγκικής δράσης. Αντίθετα, δεν ευθύνεται, αν λ.χ. ο μαθητής προμηθεύτηκε τα ναρκωτικά πριν από την άφιξή του στο σχολείο, καθώς δεν υπάρχει συμπεριφορά του καθηγητή που να συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα, εφόσον κατά τη μετατροπή της άλλης αιτιακής ενέργειας σε αποτέλεσμα δεν υπάρχει παρούσα παράλειψη, η οποία αποτελεί αιτιακή συνθήκη της μετατροπής.

Πρόβλημα όμως, μπορεί να προκύψει όχι μόνο όταν οι εφημερεύοντες καθηγητές παραλείπουν να ενεργήσουν ώστε να αποτρέψουν τους κινδύνους που απειλούν τους μαθητές, αλλά και όταν δεν καλύπτονται με την παρουσία καθηγητών όλοι οι χώροι της σχολικής μονάδας, επειδή ορίστηκε μικρότερος του απαιτούμενου αριθμός εφημερευόντων καθηγητών. Ο ορισμός των εφημερευόντων καθηγητών είναι έργο του συλλόγου των διδασκόντων, ο οποίος οφείλει να διασφαλίζει επαρκή αριθμό καθηγητών για την κάλυψη όλων των χώρων του σχολείου. Αν ο σύλλογος διδασκόντων του σχολείου ορίζει 3 εφημερεύοντες καθηγητές, ενώ, εξ αιτίας είτε του αριθμού των μαθητών είτε της ιδιομορφίας του σχολικού χώρου, απαιτούνται 5, και τελικά ένα παιδί χτυπήσει, το θέμα το οποίο τίθεται είναι αν μπορεί να ευθύνεται ο εφημερεύων καθηγητής ή αν αντίθετα η ευθύνη βαρύνει όσους έλαβαν τη σχετική απόφαση,

---

⁷⁹ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, σε Ι. Μανωλεδάκη Επιτομή Γεν.Μ., 2005, σελ. 506, της ίδιας, Υπερ 1997, 411.

παραλείποντας να ορίσουν τον αναγκαίο αριθμό, συνήθως για διευκόλυνση των ίδιων των καθηγητών.

Σε ένα πρώτο επίπεδο λοιπόν τίθεται το ερώτημα αν ευθύνονται οι καθηγητές που εφημερεύουν για ατύχημα που συμβαίνει σε μαθητή σε χώρο στον οποίο δεν είχε προβλεφθεί εφημερία. Δεν μπορούμε, βέβαια, να απαιτήσουμε από τους καθηγητές υποχρεώσεις πέρα από τις ανθρώπινες δυνατότητες. Για να αποδώσουμε ευθύνη σε κάποιον αυτός πρέπει να είναι σε θέση (να δύναται) να αποτρέψει το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, γιατί παράλειψη χωρίς δυνατότητα ενέργειας είναι αδιανόητη.

Έτσι αν λ.χ. ο καθηγητής εκτελεί χρέη εφημερίας στο προαύλιο του σχολείου, όπως του έχει ανατεθεί, και κάποιος μαθητής τραυματίζεται στις σκάλες ή στον διάδρομο (σε χώρο για τον οποίο δεν είχε προβλεφθεί εφημερία) δεν έχει ευθύνη ο καθηγητής καθώς είναι αδύνατο να βρίσκεται ταυτόχρονα σε όλους τους χώρους του σχολείου.

Εκτός όμως από τον εφημερεύοντα καθηγητή, αναγκαία είναι η αναζήτηση πιθανών ποινικών ευθυνών και από τους υπόλοιπους καθηγητές που μετέχουν στο σύλλογο, αφού ο αριθμός των εφημερευόντων καθηγητών ορίζεται με βάση τις ανάγκες κάθε σχολείου από τον σύλλογο των διδασκόντων.

Σε αυτές τις περιπτώσεις, έχει ήδη αναφερθεί, κατά τη διερεύνηση της «ωριαίας απομάκρυνσης» του μαθητή, πως η συμπεριφορά κάθε μέλους του συλλόγου των διδασκόντων κρίνεται αυτοτελώς και ανεξάρτητα από τους άλλους, κατά το λόγο της αμέλειας που επέδειξε και εφόσον πάντως το επελθόν αποτέλεσμα τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς την παράλειψη.⁸⁰ Διαφορετικά είναι, βεβαίως, τα πράγματα όταν ένας καθηγητής ως μέλος του συλλόγου ψήφισε υπέρ της

⁸⁰ Βλ. ΑΠ 1145/1990, ΝοΒ 38, 1207, ΑΠ 1172/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 869, ΑΠ 21/2001 ΠοινΧρ ΝΑ', 601, ΑΠ 1242/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 260/ 2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος .

συμμετοχής του αναγκαίου αριθμού των εφημερευόντων, για την κάλυψη των χώρων του σχολείου, η θέση όμως αυτή δεν υιοθετήθηκε από την πλειοψηφία. Το ερώτημα βεβαίως που τίθεται είναι αν πρόκειται για αυτουργική δράση με την έννοια αν ο ορισμός επιπλέον καθηγητών θα μπορούσε από μόνος του να αποτρέψει το αποτέλεσμα. Η αλήθεια είναι πως και μόνο η φυσική παρουσία του καθηγητή σε χώρο του σχολείου αποτρέπει την εμπλοκή μαθητών σε καυγάδες και επικίνδυνα παιχνίδια, γιαυτό και ο ορισμός των εφημερευόντων, μετά από εκτίμηση των ιδιαίτερων συνθηκών λειτουργίας του σχολείου, γίνεται, λόγω της σπουδαιότητάς του, στην πρώτη παιδαγωγική συνεδρίαση του συλλόγου διδασκόντων του σχολείου, η οποία πραγματοποιείται πριν από την έναρξη των μαθημάτων.⁸¹

Ενδιαφέρον για το θέμα αυτό παρουσιάζει η υπ' αριθμ. 486/1999 απόφαση του Αρείου Πάγου,⁸² που αφορά στην απαλλαγή καθηγητριών για το έγκλημα της σωματικής βλάβης από αμέλεια (άρθρο 314 παρ. 1 Π.Κ. σε συνδυασμό με το άρθρο 28 Π.Κ.), αφού, κατά τη διάρκεια της εφημερίας τους, δεν ήταν σε θέση να προβλέψουν και να αποτρέψουν το ατύχημα που συνέβη σε ανήλικο μαθητή, ο οποίος κατά τη διάρκεια του διαλείμματος συμμετείχε σε επικίνδυνο παιχνίδι, με αποτέλεσμα να πέσει και να τραυματιστεί.

Τα πραγματικά περιστατικά που αναφέρονται στην απόφαση είναι τα εξής: «Στις 10.11.1995, λόγω κακοκαιρίας, πολλοί μαθητές του Δ' Λυκείου Αμαρουσίου δεν εξήλθαν του Σχολείου αλλά παρέμειναν εντός αυτού, κυρίως στο ισόγειο. Εφημερεύοντες καθηγητές στις 10.11.1995 στο παραπάνω Λύκειο ήταν: 1) Οι Μ.Β. και Β.Σ. σ' ολόκληρο τον δεύτερο όροφο, 2) οι Δ.Λ. και Β.Α. στην αυλή και στα γήπεδα μπάσκετ και βόλεϋ και 3) οι κατηγορούμενες Α.Ρ. και Μ.Κ. στην Α5 μοναδική αίθουσα του Λυκείου που λειτουργεί στον Α' όροφο, όπου συστεγάζεται και

⁸¹ Βλ. άρθρο 11§2 περ. ΣΤ' ν.1566/85 και άρθρο 16 Δ2/4534/14.3.1990 ΥΠ.Ε.Π.Θ..

⁸² Βλ. ΠοινΧρ Ν',211, Υπεράσπιση 2000,1177.

συλλειτουργεί και το Δ' Γυμνάσιο Αμαρουσίου, και στο ισόγειο (γραφεία, κυλικείο, αποδυτήρια, τουαλέτες). Κατά τον αναφερθέντα χρόνο οι εφημερεύοντες καθηγητές, κατά πάγια πρακτική, είχαν την υποχρέωση επισταμένης και διαρκούς επιτηρήσεως των μαθητών, κατά τα διαλείμματα, στους χώρους ευθύνης τους, η οποία αποσκοπούσε κυρίως στην αποτροπή ατυχημάτων, στην εξασφάλιση της ευταξίας και στην προστασία της δημόσιας περιουσίας. Στο τρίτο διάλειμμα περί την 11 π.μ. ώρα ο καθηγητής της φυσικής Σ. που δίδασκε στην Α5 αίθουσα του Λυκείου Αμαρουσίου έβγαλε τους μαθητές από την αίθουσα, πλην όμως αρκετοί μαθητές επέστρεψαν σ' αυτή από την οποία είχαν εξέλθει μετά το μάθημα της φυσικής. Όταν τους αντιλήφθηκε η καθηγήτρια Γαλλικών του Γυμνασίου Χ.Κ., η οποία ήταν εφημερεύουσα του Γυμνασίου, τους απομάκρυνε από αυτή. Ωστόσο, μερικοί μαθητές κρύφτηκαν πρόσκαιρα στην απέναντι αίθουσα, από την οποία μετά την απομάκρυνση της εφημερεύουσας του Γυμνασίου, επέστρεψαν στην Α5 αίθουσα. Έτσι, κατά την ώρα του διαλείμματος, υπήρχαν μαθητές στην προαναφερθείσα αίθουσα, χωρίς τούτο να επιτρέπεται. Από αυτούς μερικοί διάβαζαν, προετοιμαζόμενοι για το επόμενο μάθημα. Οκτώ (8) όμως μαθητές της Α5 τάξεως Λυκείου, στους οποίους συμπεριλαμβάνετο και ο ανήλικος Σ.Χ. (γεννήθηκε στις 26.12.1980) επιδόθηκαν στο, κατά γενική παραδοχή, επικίνδυνο παιχνίδι "κοκορομαχίες". Σύμφωνα με τους κανόνες αυτού, οι παίκτες χωρίζονται κατά ζεύγη. Σε κάθε ζευγάρι, ο ένας παίκτης ανεβαίνει στην πλάτη του άλλου. Εν συνεχεία, κάθε ζευγάρι προσπαθεί να ανατρέψει το άλλο. Μόλις τούτο επιτευχθεί, στο ζευγάρι που πέφτει, πέφτουν βιαίως τα επόμενα ζευγάρια. Στο παιχνίδι αυτό ο παθών ανήλικος Σ.Χ. αποτελούσε ζευγάρι με τον Φ.Τ. Το πρώτο ζευγάρι που ανετράπη και έπεσε επί του δαπέδου ήταν οι Δ.Τ. και Κ.Τ. Επ' αυτών έπεσε ο παθών και επ' αυτού ο Φ.Τ. Και πάνω τους επέπεσαν τα υπόλοιπα ζευγάρια. Κατά τη βίαιη πτώση του Φ.Τ. επί του παθόντος και ιδίως επί του αυχένος του, ο τελευταίος τραυματίστηκε βαρύτατα, υποστάς κάταγμα - ετερόπλευρο εξάρθρημα Α3-Α4 σπονδύλων, συμπίεση νωτιαίου μυελού και αιμάτωμα αυτού συνοδευόμενο από τετραπληγία (άνω και κάτω άκρων). Οι κατηγορούμενες, κατά τον αναφερθέντα χρόνο, ως εφημερεύουσες, ασκούσαν εποπτεία και επιτήρηση στους χώρους που τους είχαν ανατεθεί. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια του διαλείμματος που συνέβη το ατύχημα,

Διήλθαν η κάθε μία χωριστά έξω από την αίθουσα Α5 του πρώτου ορόφου, δεν είδαν όμως μαθητές εντός της αίθουσας αυτής. Συγκεκριμένα, η κατηγορουμένη Α.Ρ. δίδασκε στον Β' όροφο και, όταν κτύπησε το κουδούνι, έβγαλε έξω τους μαθητές της τάξης της, κατέβηκε στον Α' όροφο και πέρασε από την Α5 αίθουσα του Λυκείου, όπου δεν είδε μαθητές εντός αυτής, και μετά κατέβηκε στο ισόγειο. Η δε κατηγορουμένη Μ.Κ., που δίδασκε επίσης στον Β' όροφο, κατεβαίνοντας πέρασε από την αίθουσα Α5 του πρώτου ορόφου, όπου δεν είδε μαθητές, και, αφού έκανε τη διαδρομή του ισογείου, ξαναπέρασε από την παραπάνω αίθουσα, όπου και πάλι δεν είδε μαθητές, και ξανακατέβηκε στο ισόγειο. Το μήκος του ισογείου, το οποίο οι κατηγορούμενες επόπτευαν και επιτηρούσαν, είναι περίπου 70 μ. και ήταν συγκεντρωμένοι μαθητές του Λυκείου και του Γυμνασίου σ' αυτό, γιατί εκεί υπάρχουν οι τουαλέτες και το κυλικείο. Το ατύχημα συνέβη λίγο πριν σημάνει την λήξη του τρίτου διαλείμματος. Την ώρα ακριβώς που η κατηγορουμένη Μ.Κ. κτυπούσε το κουδούνι, στο γραφείο της διευθύντριας (στο ισόγειο), κάποια μαθήτρια μπήκε στο γραφείο και φώναξε "τρέξτε στον Α' όροφο, χτύπησε ένας μαθητής". Έτρεξε τότε αυτή με την διευθύντρια Σ.Τ. στον Α' όροφο και είδε τον μαθητή Σ.Χ. πεσμένο στο δάπεδο να μη αισθάνεται το σώμα του.

Αμέσως κάλεσαν ασθενοφόρο το οποίο κατέφθασε αμέσως και τον μετέφερε στο νοσοκομείο του ΕΕΣ.».

Όσον αφορά στο θέμα της αμέλειας των καθηγητριών αυτό θα κριθεί και θα αξιολογηθεί στο κεφάλαιο της υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί πως υπήρξαν παραλείψεις από τους συλλόγους διδασκόντων των δύο συστεγαζόμενων σχολείων κατά τον ορισμό των εφημερευόντων, αφού, όπως προκύπτει από τα πραγματικά περιστατικά δεν λήφθηκαν υπόψη κάποιες διατάξεις του ΠΔ 201/98 και ειδικότερα:

ι. Δεν λήφθηκε υπόψη η έκταση και η ιδιομορφία του σχολικού χώρου, π.χ. ότι επρόκειτο για ένα εκτεταμένο χώρο επιτήρησης, ότι η Α5 ήταν η μοναδική

αίθουσα του Λυκείου που λειτουργούσε στον Α' όροφο, όπου συστεγαζόταν και συλλειτουργούσε και το Δ' Γυμνάσιο Αμαρουσίου.

ii. Δεν εφαρμόστηκε ειδικό πρόγραμμα εφημερίας που να περιλαμβάνει και επιτήρηση κατά όροφο, καθώς την ημέρα του ατυχήματος (10.11.1995) υπήρχε κακοκαιρία, και οι καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν δεν επέτρεπαν την έξοδο των μαθητών στο προαύλιο την ώρα των διαλειμμάτων, και

iii. Αφού υπήρχαν δύο σχολεία που συλλειτουργούσαν (το Δ' Λύκειο και το Δ' Γυμνάσιο Αμαρουσίου) θα έπρεπε, σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 12 του ΠΔ 201/1998, να καταρτίσουν κοινό πίνακα εφημερευόντων, ώστε όλοι οι εκπαιδευτικοί του συγκροτήματος, ανεξάρτητα από το σχολείο στο οποίο ανήκουν, να επιτηρούν χωρίς διάκριση όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από το σχολείο που φοιτούν.

Αν είχαν ληφθεί υπόψη οι παραπάνω διατάξεις και κατ' επέκταση τα απαραίτητα μέτρα, δεν θα έμενε χωρίς επιτήρηση ο πρώτος όροφος στον οποίο συνέβη το ατύχημα. Αντίθετα, σε όλη τη διάρκεια του διαλλείματος θα υπήρχε εφημερεύων καθηγητής ο οποίος θα αντιλαμβανόταν το επικίνδυνο παιχνίδι, θα το διέκοπτε και έτσι θα μπορούσε να αποτρέψει το ατύχημα.

Στην προκειμένη περίπτωση ο Άρειος Πάγος έκρινε πως το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών, το οποίο αποφάνθηκε να μη γίνει κατηγορία, λόγω έλλειψης σοβαρών ενδείξεων ενοχής κατά των κατηγορουμένων - καθηγητριών για την αποδιδόμενη σ' αυτές αξιόποινη πράξη της σωματικής βλάβης του ανήλικου από αμέλεια από υπόχρεο να καταβάλει ιδιαίτερη επιμέλεια και προσοχή, ερμήνευσε και εφάρμοσε σωστά τις ουσιαστικές ποινικές διατάξεις των άρθρων 28 και 314 παρ. 1 Π.Κ.

Τίθεται τέλος, το ερώτημα ποιά είναι η ευθύνη του διευθυντή του σχολείου.

Ο Διευθυντής βρίσκεται στην κορυφή της σχολικής κοινότητας και είναι διοικητικός αλλά και επιστημονικός - παιδαγωγικός υπεύθυνος στο χώρο αυτό. Φροντίζει για την εφαρμογή των νόμων, των προεδρικών διαταγμάτων, των εγκυκλίων και των υπηρεσιακών εντολών των Στελεχών Διοίκησης, είναι υπεύθυνος για την τήρησή τους και υλοποιεί τις αποφάσεις του Συλλόγου των Διδασκόντων. Είναι υπεύθυνος, μαζί με τους εκπαιδευτικούς, για την καθαριότητα και αισθητική των χώρων του διδακτηρίου, καθώς και για την προστασία της υγείας και ασφάλειας των μαθητών.⁸³

Η ευθύνη του διευθυντή θα πρέπει να κριθεί και να αξιολογηθεί σε δύο θέματα:

- Από τη μια Στη συνεδρίαση του Συλλόγου των Διδασκόντων εισηγείται την κατανομή των πρόσθετων εξωδιδασκτικών εργασιών. Αξιοποιεί δημιουργικά τις δυνατότητες όλου του προσωπικού μέσα στο πλαίσιο των διακριτών ρόλων και αρμοδιοτήτων του. Ωστόσο, ο αριθμός των εφημερευόντων ορίζεται από το σύλλογο διδασκόντων⁸⁴ και όχι από το διευθυντή της σχολικής μονάδας και έτσι η ευθύνη του είναι η ίδια με αυτήν του κάθε μέλους του συλλόγου των διδασκόντων, όπως αναλύθηκε παραπάνω.
- Από την άλλη ευθύνεται για την υλοποίηση των αποφάσεων του συλλόγου, ελέγχει λ.χ. αν ο καθηγητής που ορίστηκε να εφημερεύει σε κάποιον χώρο του σχολείου βρίσκεται στη θέση του. Παρέχει στους διδάσκοντες συγκεκριμένες οδηγίες για να ανταποκρίνονται στα καθήκοντά τους, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις. Απευθύνει στους διδάσκοντες, όταν είναι απαραίτητο, συστάσεις με πνεύμα συναδελφικής αλληλεγγύης. Εάν όμως κάποιοι δεν ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις και τα καθήκοντά τους και οι προσπάθειες του μένουν χωρίς αποτέλεσμα, ενημερώνει σχετικά το Σύλλογο των Διδασκόντων, το διοικητικό του Προϊστάμενο και τον αρμόδιο Σχολικό

⁸³ Βλ. Αρ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/02 Υπουργική Απόφαση, ΦΕΚ 1340/16-10-02.

⁸⁴ Βλ. άρθρο 13 παρ. 2, περ. iv, Π.Δ. 201/1998.

Σύμβουλο. Εφόσον, παρόλα αυτά, δεν υπάρξει αποτέλεσμα, αναφέρεται γραπτά στο Διευθυντή Εκπαίδευσης ή τον Προϊστάμενο του Γραφείου.⁸⁵

Αν προκύψει λοιπόν, ότι ο διευθυντής παραμελεί τα ειδικότερα αυτά καθήκοντά του και γίνεται έτσι αιτία να προκληθεί σωματική βλάβη σε μαθητή, τότε μπορεί να του αποδοθεί ποινική ευθύνη για φυσική αυτοουργία με παράλειψη, μόνο εφόσον κριθεί επιπλέον, ότι η δική του παρέμβαση θα μπορούσε αυτοτελώς να παρεμποδίσει την πρόκληση του κινδύνου και την επέλευση μέσω αυτού της βλάβης ή την εξέλιξη του υπάρχοντος ήδη κινδύνου σε βλάβη.

Όταν ο διευθυντής βλέπει κατά τη διάρκεια του διαλλείματος τον καθηγητή που είναι υπεύθυνος εφημερίας σε κάποιο χώρο του σχολείου (π.χ. στο προαύλιο), να κάθεται στο γραφείο, παραλείποντας την υποχρέωση εφημερίας για την προστασία των μαθητών, τότε παραλείπει βεβαίως, να εφαρμόσει τις διατάξεις όπως έχει υποχρέωση, κάνοντας συστάσεις στον καθηγητή. Αν συμβεί ατύχημα σε μαθητή, δεν υπάρχει αμφιβολία πως ο εφημερεύων καθηγητής ευθύνεται για σωματική βλάβη με παράλειψη, καθώς η δική του οφειλόμενη ενέργεια, που δεν έγινε, θα μπορούσε να αποτρέψει το αποτέλεσμα. Ποινική ευθύνη για φυσική αυτοουργία με παράλειψη θα αποδοθεί και στο διευθυντή μόνο εφόσον κριθεί ότι η δική του παρέμβαση θα μπορούσε αυτοτελώς να παρεμποδίσει την πρόκληση του κινδύνου και την επέλευση μέσω αυτού της βλάβης ή την εξέλιξη του υπάρχοντος ήδη κινδύνου σε βλάβη.

---

⁸⁵ Βλ. Αρ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/02 Υπουργική Απόφαση, ΦΕΚ 1340/16-10-02.

Γ. Η ευθύνη των καθηγητών από παράβαση υποχρεώσεων σε πράξεις κακοποίησης σε βάρος μαθητών (ν. 3500/2006)

Εισαγωγή

Η οικογενειακή βία αποτελεί ένα πολύ σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα, αφού φαινόμενα βίαιης συμπεριφοράς συνταράσσουν πολλές ελληνικές οικογένειες και μάλιστα ανεξάρτητα από το οικονομικό ή μορφωτικό επίπεδο των μελών της. Θύματα της βίας είναι κυρίως οι γυναίκες και τα παιδιά, επίσης οι ανήμποροι (άτομα με ειδικές ανάγκες, ασθενείς) και οι υπερήλικες. Προκειμένου ο νομοθέτης να περιφρουρήσει την ελευθερία, την αξιοπρέπεια και την αυτοδιάθεση των ατόμων αυτών που βρίσκονται σε αδύναμη θέση στο πλαίσιο της οικογένειας και να τα προστατεύσει από τη βία των συγγενών τους, τυποποίησε την ενδοοικογενειακή βία.

Ενδοοικογενειακή βία με βάση τις ρυθμίσεις του νόμου 3500/2006 θεωρείται ειδικότερα:

- η πρόκληση σωματικής βλάβης
- ο εξαναγκασμός σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με τη χρήση βίας ή απειλής
- ο βιασμός και η κατάχρηση σε ασέλγεια
- η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας
- η ανθρωποκτονία με πρόθεση (άρθρο 299 Π.Κ.) και
- η θανατηφόρα βλάβη (άρθρο 311 Π.Κ.)

Όσον αφορά στην οικογένεια ή κοινότητα, αυτή προσδιορίζεται από το νόμο και αποτελείται:

- i. από τους συζύγους και τους συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού εξ αίματος ή εξ αγχιστείας

ii. τους συγγενείς εξ αίματος ή εξ αγχιστείας μέχρι τετάρτου βαθμού εφόσον συνοικούν και

iii. κάθε ανήλικο πρόσωπο που συνοικεί στην οικογένεια.

Οι διατάξεις του νόμου εφαρμόζονται μάλιστα και στην μόνιμη σύντροφο του άνδρα ή στον μόνιμο σύντροφο της γυναίκας και στα τέκνα, κοινά ή του ενός εξ αυτών, εφόσον τα πρόσωπα αυτά συνοικούν, καθώς και στους τέως συζύγους.

Παρατηρείται λοιπόν, πως η οικογένεια αποκτά ευρύτερο χαρακτήρα, καθώς ως τέτοια λογίζεται τόσο αυτή που προκύπτει από νόμιμο γάμο όσο και από μόνιμη συμβίωση.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως η ρύθμιση του νόμου για την ενδοοικογενειακή βία που αφορά στους ανηλικούς είναι πολύ σημαντική, αφού θεωρούνται θύματα ενδοοικογενειακής βίας όχι μόνο όταν σε βάρος τους τελείται μία από τις αξιόποινες πράξεις που περιγράφονται στο ν. 3500/2006 (άρθρο 1 παρ. 3), αλλά και όταν απλά τελείται ενώπιον τους μια από τις πράξεις αυτές.⁸⁶ Με τη διάταξη αυτή, κατά αμάχητο τεκμήριο, δημιουργείται ψυχολογικό πρόβλημα στο ανήλικο παιδί που δεν χρειάζεται να αποδειχθεί, όταν πράξεις ενδοοικογενειακής βίαςπραγματώνονται ενώπιόν του. Όπως αναφέρεται, άλλωστε, στην αιτιολογική έκθεση για τη συγκεκριμένη διάταξη, ελήφθησαν υπ' όψη επιστημονικά δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία οι πράξεις ενδοοικογενειακής βίας επιδρούν αρνητικά στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη των ανηλίκων. Έτσι όταν ο πατέρας κτυπά τη μητέρα μπροστά στο παιδί, τότε διαπράττει δύο εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας, ένα σε βάρος της μητέρας και ένα σε βάρος του παιδιού. Το έγκλημα σε βάρος του ανήλικου παιδιού είναι η σωματική βλάβη αφού γίνεται δεκτό από την θεωρία ότι στις περιπτώσεις της

---

⁸⁶ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, 2009, σελ. 716-717, η οποία κρίνει και αξιολογεί θετική τη συγκεκριμένη διάταξη.

βλάβης της υγείας υπάγεται και η βλάβη της ψυχικής υγείας.⁸⁷ Βεβαίως και στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, η πρόκληση ψυχολογικού προβλήματος, από τις πράξεις βίας που γίνονται μπροστά στο παιδί, συνιστά σωματική βλάβη, όμως το ψυχολογικό πρόβλημα θα πρέπει να αποδειχθεί.⁸⁸ Με δεδομένο πως υπάρχει δυσκολία τόσο για το εννοιολογικό προσδιορισμό του ψυχολογικού προβλήματος του οποίου η διάγνωση και η αξιολόγηση είναι πολυδιάστατη όσο και για τον καθορισμό των αιτίων που το προκάλεσαν που πρέπει να είναι έργο των ειδικών ψυχολόγων και ψυχιάτρων και μιας πολυδιάστατης έρευνας, ενώ δυσκολία ακόμη δημιουργείται και στην αιτιακή σύνδεση του ψυχολογικού προβλήματος με τη συμπεριφορά του γονιού, κρίνεται πάρα πολύ θετική η θέσπιση αυτού του αμάχητου τεκμηρίου.

Ο ενήλικος θεωρείται θύμα ενδοοικογενειακής βίας, μόνο όταν σε βάρος του τελούνται οι αξιόποινες πράξεις καθώς και όταν στην οικογένειά του τελέσθηκε αξιόποινη πράξη κατά τα άρθρα 299 και 311 Π.Κ

Η παράβαση υποχρέωσης ανακοίνωσης της κακοποίησης του μαθητή από το οικογενειακό περιβάλλον ως πειθαρχικό παράπτωμα

Με βάση τις διατάξεις του άρθρου 23 παρ. 1, 2 του ν. 3500/2006⁸⁹, έχουν δημιουργηθεί υποχρεώσεις τόσο για τους καθηγητές όσο και για τους

⁸⁷ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 127-128, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ.δ', σελ. και την εκεί υποσημείωση υπ' αριθμ. 9, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 160-161, Τηλ. Φιλίππιδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 180-181

⁸⁸ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, 2009, σελ. 716-717, όπου σημειώνεται: «αν λ.χ. ένας πατέρας χτυπάει τη γυναίκα του μπροστά στο ανήλικο παιδί τους, τελεί δύο εγκλήματα: ένα σε βάρος της γυναίκας και ένα σε βάρος του παιδιού. Βεβαίως αυτό ίσχυε και στα πλαίσια του Ποινικού μας Κώδικα, γιατί πράξη σωματικής βλάβης δε θεωρείται μόνο η πρόκληση σωματικών κακώσεων, αλλά και ψυχικών προβλημάτων, όπως είναι αυτά που υφίστανται τα παιδιά όταν βιώνουν τέτοιου είδους καταστάσεις. Ωστόσο, για να τιμωρηθεί κανείς με βάση τις κοινές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα πρέπει πράγματι να αποδειχθεί η πρόκληση ψυχικού προβλήματος από τη συμπεριφορά των γονέων. Αυτό δεν είναι πλέον αναγκαίο με βάση το νέο νόμο: αρκεί να γίνεται μία πράξη σωματικής βλάβης μπροστά στο παιδί. Δημιουργείται, δηλαδή, ένα αμάχητο τεκμήριο ότι τέτοιες πράξεις προκαλούν πάντα ιδιαίτερο άλγος στα παιδιά και επηρεάζουν την ανάπτυξή τους.»

⁸⁹ Βλ. ΦΕΚ 232/Α/24.10.2006 Άρθρο 23

διευθυντές των σχολείων για πράξεις κακοποίησης σε βάρος των μαθητών τους από το οικογενειακό τους περιβάλλον, οι οποίες, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους, υποπίπτουν στην αντίληψή τους. Ειδικότερα :

Ο εκπαιδευτικός της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο οποίος, κατά την εκτέλεση του εκπαιδευτικού του έργου, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορείται ή διαπιστώνει ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, πρέπει να ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον διευθυντή της σχολικής μονάδας.

Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας οφείλει να ανακοινώνει, αμέσως, την αξιόποινη πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή.

Την ίδια υποχρέωση έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές των ιδιωτικών σχολείων.

Η αντίληψη την οποία έχει ο εκπαιδευτικός για την κακοποίηση του μαθητή μπορεί να στηρίζεται είτε σε πληροφορίες από τον ίδιο ή από κάποιον τρίτο λ.χ. συμμαθητή, γείτονα κ.λ.π., τις οποίες παίρνει με οποιονδήποτε τρόπο,

---

Υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών

1. Εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο οποίος, κατά την εκτέλεση του εκπαιδευτικού του έργου, με οποιονδήποτε τρόπο πληροφορείται ή διαπιστώνει ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος μαθητή έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, ενημερώνει, χωρίς καθυστέρηση, τον διευθυντή της σχολικής μονάδας.

Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας ανακοινώνει, αμέσως, την αξιόποινη πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή.

Την ίδια υποχρέωση έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές των ιδιωτικών σχολείων, καθώς και οι υπεύθυνοι των πάσης φύσεως Μονάδων Προσχολικής Αγωγής.

2. Κατά την προδικασία και τη διαδικασία στο ακροατήριο, ο διευθυντής της σχολικής μονάδας, ο οποίος ανακοίνωσε την αξιόποινη πράξη στις παραπάνω αρμόδιες αρχές, και ο εκπαιδευτικός, ο οποίος την πληροφορήθηκε ή τη διαπίστωσε, καλούνται να εξετασθούν ως μάρτυρες, μόνο αν η πληροφορία δεν αποδεικνύεται με οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο.

προφορικά, γραπτά, τηλεφωνικά, με SMS, με email, ή διαβάζοντας σε εφημερίδα για ανθρωποκτονία που τελέστηκε με θύμα κάποιο μέλος της οικογένειας του μαθητή κ.λ.π., είτε σε προσωπική διαπίστωση, βλέποντας λ.χ. ένα μαθητή με μώλωπες.

Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας πληροφορείται ότι ο μαθητής είναι θύμα ενδοοικογενειακής βίας τόσο από την ενημέρωσή του από τους καθηγητές, όσο και κατά τρόπο ανάλογο με αυτούς (δηλαδή με οποιονδήποτε τρόπο).

Όταν λοιπόν, ο εκπαιδευτικός δεν ενημερώνει τον διευθυντή της σχολικής μονάδας και ο διευθυντής δεν ανακοινώνει αμέσως, την αξιόποινη πράξη στις αρμόδιες αρχές, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, τότε, εφόσον δεν εφαρμόζουν το νόμο, όπως είναι υποχρεωμένοι,⁹⁰ διαπράττουν πειθαρχικό παράπτωμα και υπόκεινται σε πειθαρχικές κυρώσεις.

Ωστόσο, θα πρέπει να ερευνηθεί αν τιμωρούνται πειθαρχικά και όταν από αμέλεια δε συνειδητοποιούν ότι το παιδί κακοποιείται. Καθώς, η αμέλεια συνιστά πειθαρχικό παράπτωμα⁹¹ και αναφέρεται ενδεικτικά στις σχετικές διατάξεις, όταν ο καθηγητής από την έλλειψη προσοχής που όφειλε κατά τις περιστάσεις να καταβάλει, δεν αντιλήφθηκε την κακοποίηση του μαθητή αν και είχε τη δυνατότητα με βάση τις προσωπικές του ιδιότητες, ικανότητες, γνώσεις κ.λ.π., τότε και πάλι διαπράττει πειθαρχικό παράπτωμα και υπόκειται σε πειθαρχικές κυρώσεις.

---

⁹⁰ Βλ. άρθρο 13 παρ. 8 και άρθρο 55 Ν. 1566/85 και Αρ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/02 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 1340/16-10-02) Κεφάλαιο Ε', άρθρο 38 «Οι εκπαιδευτικοί ενημερώνονται από τον Διευθυντή του σχολείου και τηρούν τους νόμους, τα διατάγματα, τις οδηγίες και τις εγκυκλίους». Επίσης Βλ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/8.10.2002 ΥΠ.Ε.Π.Θ, ΦΕΚ 1340 τ.Β'16.10.2002, Κεφάλαιο Δ' άρθρο 28 Γενικά καθήκοντα και αρμοδιότητες των Διευθυντών σχολείων. «Ο διευθυντής του σχολείου εφαρμόζει τους νόμους, τα προεδρικά διατάγματα, τις κανονιστικές αποφάσεις, τις εγκυκλίους και τις υπηρεσιακές εντολές των Στελεχών Διοίκησης, είναι υπεύθυνος για την τήρησή τους και υλοποιεί τις αποφάσεις του Συλλόγου των Διδασκόντων».

⁹¹ Βλ. άρθρο 107 παρ.1. περ. ε' ΥΚ.

Βεβαίως η έννοια της αμέλειας του Κώδικα Δημοσίων Υπαλλήλων είναι εξαιρετικά ασαφής και απαράδεκτα διευρυμένη για την ασφάλεια δικαίου. Μερικές φορές επειδή δεν μπορεί να αποδειχθεί δόλος του υπαλλήλου, τα πειθαρχικά συμβούλια, εφαρμόζουν τη διάταξη του άρθρου 106 του δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα η οποία κάνει λόγο για «αμέλεια, η ατελή και μη έγκαιρη εκπλήρωση καθήκοντος», που αποτελεί βελτιωμένη έκδοση της «ραθυμίας» του προϊσχύσαντος δημοσιοϋπαλληλικού κώδικα. Η αμέλεια όμως, θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ενιαία και να κρίνεται με κριτήρια του ποινικού δικαίου. Υποστηρίζεται, μάλιστα, πως είναι αντισυνταγματική η διεύρυνση της πειθαρχικής ευθύνης με αυτόν τον τρόπο, καθώς ταυτίζεται (σχεδόν) η αμέλεια με τη «ραθυμία» και την «ατελή εκπλήρωση καθήκοντος».⁹²

Η παράβαση υποχρέωσης ανακοίνωσης της κακοποίησης του μαθητή από το οικογενειακό περιβάλλον ως ποινικό αδίκημα

Ανακύπτει, βέβαια, το ερώτημα αν υπάρχει, πλέον του πειθαρχικού παραπτώματος, και ποινική ευθύνη για τους καθηγητές και τους διευθυντές των σχολείων που παραλείπουν τις υποχρεώσεις τους, οι οποίες προκύπτουν από το νόμο για ενδοοικογενειακή βία, καθώς δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη στο νόμο.

Για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η αναζήτηση της ποινικής τους ευθύνης στις κοινές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα στις οποίες θα πρέπει να ανατρέξουμε και να τις εφαρμόσουμε, καθώς από τις πράξεις βίας που περιγράφονται στις διατάξεις του νόμου για την ενδοοικογενειακή βία μπορεί να προκύψει κίνδυνος

---

⁹² Βλ. Χ. Πολίτη, Ιατρική αμέλεια και πειθαρχική ευθύνη, Ανάτυπο: Ενημέρωση ΙΣΑ τ. 193, Οκτ.Νοεμ.2006, σ.53-59.

για τη σωματική ακεραιότητα ή τη ζωή κάποιου μαθητή μέσα στην οικογένειά του.

Οι καθηγητές των σχολείων (δημόσιων και ιδιωτικών) έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση που πηγάζει από ρητή διάταξη νόμου (του άρθρου 23 παρ. 1, 2 του ν. 3500/2006), να ενημερώνουν τον διευθυντή της σχολικής μονάδας για πράξεις βίας με θύματα μαθητές από συγγενικά τους πρόσωπα και ο διευθυντής να ανακοινώνει αμέσως, την αξιόποινη πράξη στον αρμόδιο εισαγγελέα ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή. Η υποχρέωση αυτή του διευθυντή της σχολικής μονάδας μπορεί να γίνει με οποιονδήποτε τρόπο, προφορικά, γραπτά, τηλεφωνικά κ.λ.π., καθώς ο νόμος για την ενδοοικογενειακή βία αναφέρει την εφαρμογή μόνο της 1^{ης} παραγράφου του άρθρου 37 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και όχι της 3^{ης} παραγράφου που απαιτεί την έγγραφη αναφορά.

Όταν λοιπόν ο καθηγητής αντιλαμβάνεται ότι κάποιος μαθητής κακοποιείται λ.χ. από τον πατέρα του και δεν ενημερώνει, όπως έχει υποχρέωση το διευθυντή του σχολείου, και ο διευθυντής δεν ανακοινώνει την κακοποίηση στις αρμόδιες αρχές, επιτρέπουν με τον τρόπο αυτό στον πατέρα να συνεχίσει την κακοποίηση, ενώ αν κάνουν την επιβεβλημένη ενέργεια έχουν τη δυνατότητα να ανακόψουν την πορεία προς το αποτέλεσμα ανά πάσα στιγμή με την ανακοπή της ενέργειας του πατέρα.

Πρόκειται για συγκλίνουσα δράση, την πράξη κακοποίησης από τον πατέρα αφενός και την παράλειψη του καθηγητή ή του διευθυντή του σχολείου αφετέρου. Η πράξη είναι αυτή που δημιουργεί την υποχρέωση δράσης που θεμελιώνει την παράλειψη.

Με όσα έχουμε αποδεχθεί, η παράλειψη όταν συντρέχει με πράξη, είναι ισοδύναμη με αυτήν μόνο όταν «α) περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής

υποχρέωσης του παραλείποντος αποτελεί η παρεμπόδιση της προσβλητικής ενέργειας του τρίτου που στρέφεται στη συγκεκριμένη περίπτωση κατά του έννομου αγαθού και β) υπάρχει δυνατότητα ενέργειας του παραλείποντος, που θα μπορούσε αυτοτελώς να αποτρέψει την ενέργεια του τρίτου όσο αυτή διαρκεί».⁹³ Αν ένα από τα δύο συμβαίνει, τότε η παράλειψη μόνο ως βοηθητική συμπεριφορά μπορεί να κριθεί.

Περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του καθηγητή είναι να ενημερώσει το διευθυντή του σχολείου και περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του διευθυντή είναι να ανακοινώσει την κακοποίηση στον αρμόδιο εισαγγελέα ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή και όχι η παρεμπόδιση της προσβλητικής ενέργειας του πατέρα. Οι παραλείψεις αυτές μόνο ως βοηθητική συμπεριφορά μπορούν να αξιολογηθούν σε σχέση με την πράξη του πατέρα.

Έτσι μόνο όταν ο εκπαιδευτικός παραλείπει με δόλο την οφειλόμενη ενέργεια μπορεί να αντιμετωπισθεί ως συνεργός στο έγκλημα του πατέρα ο οποίος είναι ο φυσικός αυτουργός. Όταν παραλείπει από αμέλεια δεν έχει ευθύνη, καθώς η συμμετοχή στα εγκλήματα αμέλειας δεν είναι αξιόποινη. Και τούτο πέραν του γεγονότος ότι πολύ συχνά ο εκπαιδευτικός δεν μπορεί να διαπιστώσει την ύπαρξη κακοποίησης ή δεν είναι βέβαιος για αυτήν.

Ζήτημα δημιουργείται αν θα υπάρξει προθυμία των καθηγητών να καταγγείλουν πράξεις ενδοοικογενειακής βίας με θύμα μαθητή τους ή αν αντίθετα θεωρήσουν ότι αυτά είναι εσωτερικά θέματα της οικογένειας και δεν θα πρέπει να παρέμβουν. Αποτρεπτικό στοιχείο της καταγγελίας από μέρους τους συνιστά η ενδεχόμενη εμπλοκή τους σε δικαστικές διαμάχες μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, παρά το ότι κατά την προδικασία και τη διαδικασία στο ακροατήριο, ο διευθυντής της σχολικής μονάδας, ο οποίος ανακοίνωσε την

---

⁹³ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, σε Ι. Μανωλεδάκη Επιτομή Γεν.Μ., 2005, σελ. 506-507, της ίδιας, Υπερ 1997, 411, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Υπερ 1997, 144 επ.

αξιόποινη πράξη στις αρμόδιες αρχές, και ο εκπαιδευτικός, ο οποίος την πληροφορήθηκε ή τη διαπίστωσε, καλούνται να εξετασθούν ως μάρτυρες, μόνο αν η πληροφορία δεν αποδεικνύεται με οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο.⁹⁴ Όλα αυτά, εφόσον πρόκειται για καινούργια διάταξη, δε μένει παρά να περιμένουμε να τα διαπιστώσουμε στην πράξη, ωστόσο, δεν αποτελούν δικαιολογία για τους καθηγητές, οι οποίοι θα πρέπει να αντιληφθούν πλήρως τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες τους. Απαιτείται, όμως και ενημέρωση των καθηγητών και των διευθυντών των σχολικών μονάδων από την πολιτεία, ώστε να γνωρίζουν τις υποχρεώσεις τους και τις ενδεχόμενες ευθύνες τους από την παράλειψη των υποχρεώσεών τους.

---

⁹⁴ Βλ. άρθρο 23 παρ. 2 του ν. 3500/2006.

1.2.3 Ποινική ευθύνη των καθηγητών από παράβαση υποχρεώσεων κατά την πραγματοποίηση εκδρομών, επισκέψεων κ.λ.π.

1.2.3.1 Το θεσμικό πλαίσιο

Στο άρθρο 13 Π.Δ. 201/1998 γίνεται διάκριση των μετακινήσεων και επισκέψεων εκτός σχολείου σε δύο κατηγορίες:

- Ημερήσια διδακτική εκδρομή
- Διδακτικές επισκέψεις- συμμετοχή - σε εκδηλώσεις και δραστηριότητες.

Και οι δύο κατηγορίες εντάσσονται στην εκπαιδευτική διαδικασία και υπηρετούν διδακτικούς και παιδαγωγικούς σκοπούς του αναλυτικού προγράμματος. Αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ετήσιου σχεδιασμού του εκπαιδευτικού έργου, σε επίπεδο τάξης και σχολικής μονάδας, και δεσμεύουν για τη συμμετοχή όλους τους εκπαιδευτικούς.

Στο Π.Δ. καθορίζεται το γενικό πλαίσιο. Λεπτομέρειες για τις εκδρομές, τις επισκέψεις και τις λοιπές δραστηριότητες καθώς και γι' αυτές που αφορούν τη σχολική ζωή ρυθμίζονται με υπουργικές αποφάσεις και εγκυκλίους της Διεύθυνσης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠ.Ε.Π.Θ., όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο.

α) Σχολικοί περίπατοι

αα) Η εγκύκλιος Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006⁹⁵

---

⁹⁵ Βλ. ακόμη τις Εγκυκλίους Γ2/625/06-03-1985 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ2/4893/11-12-1989 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ2/694/18-02-1986 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ2/4965/07-11-1991 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ζ1/1007/16-03-1995 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ2/129375/03-12-2002 ΥΠ.Ε.Π.Θ., 50979/4444/07-09-2004 Υπ. Μεταφορών & Επικοινωνιών.

Η παράγραφος 4 της εγκυκλίου ορίζει ειδικότερα ότι όλοι οι διδάσκοντες καθηγητές είναι υποχρεωμένοι να συνοδεύσουν τους μαθητές στον περίπατο, εκτός εάν κατά την κρίση του Συλλόγου η συμμετοχή κάποιου καθηγητή καθίσταται αδύνατη.⁹⁶

αβ) Εγκύκλιος Γ2/161/10-03-1982 ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Σκόπιμο κρίνεται πριν από την πραγματοποίηση κάθε εκδρομής να εξασφαλίζεται οπωσδήποτε η επαρκής επιτήρηση και συνεχής επίβλεψη των μαθητών από τους συνοδούς καθηγητές.

β) Εκπαιδευτικές Εκδρομές

βα) Η εγκύκλιος Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006⁹⁷

⁹⁶Το υπόλοιπο κείμενο της εγκυκλίου έχει ως εξής: 1. Ως σχολικός περίπατος ορίζεται η οργανωμένη από το σχολείο ομαδική μετάβαση μαθητών σε τόπους που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τη σχολική μονάδα. Γίνεται συνήθως πεζή, εντός του διδακτικού ωραρίου και έχει στόχο κοινωνικοποιητικό, ψυχαγωγικό, παιδαγωγικό και εκπαιδευτικό. Σχολικούς περιπάτους είναι δυνατόν να πραγματοποιούν οι μαθητές όλων των τάξεων.

2. Οι περίπατοι πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια του ωραρίου λειτουργίας των σχολείων, δεν υπερβαίνουν τους πέντε (5) συνολικά σε όλη τη διάρκεια του διδακτικού έτους και δεν πραγματοποιούνται περισσότεροι του ενός (1) μέσα στον ίδιο μήνα.

3. Για την πραγματοποίηση περιπάτου λαμβάνεται απόφαση από το Σύλλογο των Διδασκόντων Καθηγητών σε συνεδρία του. Κριτήριο για την επιλογή της τοποθεσίας προορισμού αποτελεί η πολιτιστική ή περιβαλλοντική αξία της και η ψυχαγωγική δυνατότητα που προσφέρει. Μετά τη λήψη της σχετικής απόφασης από το Σύλλογο των Διδασκόντων Καθηγητών ενημερώνεται το οικείο Γραφείο ή η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

5. Σε μαθητή που απουσιάζει από το σχολικό περίπατο καταχωρίζονται απουσίες ισάριθμες με τις διδακτικές ώρες που προβλέπονται από το ωρολόγιο πρόγραμμα της ημέρας κατά την οποία πραγματοποιείται ο περίπατος. Στην περίπτωση που για την πραγματοποίηση του περιπάτου χρησιμοποιείται μεταφορικό μέσο, για τη συμμετοχή του μαθητή κατατίθεται υπεύθυνη δήλωση από τον κηδεμόνα του. Αν ο κηδεμόνας δε συμφωνεί, δεν καταχωρίζονται απουσίες.

⁹⁷Βλ. ακόμη τις Εγκυκλίους Γ2/2354/26-09-1984 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Γ1/517/24-04-1996 ΥΠ.Ε.Π.Θ. 537609/13-11-1989 Ε.Ο.Τ. Α35800/1692/14-10-1993 Υπ. Μεταφορών Γ1/5438/05-06-2003 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Γ2/1066/18-02-1998 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Γ2/1066/18-02-1998 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ/11/1/39/Α/285/24-02-1982 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Γ2/4832/28-11-1990 Απόφαση ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Τις προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση ημερήσιας και πολυήμερης εκπαιδευτικής εκδρομής καθορίζει το άρθρο 3 της εγκυκλίου. Τα βασικά σημεία της παραπάνω εγκυκλίου είναι ειδικότερα τα εξής:

1. Για την πραγματοποίηση των εκπαιδευτικών εκδρομών (ημερήσιων και πολυήμερων) απαιτούνται:

α. Απόφαση του Συλλόγου των Διδασκόντων Καθηγητών του σχολείου, η οποία λαμβάνεται τουλάχιστον ένα (1) μήνα πριν από την πραγματοποίηση των πολυήμερων εκδρομών κατά το χρονικό διάστημα Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου και τουλάχιστον σαράντα (40) ημέρες πριν από την πραγματοποίηση των πολυήμερων εκδρομών κατά το χρονικό διάστημα Μαρτίου-Μαΐου, καθώς και δεκαπέντε (15) τουλάχιστον ημέρες πριν από την πραγματοποίηση των ημερήσιων εκδρομών. Στην απόφαση ορίζονται απαραίτητως:

αα) Ο αρχηγός της εκδρομής, που πρέπει να είναι μόνιμος εκπαιδευτικός.

αβ) Οι συνοδοί καθηγητές, που είναι εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, πλην των ωρομισθίων και σε αναλογία ένας (1) εκπαιδευτικός ανά τριάντα (30) μαθητές. Για τις εκδρομές με προορισμό το εξωτερικό η αναλογία ορίζεται σε έναν (1) εκπαιδευτικό ανά είκοσι (20) μαθητές.

αγ) Η ημερομηνία αναχώρησης και επιστροφής.

αδ) Ο τόπος όπου θα πραγματοποιηθεί η εκδρομή.

αε) Κάθε άλλη λεπτομέρεια προγραμματισμού της εκδρομής, ώστε να επιτυγχάνεται τόσο ο σκοπός της, που είναι εκπαιδευτικός και μορφωτικός, όσο και η ασφαλής μετακίνηση των μαθητών.

β. Συμμετοχή στην εκδρομή των $\frac{3}{4}$ του αριθμού των μαθητών της τάξης ή του σχολείου. Ειδικά για τις πολυήμερες εκδρομές των μαθητών των Τ.Ε.Ε. απαιτείται η συμμετοχή των $\frac{3}{4}$ των μαθητών της τάξης ή του τομέα ή της

ειδικότητας. Σχολεία με μικρό αριθμό μαθητών στη Γ' τάξη είναι δυνατόν να πραγματοποιούν πολυήμερες εκδρομές μετά από σύμπραξη-συνεργασία με άλλα σχολεία και με τη σύμφωνη γνώμη του Διευθυντή Δ.Ε.

γ. Υποβολή στο Διευθυντή του σχολείου υπεύθυνων δηλώσεων από τους κηδεμόνες των μαθητών, μέσα σε οριζόμενη από το Διευθυντή του σχολείου προθεσμία, με τις οποίες εγκρίνουν τη συμμετοχή των παιδιών τους στην εκδρομή, αφού προηγουμένως έχουν ενημερωθεί εγγράφως για το πρόγραμμα της εκδρομής και τις υποχρεώσεις των μαθητών. Οι ενήλικοι μαθητές καταθέτουν οι ίδιοι την υπεύθυνη δήλωση.⁹⁸

δ. Έγκριση από το Διευθυντή της Διεύθυνσης ή τον Προϊστάμενο του Γραφείου Δ.Ε. για τις εντός του νομού εκδρομές και το Νομάρχη της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης για τις υπόλοιπες περιπτώσεις των εκδρομών, που πραγματοποιούνται τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό.

ε. Για να χορηγηθεί η έγκριση της εκδρομής πρέπει να πληρούνται όλες οι προαναφερόμενες προϋποθέσεις και γι' αυτό κάθε σχολείο υποβάλλει έγκαιρα στα αρμόδια εγκριτικά όργανα τα εξής:

ε.α) Ακριβές αντίγραφο της απόφασης του Συλλόγου των Διδασκόντων Καθηγητών.

ε.β) Βεβαίωση του Διευθυντή του σχολείου ότι συμπληρώνεται ο προβλεπόμενος αριθμός συμμετοχής των μαθητών βάσει των υπεύθυνων δηλώσεων των κηδεμόνων.

⁹⁸ Παρατίθεται υπόδειγμα της υπεύθυνης δήλωσης την οποία υπογράφουν και προσκομίζουν οι γονείς και κηδεμόνες των μαθητών πριν από την πραγματοποίηση της εκδρομής:

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο/Η υπογεγραμμέν.....
γονέας/κηδεμόνας τ.. μαθητ.....
της.. τάξης του ... Λυκείου.....

δ η λ ώ ν ω υ π ε ύ θ υ ν α

ότι επιτρέπω στ.....να λάβει μέρος

2. Με απόφαση του Συλλόγου των Διδασκόντων Καθηγητών του σχολείου, εφόσον υπάρχουν σοβαροί λόγοι εξαιτίας των οποίων καθίσταται αδύνατη η πραγματοποίηση της εκδρομής στην ημερομηνία που είχε αρχικά αποφασιστεί, είναι δυνατή η πραγματοποίησή της σε άλλη ημερομηνία, αλλά εντός των προβλεπόμενων από την παρούσα Υ.Α. χρονικών περιόδων. Στην περίπτωση αυτή ενημερώνεται το αρμόδιο για την έγκριση της εκδρομής όργανο.

3. Με έγκριση του Συλλόγου των Διδασκόντων Καθηγητών του σχολείου είναι δυνατόν να συμμετέχουν στην εκδρομή μέχρι και δύο (2) μέλη του Συλλόγου των Γονέων και Κηδεμόνων, χωρίς σε αυτήν την περίπτωση να μειώνεται ο αριθμός των συνοδών καθηγητών.⁹⁹

Το άρθρο 4 της εγκυκλίου ορίζει την οργάνωση των εκπαιδευτικών εκδρομών ως εξής:

1. Οι εκπαιδευτικές εκδρομές οργανώνονται από το σχολείο υπό την ευθύνη του Διευθυντή.

στην πολυήμερη εκπαιδευτική εκδρομή του Σχολείου που θα γίνει από.....μέχρι και.....στην.....
και τ..ν θεωρώ υπεύθυνο και ικανό να προστατεύσει τη ζωή τ.. και την ατομική τ.. ακεραιότητα.
Δέχομαι ανεπιφύλακτα τους όρους και τους περιορισμούς που θα θέσει για την ομαλή διεξαγωγή της εκδρομής μέχρι και του σημείου να διακοπεί η παραπέρα συμμετοχή τ.. από το υπόλοιπο πρόγραμμα της εκδρομής και να τ.. παραλάβω από της.....με δική μου ευθύνη επιστροφής στην..... αν υποπέσει σε σοβαρό παράπτωμα ή δείχνει διαγωγή ανάρμοστη σε μαθητή ή παραβαίνει τους περιορισμούς που από πριν θα είναι γνωστοί και που αποβλέπουν αποκλειστικά και μόνο στην προστασία της ζωής τ.. και στην προστασία του κύρους του σχολείου και των συνοδών καθηγητών.
Τέλος δηλώνω ότι: 1. Απαλλάσσω τους συνοδούς καθηγητές από κάθε ευθύνη στην περίπτωση που θα συμβεί οτιδήποτε για το οποίο θα φταίει.....μου. 2. Ότι δεν έχει πρόβλημα υγείας και 3. Ότι αναλαμβάνω την δαπάνη για την αποκατάσταση κάθε ζημιάς που θα προξενήσει το παιδί μου κατά τη διάρκεια της εκδρομής.

Τόπος-Ημερομηνία
Ο Κηδεμόνας

⁹⁹ Βλ. και Γ2/242/23-01-1990 ΥΠ.Ε.Π.Θ.

2. Ειδικά για τις πολυήμερες εκδρομές το σχολείο ζητά περισσότερες από μία κλειστές προσφορές από ταξιδιωτικά γραφεία. Με την προσφορά κατατίθεται από το ταξιδιωτικό γραφείο απαραίτητως και υπεύθυνη δήλωση ότι διαθέτει ειδικό σήμα λειτουργίας, το οποίο βρίσκεται σε ισχύ.

Πρόκειται για την τυπική προϋπόθεση νόμιμης λειτουργίας του τουριστικού γραφείου και αφορά στο σήμα που εκδίδεται από τον Ε.Ο.Τ.

3. Για την αξιολόγηση των προσφορών και την επιλογή της καλύτερης συγκροτείται με Πράξη του Διευθυντή του σχολείου επιτροπή, η οποία αποτελείται από τον ίδιο, ως πρόεδρο, δύο συνοδούς-εκπαιδευτικούς που ορίζονται από το Σύλλογο των Διδασκόντων Καθηγητών, έναν εκπρόσωπο του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων, εφόσον λειτουργεί τέτοιος σύλλογος, και από εκπροσώπους του Συμβουλίου ή των Συμβουλίων των μαθητικών κοινοτήτων που θα λάβουν μέρος στην εκδρομή, οι οποίοι εκπροσωπούνται με μία (1) ψήφο.

4. Μετά την αξιολόγηση των προσφορών και την τελική επιλογή, το σχολείο συντάσσει ιδιωτικό συμφωνητικό που υπογράφεται από τα συμβαλλόμενα μέρη, στο οποίο περιλαμβάνονται απαραίτητως τα εξής:

- α) Αναλυτικό πρόγραμμα της εκδρομής.
- β) Όνομα ξενοδοχείου, κατηγορία, αριθμός δωματίων και κλινών και οι παρεχόμενες από αυτό υπηρεσίες.
- γ) Ασφάλεια αστικής επαγγελματικής ευθύνης.
- δ) Κόστος της εκδρομής ανά μαθητή.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, για την επιλογή του πρακτορείου το οποίο θα αναλάβει την εκδρομή μοναδικό κριτήριο συνιστά το κόστος της εκδρομής για κάθε μαθητή και το πακέτο προσφοράς δωρεάν μετακίνησης για κάποιους άπορους μαθητές, αν θα είναι λ.χ. 2 ή 3. Συναξιολογούνται το είδος της μετακίνησης (λεωφορείο, αεροπλάνο, πλοίο), η κατηγορία του ξενοδοχείου

και οι υπηρεσίες που αυτό παρέχει (πρωινό, ημιδιατροφή), καθώς γίνεται δεκτό πως όποιο τουριστικό γραφείο λειτουργεί νόμιμα(εφόσον διαθέτει το ειδικό σήμα λειτουργίας από τον Ε.Ο.Τ.), θεωρητικά, τηρεί τις προδιαγραφές ασφαλείας των μαθητών.

Δεν θα πρέπει, όμως, να θεωρείται πως κάθε ταξιδιωτικό γραφείο που λειτουργεί νόμιμα τηρεί και τις προδιαγραφές ασφαλείας, ούτε η χαμηλότερη προσφορά να είναι το βασικό κριτήριο επιλογής, αλλά να συνυπολογίζονται και άλλες προϋποθέσεις και κυρίως να αποκλείονται τα ταξιδιωτικά εκείνα γραφεία τα οποία κατ' επανάληψη έχουν υποπέσει σε παραβάσεις. Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται, άλλωστε, η εγκύκλιος που απεστάλη από τον Υπουργό Παιδείας στις διευθύνσεις εκπαίδευσης, η οποία τις υποχρεώνει (τις διευθύνσεις) να τηρούν ανοικτούς φακέλους από τους οποίους κάθε σχολική κοινότητα θα μπορεί να διδάσκεται από τα «παθήματα» σχολείων που εξαπατήθηκαν κατά τη συνεργασία τους με κάποιο τουριστικό γραφείο. Επίσης, στο φάκελο αυτό, εκτός από τις σχετικές εκθέσεις των συνοδών καθηγητών, μετά την ολοκλήρωση της εκδρομής, θα φυλάσσονται και αντίγραφα των συμβάσεων των σχολείων με τα ταξιδιωτικά γραφεία. Στόχος του Υπουργείου Παιδείας, μέσω της συγκεκριμένης εγκυκλίου, είναι η αποκάλυψη και απομόνωση των ταξιδιωτικών γραφείων που παραβιάζουν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις κι εξαπατούν τα σχολεία, καθώς δεν είναι λίγες οι καταγγελίες στο Υπουργείο για γραφεία, που δεν τηρούν τις συμφωνίες και παρέχουν τελικά στους μαθητές χαμηλότερου των συμφωνηθέντων επιπέδου υπηρεσίες.¹⁰⁰

5. Μετά τον προγραμματισμό των πολυήμερων εκδρομών, το σχολείο με ευθύνη του Διευθυντή συμπληρώνει τον τυποποιημένο πίνακα των στοιχείων της εκδρομής σε ειδική ηλεκτρονική διεύθυνση του ΥΠ.Ε.Π.Θ., προκειμένου να ενημερώνονται οι υπηρεσίες άλλων Υπουργείων, οι Περιφέρειες και οι

¹⁰⁰ Βλ. σχετ. άρθρο της Β. Καραντζαβέλου - Τετάρτη, 15 Φεβρουαρίου 2006, στην ηλεκτρονική εφημερίδα Travel Daily News

Νομαρχίες του τόπου προορισμού των εκδρομών, ώστε να λαμβάνεται κάθε αναγκαίο μέτρο για την ασφαλή μετακίνηση των μαθητών και την τήρηση των διατάξεων που καθορίζουν τους όρους λειτουργίας των χώρων διαμονής, εστίασης και ψυχαγωγίας. Τέτοιο μέτρο είναι λ.χ. ο έλεγχος που διενεργεί η τροχαία για την ελαχιστοποίηση των πιθανοτήτων εμπλοκής σε τροχαία ατυχήματα των τουριστικών λεωφορείων που διενεργούν σχολικές εκδρομές. Ακόμη ο έλεγχος των καταλυμάτων από τις υπηρεσίες τουρισμού κ.λ.π.

6. Οι μετακινήσεις των μαθητών είναι δυνατόν να πραγματοποιούνται με όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς, με την προϋπόθεση ότι πληρούνται οι όροι ασφάλειας για καθένα από αυτά.

7. Για την ασφαλή μετακίνηση των μαθητών, η εκκίνηση των εκδρομών γίνεται από το χώρο του σχολείου και δεν πραγματοποιείται πριν από τις 6 π.μ., ενώ η άφιξη στον τόπο προορισμού ή η επιστροφή στο σχολείο πραγματοποιείται το αργότερο μέχρι τις 10 μ.μ., όταν η εκδρομή πραγματοποιείται οδικώς. Με στόχο τη μείωση των τροχαίων ατυχημάτων, κρίθηκε πως οι συνθήκες μετακίνησης είναι ασφαλέστερες στο παραπάνω αναφερόμενο διάστημα (από τις 6 π.μ. μέχρι τις 10 μ.μ.) κυρίως λόγω της ενδεχόμενης κόπωσης του οδηγού, η οποία, όπως είναι φυσικό, αυξάνεται όσο περνάει η ώρα και έτσι μειώνονται τα αντανακλαστικά του κατά την οδήγηση, της κόπωσης των συνοδών καθηγητών, οι οποίοι ίσως να αδυνατούν να ασκήσουν τα ιδιαίτερα καθήκοντά τους, ακόμη, και λόγω της κόπωσης των οδηγών των άλλων οχημάτων που μετακινούνται. Οφείλει, λοιπόν, ο συνοδός καθηγητής να συγκεντρώσει τους μαθητές και να φροντίσει για την επιβίβασή τους στο λεωφορείο έγκαιρα, ώστε η άφιξη στον τόπο προορισμού ή η επιστροφή στο σχολείο να πραγματοποιηθεί το αργότερο μέχρι τις 10 μ.μ. Αν γυρίσουν στις 11 μ.μ. και συμβεί τροχαίο με αποτέλεσμα την πρόκληση σωματικής βλάβης σε μαθητή, το θέμα το οποίο τίθεται είναι αν μπορεί να προκύψει ποινική ευθύνη για τον συνοδό – καθηγητή της εκδρομής ο οποίος παραμέλησε, όπως είχε υποχρέωση, να προβεί στις παραπάνω

αναφερόμενες ενέργειες (συγκέντρωση των μαθητών και επιβίβασή τους στο λεωφορείο) και να υποδείξει στον οδηγό να επιστρέψει έγκαιρα. Η πράξη του οδηγού (εμπλοκή σε τροχαίο ατύχημα), η οποία παρεμβάλλεται μεταξύ της παράλειψης του συνοδού-καθηγητή και του αποτελέσματος του τραυματισμού του μαθητή, διακόπτει την αιτιώδη συνάφεια της παράλειψης προς το αποτέλεσμα. Στην περίπτωση αυτή δε γίνεται λόγος για «συντρέχουσα» παράλειψη με πράξη, καθώς η παράλειψη ούτε ταυτόχρονη με την πράξη είναι, ούτε η υποχρέωση δράσης του καθηγητή που θεμελιώνει την παράλειψη, δημιουργείται για πρώτη φορά από την πράξη του οδηγού.¹⁰¹

Ποινικά υπεύθυνος λοιπόν, είναι μόνο ο οδηγός του οποίου η πράξη συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα.

Ποινική ευθύνη για τους καθηγητές που συνοδεύουν μαθητές σε εκδρομή μπορεί να προκύψει και όταν δεν εφαρμόζουν τις σχετικές διατάξεις της εγκυκλίου Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006, που αφορούν στην αναχώρηση για την εκδρομή των μαθητών από το σχολείο και στην επιστροφή στο χώρο του σχολείου, από όπου θα επιστρέψουν στα σπίτια τους, όπως κάνουν καθημερινά ή θα τους παραλάβουν οι γονείς τους. Έτσι λ.χ. κατά την επιστροφή μαθητών επαρχιακής πόλης από εκδρομή, αντί όλοι οι μαθητές να πάνε στο σχολείο, επιτρέπεται σε κάποιους από αυτούς να αποβιβαστούν νωρίτερα, στη διασταύρωση του χωριού που κατοικούσαν, ώστε να πάνε πιο γρήγορα στο σπίτι τους. Διερχόμενο αυτοκίνητο παρέσυρε τους μαθητές και προκάλεσε το θάνατό τους. Στην περίπτωση αυτή ευθύνεται, βέβαια, ο οδηγός του αυτοκινήτου που με την πράξη του προκάλεσε τον θάνατο των μαθητών. Οι συνοδοί καθηγητές θα ευθύνονται για ανθρωποκτονία από αμέλεια με παράλειψη, καθώς δεν ενήργησαν όπως όφειλαν, να μεταφέρουν δηλαδή, τους μαθητές με ασφάλεια στο σχολείο, επιτρέποντας με τον τρόπο αυτό σε άλλη αιτιακή συνθήκη, στον οδηγό του διερχόμενου

---

¹⁰¹ Βλ. για το θέμα της αιτιότητας, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Υπερ* 1997, 144.

αυτοκινήτου, να προκαλέσει το αποτέλεσμα, μόνο όμως στην περίπτωση που το σημείο αποβίβασης των μαθητών ήταν ακατάλληλο, δηλαδή επικίνδυνο λ.χ. αποβίβαση στη μέση του δρόμου ή σε σημείο που δεν υπήρχε επαρκής φωτισμός κ.λ.π. Ο οδηγός και οι καθηγητές, στην περίπτωση αυτή, είναι παραουτοργοί του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας των μαθητών, ο μεν οδηγός με πράξη, οι δε συνοδοί με παράλειψη.

Σε περίπτωση χρήσης δεύτερου μεταφορικού μέσου, είναι δυνατόν να διαφοροποιηθούν τα παραπάνω προβλεπόμενα χρονικά όρια εκκίνησης-άφιξης με απόφαση του Νομάρχη της οικείας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Επίσης, κάθε είδους μετακίνηση των μαθητών στον τόπο διαμονής τους κατά τη διάρκεια της πραγματοποίησης των εκδρομών γίνεται σε χρόνο σύμφωνο με το εγκεκριμένο πρόγραμμα της εκδρομής.

8. Πριν από την αναχώρηση ο Διευθυντής του σχολείου σε συνεργασία με τον αρχηγό της εκδρομής και τους συνοδούς καθηγητές τονίζει στους μαθητές την ανάγκη για τη σχολαστική τήρηση του προγράμματος της εκδρομής και την υποδειγματική συμπεριφορά τους, έτσι ώστε να επιτευχθούν η ασφαλής μετακίνηση, διαμονή και ψυχαγωγία, καθώς και οι εκπαιδευτικοί στόχοι σε όλη τη διάρκεια της εκδρομής.

9. Ο αρχηγός της εκδρομής φροντίζει να αναρτηθεί ευανάγνωστη πινακίδα με την ένδειξη «Σχολική Εκδρομή – (όνομα σχολείου)» σε εμφανή σημεία στο πρόσθιο και οπίσθιο μέρος του οχήματος, η οποία διατηρείται έως το τέλος της εκδρομής.

Η πινακίδα με αυτήν την ένδειξη καθιστά, χωρίς αμφιβολία, τους άλλους οδηγούς περισσότερο προσεκτικούς και επιμελείς, καθώς υπάρχει ιδιαίτερη ευαισθησία για ένα λεωφορείο που μεταφέρει μαθητές. Όταν, ωστόσο, ο αρχηγός της εκδρομής παραλείψει από αμέλεια να αναρτήσει την πινακίδα και

συμβεί τροχαίο με αποτέλεσμα τον τραυματισμό κάποιου παιδιού, δεν φαίνεται νοητό πως η ενέργεια που όφειλε να κάνει θα μπορούσε από μόνη της να αποτρέψει την προσβολή. Δε μπορεί λοιπόν να του αποδοθεί ποινική ευθύνη για φυσική αυτουργία με παράλειψη, καθώς και αν ακόμη ενεργούσε όπως είχε υποχρέωση, δε θα μπορούσε να παρεμποδίσει την εξέλιξη του κινδύνου.

10. Η τήρηση του προγράμματος της εκδρομής καθώς και η ασφάλεια των μαθητών σε όλη τη διάρκεια της μετακίνησης, από την αναχώρηση μέχρι και την επιστροφή τους, αποτελεί ευθύνη του αρχηγού της εκδρομής και των συνοδών εκπαιδευτικών, οι οποίοι επιπλέον οφείλουν να ελέγχουν τα έγγραφα καταλληλότητας του οχήματος και την πρόσφατη θεώρησή τους, την επαγγελματική άδεια οδήγησης του οδηγού του λεωφορείου και το όριο ταχύτητας, καθώς επίσης και να παρεμβαίνουν στις περιπτώσεις εκείνες που κρίνουν ότι η οδήγηση του οχήματος γίνεται επικίνδυνη ή παραβιάζεται το όριο ταχύτητας, ειδοποιώντας σε περίπτωση μη συμμόρφωσης τις αστυνομικές αρχές της περιοχής.

Καθώς ο έλεγχος των οχημάτων απαιτεί ιδιαίτερες γνώσεις, τις οποίες ενδεχομένως στερούνται οι υπεύθυνοι για την εκδρομή (αρχηγός της εκδρομής και οι συνοδοί καθηγητές), υπάρχει δυνατότητα πριν από την αναχώρησή τους να επικοινωνούν με τις αρμόδιες υπηρεσίες της τροχαίας για να πραγματοποιείται ο προβλεπόμενος έλεγχος από τροχονόμους με στόχο την πρόληψη τροχαίων ατυχημάτων με θύματα μαθητές.¹⁰² Στην περίπτωση κατά την οποία, για οποιονδήποτε λόγο δεν είναι δυνατή η επικοινωνία με τις αρμόδιες υπηρεσίες της τροχαίας, οι υπεύθυνοι μπορούν να επικοινωνούν με την άμεση δράση.

---

¹⁰² Βλ. σχετ. το υπ' αριθμ. 2506/10/993-ε'/30-9-2004 έγγραφο της Διεύθυνσης Τροχαίας Θεσσαλονίκης.

11. Οι χώροι που επιλέγονται για τη διαμονή, εστίαση και ψυχαγωγία των μαθητών πρέπει να διαθέτουν νόμιμη άδεια λειτουργίας και να πληρούν τους όρους ασφάλειας και υγιεινής, όπως λ.χ. είναι:

- Η τήρηση της εγκεκριμένης δυναμικότητας του κάθε καταλύματος
- Η βεβαίωση πυροπροστασίας που να βρίσκεται σε ισχύ και να λειτουργεί το σύστημα πυρασφάλειας
- Η σωστή λειτουργία και συντήρηση των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων
- Η επιμελημένη καθαριότητα σε όλους τους χώρους και αλλαγή ιματισμού δωματίων
- Ο επαρκής φωτισμός εντός και εκτός του κτιρίου
- Η καλή λειτουργία της αποχέτευσης
- Τα ποιοτικά και σύμφωνα με τις αγορανομικές διατάξεις γεύματα
- Η μη παροχή αλκοολούχων ποτών σε άτομα ηλικίας κάτω των 17 ετών
- Ο βατός, περιποιημένος και χωρίς παγίδες περιβάλλον χώρος συμπεριλαμβανομένων των χώρων για αθλοπαιδιές και
- Η τήρηση του κανονισμού λειτουργίας και ασφάλειας των κολυμβητικών δεξαμενών.¹⁰³

12. Σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης ή ανυπέρβλητης δυσκολίας που ίσως προκύψει κατά τη διάρκεια της εκδρομής, ο αρχηγός απευθύνεται και ζητά τη συνδρομή του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας.¹⁰⁴

---

¹⁰³ Βλ. <http://www.servitoros.gr/index.php /29/3/2005>, την Εγκύκλιο, που στάλθηκε από τον Υφυπουργό Τουριστικής Ανάπτυξης κ. Αν. Λιάσκο προς όλες τις Ενώσεις Ξενοδόχων, που αφορά στα Τουριστικά Καταλύματα και επισημαίνεται ότι θα πρέπει να ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την διαμονή και ψυχαγωγία, με την διασφάλιση της ποιότητας των προσφερομένων τουριστικών υπηρεσιών, στο πλαίσιο της προσπάθειας που καταβάλλεται για την επιτυχημένη διεξαγωγή των πολυήμερων εκδρομών Γυμνασίων, Ενιαίων Λυκείων, των ΤΕΙ και ΤΕΕ στο εσωτερικό της χώρας μας.

¹⁰⁴ Το υπόλοιπο κείμενο της εγκυκλίου έχει ως εξής: 13. Ο τελικός έλεγχος των δαπανηθέντων για την εκδρομή χρημάτων, που προήλθαν από τυχόν πόρους των μαθητικών κοινοτήτων, γίνεται από το Διευθυντή του σχολείου.

14. Μετά το τέλος της εκδρομής, ο αρχηγός σε συνεργασία με τους συνοδούς καθηγητές συντάσσει λεπτομερή έκθεση σχετικά με τη διεξαγωγή της, την τήρηση του προγράμματος και το βαθμό επίτευξης

ββ) Η Εγκύκλιος Γ2/28933/23-03-2004 ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Η επιλογή οργανωμένου πρακτορείου ταξιδιών που θα εγγυάται την ασφαλή μετακίνηση των μαθητών, με τη χρησιμοποίηση τεχνικά ελεγμένων λεωφορείων και έμπειρων και υπεύθυνων οδηγών, πρέπει να αποτελεί θεμελιώδη μέριμνα όλων των μελών της επιτροπής που υπογράφει τη συμφωνία για την ανάθεση της εκδρομής στο συγκεκριμένο πρακτορείο. Από την Υ.Α. Γ2/4832/90 προκύπτει, ότι μέλος της επιτροπής αυτής είναι και εκπρόσωπος του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων, που συμμετέχει στην υπογραφή της ανωτέρω συμφωνίας.

βγ) Ανακοίνωση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης με θέμα τα μέτρα της ΕΛ.ΑΣ. για τον τουρισμό των μαθητών¹⁰⁵

Στο κείμενο αυτό μεταξύ άλλων αναφέρεται πως *οι καθηγητές* και οι γονείς των μαθητών είναι χρήσιμο να γνωρίζουν τις υποχρεώσεις που έχουν οι οδηγοί των λεωφορείων και να είναι ενήμεροι σχετικά με τι θα πρέπει να προσέχουν πριν και κατά τη διάρκεια των σχολικών εκδρομών.

των εκπαιδευτικών στόχων αυτής. Επίσης, αναφέρει οποιοδήποτε άλλο στοιχείο κρίνει απαραίτητο, καθώς και τυχόν προτάσεις για τη βελτίωση της ποιότητας των εκδρομών. Η έκθεση υποβάλλεται στο Διευθυντή του σχολείου για ενημέρωση του ίδιου και του Συλλόγου των Διδασκόντων Καθηγητών και κοινοποιείται στο οικείο Γραφείο ή τη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Ο Διευθυντής Δ.Ε. υποβάλλει συγκεντρωτική έκθεση για τις εκδρομές των σχολείων της περιοχής ευθύνης του στον Περιφερειακό Διευθυντή Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ο οποίος με τη σειρά του συντάσσει τελική έκθεση για τις Διευθύνσεις Δ.Ε. της Περιφέρειάς του και την υποβάλλει στο αρμόδιο Γραφείο του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

15. Στις Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για την ενημέρωση των σχολείων, τηρείται φάκελος εκδρομών, στον οποίο κατατίθενται από το Διευθυντή κάθε σχολείου:

α) Αντίγραφα των συμβάσεων των σχολείων με τα ταξιδιωτικά γραφεία.

β) Έκθεση, η οποία συντάσσεται από τον αρχηγό της εκδρομής και τους συνοδούς και η οποία αναφέρεται στην τήρηση των συμφωνηθέντων όρων από τα ταξιδιωτικά γραφεία.¹⁰⁴

¹⁰⁵ Άρθρο της Δώρας Σγάρτσου - Τετάρτη, 21 Μαρτίου 2007 στην ημερήσια ηλεκτρονική εφημερίδα Travel Daily News.<http://www.traveldailynews.gr>. Άλλα σχετικά άρθρα της ίδιας ΥΕΝ: Εγκύκλιος για την ασφαλή διακίνηση μαθητών με πλοία, Αυστηρότεροι οι κανόνες για την πραγματοποίηση σχολικών εκδρομών.

Συγκεκριμένα, θα πρέπει να γνωρίζουν ότι ο κάθε οδηγός τουριστικού λεωφορείου υποχρεούται:

- να ελέγχει την καλή τεχνική κατάσταση του λεωφορείου πριν και κατά τη διάρκεια της εκδρομής,
- να διαθέτει και να φέρει μαζί του άδεια οδήγησης Δ΄ κατηγορίας,
- να διαθέτει άδεια κυκλοφορίας του λεωφορείου και πινακίδες,
- να διαθέτει ασφαλιστική κάλυψη του οχήματος και των επιβατών,
- να ελέγχει τα ελαστικά του λεωφορείου να είναι σε καλή κατάσταση και να μην έχουν υποστεί γήρανση, φθορές και αποξέσεις,
- να χρησιμοποιεί το σωστό ταχογράφο και να ελέγχει τη σωστή λειτουργία του,
- να υποβάλει το λεωφορείο σε τεχνικό έλεγχο και να διαθέτει Δελτίο τεχνικού ελέγχου από ΚΤΕΟ,
- να μη μεταφέρει υπεράριθμους μαθητές,
- να διαθέτει εντός του λεωφορείου φαρμακείο, πυροσβεστήρα και τρίγωνο ασφαλείας.
- Ο οδηγός του λεωφορείου υποχρεούται επίσης να φέρει στο μπροστά και πίσω μέρος του λεωφορείου ευανάγνωστη πινακίδα με την ένδειξη «ΣΧΟΛΙΚΟ», αναγράφοντας και το όνομα του σχολείου, την οποία θα πρέπει να διατηρεί μέχρι το τέλος της εκδρομής.
- Όταν πρόκειται να διανυθεί μεγάλη χιλιομετρική απόσταση, στο λεωφορείο θα πρέπει να επιβαίνει και δεύτερος οδηγός.
- Σε κάθε μετακίνηση μαθητών επιβάλλεται να υπάρχει εντός του λεωφορείου συνοδός, ο οποίος καταλαμβάνει την τελευταία θέση στο λεωφορείο για να έχει τον πλήρη έλεγχο των μαθητών.
- Οι συνοδοί-καθηγητές επιβάλλεται να καταρτίζουν ονομαστική κατάσταση με τα ευρισκόμενα άτομα στο λεωφορείο.

- Τόσο οι οδηγοί, όσο και οι συνοδοί - καθηγητές ελέγχουν τους μαθητές εάν φορούν ζώνες ασφαλείας, τόσο στην αρχή της μετακίνησης, όσο και κατά τη διάρκεια αυτής.
- Η στάση των λεωφορείων στο εθνικό οδικό δίκτυο θα πρέπει να πραγματοποιείται μόνο σε ειδικές θέσεις στάθμευσης (πάρκινγκ).
- Σε περίπτωση που οι μαθητές πρόκειται να αποβιβαστούν από το λεωφορείο, το σημείο αποβίβασης επιλέγεται από τον οδηγό και όχι από τους συνοδούς - καθηγητές ή τους μαθητές.
- Ο πρώτος που αποβιβάζεται κάθε φορά από το λεωφορείο είναι ο συνοδός-καθηγητής, ο οποίος και αποφασίζει πότε θα αποβιβαστούν με ασφάλεια οι μαθητές.
- Σε περίπτωση μηχανικής βλάβης κατά τη διάρκεια της μετακίνησης, εξέρχεται από το λεωφορείο μόνο ο οδηγός, τοποθετεί τρίγωνο σε ικανή απόσταση και μεριμνά για τη σύντομη αποκατάσταση αυτής, ενώ οι μαθητές παραμένουν εντός του λεωφορείου.
- Οι μαθητές θα πρέπει κατά τη μετακίνησή τους να φέρουν ζώνη ασφαλείας, να παραμένουν στις θέσεις τους και να μην ενοχλούν τον οδηγό.
- Τέλος, σύμφωνα με εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας, πριν την πραγματοποίηση πολυήμερων σχολικών εκδρομών, θα πρέπει να ενημερώνονται οι Υπηρεσίες Τροχαίας σχετικά με το πρόγραμμα μετακινήσεων της εκδρομής, τον αριθμό των μαθητών, την ονομασία του σχολείου, τα στοιχεία των συνοδών-καθηγητών και των αρχηγών, καθώς και τα στοιχεία του πρακτορείου.

Ωστόσο, παρά την παραπάνω λεπτομερειακή απαρίθμηση των υποχρεώσεων των οδηγών τουριστικών λεωφορείων, έχουν παρατηρηθεί πάρα πολλές παραβάσεις όπως προκύπτει από ελέγχους που διενεργεί η τροχαία π.χ. κατά το χρονικό διάστημα από 1-4-2004 μέχρι 25-5-2004, διάστημα κατά το οποίο πραγματοποιείται το σύνολο σχεδόν των μαθητικών εκδρομών, σε έλεγχο 796

λεωφορείων (ΚΤΕΛ – Τουριστικών) από την τροχαία διαπιστώθηκαν 242 παραβάσεις. Ειδικότερα:

• Ανυπαρξία δελτίου Τεχνικού ελέγχου.....	4
• Ύπαρξη φθαρμένων ελαστικών.....	3
• Ανυπαρξία βιβλίου δρομολογίων	86
• Παραβάσεις σχετικά με τον ταχογράφο.....	38
• Μη χρήση ζωνών ασφαλείας.....	9
• Ανυπαρξία απαιτούμενης άδειας ικανότητας οδηγού.....	3
• Υπέρβαση ορίου ταχύτητας.....	24
• Παράβαση ωραρίου οδήγησης.....	21
• Λοιπές παραβάσεις.....	54
ΣΥΝΟΛΟ	242 ¹⁰⁶

βδ) Εγκύκλιος 50979/4444/07-09-2004 Υπ. Μεταφορών & Επικοινωνιών

1. Σύμφωνα με τη περίπτωση δ` παράγραφο 8 του άρθρου 20 του ν. 3185/26.9.2003 (Α` 229), το όριο ηλικίας για τους απασχολούμενους ως οδηγούς επιβατικών δημόσιας χρήσης αυτοκινήτων ιδιοκτητών ή μη είναι το εξηκοστό" πέμπτο έτος της ηλικίας τους . Η ειδική άδεια οδήγησης Ε.Δ.Χ. αυτοκινήτου παύει να ισχύει μετά τη συμπλήρωση του παραπάνω ορίου. Η παρούσα διάταξη τίθεται σε ισχύ τρία (3) χρόνια μετά την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού, ήτοι την 27.9.2006.

2. Το όριο ηλικίας του εξηκοστού πέμπτου έτους ισχύει και για τους απασχολούμενους ως οδηγούς σχολικών λεωφορείων. Η διάταξη ισχύει ένα (1) έτος μετά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, ήτοι από 27.6.2004.

¹⁰⁶ Βλ. σχετ. το υπ' αριθμ. 2506/10/993-ε'/30-9-2004 έγγραφο της Διεύθυνσης Τροχαίας Θεσσαλονίκης.

βε) Η με αριθμό πρωτ. Α-ΟΙΚ. 51870/4503/9.9.04 απόφαση του Υπουργού Συγκοινωνιών¹⁰⁷

Με την απόφαση αυτή συμπληρώνονται οι διατάξεις της υπ' αριθμ. ΣΤ/31333/1977 (Β'3) απόφασης του ίδιου Υπουργείου «Περί εφοδιασμού διά ζωνών ασφαλείας αυτοκινήτων που μεταφέρουν μαθητάς και νήπια». Ορίζεται λοιπόν ότι αυτοκίνητα οχήματα που μεταφέρουν μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κατά τη διαδρομή τους από και προς τα σχολεία, φέρουν υποχρεωτικά ζώνες ασφαλείας.

βστ) Εκπαιδευτικές Επισκέψεις

Τα μέτρα τα οποία ισχύουν για περιπάτους και εκπαιδευτικές εκδρομές ισχύουν και για τις λοιπές εκπαιδευτικές επισκέψεις των μαθητών σε μουσεία, θέατρα αρχαιολογικούς χώρους, διάφορες εκθέσεις, αρχιτεκτονικά μνημεία (αρχαία, μεσαιωνικής, σύγχρονης εποχής), εκκλησίες, εργαστήρια καλλιτεχνών, θέατρα, χώρους παραστάσεων, συναυλιών κ.λ.π.¹⁰⁸

Θέματα ευθύνης των καθηγητών

Με βάση τις παραπάνω διατάξεις, ένας καθηγητής θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι πραγματώνει την αντικειμενική υπόσταση της σωματικής βλάβης ή της ανθρωποκτονίας με παράλειψη αν λ.χ. ως συνοδός της εκδρομής, αντί να

¹⁰⁷ Βλ. ΦΕΚ 1442/τ. Β'21-9-2004.

¹⁰⁸ Για εκπαιδευτικές επισκέψεις ειδικότερα Βλ. Π.Δ. 201/1998 και εγκυκλίους Γ2/4832/28-11-1990 Απόφαση ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ1/5438/05-06-2003 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ7/4115/16-01-2004 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ7/107632/02-10-2003 Απόφαση ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ7/126807/14-11-2003 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ7/15170/11-02-2004 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ7/17485/17-02-2004 Απόφαση ΥΠ.Ε.Π.Θ. Για τον εκκλησιασμό των μαθητών βλ. ακόμη Γ/2875/30-04-1981 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ/6251/22-10-1979 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Φ200/21/16/139240/26-11-1977 ΥΠ.Ε.Π.Θ.

κάθεται στην τελευταία θέση στο λεωφορείο, όπως είναι υποχρεωμένος,¹⁰⁹ καταλαμβάνει την πρώτη θέση. Έτσι, καθώς δεν έχει τον πλήρη έλεγχο των μαθητών, κάποιος μαθητής βγάζει τη ζώνη ασφαλείας και σε κάποιο φρενάρισμα που πραγματοποιεί ο οδηγός του λεωφορείου, ο μαθητής τραυματίζεται ή σκοτώνεται. Πρόκειται για περίπτωση συντρέχουσας παράλειψης με πράξη. Η οφειλόμενη ενέργεια του καθηγητή μπορεί η ίδια να αποτρέψει το αποτέλεσμα. Παραλείποντας να υποδείξει στο μαθητή να ξαναφορέσει τη ζώνη ασφαλείας, η παράλειψή του αυτή προκαλεί το αποτέλεσμα όπως και η πράξη του οδηγού. Η παράλειψή του λοιπόν περιέχει όλα τα στοιχεία αυτοουργικής δράσης.

Θέμα αυτοουργικής ευθύνης για έναν καθηγητή τίθεται επίσης και όταν, ενώ βλέπει ότι η οδήγηση του οχήματος γίνεται επικίνδυνη ή παραβιάζεται το όριο ταχύτητας, δεν ειδοποιεί τις αστυνομικές αρχές της περιοχής, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του οδηγού του λεωφορείου στις υποδείξεις του, όπως έχει υποχρέωση, και από την επικίνδυνη οδήγηση προκληθεί τροχαίο ατύχημα και τραυματιστεί κάποιος μαθητής.

Στην περίπτωση αυτή υπάρχει η άδικη πράξη του οδηγού του λεωφορείου (επικίνδυνη οδήγηση, υπέρβαση ορίου ταχύτητας) που έχει ως αποτέλεσμα το τροχαίο ατύχημα και τον τραυματισμό του μαθητή. Από την άλλη ο καθηγητής, ο οποίος έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να προστατεύει τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα των παιδιών, παραλείπει να κάνει υποδείξεις στον οδηγό του λεωφορείου και να ειδοποιήσει την τροχαία. Έτσι, καθώς περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης δεν είναι η ανακοπή της προσβλητικής ενέργειας του οδηγού, δεν έχει λ.χ. την υποχρέωση να πατήσει φρένο ή να στρίψει το τιμόνι, αλλά οι υποδείξεις και η κλήση της τροχαίας, οι παραλείψεις αυτές έχουν βοηθητικό χαρακτήρα σε σχέση με την πράξη του

---

¹⁰⁹ Βλ. Ανακοίνωση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης με θέμα τα μέτρα της ΕΛ.ΑΣ. για τον τουρισμό των μαθητών

οδηγού. Ο καθηγητής λοιπόν, δεν μπορεί να θεωρηθεί φυσικός αυτουργός σωματικής βλάβης του μαθητή με παράλειψη.

Ένα άλλο εύλογο ερώτημα που ανακύπτει βεβαίως είναι πώς μπορεί ο καθηγητής να κάθεται στην τελευταία θέση στο λεωφορείο και ταυτόχρονα να ελέγχει αν ο οδηγός προβαίνει σε υπέρβαση των ορίων ταχύτητας ή οδηγεί επικίνδυνα; Αυτό το οποίο συμβαίνει στην πράξη είναι σε κάθε λεωφορείο να βρίσκονται δύο καθηγητές εκ των οποίων ο ένας κάθεται μπροστά και ο άλλος πίσω, μοιράζοντας έτσι τα καθήκοντά τους. Ο λόγος της παρουσίας και συνοδείας δύο καθηγητών είναι ότι απαιτείται ένας συνοδός για 30 μαθητές, όταν πρόκειται για εκδρομή στο εσωτερικό και ένας συνοδός για 20 μαθητές όταν πρόκειται για εκδρομή στο εξωτερικό,¹¹⁰ ο αριθμός δε των μαθητών που επιβαίνουν σε κάθε λεωφορείο είναι περίπου 50.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο σημείο αυτό παρουσιάζει η διερεύνηση του υπ' αριθ. 41/1972 βουλευμάτος του Εφετείου Κρήτης,¹¹¹ με το οποίο έγινε δεκτή η πρόταση του Εισαγγελέα Εφετών Λ. Παπακαρυά και αφορούσε στην παράλειψη εκπαιδευτικών από αμέλεια, με αποτέλεσμα την ανθρωποκτονία μαθητριών με πνιγμό, κατά τη διάρκεια εκδρομής. Η παράλειψη των καθηγητών συνίστατο στο ότι κατά την επιβίβαση των μαθητριών σε αλιευτική λέμβο για την πραγματοποίηση θαλάσσιας εκδρομής, οι καθηγητές είχαν απομακρυνθεί από τον τόπο επιβίβασης. Παρέλειψαν έτσι να ασκήσουν την απαραίτητη εποπτεία ώστε να αποφευχθεί ο στοιβασμός των μαθητριών στο κατάστρωμα, που είχε ως αποτέλεσμα να ανατραπεί η λέμβος. Η συμπεριφορά αυτή των καθηγητών (κατά το βούλευμα) αποτελεί όχι απλά παράβαση ηθικού καθήκοντος για την παρεμπόδιση του αποτελέσματος που τελικά επήλθε, αλλά νομική υποχρέωση που πηγάζει από σύμπλεγμα καθηκόντων, τα οποία συνδέονται με την ιδιότητά τους ως δημόσιων εκπαιδευτικών λειτουργών, που

¹¹⁰ Βλ. εγκύκλιο Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006.

¹¹¹ Βλ. ΕφΚρήτης 41/1972, ΠοινΧρ ΚΓ', 59.

είναι επιφορτισμένοι με τη δημιουργία πραγματικής κατάστασης η οποία διασφαλίζει το έννομο αγαθό της ζωής των μαθητών κατά τη διάρκεια εκδρομών που εκτελούνται από αυτούς.

Ωστόσο, στην περίπτωση αυτή οι καθηγητές δεν παρέλειψαν μόνο να ασκήσουν την απαραίτητη εποπτεία ώστε να αποφευχθεί ο στοιβασμός των μαθητριών στο κατάστρωμα αλλά προέβησαν και σε άλλες παραλείψεις, ειδικότερα:

- Δεν συνόδεψαν τις μαθήτριες στην θαλάσσια αυτή εκδρομή αναψυχής όπως όφειλαν.
- Δεν έλεγξαν αν το σκάφος διέθετε τα απαραίτητα σωστικά μέσα - σωσίβια για όλες τις μαθήτριες, οι οποίες καταγόμενες από ορεινή περιοχή δεν γνώριζαν κολύμβηση.
- Δεν έλεγξαν την καταλληλότητα του σκάφους, το οποίο ήταν μια αλιευτική λέμβος ακατάλληλη να πραγματοποιεί θαλάσσιες εκδρομές. και
- Δεν έλεγξαν αν ο κυβερνήτης της λέμβου διέθετε άδεια ικανότητας πραγματοποίησης τέτοιων εκδρομών.

Οι καθηγητές, λοιπόν, παρέλειψαν σειρά υποχρεώσεων καθώς δεν πήραν τα απαραίτητα μέτρα για την αποφυγή του ατυχήματος. Οι παραλείψεις αυτές επέτρεψαν την πράξη του κυβερνήτη της λέμβου, η οποία οδήγησε στη βλάβη (τον πνιγμό των μαθητριών). Η υποχρέωση δράσης για τους καθηγητές, στην περίπτωση αυτή, γεννάται πριν από την επικίνδυνη πράξη του κυβερνήτη της λέμβου. Ποινική ευθύνη, βέβαια, δημιουργείται τόσο όταν η δική τους παρέμβαση θα μπορούσε αυτοτελώς να παρεμποδίσει την πρόκληση του κινδύνου, με την έννοια ότι η ενέργεια του βαρκάρη δεν θα ήταν εφικτή αν οι καθηγητές έκαναν τη δουλειά τους, και την επέλευση μέσω αυτού της βλάβης, όσο και στην περίπτωση κατά την οποία η παρέμβαση θα μπορούσε να ανακόψει την εξέλιξη του υπάρχοντος ήδη κινδύνου σε βλάβη. Οι παραλείψεις,

με όσα παραπάνω ειπώθηκαν, λειτούργησαν ως αιτιακή συνθήκη, η οποία επέτρεψε σε άλλους όρους να επιφέρουν το αποτέλεσμα, διατηρώντας, έτσι, τον αυτοργικό τους χαρακτήρα. Υπάρχει, επομένως, ευθύνη των καθηγητών για ανθρωποκτονία από αμέλεια με παράλειψη.

Η δυνατότητα ενέργειας

Για να κατηγορηθεί ο καθηγητής για ένα έγκλημα παράλειψης θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να ενεργήσει. Με τον όρο «δυνατότητα» εννοείται η φυσική δυνατότητα.

Αυτή η φυσική δυνατότητα της ενέργειας απαιτείται να είναι αντικειμενική και συγκεκριμένη. Κατά την κρατούσα άποψη, πέρα από αυτήν την αντικειμενική δυνατότητα, δεν απαιτείται και ικανότητα του υποκειμένου εγκλήματος που τελείται με παράλειψη να συμμορφωθεί προς το Δίκαιο και ακόμη είναι χωρίς σημασία η έλλειψη υποκειμενικής γνώσης του σκοπού της ενέργειας ή η έλλειψη υποκειμενικής δυνατότητας γνώσης των μέσων της υλοποίησης της ενέργειας για την αποτροπή του αποτελέσματος αφού όλα αυτά αφορούν στον καταλογισμό σε ενοχή του δράστη.

Ο υπαίτιος της παράλειψης καθηγητής, λοιπόν, πρέπει να είναι σε θέση (να δύναται) να αποτρέψει το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, γιατί παράλειψη χωρίς δυνατότητα ενέργειας είναι αδιανόητη. Έτσι λ.χ. δεν υπάρχει δυνατότητα ενέργειας στις περιπτώσεις της ακαταμάχητης βίας (*vis absoluta*), ή στις περιπτώσεις στις οποίες λείπει η ικανότητα του πράττειν (κατάσταση αναισθησίας κλπ).

Επίσης δεν υπάρχει δυνατότητα ενέργειας όταν αυτός που παραλείπει στερείται των αναγκαίων ικανοτήτων για την επιχείρηση της θετικής

ενέργειας¹¹² λ.χ. ο καθηγητής ο οποίος αγνοεί κολύμβηση δεν παραλείπει να σώσει τον μαθητή που κινδυνεύει να πνιγεί σε πισίνα κατά τη διάρκεια εκδρομής. Το ίδιο συμβαίνει και με εκείνον τον καθηγητή που δεν μπορεί να προσφύγει σε καμιά σωστική ενέργεια (δεν έχει για παράδειγμα κάποιο σωσίβιο να δώσει στον μαθητή ή να καλέσει κάποιον άλλο σε βοήθεια).

Υποστηρίζεται¹¹³ πως η δυνατότητα επιχείρησης της οφειλόμενης ενέργειας στα εγκλήματα που τελούνται με παράλειψη είναι στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης και του καταλογισμού ταυτόχρονα. Προς την άποψη αυτή εναρμονίζεται και η νομολογία του Αρείου Πάγου.¹¹⁴

Πότε δεν υπάρχει ευθύνη

Δεν υπάρχει ευθύνη όταν ο καθηγητής προβεί σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες και παρόλα αυτά συμβεί κάποιο ατύχημα. Έτσι όταν λ.χ. μετά την άφιξη των μαθητών στο ξενοδοχείο για να καταλύσουν, οι καθηγητές φροντίσουν να πάρουν οι μαθητές τα δωμάτιά τους, καταμετρούν τους μαθητές περνώντας από όλα τα δωμάτια ελέγχοντας πως όλοι είναι στα κρεβάτια τους και κατά τη διάρκεια της νύχτας κάποιος μαθητής πει μεγάλη ποσότητα αλκοόλης από ποτό που μετέφερε στις αποσκευές του και περιέλθει σε κώμα. Ούτε θα έχουν ευθύνη αν κατά τη διάρκεια της νύχτας κάποιος μαθητής πάει στην πισίνα του ξενοδοχείου να κολυμπήσει και πνιγεί. Βέβαια αυτό που συμβαίνει στην πράξη είναι να εποπτεύουν οι καθηγητές τους διαδρόμους κατά τη διάρκεια της νύχτας (σε βάρδιες), ώστε να αποφεύγονται τέτοια περιστατικά.

¹¹² Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ., σελ. 172.

¹¹³ Βλ. Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο 1978, σελ. 252.

¹¹⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται η ΑΠ 1017/1982, ΠοινΧρον ΛΓ', 307, « το διά παραλείψεως τελούμενον έγκλημα, συνίσταται εις την μη εκτέλεσιν επιβεβλημένης ειδικής εις τον υπαίτιον ενέργειας, εξ ης αιτίας, επέρχεται το εν τη αντικειμενική υποστάσει, ωρισμένου ουσιαστικού εγκλήματος, περιεχομένου αποτελέσματος, όπερ ο παραλείπων...δύναται εν τη συγκεκριμένη περιπτώσει να αποτρέψει διά της επιβεβλημένης αυτού ενεργείας.» .

Όμως πάντα υπάρχει τέτοια πιθανότητα όταν λ.χ. ο μαθητής βγει από την μπαλκονόπορτα του δωματίου, καθώς δεν είναι δυνατή η φύλαξη όλων των χώρων του ξενοδοχείου από τους καθηγητές ούτε άλλωστε είναι στα καθήκοντά τους.

Η απροθυμία των καθηγητών να συνοδεύσουν μαθητές σε εκδρομές

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, με όλες αυτές τις διατάξεις οι οποίες έχουν εκδοθεί από τους εκάστοτε Υπουργούς Παιδείας αλλά και υπουργούς άλλων υπουργείων, κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης, καθορίζονται με λεπτομέρειες τα ειδικότερα καθήκοντα των εκπαιδευτικών που αφορούν στην επιτήρηση των μαθητών τους, ώστε να τους προστατεύουν από κινδύνους οι οποίοι μπορούν να προσβάλουν τη σωματική τους ακεραιότητα, την υγεία ή τη ζωή τους.

Θα πρέπει, στο σημείο αυτό να σημειώσουμε πως πολλοί καθηγητές δηλώνουν απρόθυμοι να συνοδεύσουν τους μαθητές στην πενθήμερη εκδρομή, τόσο εξ αιτίας του πλήθους των υποχρεώσεών τους απέναντι στους μαθητές όσο και εξ αιτίας των πολλών τραγικών ατυχημάτων που συνέβησαν κατά τη διάρκεια τέτοιων εκδρομών (λ.χ. το τραγικό δυστύχημα στα Τέμπη, το ατύχημα στο Πέταλο του Μαλλιακού, ο πνιγμός μαθητή σε πισίνα στην Κέρκυρα κ.λ.π.). Επίσης ζητούν από το Υπουργείο Παιδείας να αλλάξει το πλαίσιο με το οποίο γίνονται οι μαθητικές εκδρομές και αυτές να διεξάγονται με βάση μορφωτικούς και εκπαιδευτικούς στόχους, καθώς επισημαίνουν ότι το πλαίσιο των εκδρομών δεν είναι εκπαιδευτικό και οι εκδρομές γίνονται στην πλειοψηφία τους για να διασκεδάσουν τα παιδιά σε νυχτερινά κέντρα. Έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο μαθητές, οι οποίοι δεν κατάφεραν να πάρουν απολυτήριο στο Λύκειο, να επαναλαμβάνουν την 3^η Λυκείου, ενώ δεν έχουν υποχρέωση, μόνο για να

συμμετέχουν στην πολυήμερη εκδρομή, αφού ξέρουν πως σ' αυτήν θα διασκεδάσουν.

Επί πλέον οι μαθητές των Γυμνασίων – Λυκείων παιδιά εφηβικής ηλικίας τα οποία χαρακτηρίζει η ζωνρότητα και η άγνοια ή αδιαφορία για τον κίνδυνο, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να τηρήσουν τα προδιαγεγραμμένα και προσυμφωνημένα όρια και έτσι η επίβλεψη και η προστασία τους καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής για τους εκπαιδευτικούς. Πολλές φορές λοιπόν δεν πραγματοποιείται η πενθήμερη εκδρομή λόγω έλλειψης συνοδών καθηγητών.

Από την άλλη και οι γονείς είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί και έτσι δεν συμπληρώνεται ο απαιτούμενος αριθμός των μαθητών (απαιτείται συμμετοχή των $\frac{3}{4}$ του αριθμού των μαθητών της τάξης ή του σχολείου)¹¹⁵ για την πραγματοποίηση της εκδρομής.

Δεν προτείνεται, βέβαια, η κατάργηση των εκδρομών, των εκπαιδευτικών περιπάτων, διδακτικών επισκέψεων κ.λ.π, καθώς με αυτές από τη μια συμπληρώνονται οι στόχοι της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αφού συνδυάζονται με επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, πολιτιστικά κέντρα, παραγωγικές μονάδες, σε χώρους επιστημονικού, ιστορικού, θρησκευτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αξιοθέατα κ.λ.π., από την άλλη αποτελούν σημείο αναφοράς για τους μαθητές, καθώς για πολλά χρόνια μετά από την απομάκρυνσή τους από το σχολείο συζητούν για αυτές. Ωστόσο, θα πρέπει ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των εκδρομών να στοχεύει κατά κύριο λόγο στην εκπαίδευση και όχι στην διασκέδαση των μαθητών, ενώ δεν είναι τυχαίο που τίθεται ο χαρακτηρισμός «εκπαιδευτικές».

Προτείνεται, λοιπόν, αλλαγή του πλαισίου των εκδρομών, με ενημέρωση των μαθητών για το σκοπό της πραγματοποίησής τους, με αποκλεισμό προορισμών χωρίς εκπαιδευτικό ενδιαφέρον κ.λ.π. Το ενδιαφέρον βεβαίως

---

¹¹⁵ Βλ. εγκύκλιο Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006.

συναρτάται με αυτό του εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός που ο ίδιος φροντίζει, κατά τη διάρκεια επίσκεψης λ.χ. σε κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή σε ένα μουσείο, τη ξενάγηση από ξεναγό που θα κεντρίσει την προσοχή των μαθητών, με εντοπισμό, όσο είναι δυνατό, αυτών που έχουν διδαχθεί κ.λ.π., προφανώς θα έχει πετύχει το σκοπό της εκπαιδευτικής εκδρομής και οι μαθητές δεν θα είναι αδιάφοροι (όπως είναι στην πλειοψηφία τους), αναμένοντας τη βραδινή διασκέδασή τους. Με τον τρόπο αυτό, και ο σκοπός των εκδρομών εντοπίζεται και εξειδικεύεται και η ψυχική στάση καθηγητών και μαθητών διαφοροποιείται. Ακόμη προτείνεται η συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας με άλλα υπουργεία και κυρίως με το Υπουργείο Πολιτισμού, για τη διοργάνωση εκδηλώσεων (θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών, αθλητικών αγώνων κ.λ.π.), στους δημοφιλείς προορισμούς των μαθητικών εκδρομών (Κέρκυρα, Ρόδο, Κρήτη, Αθήνα κ.λ.π.), κατά το χρονικό διάστημα της πραγματοποίησής τους (Μάρτιο-Μάιο),¹¹⁶ ώστε να μην αποτελεί μονόδρομο το κέντρο διασκέδασης για τη ψυχαγωγία των μαθητών.

Με αφορμή τον θάνατο μαθητή τον οποίο καταπλάκωσε το οριζόντιο δοκάρι ποδοσφαιρικής εστίας κατά τη διάρκεια σχολικού περιπάτου, η ΟΛΜΕ απέστειλε επιστολή προς την Υπουργό Παιδείας, στην οποία τονίζεται η ανάγκη εμπλοκής αρμόδιας υπηρεσίας για την ασφάλεια όλων των χώρων, όπου κινούνται μαθητές, και να μην επαφίεται (η ασφάλεια των μαθητών) στην ευαισθησία, τη διορατικότητα ή την προσωπική επιμονή του κάθε εκπαιδευτικού. Πρέπει να είναι υπόθεση διαδικασιών και αρμοδίων-ειδικών φορέων, που θα τη διασφαλίζουν και θα μεριμνούν για αυτή συστηματικά.

Το θέμα της ασφάλειας των μαθητών στις εκδρομές, στους περιπάτους και σε άλλες συλλογικές σχολικές εκδηλώσεις δεν αφορά μόνο την οργανωμένη πολιτεία, τους εκπαιδευτικούς και την τοπική αυτοδιοίκηση, αφορά και τους γονείς, οι οποίοι πρέπει να έχουν ουσιαστική εμπλοκή στο ζήτημα.

---

¹¹⁶ Βλ. εγκύκλιο Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006.

Βεβαίως, πάντα θα υπάρχουν αστάθμητοι παράγοντες που δεν μπορούν να προβλεφθούν, ή επικίνδυνες συμπεριφορές μαθητών που δεν μπορούν να αποτραπούν. Οι κίνδυνοι, όμως, με τις παραπάνω προϋποθέσεις, θα περιορίζονται ή θα εκμηδενίζονται.

Ειδικά για τους σχολικούς περιπάτους, το υπάρχον νομικό πλαίσιο δεν δίνει στον εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να απαιτήσει αυξημένα μέτρα ασφάλειας ή να αρνηθεί να συνοδεύσει μαθητές σε περίπατο, παρόλο που τις περισσότερες φορές δεν γνωρίζει το χώρο που πρόκειται να επισκεφτεί.

Έτσι ο εκπαιδευτικός βρίσκεται, πολύ συχνά, εγκλωβισμένος ανάμεσα στην ευθύνη του για την ασφάλεια των μαθητών του και στις επιθυμίες τους (που κατανοεί και συμμερίζεται), να ξεφύγουν από την τάξη και τον καταναγκασμό του σχολικού-εκπαιδευτικού προγράμματος, να αποκτήσουν βιώματα και νέες εμπειρίες, να μετάσχουν στο πολιτιστικό και κοινωνικό γίγνεσθαι.

Θα πρέπει λοιπόν να γίνουν οι αναγκαίες αλλαγές του υφιστάμενου σχετικού θεσμικού πλαισίου, να εκσυγχρονιστεί το καθεστώς που διέπει τον έλεγχο ασφάλειας των σχολείων και τις υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών για τη συμμετοχή τους σε μετακινήσεις μαθητών.

Ο προβληματισμός του συνόλου της σχολικής κοινότητας, για θέματα που αφορούν στην ασφάλεια των μαθητών τόσο στους χώρους του σχολείου όσο και κατά τη διάρκεια περιπάτων, εκδρομών και άλλων σχολικών εκδηλώσεων, είναι δεδομένος και εκφράζεται πολύ συχνά και όχι μόνο εξ αφορμής τραγικών γεγονότων.

1.2.3.2. Ο αιτιώδης σύνδεσμος στις παραλείψεις των καθηγητών

Καθώς η ενέργεια του καθηγητή δεν είναι κίνηση αλλά μυϊκή αδράνεια, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αυτή συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα, όταν επιτρέπει τη δημιουργία του από άλλη αιτιακή ενέργεια η οποία μετατρέπεται σε αποτέλεσμα. Στην περίπτωση αυτή η παράλειψη πρέπει να είναι παρούσα κατά τη μετατροπή, που δεν θα πραγματοποιούνταν αν δεν της το επέτρεπε η παράλειψη, η οποία αποτελεί έτσι αιτιακή συνθήκη της μετατροπής.¹¹⁷ Η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παράλειψης και του αποτελέσματος θεωρείται ότι υπάρχει, όταν μπορούμε να φαντασθούμε ότι, αν γινόταν η επιβεβλημένη ενέργεια, που δεν έγινε, τότε με πιθανότητα η οποία εγγίζει τα όρια της βεβαιότητας, το συγκεκριμένο εγκληματικό αποτέλεσμα δεν θα επερχόταν.¹¹⁸

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπ' αριθμ. 1243/1987 απόφαση του Αρείου Πάγου,¹¹⁹ που αναίρεσε καταδικαστική απόφαση σε βάρος καθηγήτριας γυμναστικής για την ανθρωποκτονία από αμέλεια μαθήτριας με πράξεις και παραλείψεις. Στην προκειμένη περίπτωση η μαθήτρια μετείχε σε προκριματικό αγώνα ανωμάλου δρόμου, υπό την επίβλεψη της καθηγήτριας γυμναστικής. Ο αγώνας αυτός διεξαγόταν πάνω στο έρεισμα της εθνικής οδού Γρεβενών – Κοζάνης, η οποία δεν είχε ειδική λωρίδα για την κίνηση των πεζών. Όταν η μαθήτρια έφθασε στο τέρμα της μισής διαδρομής, επιχείρησε να διασχίσει κάθετα την οδό, προκειμένου να πάει στο αντίθετο έρεισμα και επιστρέψει τροχάδην στην αφετηρία. Κατά την κάθετη αυτή κίνηση, ο οδηγός ενός Ι.Χ.Ε. αυτοκινήτου έπεσε πάνω της και τη σκότωσε.

¹¹⁷ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία, σελ. 190 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα, κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 55.

¹¹⁸ Βλ. ΑΠ 1017/1982, ΠοινΧρ ΛΓ', 307, ΕφΑτγ 48/1992, ΠοινΧρ ΜΓ', 58, ΜΟΔ ΑΘ 522/2004, ΠοινΧρ ΝΖ', 256.

¹¹⁹ Βλ. ΠοινΧρ ΛΗ', 65.

Στην απόφαση του Αρείου Πάγου κρίνονται θέματα τόσο για τη θεμελίωση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας από αμέλεια, όσο και θέματα ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης και αντικειμενικού αιτιώδους συνδέσμου. Ειδικότερα αναφέρεται πως η απόφαση του εφετείου δεν προσδιορίζει με τρόπο σαφή και ορισμένο:

α) Ποιά επιρροή άσκησε στο αποτέλεσμα που επήλθε, την παράσυρση από αυτοκίνητο και εξ αιτίας αυτού τη θανάτωση της μαθήτριας, το γεγονός ότι η καθηγήτρια χρησιμοποίησε για την άσκηση των μαθητριών την εθνική οδό Γρεβενών – Κοζάνης. Επί πλέον, δημιουργείται ασάφεια για την ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της πράξης της και του αποτελέσματος που επήλθε.

β) Με βάση ποια διάταξη ήταν υποχρεωμένη η καθηγήτρια να τοποθετήσει πάνω στο δρόμο προειδοποιητικές πινακίδες και να ζητήσει γιαυτό το σκοπό τη συνδρομή της τροχαίας.

Ως προς τα θέματα τα οποία τίθενται, είναι σαφές πως η καθηγήτρια έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση για την επιτήρηση και την προστασία των μαθητριών από κινδύνους, η οποία πηγάζει από ρητή διάταξη νόμου.¹²⁰ Το γεγονός ότι, κατά τη χρησιμοποίηση της εθνικής οδού Γρεβενών – Κοζάνης για την άσκηση των μαθητριών, μιας οδού μεγάλης κυκλοφορίας και υψηλών ταχυτήτων, η οποία προορίζεται για την κυκλοφορία αυτοκινήτων και μοτοσικλετών και όχι για την άσκηση πεζών, η καθηγήτρια δεν έλαβε τα

---

¹²⁰ Βλ. Αρ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/02 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 1340/16-10-02)ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ (Δ.Π.) - ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ (Σ.Δ.) Άρθρο 36 παρ. 18 - Καθήκοντα και αρμοδιότητες των εκπαιδευτικών – διδασκόντων, όπου αναφέρεται ότι **οι καθηγητές έχουν την ευθύνη της επιτήρησης και της προστασίας των μαθητών** και άρθρο 11 παρ.3, κεφάλαιο Δ, Ν. 1566/85, όπου αναφέρεται ότι ο σύλλογος διδασκόντων αποτελεί συλλογικό όργανο για τη χάραξη κατευθύνσεων για την καλύτερη εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής και την καλύτερη λειτουργία του σχολείου. Έχει την ευθύνη για την εφαρμογή του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος, την **υγεία και προστασία των μαθητών**, την καθαριότητα των σχολικών χώρων και την οργάνωση της σχολικής ζωής.

ιδιαίτερα μέτρα που απαιτούνται για την αποφυγή ατυχήματος, όπως είναι λ.χ. η τοποθέτηση προειδοποιητικών πινακίδων ή δεν ζήτησε τη συνδρομή και την παρουσία της τροχαίας ώστε να λαμβάνουν γνώση οι διερχόμενοι οδηγοί, συνιστούν παράλειψη της καθηγήτριας. Με βάση τις διατάξεις του άρθρου 38 του Κ.Ο.Κ. που αφορά στους κανόνες κυκλοφορίας των πεζών, οι πεζοί υποχρεούνται να χρησιμοποιούν τα πεζοδρόμια ή τα ειδικά για αυτούς ερείσματα. Κατ' εξαίρεση, ομάδες πεζών μπορούν να χρησιμοποιούν το οδόστρωμα, αφού λάβουν τις αναγκαίες προφυλάξεις, όταν οδηγούνται από ειδικά για το σκοπό αυτόν επιφορτισμένο πρόσωπο. Θα έπρεπε λοιπόν η καθηγήτρια να πάρει τις αναγκαίες προφυλάξεις για την ομάδα των μαθητριών που συμμετείχε σε προκριματικό αγώνα ανωμάλου δρόμου.

Για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης της ανθρωποκτονίας από αμέλεια με παράλειψη και την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 302 Π.Κ., θα πρέπει επιπλέον να υπάρχει αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος ανάμεσα στην παράλειψη της καθηγήτριας και το θάνατο της μαθήτριας. Καθώς όμως συντρέχει πράξη τρίτου, του οδηγού ο οποίος παρέσυρε τη μαθήτρια, εκείνο το οποίο πρέπει να διαπιστωθεί είναι αν η παράλειψη της καθηγήτριας επέτρεψε το θάνατο της μαθήτριας με την παράσυρση από τον οδηγό του αυτοκινήτου. Θα πρέπει ειδικότερα να διαπιστωθεί αν η συμπεριφορά της καθηγήτριας από μόνη της θα απέτρεπε το αποτέλεσμα. Βέβαια, αν ο οδηγός έβλεπε κάποιες προειδοποιητικές πινακίδες ή αντιλαμβανόταν την παρουσία της τροχαίας θα έπαιρνε κάποιες ιδιαίτερες προφυλάξεις, θα μείωνε προφανώς την ταχύτητα του οχήματος και υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να απέφευγε το ατύχημα. Η συμπεριφορά της καθηγήτριας λοιπόν συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα - θάνατο της μαθήτριας- καθώς επέτρεψε σε άλλη αιτιακή συνθήκη να το επιφέρει, το οποίο θα μπορούσε να αποφευχθεί αν λάμβανε όλα τα απαραίτητα μέτρα. Τόσο η καθηγήτρια όσο και ο οδηγός είναι παραουτοργοί της ανθρωποκτονίας της μαθήτριας από αμέλεια, η καθηγήτρια με παράλειψη και ο οδηγός με πράξη.

Στην απόφαση αυτή του Αρείου Πάγου σημειώνεται ακόμη πως, καθώς πρόκειται για έγκλημα που τελείται με παράλειψη απαιτείται η αναφορά των όρων του άρθρου 15 Π.Κ. Για τη θεμελίωση του εγκλήματος λοιπόν, ειδικότερα απαιτείται η ύπαρξη ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του υπαιτίου να ενεργήσει για να παρεμποδίσει το αποτέλεσμα.

Η συγκεκριμένη απόφαση, είναι σωστή και εναρμονίζεται με τη θεωρία,¹²¹ καθώς « με το άρθρο 15 Π.Κ. επεκτείνεται το αξιόποινο, και μια συμπεριφορά, η οποία με βάση τον κυρωτικό κανόνα, όπου τυποποιείται συγκεκριμένη μυϊκή ενέργεια, δεν είναι έγκλημα, μετατρέπεται σε αξιόποινη. Οι όροι του άρθρου 15 Π.Κ. εντάσσονται έτσι στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και η παράλειψη της παραπομπής στο άρθρο αυτό σημαίνει αναφορά σε ένα μέρος μόνο της νομοτυπικής μορφής του εγκλήματος.»¹²²

Ωστόσο δεν αποτελεί την πάγια νομολογία, που δέχεται πως στις περιπτώσεις αυτές η μνεία του άρθρου 15 Π.Κ. δεν είναι αναγκαία, επειδή μεταξύ των "περιστάσεων" οι οποίες, κατά το άρθρο 28 Π.Κ. προσδιορίζουν την οφειλόμενη προσοχή, είναι και το περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης.

Δεν μπορεί όμως να γίνει δεκτή μια τέτοια άποψη κατά την οποία ταυτίζεται η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση με τα στοιχεία της αμέλειας του άρθρου 28 Π.Κ. και ειδικότερα με τις «περιστάσεις», εφόσον πριν φθάσουμε στην υποκειμενική

---

¹²¹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ, 2000, σελ 299, του ίδιου Ποινικό Δίκαιο Ειδ., 1974, σελ. 65, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 239, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά της ζωής, 2001, 556-557, της ίδιας Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, 625.

ΑΠ 1799/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', 315, ΑΠ 1102/1988, ΠοινΧρ ΛΘ', 72, ΑΠ 1350/1988, ΝοΒ 36, 1684, ΑΠ 15/1990, ΠοινΧρ Μ', 936, ΑΠ 1578/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 28, ΑΠ 1788/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 171, ΑΠ 310/1994, ΠοινΧρ ΜΔ', 485, ΑΠ 1121/1995, Υπερ 1996, 60 με σχόλιο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, ΑΠ 562/1998 ΠοινΧρ ΜΘ', 320, ΑΠ 112/2000, Υπερ2000, 839 με παρατηρήσεις Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι.

¹²² Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά της ζωής, 2001, 556-557, της ίδιας Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, 625.

επικάλυψη του εγκλήματος πρέπει να καταφαθούν όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης και μεταξύ αυτών, καθώς πρόκειται για έγκλημα που τελείται με παράλειψη, και η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση.¹²³

---

¹²³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά της ζωής, 2001, 557, της ίδιας Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, 626.

1.3. Υποκειμενική υπόσταση

Τα εγκλήματα από παράλειψη, όπως άλλωστε και τα εγκλήματα που τελούνται με ενέργεια, μπορούν να διαπραχθούν είτε με δόλο είτε από αμέλεια. Ειδικότερα:

1.3.1. Τέλεση του εγκλήματος με δόλο

Με **δόλο** παραλείπει ορισμένη οφειλόμενη ενέργεια ένας καθηγητής όταν γνωρίζει

- το αποτέλεσμα το οποίο απειλείται να επέλθει
- την ενέργεια που πρέπει να κάνει για να αποτρέψει το αποτέλεσμα αυτό.

Και

- τις πραγματικές προϋποθέσεις οι οποίες θεμελιώνουν την ιδιαίτερη νομική του υποχρέωση για την παρεμπόδιση του εγκληματικού αποτελέσματος.¹²⁴

Το φαινόμενο, βέβαια, της διάπραξης εγκλήματος από παράλειψη του καθηγητή με δόλο δεν είναι συνηθισμένο. Τα προβλήματα τα οποία ενδέχεται να παρουσιασθούν οφείλονται κατά κανόνα σε αμελή συμπεριφορά κάποιου εκπαιδευτικού και όχι σε δόλο.

Σε σπάνιες περιπτώσεις θα μπορούσε να υπάρχει παράλειψη με ενδεχόμενο δόλο του καθηγητή, όταν αυτός προβλέπει ότι από την παράλειψή του είναι δυνατόν να παραχθεί το αποτέλεσμα και παρόλα αυτά δεν προβαίνει στην κοινωνικά αναμενόμενη ενέργεια, αποδεχόμενος έτσι το αποτέλεσμα. Αυτό μπορεί λ.χ. να συμβεί όταν βλέπει ένα μαθητή, συνήθως ανήσυχο στον οποίο έχει κάνει πολλές παρατηρήσεις, χωρίς όμως να καταφέρει να τον συνετίσει, να τρέχει στις σκάλες και υπάρχει κίνδυνος να πέσει και να χτυπήσει, δεν τον

---

¹²⁴ Βλ. Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. α', σελ. 412, 421.

σταματά, αποδεχόμενος το αποτέλεσμα, για χάρη του σκοπού που επιδιώκει, δηλαδή να τον συνετίσει - ας πείσει για να βάλει μυαλό - .¹²⁵

Αντίθετα, αν ελπίζει, αδιαφορεί ή πιστεύει ότι δεν θα επέλθει το αποτέλεσμα, προφανώς δεν το αποδέχεται. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για αμέλεια.¹²⁶ Θα πρέπει να σημειωθεί πως, ειδικότερα, στη συνειδητή αμέλεια α' βαθμού και στον ενδεχόμενο δόλο το γνωστικό στοιχείο είναι το ίδιο (προβλέπει, δηλαδή, ο δράστης ως ενδεχόμενο), διαφοροποιούνται στο βουλητικό: στην αμέλεια α' βαθμού ο δράστης αδιαφορεί για το αποτέλεσμα, ενώ στον ενδεχόμενο δόλο το αποδέχεται.¹²⁷

1.3.2. Τέλεση του εγκλήματος από αμέλεια

Η αμέλεια είναι ένα υπαρκτό μέγεθος υποκειμενικής υπόστασης και θα πρέπει να αποδειχθεί η συνδρομή του για να καταλογιστεί η σωματική βλάβη του

¹²⁵ Για θέματα ενδεχόμενου δόλου, βλ. ΑΠ 1272/2001 ΠοινΧρ ΝΒ', 509, ΑΠ 1304/2003, ΠοινΛογ 2003, 1474, ΑΠ 1661/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 329, ΑΠ 1926/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 721, ΑΠ 1269/2006, ΠοινΧρ ΝΖ', 404, ΑΠ 1999/2006, ΠοινΧρ ΝΖ', 509, ΑΠ 65/2007, ΠοινΧρ ΝΖ', 988, ΑΠ 1334/2007, ΠοινΧρ ΝΗ', 352.

¹²⁶ Βλ. Ν Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ.249, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ 57.

¹²⁷ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Πως διακρίνεται ο ενδεχόμενος δόλος από την ενσυνείδητη αμέλεια, ΠοινΧρ ΜΑ', 12, Κ. Βαθιώτη, παρατηρήσεις στην ΑΠ 1272/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 509, Γ. Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο τ. β', σελ. 283 επ., Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά, ο ενδεχόμενος δόλος, ΠοινΧρ ΝΓ', 163, Ν. Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ.240 επ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 233, Α. Χαραλαμπίκη, Δόλος-Αμέλεια ένα πρόβλημα πέρα από το ποινικό δίκαιο, ΠοινΧρ ΜΕ', 1189, ακόμη ΑΠ 1658/1991, ΠοινΧρ ΜΒ', 293, ΑΠ 272/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 165, ΑΠ 1124/1995, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 490, ΑΠ 1061/1997, ΠοινΧρ ΜΗ', 373.

μαθητή ή ο θάνατος σε ενοχή του καθηγητή.¹²⁸ Μόνο η έλλειψη δόλου δεν αρκεί.

α) Η αμέλεια ως αμιγώς υποκειμενικό μέγεθος

Για παράλειψη από **αμέλεια**¹²⁹ μπορεί να κατηγορηθεί καθηγητής σε τρεις περιπτώσεις¹³⁰:

i. Όταν ενώ γνωρίζει το ενδεχόμενο αιτιακής σύνδεσης της παράλειψής του προς το φυσικό αποτέλεσμα, που βλάπτει ή θέτει σε κίνδυνο το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας ή της ζωής του μαθητή, συνεχίζει να μην ενεργεί ελπίζοντας ότι το αποτέλεσμα δεν θα πραγματοποιηθεί (συνειδητή αμέλεια α' βαθμού). Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής βλέποντας κατά τη διάρκεια εφημερίας στο προαύλιο του σχολείου μαθητή να σκαρφαλώνει στα κάγκελα, δεν προβαίνει σε καμιά ενέργεια και ενώ αντιλαμβάνεται ότι ενδέχεται από την παράλειψή του αυτή να διακινδυνεύσει η ζωή του μαθητή, συνεχίζει την παράλειψη, αδιαφορώντας για το αν θα προκληθεί τελικά το αποτέλεσμα αυτό.

ii. Όταν ενώ γνωρίζει το ενδεχόμενο αιτιακής σύνδεσης της παράλειψής του προς το φυσικό αποτέλεσμα, που βλάπτει ή θέτει σε κίνδυνο το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας ή της ζωής του μαθητή, απέχει από την ενέργεια εκείνη, η οποία εάν επιχειρείτο θα παρεμπόδιζε την επέλευση του αποτελέσματος, δεν αποδέχεται όμως το αποτέλεσμα πιστεύοντας ότι δεν θα

---

¹²⁸ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ 671, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 238, της ίδιας Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ 164.

¹²⁹ **Άρθρο 28 Π.Κ.** Από αμέλεια πράττει όποιος από έλλειψη της προσοχής την οποία όφειλε κατά τις περιστάσεις και μπορούσε να καταβάλει είτε δεν πρόβλεψε το αξιόποιο αποτέλεσμα που προκάλεσε η πράξη του, είτε το πρόβλεψε ως δυνατό, πίστεψε όμως ότι δεν θα επερχόταν

¹³⁰ Βλ. σχετ. με την έννοια της αμέλειας, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 232 επ., Ν Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ.244 επ.

πραγματοποιηθεί (συνειδητή αμέλεια β' βαθμού). Ο καθηγητής, στην περίπτωση αυτή πιστεύει ότι δεν θα επέλθει το αποτέλεσμα αντί να φροντίσει να μην επέλθει. Η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από έλλειψη φροντίδας. Αυτό μπορεί να συμβεί λ.χ. όταν, στο προηγούμενο παράδειγμα, δεν αδιαφορεί αλλά κάνει μια παρατήρηση ή σφυρίζει, πιστεύει ότι ο μαθητής θα συμμορφωθεί, αλλά και δεν μένει για να το ελέγξει. Επίσης στην περίπτωση κατά την οποία ο καθηγητής είναι βέβαιος πως κάποιος μαθητής κακοποιείται από τους γονείς του και προσπαθεί να λύσει μόνος το θέμα συζητώντας με τους γονείς, χωρίς να καταγγείλει την πράξη, πιστεύοντας πως με αυτόν τον τρόπο, τη δική του δηλαδή μεσολάβηση προς τους γονείς, δεν θα επέλθει το αποτέλεσμα, δεν ελέγχει όμως και το αποτέλεσμα της μεσολάβησής του. Πρόκειται για συνειδητή αμέλεια β' βαθμού, καθώς ο καθηγητής δεν επιχειρεί την ενέργεια (δηλαδή την καταγγελία της αξιόποινης πράξης των γονιών), που θα παρεμπόδιζε την επέλευση του αποτελέσματος δεν αποδέχεται όμως και το αποτέλεσμα (θάνατο ή σωματική βλάβη) πιστεύοντας ότι δεν θα πραγματοποιηθεί.

Και

iii. Όταν μη προβλέποντας το αξιόποιο αποτέλεσμα της παράλειψής του, τη συνεχίζει (ασυνειδητή αμέλεια). Αυτό λ.χ. μπορεί να συμβεί όταν ο καθηγητής δεν προβαίνει σε καμιά ενέργεια αφού δεν αντιλαμβάνεται καν τον μαθητή να σκαρφαλώνει στα κάγκελα, καθώς είναι λ.χ. απασχολημένος σε συζήτηση με συνάδελφό του.¹³¹

Για την εκτίμηση της βαρύτητας του εγκλήματος, η μορφή της αμέλειας (συνειδητή ή ασυνειδητή) λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο κατά την

---

¹³¹ Ο Άρειος Πάγος έχει υιοθετήσει τη διάκριση της αμέλειας σε συνειδητή και ασυνειδητή. Ενδεικτικά αναφέρονται: ΑΠ 1342/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', 100, ΑΠ 215/1988, ΠοινΧρ ΛΗ', 541, ΑΠ 1600/1996, ΠοινΧρ ΜΖ', 870, ΑΠ 300/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 909, ΑΠ 567/1998, ΠοινΧρ ΜΘ', 320, ΑΠ 1251/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 226, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244.

επιμέτρηση της ποινής (άρθρο 79 παρ.2 στοιχ. γ΄ Π.Κ.).¹³² Η νομολογία, άλλωστε, των ποινικών μας δικαστηρίων αξιώνει να αναφέρεται στην απόφαση ποια μορφή αμέλειας υπάρχει στην κάθε περίπτωση, ενώ θεωρεί ως βαρύτερη μορφή τη συνειδητή αμέλεια.¹³³

Η άποψη που υποστηρίζεται στη θεωρία είναι πως η συνειδητή αμέλεια α΄ βαθμού συνιστά τη βαρύτερη μορφή αμέλειας και την οριακά πλησιέστερη προς το δόλο, καθώς η αδιαφορία είναι ουδέτερο μέγεθος μεταξύ της αποδοχής και της αρνητικής διάθεσης απέναντι στην προσβολή του έννομου αγαθού. Στη συνειδητή αμέλεια β΄ βαθμού η αμέλεια απομακρύνεται ακόμη περισσότερο από το δόλο σε σχέση με την συνειδητή αμέλεια α΄ βαθμού, ενώ στην ασυνειδητή αμέλεια η απομάκρυνση είναι ακόμη μεγαλύτερη.¹³⁴

Για να αποδοθεί ωστόσο, το αποτέλεσμα στην αμέλεια του καθηγητή πρέπει επιπλέον, όπως προκύπτει από το άρθρο 28 Π.Κ., να συντρέχουν δύο αξιολογικά στοιχεία ένα αντικειμενικό ("όφειλε") και ένα υποκειμενικό ("μπορούσε"). Πρέπει δηλαδή να αποδεικνύεται ότι η άγνοια του αποτελέσματος ή η εσφαλμένη εκτίμηση των δυνατοτήτων αποφυγής του οφείλεται:

1. Σε έλλειψη προσοχής που ο καθηγητής όφειλε κατά τις περιστάσεις να καταβάλει. Καθώς η έλλειψη προσοχής προκύπτει αφηρημένα από το νόμο, διαφέρει από την ιδιαίτερη νομική υποχρέωση. Πρόκειται για ένα αντικειμενικό

---

¹³² **Άρθρο 79. παρ.1.** Κατά την επιμέτρηση της ποινής στα όρια που διαγράφει ο νόμος το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη: α) τη βαρύτητα του εγκλήματος που έχει τελεστεί και β) την προσωπικότητα του εγκληματία.

2. Για την εκτίμηση της βαρύτητας του εγκλήματος το δικαστήριο αποβλέπει:.....γ) στο βαθμό της αμέλειας του υπαιτίου.

¹³³ Βλ. ΑΠ 260/ 2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΑΠ 2057/2001, ΠοινΧρ ΝΒ΄, 800, ΑΠ 1116/2000, ΠοινΧρ ΝΑ΄, 396, ΑΠ 1755/2000, ΠοινΧρ ΝΑ΄, 803, ΑΠ 1251/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ΄, 226, ΑΠ 1537/2007, ΠοινΧρ ΝΗ΄, 217.

¹³⁴ Βλ. Ν Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ.249, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 232 επ.

στοιχείο, κατά το οποίο ερευνάται η ένταση της προσοχής που η έννομη τάξη απαιτεί από όλους τους καθηγητές σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Το στοιχείο αυτό συντρέχει όταν, σύμφωνα με τη νομολογία των ποινικών μας δικαστηρίων, διαπιστωθεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν κατεβλήθη από το δράστη, κατά αντικειμενική κρίση, η επιμέλεια που κάθε μετρίως συνετός και ευσυνείδητος άνθρωπος όταν συντρέχουν όμοιες πραγματικές περιστάσεις, οφείλει να καταβάλει, ανάλογα με τον τομέα της κοινωνικής του δραστηριότητας, με βάση τους νομικούς κανόνες και τις διατάξεις που καθορίζουν την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος, υπηρεσίας κ.λ.π., τις συνήθειες και τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, πείρα και λογική.¹³⁵ Αυτό επομένως που ερευνάται είναι πώς θα συμπεριφερόταν κάθε μετρίως συνετός και ευσυνείδητος καθηγητής κάτω από τις ίδιες περιστάσεις.¹³⁶

Όταν λοιπόν οι καθηγητές, κατά τη διάρκεια της πενθήμερης εκδρομής, κάνουν μια σειρά ενεργειών: φροντίζουν να δοθούν τα δωμάτια στους μαθητές, περνούν από όλα τα δωμάτια και διαπιστώνουν πως όλοι οι μαθητές βρίσκονται σ' αυτά έτοιμοι για να κοιμηθούν και να ακολουθηθεί την επόμενη μέρα το πρόγραμμα της εκδρομής, δεν μπορούν να κατηγορηθούν για αμελή συμπεριφορά, όταν κατά τη διάρκεια της νύχτας συμβεί ατύχημα σε κάποιον μαθητή. Έτσι για παράδειγμα για το τραγικό ατύχημα που συνέβη στην Κέρκυρα τα ξημερώματα της 24 Απριλίου του 2007, κατά το οποίο πνίγηκε μαθητής του Τεχνικού Λυκείου Γλαύκης της Ξάνθης, ο οποίος αγνοούσε κολύμβηση, στην πισίνα του ξενοδοχείου, ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά της ιδιοκτήτριας του ξενοδοχείου για ανθρωποκτονία από αμέλεια επειδή δεν φρόντισε να υπάρχει φύλακας στην πισίνα κατά τη διάρκεια της νύχτας και παρά την ύπαρξη πινακίδας που απαγόρευε την κολύμβηση το βράδυ. Αντίθετα δεν ασκήθηκε ποινική δίωξη σε βάρος κάποιου καθηγητή καθώς

¹³⁵ Βλ. ΑΠ 57/1978, ΠοινΧρ ΚΗ', 409, ΑΠ 85/1981, ΠοινΧρ ΛΑ', 464, ΑΠ 1243/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', 65, ΑΠ 79/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 742, ΑΠ 724/1999, ΠοινΧρ Ν', 267, ΑΠ 905/2004, ΠοινΛογ 2004, 1177, ΑΠ 1415/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 244, ΑΠ 454/2008, ΠοινΛογ 2008, 332, Διατ. Εισ. Εφ. Λαρ. 109/2005, περιοδικό Δικογραφία του Δ.Σ. Λάρισας, Βουλ.ΕφΚρήτης 41/1972, ΠοινΧρ ΚΓ', 59.

¹³⁶ Για την έννοια αυτή βλ. στο κεφάλαιο των σωματικών βλαβών, σελ. 79.

διαπιστώθηκε ότι πραγματοποιήθηκαν όλες οι απαιτούμενες ενέργειες που κάθε ευσυνειδήτος καθηγητής είναι υποχρεωμένος να κάνει. Οι καθηγητές πριν πάνε στα δωμάτια τους έκαναν έλεγχο και διαπίστωσαν ότι όλοι οι μαθητές είναι στα κρεβάτια τους, ενώ ο μαθητής ξαναβγήκε μετά τον έλεγχο μαζί με 3 ακόμη παιδιά και πήγαν στην πισίνα.

2. Αφού διαπιστωθεί η ύπαρξη του αντικειμενικού αξιολογικού στοιχείου της αμέλειας, ερευνάται ακόμη αν ο συγκεκριμένος καθηγητής είχε τη δυνατότητα, με βάση τις προσωπικές του ιδιότητες, ικανότητες, γνώσεις κ.λ.π. να προβλέψει και να αποφύγει το αξιόποιο αποτέλεσμα. Πρόκειται για το υποκειμενικό αξιολογικό στοιχείο της αμέλειας.¹³⁷

Επανερχόμαστε στο σημείο αυτό στις υπ' αριθμ. 486/1999¹³⁸ και 1243/1987¹³⁹ αποφάσεις του Αρείου Πάγου, καθώς και στο υπ' αριθ. 41/1972 βούλευμα του Εφετείου Κρήτης,¹⁴⁰ για να αναλυθούν από την άποψη της αμέλειας.

Στην υπ' αριθμ. 486/1999¹⁴¹ απόφαση γίνεται δεκτό πως, από τα πραγματικά περιστατικά, προέκυψε ότι οι κατηγορούμενες κατέβαλαν την απαιτούμενη προσοχή κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, ως εφημερεύουσες καθηγήτριες, υπό τις ιδιαίτερες συνθήκες λειτουργίας του Σχολείου (συστεγαζόμενα Γυμνάσιο και Λύκειο σε ένα εκτεταμένο χώρο επιτήρησης), και δεν μπορούσαν να προβλέψουν και να αποτρέψουν το ατύχημα. Μόνο δε στην όλως τυχαία περίπτωση κατά την οποία, από χρονική συγκυρία, συνέπιπτε να ήταν μία εκ των κατηγορουμένων παρούσα στην Α5 αίθουσα του πρώτου ορόφου (όπου συνέβη το ατύχημα) ή σε απόσταση οπτικής επαφής από αυτή,

---

¹³⁷ Βλ. Α. Κοτσαλή, Ποινικό Δίκαιο, Γεν., Μ. σελ. 583 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ.57, βλ. και Διατ. Εισ. Εφ. Λαρ. 109/2005, περιοδικό Δικογραφία του Δ.Σ. Λάρισας, όπου αναφέρεται πως το υποκειμενικό κριτήριο λειτουργεί πάντοτε αποκλειστικά και μόνον προς όφελος του κατηγορουμένου και ουδέποτε σε βάρος του..

¹³⁸ Βλ. ΠοινΧρ Ν', 211, Υπεράσπιση 2000,1177.

¹³⁹ Βλ. ΠοινΧρ ΛΗ', 65.

¹⁴⁰ Βλ ΕφΚρήτης 41/1972, ΠοινΧρ ΚΓ', 59.

¹⁴¹ Βλ. σελ. 260 επ.

όταν οι παραπάνω μαθητές άρχιζαν να παίζουν το επικίνδυνο παιχνίδι "κοκορομαχίες", θα μπορούσε να αποτραπεί το ατύχημα».

Σωστά, βεβαίως ο Άρειος Πάγος έκρινε πως οι καθηγήτριες δεν ευθύνονται, αφού, αυτές ασκώντας εποπτεία και επιτήρηση στους χώρους που τους είχαν ανατεθεί, έκαναν ότι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν και παρ' όλα αυτά συνέβη το ατύχημα στο μαθητή. Έχει ήδη σημειωθεί, όμως, πως υπήρξαν παραλείψεις από τους συλλόγους διδασκόντων των δύο σχολείων κατά τον ορισμό των εφημερευόντων.¹⁴²

Ως προς την υπ' αριθμ. 1243/1987 απόφαση του Αρείου Πάγου, που αναίρεσε καταδικαστική απόφαση σε βάρος καθηγήτριας γυμναστικής για την ανθρωποκτονία από αμέλεια μαθήτριας, σημειώνεται πως για τη θεμελίωση του εγκλήματος της ανθρωποκτονίας από αμέλεια, όπως προκύπτει από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 28 και 302 Π.Κ., απαιτείται να διαπιστωθεί αφενός ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν κατεβλήθη από την καθηγήτρια, κατά αντικειμενική κρίση, η επιμέλεια που κάθε μετρίως συνετός και ευσυνειδητός άνθρωπος όταν συντρέχουν όμοιες πραγματικές περιστάσεις, οφείλει να καταβάλει, ανάλογα με τον τομέα της κοινωνικής του δραστηριότητας, με βάση τους νομικούς κανόνες και τις διατάξεις που καθορίζουν την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος, υπηρεσίας κ.λ.π., τις συνήθειες και τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, πείρα και λογική και αφετέρου ότι είχε τη δυνατότητα, με τις προσωπικές της ιδιότητες, γνώσεις και ικανότητες να προβλέψει και να αποφύγει το αξιόποιο αποτέλεσμα.¹⁴³ Αυτό το οποίο ερευνάται λοιπόν, είναι πως θα συμπεριφερόταν κάθε μετρίως συνετός

¹⁴² Βλ. κείμενο και ανάλυση της απόφασης στο κεφάλαιο για τις εφημερίες των εκπαιδευτικών, σελ. 260 επ.

¹⁴³ Βλ. ΑΠ 57/1978, ΠοινΧρ ΚΗ', 409, ΑΠ 85/1981, ΠοινΧρ ΛΑ', 464, ΑΠ 1243/1987, ΠοινΧρ ΛΗ', 65, ΑΠ 550/1997, ΠοινΧρ ΜΗ', 125, ΑΠ 79/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 742, ΑΠ 136/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 773, ΑΠ 230/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 808, ΑΠ 724/1999, ΠοινΧρ Ν', 267, ΑΠ, 1251/2005, ΠοινΧρ ΝΣΤ', 226, ΑΠ, 1561/2006, ΠοινΧρ ΝΖ', 725, Βουλ. ΕφΚρήτης 41/1972, ΠοινΧρ ΚΓ', 59.

και ευσυνείδητος καθηγητής κάτω από τις ίδιες περιστάσεις, καθώς και αν η καθηγήτρια μπορούσε να προβλέψει το αποτέλεσμα και να το αποφύγει.

Όσο αφορά στο υπ' αριθ. 41/1972 βούλευμα του Εφετείου Κρήτης, κάνει διάκριση μεταξύ ασυνείδητης και συνειδητής αμέλειας και δέχεται ότι οι καθηγητές επέδειξαν συνειδητή αμέλεια, καθώς γνώριζαν ότι υπήρχε ενδεχόμενο να επέλθει ο θάνατος με πνιγμό έστω και μιας μαθήτριας από την πραγματοποίηση των θαλάσσιων εκδρομών είτε με πτώση στη θάλασσα είτε με την ανατροπή των λέμβων, παρόλα αυτά δεν τις απαγόρευσαν ούτε επόπτευαν κατά την εκτέλεση της τελευταίας θαλάσσιας εκδρομής, που ήταν και η μοιραία, διότι πίστεψαν από υπερβολική αισιοδοξία ότι δεν θα επερχόταν το αποτέλεσμα, λόγω του ότι πραγματοποιήθηκαν με επιτυχία οι προηγούμενες εκδρομές. Η γνώση του ενδεχόμενου να επέλθει το αποτέλεσμα προκύπτει από το γεγονός ότι οι καθηγητές στην αρχή θέλησαν να απαγορεύσουν τις εκδρομές αυτές, έχοντας επίγνωση των κινδύνων που μπορούσαν να προκύψουν για τις ανήλικες μαθήτριες που αγνοούσαν κολύμβηση. Ύστερα όμως τις επέτρεψαν αφού προηγουμένως εξέθεσαν στις μαθήτριες τους κινδύνους τους οποίους διέτρεχαν και μάλιστα το ενδεχόμενο να πέσει κάποια στη θάλασσα και να πνιγεί και αφού συνέστησαν στους λεμβούχους να μην απομακρύνονται από την ακτή.

Δεν επέδειξαν λοιπόν οι καθηγητές την απαιτούμενη προσοχή την οποία όφειλαν από τις περιστάσεις (ως συνοδοί ανήλικων μαθητών), την οποία θα επιδείκνυε κάθε μέσος συνετός και ευσυνείδητος εκπαιδευτικός κάτω από τις ίδιες πραγματικές περιστάσεις με βάση τη λογική και την κοινή πείρα και εν όψει της διαταγής του ΥΠΕΠΘ για την αυστηρή εποπτεία των μαθητών κατά τις εκδρομές και τη λήψη των μέτρων που ενδείκνυνται για την αποφυγή ατυχημάτων, αν και μπορούσαν να το πράξουν λόγω των προσωπικών τους ιδιοτήτων, δηλαδή της πνευματικής τους ανάπτυξης, της επιστημονικής τους μόρφωσης και γενικά των σωματικών τους δυνατοτήτων.

Πρόκειται για συνειδητή αμέλεια β' βαθμού, καθώς οι καθηγητές δεν αδιαφόρησαν αλλά πίστεψαν ότι δεν θα επέλθει το αποτέλεσμα. Πράγματι οι καθηγητές γνώριζαν το ενδεχόμενο της επέλευσης του αποτελέσματος, το οποίο τελικά επήλθε, καθώς εξέθεσαν στις μαθήτριες τους κινδύνους που διέτρεχαν και συνέστησαν στους λεμβούχους να μην απομακρύνονται από την ακτή. Ούτε μπορεί να γίνει δεκτή η ασυνειδητή αμέλεια γιατί στην περίπτωση αυτή δεν θα προέβλεπαν καν τον κίνδυνο.

Όταν το έγκλημα της ανθρωποκτονίας ή της σωματικής βλάβης από αμέλεια είναι αποτέλεσμα συνδρομής αμέλειας πολλών προσώπων, το καθένα από αυτά κρίνεται και ευθύνεται αυτοτελώς και ανεξαρτήτως των άλλων κατά το λόγο της αμέλειας που επιδείχθηκε από αυτό και εφόσον πάντως το επελεθόν αποτέλεσμα τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς αυτή.¹⁴⁴

β) Η θεωρία της εξωτερικής αμέλειας

Πρέπει στο σημείο αυτό να επισημάνουμε, πως, από μια μερίδα θεωρητικών¹⁴⁵ αλλά και μικρό τμήμα της νομολογίας,¹⁴⁶ η αμέλεια δεν θεωρείται αποκλειστικά μορφή υπαιτιότητας, αλλά ένας ιδιαίτερος τύπος συμπεριφοράς, αποτελούμενης από ένα αντικειμενικό (εξωτερική αμέλεια) και ένα υποκειμενικό

---

¹⁴⁴ Βλ. ΑΠ 1172/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 869, ΑΠ 1145/1990, ΝοΒ 38, 1207, ΑΠ 21/2001, ΠοινΧρ ΝΑ', 601, ΑΠ 1242/2001, ΠοινΧρ ΝΒ', 432, ΑΠ 260/ 2009, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος.

¹⁴⁵ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Η εξωτερική αμέλεια, ΠοινΧρ Κ σελ. 93 επ. με αφορμή τις ΑΠ 441,464 και 513/1969, του ίδιου Ποινικό Δίκαιο, Γεν Μ, 2000, σελ. 292 επ., Π. Βασιλακόπουλου, Αμελής παράλειψη. Εξωτερική αμέλεια-Αμέλεια, σε Τιμητικό Τόμο Ν. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 65, Ι. Γιαννίδη, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1999/1990, ΠοινΧρ ΜΑ', 5, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Εξωτερική και εσωτερική αμέλεια στο ποινικό δίκαιο, 1994, σελ. 5 επ., Γ.Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού Μέρους 1984 σελ. 313 επ., Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, έκδ. β', 2000, σελ. 634 επ., Χ. Μυλωνόπουλου, Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα, 1984, σελ. 195 επ., Τηλ. Φύλιππιδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ., τ. β', 1981, σελ. 169.

¹⁴⁶ Βλ. ΑΠ 958/1981, ΠοινΧρ ΛΒ', 239, ΑΠ 453/1990, Υπερ 1991, 32, ΑΠ 1416/1997, Υπερ 1998, 1049, ΠλημΠατρ 239/1999, Υπερ 2000, 373 με παρατηρήσεις Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Υπερ 2000, 375, ΠλημΠατρ 83/2000, Υπερ 2000, 1067, με παρατηρήσεις Γ. Δημήτρηνα, ΠλημΣαμ 19/2001, ΠοινΔ/νη 2001, 1114, με παρατηρήσεις Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, ΠοινΔ/νη 2001. 1123, ΔΑερ Λαρ 68/2002, ΠοινΛογ 2002, 2125, ΔΣτρ Θεσσαλ 16/2003, ΝοΒ 2003, 1497, Αρμ 2004, 417, ΠλημΠατρ 477/2004, ΠοινΔ/νη, 2005, 404.

(εσωτερική αμέλεια) στοιχείο.¹⁴⁷ Υπάρχουν, ωστόσο διαφωνίες μεταξύ των υποστηρικτών της εξωτερικής αμέλειας ως προς την έννοιά της.¹⁴⁸

Σύμφωνα με την άποψη που επικρατεί, το αντικειμενικό στοιχείο της αμέλειας καταφάσκει με την αντικειμενική προσβολή του καθήκοντος επιμέλειας, κριτήριο του οποίου αποτελεί η οφειλόμενη από τις περιστάσεις προσοχή του δράστη, ενώ το υποκειμενικό στοιχείο της αμέλειας, το οποίο αφορά στον καταλογισμό του δράστη, συντρέχει με κριτήριο την προσοχή που ο ίδιος ο δράστης προσωπικά μπορούσε να επιδείξει, συνεπεία της έλλειψης (προσοχής) της οποίας δεν προέβλεψε το αξιόποινο αποτέλεσμα. Για να γίνει αποδεκτή η αμέλεια πρέπει τα δύο αυτά στοιχεία να συντρέχουν αθροιστικά.¹⁴⁹ Η αιτιότητα δεν προκύπτει από τη σύνδεση της πράξης ή της παράλειψης με το αποτέλεσμα αλλά από τη σύνδεση του σφάλματος στη συμπεριφορά του δράστη με το αποτέλεσμα. Έτσι γίνεται δεκτό ότι δεν πληρούται η αντικειμενική υπόσταση ενός εγκλήματος αμέλειας, ακόμη και όταν διαπιστώνεται «σφάλμα» στη συμπεριφορά του δράστη, εφόσον, και αν υποθεθεί ότι έλειπε το σφάλμα, το αποτέλεσμα πάλι θα επερχόταν.¹⁵⁰

Με βάση τη θεωρία της εξωτερικής αμέλειας θα μπορούσε λ.χ. να υποστηρίξει κανείς ότι αν ο διευθυντής του σχολείου δεν ελέγξει τις τροφές του κυλικείου και ένα παιδί δηλητηριαστεί από ληγμένη που τρώει, υπάρχει κατ' αρχήν ευθύνη του διευθυντή για σωματική βλάβη από αμέλεια με παράλειψη. Αν όμως αποδειχθεί ότι και το φαγητό που είχε πάρει από το σπίτι ήταν επίσης ληγμένο και αν το έτρωγε πάλι θα δηλητηριαζόταν, ο διευθυντής δεν ευθύνεται, γιατί το

¹⁴⁷ Βλ. Αδ. Παπαδαμάκη, Ποινικά Ανάλεκτα, 1994, σελ. 404-405.

¹⁴⁸ Βλ. αναλυτικά Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά της ζωής, 2001, σελ. 528 επ. Βλ. ειδικότερα σελ. 536 για Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι.

¹⁴⁹ Βλ. ΠλημΑθ 1529/1996, ΠοινΧρ ΜΣΤ', 1476 επ., ΠεντΣτρατΞανθ 167/2006, ΠοινΔ/νη 2/2007, σελ. 167.

¹⁵⁰ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο Επιτομή Γενικού Μέρους, 2005, σελ. 241 επ.

αποτέλεσμα θα επερχόταν και αν ακόμη αυτός δεν παρέλειπε την οφειλόμενη ενέργεια, δεν υπήρχε δηλαδή σφάλμα στη συμπεριφορά του.

Ωστόσο, η άποψη αυτή δεν γίνεται αποδεκτή από άλλη μερίδα θεωρητικών,¹⁵¹ με τα παρακάτω επιχειρήματα:

i. Αν μία πράξη ή παράλειψη προκαλεί ένα αποτέλεσμα, η αιτιακή σχέση που υπάρχει ανάμεσά τους δεν αλλοιώνεται ούτε από το αν υπάρχει σφάλμα, ούτε από την πιθανή επέλευση του αποτελέσματος και χωρίς να μεσολαβήσει σφάλμα.¹⁵²

ii. Το κριτήριο το οποίο χρησιμοποιείται στην εξωτερική αμέλεια για την κατάφαση της αιτιότητας είναι επισφαλές, καθώς αντικαθιστά το κριτήριο της υπαρκτής αιτιότητας από ένα κριτήριο υποθετικής αιτιότητας. Στο παραπάνω παράδειγμα, η παράλειψη του διευθυντή να ελέγξει τις τροφές στο κυλικείο του σχολείου, συνδέεται αιτιακά με το αποτέλεσμα της προσβολής της σωματικής ακεραιότητας του παιδιού που δηλητηριάστηκε και είναι επομένως πράξη του. Το ότι το παιδί θα δηλητηριαζόταν και αν ακόμη ο διευθυντής είχε συμπεριφερθεί επιμελώς είναι μια υπόθεση που δεν έχει βέβαιη απάντηση και δεν μπορεί η υποθετική αιτιότητα να υποκαταστήσει την πραγματική αιτιότητα ανάμεσα στην πράξη και το αποτέλεσμα.¹⁵³

---

¹⁵¹ Βλ. Α. Κατσαντώνη, Η αμέλεια εν τω ποινικό Δικαίω, 1963, σελ. 208, του ίδιου Ποινικόν Δίκαιον, Γεν Μ., Α', 1972, σελ.314 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο Επιτομή Γενικού Μέρους, 2005, σελ. 232 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά της ζωής, 2001, σελ. 528-539, Ν. Χωραφά Ποινικό Δίκαιο, 1978 σελ 282 επ.

¹⁵² Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο Επιτομή Γενικού Μέρους, 2005, σελ 242.

¹⁵³ Βλ. Ε. Συμεωνίδου - Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο Επιτομή Γενικού Μέρους, 2005, σελ 242. Βλ. και ΑΠ 519/1989, ΠοινΧρ Μ', 299, ΑΠ 1282/1994, ΠοινΧρ ΜΔ', 1138, ΑΠ 436/2002, ΠοινΧρ ΝΒ', 989, ΑΠ 1122/2002, ΠοινΧρ ΝΓ', 360.

iii. Επίσης δημιουργεί προβλήματα κατά τη διερεύνηση των δυνατοτήτων προστασίας των εννόμων αγαθών. Η άμυνα για την προστασία των εννόμων αγαθών της σωματικής ακεραιότητας και της ζωής δεν είναι νοητή, αφού, η προσβολή τους δεν είναι άδικη, στην περίπτωση που ο δράστης και αν ακόμη τηρούσε τους κανόνες επιμέλειας (που δεν τηρεί) πάλι θα επερχόταν το αποτέλεσμα. Κάτι τέτοιο όμως δε μπορεί να γίνει αποδεκτό.

Αλλά και σε θεωρητικό επίπεδο, η κατασκευή της εξωτερικής αμέλειας, δημιουργεί σύγχυση, καθώς εισάγει στοιχεία τελικού αδίκου στην αντικειμενική υπόσταση. Όπως, όμως, στην αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων δόλου, έτσι και στην αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων αμέλειας, υπάγονται μόνο τα στοιχεία που περιγράφουν την προσβολή του έννομου αγαθού, δηλαδή τα στοιχεία της πράξης ή της παράλειψης. Η αμέλεια είναι στοιχείο υποκειμενικής υπόστασης, είναι όρος που δηλώνει υπαιτιότητα.¹⁵⁴

Εφόσον μια πράξη ή παράλειψη πληροί όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος είναι αρχικά άδικη πράξη, η οποία θα αξιολογηθεί και ως τελικά άδικη πράξη αν δεν συντρέχει κάποιος λόγος άρσης του αδίκου.

---

¹⁵⁴ Βλ. Ν. Χωραφά Ποινικό Δίκαιο, 1978 σελ 282.

1.4. Ενοχή του καθηγητή

Περιπτώσεις αποκλεισμού και άρσης καταλογισμού που αφορούν καθηγητές

Η πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης από τον δράστη - καθηγητή, αποτελεί ένδειξη ενοχής, δηλαδή αρχική ενοχή. Για να υπάρξει τελική ενοχή και κατά συνέπεια καταλογισμός του δράστη, θα πρέπει να μην συντρέχουν λόγοι (εξ αιτίας των περιστάσεων) οι οποίοι, κατ' εξαίρεση, μπορεί να αποκλείουν τον καταλογισμό ή να του παρέχουν συγγνώμη, λόγοι δηλαδή που αίρουν τον καταλογισμό.

Σε αποκλεισμό του καταλογισμού οδηγεί η ύπαρξη:

i. Νομικής Πλάνης

Η πλάνη για την ύπαρξη της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης δεν είναι νομική αλλά πραγματική. Έτσι όταν λ.χ. ο καθηγητής αγνοεί ότι έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να κάνει εφημερία, (επειδή δεν ενημερώθηκε από τον διευθυντή του σχολείου ή όταν πρέπει να αντικαταστήσει σε εφημερία συνάδελφό του που απουσιάζει και δεν το ξέρει), βλέπει ένα παιδί να σκαρφαλώνει στα κάγκελα και δεν επεμβαίνει με αποτέλεσμα το παιδί να πέσει και να τραυματιστεί, τότε η πλάνη του είναι πραγματική.¹⁵⁵ Στην περίπτωση αυτή ο καθηγητής δε γνωρίζει τα περιστατικά της αντικειμενικής υπόστασης της παράλειψής του και δεν του καταλογίζεται.

---

¹⁵⁵ **Άρθρο 30 Π.Κ. §1.** Η πράξη δεν καταλογίζεται στο δράστη, αν αυτός κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης αγνοεί τα περιστατικά που τη συνιστούν. Αν όμως η άγνοια αυτών των περιστατικών μπορεί να αποδοθεί σε αμέλεια του υπαιτίου, η πράξη του καταλογίζεται ως έγκλημα από αμέλεια.

§2. Επίσης δεν καταλογίζονται στο δράστη τα περιστατικά που κατά το νόμο επαυξάνουν το αξιόποιο της πράξης του αν τα αγνοούσε.

Αν όμως η άγνοια του δράστη οφείλεται σε αμέλεια, τότε το έγκλημά του τιμωρείται ως έγκλημα από αμέλεια.¹⁵⁶ Αυτό μπορεί να συμβεί επειδή λ.χ. ο καθηγητής δεν φρόντισε να είναι παρών στη συνεδρίαση του συλλόγου των διδασκόντων για τον ορισμό των εφημερευόντων ή δεν φρόντισε να ενημερωθεί από τον πίνακα ανακοινώσεων, όπου είναι ανηρτημένη η κατάσταση των εφημεριών.

Η πλάνη του όμως ως προς το ακριβές περιεχόμενο της υποχρέωσης της εφημερίας είναι νομική,¹⁵⁷ δηλαδή πλάνη για τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του.¹⁵⁸ Θα πρέπει ωστόσο να υπογραμμιστεί ότι απαιτείται η πλάνη του αυτή να είναι συγγνωστή (άρθρο 31 Π.Κ.).¹⁵⁹ Η συγγνωστή νομική πλάνη, η οποία αποτελεί την προϋπόθεση για την άρση του καταλογισμού, συντρέχει όταν ο καθηγητής δεν μπορούσε στην συγκεκριμένη παράλειψη, που είχε ως αποτέλεσμα την προσβολή της σωματικής ακεραιότητας ή το θάνατο του μαθητή, να αποφύγει τη νοητική σύγχυση για το «χώρο της απαξίας» αν και κατέβαλλε κάθε δυνατή επιμέλεια. Για το συγγνωστό δε της πλάνης συνεκτιμώνται ο τόπος και ο χρόνος τέλεσης της πράξης ή της παράλειψης, η ηλικία, οι πνευματικές ικανότητες, το επάγγελμα του δράστη καθώς και η προσπάθεια την οποία κατέβαλε για να ενημερωθεί για την έννοια νομικής διάταξης από δημοσία αρχή.¹⁶⁰

Υποστηρίζεται βεβαίως και η άποψη που αντιμετωπίζει την πλάνη για τις πραγματικές προϋποθέσεις ως πραγματική.¹⁶¹

---

¹⁵⁶ Βλ. ΑΠ 290/1981, ΠοινΧρ ΛΑ', 574, ΑΠ 1004/1981, ΝοΒ 1981, 1592, ΑΠ 1299/1982, ΠοινΧρ ΛΔ', 209, ΑΠ 1011/1986, ΠοινΧρ ΛΣΤ', 910, ΑΠ 330/2007, ΠοινΧρ ΝΗ', 48.

¹⁵⁷ Βλ. σχετ. με τη νομική πλάνη, Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι σε Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 714 επ.

¹⁵⁸ Βλ. Α. Κοτσαλή, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. 2005, σελ. 277.

¹⁵⁹ **Άρθρο 31 Π.Κ. §1.** Μόνη η άγνοια του αξιοποιούνου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον καταλογισμό.

§2. Η πράξη όμως δεν καταλογίζεται στο δράστη αν αυτός πίστεψε λόγω πλάνης ότι είχε δικαίωμα να τελέσει την πράξη και η πλάνη του αυτή ήταν συγγνωστή.

¹⁶⁰ Βλ. ΑΠ 1191/1991, Υπερ 1992, 549

¹⁶¹ Βλ. σωματικές βλάβες, σελ. 81 του παρόντος.

Για να χαρακτηρίσουμε συγγνωστή τη νομική πλάνη του καθηγητή, θα πρέπει να αξιολογηθεί τόσο ο ρόλος του ν. 1566/1985 που χαράσσει το γενικό πλαίσιο, όσο και των προεδρικών διαταγμάτων, υπουργικών αποφάσεων και των εγκυκλίων που κατά καιρούς αποστέλλει το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, οι οποίες εκδίδονται κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης και αφορούν στα καθήκοντα των εκπαιδευτικών. Ενδεικτικά αναφέρονται οι διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 13 του Π.Δ. 201/98 και η Υπουργική Απόφαση Φ. 3/991/Γ1/776/28-9-2000 για θέματα εφημερίας των εκπαιδευτικών, καθώς και οι εγκύκλιοι Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006, Γ2/161/10-03-1982 ΥΠ.Ε.Π.Θ., Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006 για την επαρκή επιτήρηση και συνεχή επίβλεψη των μαθητών από τους συνοδούς καθηγητές κατά την πραγματοποίηση κάθε εκδρομής.

Η τήρηση των εγκυκλίων και των υπηρεσιακών εντολών ανήκει στα καθήκοντα του Διευθυντή του σχολείου, σύμφωνα με το άρθρο 11 του Δ' κεφαλαίου του ν. 1566/1985. Τις λεπτομέρειες ως προς τα καθήκοντα του Διευθυντή αλλά και του διδακτικού προσωπικού του σχολείου ορίζει η Υ.Α. Φ. 353. 1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω Υ.Α., ο Διευθυντής του σχολείου εφαρμόζει τους νόμους, τα προεδρικά διατάγματα, τις κανονιστικές αποφάσεις, τις εγκυκλίους και τις υπηρεσιακές εντολές των Στελεχών Διοίκησης και είναι υπεύθυνος για την τήρησή τους (Κεφάλαιο Δ' άρθρο 28 περ. β'). Ακόμη ενημερώνει το Σύλλογο των Διδασκόντων σχετικά με αυτά (Κεφάλαιο Δ' άρθρο 29 περ. 6' και Κεφάλαιο Ε' άρθρο 36 περ. 7'). Ειδικότερα δε για τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι, ως νεοδιόριστοι, αναπληρωτές ή ωρομίσθιοι, αγνοούν θέματα σχετικά με τις υποχρεώσεις τους, οφείλει να τους ενημερώσει και να τους χορηγήσει αντίγραφα των βασικών νόμων, αποφάσεων και εγκυκλίων σχετικών με την εκπαίδευση (Κεφάλαιο Δ' άρθρο 28 περ. ια').

Άλλωστε αντίγραφα των υπουργικών εγκυκλίων, αποφάσεων κ.λ.π., αφού προηγουμένως αυτές πρωτοκολληθούν και αρχειοθετηθούν, τοποθετούνται, κατά τη συνήθη τακτική των περισσότερων σχολείων, σε ειδικό ντοσιέ στο γραφείο των καθηγητών, ώστε να έχει πρόσβαση σ' αυτές κάθε ενδιαφερόμενος.

Με τα δεδομένα αυτά ο καθηγητής, που έχει λάβει γνώση του περιεχομένου τέτοιων εγκυκλίων, και ανεξάρτητα από την τυπική ισχύ των εγκυκλίων αυτών, πολύ δύσκολα θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι, παραλείποντας λ.χ. να κάνει εφημερία, να κάνει παρατήρηση σε κάποιο παιδί που παίζει ένα επικίνδυνο παιχνίδι ή σκαρφαλώνει στα κάγκελα, πιστεύει ότι η ενέργειά του αυτή αναγνωρίζεται σαν δίκαιη από την έννομη τάξη και έτσι η πλάνη του είναι συγγνωστή.

Άλλωστε με το επίπεδο μόρφωσης που διαθέτει ένας καθηγητής και με τη δυνατότητα να πληροφορηθεί με ακρίβεια τις νόμιμες υποχρεώσεις του, αν απευθυνθεί στο αρμόδιο πρόσωπο (λ.χ. στον Διευθυντή του σχολείου ή σε παλαιότερο συνάδελφο), μπορεί εύκολα να διαγνώσει το άδικο της παράλειψής του.¹⁶²

Ωστόσο, αν ο Διευθυντής του σχολείου, ο οποίος είναι το αρμόδιο πρόσωπο για την πληροφόρηση του εκπαιδευτικού για τα θέματα αυτά, δεν του παρέχει ακριβή ενημέρωση, με αποτέλεσμα ο επιμελής εκπαιδευτικός να σχηματίσει εσφαλμένη συνείδηση του αδίκου, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για νεοδιόριστο και άπειρο εκπαιδευτικό, τότε η πλάνη του θα μπορούσε υπό προϋποθέσεις να είναι συγγνωστή, κυρίως μάλιστα στις περιπτώσεις που ο Διευθυντής δίνει διαφορετικά μηνύματα, όταν λ.χ. του λέει ότι δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα αν

---

¹⁶² Βλ. ΑΠ 709/2003, ΠοινΛογ 2003, 721, ΑΠ 1676/2003, ΠοινΛογ. 2003, 1896, ΕφΔωδ 107/2005, ΠοινΛογ 2005,1043.

δεν κάνει την εφημερία του. Στις περιπτώσεις αυτές ο καταλογισμός του καθηγητή μπορεί να αρθεί.¹⁶³

Συνοψίζοντας, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι, με τις ισχύουσες συνθήκες που επικρατούν στην εκπαίδευση, η νομική πλάνη, ως λόγος άρσης του καταλογισμού, μπορεί να έχει πολύ μικρή έως ελάχιστη εφαρμογή στις σωματικές βλάβες που προκαλούν οι καθηγητές στους μαθητές με παράλειψη της άσκησης των καθηκόντων τους.

ii. Κατάστασης ανάγκης (άρθρο 32 Π.Κ.)¹⁶⁴

Όταν ο καθηγητής βρεθεί σε μεγάλη ψυχολογική πίεση ώστε η υπακοή στο νόμο να ξεπερνά τις ανθρώπινες δυνατότητες, η παράλειψη της κοινωνικά αναμενόμενης ενέργειας για την αποτροπή ενός επικείμενου κινδύνου που θα βλάψει ή θα θέσει σε κίνδυνο τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα κάποιου μαθητή, δεν θα του καταλογισθεί.

Αυτό μπορεί να συμβεί όταν καθηγητής βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης και η έννομη τάξη δεν μπορεί να αξιώσει από αυτόν να συμπεριφερθεί διαφορετικά.

Πρόκειται για μια από τις περιπτώσεις άρσης του καταλογισμού που αναγνωρίζει ρητά ο Ποινικός Κώδικας.¹⁶⁵

---

¹⁶³ Βλ. Ν Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008,σελ. 290 επ.

¹⁶⁴ **Άρθρο 32 ΠΚ** 1. Δεν καταλογίζεται στο δράστη η πράξη που τελεί για να αποτρέψει παρόντα και αναπότρεπτο με άλλα μέσα κίνδυνο ο οποίος απειλεί χωρίς δική του υπαιτιότητα το πρόσωπο ή την περιουσία του ίδιου ή συγγενούς του, ανιόντος ή κατιόντος ή αδελφού ή συζύγου του αν η βλάβη που προκλήθηκε στον άλλον από την πράξη είναι κατά το είδος και τη σπουδαιότητα ανάλογη με τη βλάβη που απειλήθηκε.

2. Οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 25 εφαρμόζονται και εδώ.

¹⁶⁵ Άλλες περιπτώσεις που αναγνωρίζει ρητά ο Π.Κ. είναι: η υπέρβαση της άμυνας εξαιτίας φόβου ή ταραχής (άρθρο 23 εδ. β' Π.Κ.), η υπόθαλψη εγκληματία εφόσον τελείται από οικείο (άρθρο 231 παρ. 2 Π.Κ.), η παρασιώπηση εγκλήματος υπέρ οικείου (άρθρο 232 παρ. 2 Π.Κ.), η παροχή ιατρικών υπηρεσιών σε μονομαχία (άρθρο 319 παρ. 2 Π.Κ.). Σ' αυτές μπορούν να προστεθούν οι διατάξεις που προβλέπουν δυνητική απαλλαγή λόγω ψυχικής πίεσης, όπως λ.χ. η απλή σωματική βλάβη και η

Κατάσταση ανάγκης θα μπορούσε για παράδειγμα να προκύψει για έναν καθηγητή εξ αιτίας σεισμού (από κίνδυνο, δηλαδή, ο οποίος προέρχεται τυχαία από φυσικές δυνάμεις). Ο κίνδυνος απειλεί τόσο τον καθηγητή όσο και τους μαθητές. Σε κάθε σχολείο υπάρχει σχέδιο έκτακτης ανάγκης για την αντιμετώπιση σεισμού, όπου μεταξύ άλλων καθορίζονται και οι υποχρεώσεις των καθηγητών πριν από τον σεισμό, κατά τη διάρκειά του και μετά απ' αυτόν.¹⁶⁶ Το σχέδιο αυτό, όπως και άλλα για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης από

εξύβριση που τελέστηκαν από δικαιολογημένη αγανάκτηση (άρθρο 308 παρ. 3 και 361 παρ. 3 Π.Κ.). Βλ. σχετ. Χ. Μυλωνόπουλο, Ποιν. Δίκ. Γεν. Μ., τόμος Ι', 2007, σελ 671.

¹⁶⁶ Παρατίθεται ένα τέτοιο σχέδιο:

ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΣΕΙΣΜΟΥ

1. Πριν τον σεισμό

Ορίζονται οι υπεύθυνοι καθηγητές

α. Για την συντήρηση και τη λειτουργία του εξοπλισμού, β. Για το φαρμακείο του σχολείου και την παροχή πρώτων βοηθειών σε μαθητές και καθηγητές γ. Για την οργάνωση του βοηθητικού υλικού δ. Για τον έλεγχο ευστάθειας υλικών στις βιβλιοθήκες καθώς και των επικινδύνων υλικών στο χημείο, ε. Για την οργάνωση ασκήσεων ετοιμότητας και ενημέρωσης των μαθητών και στ. Για το ξεκλειδωμά των θυρών εξόδου.

Καθορίζεται ο χώρος καταφυγής, ο οποίος γνωστοποιείται στους γονείς των μαθητών.

2. Υποχρεώσεις του προσωπικού κατά τη διάρκεια σεισμού και μετά από αυτόν

Α. Σεισμός κατά το μάθημα

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Την ώρα του σεισμού και αμέσως μετά ο/η Διευθυντής/τρια:

- Φωνάζει δυνατά «Σεισμός! Όλοι κάτω από τα θρανία ή γραφεία», αναλόγως σε ποιο χώρο βρίσκεται. Φροντίζει για την αυτοπροστασία του/της ιδίου/ας καθώς και των ομόγυρων του/της.
- Δίνει εντολή για την εφαρμογή του σχεδίου έκτακτης ανάγκης του σχολείου.
- Επικοινωνεί και κατευθύνει τους/τις υπεύθυνους/ες καθηγητές/τριες.
- Ελέγχει αν οι εξοδοί είναι ελεύθερες και διάπλατα ανοικτές.
- Ελέγχει την ασφάλεια του προκαθορισμένου χώρου καταφυγής και φροντίζει, ώστε όλοι να συγκεντρωθούν εκεί.
- Μετά την εκκένωση φροντίζει:
- Να εξασφαλίσει την ασφάλεια των μαθητών, να επιβάλει πειθαρχία και να καθησυχάσει αυτούς. Αν παρουσιαστεί περιστατικό πανικού, το απομονώνει και μεριμνά να μην διαδοθεί στους υπόλοιπους μαθητές.
- Να παρθούν παρουσίες.
- Αν υπάρχουν εγκλωβισμένοι, να καλέσει σε βοήθεια ...
- Να ελέγξει το σχολείο για τυχόν επικινδυνότητες, πυρκαγιές, εναπομείναντες ή εγκλωβισμένους μαθητές.
- Να καλέσει την πυροσβεστική, την αστυνομία, το ΕΚΑΒ, εάν υπάρχει ανάγκη, καθώς και την υγειονομική υπηρεσία για τον έλεγχο του πόσιμου νερού.

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ

Την ώρα του σεισμού οι διδάσκοντες:

- Με κοφτή και δυνατή φωνή δίνουν την εντολή: «Σεισμός! Όλοι κάτω από τα θρανία».
- Απομακρύνονται από τα παράθυρα τζαμαρίες, ψηλά έπιπλα.
- Προφυλάσσονται κάτω από την έδρα.
- Αποτρέπουν τους μαθητές από επικίνδυνες ενέργειες.

πυρκαγιά, πλημμύρα κ.λ.π. συντάσσονται από τον διευθυντή της σχολικής μονάδας και αντίγραφό τους αποστέλλεται στο αρμόδιο γραφείο της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην οποία ανήκει το σχολείο.

Σε περίπτωση σεισμού, ο οποίος συμβαίνει κατά τη διάρκεια του μαθήματος, θα πρέπει ο καθηγητής ο οποίος διδάσκει, να ανοίξει την πόρτα της αίθουσας, αμέσως μετά το σεισμό και να φροντίσει για την εκκένωσή της. Αυτός θα πρέπει να αποχωρήσει αφού εκκενωθεί η αίθουσα από όλους τους μαθητές.

A. Μετά το σεισμό οι διδάσκοντες/ουσες:

- Ανοίγουν την πόρτα της αίθουσας.
- Δίνουν εντολή στους μαθητές να προστατέψουν τα κεφάλια τους με τις τσάντες τους.
- Στέκονται σε κατάλληλη θέση, ώστε να ελέγχουν την εκκένωση της δικής τους αίθουσας, καθώς και να έχουν οπτικό έλεγχο των διαδρόμων και κλιμακοστασίων. Επίσης πρέπει να έχουν οπτική επαφή και συνεργασία με τους υπόλοιπους συναδέλφους για τη σωστή πορεία και το συντονισμό της εξόδου των μαθητών.
- Ελέγχουν την κατάσταση κατά μήκος των διαδρόμων διαφυγής. Επισημαίνουν τυχόν πεσμένες βιβλιοθήκες, σπασμένα τζάμια, διασκορπισμένα βιβλία κλπ.
- Δίνουν το σύνθημα για την εκκένωση αρχίζοντας από την πρώτη σειρά, υπενθυμίζοντας το χώρο καταφυγής και τις ασφαλείς αποστάσεις από κτίρια, μαντρότοιχους κλπ.
- Μετά την εκκένωση ρίχνουν μια τελευταία ματιά για τυχόν μικροεστίες φωτιάς και ακολουθούν την τάξη τους.
- Απαγορεύουν στα παιδιά να πιούν νερό.
- Ελέγχουν για τυχόν απόντες.
- Παραμένουν στο χώρο μέχρι και ο τελευταίος μαθητής να παραληφθεί από τους γονείς του

B. Σεισμός κατά το διάλειμμα

Αν ο σεισμός εκδηλωθεί κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, ο Διευθυντής:

- Φωνάζει δυνατά «Σεισμός! προφυλαχτείτε». Φροντίζει για την αυτοπροστασία του/της ιδίου/ας καθώς και των ομόγυρών του/της.
  - Δίνει εντολή στους συναδέλφους να κατέβουν αμέσως στο προαύλιο, όπου βρίσκονται οι μαθητές.
  - Δίνει εντολή για την εφαρμογή του σχεδίου έκτακτης ανάγκης του σχολείου.
  - Επικοινωνεί και κατευθύνει τους υπεύθυνους/νες καθηγητές/τριες.
  - Απαγορεύει την είσοδο των μαθητών στο σχολικό κτίριο.
  - Δίνει εντολή οι μαθητές να παραμείνουν στο προαύλιο χώρο και φροντίζει:
1. Να εξασφαλίσει την ασφάλεια των μαθητών, να επιβάλει πειθαρχία και να καθησυχάσει αυτούς. Αν παρουσιαστεί περιστατικό πανικού, το απομονώνει και μεριμνά να μην διαδοθεί στους υπόλοιπους μαθητές.
  2. Να παρθούν παρουσίες (Υπεύθυνοι οι καθηγητές/τριες που θα είχαν μάθημα την επόμενη διδ. ώρα)
  3. Αν υπάρχουν εγκλωβισμένοι, να καλέσει σε βοήθεια...
  4. Να ελέγξει το σχολείο για τυχόν επικινδυνότητες, πυρκαγιές, εναπομείναντες ή εγκλωβισμένους μαθητές.
  5. Να καλέσει την πυροσβεστική, την αστυνομία, το ΕΚΑΒ, εάν υπάρχει ανάγκη, καθώς και την υγειονομική υπηρεσία για τον έλεγχο του πόσιμου νερού.

Όταν, επομένως, μετά από κάποιο σεισμό, ο καθηγητής, στη θέα ετοιμόρροπης οροφής της αίθουσας διδασκαλίας, αντιλαμβάνεται ότι κινδυνεύει τόσο ο ίδιος όσο και κάποιοι μαθητές να καταπλακωθούν, τρέξει για να σωθεί ο ίδιος και δεν φροντίζει να βγουν από την αίθουσα με ασφάλεια όλοι οι μαθητές, παραλείποντας έτσι την υποχρέωση που έχει απέναντί τους, με αποτέλεσμα τον συνωστισμό των μαθητών κατά την έξοδό τους και τον σοβαρό τραυματισμό κάποιων από αυτούς ή την απώλεια της ζωής τους, πραγματώνεται ασφαλώς η νομοτυπική μορφή είτε της σωματικής βλάβης είτε και της ανθρωποκτονίας με παράλειψη, κατά κανόνα από αμέλεια, αλλά κάποτε και από δόλο. Η μόνη πιθανότητα να μην επιβληθεί ποινή στον καθηγητή είναι η αναγνώριση κατάστασης ανάγκης που αίρει τον καταλογισμό του. Το δίκαιο αναγνωρίζει, πράγματι, την ψυχολογική πίεση που του ασκεί το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και για το λόγο αυτό του παρέχει συγνώμη και δεν του καταλογίζει την άδικη συμπεριφορά. Στην περίπτωση αυτή θυσιάζει τη σωματική ακεραιότητα κάποιου μαθητή για να σωθεί ο ίδιος. Για να θεωρηθεί ότι ένας καθηγητής επέλεξε την άδικη συμπεριφορά ευρισκόμενος σε κατάσταση ανάγκης και τελικά να γίνει αποδεκτή η άρση του καταλογισμού του, θα πρέπει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 32 ΠΚ.¹⁶⁷

Υπάρχει ασφαλώς κίνδυνος που απειλεί έννομο αγαθό του ίδιου (τη σωματική του ακεραιότητα ή τη ζωή του) και η σωτηρία του προϋποθέτει τη βλάβη έννομου αγαθού κάποιου ή κάποιων μαθητών. Πρόκειται σύγκρουση όχι του δίκαιου με το άδικο, αλλά του δίκαιου του ενός με το δίκαιο κάποιου άλλου. Ο κίνδυνος που δημιουργήθηκε προήλθε τυχαία από φυσικές δυνάμεις (σεισμός κατά τη διάρκεια του μαθήματος).¹⁶⁸ Είναι ένας κίνδυνος παρών, μπορεί

¹⁶⁷ Βλ. σχετ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο. Γεν. Μ, 2000, σελ. 395 επ., ΑΠ 52/1983, ΝοΒ 1983, 411, ΑΠ 1199/1990, ΠοινΧρ ΜΘ', 509, ΑΠ 436/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 1075, ΑΠ 407/1999, ΠοινΧρ Ν', 37, ΑΠ 1983/2001, ΠοινΛογ 2001, 2438, ΑΠ 922/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 427, ΔΣτρΘεσσαλ 300/1990, Υπερ 1991, 85, ΔΣτρΑθ.392/1998, ΠοινΔ/νη 1999, 105.

¹⁶⁸ Βλ. Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. Γ', σελ. 479-480 Ο κίνδυνος μπορεί να προέρχεται είτε τυχαία από φυσικές δυνάμεις (λ.χ. σεισμός ή πλημμύρα κατά τη διάρκεια του μαθήματος), είτε από

δηλαδή να αποτραπεί μόνο με άμεση ενέργεια και όχι μελλοντικός ή περασμένος. Είναι παρών χρονικά όταν επίκειται προσβολή του έννομου αγαθού και τοπικά στο χώρο που προσβάλλεται το έννομο αγαθό. «Ο παρών κίνδυνος είναι κάτι λιγότερο από τον ενεργοποιημένο»,¹⁶⁹ «όταν κάθε περαιτέρω αναμονή ενδέχεται, κατά την κοινή πείρα, να αποβεί μοιραία για το έννομο αγαθό».¹⁷⁰ Για να αποτραπεί ο κίνδυνος και να προστατευτεί το έννομο αγαθό του καθηγητή που απειλείται, θα πρέπει να θυσιαστεί το έννομο αγαθό του μαθητή, είναι δηλαδή άλλως αναπότρεπτος. Η πράξη του όμως για την αποτροπή του κινδύνου θα πρέπει να είναι αναγκαία και πρόσφορη. Είναι πρόσφορη και επομένως μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία μόνο όταν υπάρχει προοπτική να σωθεί το έννομο αγαθό που απειλείται. Όταν όμως ο καθηγητής θυσιάζει το έννομο αγαθό του μαθητή χωρίς η θυσία αυτή να συνιστά τον πλέον κατάλληλο και πρόσφορο τρόπο για να αποτρέψει τον κίνδυνο, ή όταν έχοντας στη διάθεσή του περισσότερα μέσα να επιλέξει, δεν επιλέγει αυτό που θα προκαλέσει λιγότερη ζημιά στο μαθητή, τότε υπάρχει υπέρβαση της κατάστασης ανάγκης με την εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 32 παρ. 2, 25 παρ. 2,3 και 23 ΠΚ. Στην περίπτωση αυτή τιμωρείται με ποινή ελαττωμένη κατά το άρθρο 83 αν η υπέρβαση έγινε με πρόθεση, ενώ αν η υπέρβαση έγινε από αμέλεια σύμφωνα με τις διατάξεις τις σχετικές με αυτήν.

Η προσβολή του έννομου αγαθού του μαθητή γίνεται για να αποτραπεί ο κίνδυνος ο οποίος απειλεί έννομο αγαθό του καθηγητή.

Φορέας του έννομου αγαθού που κινδυνεύει μπορεί να είναι είτε ο ίδιος ο καθηγητής είτε κάποιος συγγενής του συγκεκριμένου βαθμού, ανιών ή κατιών, αδελφός ή σύζυγος.¹⁷¹

ενέργεια ζώου (λ.χ. επίθεση σκύλου κατά τη διάρκεια σχολικού περιπάτου), είτε, τέλος, από ανθρώπινη δραστηριότητα (λ.χ. ναυάγιο πλοίου σε πενήμερη εκδρομή, εξ αιτίας κακού χειρισμού του κυβερνήτη).

¹⁶⁹ Βλ. σχετ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο. Γεν. Μ, 2000, σελ. 405.

¹⁷⁰ Βλ. σχετ., Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. Ι', σελ. 678.

¹⁷¹ Βλ. σχετ ΑΠ 52/1983, ΠοινΧρ ΛΓ', 696, ΑΠ 1199/1990, ΠοινΧρ ΜΑ', 509.

Αν η άδικη επιλογή δεν αφορά σε έννομο αγαθό του καθηγητή ή συγγενικού του προσώπου, από αυτά που ορίζονται στο άρθρο 32 Π.Κ., ο καταλογισμός δεν αίρεται.¹⁷²

Ο κύκλος των προσώπων που προβλέπονται στη διάταξη προσδιορίζεται αντικειμενικά και δεν υπάρχει ανάγκη να αποδείξει ο δράστης την ύπαρξη στενού ψυχικού δεσμού, που πολλές φορές είναι δυσσαπόδεικτος.¹⁷³ Ο λόγος για τον οποίο δεν καταλογίζεται η πράξη στον δράστη είναι η μεγάλη ψυχολογική πίεση κάτω από την οποία αυτός ενεργεί. Έτσι λοιπόν δικαιολογείται η άδικη επιλογή του η οποία οφείλεται στην ανθρώπινη αδυναμία, εξαιτίας του κινδύνου που διατρέχει ο ίδιος ή κάποιος συγγενής του. Τόσο η αδυναμία αυτή του δράστη να ενεργήσει διαφορετικά, όσο και το γεγονός ότι η ψυχολογική πίεση τον οδήγησε στην άδικη επιλογή τεκμαίρονται για τα αναφερόμενα στο άρθρο 32 πρόσωπα και μάλιστα το τεκμήριο είναι αμάχητο.¹⁷⁴

Έτσι λοιπόν όταν ο κίνδυνος απειλεί όχι τον ίδιο τον καθηγητή ή ένα συγγενικό του πρόσωπο (από αυτά που αναφέρονται ρητά στο άρθρο 32 Π.Κ.), αλλά έναν συνάδελφό του με τον οποίο συνδέεται με μακρόχρονη φιλία και έναν μαθητή, τότε αίρεται ο καταλογισμός για την άδικη επιλογή του.

---

¹⁷² Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο., Γενική Θεωρία, 2004, σελ. 976. Αντίθετα Χ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. Ι', σελ. 676-677. ο οποίος υποστηρίζει την άποψη για αναλογική εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 32 Π.Κ. και υπέρ άλλων προσώπων, πέραν των ρητά αναφερομένων, τα οποία συνδέονται πολύ στενά με το δράστη. Ενώ η ψυχική πίεση και το γεγονός ότι αυτή προκάλεσε την αδυναμία στο δράστη να αποφασίσει διαφορετικά τεκμαίρονται ότι υπάρχουν για τον ίδιο το και τα πρόσωπα που ρητά αναφέρονται στο άρθρο 32 Π.Κ., για τα άλλα πρόσωπα δεν εφαρμόζεται κάποιο τεκμήριο αλλά θα πρέπει να αποδειχθεί ότι ο δράστης δεν μπορούσε να πράξει διαφορετικά, να αποδειχθεί δηλαδή η αδυναμία του να συμμορφωθεί λόγω σφοδρής ψυχικής πίεσης. Αλλιώς θα παραβιαζόταν η αρχή της ενοχής αν κρινόταν πως ο δράστης πρέπει να τιμωρηθεί χωρίς να συντρέχει η βασική προϋπόθεση της ενοχής, η δυνατότητά του δηλαδή να διαμορφώσει τη βούλησή του σύμφωνα με τις επιταγές της έννομης τάξης. Κατά τα λοιπά ισχύουν οι ίδιες προϋποθέσεις του άρθρου 32 Π.Κ. Έτσι και εδώ πρέπει να υπάρχει «αναπότρεπτος κίνδυνος», διαφορετικά δεν αίρεται ο καταλογισμός.

¹⁷³ Βλ. Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. Ι', σελ. 676-677.

¹⁷⁴ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, ό.π., σελ. 975, Χ. Μυλωνόπουλο, ό.π., σελ. 677.

Ο κίνδυνος δεν θα πρέπει να οφείλεται σε υπαιτιότητα του καθηγητή. Αν ο κίνδυνος προκλήθηκε από υπαιτιότητά του λ.χ. φωτιά στο σχολείο από τσιγάρο που αυτός πέταξε ή έκρηξη στο εργαστήριο της χημείας από την εκτέλεση πειράματος που δεν επόπτευε, δεν αίρεται ο καταλογισμός του. Όταν ωστόσο ο κίνδυνος προκλήθηκε από υπαιτιότητα συγγενούς του δράστη- καθηγητή λ.χ. του παιδιού του που είναι μαθητής στο σχολείο που αυτός διδάσκει και για χάρη του οποίου ο δράστης ενεργεί, τότε αίρεται ο καταλογισμός του έστω και αν γνώριζε την υπαιτιότητα του συγγενούς. Η δικαιολογητική βάση της άρσης του καταλογισμού για την περίπτωση αυτή, συνίσταται στο γεγονός πως η κατάσταση της ψυχικής πίεσης η οποία οδηγεί στην εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 32 Π.Κ. είναι άκρως προσωπική και δεν μπορεί να επηρεαστεί από την υπαιτιότητα κάποιου άλλου προσώπου.¹⁷⁵

Ακόμη η βλάβη που προκλήθηκε στο μαθητή θα πρέπει να είναι κατά το είδος και τη σπουδαιότητα ανάλογη με τη βλάβη που απειλήθηκε.

Η «σπουδαιότητα» είναι κριτήριο ποσοτικό, το «είδος» είναι κριτήριο ποιοτικό και «η βλάβη στον άλλον» εκφράζει τη σχέση φορέα και αντικειμένου και είναι κριτήριο αξιολογικό.¹⁷⁶

Δεν υπάρχει βεβαίως αμφιβολία πως αίρεται ο καταλογισμός και στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες το έννομο αγαθό του μαθητή που θυσιάζεται είναι κατώτερο από αυτό που επιλέγει να σώσει ο καθηγητής, αλλά όχι σημαντικά κατώτερο γιατί τότε θα είχαν εφαρμογή οι διατάξεις του άρθρου 25 παρ.1 Π.Κ.¹⁷⁷ Αφού αίρεται ο καταλογισμός όταν η βλάβη που προκαλείται στον μαθητή είναι ανάλογη, κατά μείζονα λόγο αίρεται και όταν η βλάβη είναι κατώτερη από αυτήν που απειλήθηκε.

¹⁷⁵ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο., Γενική Θεωρία, 2004, σελ.976-977, Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο Γεν. Μ. Γ', σελ. 679.

¹⁷⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο. Γεν. Μ, 2000, σελ. 411 επ., Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο., Γενική Θεωρία, 2000, σελ.890.

¹⁷⁷ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο, έκδ. Γ', 1984, σελ. 345, Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία, 2004, σελ.895, Χ. Μυλωνόπουλο, ό.π., σελ. 675.

Όταν το έννομο αγαθό του μαθητή που θυσιάζεται είναι μεγαλύτερης αξίας, τότε υπάρχει υπέρβαση της κατάστασης ανάγκης και θα έχουν εφαρμογή οι διατάξεις των άρθρων 32 παρ. 2, 25 παρ. 2,3 και 23 Π.Κ.¹⁷⁸ Υποστηρίζεται ωστόσο και η άποψη κατά την οποία το άρθρο 32 Π.Κ. εφαρμόζεται όχι μόνο όταν η βλάβη είναι ισάξια με τη απειληθείσα αλλά και όταν είναι κατά τι βαρύτερη από αυτήν, καθώς «ανάλογη βλάβη» δεν σημαίνει και «ίση».¹⁷⁹ Κατά την άποψη αυτή η αναλογία υπάρχει και όταν προσβάλλεται η ζωή του άλλου προκειμένου να αποτραπεί βαριά σωματική αναπηρία.¹⁸⁰

Η άποψη αυτή δεν φαίνεται ορθή καθώς η ανθρώπινη ζωή συνιστά το υπέρτατο έννομο αγαθό, όπως συνάγεται τόσο από το Σύνταγμα όσο και από τον Ποινικό μας Κώδικα. Το ποιοτικό κριτήριο, λοιπόν, του είδους θα πρέπει να προσδιορίζεται από τα έννομα αγαθά που συγκρούονται και από την ιεραρχική τους τάξη.¹⁸¹ Έτσι δεν μπορεί να απαξιωθεί η ανθρώπινη ζωή για την προστασία οποιουδήποτε άλλου έννομου αγαθού ούτε και αυτής της βαριάς σωματικής βλάβης. Άλλωστε πως μπορεί ο δράστης να προβλέψει ότι ο ίδιος ή συγγενικό του πρόσωπο θα υποστεί τόσο βαριά σωματική βλάβη η οποία μπορεί να παραβληθεί με το θάνατο και να θυσιάσει τη ζωή άλλου, όταν τα όρια είναι τόσο ρευστά;

Συμπερασματικά, στην περίπτωση της κατάστασης ανάγκης έχουμε σύγκρουση ανάμεσα σε δύο έννομα αγαθά και για να σωθεί το ένα θα πρέπει να θυσιαστεί το άλλο. Έτσι ενώ ο καθηγητής συμπεριφέρεται άδικα, ωστόσο το δίκαιο αναγνωρίζει την ψυχολογική πίεση που ασκεί το ένστικτο της αυτοσυντήρησης ή τα συναισθήματα μέριμνας και στοργής για τους συγγενείς

¹⁷⁸ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γενική Θεωρία, 2004, σελ.976.

¹⁷⁹ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο., έκδ. Γ', 1984, σελ. 345, Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ. Ι', σελ. 675.

¹⁸⁰ Βλ. ωστόσο Χ. Μυλωνόπουλο, ό.π., σελ. 675, ο οποίος ισχυρίζεται ότι αυτό θα μπορούσε να γίνει δεκτό μόνο σε ακραίες περιπτώσεις, ιδιαιτέρως βαριών βλαβών, οι οποίες απαξιώνουν εντελώς τη ζωή, και γι' αυτό μπορούν να παραβληθούν με το θάνατο, π.χ. κώμα, γενική παράλυση κ.λ.π.

¹⁸¹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ, 2000, σελ. 411 επ., για την ιεραρχική τάξη των εννόμων αγαθών κατά τον Π.Κ. του ίδιου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ. Α', 1974, σελ. 12 επ.

του και για το λόγο αυτό του παρέχει συγγνώμη και δεν του καταλογίζει την άδικη συμπεριφορά.¹⁸²

Δεν μπορούμε να απαιτήσουμε από αυτόν να συμπεριφερθεί διαφορετικά, καθώς θα απαιτούσαμε συμπεριφορά πέρα και πάνω από τις ανθρώπινες δυνατότητες, συμπεριφορά η οποία ταιριάζει σε ήρωες και όχι στον μέσο κοινωνικό άνθρωπο. Βέβαια, δεν του καταλογίζεται η άδικη συμπεριφορά μόνο όταν είναι «άλλως αναπότρεπτος» ο κίνδυνος της ζωής του, όταν λ.χ. η οροφή της αίθουσας δεν είναι απλά ετοιμόρροπη αλλά πέφτει και δεν μπορεί να σωθεί παρά μόνο αν τρέξει. Διαφορετικά τιμωρείται.

Θα πρέπει, ωστόσο να διερευνηθεί αν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής της § 2 του άρθρου 25 του Π.Κ., κατά την οποία η κατάσταση ανάγκης «δεν εφαρμόζεται σε όποιον έχει καθήκον να εκτεθεί στον απειλούμενο κίνδυνον». Τίθεται ειδικότερα το ερώτημα αν ο καθηγητής είναι υποχρεωμένος να εκτεθεί στον κίνδυνο.

Η εν λόγω υποχρέωση πηγάζει από το νόμο, τη σύμβασή ή το ασκούμενο επάγγελμα¹⁸³, και, όπως συνάγεται σαφώς από τη διάταξη αυτή, αφορά τον κίνδυνο εκείνον, ο οποίος είναι συνυφασμένος με την εκτέλεση του νόμιμου καθήκοντος, ή μπορεί να προκύψει εξ αιτίας της εκτέλεσης και κατά την εκτέλεση αυτού.¹⁸⁴

Τα σχέδια έκτακτης ανάγκης συντάσσονται, κατ' επιταγή της υπ' αριθμ. 1299/2003 Υ.Α.¹⁸⁵ (για την έγκριση του από 7.4.2003 Γενικού Σχεδίου Πολιτικής Προστασίας με τη συνθηματική λέξη "ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ"), από τον διευθυντή του

¹⁸² Βλ. σχετ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Γεν. Μ, 2000, σελ. 398.

¹⁸³ Βλ. ΑΠ 1191/1991, Υπερ 1992, 549.

¹⁸⁴ Βλ. ΑΠ 356/1981, ΝοΒ 1981, 757.

¹⁸⁵ Βλ. ΦΕΚ 423/Β/10.4.2003 και α) το υπ' αριθμ. Πρωτ. 180/18-11-2008 έγγραφο του ΥΠ.Ε.Π.Θ., β) το υπ' αριθμ. Πρωτ. 4648/6-7-2009 έγγραφο της Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας

σχολείου και συνιστούν εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας των σχολείων. Για τον καθηγητή, λοιπόν υπάρχει υποχρέωση που προκύπτει από τα παραπάνω έγγραφα και δεν εφαρμόζεται η κατάσταση ανάγκης, καθώς έχει καθήκον να εκτεθεί στον απειλούμενο κίνδυνο.

Μπορεί ωστόσο να μείνει ατιμώρητος λόγω μεγάλου φόβου ή ταραχής κατά το άρθρο 34 Π.Κ.¹⁸⁶ Δεν θα καταλογισθεί η πράξη στον καθηγητή, όταν υπάρχει παροδική διατάραξη της συνείδησής του και έτσι, είτε αδυνατεί να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του, είτε αντιλαμβάνεται μεν το άδικο, αδυνατεί όμως να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψή του γι' αυτό. Γίνεται δεκτό πως στη διατάραξη της συνείδησης υπάγονται όλες οι ψυχικές διαταραχές που δεν πηγάζουν από παθολογικά αίτια του εγκεφάλου, αλλά εμφανίζονται σε καταρχήν ψυχικά υγιή άτομα και είναι εξ ορισμού παροδικές.¹⁸⁷ Μια από τις αιτίες παροδικής διατάραξης της συνείδησης είναι και ο μεγάλος φόβος ή η ταραχή.¹⁸⁸ Θα πρέπει όμως, για να μην καταλογιστεί η πράξη στον καθηγητή, να κριθεί επιπλέον ότι ο φόβος τον οδήγησε στη φυγή.

iii. Οι λόγοι που αίρουν τον καταλογισμό εκτός γραπτού δικαίου

Οι λόγοι που αίρουν τον καταλογισμό, κατά κανόνα διατυπώνονται στο νόμο. Μερικές φορές όμως ανακύπτουν λόγοι άρσης του καταλογισμού και εκτός γραπτού δικαίου.

---

¹⁸⁶ **Άρθρο 34** Η πράξη δεν καταλογίζεται στο δράστη αν, όταν τη διέπραξε, λόγω νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή διατάραξης της συνείδησης, δεν είχε την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης του ή να ενεργήσει σύμφωνα με την αντίληψή του για το άδικο αυτό.

¹⁸⁷ Βλ. Κοτσαλή, ΣυστΕρμΠΚ, άρθρα 33-41, παρ. 56-74, σελ. 52-60, Μ. Μαργαρίτη, Π.Κ., Ερμηνεία-Εφαρμογή, σελ. 129, Μπουρόπουλο ΕρμΠΚ Α', σελ. 101, Ν Παρασκευόπουλο, Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, Γεν. Μ., Το έγκλημα, 2008, σελ. 273, ΑΠ 118/2003, ΠοινΧρ ΝΓ', 907, ΑΠ 759/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 503, ΑΠ 1487/2004, ΠοινΧρ ΝΕ', 620, ΑΠ 623/2006, ΠοινΧρ ΝΖ', 142, ΑΠ 1498/2007, ΠοινΧρ ΝΗ', 517.

¹⁸⁸ Βλ. Χ. Μυλωνόπουλο, Ποιν. Δίκ. Γεν. Μ., τόμος Γ', 2007, σελ. 602, ΑΠ 861/1990, ΠοινΧρ ΜΑ', 272.

α) Το ηθικό δίλλημα ως λόγος που αίρει τον καταλογισμό

Όταν ο καθηγητής βρεθεί σε «ηθική αμηχανία»¹⁸⁹ για το τι πρέπει να πράξει υπάρχει ηθικό δίλλημα. Οι περιπτώσεις αυτές αντιμετωπίζονται ως περιπτώσεις σύγκρουσης καθηκόντων κατά τις οποίες ο δράστης τελεί την άδικη πράξη για να εκπληρώσει ηθική επιταγή.¹⁹⁰ Πρόκειται βεβαίως για ηθική σύγκρουση καθηκόντων, αφού το δίλλημα είναι ηθικό. Για να λειτουργήσει όμως το ηθικό δίλλημα ως λόγος άρσης του καταλογισμού του δράστη θα πρέπει να έχει τέτοια ένταση ώστε να του ασκεί ψυχική πίεση.¹⁹¹

β) Η σύγκρουση νομικών καθηκόντων ως λόγος που αίρει τον καταλογισμό

Ο μαθητής είναι πρόσωπο έναντι του οποίου ο καθηγητής έχει την ιδιαίτερη νομική υποχρέωση μεταξύ άλλων, για την επίβλεψη και την προστασία του από κινδύνους και που ο κοινωνικός του ρόλος συνδέεται με υποχρεώσεις ενέργειας για την αποτροπή κινδύνων.

Υπάρχουν, ωστόσο κάποιες τραγικές περιπτώσεις κατά τις οποίες η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση του καθηγητή να προστατεύσει το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας ή της ζωής του μαθητή, να μπορεί να εκπληρωθεί μόνο με τη θυσία έννομου αγαθού άλλου μαθητή. Αυτό ενδέχεται να συμβεί όταν λ.χ. αμέσως μετά από τροχαίο προσπαθώντας να απεγκλωβίσει από καιόμενο λεωφορείο μαθητές, θα πρέπει να επιλέξει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους. Ή όταν μετά από σεισμό προσπαθώντας να ανασύρει μαθητές, από την αίθουσα του σχολείου που καταρρέει, θα πρέπει να επιλέξει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους απέναντι στους οποίους έχει ιδιαίτερη νομική

¹⁸⁹ Ο όρος Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο, 1978, σελ. 303.

¹⁹⁰ Βλ. Ν. Χωραφά, ό.π.

¹⁹¹ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο., Γενική Θεωρία, 2004, σελ 898. Ο Ν. Χωραφάς, ό.π. υποστηρίζει ότι αίρεται ο καταλογισμός όχι λόγω ψυχικής πίεσης που ασκείται στο δράστη, αλλά γιατί βρισκόμαστε μπροστά σε μια ιδιότυπη μορφή του ανθρωπίνως μη φευκτού της υπαιτιότητας, της οποίας το χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι «η αδυναμία του ανθρώπινου λόγου να δώσει λύση».

υποχρέωση να τους προστατεύει, παραλείποντας να εκτελέσει την νόμιμη υποχρέωση που έχει απέναντι σε άλλους μαθητές να φροντίζει να τους προστατεύει από κινδύνους, στην προκειμένη περίπτωση, να καταπλακωθούν από το κτίριο που καταρρέει. Ή όταν ο καθηγητής υποδεικνύει στους πυροσβέστες που έχουν καταφθάσει στο σχολείο μία αίθουσα διδασκαλίας όπου είναι εγκλωβισμένοι κάτω από τα ερείπια 25 μαθητές για να τους απεγκλωβίσουν, αντί της αίθουσας πληροφορικής, όπου είναι εγκλωβισμένοι 3 μαθητές, οι οποίοι είναι βέβαιο ότι θα πεθάνουν αν δεν παρέμβει άμεσα η πυροσβεστική. Ο καθηγητής μπροστά στον κίνδυνο να σκοτωθούν οι 25 μαθητές, θυσιάζει τους 3.

Πραγματώνεται ασφαλώς με τις παραπάνω συμπεριφορές, η νομοτυπική μορφή είτε της σωματικής βλάβης είτε και της ανθρωποκτονίας. Πρόκειται για άδικη συμπεριφορά του καθηγητή στην οποία οδηγήθηκε υπό το καθεστώς μεγάλης ψυχικής ταραχής, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να επιλέξει ελεύθερα και χωρίς να έχει τη δυνατότητα να αποφύγει την άδικη συμπεριφορά.

Στις περιπτώσεις αυτές δεν μπορούν να εφαρμοστούν οι διατάξεις του άρθρου 25 Π.Κ., αφού τα έννομα αγαθά - αυτό που επιλέγεται και αυτό που θυσιάζεται - είναι ίσης αξίας (ανθρώπινη ζωή). Ούτε οι διατάξεις του άρθρου 32 Π.Κ. μπορούν να εφαρμοστούν, αφού τα ίσης αξίας έννομα αγαθά δεν ανήκουν στον ίδιο τον καθηγητή ή σε συγγενικό του πρόσωπο από τα αναφερόμενα στο άρθρο αυτό. Πρόκειται για τη γνήσια μορφή σύγκρουσης καθηκόντων,¹⁹² όπου εξαιτίας των πραγματικών συνθηκών δύο καθήκοντα του ίδιου προσώπου (που κάτω από κανονικές συνθήκες είναι άσχετα μεταξύ τους και μπορούν να συνυπάρχουν) έχουν συσχετιστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε η εκπλήρωση του ενός έχει ως αναγκαία πρακτική προϋπόθεση την προσβολή του άλλου.¹⁹³

¹⁹² Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο., Γενική Θεωρία, 2004, σελ 984.

¹⁹³ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο., έκδ. Γ', 1984, σελ. 208 επ.

Η άδικη αυτή συμπεριφορά όμως δεν θα του καταλογιστεί, αρκεί και μόνο να αποδειχθεί η σύγκρουση καθηκόντων, χωρίς να απαιτείται να αποδειχθεί η πίεση και η ψυχική του αδυναμία η οποία τεκμαίρεται για τον κανονικό άνθρωπο κατ' αμάχητο τεκμήριο, καθώς υπάρχει απόλυτη αδυναμία να αποφύγει το άδικο.¹⁹⁴

Βέβαια, όταν είναι εξίσου άδικο ό,τι και αν κάνει κάποιος, δύσκολα μπορεί κανείς να μιλάει για τελικά άδικη συμπεριφορά. Έτσι υποστηρίζεται και η άποψη κατά την οποία η σύγκρουση καθηκόντων συνιστά λόγο που αίρει το άδικο.¹⁹⁵ Το επιχείρημα της άποψης αυτής είναι ότι κάθε σύγκρουση καθηκόντων σημαίνει και σύγκρουση κανόνων και το δίκαιο είναι υποχρεωμένο να επέμβει και να λύσει αυτές τις συγκρούσεις, καθιστώντας το ένα από τα δύο συγκρουόμενα καθήκοντα μη δεσμευτικό. Δεσμευτικό είναι το σημαντικότερο καθήκον σε σύγκριση με το λιγότερο σημαντικό. Ενώ όταν συγκρούονται δύο καθήκοντα ίσης ή ανάλογης αξίας το δίκαιο αφήνει την επιλογή αναγκαστικά στο φορέα τους, ο οποίος βιώνει τη σύγκρουση. Και στις δύο περιπτώσεις το πρόβλημα της σύγκρουσης λύνεται από το δίκαιο, στην πρώτη περίπτωση άμεσα ενώ στη δεύτερη έμμεσα.¹⁹⁶

Ωστόσο, ορθότερη φαίνεται η άποψη¹⁹⁷ κατά την οποία η σύγκρουση καθηκόντων συνιστά λόγο άρσης του καταλογισμού, καθώς στις περιπτώσεις αυτές, εκείνο το οποίο μπορούμε να αξιώσουμε από το δίκαιο είναι να μην τιμωρήσει τον φορέα της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης για την επιλογή του, κατανοώντας την αδυναμία του μπροστά στο δίλημμα και να συγχωρήσει την

---

¹⁹⁴ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, ό.π., σελ.984.

¹⁹⁵ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, ό.π., σελ. 208 επ., Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου σε Ι. Μανωλεδάκη Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γεν. Μ. 2005, σελ. 681, σημειώνοντας βεβαίως πως η μόνη ίσως περίπτωση που θα μπορούσε να γίνει λόγος για άρση αδικού είναι όταν συγκρούονται περισσότερα καθήκοντα ίσης βαρύτητας.

¹⁹⁶ Βλ. Γ.Α. Μαγκάκη, ό.π., σελ. 212-213.

¹⁹⁷ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο. Γεν. Μ, 2000, σελ. 429 επ., Ι. Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο., Γενική Θεωρία, 2004, σελ.898 επ., Α. Ψαρούδα –Μπενάκη, ΠοινΧρ ΚΔ', 648.

προσβολή που δημιουργεί η επιλογή του. Αυτό όμως είναι θέμα άρσης του καταλογισμού και όχι του αδίκου.¹⁹⁸

Επίσης γιατί έτσι δίνεται η δυνατότητα στον προσβαλλόμενο να αντιτάξει νόμιμη άμυνα. Διαφορετικά δεν θα είχε αυτήν τη δυνατότητα και θα οδηγούμασταν στο παράδοξο να θεωρείται επιτιθέμενος.

Όποια επιλογή και αν κάνει ο φορέας του νομικού καθήκοντος θα είναι μια άδικη επιλογή και έτσι, το μόνο που απομένει είναι να του συγχωρήσει το δίκαιο την άδικη επιλογή, καθώς δεν έχει την ελευθερία να αποφύγει το άδικο.

---

¹⁹⁸ Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, ό.π., σελ.901.

1.5. Συμμετοχή

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή στην παράλειψη ενός καθηγητή ισχύουν κατ' αρχήν όσα γενικά αναφέρονται για τη συμμετοχική δράση στο πλαίσιο του Π.Κ.

Ειδικότερα προβλήματα μπορεί να ανακύψουν:

Όταν ο διευθυντής του σχολείου παραμελεί τα ειδικότερα καθήκοντά του, βλέπει λ.χ. κατά τη διάρκεια του διαλλείματος τον καθηγητή που είναι υπεύθυνος εφημερίας σε κάποιο χώρο του σχολείου, να κάθεται στο γραφείο παραλείποντας την υποχρέωση εφημερίας και δεν του κάνει συστάσεις και ένα παιδί, λόγω έλλειψης εποπτείας, εμπλέκεται σε καβγά με συμμαθητή του και τραυματίζεται. Θα πρέπει να αναζητηθεί ποια είναι η ευθύνη του διευθυντή. Η απόφαση για την κάλυψη των χώρων εφημερίας και ο ορισμός των εφημερευόντων, όπως έχει ήδη λεχθεί,¹⁹⁹ γίνεται στην πρώτη παιδαγωγική συνεδρίαση του Συλλόγου Διδασκόντων πριν από την έναρξη των μαθημάτων κατά το μήνα Σεπτέμβριο. Ο διευθυντής, ο οποίος μαζί με το Σύλλογο Διδασκόντων είναι υπεύθυνος για την ασφάλεια και υγεία των μαθητών, έχει, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση να υλοποιεί τις αποφάσεις του Συλλόγου των Διδασκόντων.²⁰⁰ Αν συμβεί ατύχημα σε μαθητή, δεν υπάρχει αμφιβολία πως ο εφημερεύων καθηγητής ευθύνεται για σωματική βλάβη με παράλειψη, καθώς η δική του οφειλόμενη ενέργεια, που δεν έγινε, θα μπορούσε να αποτρέψει το αποτέλεσμα. Ποινική ευθύνη για φυσική αυτουργία με παράλειψη θα αποδοθεί και στο διευθυντή μόνο εφόσον κριθεί ότι η δική του παρέμβαση θα μπορούσε αυτοτελώς να παρεμποδίσει την πρόκληση του κινδύνου και την επέλευση μέσω αυτού της βλάβης ή την εξέλιξη του υπάρχοντος ήδη κινδύνου σε βλάβη.

¹⁹⁹ Βλ. 243 επ. του παρόντος.

²⁰⁰ Βλ. άρθρο 28 περ. γ' Φ.353.1./324/105657/Δ1/8.10.2002 ΥΠ.Ε.Π.Θ., ΦΕΚ 1340 τ.Β'16.10.2002

1.6. Προβλήματα συρροής

i. Όταν ο καθηγητής παραλείπει μια οφειλόμενη ενέργεια και προκληθεί έτσι σωματική βλάβη σε περισσότερους από έναν μαθητές τότε υπάρχει αληθινή κατ' ιδέαν συρροή ισάριθμων εγκλημάτων του άρθρου 314 Π.Κ., εξ αιτίας της ετερότητας των εννόμων αγαθών. Αυτό λ.χ. συμβαίνει όταν ο καθηγητής παραλείπει να κάνει εφημερία και σε καβγά τραυματίζονται δύο μαθητές.

ii. Όταν υπάρχει πρόκληση σωματικών βλαβών σε περισσότερους από έναν μαθητές με περισσότερες παραλείψεις, τότε υπάρχει αληθινή πραγματική συρροή. Έτσι λ.χ. κατά τη διάρκεια εφημερίας ο καθηγητής δεν αποτρέπει μαθητή να σκαρφαλώσει στα κάγκελα, αυτός πέφτει και τραυματίζεται, δεν απομακρύνει όμως και εξωσχολικό άτομο που προμηθεύει ναρκωτικά άλλο μαθητή των οποίων κάνει χρήση.

iii. Αν από την παραμέληση των υποχρεώσεων του καθηγητή προκληθεί είτε σωματική κάκωση είτε βλάβη της υγείας είτε και τα δύο πάνω στον ίδιο μαθητή, όσο αυτός εκφράζει μία μονάδα εννόμου αγαθού, δεν θα κατηγορηθεί ο καθηγητής για συρροή εγκλημάτων αλλά για ένα μόνο έγκλημα, καθώς πρόκειται για γνήσιο πολύτροπο ή υπαλλακτικά μικτό έγκλημα. Στην περίπτωση αυτή η συρροή είναι φαινομενική. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν στο παραπάνω παράδειγμα η πτώση του μαθητή έχει ως αποτέλεσμα εκδορές στο σώμα του και εγκεφαλική διάσειση.

iv. Αν υπάρχει ανθρωποκτονία από αμέλεια και σωματική βλάβη από αμέλεια σε διαφορετικούς μαθητές τότε τα δύο εγκλήματα συρρέουν αληθινά, λόγω της ετερότητας των αγαθών. Όταν όμως αφορούν τον ίδιο μαθητή τότε η σωματική βλάβη από αμέλεια υποχωρεί μπροστά στην ανθρωποκτονία.²⁰¹ Στην

---

²⁰¹ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, έκδ. β', 2000, σελ 679-681.

περίπτωση αυτή υπάρχει φαινομενική κατ' ιδέα συρροή μεταξύ της σωματικής βλάβης και της ανθρωποκτονίας και η διάταξη της σωματικής βλάβης απωθείται ως σιωπηρά επικουρική.²⁰² Δεν μπορεί να γίνει δεκτή η άποψη²⁰³ που υποστηρίζει πως πρόκειται για απορρόφηση, καθώς στην απορρόφηση η διάταξη που απορροφάται συνεκτιμάται κατά την επιμέτρηση της ποινής, κάτι που δεν ισχύει στη επικουρικότητα.²⁰⁴

---

²⁰² Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών*, σελ. 38-39.

²⁰³ Βλ. Γ. Μπέκα, *Εγκλήματα κατά της ζωής και υγείας*, σελ. 283.

²⁰⁴ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *ό.π.*, σελ. 39, υπ. 31.

1.7. Απειλούμενες Ποινές - Δικαστική άφεση της ποινής

Για τις ποινές της σωματική βλάβη από δόλο ισχύουν όσα έχουν ειπωθεί για το έγκλημα όταν τελείται με ενέργεια.²⁰⁵

Σωματική βλάβη από αμέλεια

Όταν ο καθηγητής προκαλεί σωματική βλάβη σε μαθητή από αμέλεια, η ποινή που προβλέπεται είναι φυλάκιση μέχρι τρία έτη (εύρος ποινής φυλάκιση δέκα ημερών έως τρία έτη). Στο βασικό έγκλημα εντάσσονται οι σωματικές βλάβες που περιγράφονται στα άρθρα 308-310 Π.Κ., δηλαδή η ελαφρά, η απλή, η επικίνδυνη και η βαριά σωματική βλάβη. Ανεξάρτητα από τη φύση της βλάβης τα όρια της ποινής είναι ίδια. Διαφορετική αντιμετώπιση υπάρχει στην επιμέτρηση της ποινής.

Αν η σωματική βλάβη που προκλήθηκε είναι εντελώς ελαφρά η προβλεπόμενη ποινή είναι φυλάκιση μέχρι τρεις μήνες (εύρος ποινής φυλάκιση δέκα ημερών έως τρεις μήνες) ή χρηματική ποινή (άρθρο 314§1 Π.Κ.).²⁰⁶

Η ασήμαντη σωματική βλάβη από αμέλεια δεν συνιστά αξιόποινη συμπεριφορά αφού δεν τυποποιείται στο άρθρο 314 Π.Κ. και τιμωρείται μόνο όταν καλύπτεται από πρόθεση.²⁰⁷

---

²⁰⁵ Βλ. σελ. 92-94 του παρόντος.

²⁰⁶ **Άρθρο 314 Π.Κ. 1.** Όποιος από αμέλεια προκαλεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας άλλου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών. Αν η σωματική βλάβη που προκλήθηκε είναι εντελώς ελαφρά, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι τριών μηνών ή χρηματική ποινή.

2. Η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 302 εφαρμόζεται αναλόγως και στην πράξη της προηγούμενης παραγράφου. Στην περίπτωση αυτή απαιτείται πάντοτε έγκληση και δεν εφαρμόζεται το δεύτερο εδάφιο της πρώτης παραγράφου του επόμενου άρθρου.

²⁰⁷ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ.2656, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 677, του ίδιου, Ερμηνευτικά προβλήματα στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα για τα εγκλήματα σωματικής βλάβης, Αρμ. 1979, σελ. 829, Μιχαηλίδη, η εξ αμελείας ασήμαντος σωματική βλάβη, ΠοινΧρ ΚΓ', σελ. 511, Λ. Σοφουλάκη, Η ασήμαντη σωματική βλάβη από αμέλεια σημαντικό πρόβλημα για το δικάζον δικαστήριο,

Υποστηρίζεται πως το είδος της σωματικής βλάβης που προκλήθηκε από τη συμπεριφορά του δράστη είναι απαραίτητο να προσδιορίζεται στη δικαστική απόφαση.²⁰⁸

Κατά άλλη άποψη δεν απαιτείται ο ειδικότερος καθορισμός του είδους της σωματικής βλάβης, καθώς η σωματική βλάβη αρκεί να είναι οποιαδήποτε από αυτές που ορίζονται στα άρθρα 308-310 Π.Κ.²⁰⁹

Κατά τρίτη, τέλος άποψη το δικαστήριο δεν είναι υποχρεωμένο να αναφέρει τη βαρύτητα της σωματικής βλάβης παρά μόνο όταν είναι εντελώς ελαφρά, καθώς γι' αυτήν, ως ηπιότερη μορφή, προβλέπεται και μικρότερη ποινή.²¹⁰ Όταν παρόλα αυτά το δικαστήριο προσδιορίσει ότι πρόκειται λ.χ. για βαριά ή επικίνδυνη αυτό γίνεται εκ περισσού.²¹¹

Ορθότερη φαίνεται η πρώτη άποψη, καθώς το είδος της βλάβης που επήλθε επηρεάζει καταλυτικά την επιμέτρηση της ποινής.²¹²

Ανθρωποκτονία από δόλο

ι. Η ανθρωποκτονία σε ήρεμη ψυχική κατάσταση τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη (άρθρο 299 παρ. 1 Π.Κ.).

Υπερ 1992, σελ. 989, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 163, ΑΠ 122/1990, ΠοινΧρ Μ', σελ. 978, ΔστρΘεσ 382/1992, Αρμ 1993, σελ. 764.

²⁰⁸ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 689, ΑΠ 1572/1981, ΠοινΧρ ΛΒ', 670, ΑΠ 1123/1982, ΠοινΧρ ΛΓ', 397, ΑΠ 497/1985, ΠοινΧρ ΛΕ', 805, ΑΠ 786/1985, ΠοινΧρ ΛΕ', 985, ΑΠ 1136/1993, ΠοινΧρ ΜΓ', 858.

²⁰⁹ Βλ. ΑΠ 338/1970, ΠοινΧρ Κ', 622, ΑΠ 1445/1993, Υπερ 1994, 803 με παρατηρήσεις Παπαδαμάκη, ΑΠ 178/1971 ΠοινΧρ ΚΑ', 474, ΑΠ 376/1983, ΠοινΧρ ΛΓ', 800.

²¹⁰ Βλ. ΑΠ 1445/1993 ΠοινΧρ ΜΓ', 1162.

²¹¹ Βλ. Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ.2656.

²¹² Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 690 υπ. 215.

ii. Η ανθρωποκτονία σε βρασμό ψυχικής ορμής τιμωρείται με πρόσκαιρη κάθειρξη (άρθρο 299 παρ. 2 Π.Κ.). Το εύρος ποινής είναι από 5 έως 20 έτη (άρθρο 52 παρ. 3 Π.Κ.).

Ανθρωποκτονία από αμέλεια

Η ποινή με την οποία απειλείται ο καθηγητής για ανθρωποκτονία από αμέλεια είναι φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών (άρθρο 302 παρ. 1 Π.Κ.).

Για την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 262 Π.Κ. έχει γίνει αναφορά στο κεφάλαιο των σωματικών βλαβών.²¹³

Δικαστική άφεση της ποινής

Ακόμη όμως και αν η ανθρωποκτονία από αμέλεια που προκαλεί ένας καθηγητής είναι τελικά άδικη, υπάρχει πάντα η πιθανότητα να μείνει ατιμώρητος, με βάση το άρθρο 302 παρ.2 Π.Κ.

Για το ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 302 παρ. 2 αρμόδιο είναι το δικαστήριο της κύριας διαδικασίας, καθώς κατά την ακροαματική διαδικασία ο δικαστής μπορεί να διαπιστώσει και να πεισθεί ότι ο δράστης έχει υποστεί ψυχική οδύνη η οποία είναι επαρκής τιμωρία και να εκδώσει έτσι αθωωτική απόφαση.²¹⁴

Ο δυνητικός αυτός λόγος απαλλαγής του δράστη από την ποινή, αφορά βεβαίως στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες το θύμα είναι οικείος του. Σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση του Υπουργού Δικαιοσύνης στο νόμο 1419/1984, «Σε ορισμένες περιπτώσεις ανθρωποκτονιών από αμέλεια που

²¹³ Βλ. σελ. 93-94 του παρόντος.

²¹⁴ Βλ. Ελ. Συμεωνίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ 58.

προέρχονται κυρίως από αυτοκινητιστικά ατυχήματα, η εφαρμογή του άρθρου 302 είναι κοινωνικά πρόδηλα περιπτή. Αυτό συμβαίνει στις περιπτώσεις όπου η ψυχική οδύνη του δράστη από το γεγονός ότι σκότωσε στενό συγγενή του είναι τόσο μεγάλη, ώστε να αποτελεί από μόνη της επαρκέστατη τιμωρία. Γι' αυτό το λόγο με την προτεινόμενη ρύθμιση θεσμοθετείται λόγος δικαστικής άφεσης του αξιοποίνου, αν το θύμα είναι οικείος του δράστη». Έτσι όταν ο μαθητής, είναι οικείος του καθηγητή, τότε το δικαστήριο μπορεί να απαλλάξει τον καθηγητή αν πεισθεί ότι αυτός έχει υποστεί ψυχική οδύνη και ότι λόγω της ψυχικής οδύνης δε χρειάζεται να του επιβληθεί ποινή.

Τίθεται όμως το ερώτημα μήπως είναι νοητή η αναλογική εφαρμογή της διάταξης και σε άτομα που δεν ανήκουν στην κατηγορία των «οικείων», όπως οι μαθητές με τους οποίους ο καθηγητής δεν έχει καμμία συγγενική σχέση.

Έχει γίνει ήδη αποδεκτό ότι οι καθηγητές υποκαθιστούν το οικογενειακό περιβάλλον για τις ώρες που οι μαθητές βρίσκονται στο σχολείο και έχουν την υποχρέωση να τους επιβλέπουν και να φροντίζουν να αποτρέπουν τους κινδύνους που τους απειλούν, όπως και οι γονείς τους. Τους αποδίδεται λοιπόν ο ρόλος των γονιών. Σε πολλές περιπτώσεις άλλωστε, οι καθηγητές συναναστρέφονται με τα παιδιά για πολλές ώρες την ημέρα κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς αλλά και για περισσότερες της μιας χρονιές. Έτσι μεταξύ των καθηγητών και των μαθητών δημιουργείται συναισθηματικός δεσμός. Όταν ένας καθηγητής γίνει αιτία να σκοτωθεί μαθητής του, η ψυχική του οδύνη μπορεί να είναι τέτοιου βαθμού σαν να πρόκειται για στενό συγγενή του. Εφόσον το δικαστήριο πεισθεί ότι ο καθηγητής έχει υποστεί ψυχική οδύνη εξ αιτίας του περιστατικού και ότι λόγω της ψυχικής οδύνης δε χρειάζεται να του επιβληθεί ποινή, μπορεί να τον απαλλάξει, καθώς φαίνεται νοητή η αναλογική εφαρμογή του «οικείος» και σε άλλα άτομα, όπως είναι οι μαθητές με τους οποίους ο καθηγητής συνδέεται στενά.

Ποινική ευθύνη των καθηγητών από παράλειψη

Η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 302 Π.Κ εφαρμόζεται αναλογικά και όταν το αποτέλεσμα της παράλειψης του καθηγητή είναι η σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του μαθητή κατά το άρθρο 314 παρ.2 Π.Κ..

1.8. Ποινική δίωξη των σωματικών βλαβών

Για την ποινική δίωξη των σωματικών βλαβών με πρόθεση (άρθρο 308 Π.Κ.) και από αμέλεια (άρθρο 314 Π.Κ.) απαιτείται κατά κανόνα έγκληση, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 315 παρ. 1 εδ. α΄ Π.Κ., ενώ για τις σωματικές βλάβες των άρθρων 309 -311 χωρεί αυτεπάγγελτη δίωξη.

Ζήτημα όμως τίθεται αν απαιτείται έγκληση και για τον καθηγητή που προκαλεί σωματική βλάβη από αμέλεια σε μαθητή.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 315 παρ. 1 εδ. β΄ Π.Κ. δεν απαιτείται έγκληση αν ο υπαίτιος της πράξης του άρθρου 314 ήταν υπόχρεος λόγω της υπηρεσίας ή του επαγγέλματός του να καταβάλει ιδιαίτερη επιμέλεια ή προσοχή.²¹⁵

Ως υπηρεσία δε, θα πρέπει να θεωρείται εκείνη η οποία προσδίδει σ' αυτόν που την ασκεί την ιδιότητα του υπαλλήλου.²¹⁶ Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 13 παρ. 1 περιπτ. α΄ Π.Κ., ως υπάλληλος ορίζεται εκείνος στον οποίο έχει ανατεθεί, έστω και προσωρινά, η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας, δημοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι καθηγητές των δημόσιων έχουν την ιδιότητα του υπαλλήλου.

Βέβαια για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της επίβλεψης, εποπτείας, προστασίας κ.λ.π. των καθηγητών έναντι των μαθητών τους έχουμε αποδεχθεί πως πρέπει να ανατρέξουμε στις διατάξεις περί επιμέλειας του οικογενειακού

²¹⁵ Βλ. σχετ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. 1974, σελ. 159, Α. Κονταξή, Π. Κ., τ. β΄, 2000, σελ.2658 επ., Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, έκδ. β΄, 2000, σελ.694 επ., ΠεντΣτρατΞανθ 167/2006, ΠοινΔ/νη 2/2007,σελ 169.

²¹⁶ Βλ. Ελ. Συμεωνίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ 166 και την εκεί υποσημείωση 1.

δικαίου και να τις αποδώσουμε την ίδια έννοια. Η επιμέλεια από τον γονέα του ανηλίκου γίνεται δεκτό πως δεν αποτελεί υπηρεσία.²¹⁷

Ωστόσο πέρα από το πρίσμα κάτω από το οποίο γίνεται η θεώρηση των εννοιών αυτών για τους καθηγητές, αυτοί είναι υπάλληλοι και θα πρέπει για το λόγο αυτό να υπάρχει αυτεπάγγελτη δίωξη, καθώς πέρα από την προσβολή της σωματικής και λειτουργικής ακεραιότητας των μαθητών, προσβάλλεται και η υπηρεσία, αφού ο καθηγητής ως τμήμα της δημόσιας μηχανής δεν επιδεικνύει ιδιαίτερη μέριμνα κατά την επαγγελματική του ενασχόληση, με αποτέλεσμα να πλήττεται η υπόληψη και η εμπιστοσύνη του κοινού προς τους εκάστοτε διεκπεραιωτές ή φορείς της, δηλαδή πρόσωπα τα οποία κάποιος εμπιστεύεται λόγω του λειτουργήματος που επιτελούν. Αυτός άλλωστε είναι και ο δικαιολογητικός λόγος της θέσπισης της αυτεπάγγελτης δίωξης.²¹⁸

Όταν τη σωματική βλάβη έχει υποστεί οικείος του καθηγητή, η ποινική δίωξη ασκείται πάντοτε κατ' έγκληση, σύμφωνα με το άρθρο 314 παρ. 2 Π.Κ.

Όσον αφορά τους καθηγητές των ιδιωτικών σχολείων έχουν και για τους εφαρμογή οι διατάξεις του άρθρου 315 παρ. 1 εδ. β' Π.Κ., όχι λόγω υπαλληλικής ιδιότητας αλλά λόγω του επαγγέλματός τους, καθώς πρόκειται για άτομα που ασχολούνται με την εκπαίδευση για βιοπορισμό.²¹⁹ Επιπλέον είναι

---

²¹⁷ Βλ. Α. Κονταξή, Π. Κ., τ. β', 2000, σελ.2663, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, έκδ. β', 2000, σελ. 696-697, ΠλημΠατ 953/1962, ΝοΒ 1962, 612, ΠλημΠατ 967/1961, ΠοινΧρ ΙΑ', 609, ΠλημΚυπ 7/1970 ΠοινΧρ ΚΑ', 333.

²¹⁸ Βλ. σχετ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. 1974, σελ. 159-160 Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, έκδ. β', 2000, σελ.,703 επ., ο οποίος συμπληρωματικά αναφέρει πως χρειάζεται επιπλέον: i.η συγκεκριμένη υπηρεσία να δημιουργεί γενικά ή σε ορισμένη έκτασή της, υποχρέωση για επίδειξη ιδιαίτερης επιμέλειας ή προσοχής και ii. Η ενέργεια, με την οποία προκλήθηκε η σωματική βλάβη, να έλαβε χώρα στα πλαίσια της εκτέλεσης της υπηρεσίας και μάλιστα εκείνου του τομέα της που απαιτούσε ιδιαίτερη επιμέλεια ή προσοχή.

²¹⁹ Βλ. σχετ. με την έννοια του επαγγέλματος Ελ. Συμεωνίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ 166-167. Βλ. όμως και ΑΠ539/2002, ΠοινΛογ 2002, 637 και ΑΠ 145/2007, ΠοινΛογ 2007, 1251 όπου αναφέρεται: « Ως επάγγελμα νοείται οποιαδήποτε ενασχόληση, η οποία, ασχέτως του βιοποριστικού ή μη χαρακτήρα της, προϋποθέτει ιδιαίτερη γνώση, εμπειρία ή τέχνη και περίσκεψη και από τη φύση της εμφανίζει μεγαλύτερο κίνδυνο για τη πρόκληση σωματικής κάκωσης ή βλάβης της

υποχρεωμένοι από την άσκηση του επαγγέλματός τους να καταβάλουν ιδιαίτερη προσοχή και επιμέλεια,²²⁰ καθώς σε αυτούς εμπιστεύονται οι γονείς τα ανήλικα παιδιά τους και είναι υποχρεωμένοι να φροντίζουν για την ασφάλειά τους.

Αυτά ισχύουν βεβαίως και για τους καθηγητές του δημοσίου.

Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να αναγράφεται στη δικαστική απόφαση ότι ο υπαίτιος λόγω της υπηρεσίας του ή του επαγγέλματός του ήταν υπόχρεος να καταβάλει ιδιαίτερη επιμέλεια ή προσοχή, διότι ο Άρειος Πάγος ελέγχει αν συντρέχει πράγματι περίπτωση αυτεπάγγελτης δίωξης.²²¹

υγείας άλλων ανθρώπων και απαιτεί για την αποφυγή της επελεύσεώς του ιδιαίτερη επιμέλεια και προσοχή».

²²⁰ Βλ. ΑΠ539/2002, ΠοινΛογ 2002, 637 και ΑΠ 145/2007, ΠοινΛογ 2007, 1251 όπου αναφέρεται: «ήτοι υπέρτερη από εκείνη που επιβάλλεται για την αποφυγή του κινδύνου από τις συνήθειες ενασχολήσεις».

²²¹ Βλ. ΑΠ 326/1959, ΠοινΧρ Γ', 142, ΑΠ 191/1962, ΠοινΧρ ΙΒ', 485.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Εγκλήματα γνήσιας παράλειψης: Το έγκλημα του άρθρου 312 περ. β΄ Π.Κ.²²²

Στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες ο καθηγητής παραλείπει να συμπεριφερθεί με τον τρόπο που ο ίδιος ο νόμος περιγράφει, διαπράττει ένα γνήσιο έγκλημα παράλειψης.

Από τα γνήσια εγκλήματα παράλειψης, ενδιαφέρον για διερεύνηση παρουσιάζει το έγκλημα το οποίο περιγράφεται στη διάταξη του άρθρου 312 Π.Κ. και αφορά στη σωματική βλάβη ανήλικων και αδύναμων να υπερασπισθούν τον εαυτό τους προσώπων, ειδικότερα δε η περίπτωση β΄, καθώς πρόκειται για έγκλημα που μπορεί να πραγματώσει ένας καθηγητής κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του.

---

²²² **Άρθρο 312 Π.Κ.** Αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών: α) όποιος με συνεχή σκληρή συμπεριφορά προξενεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας σε πρόσωπο που δεν συμπλήρωσε ακόμη το δέκατο έβδομο έτος της ηλικίας του ή που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του και ο δράστης το έχει στην επιμέλεια ή στην προστασία του ή ανήκει στο σπίτι του δράστη ή έχει μαζί του σχέση εργασίας ή υπηρεσίας ή που του το έχει αφήσει στην εξουσία του ο υπόχρεος για την επιμέλειά του, β) όποιος με κακόβουλη παραμέληση των υποχρεώσεών του προς τα προαναφερόμενα πρόσωπα γίνεται αιτία να πάθουν σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας τους.

2. 1. Το έννομο αγαθό

Το έγκλημα της σωματικής βλάβης ανηλίκων συνιστά διακεκριμένη μορφή της απλής σωματικής βλάβης, καθώς η διάταξη του άρθρου 312 Π.Κ. προστατεύει το ίδιο έννομο αγαθό, όπως και οι λοιπές διατάξεις του ίδιου κεφαλαίου του Ποινικού μας Κώδικα (16^{ου}), δηλαδή τη σωματική ακεραιότητα και ειδικότερα τη σωματική ακεραιότητα ορισμένης κατηγορίας προσώπων - των ανηλίκων και των αδύναμων να υπερασπιστούν τον εαυτό τους.²²³

Έχει υποστηριχθεί, βεβαίως, και η άποψη, η οποία κυριαρχεί στη θεωρία και στη νομολογία, πως πρόκειται για ιδιώνυμο έγκλημα²²⁴ με αντικείμενο προστασίας διαφορετικό σε σχέση με τις υπόλοιπες διατάξεις του ίδιου κεφαλαίου. Υποστηρίζεται²²⁵ ειδικότερα ότι η διάταξη αποσκοπεί να προστατεύσει την ψυχική ανέλιξη του νεαρού ατόμου,²²⁶ ή την προσωπικότητα του θύματος.²²⁷

Η άποψη αυτή δεν φαίνεται ορθή, καθώς ακόμη και αν υποστηριζόταν η προστασία της ψυχικής ανέλιξης του νεαρού ατόμου για τους ανηλίκους δεν ισχύει αυτό για τους ενήλικους, που επίσης προστατεύονται στη συγκεκριμένη διάταξη.

---

²²³ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 545, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 152.

²²⁴ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 169, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 114, Α. Κονταξή, Π. Κ. τ. β', σελ. 2641, Γ. Κρίππα, Η προστασία των ανηλίκων εν τω Ποινικό Δικαίω, σελ. 27, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ. σελ. 371, ΑΠ 1163/1978, ΠοινΧρ ΚΘ', 273, ΑΠ 18/1980, ΠοινΧρ Λ', 346, ΠλημΚαλαμ 323/1969, ΠοινΧρ ΙΘ' 496, ΠλημΑθ 282/1993, ΠοινΧρ ΜΔ', 535, ΠλημΙωαν 369/1998, ΠοινΧρ ΜΗ', 1009.

²²⁵ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 170-172.

²²⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 170-171 και τα εκεί επιχειρήματα, με εκτενή περιγραφή την προϊστορία θέσπισης της διάταξης, όπου όμως και ο ίδιος ο Ανδρουλάκης δέχεται ότι αυτό δεν προκύπτει από την ανάγνωση της σχετικής διάταξης αλλά συνάγεται από την θεώρηση του πνευματικού υπόβαθρου πάνω στο οποίο στηρίζεται το γερμανικό πρότυπο (§223 b γερμ. Π.Κ.)

²²⁷ Βλ. Α. Κονταξή, ό.π. σελ. 2641.

Η προστασία η οποία παρέχεται αφορά στη σωματική ακεραιότητα και εξειδικεύεται με βάση την κακόβουλη παραμέληση των υποχρεώσεων του δράστη και με τη σχέση δράστη -παθόντα. Ενισχυτικό της άποψης αυτής είναι το γεγονός πως σε περίπτωση κατάργησης του άρθρου 312 Π.Κ., θα είχαν εφαρμογή οι διατάξεις της απλής σωματικής βλάβης και επί πλέον πως για το άρθρο αυτό έχει καθιερωθεί η ρήτρα επικουρικότητας, καθώς η ποινή επιβάλλεται μόνο όταν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης συμπεριφοράς.²²⁸ Άλλωστε ο ίδιος ο Ανδρουλάκης, ο οποίος εκφράζει την άποψη πως πρόκειται για ιδιώνυμο έγκλημα, σημειώνει πως «η αυθυπαρξία της διάταξης αυτής έναντι του βασικού εγκλήματος του άρθρου 308 Π.Κ. δεν γίνεται άμεσα αντιληπτή από την ανάγνωση της διάταξης που ερευνάται, αλλά συνάγεται από τη θεώρηση του πνευματικού υπόβαθρου στο οποίο στηρίζεται το γερμανικό πρότυπο (:παρ. 223 b StGB) της δικής μας ρύθμισης».²²⁹

---

²²⁸ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ.544 - 545.

²²⁹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ.,σελ. 170-171.

2.2. Αντικειμενική υπόσταση

Στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος με τις επικρατούσες σήμερα συνθήκες, μόνο κατ' εξαίρεση θα είχαν εφαρμογή οι διατάξεις του άρθρου 312 β' Π.Κ. Τα προβλήματα τα οποία ενδέχεται να παρουσιασθούν οφείλονται κατά κανόνα σε αμελή συμπεριφορά των εκπαιδευτικών και όχι σε κακοβουλία. Έτσι μόνο σε ακραίες περιπτώσεις (στις οποίες υπάρχει λ.χ. μίσος του καθηγητή για κάποιον μαθητή του) θα μπορούσε να προκύψει ποινική ευθύνη με τις διατάξεις του άρθρου 312 β' Π.Κ.

Διαφωνία υπάρχει μεταξύ των θεωρητικών αν το έγκλημα αυτό εντάσσεται μεταξύ των εγκλημάτων γνήσιας παράλειψης .

Κατά μία άποψη²³⁰ έχει την μορφή γνήσιας παράλειψης, αφού η παράλειψη ως αξιόποινη συμπεριφορά περιγράφεται ευθέως στην ίδια την ποινική διάταξη και συνίσταται στην παραμέληση από το δράστη των υποχρεώσεών του. Το έγκλημα λ.χ. τελείται όταν ένας καθηγητής παραλείποντας τα καθήκοντά του γίνεται αιτία να πάθει σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας ένας μαθητής.

Κατά άλλη άποψη²³¹ πρόκειται για έγκλημα μη γνήσιας παράλειψης ή διά παραλείψεως τελούμενο, στο οποίο ο νομοθέτης διατυπώνει από την αρχή την αντικειμενική υπόσταση με τέτοιο τρόπο ώστε να περιλαμβάνει απ' ευθείας (δηλαδή χωρίς ανάγκη συνδυασμού με το άρθρο 15 Π.Κ.) και την τέλεση με παράλειψη.²³²

---

²³⁰ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 175, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 547, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β', σελ. 195.

²³¹ Βλ. Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 118, υποσ. 16, Α. Κονταξή, ό.π., σελ. 2647, Γ. Κρίππα, Η προστασία των ανηλίκων εν τω Ποινικό Δικαίω, σελ. 34, Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 167.

²³² Βλ. Ν. Χωραφά, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., σελ. 167.

Ορθότερη φαίνεται η πρώτη άποψη (πως πρόκειται δηλαδή για έγκλημα γνήσιας παράλειψης), εφόσον κρίσιμο στοιχείο για την ένταξη ενός εγκλήματος στα μη γνήσιας παράλειψης είναι ακριβώς η προσφυγή στον κανόνα του άρθρου 15 Π.Κ.

Για την πραγμάτωση του εγκλήματος της σωματικής βλάβης ανηλίκων και αδύναμων να υπερασπισθούν τον εαυτό τους προσώπων με κακόβουλη παραμέληση υποχρεώσεων, ισχύουν όσα ήδη έχουν αναφερθεί όταν το έγκλημα πραγματώνεται με πράξη.²³³ Στο σημείο αυτό θα αναπτυχθούν ειδικότερα θέματα που αφορούν στο έγκλημα όταν τελείται με παράλειψη:

ι. Είναι αυτονόητο ότι υπό την επιμέλεια ή υπό την προστασία των καθηγητών βρίσκονται οι μαθητές όχι μόνο στη διάρκεια των μαθημάτων αλλά από τη χρονική στιγμή που θα μπουν στο σχολείο μέχρι να αποχωρήσουν από αυτό μετά το τέλος του ημερήσιου προγράμματος και μάλιστα σε όλους τους χώρους της σχολικής μονάδας, αίθουσες διδασκαλίας, προαύλιο, διαδρόμους, γυμναστήρια, σκάλες, αίθουσες εκδηλώσεων κ.λ.π. Ακόμη και σε χώρους εκτός σχολείου κατά τη διάρκεια περιπάτων, ημερήσιων ή πολυήμερων εκδρομών, εκπαιδευτικών επισκέψεων, εκκλησιασμού των μαθητών παρακολούθησης θεατρικών παραστάσεων και λοιπών εκδηλώσεων, στις οποίες είναι απαραίτητη η συνοδεία καθηγητών. Άλλωστε σκοπός της συνοδείας των μαθητών από καθηγητές είναι όχι απλώς η διατήρηση της τάξης και της πειθαρχίας αλλά κυρίως η προστασία των μαθητών από κινδύνους.²³⁴

Η σχέση εξάρτησης του μαθητή απέναντι στον εκπαιδευτικό πρέπει βεβαίως να υπάρχει κατά τον χρόνο της παράλειψης.

---

²³³ Βλ. σελ. 38 επ. του παρόντος

²³⁴ Για τις έννοιες επιμέλεια και προστασία βλ. σελ. 38 επ και 183-184.

ii. Για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος θα πρέπει ο καθηγητής να προκαλεί σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του μαθητή με παραμέληση των υποχρεώσεών του. Παραμέληση υπάρχει ειδικότερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο καθηγητής δεν εκτελεί τα καθήκοντά που του επιβάλλει ο νόμος, οι υπουργικές αποφάσεις ή οι εγκύκλιοι που κατά καιρούς αποστέλλονται στα σχολεία από το Υπουργείο Παιδείας π.χ. εφημερία στο προαύλιο.

Κατά μία άποψη γίνεται δεκτό πως η παράλειψη η οποία έχει προβλεφθεί ως αυτοτελής τρόπος τέλεσης του εγκλήματος του άρθρου 312 αρκεί να είναι και στιγμιαία,²³⁵ ικανή να επιφέρει το αξιόποιο αποτέλεσμα, ενώ το έγκλημα που περιγράφεται στην πρώτη περίπτωση είναι διαρκές.²³⁶

Κατά άλλη όμως άποψη,²³⁷ η παράλειψη δεν αρκεί να είναι στιγμιαία, αφού η χρήση του όρου «παραμέληση» υποδεικνύει μια πιο μόνιμη στάση του υπαιτίου να μην εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του.

Ορθότερη φαίνεται η δεύτερη άποψη όχι μόνο γιατί πράγματι η «παραμέληση» υποδεικνύει διάρκεια, αλλά και γιατί δεν γίνεται κατανοητό να απαιτεί ο νομοθέτης διάρκεια όταν το έγκλημα τελείται με ενέργεια και όχι όταν αυτό τελείται με παράλειψη.

Οι υποχρεώσεις μπορεί να αφορούν τη διατροφή, τη στέγαση, την επίβλεψη και την καθαριότητα.²³⁸

---

²³⁵ Βλ. Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ.563.

²³⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ., σελ. 174, Α. Κονταξή, Π.Κ., τ. β', σελ.2016, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες,, σελ.548 και 563, ΑΠ 1163/1978 ΠοινΧρ ΚΘ' 273 και την σχετική αγόρευση του Αντεισαγγελέα Λ. Παπακαρυά.

²³⁷ Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 154.

²³⁸ Βλ. Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', 118, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 567.

Σε ένα σχολικό περιβάλλον, βέβαια, οι υποχρεώσεις του καθηγητή αφορούν κυρίως σε θέματα επίβλεψης των μαθητών. Κατ' εξαίρεση, συνήθως σε οικοτροφεία με έγκλειστους μαθητές μπορεί να προκύψει ευθύνη και από παραμέληση άλλων υποχρεώσεων.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των υποχρεώσεων των καθηγητών, στο σημείο αυτό, θα γίνει ενδεικτική απλώς παρουσίαση, καθώς έχει προηγηθεί πλήρης ανάλυση των σχετικών διατάξεων στο κεφάλαιο για τα εγκλήματα μη γνήσιας παράλειψης.

Οι καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι επιφορτισμένοι με μια σειρά υποχρεώσεων όπως αυτές ορίζονται στις διατάξεις οι οποίες έχουν εκδοθεί από τους εκάστοτε υπουργούς παιδείας αλλά και υπουργούς άλλων υπουργείων, κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης. Στις διατάξεις αυτές καθορίζονται λεπτομερειακά τα ειδικότερα καθήκοντα των εκπαιδευτικών που αφορούν στην επιτήρηση των μαθητών τους, ώστε να τους προστατεύουν από κινδύνους οι οποίοι μπορούν να προσβάλουν τη σωματική τους ακεραιότητα.

Ενδεικτικά αναφέρεται το άρθρο 36 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α όπου γίνεται λόγος, μεταξύ άλλων, για τα καθήκοντα εφημερευόντων, την ευθύνη της επιτήρησης και της προστασίας των μαθητών και την επιμέλεια της καθαριότητας των σχολικών χώρων και ό,τι άλλο σχετίζεται με την υγιεινή και την ασφάλειά τους²³⁹ καθώς και με την επιτήρηση των μαθητών μέσα στην τάξη.²⁴⁰

Με τα δεδομένα αυτά λοιπόν, η συμπεριφορά του καθηγητή για κακόβουλη παραμέληση των υποχρεώσεών του είναι αξιόποινη όταν λ.χ. αυτός, κατά την διάρκεια εφημεριών στο προαύλιο του σχολείου, ενώ αντιλαμβάνεται ότι

²³⁹ Βλ. άρθρο 36§18 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α.

²⁴⁰ Βλ. άρθρο 36§19 της υπ' αριθ. Φ. 353.1/324/105657/Δ1/ΦΕΚ1340/16-10-2002 Υ.Α.

κάποιος μαθητής τη μια ασχολείται με επικίνδυνα παιχνίδια, την άλλη σκαρφαλώνει στα κάγκελα κ.λ.π., επειδή πρόκειται για αγενή ή αυθάδη μαθητή, παραμελεί κακόβουλα (ωθούμενος από ταπεινά ελατήρια, όπως για παράδειγμα μίσος) την υποχρέωση επίβλεψης που έχει, με αποτέλεσμα κάποια στιγμή να χτυπήσει ο μαθητής και να υποστεί σωματική βλάβη.

iii. Τέλος, αναγκαία προϋπόθεση για την κατάφαση του εγκλήματος είναι να επέλθει το αποτέλεσμα από την παράλειψη του καθηγητή, δηλαδή η πρόκληση σωματικής κάκωσης ή βλάβη της υγείας του μαθητή, αφού το αποτέλεσμα αυτό αξιώνεται ρητά από το νόμο ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του άρθρου 312 Π.Κ. Πρόκειται λοιπόν για ουσιαστικό έγκλημα, καθώς υπάρχει αποτέλεσμα διακεκριμένο από την παράλειψη που το προκαλεί και το πρόβλημα της αιτιώδους συνάφειας κρίνεται και αξιολογείται με την θεωρία της φυσικής ενότητας της πράξης²⁴¹.

Αν από την παραμέληση των υποχρεώσεων του καθηγητή προκληθεί είτε σωματική κάκωση είτε βλάβη της υγείας είτε και τα δύο πάνω στον ίδιο μαθητή, όσο αυτός εκφράζει μία μονάδα εννόμου αγαθού, δεν θα κατηγορηθεί ο καθηγητής για συρροή εγκλημάτων αλλά για ένα μόνο έγκλημα, καθώς το έγκλημα αυτό είναι γνήσιο πολύτροπο ή υπαλλακτικά μικτό έγκλημα.²⁴²

Θα πρέπει να σημειωθεί ακόμη ότι το έγκλημα του άρθρου 312 Π.Κ. είναι ιδιαίτερο έγκλημα και όχι κοινό, αφού υποκείμενά του είναι πρόσωπα που ανήκουν σε ορισμένο κύκλο ατόμων με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα (ιδιότητα) που τα διαφοροποιεί από τα υπόλοιπα άτομα. Καθώς, η ιδιαίτερη αυτή ιδιότητα (λ.χ. των καθηγητών) δε θεμελιώνει για πρώτη φορά αλλά

---

²⁴¹ Βλ. σελ. 28 επ.

²⁴² Βλ. ΑΠ 87/1981 ΠοινΧρ ΛΑ'466, ΑΠ 602/1982 ΠοινΧρ ΛΓ'41, ΑΠ 1023/1982 ΠοινΧρ ΛΓ'311, ΑΠ 2009/2001 ΠοινΧρ ΝΒ'795.

αυξάνει το αξιόποino της απλής σωματικής βλάβης, πρόκειται για μη γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα.²⁴³

2.3. Υποκειμενική υπόσταση - Ενοχή

Για να κατηγορηθεί καθηγητής για το έγκλημα του άρθρου 312 β' Π.Κ. απαιτείται δόλος. Δόλος υπάρχει όταν αυτός γνωρίζει:

- i. ακόμη και ως ενδεχόμενο ότι από την παραμέληση των υποχρεώσεων του προξενείται σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του μαθητή και αποδέχεται το αποτέλεσμα αυτό.²⁴⁴
- ii. ότι ο μαθητής δεν έχει συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας του ή δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του και
- iii. ότι έχει το μαθητή στην επιμέλεια ή στην προστασία του

Κάθε παραβίαση υποχρέωσης, όμως, ακόμη και όταν γίνεται με δόλο του καθηγητή, δεν υπάγεται στις διατάξεις του άρθρου 312 Π.Κ., αλλά απαιτείται κακόβουλη παραμέληση.

Κακόβουλη θεωρείται η παραμέληση όταν πηγάζει από ιδιαίτερα επίμεμπτα ή ταπεινά κίνητρα όπως το μίσος, η χαιρεκακία, ο σαδισμός. Αντίθετα δεν είναι κακόβουλη όταν προέρχεται π.χ. από αδιαφορία.²⁴⁵ Στις περιπτώσεις αυτές ενδέχεται να προκύψει ποινική ευθύνη του καθηγητή για σωματική βλάβη από παράλειψη με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις διατάξεις των άρθρων 15 και 308 Π.Κ.

²⁴³ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 548.

²⁴⁴ Βλ. Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', 118, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 154, ΑΠ 1163/1978, ΠοινΧρ ΚΘ', 273, ΑΠ 18/1980, ΠοινΧρ Λ', 347.

²⁴⁵ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 175, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ', σελ. 118, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 154-155.

Η κακοβουλία είναι αόριστη νομική έννοια η οποία ελέγχεται από τον Άρειο Πάγο.²⁴⁶

Πρόκειται για στοιχείο που αξιολογεί τη βούληση του δράστη (:το εσωτερικό οντολογικό στοιχείο της πράξης). Το στοιχείο αυτό κατατάσσει το έγκλημα του άρθρου 312 β΄ Π.Κ. στην κατηγορία των εγκλημάτων υποκειμενικής τάσης ή διάθεσης.²⁴⁷ Καθώς αναφέρεται στο αντικοινωνικό φρόνημα του δράστη, αποτελεί φρονηματικό στοιχείο που θα πρέπει να ενταχθεί στον ευρύτερο χώρο του καταλογισμού, ως έννοια αξιολογική και όχι στο χώρο του αδίκου.²⁴⁸ Η ένταξή του στο χώρο του αδίκου θα προσέκρουε στο άρθρο 7 παρ. 1 του Συντάγματος.²⁴⁹

Θα πρέπει να σημειωθεί, βέβαια, πως το άρθρο 312 β΄ Π.Κ., πέρα από το φρονηματικό στοιχείο (την κακοβουλία) περιέχει και σαφή περιγραφή της συμπεριφοράς η οποία προσβάλλει τη σωματική ακεραιότητα των ανηλίκων και αδύναμων προσώπων, που είναι ένα υπαρκτό έννομο αγαθό. Έτσι το έγκλημα αυτό εναρμονίζεται τόσο με το Σύνταγμα όσο και με τις φιλελεύθερες βάσεις του ελληνικού ποινικού δικαίου, αφού το φρονηματικό στοιχείο περιορίζει το εύρος του αξιόποινου εκεί που ήδη υπάρχει επαρκές ουσιαστικό θεμέλιο τιμώρησης.²⁵⁰

---

²⁴⁶ Βλ. ΑΠ 841/1984, ΠοινΧρ ΛΕ΄, 70.

²⁴⁷ Βλ. Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 574-575, Ν. Παρασκευόπουλο, Φρόνημα και καταλογισμός στο ποινικό δίκαιο, σελ. 150 επ.

²⁴⁸ Βλ. Λ. Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 574-575, Ν. Παρασκευόπουλο, ό.π., σελ. 159 επ.

²⁴⁹ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλο, « Η εξασφάλιση ότι ο πολίτης θα τιμωρηθεί μόνο εφόσον τελέσει κάποια πράξη, θα μπορούσε άνετα να εξουδετερωθεί, αν στην έννοια της (άδικης) πράξης θα εντασσόταν εξ αρχής ο γενικότερος και δυσσαπόδεικτος τρόπος ζωής», Φρόνημα και καταλογισμός στο ποινικό δίκαιο, σελ. 163.

²⁵⁰ Ν. Παρασκευόπουλο, ό.π., σελ. 164.

Η κακοβουλία του δράστη φαίνεται να διαδραματίζει στο χώρο της παράλειψης το αντίβαρο προς τη σκληρή συμπεριφορά στο χώρο της τέλεσης με ενέργεια.²⁵¹

Διατυπώνεται, βεβαίως, και η άποψη πως η κακοβουλία, η οποία, εκ πρώτης όψεως φαίνεται αμιγώς ψυχικό δεδομένο, συμπληρώνεται από ένα αντικειμενικής φύσεως δεδομένο, την μείζονα ευχέρεια εκπλήρωσης της σχετικής υποχρέωσης από τον υπαίτιο. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή, τόσο τονώνεται η κακοβουλία, αντίθετα, όσο μικρότερη είναι, τόσο, αυτή υποχωρεί.²⁵²

Καθώς η παραμέληση των υποχρεώσεων, κατά ρητή απαίτηση του άρθρου, πρέπει να είναι κακόβουλη, γίνεται δεκτό πως γιαυτή δεν αρκεί ενδεχόμενος δόλος, αλλά απαιτείται άμεσος δόλος.²⁵³ Στην περίπτωση αυτή ο καθηγητής, επιδιώκει το αποτέλεσμα της παράλειψής του, δηλαδή τη σωματική βλάβη του μαθητή, επειδή λ.χ. τον μισεί μαθητή (άμεσος δόλος α΄ βαθμού). Και αν ακόμη δεν το επιδιώκει, προβλέπει πως είναι αναγκαία συνέπεια της παράλειψής του και το αποδέχεται, επειδή είναι λ.χ. χαιρέκακος ή σαδιστής(άμεσος δόλος β΄ βαθμού).

2.4. Συμμετοχή στο έγκλημα του άρθρου 312 Π.Κ.

Ειδικότερα για την αξιολόγηση των θεμάτων συμμετοχής και κυρίως για την ηθική αυτουργία της σωματικής βλάβης ανηλίκων του άρθρου 312 Π.Κ., θα πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι το συγκεκριμένο έγκλημα είναι ένα *ιδιαίτερο* έγκλημα αφού το υποκείμενό του δεν μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε, αλλά

²⁵¹ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 175.

²⁵² Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 175-176.

²⁵³ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, ό.π., σελ. 176, Η. Γάφο, Ποινικό Δίκαιο, Ειδ. Μ. τ. δ΄, σελ. 118, Λ. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 575 .

πρόσωπο που ανήκει σε ορισμένο κύκλο ατόμων με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα (ιδιότητα) που το διαφοροποιεί από τα λοιπά άτομα. Πρόκειται μάλιστα για *μη γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα* αφού η ιδιαίτερη ιδιότητα δεν θεμελιώνει για πρώτη φορά το αξιόποινο, αλλά αυξάνει το αξιόποινο της απλής σωματικής βλάβης, καθώς το έγκλημα αυτό αποτελεί *διακεκριμένη* περίπτωση της απλής σωματικής βλάβης,²⁵⁴ με προστατευόμενο έννομο αγαθό τη σωματική ακεραιότητα του ανηλίκου ή ανυπεράσπιστου ατόμου. Επομένως, για θέματα ηθικής αυτουργίας, εφαρμόζεται το άρθρο 49§2 Π.Κ.,²⁵⁵ κατά το οποίο, η ιδιαίτερη ιδιότητα που επαυξάνει το αξιόποινο λαμβάνεται υπόψη μόνο για εκείνο τον συμμετοχο στον οποίο υπάρχει, ενώ εκείνοι οι συμμετοχοι που δεν την έχουν θα κριθούν σύμφωνα με την διάταξη για το κοινό έγκλημα δηλαδή με το άρθρο 308 Π.Κ. για τη σωματική βλάβη.

Έτσι μόνο στην περίπτωση κατά την οποία ηθικός αυτουργός της πράξης του άρθρου 312 Π.Κ., που προκάλεσε καθηγητής με την κακόβουλη παραμέληση των υποχρεώσεών του, είναι κάποιος συνάδελφός του επίσης καθηγητής ή ο διευθυντής της σχολικής μονάδας, (πρόσωπα δηλαδή που έχουν αυτή την ιδιαίτερη ιδιότητα που απαιτεί η διάταξη είτε γιατί έχουν την επιμέλεια των ανηλίκων μαθητών είτε γιατί τους έχουν στην προστασία τους), αυτός θα κριθεί και θα τιμωρηθεί σύμφωνα με το άρθρο 46§1 α΄ Π.Κ. όπως και ο φυσικός αυτουργός της πράξης καθηγητής.

---

²⁵⁴ Βλ. Α. Μαργαρίτη, Σωματικές βλάβες, σελ. 543 επ. και τα εκεί αναπτυσσόμενα επιχειρήματα, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ., 1997, σελ. 162, Τηλ. Φιλιππίδη, Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδ. Μ. τ. β΄, σελ. 195.

²⁵⁵ **Άρθρο 49§2 Π.Κ.** Οι ιδιαίτερες ιδιότητες ή σχέσεις ή άλλες περιστάσεις που επιτείνουν, μειώνουν ή αποκλείουν την ποινή λαμβάνονται υπόψη μόνο για εκείνον το συμμετοχο στον οποίο υπάρχουν.

2.5. Η απειλούμενη ποινή και η επικουρικότητα της διάταξης

Η διάταξη του 312 Π.Κ. έχει *επικουρικό χαρακτήρα* και εφαρμόζεται «αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης», η δε ποινή που επιβάλλεται είναι φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών (εύρος ποινής 3 μήνες μέχρι 5 χρόνια).

Η επικουρικότητα της διάταξης σημαίνει ειδικότερα τα εξής:

- Όταν η σωματική βλάβη η οποία προκαλείται στον ανήλικο ή αδύναμο να υπερασπισθεί τον εαυτό του είναι ασήμαντη, εντελώς ελαφρά απλή ή επικίνδυνη εφαρμόζεται μόνο η διάταξη του άρθρου 312 Π.Κ. ως ειδικότερη, ενώ οι διαφοροποιήσεις στην ένταση της βλάβης λαμβάνονται υπόψη κατά την επιμέτρηση της ποινής.²⁵⁶
- Όταν η σωματική βλάβη είναι βαριά, τότε η διάταξη του άρθρου 312 υποχωρεί ως επικουρική και εφαρμόζεται μόνο το άρθρο 310 Π.Κ.²⁵⁷
- Το ίδιο ισχύει και όταν προκαλείται θανατηφόρα βλάβη κατά το άρθρο 311 Π.Κ.

Έχει ήδη αναφερθεί πως διατάξεις του άρθρου 262 εφαρμόζονται στο έγκλημα 312 Π.Κ., εφόσον συντρέχουν απαιτούμενες οι προϋποθέσεις.²⁵⁸

---

²⁵⁶ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 176, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 155-156.

²⁵⁷ Βλ. Ν. Ανδρουλάκη, Ποινικό Δίκαιο Ειδ. Μ, σελ. 176, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, σελ. 156.

²⁵⁸ Βλ. σελ 93-94 του παρόντος.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΩΣ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟ ΠΑΡΑΠΤΩΜΑ

1. Γενικά

Οι καθηγητές των δημόσιων σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την ιδιότητα του υπαλλήλου, καθώς τους έχει ανατεθεί η άσκηση δημόσιας υπηρεσίας.¹ Όταν δεν εφαρμόζουν το νόμο, απουσιάζουν λ.χ. αδικαιολόγητα από την εκτέλεση των καθηκόντων τους ή αμελούν ή δεν εκπληρώνουν έγκαιρα τα καθήκοντά τους, όπως είναι υποχρεωμένοι,²

---

¹ **Άρθρο 13. Έννοια όρων του Κώδικα.**

Στον Κώδικα οι ακόλουθοι όροι χρησιμοποιούνται με την εξής σημασία:

α) υπάλληλος είναι εκείνος στον οποίο νόμιμα έχει ανατεθεί, έστω και προσωρινά, η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας, δημοτικής ή κοινοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου.

² Βλ. άρθρο 13 παρ. 8 και άρθρο 55 Ν. 1566/85 και Αρ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/02 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 1340/16-10-02) Κεφάλαιο Ε΄. άρθρο 38 «Οι εκπαιδευτικοί ενημερώνονται από τον Διευθυντή του σχολείου και τηρούν τους νόμους, τα διατάγματα, τις οδηγίες και τις εγκυκλίους». Επίσης Βλ. Φ.353.1./324/105657/Δ1/8.10.2002 ΥΠ.Ε.Π.Θ, ΦΕΚ 1340 τ.Β΄16.10.2002, Κεφάλαιο Δ΄ άρθρο 28 «Γενικά καθήκοντα και αρμοδιότητες των Διευθυντών σχολείων» «Ο διευθυντής του σχολείου εφαρμόζει τους νόμους, τα προεδρικά διατάγματα, τις κανονιστικές αποφάσεις, τις

διαπράττουν πειθαρχικό παράπτωμα και υπόκεινται σε πειθαρχικές κυρώσεις, καθώς, πειθαρχικό παράπτωμα αποτελεί κάθε παράβαση υπαλληλικού καθήκοντος που συντελείται με υπαίτια πράξη ή παράλειψη και μπορεί να καταλογισθεί στον υπάλληλο. Το υπαλληλικό καθήκον προσδιορίζεται τόσο από τις υποχρεώσεις που επιβάλλουν στον υπάλληλο οι κείμενες διατάξεις, οι εντολές και οδηγίες όσο και από τη συμπεριφορά που πρέπει να τηρεί ο υπάλληλος και εκτός της υπηρεσίας ώστε να μη θίγεται το κύρος αυτής.³ Στο άρθρο 107 του ΥΚ απαριθμούνται ενδεικτικά, όπως προκύπτει από το επίρρημα «ιδίως», τα πειθαρχικά παραπτώματα.⁴

Υποκειμενικά, απαιτείται η γνώση και η θέληση ή έστω η υπαίτια άγνοια και η αποκρουόμενη κοινωνικά αδιαφορία του. Η υποκειμενική αυτή επικάλυψη

εγκυκλίου και τις υπηρεσιακές εντολές των Στελεχών Διοίκησης, είναι υπεύθυνος για την τήρησή τους και υλοποιεί τις αποφάσεις του Συλλόγου των Διδασκόντων».

³ Βλ. άρθρο 106 παρ. 1,2 του ΥΚ,

⁴ **Άρθρο 107** 1. Πειθαρχικά παραπτώματα αποτελούν ιδίως: α) πράξεις με τις οποίες εκδηλώνεται άρνηση αναγνώρισης του Συντάγματος ή έλλειψη αφοσίωσης στην Πατρίδα και τη Δημοκρατία, β) η παράβαση καθήκοντος κατά τον Ποινικό Κώδικα ή άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους, γ) η παράβαση της αρχής της αμεροληψίας, δ) η αδικαιολόγητη αποχή από την εκτέλεση των καθηκόντων, ε) η άρνηση ή παρέγκυση εκτέλεσης υπηρεσίας, στ) η αμέλεια, καθώς και η ατελής ή μη έγκαιρη εκπλήρωση του καθήκοντος, ζ) η παράβαση της υποχρέωσης εχεμύθειας, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 26 του παρόντος, η) η άσκηση κριτικής των πράξεων της προϊσταμένης αρχής που γίνεται δημοσίως, γραπτώς ή προφορικώς, με σκόπιμη χρήση εν γνώσει εκδήλως ανακριβών στοιχείων ή με χαρακτηριστικά απρεπείς εκφράσεις, θ) η άσκηση εργασίας ή έργου με αμοιβή χωρίς προηγούμενη άδεια της υπηρεσίας, ι) η αδικαιολόγητη άρνηση προσέλευσης για ιατρική εξέταση, ια) η αδικαιολόγητη μη έγκαιρη σύνταξη ή η σύνταξη μεροληπτικής έκθεσης αξιολόγησης, ιβ) η ανάρμοστη συμπεριφορά προς τους πολίτες, η αδικαιολόγητη μη εξυπηρέτησή τους και η μη έγκαιρη διεκπεραίωση των υποθέσεών τους, ιγ) η αδικαιολόγητη μη έγκαιρη απάντηση σε αναφορές πολιτών, ιδ) η αδικαιολόγητη προτίμηση νεότερων υποθέσεων με παραμέληση παλαιότερων, ιε) η άμεση ή μέσω τρίτου προσώπου συμμετοχή σε δημοπρασία την οποία διενεργεί επιτροπή, μέλος της οποίας είναι ο υπάλληλος ή η αρχή στην οποία αυτός ανήκει, ιστ) η χρησιμοποίηση της δημοσιοϋπαλληλικής ιδιότητας ή πληροφοριών που κατέχει ο υπάλληλος λόγω της υπηρεσίας ή της θέσης του, για εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων του ίδιου ή τρίτων προσώπων, ιζ) η αποδοχή οποιασδήποτε υλικής εύνοιας ή ανταλλάγματος για το χειρισμό υπόθεσης από τον υπάλληλο κατά την άσκηση των καθηκόντων του, ιη) η χρησιμοποίηση τρίτων προσώπων για την απόκτηση υπηρεσιακής εύνοιας ή την πρόκληση ή ματαίωση διαταγής της υπηρεσίας, ιθ) η σύναψη στενών κοινωνικών σχέσεων με πρόσωπα των οποίων ουσιώδη συμφέροντα εξαρτώνται από τον τρόπο αντιμετώπισης θεμάτων της αρμοδιότητάς του υπαλλήλου, κ) η φθορά λόγω ασυνήθιστης χρήσης, η εγκατάλειψη ή η παράνομη χρησιμοποίηση του οποίου ανήκει στην υπηρεσία, κα) η παράλειψη δίωξης και τιμωρίας πειθαρχικού παραπτώματος, με την επιφύλαξη των διατάξεων της παρ. 2 του άρθρου 110 του παρόντος, κβ) η άρνηση παροχής πληροφόρησης στους πολίτες, κγ) η άρνηση σύμπραξης, συνεργασίας και χορήγησης στοιχείων ή εγγράφων κατά τη διεξαγωγή έρευνας, επιθεώρησης ή ελέγχου από τον Γενικό Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης και τα ιδιαίτερα Σώματα και Υπηρεσίες Επιθεώρησης και Ελέγχου.

2. Διατάξεις που ορίζουν ειδικά πειθαρχικά παραπτώματα διατηρούνται σε ισχύ.

μπορεί να είναι είτε δόλος, όταν ο καθηγητής επεκτείνει τη βούλησή του και στο αποτέλεσμα, είτε αμέλεια, όταν αυτός δεν θέλει το αποτέλεσμα, θα μπορούσε όμως να το αποφύγει αν κατέβαλε την απαιτούμενη προσοχή και επιμέλεια, την οποία μπορούσε να καταβάλει στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Όσον αφορά στις πειθαρχικές κυρώσεις οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης υπάγονται στις διατάξεις του Υπαλληλικού Κώδικα⁵ Επισημαίνεται, πάντως, ότι η κατάσταση των εκπαιδευτικών που υπάγονται στις διατάξεις του ΥΚ, ρυθμίζεται σε μεγάλη έκταση και από ειδικές διατάξεις. Ιδίως από το Ν. 1566/85 και το ΠΔ 47/2006 (ΦΕΚ 48/Α/2.3.2006 « Όργανα και διαδικασία πειθαρχικής δίωξης εκπαιδευτικού προσωπικού ΠΕ και ΔΕ»).

Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Προεδρίας της Κυβέρνησης, ορίζονται τα μονομελή και συλλογικά όργανα που ασκούν την πειθαρχική δικαιοδοσία για το εκπαιδευτικό προσωπικό της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και η αρμοδιότητά τους για την άσκηση πειθαρχικής δίωξης και την επιβολή πειθαρχικών ποινών.

Η διοικητική εξέταση, καθώς και η ένορκη ανάκριση για διαπίστωση πειθαρχικού αδικήματος, που διενεργείται κατά τις διατάξεις του άρθρου 8 παρ. 1 του ν. 1256/ 1982, όταν αναφέρεται σε εκπαιδευτικούς, ενεργείται για τους διευθυντές σχολικών μονάδων από προϊστάμενο διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης ή άλλο διευθυντή σχολικής μονάδας και για τους υποδιευθυντές σχολικών μονάδων από προϊστάμενο διεύθυνσης ή γραφείου εκπαίδευσης ή διευθυντή σχολικής μονάδας ή άλλον υποδιευθυντή σχολικής μονάδας. Κατά

---

⁵ ν.3528/2007

τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις για το πειθαρχικό δίκαιο των υπαλλήλων του Δημοσίου.⁶

Οι πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται στους υπαλλήλους ορίζονται περιοριστικά στο άρθρο 109 ΥΚ και εκτείνονται από την έγγραφη επίπληξη έως την οριστική παύση.⁷ Παρόλο ότι το άρθρο 7 παρ. 1 του Συντ. αναφέρεται στις ποινές που προβλέπονται από το ποινικό δίκαιο και όχι στις διοικητικές ποινές και κυρώσεις, ωστόσο γίνεται δεκτό, κατά πάγια αρχή, ότι όλες οι διατάξεις που απαγγέλουν ποινές ή κυρώσεις δεν επιδέχονται διασταλτική ερμηνεία και εφαρμογή.⁸ Η αρχή δε της αναλογικότητας επιβάλλει να γίνεται συνεκτίμηση της βαρύτητας και των συνθηκών κάτω από τις τελέστηκε η πράξη.⁹

---

⁶ Βλ. άρθρο 16 «Θέματα υπηρεσιακής κατάστασης,» Κεφάλαιο ΣΤ' «Πειθαρχική δικαιοδοσία και διαδικασία» παρ. 1,2 περ. δ', ε' και παρ. 3.

⁷ Βλ. Κεφάλαιο Β'. «ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ». Άρθρο 109 ΥΚ

1. Οι πειθαρχικές ποινές που επιβάλλονται στους υπαλλήλους είναι:

- α) η έγγραφη επίπληξη,
- β) το πρόστιμο έως τις αποδοχές τριών (3) μηνών,
- γ) η στέρηση του δικαιώματος για προαγωγή από ένα (1) έως πέντε (5) έτη,
- δ) ο υποβιβασμός κατά ένα βαθμό,
- ε) η προσωρινή παύση από τρεις (3) έως έξι (6) μήνες με πλήρη στέρηση των αποδοχών και
- στ) η οριστική παύση.

2. Η ποινή της οριστικής παύσης μπορεί να επιβληθεί μόνο για τα ακόλουθα παραπτώματα: α) της παράβασης του άρθρου 107 παρ.1(α) του παρόντος, β) της παράβαση καθήκοντος κατά τον Ποινικό Κώδικα ή άλλους ειδικούς νόμους, γ) αποδοχή οποιασδήποτε υλικής εύνοιας ή ανταλλάγματος για το χειρισμό υπόθεσης από υπάλληλο κατά την άσκηση των καθηκόντων του, δ) χαρακτηριστικός αναξιοπρεπή ή ανάξια για υπάλληλο διαγωγή εντός ή εκτός υπηρεσίας, ε) παραβίαση απορρήτων της υπηρεσίας κατά τις κείμενες διατάξεις, στ) αδικαιολόγητη αποχή από την εκτέλεση των υπηρεσιακών καθηκόντων πάνω από είκοσι δύο (22) εργάσιμες ημέρες συνεχώς ή πάνω από τριάντα (30) εργάσιμες ημέρες σε διάστημα ενός (1) έτους, ζ) εξαιρετικώς σοβαρή απείθεια, η) άμεση ή μέσω τρίτου προσώπου συμμετοχή σε δημοπρασία την οποία διενεργεί η αρχή στην οποία αυτός ανήκει ή επιτροπή, μέλος της οποίας είναι αυτός, θ) εμμονή σε άρνηση προσέλευσης για εξέταση από υγειονομική επιτροπή σύμφωνα με την παρ. 10 του άρθρου 56 του παρόντος.

3. Η ποινή της οριστικής παύσης μπορεί να επιβληθεί στον υπάλληλο για οποιοδήποτε παράπτωμα αν: α) κατά την προηγούμενη της διάπραξης του διετία του είχαν επιβληθεί τρεις (3) τουλάχιστον πειθαρχικές ποινές ανώτερες του προστίμου αποδοχών ενός (1) μηνός ή β) κατά το προηγούμενο της διάπραξης του έτος είχε τιμωρηθεί για το ίδιο αδίκημα με ποινή ανώτερη του προστίμου αποδοχών ενός (1) μηνός.

⁸ Βλ. Α. Τάχο-Ι. Συμεωνίδη, Ερμηνεία υπαλληλικού κώδικα, 1999, σελ.801.

⁹ Βλ. Α. Τάχο-Ι. Συμεωνίδη, ό.π., ΣΤΕ 4024/1990, Αρμ 1990, 1144.

Περιοριστικά επίσης ορίζονται και τα παραπτώματα για τα οποία μπορεί να επιβληθεί ποινή της οριστικής παύσης, χωρίς να υποχρεώνεται ο πειθαρχικός δικαστής να επιβάλλει την ποινή αυτή.¹⁰

Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί πως οι κανόνες και οι αρχές του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας εφαρμόζονται ανάλογα και στο πειθαρχικό δίκαιο, εφόσον δεν αντίκεινται στις ρυθμίσεις του ΥΚ και συνάδουν με τη φύση και το σκοπό της πειθαρχικής διαδικασίας.¹¹

Όσον αφορά στους καθηγητές των ιδιωτικών σχολείων, επιβάλλονται και σε αυτούς πειθαρχικές κυρώσεις όταν διαπράττουν πειθαρχικό παράπτωμα, όχι λόγω υπαλληλικής ιδιότητας αλλά με βάση τις διατάξεις του νόμου 682/1977. Αυτοί υπάγονται στην αρμοδιότητα του υπουργείου παιδείας που τους ασκεί εποπτεία με τα περιφερειακά εποπτικά του όργανα.¹² Κάθε παράβαση των διατάξεων περί ιδιωτικής εκπαίδευσης με υπαίτια πράξη ή παράλειψη αποτελεί πειθαρχικό αδίκημα, ενώ για τα θέματα που δεν ρυθμίζονται από το ν. 682/1977 εφαρμόζονται αναλογικά οι πειθαρχικές διατάξεις των δημόσιων εκπαιδευτικών.¹³

---

¹⁰ Για την επιβολή της ποινής της οριστικής παύσης σε εκπαιδευτικούς βλ. ενδεικτικά ΣΤΕ 4496/1996, ΔΔΙΚΗ 1996, 151, ΣΤΕ 1392/2003, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΣΤΕ 812/2004, Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Νόμος, ΣΤΕ 1835/2005, Δ/νη 1289, για αδικαιολόγητη αποχή από την εκτέλεση των υπηρεσιακών καθηκόντων

¹¹ Βλ. άρθρο 108 παρ.1 και 2 ΥΚ, όπου αναφέρεται πως

«Εφαρμόζονται ιδίως οι κανόνες και οι αρχές που αφορούν:

α) στους λόγους αποκλεισμού της υπαιτιότητας και της ικανότητας προς καταλογισμό,

β) στις ελαφρυντικές ή επιβαρυντικές περιστάσεις για την επιμέτρηση της πειθαρχικής ποινής,

γ) στην έμπρακτη μετάνοια,

δ) στο δικαίωμα σιγής αυτού που διώκεται πειθαρχικά,

ε) στην πραγματική και νομική πλάνη,

στ) στο τεκμήριο της αθωότητας αυτού που διώκεται πειθαρχικά,

ζ) στην επιείκεια υπέρ αυτού που διώκεται πειθαρχικά,

η) στην προστασία των δικαιολογημένων συμφερόντων ως λόγο που αίρει τον πειθαρχικό χαρακτήρα δυσμενών κρίσεων, εκφράσεων και εκδηλώσεων, εκτός εάν συνιστούν το πειθαρχικό παράπτωμα της χαρακτηριστικά ανάρμοστης συμπεριφοράς.».

¹² Βλ. άρθρο 2§1 ν. 682/1977.

¹³ Βλ. άρθρο 41§1 και 45 ν. 682/1977.

Η συμπεριφορά των καθηγητών ως πειθαρχικό παράπτωμα

Για τα όργανα δε και διαδικασία πειθαρχικής δίωξής τους εφαρμόζονται οι διατάξεις του Π.Δ. 47/2006 (ΦΕΚ 48/Α/2.3.2006) που αφορούν στους καθηγητές των δημόσιων σχολείων.

2. Η σχέση της πειθαρχικής διαδικασίας με την ποινική δίκη

Η πειθαρχική ευθύνη είναι διοικητική και όχι ποινική. Έτσι η πειθαρχική διαδικασία είναι αυτοτελής δεν ταυτίζεται δηλαδή με την ποινική, της οποίας όμως δεν αποκλείεται να υιοθετήσει, κατ' αρχή, κανόνες και αρχές (άρθρο 108 ΥΚ).¹⁴ Είναι επίσης ανεξάρτητη από την ποινική δίκη, η οποία δεν αναστέλλει την πειθαρχική διαδικασία. Επιτρέπεται ωστόσο η αναστολή, κατά τη διακριτική ευχέρεια του πειθαρχικού οργάνου, για χρονικό διάστημα μέχρι ένα έτος, όταν συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι, δηλαδή ιδιαίτερα σοβαροί. Η εκτίμηση της σοβαρότητας προκύπτει από τη στάθμιση δύο συμφερόντων, της ευταξίας και του κύρους της υπηρεσίας από τη μια και της προσωπικότητας αυτού που διώκεται ως ανθρώπου και υπαλλήλου από την άλλη.¹⁵ Ενώ απαγορεύεται η αναστολή όταν το παράπτωμα προκάλεσε δημόσιο σκάνδαλο ή θίγει σοβαρά το κύρος της υπηρεσίας. «Ως σκάνδαλο νοείται η συμπεριφορά δηλαδή πράξεις ή παραλήψεις που είναι προκλητικά αντίθετες προς την αξιοπρέπεια και την αξία, ενόψει πάντοτε της κρατούσας κοινωνικής ηθικής, ή συμπεριφορά παράνομη εκδήλως ή αλλιώς ως έντονες αντιδράσεις των άλλων, αγανάκτηση, κοινή δυσφορία, που προκαλούνται άμεσα από την πράξη.»¹⁶ Το σκάνδαλο θα πρέπει να είναι δημόσιο, με την έννοια να έχει κοινολογηθεί σε ευρύ κύκλο προσώπων και δεν αρκεί να είναι οικογενειακό ή φιλικό.¹⁷

Το πειθαρχικό όργανο δεσμεύεται από την κρίση που περιέχεται σε αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου ή σε αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα, μόνο ως προς την ύπαρξη ή την ανυπαρξία πραγματικών περιστατικών που στοιχειοθετούν την αντικειμενική υπόσταση πειθαρχικού παραπτώματος.

¹⁴ Βλ. Α. Τάχο-Ι. Συμεωνίδη, Ερμηνεία υπαλληλικού κώδικα, 1999, σελ. 835

¹⁵ Βλ. Α. Τάχο-Ι. Συμεωνίδη, ό.π., σελ. 835 επ.

¹⁶ Βλ. Α. Τάχο-Ι. Συμεωνίδη, ό.π., σελ. 835 και τη εκεί αναφορά σε Ι. Μανωλεδάκη, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδ. Μ. του Π.Κ., 1996, 122.

¹⁷ Βλ. Α. Τάχο-Ι. Συμεωνίδη, ό.π., σελ. 835.

Αν μετά την έκδοση πειθαρχικής απόφασης με την οποία απαλλάσσεται ο υπάλληλος ή επιβάλλεται ποινή κατώτερη από την οριστική παύση, εκδοθεί αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου με την οποία διαπιστώνονται πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση παραπτώματος, το οποίο δικαιολογεί κατά το άρθρο 109 παρ. 2 την πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης, η πειθαρχική διαδικασία επαναλαμβάνεται με τη διαδικασία του άρθρου 143 του Υ.Κ. Επίσης, επαναλαμβάνεται η πειθαρχική διαδικασία, αν μετά την έκδοση καταδικαστικής πειθαρχικής απόφασης, με την οποία επιβάλλεται οποιαδήποτε ποινή, εκδοθεί αμετάκλητη αθωωτική ποινική απόφαση ή αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα για την πράξη ή την παράλειψη, για την οποία διώχθηκε πειθαρχικά ο υπάλληλος.

Η επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας επιτρέπεται και όταν έχει εκδοθεί καταδικαστική πειθαρχική απόφαση, χωρίς να έχει ληφθεί υπόψη καταδικαστική ποινική απόφαση που προηγήθηκε. Η επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας αποτελεί διοικητικό ένδικο μέσο.¹⁸

Ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών έχει υποχρέωση να ανακοινώνει αμέσως στην προϊσταμένη αρχή του υπαλλήλου και στον Γενικό Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης κάθε ποινική δίωξη που ασκείται κατ' αυτού. Στην ίδια αρχή ανακοινώνεται επίσης από τον αρμόδιο εισαγγελέα η απόφαση ή το βούλευμα με το οποίο τερματίζεται η δίωξη. Σε περίπτωση εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα, ο διευθυντής φυλακών γνωστοποιεί τούτο, χωρίς καθυστέρηση, στην προϊσταμένη αρχή του υπαλλήλου.¹⁹

---

¹⁸ Α. Τάχο-Ι. Συμεωνίδη, ό.π., σελ. 940.

¹⁹ Βλ. Άρθρο 114 ΥΚ

Σχέση της πειθαρχικής διαδικασίας με την ποινική δίκη

1. Η πειθαρχική διαδικασία είναι αυτοτελής και ανεξάρτητη από την ποινική ή άλλη δίκη.
2. Η ποινική δίκη δεν αναστέλλει την πειθαρχική διαδικασία. Το πειθαρχικό όργανο όμως μπορεί με απόφασή του, η οποία είναι ελευθέρως ανακλητή, να διατάξει, για εξαιρετικούς λόγους, την αναστολή

της πειθαρχικής διαδικασίας, η οποία δεν πρέπει να υπερβαίνει το ένα (1) έτος. Αναστολή δεν επιτρέπεται σε περίπτωση που το πειθαρχικό παράπτωμα προκάλεσε δημόσιο σκάνδαλο ή θίγει σοβαρά το κύρος της υπηρεσίας.

3. Το πειθαρχικό όργανο δεσμεύεται από την κρίση που περιέχεται σε αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου ή σε αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα, μόνο ως προς την ύπαρξη ή την ανυπαρξία πραγματικών περιστατικών που στοιχειοθετούν την αντικειμενική υπόσταση πειθαρχικού παραπτώματος.

4. Αν μετά την έκδοση πειθαρχικής απόφασης με την οποία απαλλάσσεται ο υπάλληλος ή επιβάλλεται ποινή κατώτερη από την οριστική παύση, εκδοθεί αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου με την οποία διαπιστώνονται πραγματικά περιστατικά που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση παραπτώματος, το οποίο δικαιολογεί κατά το άρθρο 109 παρ. 2 την πειθαρχική ποινή της οριστικής παύσης, η πειθαρχική διαδικασία επαναλαμβάνεται με τη διαδικασία του άρθρου 143 του παρόντος. Επίσης, επαναλαμβάνεται η πειθαρχική διαδικασία, αν μετά την έκδοση καταδικαστικής πειθαρχικής απόφασης, με την οποία επιβάλλεται οποιαδήποτε ποινή, εκδοθεί αμετάκλητη αθωωτική ποινική απόφαση ή αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα για την πράξη ή την παράλειψη, για την οποία διώχθηκε πειθαρχικά ο υπάλληλος.

5. Η επανάληψη της πειθαρχικής διαδικασίας επιτρέπεται και όταν έχει εκδοθεί καταδικαστική πειθαρχική απόφαση, χωρίς να έχει ληφθεί υπόψη καταδικαστική ποινική απόφαση που προηγήθηκε.

6. Ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών έχει υποχρέωση να ανακοινώνει αμέσως στην προϊσταμένη αρχή του υπαλλήλου και στον Γενικό Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης κάθε ποινική δίωξη που ασκείται κατ' αυτού. Στην ίδια αρχή ανακοινώνεται επίσης από τον αρμόδιο εισαγγελέα η απόφαση ή το βούλευμα με το οποίο τερματίζεται η δίωξη. Σε περίπτωση εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα, ο διευθυντής φυλακών γνωστοποιεί τούτο, χωρίς καθυστέρηση, στην προϊσταμένη αρχή του υπαλλήλου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τη διερεύνηση των εγκλημάτων τα οποία διαπράττουν οι καθηγητές σε βάρος των μαθητών, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους, με πράξη ή με παράλειψη κοινωνικά αναμενόμενης συμπεριφοράς, προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα:

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως τα σχολεία αποτελούν κοινωνικούς χώρους στους οποίους εμφανίζονται συγκρούσεις εννόμων αγαθών, όπως άλλωστε σε κάθε κοινωνικό χώρο.

Προκειμένου να επιλεγεί και να διαφυλαχθεί το επικρατέστερο έννομο αγαθό, κρίθηκε απαραίτητος ο προσδιορισμός τόσο του ρόλου του σχολείου όσο και των καθηγητών, αφού, σήμερα, έπαψε το σχολείο πλέον να θεωρείται χώρος ο οποίος αποσκοπεί απλά σε ακαδημαϊκή μόρφωση αλλά έχει διευρυνθεί ο ρόλος του και συνιστά χώρο όπου επιδιώκεται συνολικά η ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, η διαπαιδαγώγηση και η κοινωνικοποίησή τους. Το στόχο αυτόν καλούνται να εξυπηρετήσουν οι καθηγητές.

Έχει εκλείψει, άλλωστε, το μοντέλο του αυταρχικού σχολείου αφού οι μαθητές έχουν εξοπλιστεί με μια σειρά από δικαιώματα, λ.χ. με την Υ.Α. 23.613/6/Γ2 4094 (Εθνικής Παιδείας) της 23/25.9.86 (ΦΕΚ 619), η οποία εκδόθηκε κατά εξουσιοδότηση του ν. 1566/1985 και αποτελεί τον κανονισμό λειτουργίας των μαθητικών κοινοτήτων, ώστε να υπάρχει συμμετοχή τους στη σχολική ζωή, πέρα από τη μάθηση.

Οι καθηγητές, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους και την πραγμάτωση των στόχων της εκπαίδευσης, ενδέχεται να προβούν σε πράξεις ή παραλείψεις που προσβάλουν έννομα αγαθά των μαθητών.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος, οι καθηγητές είναι επιφορτισμένοι με καθήκοντα όπως η αξιολόγηση των μαθητών, ο χαρακτηρισμός της διαγωγής τους, η επιβολή κυρώσεων για παρέκκλιση από την προσήκουσα συμπεριφορά, που συνιστούν την ουσία του εκπαιδευτικού τους έργου, καθώς και με την επίβλεψη των μαθητών κατά τη διάρκεια του μαθήματος, των εκδρομών και λοιπών εκδηλώσεων, με στόχο την προστασία τους από κινδύνους.

Οι μαθητές, από την άλλη, είναι παιδιά εφηβικής ηλικίας, μιας ηλικίας η οποία εξ ορισμού χαρακτηρίζεται από ζηρηρότητα, ανυπακοή και αντιδραστικότητα απέναντι στους μεγαλύτερους, με σωματικά, ψυχολογικά και χαρακτηριστικά συμπεριφοράς που τα καθιστούν ιδιαίτερα επιρρεπή σε ατυχήματα. Από τα ατυχήματα που παθαίνουν τα παιδιά της σχολικής ηλικίας, σύμφωνα με έρευνες του Υπουργείου Υγείας, το 1/3 περίπου συμβαίνουν στο σχολείο.

Έτσι, καθώς, το σχολείο είναι ένας χώρος που λειτουργεί με συγκεκριμένους κανόνες, όπου οι κοινωνικές σχέσεις δοκιμάζονται καθημερινά, ενδέχεται σε κάποια χρονική στιγμή τα έννομα αγαθά των μαθητών, σωματική

ακεραιότητα, τιμή κ.λ.π. να προσβληθούν από καθηγητές που ασκούν τα καθήκοντά τους.

Η συνύπαρξη λοιπόν, καθηγητών και μαθητών συνοδεύεται πολλές φορές από προβλήματα.

Το ενδιαφέρον, βεβαίως, περιορίζεται στην προσβολή των εννόμων αγαθών των μαθητών από τους καθηγητές που τους έχουν στην επιμέλεια και την προστασία τους, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων τους, είτε με πράξη είτε με παράλειψη.

Κρίθηκε απαραίτητος ο εννοιολογικός προσδιορισμός των όρων επιμέλεια και προστασία, αφού οι μαθητές, από την εγγραφή τους στο σχολείο, με μία σειρά νομοθετημάτων, υπουργικών αποφάσεων και προεδρικών διαταγμάτων, τίθενται στην επίβλεψη ή την φύλαξη (καθήκοντα που εμπεριέχονται στην επιμέλεια) των εκπαιδευτικών. Οι περισσότερες μορφές, άλλωστε, ποινικής ευθύνης των εκπαιδευτικών (σωματικές βλάβες ανηλίκων του άρθρου 312 Π.Κ., κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια του άρθρου 342 Π.Κ., η ποινική ευθύνη από παράλειψη κ.λ.π.), προκύπτουν από την παραμέληση ή την κατάχρηση της υποχρέωσή τους να φροντίζουν τους μαθητές που έχουν στην επιμέλεια ή την προστασία τους. Με δεδομένο πως το σχολικό περιβάλλον υποκαθιστά το οικογενειακό περιβάλλον, για τις ώρες που οι μαθητές βρίσκονται σ' αυτό, η έννοια της επιμέλειας αναζητήθηκε στα πλαίσια του οικογενειακού δικαίου και ειδικότερα στις διατάξεις των άρθρων 1510 παρ. 1 και 1518 παρ. 1 Α.Κ. που αφορούν στην επιμέλεια των παιδιών από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα, η οποία περιλαμβάνει, εκτός των άλλων (δηλαδή στέγη, ντύσιμο, τροφή, υγεία, μόρφωση κ.λ.π.), και κάθε θέμα που σχετίζεται με την επίβλεψη και τη φύλαξη των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί, λοιπόν, οι οποίοι υποκαθιστούν τους γονείς στο σχολείο, έχουν καθήκον και δικαίωμα να επιβλέπουν τα παιδιά και να φροντίζουν για την αποτροπή των

κινδύνων που τα απειλούν, όπως και οι γονείς που ασκούν την επιμέλεια των ανηλίκων τέκνων τους.

Η επιμέλεια, ειδικότερα, απαιτεί μια μονιμότερη σχέση με μεγάλη διάρκεια, γεγονός το οποίο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί εν προκειμένω, όταν μαθητές και εκπαιδευτικοί για εννέα μήνες το χρόνο επί επτά ώρες καθημερινά βρίσκονται μαζί στο χώρο του σχολείου. Η αιτία με βάση την οποία ο μαθητής τίθεται υπό την επιμέλεια των εκπαιδευτικών, είναι για τα μεν δημόσια σχολεία ο νόμος, για τα δε ιδιωτικά σχολεία η σύμβαση μεταξύ των γονέων των μαθητών και του ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου.

Στην προστασία του έχει ο καθηγητής τον μαθητή, όταν έχει αναλάβει με οποιονδήποτε τρόπο την επίβλεψή του. Πρόκειται για την πραγματική εκείνη κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τοπική εγγύτητα μαθητή-εκπαιδευτικού και έχει συντομότερη σχετικά διάρκεια. Μπορούν εδώ να ενταχθούν περιπτώσεις όπως λ.χ. η ανάληψη συνοδείας μαθητών σε εκδηλώσεις και εκδρομές από εκπαιδευτικούς του σχολείου που δεν τους διδάσκουν, οι εφημερίες των εκπαιδευτικών κατά την διάρκεια διαλειμμάτων σε χώρους του σχολείου καθώς και η αναπλήρωση εκπαιδευτικού που απουσιάζει από συνάδελφό του. Στις περιπτώσεις αυτές λείπει το στοιχείο του μονιμότερου χαρακτήρα της σχέσης μαθητών - καθηγητών, υπάρχει, όμως σαφώς, η πραγματική κατάσταση επίβλεψης του μαθητή και η τοπική εγγύτητα δράστη - θύματος.

Οι πράξεις των εκπαιδευτικών που κατά κανόνα συγκεντρώνουν ποινικό ενδιαφέρον είναι: α) οι σωματικές βλάβες, β) οι προσβολές της τιμής και γ) οι προσβολές της ανηλικότητας (κατάχρηση ανηλικού σε ασέλγεια, αποπλάνηση ανηλικού).

A. Κατά τη διερεύνηση των εγκλημάτων που πραγματώνουν οι καθηγητές με πράξη ανέκυψαν διάφορα προβλήματα με σημαντικότερα ανάμεσά τους τα παρακάτω:

Δεν προέκυψε αρχικά δυσκολία όσον αφορά στο εννοιολογικό προσδιορισμό της σωματικής βλάβης του μαθητή από το ράπισμα, το κτύπημα με αντικείμενο και την απώθηση (σπρώξιμο) από τον καθηγητή του, καθώς όταν οι πράξεις αυτές προκαλούν εξωτερικά βλάβη της μορφικής ακεραιότητας, υπάγονται εννοιολογικά στη σωματική κάκωση, ενώ όταν προκαλούν ή επιδεινώνουν μια αποκλίνουσα προς το χειρότερο “ανώμαλη” κατάσταση της λειτουργίας (και συλλειτουργίας) των ανθρωπίνων οργάνων, υπάγονται εννοιολογικά στη βλάβη της υγείας.

Αντίθετα, υπάρχει μεγάλη δυσκολία για το χαρακτηρισμό ως ψυχολογικού, εκείνου του προβλήματος του μαθητή, που δημιουργείται εξ αιτίας της αμφισβήτησης των απόψεών του ή του χλευασμού του από τον καθηγητή, της πολύ αυστηρής βαθμολόγησης ή των έντονων παρατηρήσεων, και συνιστά βλάβη της υγείας του. Δυσκολία ακόμη δημιουργείται και στην αιτιακή σύνδεση του ψυχολογικού προβλήματος με τις παραπάνω συμπεριφορές του καθηγητή. Η αντιμετώπιση αυτών των δυσκολιών κρίθηκε σημαντική καθώς, ενώ σήμερα σπανίζουν πλέον οι περιπτώσεις των διδασκόντων που προβαίνουν σε σωματικές τιμωρίες μαθητών, αντίθετα αυξάνονται οι περιπτώσεις που τα «ψυχικά τραύματα» προκαλούνται στα παιδιά και τους εφήβους από τη μη βίαιη συμπεριφορά των καθηγητών τους: από το γεγονός ότι αυτοί τους αγνοούν επικεντρώνοντας την προσοχή τους στους λεγόμενους «καλούς μαθητές», από το ότι βάζουν μικρούς βαθμούς, τους επιπλήττουν για την αποτυχία τους σε διαγωνίσματα ή ακόμα φτάνουν να χλευάζουν τις ανεπιτυχείς προσπάθειές τους. Οι παραπάνω δυσκολίες εντοπίζονται ειδικότερα στα εξής:

- Δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για το ψυχολογικό πρόβλημα.
- Δεν υπάρχει αντικειμενικά ένα ασφαλές κριτήριο για να συνδέσουμε ένα ψυχολογικό πρόβλημα, μια απόπειρα ή μια πράξη αυτοκτονίας μαθητή εξαιτίας ψυχολογικού προβλήματος, με συγκεκριμένη συμπεριφορά του καθηγητή, παρά το γεγονός ότι παρατηρείται αύξηση αυτοκτονιών των μαθητών κατά την περίοδο των εξετάσεων και της έκδοσης των αποτελεσμάτων για την επίδοσή τους.

Ως προς το πρώτο ζήτημα, κρίθηκε ως ενδεδειγμένος ο ορισμός κατά τον οποίο ψυχολογικό πρόβλημα αποτελεί η διαταραγμένη εκείνη συμπεριφορά που συνιστά απόκλιση από τη φυσιολογική (την αναμενόμενη, δηλαδή, συμπεριφορά που ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις και στις προσδοκίες του περιβάλλοντος του ατόμου ανάλογα με την ηλικία του), η οποία οφείλεται σε παράγοντες βιολογικούς και περιβαλλοντικούς, επηρεάζει είτε το ίδιο το άτομο είτε τους γύρω του, του οποίου η διάγνωση και η αξιολόγηση είναι πολυδιάστατη και γίνεται με ιατρικά ή με πολυπαραγοντικά μοντέλα, είτε με τον συνδυασμό και των δύο.

Ως προς το δεύτερο ζήτημα, καθώς η δημιουργία ενός ψυχολογικού προβλήματος μπορεί να οφείλεται τόσο σε προδιάθεση του μαθητή (όταν ανήκει σε ομάδα υψηλού κινδύνου), όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες λ.χ. οικογένεια, σχολείο, παρέα συνομηλίκων, η διάγνωση και η αξιολόγηση τόσο του ψυχολογικού προβλήματος του μαθητή, όσο και ο καθορισμός των αιτίων που το προκάλεσαν πρέπει να είναι έργο των ειδικών ψυχολόγων και ψυχιάτρων και μιας πολυδιάστατης έρευνας. Έτσι λοιπόν, μόνο όταν μια πολυδιάστατη έρευνα, ειδικού επιστήμονα-ψυχολόγου ή ψυχιάτρου, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι συγκεκριμένη συμπεριφορά του καθηγητή συνδέεται αιτιακά με το ψυχολογικό πρόβλημα ενός μαθητή, μπορεί να θεωρηθεί ότι η πρόκληση του ψυχικού τραύματος είναι το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς

αυτής και τούτο, τόσο όταν ο καθηγητής του δημιουργεί ψυχολογικό πρόβλημα, που προηγουμένως δεν υπήρχε, όσο και όταν επιδεινώνει την κατάσταση ενός μαθητή που έχει ήδη ψυχολογικό πρόβλημα καθώς επίσης και όταν παρεμποδίζει και επομένως καθυστερεί την διαδικασία ίασής του.

Επειδή συχνά οι μαθητές εξ αιτίας ψυχολογικού προβλήματος επιχειρούν να αυτοκτονήσουν, αναζητήθηκε η πιθανή ευθύνη του καθηγητή για τις περιπτώσεις αυτές. Έτσι, στις πράξεις αυτοπροσβολής του μαθητή όταν αυτός είναι ακαταλόγιστος, δηλαδή μικρότερος των 13 ετών, ο καθηγητής που του προκαλεί με δόλο την απόφαση να αυτοκτονήσει, ευθύνεται ως έμμεσος αυτουργός σωματικής βλάβης, όταν πρόκειται για απόπειρα αυτοκτονίας κατά την οποία ο μαθητής τραυματίστηκε, ή ως έμμεσος αυτουργός ανθρωποκτονίας, όταν το αποτέλεσμα είναι ο θάνατός. Ο μαθητής που είναι μεγαλύτερος των 13 ετών, έχει ικανότητα για καταλογισμό, εκτός κι αν μπορεί να αποδειχθεί κάτι διαφορετικό.

Έτσι αν πράγματι ο μαθητής, κατά το χρόνο της τέλεσης της πράξης, δεν είχε συνείδηση της σημασίας της, τότε ο καθηγητής ευθύνεται ως έμμεσος αυτουργός ανθρωποκτονίας με δόλο. Αν αντίθετα ο μαθητής έχει συνείδηση της σημασίας της πράξης του, τότε ο καθηγητής μπορεί να ευθύνεται για συμμετοχή σε αυτοκτονία, μέσω του άρθρου 301 Π.Κ., όπου τυποποιείται το έγκλημα αυτό. Βεβαίως κατά κανόνα δε συντρέχουν οι προϋποθέσεις της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της συμμετοχής σε αυτοκτονία για τον καθηγητή ο οποίος στο πλαίσιο της άσκησης των καθηκόντων του προκαλεί στον μαθητή τόσο σοβαρά ψυχικά τραύματα, ώστε ουσιαστικά τον «εξωθεί» να αυτοτραυματισθεί ή να αυτοκτονήσει.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι πράξεις του καθηγητή σε βάρος μαθητή, επειδή έκανε αταξία ή επέδειξε ανάρμοστη ή αγενή συμπεριφορά ή είχε κακή επίδοση στα μαθήματα, οφείλονται, κυρίως, σε στιγμιαίες αντιδράσεις και

συνήθως προξενούν απλή, εντελώς ελαφρά ή ασήμαντη σωματική βλάβη. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να αποδεχθούμε ως σωματική βλάβη τις απωθήσεις, το τράβηγμα του αυτιού, τους διαγκωνισμούς κ.λ.π., που συνιστούν τις πιο συνηθισμένες συμπεριφορές των καθηγητών, όταν αυτές δεν συνοδεύονται με απώλεια ή αλλοίωση της ύλης του σώματος, η οποία αντικειμενικά δημιουργεί για το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας κατάσταση χειρότερη της προηγούμενης ή δεν συνεπάγονται και καθιστούν αναγκαία μία, έστω και σύντομη διαδικασία ίασης. Στις περιπτώσεις αυτές πραγματώνεται η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της εξύβρισης με έργο (άρθρο 361§1 Π.Κ.) και όχι της σωματικής βλάβης.

Σπανιότερα οι πράξεις του καθηγητή σε βάρος μαθητή, μπορεί να προξενήσουν επικίνδυνη σωματική βλάβη (όπου αξιολογείται η επικινδυνότητα του τρόπου τέλεσης λ.χ. ισχυρά πλήγματα με τα χέρια στο κεφάλι, στο πρόσωπο, στο μάτι και τον αυχένα, ακόμη πρόκληση σωματικών βλαβών με θλώντα όργανα: χάρακες σε ευαίσθητα σημεία του σώματος: κεφάλι, πρόσωπο) ή βαριά σωματική βλάβη (λόγω του βαρύτερου αποτελέσματος που επήλθε: τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του μαθητή). Ενώ, μόνο κατ' εξαίρεση, ιδίως σε οικοτροφεία με έγκλειστους μαθητές μπορεί η συμπεριφορά του καθηγητή να πάρει τα χαρακτηριστικά της σωματικής βλάβης του άρθρου 312 Π.Κ.

Βέβαια, ο άδικος χαρακτήρας της σωματικής βλάβης που προκαλεί ένας καθηγητής μπορεί να αρθεί, κυρίως, όταν η πράξη του συνιστά ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος κατά τις διατάξεις του άρθρου 20 Π.Κ. και όταν αυτός αμύνεται κατά τις διατάξεις του άρθρου 22 Π.Κ.

Ειδικότερα η διόρθωση των διαγωνισμάτων, τεστ ή εργασιών του μαθητή, η απόρριψή του στις εξετάσεις και γενικά η αξιολόγηση της επίδοσης του, η οποία είναι αναπόσπαστο μέρος της διδακτικής διαδικασίας, ο χαρακτηρισμός

της διαγωγής του και η επιβολή των κυρώσεων για παρέκκλιση από την προσήκουσα διαγωγή συνιστούν νόμιμα καθήκοντα των εκπαιδευτικών, όπως προκύπτει από τις ειδικές ρυθμίσεις, στις οποίες υπάγονται σήμερα οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και είναι συγκεντρωμένες κυρίως στο νόμο - πλαίσιο 1566/1985 (ΦΕΚ 167/30-91985/Α) «για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», καθώς και στα Π.Δ. και στις υπουργικές αποφάσεις που εκδίδονται κατά νομοθετική εξουσιοδότηση από το νόμο - πλαίσιο. Έτσι, και όταν ακόμη οι πράξεις αυτές προκαλούν ψυχολογικά προβλήματα σε μαθητές, τα οποία υπάγονται εννοιολογικά στη βλάβη της υγείας, δεν είναι άδικες πράξεις.

Ωστόσο, η επιβολή κυρώσεων στους μαθητές, η οποία ανήκει στις ειδικές αρμοδιότητες του συλλόγου των διδασκόντων, δημιουργεί προβλήματα καθώς έχει εντοπιστεί ένα κενό στη λειτουργία των σχολείων. Ειδικότερα, ενώ καθορίζεται από το νόμο τι συνιστά παρέκκλιση από την προσήκουσα διαγωγή, καθορίζονται επίσης οι κυρώσεις που επιβάλλονται ανάλογα με το βαθμό της παρέκκλισης, οι οποίες εκτείνονται από την παρατήρηση και την επίπληξη μέχρι την αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, ωστόσο δεν υπάρχει καταγεγραμμένη η αντιστοιχία παραπτώματος και κύρωσης. Δεν υπάρχει δηλαδή ένας κατάλογος παραπτωμάτων των μαθητών (έστω και ενδεικτικά) και αντίστοιχα κυρώσεων που τους επιβάλλονται. Αφήνεται, με τον τρόπο αυτό, στην διακριτική ευχέρεια των καθηγητών, του διευθυντή του σχολείου και του συλλόγου διδασκόντων τόσο ο καθορισμός του παραπτώματος όσο και το είδος της κύρωσης που θα επιβληθεί. Έτσι υπάρχει ανομοιομορφία στην αντιμετώπιση των προβλημάτων όχι μόνο μεταξύ των διάφορων σχολείων αλλά και μεταξύ των καθηγητών του ίδιου σχολείου. Αποτέλεσμα αυτών είναι να δημιουργείται ανασφάλεια τόσο στους καθηγητές όσο και στους μαθητές καθώς υπάρχει κίνδυνος λ.χ. να χαρακτηρισθεί από έναν καθηγητή ως αυθάδης ο μαθητής όταν σε έντονο ύφος εκφράζει την άποψή του και να του επιβληθούν κυρώσεις, ενώ να θεωρείται από άλλον καθηγητή

ως φυσιολογική συμπεριφορά ενός παιδιού εφηβικής ηλικίας στα πλαίσια του δημοκρατικού διαλόγου .

Είναι ανάγκη λοιπόν να δημιουργηθεί μια λίστα με τα παραπτώματα των μαθητών (κρίνεται δε σκόπιμο η απαρίθμηση των παραπτωμάτων να γίνεται ενδεικτικά, καθώς το σχολείο συνιστά κοινωνικό χώρο που συνεχώς εξελίσσεται και διαφοροποιείται) και η αντίστοιχη για κάθε παράπτωμα επιβαλλόμενη ποινή. Αυτό θα βοηθήσει στην ομοιομορφία της αντιμετώπισης των παρεκκλίσεων των μαθητών, θα δημιουργήσει ασφάλεια τόσο στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι θα γνωρίζουν ποια συγκεκριμένη συμπεριφορά του μαθητή χαρακτηρίζεται ως παράπτωμα και ποια κύρωση μπορεί ή πρέπει να επιβληθεί στο μαθητή, όσο και στους μαθητές. Θα υλοποιήσει πιο σωστά τους σκοπούς της κύρωσης και κυρίως τη γενική και ειδική πρόληψη. Όλα αυτά βέβαια με γνώμονα το σεβασμό στην προσωπικότητα του μαθητή.

Πέρα από τα παραπτώματα, συνολικά οι κανόνες που ισχύουν και εφαρμόζονται στα σχολεία ούτε σαφείς είναι ούτε γνωστοί στους μαθητές.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων σε μερικά σχολεία έχουν συνταχθεί σχολικοί κανονισμοί από το σύλλογο διδασκόντων ή από το Διευθυντή του σχολείου διεύθυνση, χωρίς όμως τη συμμετοχή των μαθητών και των γονιών τους και χωρίς να προηγηθεί διάλογος.

Όσον αφορά στον προβληματισμό για τη δυνατότητα πρόκλησης σωματικής βλάβης σε μαθητή με σκοπό το σωφρονισμό του, δεν αφήνεται κανένα περιθώριο αμφιβολίας. Η απάντηση, με το ισχύον στην χώρα μας σήμερα νομικό καθεστώς, είναι ξεκάθαρη και σαφής. Δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της σωματικής βλάβης που πραγματοποιείται από καθηγητές σε βάρος των μαθητών στα πλαίσια του σωφρονισμού τους, παρά τις αντίθετες απόψεις που έχουν καταγραφεί στη θεωρία και στη νομολογία, καθώς:

- Η σωματική βλάβη που πραγματώνουν οι καθηγητές για το σωφρονισμό των μαθητών είναι αντίθετη στα άρθρα 2§1, 5§1 και 7§2 του Συντάγματος, με τα οποία προστατεύεται η αξία, δηλαδή η αξιοπρέπεια του ανθρώπου και αναγνωρίζεται ως πρόσωπο κάθε άνθρωπος, ανεξάρτητα από ηλικία, εθνικότητα κ.λ.π.

- Είναι αντίθετη στη Διεθνή Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση στις 20 Νοεμβρίου 1989 και κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Νόμο 2101/1992, καθώς με τη σύμβαση αυτή και μέσα από 54 άρθρα και κυρίως με τα άρθρα 19 παρ. 1 και 28 παρ. 2 διαφοροποιείται η θέση των παιδιών, τα οποία πλέον αναγνωρίζονται ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι αντικείμενα για την επιδίωξη οποιουδήποτε σκοπού.

- Είναι αντίθετη στο άρθρο 1518 Α.Κ., καθώς η λήψη σωφρονιστικών μέτρων από τους γονείς επιτρέπεται μόνον εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου. Αφού οι γονείς δεν μπορούν να παίρνουν μέτρα με τα οποία προσβάλλεται η σωματική ακεραιότητα των παιδιών τους, καθώς η προσβολή αυτή θίγει την αξιοπρέπειά τους, πολύ περισσότερο δεν μπορούν να εξουσιοδοτούν τους καθηγητές να το κάνουν.

- Επί πλέον η πρόκληση σωματικών βλαβών από τους γονείς είναι αντίθετη στο άρθρο 2, του ν. 3500/2006, για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, ενώ σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 23 του ίδιου νόμου οι καθηγητές υποχρεώνονται να καταγγέλλουν άμεσα κάθε περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας με θύμα μαθητή τους, το οποίο υποπίπτει στην αντίληψή τους, πράγμα που σημαίνει πως δεν μπορούν να συμπράττουν με τους γονείς σε τέτοιου είδους πράξεις για λόγους σωφρονισμού. Όταν ένας καθηγητής γνωρίζει ότι οι γονείς κάποιου παιδιού το

κακοποιούν για λόγους σωφρονισμού, και δεν καταγγέλλει την άδικη πράξη, όπως έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, είναι συνεργός στο έγκλημα με παράλειψη σωματικής βλάβης.

- Δεν μπορεί κάποιος να ισχυρισθεί την εθιμική θεμελίωση δικαιώματος ή καθήκοντος του εκπαιδευτικού για σωφρονισμό των μαθητών, καθώς λείπουν τα βασικά στοιχεία του εθίμου: ο *longus usus* (η μακρόχρονη και αδιάκοπη άσκηση) και η *opinio juris* (η πεποίθηση ότι εφαρμόζεται κανόνας δικαίου).

Περιστατικά σωματικών βλαβών μαθητών από καθηγητές εμφανίζονται σπάνια στα σχολεία και από το 1980 και μετά δεν υπάρχει σχετική νομολογία για τέτοια θέματα, γεγονός που σημαίνει πως δεν υπάρχει μακρά και ομοιόμορφη πρακτική.

Επίσης πολύ συχνά αποστέλλονται εγκύκλιοι στα σχολεία από τα αρμόδια Υπουργεία με τις οποίες απαγορεύεται η χρήση σωματικής τιμωρίας για παρέκκλιση των μαθητών από την προσήκουσα διαγωγή. Για το περιεχόμενο αυτό των εγκυκλίων ενημερώνονται οι καθηγητές και έτσι, ανεξάρτητα από την τυπική ισχύ τους, λειτουργούν αποτρεπτικά στην *opinio juris*.

- Ακόμη, σύμφωνα με τη σύγχρονη παιδαγωγική και ψυχολογία των εφήβων, η σωματική τιμωρία κρίνεται απαράδεκτη και αναποτελεσματική και οι καθηγητές οφείλουν να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους στα δεδομένα αυτά.

Έτσι, με τις επικρατούσες συνθήκες σήμερα στην εκπαίδευση, με τις εγκυκλίους που αποστέλλονται στα σχολεία, για το περιεχόμενο των οποίων ο διευθυντής του σχολείου είναι υπεύθυνος να ενημερώνει τους καθηγητές και οι οποίες εγκύκλιοι είναι προσβάσιμες σε όλους τους καθηγητές, πολύ

δύσκολα θα μπορούσε να ισχυριστεί ένας καθηγητής πως προκαλώντας σωματική βλάβη σε μαθητή για να τον διαπαιδαγωγήσει ή να τον σωφρονίσει, ασκεί δικαίωμα ή εκπληρώνει νόμιμο καθήκον. Τέτοια ενέργεια δεν αναγνωρίζεται ως δίκαιη από την έννομη τάξη και έτσι η πλάνη του δεν είναι συγγνωστή. Η νομική πλάνη, ως λόγος άρσης του καταλογισμού, μόνο κατ' εξαίρεση θα μπορούσε να έχει εφαρμογή κυρίως σε νεοδιόριστους καθηγητές ή αναπληρωτές, στους οποίους ο διευθυντής δίνει διαφορετικά μηνύματα και δεν τους ενημερώνει όπως έχει υποχρέωση.

Και η συναίνεση του παθόντος, όμως, ως ειδικός λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα της σωματικής βλάβης του μαθητή από τον καθηγητή, φαίνεται πως δεν έχει καμία απολύτως εφαρμογή στα πλαίσια της εκπαίδευσης, καθώς και στην περίπτωση ακόμη που ο μαθητής δίνει τέτοια συναίνεση, η πράξη της σωματικής βλάβης, η οποία δεν επιδοκιμάζεται από την ελληνική κοινωνία, είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη.

Υπάρχει, βέβαια πάντα, η πιθανότητα η πράξη του καθηγητή να μείνει ατιμώρητη λόγω δικαιολογημένης αγανάκτησης εξ αιτίας προηγούμενης συμπεριφοράς του μαθητή που ήταν ιδιαίτερα σκληρή ή βάνουση κατά τις διατάξεις του άρθρου 308 παρ. 3 Π.Κ.

Ως προς την προσβολή της τιμής των μαθητών, δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι ανήλικοι μαθητές είναι φορείς του έννομου αγαθού της τιμής, αφού ως τιμή νοείται η αξία που έχει και απολαμβάνει κάθε πρόσωπο και ως ένα αυστηρά προσωπικό έννομο αγαθό, είναι μέγεθος ισάξιο για όλους τους ανθρώπους. Κάθε συμπεριφορά του καθηγητή, που, εξεταζόμενη αντικειμενικά, μειώνει την κοινωνική παράσταση του μαθητή, συνιστά προσβολή της τιμής του.

Οι περισσότερες από τις εξυβρίσεις, τις οποίες διαπράττουν οι καθηγητές σε βάρος μαθητών τους με λόγο (όταν ο καθηγητής αποκαλεί λ.χ. κάποιον

μαθητή «παλιόπαιδο») ή με έργο (λ.χ. απώθηση, ράπισμα, τράβηγμα του αυτιού, τράβηγμα των μαλλιών, τράβηγμα από τα ρούχα, εκτόξευση αντικειμένου, φτύσιμο πάνω στον μαθητή, εφόσον όμως αυτά δεν προκαλούν σωματική βλάβη, δεν εμφανίζεται, δηλαδή, υλικό ίχνος σωματικής κάκωσης) ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, εντάσσονται στην προνομιούχα μορφή εξύβρισης του άρθρου 361§2 Π.Κ., εξ αιτίας του προσώπου του μαθητή και ειδικότερα της ηλικίας του και της σχέσης του με τον καθηγητή. Παρά την άποψη η οποία έχει διατυπωθεί για την αντισυνταγματικότητα της διάταξης με κύριο επιχείρημα πως δε συγχωρείται διαφοροποίηση της προστασίας της ανάλογα με το πρόσωπο που προσβάλλεται, ωστόσο, και με δεδομένο πως η τιμή είναι ίση για όλους τους ανθρώπους, δεν μπορεί να παραγνωρισθεί το γεγονός πως άλλες προσβολές είναι πιο σοβαρές και άλλες λιγότερο και αυτό κρίνεται από όλες τις πραγματικές συνθήκες. Για τη μορφή αυτή της εξύβρισης, αν και πρόκειται για πταισματική παράβαση, απαιτείται δόλος του καθηγητή, όπως προκύπτει από το κείμενο του νόμου, επιπλέον γιατί θα ήταν αντιφατικό να τιμωρείται η από αμέλεια ελαφρά εξύβριση και να μένει ατιμώρητη η βαρύτερη εξύβριση όταν τελείται από αμέλεια.

Η τιμή των μαθητών είναι ανεξάρτητη από τις αξιολογήσεις και από τη γνώμη του δασκάλου για αυτούς ή την ανταπόκριση στα κοινωνικά πρότυπα και την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Έτσι λοιπόν η άποψη που έχει διατυπωθεί σύμφωνα με την οποία, όταν δάσκαλος εξαναγκάζει τους ανήλικους μαθητές του να περιγράψουν γραπτά άσεμνες πράξεις, προσβολή της τιμής των μαθητών υπάρχει, μόνο όταν ανήλικοι μαθητές είναι άμεμπτοι και κυρίως δεν έχουν τελέσει τις πράξεις αυτές και όχι αν έχουν τελέσει τέτοιου είδους πράξεις, δε φαίνεται σωστή, καθώς και στις δύο περιπτώσεις ο δάσκαλος προσβάλλει την τιμή των μαθητών, αφού η τιμή δεν εξαρτάται ούτε είναι ανάλογη των πράξεων του ατόμου, αλλά συνιστά αντικειμενικό μέγεθος, ισάξιο για όλους τους μαθητές. Δεν έχει σημασία αν οι μαθητές τέλεσαν ή όχι τις άσεμνες πράξεις τις οποίες καλούνται να περιγράψουν, αλλά αν με τον

εξαναγκασμό στην περιγραφή τους μειώνεται η κοινωνική τους παράσταση σύμφωνα, με τις επικρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις.

Αμφιβολίες δημιουργούνται αν μπορεί να ενταχθεί στην εξύβριση η καταφρονητική μεταχείριση για την εμφάνιση του μαθητή (τα μακριά ή βαμμένα μαλλιά, τα σκουλαρίκια, το προκλητικό ντύσιμο κ.λ.π.).

Αξιολογώντας την συμπεριφορά του καθηγητή, κάθε καταφρονητική μεταχείριση με την μορφή μαλώματος, παρατήρησης ή αποβολής του μαθητή από το σχολείο για την εμφάνισή του, συνιστά εξύβριση όταν ο τρόπος που έγινε και οι συνθήκες της εκδήλωσης είναι δυσανάλογοι και υπερβολικοί σε σχέση με το λόγο, εμφάνιση του μαθητή, που έδωσε την αφορμή. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί η εκδήλωση συνοδεύεται από ανάρμοστες λέξεις ή φράσεις, με έντονο ή περιφρονητικό τόνο φωνής του καθηγητή, με βαρείς υπαινιγμούς εκ μέρους του, με ενδεχόμενες χειρονομίες, είτε γιατί η εκδήλωση της καταφρονητικής συμπεριφοράς πραγματοποιείται ενώ είναι παρόντα άλλα άτομα (συμμαθητές, άλλοι καθηγητές), είτε κοινολογείται η αποβολή του μαθητή από το μικρόφωνο του σχολείου και ταυτόχρονα αυτός υποδεικνύεται υποτιμητικά και σχολιάζεται αρνητικά κ.λ.π. Ακόμη όταν η εμφάνιση του μαθητή, αντικειμενικά εξεταζόμενη, κατά την κοινή αντίληψη, δεν είναι προκλητική και είναι, επομένως, «ευπρεπής».

Δυσκολία, ωστόσο, παρουσιάζει και η προσπάθεια να χαρακτηρισθεί η εμφάνιση του μαθητή ως «μη ευπρεπής». Γίνεται δεκτό πως χαρακτηρίζεται μη ευπρεπής η εμφάνιση του μαθητή, όταν, αντικειμενικά εξεταζόμενη δεν ανταποκρίνεται στην μαθητική ιδιότητα και για τον λόγο αυτό προκαλεί. Το αντικειμενικά ευπρεπές, σε ένα σχολικό περιβάλλον, θα πρέπει να προσδιορίζεται από τη συνισταμένη των απόψεων των συλλογικών οργάνων του σχολείου, δηλαδή το σύλλογο των καθηγητών, το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων και το μαθητικό συμβούλιο, εφόσον η χρήση οποιουδήποτε άλλου

κριτηρίου δεν οδηγεί αντικειμενικά στο χαρακτηρισμό της μη ευπρεπούς εμφάνισης.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως όταν μειώνεται μαθητής για την εμφάνισή του, τότε έμμεσα προσβάλλεται και ο γονέας του, ο οποίος ασκεί την επιμέλεια, μόνο όμως στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία μία αποβολή ή παρατήρηση στον μαθητή συνοδεύεται με εκφράσεις καταφρονητικές για τον γονέα του ή με υπαινιγμό για την ηθική του, με την προϋπόθεση πως αυτές οι έμμεσες προσβολές θα πρέπει να μπορούν να αναλύονται σε άμεσες συνήθεις προσβολές.

Η εξύβριση, την οποία διαπράττει ο καθηγητής σε βάρος μαθητών του μπορεί να πάρει τη μορφή της συλλογικής εξύβρισης, όταν αποδώσει ένα μειωτικό χαρακτηρισμό όχι σε κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο - μαθητή, αλλά σε ολόκληρη την κατηγορία των προσώπων - μαθητών, με την προϋπόθεση βέβαια πως ο κύκλος των προσώπων που αποτελούν μια ομάδα να είναι ευσύνοπτος, ώστε ο καθηγητής να έχει την δυνατότητα να εκφέρει κρίση για κάθε μέλος της ομάδας ξεχωριστά.

Μπορεί, ακόμη, η πράξη του καθηγητή να πάρει τη μορφή της δυσφήμισης (όταν αυτός ισχυρίζεται, υποστηρίζει δηλαδή ή βεβαιώνει ότι γνωρίζει ο ίδιος ένα γεγονός που μπορεί να βλάψει την τιμή ή την υπόληψη του μαθητή, ή όταν διαδίδει, αναμεταδίδει δηλαδή το μειωτικό της τιμής του μαθητή γεγονός, που πληροφορήθηκε από κάποιον άλλο) ή της συκοφαντικής δυσφήμισης του μαθητή (όταν το γεγονός που ισχυρίζεται ή διαδίδει ο καθηγητής είναι ψευδές και αυτός γνωρίζει ότι είναι ψευδές).

Όπως στη προσβολή της σωματικής βλάβης έτσι και στην προσβολή της τιμής, ο άδικος χαρακτήρας της μπορεί να αρθεί, όταν συντρέχει κάποιος από του γενικούς λόγους άρσης του αδικού, με πιθανότερους ανάμεσά τους την

ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος, κατά τις διατάξεις του άρθρου 20 Π.Κ. και της άμυνας, κατά τις διατάξεις του άρθρου 22 Π.Κ.

Ειδικότερα, πρέπει να σημειωθεί πως μέσα στα νόμιμα καθήκοντα των εκπαιδευτικών εντάσσεται μεταξύ άλλων και ο χαρακτηρισμός της διαγωγής των μαθητών. Η διαγωγή των μαθητών αποτελεί αντικείμενο παιδαγωγικού ελέγχου από τους καθηγητές και κάθε παρέκκλιση των μαθητών από την προσήκουσα διαγωγή, δηλαδή την έμπρακτη συμμόρφωσή τους προς τους κανόνες που διέπουν τη σχολική ζωή και προς τις ηθικές αξίες του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο διαβιούν, επιφέρει κυρώσεις. Στο πλαίσιο του σχολείου, οι ηθικές αντιλήψεις του μέσης ηθικής κοινωνικού ανθρώπου θα πρέπει να διαμορφώνονται αντικειμενικά από τις αντιλήψεις που επικρατούν, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, στον κλάδο των εκπαιδευτικών και ως κριτήριο για τη διάγνωση των αντιλήψεων αυτών, πρέπει να χρησιμοποιείται η συνισταμένη των απόψεων των συλλογικών οργάνων του σχολείου (σύλλογο καθηγητών, σύλλογο γονέων και κηδεμόνων και εκπροσώπων των μαθητών), στα οποία ο νομοθέτης αναθέτει την κρίση. Οι αποκλίνουσες συμπεριφορές όμως, εφόσον παραμένουν στην ιδιωτική-ατομική σφαίρα και δεν προσλαμβάνουν οποιαδήποτε ευρύτερη, δημόσια σημασία, δεν μπορούν να αξιολογηθούν υπό το πρίσμα των χρηστών ηθών, ούτε βέβαια να αποτελέσουν αντικείμενο νομοθετικών περιορισμών.

Ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του μαθητή ως «κοσμίας», όταν αυτός τηρεί μεν κατά κανόνα την προσήκουσα διαγωγή, όχι όμως και χωρίς παρεκκλίσεις ή «επίμεμπτης», όταν ο μαθητής παρεκκλίνει από την προσήκουσα διαγωγή, σε βαθμό ανεπίτρεπτο, αλλά η παρέκκλιση αυτή κρίνεται επιδεκτική παιδαγωγικής επανόρθωσης εντός του ίδιου του σχολικού περιβάλλοντος, ο οποίος χαρακτηρισμός εγγράφεται στο βιβλίο πράξεων του συλλόγου των διδασκόντων κάθε σχολείου και υπογράφεται από τους καθηγητές, αντικειμενικά συνιστά εξύβριση, αφού πρόκειται για αξιολογικές κρίσεις και

χαρακτηρισμούς με τους οποίους μειώνεται η ηθικοκοινωνική αξία του μαθητή. Για το χαρακτηρισμό της διαγωγής ως κοσμίας ή επίμεμπτης απαιτείται πλήρως θεμελιωμένη αιτιολογία του ΣΔ, ώστε να είναι αμάχητη σε κάθε περίπτωση (προσφυγή στο Συμβούλιο Επικρατείας κ.λ.π.). Οι εξυβρίσεις αυτές δεν συνιστούν και τελικά άδικες πράξεις, αφού πραγματοποιούνται στα πλαίσια άσκησης νομίμων καθηκόντων των εκπαιδευτικών.

Καθώς όμως ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του μαθητή, ως δεδομένο καθαρά παιδαγωγικού χαρακτήρα, αποτελεί στοιχείο σχολικής αποκλειστικά χρήσης, δεν γίνεται κατανοητό γιατί θα πρέπει να αναγράφεται και στα απολυτήρια των μαθητών. Είναι λογική η αναγραφή στους ελέγχους ώστε να γνωρίζουν οι καθηγητές των επομένων τάξεων καθώς και οι καθηγητές άλλου σχολείου, στο οποίο πιθανόν να μεταγραφεί ένας μαθητής, τη συμπεριφορά και τη διαγωγή του και να τον αντιμετωπίζουν αναλόγως, (χωρίς και αυτό το μέτρο να θεωρείται απαραίτητο, καθώς για κάθε μαθητή τηρείται στο σχολείο η ατομική του καρτέλα η οποία περιλαμβάνει όλα αυτά τα στοιχεία και έχουν πρόσβαση σ' αυτήν όλοι οι καθηγητές, σε περίπτωση δε μεταγραφής του μαθητή η ατομική του καρτέλα αποστέλλεται στο σχολείο στο οποίο αυτός μεταγράφεται). Η αναγραφή όμως της διαγωγής, ειδικότερα όταν αυτή είναι αρνητική, στα απολυτήρια, ξεφεύγει από το σκοπό του νομοθέτη, είναι αντίθετη στο γράμμα και στο πνεύμα του νόμου ως στοιχείο αποκλειστικά σχολικής χρήσης και ακολουθεί το μαθητή σε όλη του τη ζωή. Με δεδομένη μάλιστα την απαγόρευση της τροποποίησης της διαγωγής του μαθητή από το σύλλογο των διδασκόντων μετά από την με οποιοδήποτε τρόπο οριστική έξοδο του μαθητή από το σχολείο, αν κάποιος μαθητής κατά την εφηβική του ηλικία επέδειξε παρέκκλιση από την προσήκουσα διαγωγή, αυτό θα τον χαρακτηρίζει συνεχώς και θα του δημιουργεί προβλήματα ακόμη και στην εύρεση εργασίας, καθώς ο εκάστοτε εργοδότης είναι λογικό να μην επιλέγει άτομα με διαγωγή «κοσμία», ενώ παράλληλα δημιουργούνται προβλήματα και

για την πρόσληψή του στον δημόσιο τομέα. Έτσι το άτομο τίθεται σε υποδεέστερη θέση σε σχέση με τα άλλα άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντος και δεν είναι ισότιμο με αυτά. Πολύ δε περισσότερο που αφορά ανήλικα άτομα ή άτομα πολύ νεαρής ηλικίας. Ένα δεδομένο καθαρά παιδαγωγικού χαρακτήρα διαδραματίζει το ρόλο ποινικού μητρώου και μάλιστα χωρίς να έχει υπάρξει ποινική δίωξη. Στερείται λοιπόν, με αυτόν τον τρόπο, κάποιος τη δυνατότητα ίσων ευκαιριών στην εργασία, γεγονός το οποίο είναι αντίθετο στις διατάξεις του άρθρου 5 παρ.1 του Συντάγματος που αφορά στο δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας. Επίσης είναι αντίθετο και στις διατάξεις του άρθρου 22 παρ. 1 του Συντάγματος που αφορά στο δικαίωμα της εργασίας που προστατεύεται από το Κράτος, το οποίο μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού.

Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η κατάργηση της αναγραφής της διαγωγής του μαθητή στα απολυτήρια καθώς, είναι αντίθετη στο γράμμα και στο πνεύμα του νόμου, ως αντικείμενο σχολικής αποκλειστικά χρήσης και θέτει το άτομο σε υποδεέστερη θέση σε σχέση με τα άλλα άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Επίσης, η ωριαία απομάκρυνση συνιστά εξύβριση του μαθητή, αφού αυτός αποπέμπεται από την αίθουσα διδασκαλίας υπό το βλέμμα των συνομηλίκων συμμαθητών του, παραμένει δε εκτός της αίθουσας καθ' όλη τη διάρκεια του μαθήματος και έτσι, με τον τρόπο αυτό μειώνεται η κοινωνική του παράσταση. Ωστόσο, η εξύβριση αυτή δεν είναι τελικά άδικη πράξη, καθώς ο καθηγητής πρέπει να διατηρήσει την απρόσκοπτη διαδικασία της διδασκαλίας και τη μετάδοση γνώσεων στους υπόλοιπους μαθητές, τα οποία άλλωστε συνιστούν και την ουσία του εκπαιδευτικού του έργου και αποτελούν νόμιμα καθήκοντά του. Δεν εφαρμόζεται όμως η διάταξη του 20 Π.Κ., αν ο καθηγητής μπορούσε

εξ ίσου αποτελεσματικά να προστατεύσει την απρόσκοπτη διαδικασία της μάθησης με άλλα ηπιότερα μέσα (λ.χ. παρατήρηση ή επίπληξη), αλλά αντί αυτών επέλεξε την ωριαία απομάκρυνσή του, μη τηρώντας έτσι την αναλογία κύρωσης - παραπτώματος.

Ακόμη η εξύβριση ή η δυσφήμιση που διαπράττει ο καθηγητής κρίνεται τελικά ως μη άδικη όταν συντρέχουν και οι ειδικοί λόγοι του άρθρου 367 Π.Κ. και κυρίως όταν πρόκειται για εκδηλώσεις που γίνονται: για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων ή την άσκηση νόμιμης εξουσίας, για την διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον. Η εφαρμογή του άρθρου 367 Π.Κ. προϋποθέτει το σκοπό του δράστη να εκτελέσει νόμιμο καθήκον ή να ασκήσει νόμιμη εξουσία και είναι ευρύτερη του 20 Π.Κ.

Όλα αυτά βέβαια, με την προϋπόθεση ότι ο καθηγητής θα πρέπει να αιτιολογεί την κρίση του και να μην υπερβαίνει το απολύτως αναγκαίο μέτρο κατά την απόδοση της κρίσης ή του χαρακτηρισμού.

Ωστόσο δεν αίρεται το άδικο και παραμένει η ποινική ευθύνη του καθηγητή όταν η κρίση και η εκδήλωσή του περιέχει τα συστατικά στοιχεία της συκοφαντικής δυσφήμισης, όταν αυτός γνωρίζει πως το γεγονός που διαδίδει είναι ψευδές και όταν από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες τελέστηκε η πράξη προκύπτει σκοπός εξύβρισης, δηλαδή σκοπός που κατευθύνεται ειδικά στην προσβολή της τιμής του μαθητή. Ο ειδικός σκοπός εξύβρισης υπάρχει στον τρόπο εκδήλωσης της εξυβριστικής συμπεριφοράς του καθηγητή, όταν αυτός εκφρασθεί με λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν μομφή ή χαρακτηρίζουν επικριτικά μια ενέργεια μαθητή, που όμως, αντικειμενικά κρινόμενες οι εκδηλώσεις αυτές, δεν είναι πραγματικά αναγκαίες για να αποδώσουν τη σκέψη του και που ενώ το γνωρίζει, τις χρησιμοποιεί για να προσβάλει την τιμή του μαθητή. Βέβαια, θα πρέπει η ύπαρξη του ειδικού σκοπού εξύβρισης να διαπιστωθεί σαφώς και

αναμφισβήτητα, χωρίς να τεθεί κάποιο γενικό μέτρο, αλλά να ληφθεί υπ' όψη η όλη προσωπικότητα του συγκεκριμένου δράστη, ο βαθμός της μόρφωσής του, η πνευματική ανάπτυξη, η ιδιοσυγκρασία και η ενδεχόμενη διέγερσή του κατά τον χρόνο της τέλεσης της πράξης. Ενώ δεν συντρέχει, στις περιπτώσεις αυτές, δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων περί νομικής πλάνης, καθώς οι καθηγητές γνωρίζουν ότι τέτοιου είδους προσβολές της τιμής δεν μπορούν ούτε να συνετίσουν τον μαθητή ούτε να βελτιώσουν την απόδοσή του.

Ακόμη, μπορεί ο καθηγητής να απαλλαγεί από την ποινή σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 361§3 Π.Κ., που αφορά προσωπικό λόγο απαλλαγής από την ποινή, όταν παρασύρθηκε στην πράξη της εξύβρισης από δικαιολογημένη αγανάκτηση εξαιτίας μιας αμέσως προηγούμενης πράξης που τέλεσε ο μαθητής εναντίον του ή ενώπιόν του και που ήταν ιδιαίτερα σκληρή ή βάνουση.

Ως προς τα θέματα συρροής του εγκλήματος ζήτημα γεννιέται, κυρίως, σε δύο περιπτώσεις: α) της συρροής του εγκλήματος της εξύβρισης και του εγκλήματος της προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για φαινομενική κατ' ιδέα και όχι για αληθινή συρροή, αφού η διάταξη του άρθρου 337 υπερισχύει ως ειδικότερη, καθώς η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας αναφέρεται βασικά στο έννομο αγαθό της τιμής, σε μια ειδικότερη επιφάνειά του. και

β) στη συλλογική εξύβριση. Εφόσον γίνεται δεκτό πως η τιμή είναι ένα ατομικό έννομο αγαθό, με τον ομαδικό χαρακτηρισμό, δεν θίγεται η ομάδα συνολικά αλλά το κάθε μέλος ξεχωριστά. Με μία πράξη, δηλαδή, θίγονται πολλά πρόσωπα και έτσι πραγματώνονται πολλά εγκλήματα. Τα έννομα αγαθά που προσβάλλονται είναι του ίδιου γένους, έννομα αγαθά της τιμής, υπάρχει επομένως ομοειδής αληθινή κατ' ιδέα συρροή.

Όσον αφορά στα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, το ενδιαφέρον εστιάζεται κυρίως στο έγκλημα του άρθρου 342 Π.Κ. που αναφέρεται στην κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια, καθώς, ιδίως μετά την αντικατάστασή του με το άρθρο 24 του ν. 3500/2006, συγκεντρώνει κατά κύριο λόγο τις πράξεις που προσβάλλουν την ανηλικότητα των μαθητών, όταν αυτές τελούνται από καθηγητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι ανήκουν στον κύκλο των ρητά αναφερόμενων προσώπων και για τους οποίους η, εκ μέρους τους, τέλεση της πράξης συνιστά επιβαρυντική περίπτωση.

Θα πρέπει να τονιστεί πως το έννομο αγαθό το οποίο προστατεύεται στο άρθρο 342 Π.Κ. είναι η ανηλικότητα, δηλαδή η ψυχική και σωματική ανάπτυξη των ανηλίκων, οι οποίες δεν θα πρέπει να διαταράσσονται με την τέλεση ασελών πράξεων, ενώ υποστηρίζεται, συγχρόνως, πως το κοινωνικό συμφέρον απαιτεί και την ανάγκη να διαφυλαχθούν οι σχέσεις αυτές, οι οποίες έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα και μπορούν να επηρεάσουν την ανάπτυξη της γενετήσιας προσωπικότητας του ανηλίκου, καθαρές από γενετήσιες επιδιώξεις. Αυτό πάντως που προέχει είναι η προστασία της ανηλικότητας, καθώς ο ανήλικος είναι αδύναμος να αντισταθεί απέναντι σε αυτούς που έχουν αναλάβει να τον επιβλέπουν και να τον φροντίζουν. Τα ανήλικα άτομα, απολαμβάνουν πλέον ιδιαίτερης ποινικής προστασίας και η ιδιότητα της ανηλικότητας έχει αναχθεί σε έννομο αγαθό. Αυτή είναι η κρατούσα άποψη στη θεωρία, μολονότι ο έλληνας ποινικός νομοθέτης δεν έχει κατονομάσει ρητά την ανηλικότητα ως έννομο αγαθό, αλλά την προστατεύει στο πλαίσιο της προστασίας άλλων έννομων αγαθών. Ωστόσο, ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 21 παρ. 1 κατοχυρώνει ρητά την προστασία της παιδικής ηλικίας και διεθνώς γίνεται μεγάλη προσπάθεια για την προστασία των ανηλίκων (λ.χ. η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. στις 20 Νοεμβρίου 1989 και κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Νόμο 2101/1992, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των

δικαιωμάτων των παιδιών του Στρασβούργου της 25-1-1996, η οποία κυρώθηκε με το νόμο 2502/1997 Α'103).

Εκείνο, πάντως, το οποίο διαφοροποιεί τη διάταξη του άρθρου 342 Π.Κ. από τις λοιπές διατάξεις, που προστατεύουν το ίδιο έννομο αγαθό, είναι η ιδιαίτερη σχέση εμπιστοσύνης η οποία συνδέει το ανήλικο θύμα με το δράστη και η εκμετάλλευση από το δράστη της σχέσης αυτής, με την ενέργεια γενετήσιων προσβολών σε βάρος του. Για το λόγο αυτό, η παραγραφή της πράξης του κατηγοητή αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του ανήλικου μαθητή, καθώς το ανήλικο θύμα χρειάζεται, συνήθως, αρκετό διάστημα, ακόμη και μετά την ενηλικίωσή του, για να ξεπεράσει τις προσωπικές και κοινωνικές αναστολές του και να καταγγείλει την ασελή πράξη που τελέστηκε σε βάρος του από άτομο που εμπιστεύτηκε.

Για τον ίδιο λόγο άλλωστε, εν όψει των ψυχολογικών και κοινωνικών επιπτώσεων σε μερικές περιπτώσεις παιδιών ψυχικά τραυματισμένων ή υπερευαίσθητων, κατά την κατάθεση του νομοσχεδίου για τροπολογία, εκφράστηκε η άποψη πως, για θέματα ποινικής δίωξης, φαινόταν ενδεδαιγμένη κάποια ειδικότερη ρύθμιση και όχι η εφαρμογή του άρθρου 344 εδ. α' Π.Κ. Τέτοια πρόβλεψη τελικά δεν συμπεριλήφθηκε στη διάταξη και έτσι το έγκλημα της κατάχρησης ανηλικού σε ασέλγεια διώκεται αυτεπάγγελα.

Παρά την αντίθετη άποψη που έχει εκφραστεί, κρίνεται σωστή τόσο η διαφορετική κατηγοριοποίηση καθ' ηλικία των θυμάτων στο άρθρο 342 Π.Κ. σε σχέση με το άρθρο 339 Π.Κ., όσο και η πρόβλεψη αυστηρότερων ποινών σε σύγκριση με άλλες διατάξεις, καθώς σήμερα υπάρχει ιλιγγιώδης εξέλιξη στις κοινωνικές δομές εξ αιτίας της μεγαλύτερης κοινωνικής κινητικότητας των μελών της οικογένειας και της ένταξης του ανηλικού, μ' αυτόν τον τρόπο, σε περισσότερα κοινωνικά περιβάλλοντα. Αυτό έχει ως συνέπεια την αύξηση των

προσώπων εμπιστοσύνης ή αναφοράς για τον ανήλικο και επομένως την αύξηση των περιπτώσεων της προσβολής του από τα πρόσωπα αυτά.

Ενώ για τον προβληματισμό που διατυπώνεται και αφορά στην κεντρική αξιολογική έννοια της ασελγούς πράξης, πάνω στην οποία δομήθηκε το κεφάλαιο των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, θα πρέπει να σημειωθεί πως στην Αιτιολογική Έκθεση για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ. αναφέρεται ρητά ότι στις ασελγείς πράξεις εμπίπτουν η συνουσία και οι ανάλογης βαρύτητας με αυτήν γενετήσιες πράξεις, συμβαδίζοντας απόλυτα με τη θεωρία, οριοθετώντας έτσι την έννοια αυτή προς άρση κάθε αμφισβήτησης και αμφιβολίας. Με την ερμηνεία αυτή περιορίζεται το εύρος της έννοιας της ασελγούς πράξης, καθώς δεν μπορούν να συμπεριληφθούν σαυτήν οι ήσσονος βαρύτητας γενετήσιες προσβολές. Η ιστορική βουλευτική ερμηνεία, όταν περιορίζει το άδικο, είναι δεσμευτική για τον εφαρμοστή του νόμου.

Υπογραμμίζεται πως δημιουργεί απορία ο φόβος για τον κίνδυνο της προσβολής της αιδούς των ανηλικών μαθητών που φτάνει στο σημείο να μην αποτολμούν οι εκάστοτε Υπουργοί Παιδείας να εντάξουν το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία, παρά τις κατά καιρούς εξαγγελίες και παρά το γεγονός ότι αυτό διδάσκεται στα περισσότερα σχολεία των ευρωπαϊκών χωρών. Η ατολμία αυτή, η οποία χαρακτηρίζεται από μια σεμνότυφη διάθεση, θα πρέπει να παρακαμφθεί, καθώς κάθε ενημέρωση του ανηλικού για την γενετήσια ζωή δεν συνιστά άδικη πράξη. Μόνο όταν αντικειμενικά προσβάλλεται η ευπρέπεια του ανηλικού στη σφαίρα της γενετήσιας ζωής του πραγματώνεται το αδίκημα. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ακόμη και αν κάποτε θιγεί η αιδώς του ανηλικού μαθητή, υπάρχει λόγος άρσης του αδικού, καθώς το συμφέρον της ενημέρωσης του μαθητή, σε θέματα τόσο σημαντικά για τη ζωή του, είναι υπέρτερο. Έτσι, παρά την έλλειψη νομοθετικού πλαισίου, όταν ο καθηγητής, ενημερώνοντας τους

μαθητές του, θίγει την αιδώς κάποιου από αυτούς, μπορεί η προσβολή να δικαιολογηθεί, όταν γίνεται ως ενάσκηση δικαιώματος ή εκπλήρωση καθήκοντος που επιβάλλεται από τον νόμο, κατά το άρθρο 20 Π.Κ.

Προτείνεται λοιπόν να ενταχθεί το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία και να παρακαμφθεί έτσι η σεμνοτυφία η οποία διακρίνει την κανονιστική διοίκηση, με την προϋπόθεση, βέβαια, να ανατεθεί η διδασκαλία του μαθήματος σε ειδικούς επιστήμονες ώστε να μην δίνονται λανθασμένα μηνύματα στους μαθητές.

Από τη θεωρία και τη νομολογία γίνεται δεκτό ότι στις περιπτώσεις προσβολής της ανηλικότητας δικαιούχος της αποζημίωσης είναι μόνο ο ανήλικος καθώς αυτός είναι ο άμεσα ζημιωθείς από την πράξη. Αυτό έχει ως συνέπεια να απορρίπτονται τα αιτήματα τρίτων, συνήθως των γονέων, για την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης, με το επιχείρημα ότι τα πρόσωπα αυτά είναι έμμεσα ζημιωθέντες από την αδικοπραξία και δεν δικαιούνται αποζημίωση.

Είναι σαφές βέβαια πως κάθε προσβολή του ανηλικού θίγει, παρά τη θέλησή του, και τον φορέα του δικαιώματος (γονέα) να τον διαπλάθει ελεύθερα. Πρόκειται ασφαλώς για ένα κοινωνικό αγαθό, που ενσωματώνει το ατομικό συμφέρον (των γονέων) για τη διατήρησή του. Το κοινωνικό αυτό αγαθό δεν έχει αναχθεί όμως σε αυτοτελές έννομο αγαθό με φορείς τους γονείς, αλλά πάντως συνιστά ένα εμμέσως προσβαλλόμενο μέγεθος.

Με δεδομένο ότι στις μέρες μας τα εγκλήματα σε βάρος των ανηλικών έχουν πολλαπλασιαστεί, με την έξαρση της παιδοφιλίας, του ηλεκτρονικού εγκλήματος κ.λ.π., το δικαίωμα των γονέων για την ελεύθερη διάπλαση του τέκνου τους αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

Όσο αφορά στα προβλήματα συρροής του εγκλήματος με άλλα εγκλήματα το ενδιαφέρον εστιάζεται στη συρροή με το έγκλημα της αποπλάνησης παιδιών (άρθρο 339 Π.Κ.). Στην Αιτιολογική Έκθεση για την τροποποίηση του άρθρου 342 Π.Κ., γίνεται δεκτό ότι η διάταξη αυτή υπερισχύει ως ειδικότερη. Καθώς όμως η ειδικότητα προϋποθέτει σχέση «υπαλληλίας», η οποία εδώ δεν υπάρχει (στο άρθρο 342 Π.Κ. προστατεύονται ανήλικοι μέχρι 18 ετών, ενώ στο άρθρο 339 Π.Κ. μόνο ανήλικοι μέχρι 15 ετών) φαίνεται ορθότερο να δεχθούμε τη σχέση σιωπηρής επικουρικότητας με την έννοια ότι το άρθρο 339 Π.Κ. εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες προσβάλλεται η ανηλικότητα χωρίς να διαπιστώνεται η εκμετάλλευση της ιδιαίτερης σχέσης εμπιστοσύνης που συνδέει το δράστη με το θύμα.

Β. Από τη διερεύνηση των εγκλημάτων πουπραγματώνουν οι καθηγητές με παράλειψη κοινωνικά αναμενόμενης συμπεριφοράς προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα και προβληματισμοί:

Όταν αιτία επέλευσης ενός αποτελέσματος είναι η παράλειψη του καθηγητή, ο οποίος έχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση, να προβεί σε ορισμένη ενέργεια για να παρεμποδίσει την επέλευσή του, γίνεται λόγος για έγκλημα μη γνήσιας παράλειψης.

Στα σχολεία η ιδιαίτερη νομική υποχρέωση των καθηγητών, η οποία συνιστά πρόσθετο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης των εγκλημάτων που τελούνται με παράλειψη, θεμελιώνεται κατά κύριο λόγο σε ρητή διάταξη νόμου ή σύμπλεγμα νομικών καθηκόντων που συνδέονται με ορισμένη έννομη θέση του υπόχρεου - καθηγητή.

Το γενικό πλαίσιο χαράσσει ο ν. 1566/1985 και τα καθήκοντα των εκπαιδευτικών εξειδικεύονται με προεδρικά διατάγματα, εγκυκλίους και υπουργικές αποφάσεις.

Ένα ζήτημα που παρουσιάζει δυσκολίες αφορά στην περίπτωση εκείνη που συντρέχουν δύο παραλείψεις και ακόμη μεγαλύτερες δυσκολίες υπάρχουν, όταν συντρέχουν μία πράξη και μία παράλειψη, καθώς τίθεται το ερώτημα μήπως η άδικη πράξη υπερισχύει της παράλειψης.

Για να αξιολογηθούν ως ισοδύναμες δύο παραλείψεις που συντρέχουν, θα πρέπει και οι δύο να έχουν τα στοιχεία της αυτοουγκικής δράσης και αυτό συμβαίνει όταν οι οφειλόμενες ενέργειες, που δεν έγιναν, θα μπορούσαν αυτοτελώς να αποτρέψουν το αποτέλεσμα

Όταν συντρέχουν μία πράξη και μία παράλειψη, η παράλειψη, είναι ισοδύναμη με την πράξη μόνο όταν «α) περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του παραλείποντος αποτελεί η παρεμπόδιση της προσβλητικής ενέργειας του τρίτου που στρέφεται στη συγκεκριμένη περίπτωση κατά του έννομου αγαθού και β) υπάρχει δυνατότητα ενέργειας του παραλείποντος, που θα μπορούσε αυτοτελώς να αποτρέψει την ενέργεια του τρίτου όσο αυτή διαρκεί». Αν ένα από τα δύο συμβαίνει, τότε η παράλειψη μόνο ως βοηθητική συμπεριφορά μπορεί να κριθεί.

Μετά την αποδοχή των παραπάνω απόψεων, ο προβληματισμός εστιάζεται κυρίως σε θέματα επίβλεψης των μαθητών από τους καθηγητές στο σχολείο και σε σχολικές εκδηλώσεις, καθώς, όπως προκύπτει από έρευνες, το μεγαλύτερο ποσοστό των ατυχημάτων συμβαίνει παρουσία εποπτεύοντος καθηγητή. Ειδικότερα:

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται από τον διδάσκοντα καθηγητή στην περίπτωση ασθένειας του μαθητή κατά τη διάρκεια του μαθήματος, καθώς αν δεν αντιδράσει άμεσα και με τρόπο αποτελεσματικό, ενδέχεται να προκύψει γι' αυτόν ποινική ευθύνη από αμέλεια.

Πρόβλημα, φαίνεται πως δημιουργείται στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία ο καθηγητής επιβάλλει την κύρωση της «ωριαίας απομάκρυνσής» από την τάξη στο μαθητή ο οποίος είναι ανήσυχος, καθώς αυτός μένει χωρίς επίβλεψη και προστασία. Στην πράξη ο μαθητής, όταν του έχει επιβληθεί η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης», συνήθως, περιφέρεται στους διαδρόμους του σχολείου ή στο προαύλιο, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο να απομακρυνθεί από το χώρο του σχολείου. Στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει πρόβλεψη από τις σχετικές διατάξεις για την προστασία του μαθητή και αφού ο νόμος δεν θέτει τέτοια υποχρέωση στους καθηγητές, δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 15 Π.Κ.

Δεν μπορεί βέβαια να γίνει δεκτό πως ο μαθητής μένει χωρίς επίβλεψη και προστασία, ενώ το κενό αυτό μπορεί κάποτε να αποβεί μοιραίο.

Παρά το γεγονός ότι δεν ρυθμίζεται ειδικότερα η συγκεκριμένη περίπτωση, ωστόσο, υπάρχει η γενική ευθύνη συλλόγου των διδασκόντων για την υγεία και προστασία των μαθητών, η οποία προκύπτει από το νόμο - πλαίσιο (1566/1985). Θα πρέπει λοιπόν ο σύλλογος διδασκόντων να μεριμνά με απόφασή του για την επίβλεψη του μαθητή όταν του επιβάλλεται η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης». Θα μπορούσε έτσι να προβλεφθεί να επιβλέπει τον μαθητή είτε ο διευθυντής του σχολείου είτε κάποιος εκπαιδευτικός ο οποίος δε διδάσκει εκείνη την ώρα.

Επειδή, άλλωστε, η ποινή αυτή θα πρέπει να είναι και χρήσιμη εκπαιδευτικά, θα μπορούσε ο μαθητής να ενταχθεί σε κάποια άλλη δραστηριότητα λ.χ.

απασχόληση στη βιβλιοθήκη του σχολείου ή στην αίθουσα της πληροφορικής κ.λ.π.

Εάν όμως, ο σύλλογος διδασκόντων δε φροντίσει, με απόφασή του να αναθέσει την επίβλεψη του μαθητή, σε συγκεκριμένο καθηγητή όταν του επιβάλλεται η ποινή της «ωριαίας απομάκρυνσης», τότε, είναι αναγκαία η αναζήτηση πιθανών ποινικών ευθυνών από τους καθηγητές που μετέχουν στο σύλλογο. Η συμπεριφορά κάθε μέλους του συλλόγου των διδασκόντων κρίνεται αυτοτελώς και ανεξάρτητα από τους άλλους, κατά το λόγο της αμέλειας που επέδειξε και εφόσον πάντως το επελθόν αποτέλεσμα τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο προς την παράλειψη.

Ευθύνη μπορεί να προκύψει για τους καθηγητές και από την παράβαση υποχρεώσεων σε πράξεις κακοποίησης σε βάρος μαθητών από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Με δεδομένες τις δυσκολίες τόσο για το χαρακτηρισμό ενός προβλήματος ως «ψυχολογικού», όσο και για την αιτιακή σύνδεση του προβλήματος με συγκεκριμένη συμπεριφορά, κρίνεται πως είναι πολύ σημαντική η ρύθμιση του νόμου για την ενδοοικογενειακή βία που αφορά στους ανηλίκους, αφού θεωρούνται θύματα ενδοοικογενειακής βίας όχι μόνο όταν σε βάρος τους τελείται μία από τις αξιόποινες πράξεις που περιγράφονται στο ν. 3500/2006 (άρθρο 1 παρ. 3), αλλά και όταν απλά τελείται ενώπιόν τους μια από τις πράξεις αυτές. Με τη διάταξη αυτή, κατά αμάχητο τεκμήριο, δημιουργείται ψυχολογικό πρόβλημα στο ανήλικο παιδί που δεν χρειάζεται να αποδειχθεί, όταν πράξεις ενδοοικογενειακής βίας πραγματώνονται ενώπιόν του.

Όταν ο καθηγητής αντιλαμβάνεται ότι κάποιος μαθητής κακοποιείται λ.χ. από τον πατέρα του και δεν ενημερώνει, όπως έχει υποχρέωση το διευθυντή του σχολείου, και ο διευθυντής δεν ανακοινώνει την κακοποίηση στις αρμόδιες αρχές, επιτρέπουν με τον τρόπο αυτό στον πατέρα να συνεχίσει την

κακοποίηση, ενώ αν κάνουν την επιβεβλημένη ενέργεια έχουν τη δυνατότητα να ανακόψουν την πορεία προς το αποτέλεσμα ανά πάσα στιγμή με την ανακοπή της ενέργειας του πατέρα.

Πρόκειται για συγκλίνουσα δράση, την πράξη κακοποίησης από τον πατέρα και την παράλειψη του καθηγητή ή του διευθυντή του σχολείου. Η πράξη είναι αυτή που δημιουργεί την υποχρέωση στους εκπαιδευτικούς να δράσουν.

Περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του καθηγητή είναι να ενημερώσει το διευθυντή του σχολείου και περιεχόμενο της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του διευθυντή είναι να ανακοινώσει την κακοποίηση στον αρμόδιο εισαγγελέα ή στην πλησιέστερη αστυνομική αρχή και όχι η παρεμπόδιση της προσβλητικής ενέργειας του πατέρα. Οι παραλείψεις αυτές μόνο ως βοηθητική συμπεριφορά μπορούν να αξιολογηθούν σε σχέση με την πράξη του πατέρα.

Έτσι μόνο όταν ο εκπαιδευτικός παραλείπει με δόλο την οφειλόμενη ενέργεια μπορεί να αντιμετωπισθεί ως συνεργός στο έγκλημα του πατέρα ο οποίος είναι ο φυσικός αυτουργός. Όταν παραλείπει από αμέλεια δεν έχει ευθύνη, καθώς η συμμετοχή στα εγκλήματα αμέλειας δεν είναι αξιόποινη.

Διάφορα προβλήματα ανακύπτουν επίσης και από την εφημερία των εκπαιδευτικών, η οποία αποτελεί σημαντικό στοιχείο της λειτουργίας των σχολείων. Βεβαίως γίνεται δεκτό, πως οι εκπαιδευτικοί υποκαθιστούν το οικογενειακό περιβάλλον, για τις ώρες τουλάχιστον που τα παιδιά βρίσκονται στο σχολείο, και έχουν την υποχρέωση να τα επιβλέπουν και να φροντίζουν να αποτρέπουν τους κινδύνους που τα απειλούν.

Έτσι ο καθηγητής, ο οποίος παραλείπει με δόλο ή αμέλεια να κάνει τις ενέργειες που είναι υποχρεωμένος να ενεργήσει στο πλαίσιο της εφημερίας

(να προσέρχεται στο σχολείο 15' πριν την έναρξη των μαθημάτων και να αποχωρεί 5' μετά τη λήξη, αφού φύγουν όλοι οι μαθητές, να φροντίζει για τη σύνταξη των μαθητών στην πρωινή προσευχή, να συνεργάζεται με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς για την αποχώρηση όλων των μαθητών από τις αίθουσες κατά τα διαλείμματα και κατά τη λήξη του διδακτικού ωραρίου, να επιτηρεί τους μαθητές στα διαλείμματα κατανέμοντας με τους άλλους καθηγητές τους χώρους, ώστε να υπάρχει παντού επίβλεψη, η οποία είναι απαραίτητη για την ασφάλεια των μαθητών, να ελέγχει τον αύλειο χώρο, ώστε να αποτρέπεται η προσέγγιση ή η είσοδος ατόμων που δεν έχουν σχέση με τη σχολική κοινότητα και δεν είναι δικαιολογημένη η εκεί παρουσία τους) και εξ αιτίας της παράλειψής του προκληθεί σωματική βλάβη ή θάνατος σε έναν μαθητή τίθεται θέμα δικής του αυτοουγκικής ευθύνης. Θα πρέπει, πάντως να σημειωθεί πως, καθώς οι κανόνες επιμέλειας δεν είναι αρκούντως σαφείς για τους καθηγητές, απαιτείται να χρησιμοποιηθούν αντικειμενικά κριτήρια. Ως κριτήριο μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ύπαρξη κινδύνου για το έννομο αγαθό της σωματικής ακεραιότητας ή της ζωής του μαθητή καθώς και η δυνατότητα κινδύνου, αφού, κατά την κρατούσα άποψη στη θεωρία, ο κίνδυνος, ως μεταβολή που συμβαίνει στον εξωτερικό κόσμο, αποτελεί αντικειμενικό μέγεθος

Επιπλέον είναι αναγκαία η αναζήτηση πιθανών ποινικών ευθυνών, εκτός από τον εφημερεύοντα καθηγητή, και από τους υπόλοιπους καθηγητές που μετέχουν στο σύλλογο, αν ο σύλλογος διδασκόντων του σχολείου ορίζει ως εφημερεύοντες καθηγητές λιγότερους από όσους απαιτούνται εξ αιτίας είτε του αριθμού των μαθητών είτε της ιδιομορφίας του σχολικού χώρου, και τελικά ένα παιδί χτυπήσει. Μπορεί να προκύψει προσωπική ευθύνη για κάποιο μέλος του συλλόγου των διδασκόντων που δεν φρόντισε να ορίσει τον αναγκαίο αριθμό των εφημερευόντων, ή για όλους, όμως για τον καθένα χωριστά και όχι συνολικά, καθώς δε γίνεται δεκτή η συλλογική ευθύνη. Διαφορετικά είναι, βεβαίως, τα πράγματα όταν ένας καθηγητής ως μέλος του

συλλόγου ψήφισε υπέρ της συμμετοχής του αναγκαίου αριθμού των εφημερευόντων, για την κάλυψη των χώρων του σχολείου, η θέση όμως αυτή δεν υιοθετήθηκε από την πλειοψηφία. Ο ορισμός επιπλέον καθηγητών θα μπορούσε από μόνος του να αποτρέψει το αποτέλεσμα, καθώς και μόνη η φυσική παρουσία του καθηγητή σε χώρο του σχολείου αποτρέπει την εμπλοκή μαθητών σε καυγάδες και επικίνδυνα παιχνίδια, γιαυτό και ο ορισμός των εφημερευόντων, γίνεται, λόγω της σπουδαιότητάς του, στην πρώτη παιδαγωγική συνεδρίαση του συλλόγου διδασκόντων του σχολείου, η οποία πραγματοποιείται πριν από την έναρξη των μαθημάτων.

Μπορεί ακόμη να αποδοθεί ποινική ευθύνη για φυσική αυτουργία με παράλειψη στο διευθυντή του σχολείου, αν προκύψει, ότι παραμελεί τα ειδικότερα αυτά καθήκοντά του και γίνεται έτσι αιτία να προκληθεί σωματική βλάβη σε μαθητή, μόνο εφόσον κριθεί επιπλέον, ότι η δική του παρέμβαση θα μπορούσε αυτοτελώς να παρεμποδίσει την πρόκληση του κινδύνου και την επέλευση μέσω αυτού της βλάβης ή την εξέλιξη του υπάρχοντος ήδη κινδύνου σε βλάβη.

Απορία ωστόσο, δημιουργεί η διάταξη Δ2/20203/25. 2. 2005 Δ/γή ΥΠΕΠΘ σύμφωνα με την οποία απαλλάσσονται από το καθήκον της εφημερίας, μεταξύ άλλων, και οι πολύτεκνοι εκπαιδευτικοί. Δεν γίνεται κατανοητό γιατί ένας πολύτεκνος εκπαιδευτικός αδυνατεί, μεταξύ των ωρών διδασκαλίας, στα διαλείμματα, να επιτηρεί τους μαθητές του. Η συγκεκριμένη απόφαση, η οποία εκδόθηκε στα πλαίσια της προστασίας των πολύτεκνων είναι υπερβολική και θα πρέπει να αναθεωρηθεί, καθώς δημιουργεί προβλήματα στην κάλυψη των χώρων εφημερίας του σχολείου για την προστασία των μαθητών από ενδεχόμενους κινδύνους.

Πέρα από το σχολείο υποχρεώσεις δημιουργούνται για τους καθηγητές και όταν συνοδεύουν μαθητές σε διάφορες εκδηλώσεις και εκδρομές.

Είναι σε όλους γνωστά τα τραγικά τροχαία ατυχήματα με θύματα μαθητές κατά την πραγματοποίηση κάποιας σχολικής εκδρομής και δεν θα πρέπει να θεωρείται πως κάθε ταξιδιωτικό γραφείο που λειτουργεί νόμιμα τηρεί και τις προδιαγραφές ασφαλείας, ούτε η χαμηλότερη προσφορά να είναι το βασικό κριτήριο επιλογής αλλά να συνυπολογίζονται και άλλες προϋποθέσεις και κυρίως να αποκλείονται τα ταξιδιωτικά εκείνα γραφεία τα οποία κατ' επανάληψη έχουν υποπέσει σε παραβάσεις. Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται, άλλωστε, η εγκύκλιος που απεστάλη από τον Υπουργό Παιδείας στις διευθύνσεις εκπαίδευσης, η οποία τις υποχρεώνει (τις διευθύνσεις) να τηρούν ανοικτούς φακέλους από τους οποίους κάθε σχολική κοινότητα θα μπορεί να διδάσκεται από τα «παθήματα» σχολείων που εξαπατήθηκαν κατά τη συνεργασία τους με κάποιο τουριστικό γραφείο. Επίσης, στο φάκελο αυτό, εκτός από τις σχετικές εκθέσεις των συνοδών καθηγητών, μετά την ολοκλήρωση της εκδρομής, θα φυλάσσονται και αντίγραφα των συμβάσεων των σχολείων με τα ταξιδιωτικά γραφεία. Στόχος του Υπουργείου Παιδείας, μέσω της συγκεκριμένης εγκυκλίου, είναι η αποκάλυψη και απομόνωση των ταξιδιωτικών γραφείων που παραβιάζουν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις κι εξαπατούν τα σχολεία, καθώς δεν είναι λίγες οι καταγγελίες στο Υπουργείο για γραφεία, που δεν τηρούν τις συμφωνίες και παρέχουν τελικά στους μαθητές χαμηλότερου των συμφωνηθέντων επιπέδου υπηρεσίες.

Πρέπει επίσης να τονιστεί πως από τη μια πολλοί καθηγητές δηλώνουν απρόθυμοι να συνοδεύσουν τους μαθητές σε εκδρομές και από την άλλη οι γονείς διστάζουν να δώσουν τη συγκατάθεσή τους, εξ αιτίας των πολλών τραγικών ατυχημάτων που συνέβησαν κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας εκδρομής, παρά τη λήψη μέτρων και παρά τις εξαγγελίες του ΥΠΕΠΘ, ενώ παράλληλα ζητούν να αλλάξει το πλαίσιο με το οποίο γίνονται οι μαθητικές εκδρομές και αυτές να διεξάγονται με βάση μορφωτικούς και εκπαιδευτικούς

στόχους, καθώς επισημαίνουν ότι το πλαίσιο των εκδρομών δεν είναι εκπαιδευτικό και οι εκδρομές γίνονται στην πλειοψηφία τους για να διασκεδάσουν τα παιδιά σε νυχτερινά κέντρα.

Δεν προτείνεται, βέβαια, η κατάργηση των εκδρομών, των εκπαιδευτικών περιπάτων, διδακτικών επισκέψεων κ.λ.π, καθώς με αυτές από τη μια συμπληρώνονται οι στόχοι της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αφού συνδυάζονται με επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, πολιτιστικά κέντρα, παραγωγικές μονάδες, σε χώρους επιστημονικού, ιστορικού, θρησκευτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αξιοθέατα κ.λ.π., από την άλλη αποτελούν σημείο αναφοράς για τους μαθητές, καθώς για πολλά χρόνια μετά από την απομάκρυνσή τους από το σχολείο συζητούν για αυτές. Ωστόσο, θα πρέπει ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των εκδρομών να στοχεύει κατά κύριο λόγο στην εκπαίδευση και όχι στην διασκέδαση των μαθητών, ενώ δεν είναι τυχαίο που τίθεται ο χαρακτηρισμός εκπαιδευτικές.

Προτείνεται, λοιπόν, αλλαγή του πλαισίου των εκδρομών, με ενημέρωση των μαθητών για το σκοπό της πραγματοποίησής τους, με αποκλεισμό προορισμών χωρίς εκπαιδευτικό ενδιαφέρον κ.λ.π. Το ενδιαφέρον βεβαίως συναρτάται με αυτό του εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός που ο ίδιος φροντίζει, κατά τη διάρκεια επίσκεψης λ.χ. σε κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή σε ένα μουσείο, τη ξενάγηση από ξεναγό που θα κεντρίσει την προσοχή των μαθητών, με εντοπισμό, όσο είναι δυνατό, αυτών που έχουν διδαχθεί κ.λ.π., προφανώς θα έχει πετύχει το σκοπό της εκπαιδευτικής εκδρομής και οι μαθητές δεν θα είναι αδιάφοροι (όπως είναι στην πλειοψηφία τους), αναμένοντας τη βραδινή διασκέδασή τους. Με τον τρόπο αυτό, και ο σκοπός των εκδρομών εντοπίζεται και εξειδικεύεται και η ψυχική στάση καθηγητών και μαθητών διαφοροποιείται. Ακόμη προτείνεται η συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας με άλλα υπουργεία και κυρίως με το Υπουργείο Πολιτισμού, για τη διοργάνωση εκδηλώσεων (θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών, αθλητικών αγώνων κ.λ.π.), στους δημοφιλείς προορισμούς των μαθητικών εκδρομών

(Κέρκυρα, Ρόδο, Κρήτη, Αθήνα κ.λ.π.), κατά το χρονικό διάστημα της πραγματοποίησής τους (Μάρτιο-Μάιο),¹ ώστε να μην αποτελεί μονόδρομο το κέντρο διασκέδασης για τη ψυχαγωγία των μαθητών.

Τα έννομα αγαθά των μαθητών τα οποία ενδέχεται να υποστούν βλάβη ή να διακινδυνεύσουν από την παράλειψη καθηγητή, είναι κατά κύριο λόγο η ζωή και η σωματική τους ακεραιότητα συνήθως από αμέλεια και σπάνια με δόλο κυρίως ενδεχόμενο, όταν αυτός προβλέπει ότι από την παράλειψή του είναι δυνατόν να παραχθεί το αποτέλεσμα και παρόλα αυτά δεν προβαίνει στην κοινωνικά αναμενόμενη ενέργεια, αποδεχόμενος έτσι το αποτέλεσμα. Θα πρέπει να σημειωθεί πως στη συνειδητή αμέλεια α΄ βαθμού και στον ενδεχόμενο δόλο το γνωστικό στοιχείο είναι το ίδιο (προβλέπει, δηλαδή, ο δράστης ως ενδεχόμενο), διαφοροποιούνται στο βουλητικό: στην αμέλεια α΄ βαθμού ο δράστης αδιαφορεί για το αποτέλεσμα, ενώ στον ενδεχόμενο δόλο το αποδέχεται.

Για να κατηγορηθεί ο καθηγητής για ένα έγκλημα παράλειψης θα πρέπει να έχει τη φυσική δυνατότητα να ενεργήσει, πρέπει να είναι σε θέση (να δύναται) να αποτρέψει το συγκεκριμένο αποτέλεσμα, γιατί παράλειψη χωρίς δυνατότητα ενέργειας είναι αδιανόητη.

Για να υπάρξει τελική ενοχή και κατά συνέπεια καταλογισμός του καθηγητή, θα πρέπει να μην συντρέχουν λόγοι (εξ αιτίας των περιστάσεων) οι οποίοι, κατ' εξαίρεση, του παρέχουν συγγνώμη, λόγοι δηλαδή που αίρουν τον καταλογισμό.

Έτσι, δεν του καταλογίζεται η παράλειψη στην περίπτωση κατάστασης ανάγκης, κατά τις διατάξεις του άρθρου 32 Π.Κ., όταν υπάρχει παρών κίνδυνος που απειλεί το πρόσωπο ή την περιουσία του ίδιου του

---

¹ Βλ. εγκύκλιο Γ2/13324/. 07/02/2006 ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ.Ε.Κ. 206/13-2-2006

εκπαιδευτικού ή συγγενούς του, (από όσους ρητά αναφέρονται στη διάταξη) και ο οποίος δεν μπορεί να αποτραπεί παρά με τη θυσία έννομου αγαθού του μαθητή, εφόσον η βλάβη που προκλήθηκε στο μαθητή είναι κατά το είδος και τη σπουδαιότητα ανάλογη με τη βλάβη που απειλήθηκε. Στην περίπτωση αυτή το δίκαιο αναγνωρίζει την ψυχολογική πίεση που ασκεί στον καθηγητή το ένστικτο της αυτοσυντήρησης ή τα συναισθήματα μέριμνας και στοργής για τους συγγενείς του και για το λόγο αυτό του παρέχει συγνώμη και δεν του καταλογίζει την άδικη συμπεριφορά.

Δεν καταλογίζεται η παράλειψη στον καθηγητή και στην περίπτωση της σύγκρουσης νομικών καθηκόντων, η οποία, κατά την ορθότερη άποψη, δεν αποτελεί λόγο άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης αλλά είναι θέμα καταλογισμού. Η άδικη αυτή συμπεριφορά δεν θα του καταλογιστεί, αρκεί και μόνο να αποδειχθεί η σύγκρουση καθηκόντων, χωρίς να απαιτείται να αποδειχθεί η πίεση και η ψυχική του αδυναμία η οποία τεκμαίρεται για τον κανονικό άνθρωπο κατ' αμάχητο τεκμήριο, καθώς υπάρχει απόλυτη αδυναμία να αποφύγει το άδικο.

Ενώ, με τις ισχύουσες συνθήκες που επικρατούν στην εκπαίδευση, η νομική πλάνη, ως λόγος άρσης του καταλογισμού, μπορεί να έχει πολύ μικρή έως ελάχιστη εφαρμογή στις σωματικές βλάβες που προκαλούν οι καθηγητές στους μαθητές με παράλειψη της άσκησης των καθηκόντων τους.

Όσον αφορά στις απειλούμενες ποινές, καθώς ο καθηγητής του δημόσιου σχολείου είναι υπάλληλος με την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 262 Π.Κ., επιβαρύνονται με αύξηση του ανώτατου ορίου που προβλέπει ο νόμος κατά το μισό, όταν οι πράξεις τελούνται από πρόθεση. Η διάταξη αυτή δεν έχει εφαρμογή στους ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς, αφού δεν έχουν οργανική δημοσιοϋπαλληλική σχέση, δεν εντάσσονται επίσης ούτε και στις διατάξεις του άρθρου 263Α Π.Κ.

Επίσης φαίνεται νοητή η αναλογική εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 302 παρ.2 Π.Κ, που συνιστά δυνητικό λόγο απαλλαγής από την ποινή, όχι μόνο όταν το θύμα είναι «οικείος» του καθηγητή αλλά όταν είναι μαθητής με τον οποίο ο καθηγητής δεν έχει καμμία συγγενική σχέση. Αυτό θα πρέπει να κρίνεται κατά περίπτωση και μόνο εφόσον το δικαστήριο πεισθεί ότι ο καθηγητής, ο οποίος ευθύνεται για το θάνατο του μαθητή, έχει υποστεί ψυχική οδύνη εξ αιτίας του περιστατικού και ότι λόγω της ψυχικής οδύνης δε χρειάζεται να του επιβληθεί ποινή.

Η ποινική ευθύνη του καθηγητή από παράλειψη μπορεί να προκύψει όταν αυτός παραλείπει να ενεργήσει όπως επιτάσσει ο νόμος, προκαλώντας με τη συμπεριφορά του αυτή σωματική βλάβη ή το θάνατο ανήλικου μαθητή.

Στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες ο καθηγητής παραλείπει να συμπεριφερθεί με τον τρόπο που ο ίδιος ο νόμος περιγράφει, διαπράττει ένα γνήσιο έγκλημα παράλειψης, με πιθανότερο ανάμεσά τους το έγκλημα το οποίο περιγράφεται στη διάταξη του άρθρου 312 Π.Κ. και αφορά στη σωματική βλάβη ανηλίκων και αδύναμων να υπερασπισθούν τον εαυτό τους προσώπων, ειδικότερα δε η περίπτωση β'.

Στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος, το έγκλημα του άρθρου 312 περ. β' Π.Κ., μόνο κατ' εξαίρεση θα είχε εφαρμογή, καθώς τα εγκλήματα τα οποία παρουσιάζονται οφείλονται κατά κανόνα σε αμελή συμπεριφορά των καθηγητών και όχι σε κακοβουλία, η οποία συνιστά στοιχείο ειδικό της ενοχής και προϋποθέτει να πηγάζει η παραμέληση των υποχρεώσεών τους από ιδιαίτερα επίμεμπτα ή ταπεινά κίνητρα όπως το μίσος, η χαιρεκακία, ο σαδισμός.

Γ. Το γενικότερο συμπέρασμα το οποίο προκύπτει είναι, πως το ισχύον σήμερα στη χώρα μας νομικό καθεστώς, καλύπτει σε μεγάλο βαθμό θέματα ποινικής ευθύνης των εκπαιδευτικών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, ωστόσο ήταν απαραίτητη η διευκρίνιση όρων, προϋποθέσεων, καταστάσεων, του ρόλου του σχολείου και των καθηγητών και να εντοπισθούν τα υπάρχοντα κενά. Σε ένα περιβάλλον, όπως το σχολικό, στο οποίο οι αλλαγές είναι συνεχείς, οι εξελίξεις είναι ραγδαίες και οι παιδαγωγικές αντιλήψεις αλλάζουν προσαρμοζόμενες στις σύγχρονες αντιλήψεις της εφηβικής ψυχολογίας, όπου οι μαθητές εξοπλίζονται με δικαιώματα με στόχο την ανάπτυξη μιας προσωπικότητας κοινωνικής και δημοκρατικής, με ένα νομοθετικό πλαίσιο που περιορίζει τον αυταρχισμό των εκπαιδευτικών, δημιουργείται ασάφεια στις σχέσεις μαθητών – καθηγητών και είναι απαραίτητο να καθορίζονται με σαφήνεια τα όρια στις σχέσεις τους, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της κάθε πλευράς. Ο καθορισμός αυτός των ορίων στις σχέσεις μαθητών - καθηγητών δημιουργεί ασφάλεια και εξυπηρετεί με αρτιότερο τρόπο τους στόχους της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα νόμιμα καθήκοντα των καθηγητών προσδιορίζονται κυρίως από το νόμο - πλαίσιο 1566/1985 (ΦΕΚ 167/30-91985/Α) «για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», καθώς και από τα Π.Δ. και τις υπουργικές αποφάσεις που εκδίδονται κατά νομοθετική εξουσιοδότηση από το νόμο - πλαίσιο. Η ύπαρξη ενός γενικού πλαισίου και η δυνατότητα την οποία διαθέτει η κανονιστική διοίκηση να τροποποιεί τις εκάστοτε διατάξεις κρίνεται σωστή και αναγκαία λόγω των συνεχών εξελίξεων στην παιδεία, των κοινωνικών αλλαγών και της ανάγκης προσαρμογής στις εκάστοτε κοινωνικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις, παρά τις αντίθετες απόψεις οι οποίες έχουν διατυπωθεί.

2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για την αρτιότερη, χωρίς κενά, προκαταλήψεις και ασάφειες λειτουργία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, για ένα σχολείο δημοκρατικό με επίκεντρο το μαθητή, τον οποίο αναγνωρίζουμε ως υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και όχι ως αντικείμενο για την επιδίωξη οποιουδήποτε σκοπού και μετά από τη διερεύνηση της ποινικής ευθύνης των εκπαιδευτικών για πράξεις και παραλείψεις στο χώρο του σχολείου και σε σχολικές εκδηλώσεις προτείνονται τα παρακάτω:

A. Θα πρέπει να δημιουργηθεί ένας κατάλογος των παραπτώματων των μαθητών, έστω και ενδεικτικά και οι αντίστοιχες με τα παραπτώματα κυρώσεις, ώστε να υπάρχει ομοιομορφία στην αντιμετώπιση των παρεκκλίσεων των μαθητών τόσο από τους καθηγητές των διάφορων σχολείων όσο και από τους καθηγητές του ίδιου σχολείου και ασφάλεια σε μαθητές και καθηγητές, καθώς αυτοί θα γνωρίζουν εκ των προτέρων τον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων, γεγονός το οποίο θα βοηθήσει προληπτικά αλλά και κατασταλτικά. Με δεδομένο, μάλιστα, ότι οι κοινωνικές αλλαγές και οι εξελίξεις στην παιδεία είναι συνεχείς, η ανάγκη προσαρμογής στις εκάστοτε κοινωνικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις είναι απαραίτητη και επειδή το σχολείο είναι ένας κοινωνικός χώρος ο οποίος συνεχώς διαφοροποιείται, μεταλλάσσεται και ξαφνιάζει, κρίνεται ορθότερη η ενδεικτική απαρίθμηση, καθώς, αφενός δεν μπορούν να προβλεφθούν και να καταγραφούν όλες οι παρεκκλίσεις των μαθητών, αφετέρου η δημιουργία ενός καταλόγου παραπτώματων σήμερα, ίσως, αύριο να εμφανίζεται ως ανεπαρκής.

Β. Θα πρέπει τα σχολεία, με νόμο, να υποχρεωθούν να συντάσσουν σχολικό κανονισμό, ο οποίος θα είναι το αποτέλεσμα διαλόγου μεταξύ του συλλόγου διδασκόντων, των εκπροσώπων των μαθητών και του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων, ώστε να αποτελεί τη συνισταμένη των απόψεών τους και με τον τρόπο αυτό, οι ισχύοντες κανόνες να είναι σαφείς σε όλους στο πλαίσιο του σχολείου. Θα μπορούσε βεβαίως το Υπουργείο Παιδείας, με βάση το νομοθετικό καθεστώς που ισχύει για τα σχολεία, να δώσει κατευθύνσεις στους διευθυντές των διευθύνσεων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και δια μέσου αυτών στους διευθυντές των σχολείων και τους εκπαιδευτικούς για το πιθανό περιεχόμενο των σχολικών κανονισμών καθώς και για τον τρόπο με τον οποίο θα εξασφαλιστεί η συμμετοχή των μαθητών στη διαμόρφωση και την εφαρμογή τους. Με τη σύνταξη και την εφαρμογή του σχολικού κανονισμού διασφαλίζεται η κατανόηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων από μαθητές και καθηγητές, ακούγεται και λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η γνώμη των μαθητών για θέματα που τους αφορούν, αντιμετωπίζονται με τρόπο σαφή εκ των προτέρων ορισμένο τα προβλήματα που πιθανά να ανακύψουν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, εμπεδώνεται ο δημοκρατικός διάλογος και η συλλογική διαδικασία και λειτουργεί, εντέλει, καλύτερα το σχολείο.

Γ. Θα πρέπει να αναθεωρηθεί η απαλλαγή των πολυτέκνων από τα καθήκοντα εφημερίας, η οποία έγινε στο πλαίσιο των παροχών προς αυτούς και η οποία κρίνεται υπερβολική, αφού δεν εξυπηρετεί κανένα απολύτως σκοπό, δεν εξοικονομεί περισσότερο χρόνο στους πολύτεκνους ώστε να φροντίζουν τα παιδιά τους, αντίθετα δημιουργεί προβλήματα στην κάλυψη των χώρων εφημερίας του σχολείου για την προστασία των μαθητών από ενδεχόμενους κινδύνους.

Δ. Κρίνεται αναγκαία η κατάργηση της αναγραφής της διαγωγής του μαθητή στα απολυτήρια καθώς, είναι αντίθετη στο γράμμα και στο πνεύμα του νόμου,

ως αντικείμενο σχολικής αποκλειστικά χρήσης και θέτει το άτομο, μετά την απομάκρυνσή του από το σχολείο, σε υποδεέστερη θέση σε σχέση με τα άλλα άτομα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Πολύ περισσότερο που αφορά ανήλικα άτομα ή άτομα πολύ νεαρής ηλικίας.

Η παρέκκλιση από την προσήκουσα διαγωγή για ένα παιδί εφηβικής ηλικίας και ο χαρακτηρισμός της διαγωγής του ως «κοσμίας» δε μπορεί να ακολουθεί το παιδί στην υπόλοιπη ζωή του. Ένα δεδομένο καθαρά παιδαγωγικού χαρακτήρα δεν είναι λογικό να διαδραματίζει το ρόλο ποινικού μητρώου και μάλιστα χωρίς να έχει υπάρξει ποινική δίωξη.

Ε. Προτείνεται να ενταχθεί το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία και να παρακαμφθεί έτσι η σεμνοτυφία η οποία διακρίνει την κανονιστική διοίκηση, με την προϋπόθεση, βέβαια, να ανατεθεί η διδασκαλία του μαθήματος σε ειδικούς επιστήμονες ώστε να μην δίνονται λανθασμένα μηνύματα στους μαθητές. Το συμφέρον της ενημέρωσης των μαθητών, σε θέματα τόσο σημαντικά για τη ζωή τους, κρίνεται υπέρτερο από το ενδεχόμενο της προσβολής της αιδούς κάποιου από αυτούς. Άλλωστε κάθε ενημέρωση του ανηλίκου για την γενετήσια ζωή δεν συνιστά άδικη πράξη. Μόνο όταν αντικειμενικά προσβάλλεται η ευπρέπεια του ανηλίκου στη σφαίρα της γενετήσιας ζωής του πραγματώνεται το αδίκημα. Σε μια κοινωνία στην οποία τα ερεθίσματα τα οποία δέχονται οι έφηβοι από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (τηλεόραση, εφημερίδες, περιοδικά κ.λ.π.) είναι πάρα πολλά και η δυνατότητα χρήσης του internet απεριόριστη, είναι υποκριτικό να ισχυρίζεται κάποιος πως με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση υπάρχει κίνδυνος προσβολής της αιδούς, ιδίως όταν για το σκοπό αυτό δημιουργηθούν τα κατάλληλα βιβλία και έντυπα, κατά το πρότυπο ευρωπαϊκών χωρών που αυτά έχουν δοκιμαστεί και ανατεθεί η διδασκαλία σε ειδικά εκπαιδευμένους για το σκοπό αυτό επιστήμονες.

ΣΤ. Για το πρόβλημα το οποίο δημιουργείται στην επίβλεψη του μαθητή στον οποίο ο καθηγητής επιβάλλει την κύρωση της «ωριαίας απομάκρυνσης» από την τάξη, ή του μαθητή που τελειώνει το διαγώνισμα και βγαίνει από την τάξη, θα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα από τον σύλλογο διδασκόντων, ώστε να τον επιβλέπει είτε ο διευθυντής του σχολείου είτε κάποιος εκπαιδευτικός που δε διδάσκει εκείνη την ώρα, καθώς στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει πρόβλεψη από τις σχετικές διατάξεις για την προστασία του μαθητή και αφού ο νόμος δεν θέτει τέτοια υποχρέωση στους καθηγητές, δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 15 Π.Κ.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί πως, όπως υπάρχει πρόβλεψη στο νόμο για τους μαθητές που αποβάλλονται από το σχολείο και οι οποίοι μπορούν να παραμείνουν στο σχολείο τις ώρες διδασκαλίας των μαθημάτων, απασχολούμενοι με μέριμνα του διευθυντή του σχολείου, έτσι θα πρέπει και για τις περιπτώσεις αυτές να πάρει η πολιτεία μέτρα, ώστε να αντιμετωπίζονται τα προβλήματα που προκύπτουν στα σχολεία ομοιόμορφα και όχι να αυτενεργεί ο κάθε καθηγητής, καθώς η πλήρωση των κενών που αφορά στην εποπτεία των μαθητών αφήνεται στην διακριτική του ευχέρεια, στην ευαισθησία και ευσυνειδησία του.

Ζ. Θα πρέπει να αλλάξει το νομοθετικό πλαίσιο με το οποίο γίνονται οι μαθητικές εκδρομές και αυτές να διεξάγονται με βάση μορφωτικούς και εκπαιδευτικούς στόχους και να λαμβάνονται ακόμη αυστηρότερα μέτρα για την προστασία των μαθητών, όχι βεβαίως με επιβάρυνση των καθηγητών με επιπλέον καθήκοντα, καθώς ήδη είναι επιφορτισμένοι με πάρα πολλά, αλλά με αυστηρότερα κριτήρια στην επιλογή του ταξιδιωτικού γραφείου, των ξενοδοχείων κ.λ.π. Να μη θεωρείται πως κάθε ταξιδιωτικό γραφείο που λειτουργεί νόμιμα τηρεί και τις προδιαγραφές ασφαλείας, ούτε η χαμηλότερη προσφορά να είναι το βασικό κριτήριο επιλογής αλλά να συνυπολογίζονται και άλλες προϋποθέσεις και κυρίως να αποκλείονται τα ταξιδιωτικά εκείνα

γραφεία τα οποία κατ' επανάληψη έχουν υποπέσει σε παραβάσεις. Προτείνεται, λοιπόν, αλλαγή του πλαισίου των εκδρομών, με ενημέρωση των μαθητών για το σκοπό της πραγματοποίησής τους, με αποκλεισμό προορισμών χωρίς εκπαιδευτικό ενδιαφέρον. Με προσπάθεια να καταστεί ο εκπαιδευτικός σκοπός θελκτικός στους μαθητές για τους χώρους που επισκέπτονται, ώστε οι μαθητές να δίνουν τη δέουσα προσοχή και όχι να είναι αδιάφοροι (όπως είναι στην πλειοψηφία τους), κατά τη διάρκεια επίσκεψης λ.χ. σε κάποιον αρχαιολογικό χώρο, αναμένοντας τη βραδινή διασκέδασή τους. Με τον τρόπο αυτό, και ο σκοπός των εκδρομών εντοπίζεται και εξειδικεύεται και η ψυχική στάση καθηγητών και μαθητών διαφοροποιείται. Ακόμη προτείνεται η συνεργασία του Υπουργείου Παιδείας με άλλα υπουργεία και κυρίως με το Υπουργείο Πολιτισμού, για τη διοργάνωση εκδηλώσεων (θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών, αθλητικών αγώνων κ.λ.π.), στους δημοφιλείς προορισμούς των μαθητικών εκδρομών (Κέρκυρα, Ρόδο, Κρήτη, Αθήνα κ.λ.π.), κατά το χρονικό διάστημα της πραγματοποίησής τους (Μάρτιο-Μάιο), ώστε να μην αποτελεί μονόδρομο το κέντρο διασκέδασης για τη ψυχαγωγία των μαθητών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αμυγδάλου Νικόλαος.

- Η συνταγματική προστασία της προσωπικότητας και η εξύβρισις εις βαθμόν πταισματος, Ποινικά Χρονικά ΚΘ', σελ. 621.

Αναγνωστόπουλος Αθανάσιος.

- Η έμμεση αυτοουργία, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007.

Αναγνωστόπουλος Ηλίας.

- Ασελγείς πράξεις (ΠΚ 336,339) και ασελγείς χειρονομίες, Ποινικά Χρονικά ΛΗ', σελ. 568.

Ανδρουλάκης Νικόλαος.

- Η εξωτερική αμέλεια, Ποινικά Χρονικά Κ', σελ 93.
- Ποινικαί Μελέται, Εκδότης Αντ. Σάκκουλας, 1972.
- Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1974.
- Η παράλειψη ως μορφή αξιόποινης συμπεριφοράς, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1983.
- Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος Γ'. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1986.
- Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2000.
- Το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και η δίκαιη δίκη, Ποινικά Χρονικά ΝΔ', σελ. 769.
- Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος. Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2000.
- Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος. Έκδοση β', Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2006.
- Πως διακρίνεται ο ενδεχόμενος δόλος από την ενσυνείδητη αμέλεια, Ποινικά Χρονικά ΜΑ', σελ.12.

Βαθιώτης Ι. Κωνσταντίνος.

- Στοιχεία Ποινικού Δικαίου, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2007.
- Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1272/2001, Ποινικά Χρονικά ΝΒ', σελ. 509.

Ανδρουλάκης Ν., Μαγκάκης Γ.Α., Σπινέλλης Δ., Σταμάτης Κ., Ψαρούδα-Μπενάκη Α.

- Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1994.

Barry Garfinkel, M.D. & Gordon Northrup.

- M.D., 1989, Residential Management of Suicidal Adolescents. Adolescent Suicide: Recognition, Treatment and Prevention. New York: The Haworth Press.

Βουτσάς Κωνσταντίνος.

- Το έγκλημα της εξυβρίσεως, Δημοσίευση ΣΠΠΕ Σχ. ΝΟΕ ΑΠΘ 1969.

Γάφος Ηλίας.

- Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, τεύχος δ΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1963.
- Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, τεύχος ε΄, Εκδόσεις Αφών Κοντόε, Αθήνα 1965.

Γεωργιάδης-Σταθόπουλος

- Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, Εκδόσεις 2003.

Γιαννίδης Ι.

- Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα

Chabrol Henri.

- Οι τάσεις Αυτοκτονίας του εφήβου, Εκδόσεις Presses Universitaires de France 1984, μετάφραση Αικατερίνη Τερζοπούλου, για την ελληνική γλώσσα, Εκδόσεις Χατζηνικολή 1987.

Courtecuisse V., Fortin J., Pain J., Selosse J.

- Βία στο σχολείο - Βία του σχολείου: Επιμέλεια Μπεζέ Λουκία, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Δημήτραινας Γιώργος.

- Ασελγείς πράξεις και αποπλάνηση, Υπεράσπιση 1994, σελ. 1477.

Ζησιάδης Ιωάννης.

- Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος α΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη - Αθήνα 1971.

Ζύγουρας Α.

- Η έννοια της ασελγούς πράξεως, Ποινικά Χρονικά ΛΗ΄, σελ. 333.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Μαργαρίτης Λ., Μπιτζιλέκης Ν., Παρασκευόπουλος Ν., Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε.

- Σημειώσεις Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου Ειδικό μέρος, Εκδόσεις Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1988.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., Μπιτζιλέκης Ν., Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε.

- Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2008.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ.

- Παρατηρήσεις επί του υπ' αριθμ. 92/1991 βουλεύματος Συμπλημθεσ, για τη μεταβολή κατηγορίας από απόπειρα βιασμού σε προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, Υπεράσπιση 1991, σελ. 469.
- Κριτική επισκόπηση νομολογίας, Υπεράσπιση 1997, σελ. 406.

Κάκουρος Ευθύμιος - Μανιαδάκη Κατερίνα.

- Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων-Αναπτυξιακή προσέγγιση, Εκδόσεις Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 2006.

Καλαντζή - Αζίζι Αναστασία.

- Θέματα Κλινικής Ψυχολογίας: Εφαρμοσμένη Κλινική Ψυχολογία στο χώρο του Σχολείου, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Καλουτάς Δημήτριος.

- Το Animus injurandi εις το έγκλημα της εξουβρίσεως, Ελληνική Δικαιοσύνη 1978, σελ. 761.

Κανίνιας Σπυρίδων.

- Η μεταβολή της κατηγορίας επί αποπλάνησει παιδιών, Ποινικά Χρονικά Ι΄, σελ. 555.

Καρανίκας Δημήτριος.

- Εγχειρίδιον Ποινικού Δικαίου, Τόμος Α΄, Γενικό Μέρος, β΄ έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 1959.
- Βασικά θέματα αφορώντα τα εγκλήματα κατά της τιμής, Αρμενόπουλος ΙΣΤ΄, 1962, σελ. 101.

Καρανικόλας Γεώργιος.

- Παρατηρήσεις επί της υπ΄ αριθμ. ΑΠ 1505/2005 για την έννοια της ασελγούς πράξης, Ποινική Δικαιοσύνη 4/2006 σελ. 406.

Κατσαντώνης Αλέξανδρος.

- Αι ανεκταί προσβολαί της τιμής κατ΄ άρθρο 367 Π.Κ. και ο ακυρωτικός έλεγχος αυτών, Ποινικά Χρονικά ΚΑ΄, σελ. 39.
- Η αμέλεια εν τω Ποινικώ Δικαίω, Αθήνα 1963.
- Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, τόμος α΄, Εκδόσεις Γρηγ. Παρισιάνου, Αθήνα 1972.
- Η αποπλάνησις παιδιών, κατ΄ άρθρο 339 Π.Κ., Ποινικά Χρονικά ΚΓ΄, σελ. 689.
- Διατί «μένει ατιμώρητος» κατ΄ άρθρον 366 παρ. ΠΚ ο δράστης «δυσφημήσεως» όταν λέγη αληθή; Ποινικά Χρονικά ΚΣΤ΄, σελ. 273.

Κελίδου Όλγα - Κωστοπούλου Αικατερίνη.

- Εργασία για την αυτοκτονία παιδιών και εφήβων. Επόπτης Βασιλειάδης Παύλος. Τμήμα Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 2002.

Κονταξής Αθανάσιος.

- Ποινικός Κώδικας, Συνδυασμός θεωρίας και πράξης, τόμοι α΄ και β΄, Έκδοση γ΄, Αθήνα 2000.

Κοτσαλής Λεωνίδα.

- Η αξιολογική αντίληψη περί ενοχής στο Ποινικό Δίκαιο, Ποινικά Χρονικά ΝΒ΄(2002), σελ. 673
- Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, Τόμος Ι΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005.
- Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, Τόμος ΙΙ΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2006.

Κουμάντος Γιώργος.

- Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1984.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη

- Οικογενειακό Δίκαιο, τόμος β΄, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη 1998.

Κρίππας Γεώργιος.

- Η προστασία των ανηλίκων εν τω ποινικώ δικαίω, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1979.

Κυπραίος Βασίλειος.

- Περί εξυβρίσεως, Νομικό Βήμα 1988, τόμος 36, σελ. 1520.

Κωστάρας Αλέξανδρος.

- Έννοιες και θεσμοί του Ποινικού Δικαίου, Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004.

Λιάπης Ιωάννης.

- Είναι δυνατή η προσβολή τιμής ατόμου ουχί ατομικώς προσδιοριζομένου, αλλά δι' ομαδικού χαρακτηρισμού ή δι' εμμέσου τρόπου; Αρμενόπουλος ΚΑ΄, 1967, σελ. 162.

Λίβος Νικόλαος.

- Παρατηρήσεις σχετικά με την ΑΠ 1427/1990, επί της εξυβρίσεως με ομαδικό χαρακτηρισμό, Ποινικά Χρονικά ΜΑ΄, σελ. 1217.

Μαγκάκης Γεώργιος - Αλέξανδρος.

- Βασικαί αρχαί διέπουσιν την σύνταξιν ειδικών ποινικών διατάξεων, Ποινικά Χρονικά Θ΄, σελ. 300.
- Έννοια εγκλημάτων διά παραλείψεως τελουμένων, Ποινικά Χρονικά ΙΣΤ΄, σελ. 313.
- «Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και οικογενειακήν ζωή» Εκδόσεις Π. Σάκκουλα Αθήνα 1967.
- Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού Μέρους, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1984.

Μάνεσης Αριστόβουλος.

- Ατομικές ελευθερίες, τόμος α΄, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1979.

Μανωλεδάκης Ιωάννης.

- Ουσιώδη τινά ζητήματα επί συρροής εγκλημάτων, Αρμενόπουλος 1969, σελ. 257.
- Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο Ποινικό Δίκαιο, Νομικό Βήμα 32 (1984), σελ. 1105.
- Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γενικού Μέρους, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1985.
- Πρακτικά θέματα για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1993.
- Ποινικό Δίκαιο, άρθρα 1-49, Επιτομή Γενικού Μέρους, Έκδοση δ΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1996.
- Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1996.
- Το έννομο αγαθό: ως βασική έννοια του Ποινικού δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1998.
- Ποινικό δίκαιο: Γενική θεωρία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2000.

- Ποινικό δίκαιο: Γενική θεωρία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2004.
- Ποινικό Δίκαιο Επιτομή Γενικού Μέρους, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, με επιμέλεια των Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ε. Συμεωνίδου.

Μαργαρίτης Μιχαήλ.

- Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία-Εφαρμογή, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2009.

Μαργαρίτης Λάμπρος.

- Παρατηρήσεις σχετικά με την ΤριμΠλημΘεσ1549/1978 για την εξύβριση με ομαδικό χαρακτηρισμό, Αρμενόπουλος, 1978, σελ. 985.
- Ερμηνευτικά προβλήματα στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα για τα εγκλήματα σωματικής βλάβης, Αρμενόπουλος, 1979, σελ. 829.
- Οι εξωτερικοί όροι του αξιόποινου, 1983
- Μελέτες Ποινικού Δικαίου, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Χάρης Καρατζάς, Αθήνα 1996.
- Σωματικές βλάβες, άρθρα 308 - 315^Α ΠΚ, Έκδοση β', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2000.

Martin Herbert.

- Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, επιμέλεια Α. Καλαντζή - Αζίζι.

Μίχος Απόστολος.

- Έκτασις εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 361§3 του Ποινικού Κώδικος, Ποινικά Χρονικά Θ', σελ. 119.

Μπέκας Γιάννης.

- Η διαδοχή συλλογισμών για την κατάφαση ποινικής ευθύνης στα εγκλήματα κατά της τιμής, Υπεράσπιση 1996, σελ. 1255.
- Εγκλήματα κατά της ζωής και της υγείας, Εκδόσεις Σάκκουλα 2002.

Μπίμπου - Νάκου Ιωάννα, Στογιαννίδου Αριάδνη.

- Πλαίσια συνεργασίας ψυχολόγων και εκπαιδευτικών για την οικογένεια και το σχολείο, Εκδόσεις τυπωθήτω - Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 2006.
- Η εκτίμηση δυνατοτήτων και δυσκολιών παιδιών σχολικής ηλικίας σε σχέση με την ψυχοκοινωνική λειτουργικότητα της οικογένειας. Περιοδικό Παιδί και Έφηβος-Ψυχική Υγεία και ψυχοπαθολογία. Τεύχος 3^ο.

Μπιτζιλέκης Νικόλαος.

- Η συμμετοχική πράξη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1990.
- Τα υπηρεσιακά εγκλήματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1993,
- Γεγονότα και Κρίσεις στο Δίκαιο και ειδικότερα στο Ποινικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1999.

Μπουρόπουλος Α.

- Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος, τόμος β΄, 1960.

Μυλωνόπουλος Χρίστος.

- Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Τόμος Ι΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007.

Νούσκαλης Γιώργος.

- Παρατηρήσεις επί της ΑΠ 2056/2004 για τον βιασμό, Ποινική Δικαιοσύνη 10/2005, σελ. 1121.

Παπαγεωργίου Σ. - Γονατάς Δ.

- Η έννοια της ασέλγειας μετά τη νομοθετική μεταρρύθμιση των «εγκλημάτων κατά των ηθών», Νομικό Βήμα 1989, σελ. 1493.
- Παρατηρήσεις επί της 480/1994 απόφασης του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Αθηνών, για αποπλάνηση παιδιών, Ποινικά Χρονικά ΜΒ΄, σελ. 220.
- Ο ενδεχόμενος δόλος, Ποινικά Χρονικά ΝΓ΄, σελ. 163.

Παπαδάκης Βασίλειος.

- Η δεδικαιολογημένη αγανάκτησις και η πρόθεσις του νομοθέτου, Ποινικά Χρονικά ΙΖ΄, σελ. 63.

Παπαδαμάκης Αδάμ.

- Παρατηρήσεις επί της 12/1993 ΣυμβΔιαρκΣτρΑερΛαρ, για την προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας (άρθρο 357 ΠΚ), Υπεράσπιση 1994, σελ. 376.
- Ποινικά Ανάλεκτα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1994.

Παπαδάτος Πέτρος.

- Τα εγκλήματα κατά της τιμής, Ποινικά Χρονικά Ε΄, σελ. 161.

Παπανεοφύτου Αγάπιος.

- Συναίνεση και προσβολή του εννόμου αγαθού, Ποινικά Χρονικά ΛΔ΄, σελ. 881.

Παπάνης Ευστράτιος.

- Ελληνική Κοινωνική Έρευνα -Greek Social Research Παιδαγωγική, Ψυχολογική και Κοινωνιολογική Έρευνα. Educational, Psychological and Sociological Research -

Παρασκευόπουλος Νικόλαος.

- Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών, 1979.
- Τιμή, ύβρις και παρρησία, Επιστ. Επετηρίδα Δ.Σ.Θ., 1980, σελ. 33.
- Η δικαστική άφεση της ποινής ως δυνατότητα στα πλαίσια της εγγυητικής λειτουργίας του οινικού δικαίου, Εκδόσεις University Studio Press, 1982.
- Η έννοια της ασελγούς (γενετήσιας) πράξης: ερμηνεία και κριτική θεώρηση, Ποινικά Χρονικά ΛΔ΄, σελ. 337.
- Φρόνημα και καταλογισμός στο ποινικό δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1987.

- Η Συνταγματική διάσταση του άδικου και της ενοχής, Υπεράσπιση 1993, σελ.1261.
- Τα θεμέλια του ποινικού δικαίου. Γενικό μέρος: Το έγκλημα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2008

Παύλου Στέφανος.

- Αποπλάνηση παιδιών (άρθρο 339 ΠΚ) και παρά φύση ασέλγεια με ανήλικο (άρθρο 347§1 περ. β΄ ΠΚ). Ένα ιδιάζον πρόβλημα συρροής, Αρμενόπουλος 1986, σελ. 574.

Πιτσελά Αγγελική.

- Δίκαιο Ανηλίκων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2001.

Πουλής Παναγιώτης.

- Δίκαιο της Εκπαίδευσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999.

Σκουρής Βασίλειος.

- Ειδικό Διοικητικό Δίκαιο - Δίκαιο της Παιδείας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1995.

Σπινέλλης Διονύσιος.

- Το έννομο αγαθό της τιμής και αι αξιόποινοι αυτού προσβολαί, Εκδόσεις Εμμανουήλ Παπαδάκη, 1976.
- Σκέψεις με την ΑΠ 378/1977. Συνιστούν οι προσπάθειες προσελκύσεως ενός παιδιού με ανήθικο σκοπό προσβολή της τιμής του και έμμεση εξύβριση του πατέρα του; Ποινικά Χρονικά ΚΖ΄, σελ. 917.
- Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος, (Πανεπιστημιακές Παραδόσεις): Εγκλήματα κατά της τιμής, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1980.
- Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος, (Πανεπιστημιακές Παραδόσεις): Εγκλήματα κατά της τιμής, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1982.
- Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1984.
- Συκοφαντική ή απλή δυσφήμιση με την έκδοση βιβλίου. Ανεφάρμοστο λόγων άρσης του άδικου και ιδίως του άρθρ. 367 ΠΚ, Υπεράσπιση 1992, σελ. 753.
- Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποινες προσβολές του, Ποινικά Χρονικά ΝΣΤ΄, σελ. 961.

Κ.Α. Σπινέλλης –Α. Τρωιανού.

- «Δίκαιο Ανηλίκων Ποινικές Ρυθμίσεις και Εγκληματολογικές Προεκτάσεις» Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 1992 .

Συμεωνίδου - Καστανίδου Ελισάβετ.

- Οι ανεκτές προσβολές της τιμής, Υπεράσπιση 1995, σελ. 580.
- Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1997.
- Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999.

- Εγκλήματα κατά της ζωής, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2001.
- Μελέτες Ουσιαστικού Ποινικού Δικαίου, Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, 2001.
- Εγκλήματα κατά προσωπικών αγαθών, Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.
- Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.
- Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα: Ν. Ανδρουλάκης, Γ.Α. Μαγκάκης, Ι. Μανωλεδάκης, Δ. Σπινέλλης, Κ. Σταμάτης, Α. Ψαρούδα-Μπενάκη.

Τάχος Αναστάσιος-Συμεωνίδης Ιωάννης.

- Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1999.

Τεγόπουλος-Φυτράκης.

- Ελληνικό Λεξικό, Εκδόσεις Αρμονία Α.Ε., 1995.

Τούσης Ανδρ. – Γεωργίου Αθαν.

- Ποινικός Κώδιξ (Ερμηνεία κατ' άρθρον), Ημιτόμος β', Εκδόσεις Αδελφοί Δ. Τζάκα, Αθήνα 1967.

Τράμπος Γεώργιος.

- Το έγκλημα: Εισαγωγικάί παρατηρήσεις εις το άρθρον 14 Ποινικού Κώδικος, Νομικό Βήμα 1956, σελ. 393.

Τσιάντης Ι., Σιπητάνου Α., Πάνιτς - Τζούφρα Δ., Αρχοντάκη Ι., Σόλμαν Μ., Ναυρίδης Κλ.

- Εγχειρίδιο για την ψυχοκοινωνική υγεία του παιδιού και του εφήβου, Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, 1986.

Φελουτζής Κωνσταντίνος.

- Άρνηση γιατρών να χειρουργήσουν ασθενή με AIDS

Φίλιος Χρ. Παύλος

- Οικογενειακό Δίκαιο, Τόμος Δεύτερος, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή 2004.

Φιλιππίδης Τηλέμαχος.

- Η προστασία των δεδικοιολογημένων συμφερόντων επί των εγκλημάτων κατά της τιμής, Εκδόσεις Μ. Τριανταφύλλου Υιοί 1965.
- Μαθήματα Ποινικού Δικαίου, Ειδικό Μέρος, τεύχη α' β', Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1981.

Fontana D.

- Ο εκπαιδευτικός στην τάξη, Εκδόσεις Σαββάγας, 1996.

Χαραλαμπάκης Αριστοτέλης.

- Έμμεση αυτοουργία, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 1988.

Χατζηχρήστου Χρυσή.

- Εισαγωγή στη Σχολική Ψυχολογία, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.

Χρυσόγονος Κώστας

- Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη 2006.

Χωραφάς Νικόλαος.

- Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο, τόμος β΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1945.
- Ποινικό Δίκαιο, Γενικά Αρχαί, μετ' επιτομής του Ειδικού Μέρους, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1966.
- Ποινικό Δίκαιο, τόμος α΄, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1978.

Ψαρούδα-Μπενάκη Άννα.

- Το έγκλημα της επικινδύνου σωματικής βλάβης (άρθρο 309 Π.Κ.), Ποινικά Χρονικά ΚΣΤ΄, σελ. 433.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ

Οι λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν συντομογραφικά από τον πίνακα βιβλιογραφίας είναι υπογραμμισμένες στον εν λόγω πίνακα.

Α.Κ.....	Αστικός Κώδικας
Αιτ.Εκθ.....	Αιτιολογική Έκθεση
ΑΠ.....	Άρειος Πάγος
Αρμ.....	Αρμενόπουλος
ΑρχΝομ.....	Αρχείο Νομολογίας
Βλ.....	Βλέπε
Βουλ.....	βούλευμα
Γεν.....	Γενικό
Δ/γη.....	Διαταγή
ΔΕ.....	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Δ.Σ.Θ.....	Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
Εγκ.....	Εγκύκλιος
εκδ.....	έκδοση
εδ.....	εδάφιο
Ειδ.....	Ειδικό
Εισαγ.....	Εισαγγελία
ΕλλΔνη.....	Ελληνική Δικαιοσύνη
επ.....	επόμενα
ΕρμΑΚ.....	Ερμηνεία Αστικού Κώδικα
ΕρμΠΚ.....	Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα
Εφ.....	Εφετείο
κεφ.....	κεφάλαιο
Μ.....	Μέρος
ΝοΒ.....	Νομικό Βήμα
ό.π.....	Όπως παραπάνω
Πεντ.....	Πενταμελές
περιπτ.....	περίπτωση
Πλημ.....	Πλημμελειοδικείο
ΠοινΔ/νη.....	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛογ.....	Ποινικός Λόγος
Π.Κ.....	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΧρ.....	Ποινικά Χρονικά
ΠολΠρ.....	Πολυμελές Πρωτοδικείο
Π.Δ.....	Προεδρικό Διάταγμα
Πρωτ.....	Πρωτοδικείο
σελ.....	σελίδα
Στρατ.....	Στρατοδικείο
ΣΔ.....	Σύλλογος Διδασκόντων

ΣΔΠ.....	Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού
ΣυμβΠλημ.....	Συμβούλιο Πλημμελειοδικών
Συντ.....	Σύνταγμα
ΣυστΕρμΠΚ.....	Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα
σχετ.....	σχετικά
Τ.....	τεύχος ή τόμος
Υ.Α.....	Υπουργική Απόφαση
ΥΚ.....	Υπαλληλικός Κώδικας
ΥΠΕΠΘ.....	Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
Υπ.....	Υποσημείωση
Υπερ.....	Υπεράσπιση
Φ.Α.....	Φυσική Αγωγή